

მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე

საკანონმდებლო კრებები

XII-XX საუკუნეებში

ნაშრომში განხილულია საქართველოს საეკლესიო კრებები, რომელნიც უაღრესად მნიშვნელოვანი არიან საეკლესიო სამართლისა და საქართველოს ეკლესიის ისტორიის შესასწავლად, კრებათა ანალიზს თან ერთვის მათ მიერ გამოცემული კანონიკური სამართლის ძეგლები.

რეცენზენტები:

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი
გიული ალასანია

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი
სერგო ვარდოსანიძე

1. შესავალი

საქართველოს წმიდა ეკლესია წარმოადგენს ერთ-ერთ ნაწილს საყოველთაო მსოფლიო ეკლესიისა, ამიტომაც მისი სამართლის წყაროები იგივეა, რაც მსოფლიო ეკლესიისა, თუმცა ცხადია, მას ვითარცა ადგილობრივ ეკლესიას საკუთარი წყაროებიც აქვს, ესენია საქართველოს საეკლესიო კრებათა დადგენილებანი, ეკლესიის მეთაურთა, კათალიკოს-პატრიარქთა ეპისტოლეები და დადგენილებანი, სახელმწიფო კანონმდებლობანი საეკლესიო საქმეთა შესახებ, სამოქალაქო ხასიათის იურიდიული დოკუმენტები ეკლესიის შესახებ, აგრეთვე ეკლესიის ავტორიტეტულ მამათა განმარტებანი.

საქართველოს ეკლესიის ისტორიის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს ქართული საეკლესიო სამართალი, რომლის მთავარი წყარო ადგილობრივი საეკლესიო კრებები და მისი კანონმდებლობაა. მართალია, ჩვენში საეკლესიო კრებებს უძველესი დროიდანვე იწვევდნენ, მაგრამ, სამწუხაროდ, აქამდე არც ადგილობრივი საეკლესიო კანონების კრებული და არც თვით კრებათა განზოგადებული ანალიზი გავგაჩნდა. ამ უკანასკნელთა შესწავლის მხრივ, ჩვენში გარკვეული ჩამორჩენა იგრძნობა. მართალია, XX ს-ის დასაწყისში ნიკო მარის, ივანე ჯავახიშვილის, კორნელი კეკელიძისა და სხვა დიდ მეცნიერთა ღვაწლით საფუძველი ჩაეყარა ქართული სამართლის ზოგადი ისტორიის შესწავლას, მაგრამ ათეისტური რეჟიმის დროს, XX ს-ის 20-იანი წლებიდანვე ჩაიშალა საეკლესიო სამართლის შესწავლის ახალწამოწყებული საქმე. წყაროების ნაკლებობასთან ერთად, აღბათ ამით უნდა აიხსნას, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში მხოლოდ რამდენიმე საეკლესიო კრებაა განხილული, მაშინ, როცა IV საუკუნიდან XX-მდე, თითქმის 1600 წლის მანძილზე, საქართველოში ასობით საეკლესიო კრება უნდა ყოფილიყო მოწვეული, დღეისათვის მათი უმრავლესობა არათუ შესწავლილი, გამოვლენილიც კი არ არის.

ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ ძნელია საეკლესიო კრებების გამოვლენა ზღვა საისტორიო მასალიდან, არ არსებობს ამ კრებების შესახებ პირდაპირი მითითება, ზოგიერთი გამოჩაკლისის გარდა. მკვლევარი იძულებულია სხვადასხვა სიგელ-გუჯარსა და მატრიანებში ეძიოს მხოლოდ ირიბი მინიშნება ანდა მოწმობა ადგილობრივ საეკლესიო კრებათა შესახებ, მათი გამოვლენის გარეშე კი, როგორც აღინიშნა, შეუძლებელია სამართლის ისტორიისა და, მაშასადამე, საქართველოს ეკლესიის სრული ისტორიის დაწერა. მოციქულთა, წმიდა მამათა და მსოფლიო კრებათა კანონებზე დაფუძნებული

საეკლესიო სამართალი ძველთაგანვე მოქმედ სამართალს წარმოადგენდა საქართველოში¹. ამ ცოდნას ეფუძნებოდა წმიდა ექვთიმე მთაწმიდელისა და არსენ იყალთოელის მიერ გამოცემული „მცირე“ და „დიდი“ სჯულისკანონები. ჩვენში, როგორც ჩანს, ასევე იცნობდნენ მსოფლიო კრებების კანონების განმმარტებლები: ბალსამონის, ზონარას, არისტინესა და მათეოს ბლასტარის შრომებს, ამიტომაც ამ უკანასკნელის „აღფაბეტური სინტაგმისა“ და არმენოპულოს შრომათა თარგმანები „მეფე რჯულმდებლის“, ეახტანგ VI-ის ღვაწლით გამოკრებილი სახით მიეცათ ქართველებს. ეს გვაფიქრებინებს, რომ თუ არა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება უცხო ძალების მიერ, უეჭველად, საეკლესიო სამართალი საქართველოშიც მიაღწევდა შესაბამის სიმაღლეს. ერთ უმცირეს, მოკრძალებულ ნაბიჯად ამ გზაზე ალბათ შეიძლება მივიჩნიოთ ქვემდებარე ნაშრომი, რომელიც დაიწერა ჩვენი უფლისა და მაცხოვრის, იესო ქრისტეს სადიდებლად.

ნაშრომის მიზანია ვრცელი საისტორიო მასალიდან საქართველოს ადგილობრივი კრებების შესახებ მონაცემების გამოვლენა, მათი ანალიზი ისტორიულ-ფილოლოგიური შველსაზრისით და მათი დალაგება გარკვეული პრინციპების შესაბამისად (ქრონოლოგიურად და სისტემატურად), ამასთანავე, ნაკვლევის შეჯერება მსოფლიო საეკლესიო სამართლის თანამედროვე დონესთან, შესაძლებლობის ფარგლებში. ივანე ჯავახიშვილის აღნიშვნით, სამართლის სფეროში მომუშავე უნდა იყოს ისტორიკოს-ფილოლოგოსი და ამასთანავე უნდა პქონდეს სპეციალური იურიდიული განათლება, ამიტომაც ჩვენ, ვითარცა მხოლოდ ისტორიკოსი და არა იურისტი, უფრო მეტად ვიხილავთ საეკლესიო კრებებს ისტორიულ-ფილოლოგიური თვალთახედვით და ნაკლებად ვეხებით მათ დოგმატიკურ-კანონიკური მხრივ, თუმცა კი მოგვაქვს უხვი მასალა მის შესახებაც. ამასთანავე, 20-ზე მეტი წლის მანძილზე ჩემი ეპისკოპოსობის დროს, როგორც ეპარქიაში, ისე წმიდა სინოდში ხშირი შეხება მქონდა საეკლესიო-კანონიკურ სამართალთან, ამ პრაქტიკულმა საქმიანობამ ცოტაოდნად გაამდიდრა ჩემი ცოდნა ამ სფეროში. ელოცულობთ, რათა შემდგომ თაობას, უფრო მეტად დახელოვნებულს იურიდიულ სფეროში, ჩვენი ნაშრომი გამოადგეს, ვითარცა ერთი საფეხური უფრო მაღალ სიმაღლეზე ასასვლელად.

გამოკვლევის საგანი. ისტორიულად საქართველოს ადგილობრივი ეკლესიისათვის სავალდებულოა მსოფლიო საყოველთაო ეკლესიის მიერ შემუშავებული საკანონმდებლო ძეგლები, ამიტომაც ქართული

¹ ი. დოლიძე, ქართული სამართლის ძეგლები, III ტ. 1970 წ. წინასიტყვაობა, გვ. 5

საეკლესიო სამართალი, ერთი მხრივ, უმთავრესად მსოფლიო ეკლესიის კანონმდებლობას ემყარება და მისი საეკლესიო კანონმდებლობის სათავეს მსოფლიო კრებები შეადგენს, მეორე მხრივ კი, ასეთს წარმოადგენს საქართველოს ადგილობრივი კრებები, როგორც ივანე ჯავახიშვილი უწოდებდა – „ადგილობრივი კრებანი“².

ჩვენი გამოკვლევის საგანს წარმოადგენს საქართველოს ადგილობრივი კრებები. როგორც აღინიშნა, საქართველოს ეკლესიის, ვითარცა სახელმწიფო მნიშვნელობის საეკლესიო ორგანიზაციის ოფიციალურად არსებობის თექვსმეტი საუკუნის მანძილზე, მრავალი კრება უნდა მოწვეულიყო. კანონიკური სამართალი ითვალისწინებდა წელიწადში რამდენიმე საეკლესიო კრების მოწვევას, თუმცა მას სხვადასხვა შესაბამის კონკრეტულ მიზეზთა გამოც იწვევდნენ. მიუხედავად მოწვეულ კრებათა სიჭარბისა, მათ შესახებ პირდაპირი ცნობები მეტად მცირე რაოდენობით შემორჩა. სხვადასხვა წყაროთა მონაცემებზე დაყრდნობით, ჩვენ მიერ შესაძლებელი გახდა 40-მდე საქართველოში ჩატარებული ანდა ქართული ეკლესიისადმი მიძღვნილი კრების გამოვლენა XIX ს-მდე, ხოლო XX ს-ში ჩატარებული კრებების რიცხვი აჭარბებს 50-ს. ისინი დაეყავით 2 ძირითად ჯგუფად – პირველია კრებები, რომელნიც იყვნენ მოწვეულნი კანონმდებლობითი მოღვაწეობისათვის ანდა შეიკრიბნენ საგანგებოდ პირველხარისხოვანი საკითხების განსახილველად და კანონებიც გამოსცეს, მეორე ჯგუფს კი განეკუთვნებიან ისინი, რომელნიც არ ყოფილან მოწვეულნი კანონმდებლობითი მოღვაწეობისათვის, არამედ სხვადასხვა მიმდინარე საეკლესიო საკითხის გადასაჭრელად შედგა. ჩვენ ვიხილავთ როგორც პირველ ხარისხოვან, ისე ჩვეულებრივ კრებებს. აგრეთვე, როგორც აღვნიშნეთ, ცალკე ჯგუფად გამოვყავით ის კრებები, რომელნიც უცხოეთში იქნენ მოწვეულნი საქართველოს ეკლესიის საკითხების გადასაჭრელად, ასევე მსოფლიო კრებები, რომლებშიც ქართველი ეპისკოპოსები მონაწილეობდნენ.

საქართველოს ადგილობრივ კრებებზე მიღებული დადგენილებები საეკლესიო იურიდიული ნორმების ხასიათის მატარებელი იყო საქართველოს საეკლესიო ცხოვრებაში. ისევე, როგორც სავალდებულოს წარმოადგენდა მსოფლიო ეკლესიის მამათა განმარტებანი, კათალიკოს-პატრიარქთა და მოძღვართა ეპისტოლეები, სამოქალაქო ხასიათის იურიდიული კოდექსები გამოცემული ეკლესიის მიმართ. ისინი

² ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი I, თხზულებანი, ტ. VI, 1982, გვ. 24-26. ³ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტ. ისტორია, I, 1980, გვ. 569.

მიმოხილულია ნაშრომის პირველ ნაწილში - საეკლესიო წყაროთა მიმოხილვისას, ნაშრომის II, ძირითად ნაწილს თვით ადგილობრივ კრებათა განხილვა წარმოადგენს, III ნაწილი კი ეძღვნება საეკლესიო იურარქიის, დიასპორა-დიპტიქის, საეკლესიო ენისა და სხვა საკითხებს.

პრობლემის შესწავლის მდგომარეობა და საკითხის ისტორიოგრაფია. სამართლის მეცნიერება შესწავლის საგანს წარმოადგენდა ძველთაგანვე: ათენის, ალექსანდრიის, ანტიოქიის, რომის და შემდეგ კონსტანტინოპოლის უმაღლეს სკოლებში. აქ მიიღეს იურიდიული განათლება წმიდა ბასილი დიდმა, გრიგორი ღვთისმეტყველმა, იოანე ოქროპირმა, ამბროსი მელიოლანელმა. 534 წლამდე ამ თავისებურ უნივერსიტეტებში ჭარბობდნენ წარმართი პროფესორები, რომელთაც იმპერატორმა იუსტინიანემ აუკრძალა ლექციების წაკითხვა. სკოლათა ნაწილი ამის გამო დაიხურა. უნივერსიტეტები დარჩა რომსა და კონსტანტინოპოლში. ამ ეპოქის ბიზანტიაში საერო და კანონიკური სამართალი არ განიჩქორდა ერთმანეთისაგან და კონსტანტინოპოლის სკოლის სამართალმცოდნეები მაკედონელთა დინასტიის ეპოქაში მონაწილეობდნენ საკანონმდებლო კრებულების: „პროქირონის“, „ეპანაგოგის“ და „ბასილიკის“ გამოცემებში¹.

XI ს-ში კონსტანტინოპოლის წმ. გიორგის ეკლესიაში გაიხსნა პირველი სპეციალური იურიდიული სკოლა. მისი მეთაური ატარებდა „ნომოფილაქსის“ (კანონთა დამცველის) ტიტულს. ამ სკოლასთანაა დაკავშირებული ავტორიტეტული კანონისტების - ალექსი არისტინეს, იოანე ზონარას და თეოდორ ბალსამონის შრომები. არისტინემ და ბალსამონმა, რომელნიც თავის დროს სკოლას ხელმძღვანელობდნენ კიდევ ნომოფილაქსის ტიტულით, და ზონარამ შეადგინეს ვრცელი ეგზეგეტიკური განმარტებანი კანონიკური კორპუსის მთელი შედგენილობისა². კონსტანტინოპოლის ჯვაროსანთაგან გათავისუფლების შემდეგ, XIV ს-ში, ბიზანტიაში შეადგინეს ცნობილი „სინტაგმა“ მღვდელ-მონაზონ მათე ბლასტარისა და „ექესი წიგნი“ („ეგზაბიბლოსი“) თესალონიკელი ნომოფილაქსისა, კონსტანტინე არმენოპულოსი.

საქართველოში ბიზანტიური საეკლესიო სამართლის ეს ბოლო მონაპოვრებიც კი ცნობილი იყო, ამას მიუთითებს მათე ბლასტარის „სინტაგმისა“ და კონსტანტინე არმენოპულოს შრომების თარგმნა გამოკრებილი სახით სამთავისის ეპისკოპოსის კეპრიანეს მიერ ვახტანგ VI-ის დროს. მას სამთავისის კათედრაზე მიუღია თხოვნა ბატონიშვილ ვახტანგისაგან ქართულად გადმოეღო ბლასტარისა და

¹ В. Цыпин, Церковное Право, 1994, с. 16. ² იქვე, გვ. 17

არმენოპულოს ნაშრომები. ამ ნაშრომებს ჰქონდა პრაქტიკული ხასიათი, თარგმანი სასამართლო პრაქტიკაში გამოსაყენებლად იყო განსაზღვრული.

საქართველოში უფრო ადრე, პრაქტიკული და არა სამეცნიერო-ეკლესიო მიზნით, შემოქმედებითი მიდგომით ითარგმნებოდა კანონიკური ძეგლები, იქმნებოდა საკანონმდებლო ძეგლების კრებულები. ესაა – ექვთიმე ათონელის „მცირე სჯულისკანონი“ და არსენ იყალთოელის „დიდი სჯულისკანონი“. პირველი შედგენილი იქნა ქართველთა მონასტერში, ათონის წმიდა მთაზე, მეორე კი, ალბათ, გელათის მონასტერში. ქართული მონასტრები – სასწავლო კერებიც იყო, როგორც ამჟამად უწოდებენ – „აკადემიები“. ალბათ მათში შესაბამის იურიდიულ განათლებას იღებდნენ სასულიერო პირები, ყოველ შემთხვევაში, თვით XVIII ს-ის დასაწყისშიც კი სამთავისის კათედრაზე ისეთი განათლებული პირის ყოფნა, რომელმაც „სინტაგმისა“ და „ექესი წიგნის“ გაანალიზება და შესაბამისი მუხლების თარგმნა შეძლო, უნდა ადასტურებდეს ზემოთქმულ მოსაზრებას.

1852-1859 წლებში ათენში რალისა და პოტლის რედაქციით გამოვიდა 6-ტომიანი „სინტაგმა საღმრთო და წმიდა წიგნებისა“. მასში შედის კანონიკური კორპუსი - „14-ტიტლოვანი ნომოკანონი“, მათე ბლასტარის „სინტაგმა“, არისტინეს, ზონარას და ბალსამონის განმარტებანი, აგრეთვე, ბოლო დროის კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოსა და საბერძნეთის სამეფოში გამოცემული კანონები ეკლესიის შესახებ.

საქართველოში თითქმის ერთი საუკუნით ადრე მსგავსი კრებული შეადგინა „რჯულმდებელმა“ ვახტანგ VI-მ. კრებული წარმოადგენს სამოქალაქო და საეკლესიო სამართლის კოდექსს. იგი ვახტანგმა შეადგინა დომენტი კათალიკოსისა და გრიგოლ ეპისკოპოსის თანადგომით. კრებული, მოსეს სამართლის გარდა, მოიცავს ე.წ. „სირიულ-რომაულ სამართალს“, „ბერძნულ სამართალს“ (ბლასტარისა და არმენოპულოს შრომებიდან გამონაკრებ მუხლებს), ე.წ. სომხურ სამართალს (ჩანს, ისტორიული საქართველოს სამხრეთ პროვინციებში გამოსაყენებელ სამართალს), ვახტანგის კრებულში შედის საქართველოს საკანონმდებლო საეკლესიო კრებათა მიერ მიღებული კანონები - „კათალიკოზთა სამართალი“, ჭულევის კრების მიერ დამტკიცებული კანონები - „ბექას და აღბუღას სამართალი“, „ბაგრატ კურაპალტის სამართალი“, გიორგი ბრწყინვალეს „ძეგლის დადება“ და კრებულის ბოლო ნაწილია „სამართალი ბატონიშვილის ვახტანგისა“. ესაა

ქართული ეროვნული სამართლის ყველაზე სრულყოფილი ძეგლი და მართლმსაჯულების ძირითადი სახელმწიფო წიგნი. იგი გამოიყენებოდა XIX ს-ის 30-იან წლებამდე. XIX ს-ში შეწყდა საკანონმდებლო ძეგლებზე მუშაობა, რადგანაც საქართველოს ეკლესიამ დაკარგა ავტოკეფალია. XX ს-ში, მხოლოდ ათეისტების ბატონობის შემდეგ, 90-იან წლებში დაარსებულ თბილისის სასულიერო აკადემიაში შეუდგნენ საეკლესიო სამართლის შესწავლას. როგორც ცნობილია, საეკლესიო სამართლის დისციპლინის ქართული სახელმძღვანელო, ჯერჯერობით, არ დაწერილა. საზოგადოდ, საეკლესიო სამართალს სწავლობენ უნივერსიტეტების შესაბამის იურიდიულ სკოლებში. ასეთი ქართული სკოლა, ჯერჯერობით, ჩამოყალიბებული არ არის. საღვთისმეტყველო და სამომავლოდ იურიდიულ ფაკულტეტებზე, ალბათ, საეკლესიო სამართლის შესწავლის საქმეს ყურადღება მიექცევა. მიუხედავად შესაბამისი სამეცნიერო სკოლების არარსებობისა, საქართველოში საეკლესიო სამართალს სწავლობდნენ ცნობილი მეცნიერები, ისტორიკოსები და ფილოლოგები. როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, ივანე ჯავახიშვილს მიაჩნდა, რომ სამართლის მეცნიერებას, მისი სპეციფიკურობის გამო, უნდა სწავლობდეს შესაბამისი იურიდიული განათლების მქონე პირი - „სამართლის ისტორიკოსი უნდა იყოს ერთსა და იმავე დროს იურისტიცა და ფილოლოგოს ისტორიკოსი, რაც რასაკვირველია იშვიათ შემთხვევას წარმოადგენს“. ალბათ საეკლესიო სამართლის მკვლევარი, იურიდიულთან ერთად, საღვთისმეტყველო განათლების მქონე ისტორიკოს-ფილოლოგი უნდა იყოს. ქართული სამართლის იურიდიული ინსტიტუტები და სამართლებრივი დებულებები ასახულია სამართლის წიგნებში, სიგელ-გუჯრებსა და ჩვეულებით სამართალში.

როგორც აღინიშნა, ქართული სამართლისა და კანონმდებლობის ისტორიაში განსაკუთრებული როლი ეკუთვნის სჯულმდებელ მეფე-მეცნიერს ვახტანგ VI-ს. მან შექმნა საკოდიფიკაციო კომისია, შეადგინა სამართლის წიგნთა დიდი კრებული. აგრეთვე, შეადგინა ქართული სახელმწიფო სამართლის დიდებული ძეგლი „დასტურლამალი“. მისი მეფობის პერიოდი იყო ქართული სჯულმდებლობის განახლებისა და აყვავების ხანა.

ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები განხილულია ვახუშტი ბატონიშვილის, იოანე და დავით ბატონიშვილების ნაშრომებში, რომელთაც წყაროთმცოდნეობითი მნიშვნელობა აქვთ⁶.

⁶ ივ. ჯავახიშვილი, თხზ. VI, 1982, გვ. 15. ⁷ იქვე, გვ. 7-8.

რამდენიმე მნიშვნელოვანი საეკლესიო კრების შესახებ ცნობას გვაძლევს ვახუშტი ბატონიშვილი, კერძოდ, იგი რუის-ურბნისის კრების შესახებ მოგვითხრობს: „განიხილა მეფემან, რამეთუ სახლნი ღვთისანი ქუაბ ავაზაკთა ქმნილ იყვნენ, მწყემსნი – არა მწყემსნი, გარნა მგელნი, ამისთვის შეკრიბნა კათალიკოზებისკოპოზნი და სამღვდელონი მამულისა თვისისანი და სხუა-კერძონიცა, ქმნა კრება ქსა ჩრგ [1103 წ.] ქართულსა ტკგ, და თვითცა მუნ მჯდომი არა ვითარცა მეფე, არამედ ვითარცა მონა, განამტკიცეს ი-ბ კრებათა დამტკიცებული ჭეშმარიტი სარწმუნოება, უღირსნი განკუთვნეს და დააწესეს ვრად, ხოლო ღირსნი საყდართა მათთა დასხეს“⁸.

ვახუშტის ცნობით, რუის-ურბნისის კრება შედგა დავით აღმაშენებლის მიერ კახეთ-ჰერეთის შემოერთებამდე, რადგანაც ამ კრებას ესწრებოდა სამღვდელოება არა მარტო მეფე დავითის „მამულიდან“, არამედ „სხვა - კერძონიცა“. მეფის „მამულის“ ქვეშ იჯულისხმება „აფხაზთა და ქართველთა“ სამეფოები, „სხვა - კერძონის“ ქვეშ კი, ცხადია, კახეთ-ჰერეთისა, თბილისის და ქვემო ქართლის სამღვდელოება. კრების დამთავრების შემდეგ მეფემ შემოიერთა „ჰერეთ-კახეთი“, ამიტომაც, მისი აზრით, რუის-ურბნისის კრება შედგა არა 1104 ანდა 1105 წელს, კახეთ-ჰერეთის შემოერთების შემდეგ, არამედ იქამდე, ასეთია ვახუშტის ცნობა.

იმერეთის საეკლესიო კრების შესახებ ვახუშტი წერს - „ჟამთა ამათ შინა, იქმნა განტეეება ცოლთა, კლვა კაცთა და იდუმალ ტყვის ყიდვა და უსჯულონი სჯულსა ზედა მრავალნი იმერეთსა შინა. ამისათვის შეკრიბნენ ქართლისა კათალიკოზი მალაქია, აფხაზთა კათალიკოზი ევდემონ და ყოველნი ეპისკოპოზნი იმერეთ-ოდიშისანი. ხოლო ეპისკოპოზნი ესენი იყვნენ: ქუთათელი სვიმონ, გენათელი ანტონი, ჭყონდიდელი, ბედიელი, მოქველი, დრანდელი ფილიპე, ცაგერელი კოზმან, ხონელი ზაქარია, ნიკორწმინდელი იოაკიმ, ჩაისელი კვირილე ამათ განაჩინეს მოქმედთა მათათვის ჯეროვანი შერისხუანი, დაწერნეს და შეაჩუენეს მოქმედნი მისნი, ვითარცა გვაუწყებს აღწერილი მათი“⁹.

იოანე ბაგრატიონის „სჯულდება“ წარმოადგენს საქართველოს საეკლესიო სამართლის ისტორიისათვის მნიშვნელოვან ძეგლს, მასში გვხვდება მოსახრებანი საქართველოს ეკლესიის უმაღლესი სამმართველო ორგანოს „დიკასტერიის“, ეკლესიის მეთაურ „კათალიკოსის“, ეკლესიებში „საქვეყნო საქმეთა განცხადების“, ქართველ

⁸ ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, 1973, გვ. 156. ⁹ იქვე, გვ. 824

მეფეთაგან თავიანთ კათედრებზე „ეპისკოპოსთა დასმის“, სამხედრო „ჯარის მღვდელთა“, „სამღვდლო წესდებისა“ და სხვათა შესახებ.

ი. ბაგრატიონის „სჯულდების“ ტექსტის გამომცემლის, ივანე სურგულაძის თვალსაზრისით, ეს ძეგლი არასოდეს ყოფილა „საკანონმდებლო აქტი“, იმჟამინდელი სამართლის წყარო, არამედ მხოლოდ პროექტს წარმოადგენდა, რომელიც ავტორმა მიართვა მეფე გიორგი XIII-ს, მაგრამ, ჩვენი თვალსაზრისით, მას გარკვეული ფორმით გავლენა მოუხდენია საქართველოს ეკლესიის სამართალზე მოგვიანებით, კერძოდ, ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ. ჩვენ ეგულისხმობთ იმ გარემოებას, რომ იოანე ბატონიშვილის მიერ დიკასტერიისათვის დაკისრებული ფუნქცია და მისი შემადგენლობა გეაგონებს 1917-1927 წლებში საქართველოს ეკლესიაში მოქმედ 1917 წლის კრების მიერ დადგენილ „საკათალიკოსო საბჭოს“. საქმე ისაა, რომ „სჯულდების“ მნიშვნელოვანი ნაწილი დაიბეჭდა და გამოქვეყნდა სასულიერო ორგანოში „მწყემსი“, რომელსაც დ. ლამბაძე რედაქტორობდა, 1894-1896 წლებში. იგი ამ სასულიერო ჟურნალში უწყვეტად, თითქმის ორი წლის მანძილზე იბეჭდებოდა (სულ დაიბეჭდა 16 ნომერში), როგორც ცნობილია, თითქმის ამავე ეპოქაში დაიწყო ავტოკეფალური მოძრაობა, ქართველი სამღვდელოება იმ დროს ექებდა მომავალი საკათალიკოსო ეკლესიის მმართველობის ფორმებს. ჩანს, ამ დროს მომავალი საკათალიკოსო საბჭოს შემადგენლობისა და ფუნქციის განსაზღვრისას მათზე ზეგავლენა იქონია ი. ბატონიშვილის სჯულდების ქვეთავმა „სამღვდლო წესდება“, რომელშიც პარაგრაფია სათაურით: „დიკასტერიისა ანუ სასულიერო წესდებისათვის“¹⁰. დიკასტერია ასეა განმარტებული - „დიკასტერია (ანუ სასულიერო სამართალი), ანუ საეკლესიო საქმეები. საკურთხი მღვდელნი, არქიმანდრიტნი, ეპისკოპოსნი იყოს გამორჩევით დიკასტერიის წევრთაგან. დიკასტერიის წევრნი იყვნენ შემდგენი: 1. კათალიკოსი; 2. ტფილელი; 3. ორი არქიმანდრიტი; 4. ორი დეკანოზი; 5. მეფის მოძღვარი; 6. მეფისაგან მიჩენილი თავადი (სასულიეროს მთავარი); 7. სამნი ანუ ორნი მწერალნი. ესე ყოველნი შეკრებოდნენ კვირაში ორჯერ ორშაბათს და პარასკევს და ყოველნი სასულიერო საქმე და სამართალი ამათ მიერ განიხილებოდეს“¹¹. ი. ბატონიშვილის დიკასტერია 10-12 წევრისაგან შედგება. 1917 წლის „ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების“ მიხედვით „საკათალიკოსო საბჭო“ შედგება 12 წევრისაგან, მათ შორის პირველი კათალიკოსი იყო. საბჭოს იგივე

¹⁰ იოანე ბაგრატიონი, სჯულდება, 1957, გვ. 23-27. ¹¹ იქვე, გვ. 25.

ფუნქცია ენიჭებოდა, რაც დიკასტერიას. „საბჭოს დადგენილებანი საეკლესიო საეკლესიო ყველა საეკლესიო დაწესებულებათა და ეკლესიის წევრთათვის (§8), იგივე ფუნქცია აქვს „დიკასტერიას“ - „ყოველი სასულიერო საქმე და სამართალი“ მას ეკუთვნის.

ივ.სურგულაძე დიკასტერიას ასე განმარტავს - „კოლგეიალური ხასიათის სასულიერო დაწესებულება ადმინისტრაციული და სასამართლო ფუნქციებით“¹². „კალმასობაში“ ი. ბაგრატიონი დიკასტერიის შესახებ წერს - „დიკასტერია არს ბერძნული სიტყვა, რომელიც ნიშნავს უპირველეს სამსაჯულსა და სამსაჯულთა შესაკრებელთა ადგილთა“¹³. რუსული ეკლესიის მმართველობის შესაბამისად, ეს დაწესებულება ანტონ II-ის მმართველობის ბოლო წლებში ქართლის საკათალიკოსოშიც დაინერგა, არსებობდა ეგზარქოსობის პირველ ხანაშიც. ი.ბატონიშვილის „დიკასტერია“¹⁴ ემსგავსება რუსულ საეკლესიო მმართველობის ფორმას. მაგალითად, დიკასტერიის წევრი ე.წ. „მეფისაგან მიჩენული თავადი (სასულიერო მთავარი)“ იგივეა, რაც რუსულ უწმიდეს სინოდში საიმპერატორო ხელისუფლების მიერ დანიშნული ობერპროკურორი. ამ „სჯულდებით“ კათალიკოსის ფუნქცია შეზღუდულია დიკასტერიის მიერ, ეს უკანასკნელი ეკლესიის ფაქტობრივი მმართველია. მეფისაგან „მიჩენილი სასულიერო მთავარი“ საერო ხელისუფალია, რომელიც კონტროლს უწევს სასულიერო ხელისუფლებას, მის ხელშია სასულიერო განათლების საქმეც კათალიკოსთან ერთად. პროექტის მიხედვით, ქართულ სახელმწიფოში გრიგორიანული და კათოლიკური ეკლესიებისათვის და მამადიანებისათვისაც უნდა ჩამოყალიბებულიყო შესაბამისი დიკასტერიები. იოანე ბატონიშვილისათვის, ისევე, როგორც მამამისისათვის გიორგი XIII-ისა და პაპისათვის (ერეკლე II-ისათვის) რუსული სახელმწიფოებრივი წყობილება მისაბამ მაგალითს წარმოადგენდა. იოანეც ცდილობს მის გადმონერგვას საქართველოში, ადგილობრივ წყობილებასთან მის შეთავსებას. რუსეთში 1721 წ. პეტრე პირველმა გააუქმა პატრიარქობა. საქართველოში კათალიკოსობის ინსტიტუტი ისე ძლიერი იყო, რომ თვით პროექტშიც კი მას ბატონიშვილი ვერ შეეხო, თუმცა, როგორც აღინიშნა, მისი ძალაუფლება შეზღუდა. მისი აზრით, „კათალიკოსი ღირსებისამებრ და არა მეფის ძეობით იკურთხებოდეს კათალიკოსად, ვინც იყოს მეცნიერ და პატიოსანი“¹⁴. თუ იქამდე კათალიკოსის ხელში იყო ეკლესიის მთელი შემოსავალ-გასავალი, პროექტით მას დაენიშნა ხელფასი წლიურად 250 თუმანი

¹² ი. ბაგრატიონი, „სჯულდება“, გვ. 76. ¹³ „კალმასობა, II, 1948, გვ. 28. ¹⁴ იქვე, გვ. 23.

ვერცხლის ფული, გარდა ამისა, მას საკათალიკოსოს შემოსავლიდან უნდა მისცემოდა მუდმივად „ექვსი სულისა სადილისა და ვახშმისა ხორაგი“. კათალიკოსის მუდმივ დამხარე თანამშრომლად ინიშნებოდნენ - „ორი არქიმანდრიტი, ექვსი მღვდელ-მონაზონი, ოთხი მთავარდიაკონი, ორი დიაჩოქი (კერძო დიაკონი) ლამპრისა და კვერთხის მჭერალი, ორი მოჟამნე, ერთი ხელის დამბანი, ერთი შვიგნობარი, რვა მგალობელი“, ამათ გარდა „შემოსავლების მცველნი და ეკლესიის ნივთების მცველნი, ერთი იკონომოსი და საჭმლის რიგის მიმცემი ორი მწერალი, ორი მზარეული, ორი მეპურე, ოთხი ყულუხჩი (მცველი მხლებელი), ოთხი ფარეში, ორი მეკარე და ეზოს მგველი, ერთი ეკლესიის დამგველი, სამი მეფინიბე და ეზოს მეჯორე და ისე ხუთი მოსამსახურე“¹⁵. მათთვის კათალიკოსს „საკათალიკოსო შემოსავლიდან“ მიეცემოდა შესაბამისი „ხორაგი“ და სახარჯო. „ოდეს მეფეს ან სხვათ მიიწვევს კათალიკოსი, მაშინ შემოსავლიდამ აქვს ნება დახარჯოს წელიწადში ოთხგზის სტუმრობისათვის“ და სხვა მსგავსი განსაზღვრებანი გეხვედება სჯულდებაში.

ასევეა განსაზღვრული ეპისკოპოსთა ხარჯებიც, კერძოდ, მთავარეპისკოპოსებს: ალავერდელს, ბოდბელს, მროველს და ნეკრესელს ეძლევათ თანამშრომლად „თითო არქიმანდრიტი, ოთხ-ოთხი მღვდელმონაზონი ან მღვდელი, ორ-ორი მთავარდიაკონი, სამ-სამი მგალობელი, ორ-ორი მოჟამე მწიგნობარი, ორნი დიაკონნი, სამ-სამი მსახური, ერთი მზარეული, ერთი მეპურე, ორი ფარეში ანუ კარის მცველი და დამგველი, თითო მეფინიბე, სამი მოსამსახურე. მათ ეძლევათ „ჯამაგირი თეთრად“ და „ულუფა ეკლესიიდან“. სხვა ეპისკოპოსებსაც მსგავსადვე ოდნავ შემცირებული თანამშრომლები ეძლევათ. ამის გარდა, მათ ხელშია „კონდაკით ნაშოვნი“ ანუ სხვადასხვა წესის შესრულებისათვის მიღებული შემოსავალი „საიმტვერიო და საწირავი თვით მოიხმარონ“¹⁶. XX ს-ში გარდაცვლილის ჭირისუფლებისათვის მეზობელ-ნათესავთა მიერ მიტანილ შესაწევარ ფულს „გადასახურავი“ ერქვა (იმერეთში), როგორც ჩანს, იმავე მნიშვნელობისაა „წასახურავი“ სჯულდებაში. მეფის გარდაცვალების დროს „ეპისკოპოსნი წასახურავს ნურღა მიართმევენ მეფეთა, ნუცა საიმტვერიოსა აღიღებენ ამისთვის, რადგან მეფეთა არიან დასმულნი ეპისკოპოსად და სამღვდელოდ განწესებულნი“¹⁷.

აქ საინტერესოა ის, რომ საეპისკოპოსო კათედრებზე ეპისკოპოსები ძველ საქართველოში „დაისმებოდნენ მეფეთა მიერ“. კათედრა მეფის

¹⁵ „კალმასობა, II, 1948, გვ. 23. ¹⁶ იქვე, გვ. 24. ¹⁷ იქვე, გვ. 31

იყო. როგორც სხვა საბუთებიდან ჩანს, მიტროპოლიტის და სხვა მსგავს წოდებასაც მეფე იძლეოდა. რუსული წესდების მიხედვით ნაკურთხ ეპისკოპოსს კათედრას მეფე აძლევდა – „Избранному лицу объявляется Высочайшее повеление о бытии ему епископом таком-то града“¹⁸.

განვიხილოთ „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“ (ტექსტი გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო დავით ფურცელაძემ, თბ., 1964). ქართლ-კახეთის ბოლო მეფის, გიორგი XII-ის ბრძანებით, მის ვაჟს, დავით ბატონიშვილს მოქმედი სამართლის მოსაწესრიგებლად დაეკავლა შეედგინა სამართლის წიგნი, რომელიც წოდებულია ვითარცა „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“. ესაა XVIII-XIX საუკუნეთა მიჯნაზე შედგენილი ძეგლი, შედგენილი იმდროინდელი რუსული სამართლის ძეგლების გათვალისწინებით.

დავით ბატონიშვილის სამართალი საქართველოს ეკლესიისა სასულიერო პირების მიმართ მოითხოვს პატივისცემას, რასაც შესაბამისად ასაბუთებს კიდევ, კერძოდ 149-ე მუხლში ნათქვამია – „ქვეყანა ჩვენი შორის წარმართა არს მდებარე, რომლისათვისცა ხამს ყოველთა სამყვდელთა პატივისცემა“¹⁹; ბატონიშვილი დავითი იყო ეკლესიისა და სარწმუნოების მოყვარული, კეთილმორწმუნე. ზრუნავდა ეკლესიის გაძლიერებისა და აყვავებისათვის, რაც აისახა კიდევ მისი სამართლის მუხლებში. მესამე მუხლში ნათქვამია: „ეკლესია არის გვირგვინი მეფისა და დიდება და წყარო ყოელისა ბედნიერებისა, და გაახლებული კაცისა ღვთისა თანა, და მპოებელი ბედნიერებისა ვითარცა დაუსრულებულსა მას საუკუნესა, ვგრძოთვე დასრულებადსაცა ამას, ამისათვის ხამს, რომელ მეფეთაგან და ერთა იყოს პატიუცემულ და დიდებულ“²⁰.

ეკლესია ბედნიერების წყაროა, როგორც ამ წუთისოფელში („დასრულებადსა ამას საუკუნესა“), ისე იმ ქვეყნად. დავითი წუხს, რომ საქართველოს ეკლესია თითქმის „დაცემისადმი მიწვეწულ არს“ იმის გამო, რომ „არცა მეფეთა, არცა თავადთა, აზნაურთა და გლეხთა აქუნდა მისადმი ზრუნეა“, უფრო მეტიც, ერსა თუ ბერს მის მიმართ გული გაგრილებული აქვს, ამიტომაც არიან კიდევ დამდაბლებულ-დაგლახაკებულნი, თვით მეურვეები ძარცვავდნენ („კრეხდენ“) ეკლესიებს და საეკლესიო ქონებას აძლევდნენ თავიანთ ნათესავებსა და აზნაურებს. ამის მხილველი, წერს ბატონიშვილი დავითი, „აღვიტყინე შურითა“ (ე.ი. ვინებუ), რათა სამოციქულოს წესდების მსგავსად

¹⁸ Обзорение церковно-гражданских указаний по духовному ведомству, СПб, 1900, с. 84.

¹⁹ „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“, 1964, გვ. 85. ²⁰ იქვე, გვ. 162.

შემდგინა საეკლესიო წესდება, რათა ეკლესია დაუბრუნდეს თავის ძველ დიდებას, როგორც პქონდა ჩვენი წინაპრების დროსო.

დავითი მიიჩნევს, რომ ეპისკოპოსთა რაოდენობა უნდა შემცირდეს, რადგანაც მათი სიჭარბე აგლახაკებს ეკლესიას. საქართველოში მრავალი ეპისკოპოსია, წერს დავითი, მაგრამ მათ არა ჰყავთ იმდენი მრევლი, რამდენიც ეპისკოპოსებს უნდა ჰყავდეთ საერთოდ. „ესე არს პირველი მიზეზი დაგლახაკებისა ეკლესიისა“ იმის გამო, რომ მათ გასაუაღს შემოსავალი ვერ ეთანხმება, „არა შესწორების“, ხოლო თუ ეპისკოპოსი დაგლახაკდა (ე.ი. გაღარიბდა), ეს არ ეკადრება მის ხარისხსა და ღირსებას, თუ თავისი ღირსების შესაბამისად მოიქცევა, მისი შემოსავალი ამას ვერ გაწვდება, ამიტომაც გადავწყვიტეთ, რომ საქართველოში (გულისხმობს ქართლ-კახეთს) სულ ოთხი ეპისკოპოსი ეყოლებათ, მათ გაუჩნდებათ უფრო მეტი სამწყსო და თავიანთი ხარისხის შესაბამისად მოიქცევიან, მათი მოვალეობა არის ქადაგება სახარებისა, წარმართთა მოქცევა, რადგანაც ისინი არიან ერის მოძღვართა თავნი²¹.

სხვათაშორის, თითქმის საუკუნის შემდეგ კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს პირიქით მიაჩნდა, რომ საქართველოში ეპისკოპოსთა რიცხვი უსათუოდ უნდა გაზრდილიყო, რათა მათი სწავლება და მადლი მრევლამდე მისულიყო²². მართლაც, XIX ს-ში ეპარქიათა გაუქმებამ მძიმე სარწმუნოებრივი შედეგი გამოიღო²³.

დავით ბატონიშვილის თანახმად, „პირველი ეპისკოპოსი“ თბილისში უნდა იყოს, მას მიტროპოლიტის წოდება ექნება, ვითარცა დედაქალაქის მღვდელმთავარს. მისი სამწყსო არის მცხეთამდე დილოში, თბილისის გარემონი, წალკა-თრიალეთი, ქვემო ქართლი, კახეთის ნაწილი. მეორე ეპისკოპოსი არქიეპისკოპოსის წოდებით ბოდბელი უნდა იყოს, მის სამწყსოში შევა გაღმართი და გამოღმართი კახეთი, ე.ი. ალაზნისიქითა მხარე (გაღმართი) კახეთი, ანუ დღევანდელი საინგილო და ალაზნისაქეთა ტერიტორია. მესამე იწოდება გორისა და მცხეთის, ანუ ქართლის ეპისკოპოსად. მისი სამწყსო მთელი ქართლია სამაჩაბლომდე. მეოთხე ეპისკოპოსი „არს მთებისა: დიდისა ლიახვისა, პატარისა, ქსანისა, არაგვისა, თუშისა, ფშავისა და ხევსურეთისა და ესევე არს ხარჭაშნელიცა“²⁴.

დავით ბატონიშვილის სამართალი ჩვენთვის იმითაა საინტერესო, რომ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების შემდეგ ეპარქიათა რიცხვის შეცირებისა და ახალი ეპარქიების რიცხვის

²¹ „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“. მუხლი 100, გვ. 163. ²² კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე, „მწარე მოგონებანი“, მანგლის წალკის ეპარქიის არქივი, ს. №7, ხელნაწერის ასლი, გვ. 44. ²³ იქვე, გვ. XXXI. ²⁴ სამართალი დავითისა, გვ. 164.

განსაზღვრის დროს, როგორც ჩანს, რუსეთის საეკლესიო და სახელმწიფო ხელისუფლებას უსარგებლია დავით ბატონიშვილის სამართლის წიგნის აღნიშნული მეასე მუხლით. როგორც ცნობილია, რუსულმა ხელისუფლებამ აღმოსავლეთ საქართველოში ერთ პერიოდში მართლაც ოთხი საეპისკოპოსო დაარსა. რუსებმა ერთ პერიოდში მართლაც დაარსეს „მთის ეპარქია“ დავითის ზემოაღნიშნული მუხლის შესაბამისად, მასში შეიყვანეს საქართველოს მთიანეთის მოსახლეობა, ოღონდ რუსებმა მას რატომღაც „ოსეთის ეპარქია“ უწოდეს. მასში არაგვის ხეობაც შედიოდა. ამასთანავე, რუსები გამუდმებით უნერგავდნენ ამ ეპარქიის მრევლს, რომ ისინი ეთნიკურად ოსები იყვნენ (ეს საკითხი სხვაგან გვაქვს განხილული).

ამასთანავე, დავითი მიიჩნევს, რომ არქიმანდრიტების რიცხვიც ოთხით უნდა განისაზღვროს, მათი შემოსავალი მეფის ხაზინაში უნდა შევიდეს, საიდანაც მიეცემათ „ჯამაგირი საკმაო“, გაუქმებული საეპისკოპოსოების შემოსავალი „დაიდევას შკოლათათვის და სასწავლოთა და სტამბისათვის“.

ბატონიშვილ დავითს სურდა საქართველოს ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის დამყარებულიყო ისეთივე დამოკიდებულება, როგორიც იყო იმჟამინდელ რუსეთში. კერძოდ, ეკლესიის მმართველობით ორგანოდ მოიაზრებს დიკასტერიას. იმავე მეასე მუხლის თანახმად, „უპირველესი დიკასტერია, რომლისა მიერცა იმართების საქართველოს სასულიერო ჯერ-არს ესე ტფილისსა შინა ყოფად“²⁵.

დიკასტერია შედგებოდა ზემოაღნიშნული 4 მღვდელმთავრისაგან (ერთი მიტროპოლიტი და სამი ეპისკოპოსი). ამასთანავე, მიტროპოლიტი მუდმივი წევრია, ხოლო სხვა ეპისკოპოსები ოთხ-ოთხი თვით ასრულებენ წევრის მოვალეობას დიკასტერიისა. მათ გარდა დიკასტერიის წევრები არიან კარის მოძღვარი, მეფის მოძღვარი, კარის დეკანოზი და სიონის დეკანოზი. ამ უკანასკნელის შეცვლა შეუძლია რომელიმე სხვა „სწავლულ და ღირს“ მღვდელს.

დიკასტერიას უნდა პყავდეს ერთი პროკურორი მეფისა. იგი უცხადებს დიკასტერიას „მეფის ბრძანებას“. ეს პროკურორი დიკასტერიის წევრების მეთვალყურეა („მჭვრეტელი“), რათა რაიმე საკითხი უკანონოდ არ გადაწყდეს.

დიკასტერიაში ყოველი საქმე უნდა გადაწყდეს „სჯულის კანონითა, დადებულითა წმიდათა მამათათა, რაიცა არა იპოვებოდეს მუნ, იხმარონ აღსავესებლად კანონი ბერძენთა მეფეთანი“²⁶, ე.ი. ე.წ. „სამართალი

²⁵ „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“, 1964, გვ. 166. ²⁶ იქვე, 167.

ბერძული“, ან „კანონითა ჩემგან დადებულითა“ - წერს დავით ბატონიშვილი. მისივე აზრით „კერძო დიკასტერია“ უნდა არსებობდეს ეპარქიებში ეპისკოპოსის კარზე. მისი წევრები არიან იქაური არქიმანდრიტი და ეპარქიის პირველი დეკანოზი. დავითის აზრით, ეკლესიაში სასულიერო პირების (ე.ი. „მოწესეთა“) რიცხვი დიდი არ უნდა იყოს, რადგანაც მათი სიმრავლე იწვევს „ფრიადსა მწირობასა“ (ე.ი. სიღარიბეს). დიკასტერია იკრიბება ოთხშაბათ-პარასკევს.

მონოფიზიტებისათვის (სომხური ეკლესიის მრევლისათვისაც) უნდა არსებობდეს ე.წ. „სომხის დიკასტერია“. საქართველოს მეფეს განსაკუთრებული დამოკიდებულება აქვს ახპატის სომხური საეპისკოპოსოს მიმართ. ეს ეპარქია ტერიტორიულად მდებარეობდა საქართველოს სახელმწიფოში, ამიტომაც „ახპატის მონასტერი არს მეფისა და მამულიცა იმისი - მეფისა“, მის მიმართ ენშიაწინის კათალიკოსს „არა აქუს არარაიმე სამართალი“. ახპატის ეპისკოპოსს საქართველოს მეფე აკურთხებიან კათალიკოსს ენშიაწინისას. ამ ეპისკოპოსს მეფე გამოირჩევს და შემდეგ მის კურთხევას თხოვს კათალიკოსს²⁷.

საზოგადოდ, სომეხი მღვდლის კურთხევის ნებართვაც მეფემ უნდა მისცეს, რადგანაც თუ „პირველი მოქალაქენი და ვაჭარნი“ მიატოვებენ თავის საქმეს (ე.ი. ვაჭრობას) და ხუცესად ეკურთხებიან, ამით სამეფოს შემოსავალი მოაკლდება²⁸.

თუ შევადარებთ, დავით ბატონიშვილი წინააღმდეგია არა მარტო ქართველი (ე.ი. მართლმადიდებელი) სამღვდელოების გამრავლებისა, ასევე წინააღმდეგია სომეხი (ე.ი. მონოფიზიტი) სამღვდელოების გამრავლებისა, რადგანაც „ამით ისინი მიატოვებენ ვაჭრობას, რაც სახელმწიფოს შემოსავლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყაროა“. აქედან ჩანს, რომ ხელმწიფის კარს ქვეყანაში სომხური მოსახლეობის ყოფნა სასარგებლოდ მიაჩნია. ამით უნდა იყოს გამოწვეული ერთ-ერთი კანონი, რომელიც ნებას რთავს მართლმადიდებელთა, მონოფიზიტთა და კათოლიკეთა (ქართველთა, სომეხთა და ფრანგთა) შეუღლებას - „თვინიერ ყოვლისა წინააღმდეგობისა“²⁹.

მაკმადიანთა მეჩეთებიც მეფის პროკურორის მეთვალყურეობის ქვეშ იმყოფება.

დავითი ქართული ეკლესიის საკუთრებას მკვეთრად მიჯნავს სახელმწიფო საკუთრებისაგან. ამითაა გამოწვეული არსი მე-17 მუხლისა. კანონი უკრძალავს მარტოხელას ბერად შედგომისას თავისი მიწა-წყლის ეკლესიისათვის გადაცემას. მიიჩნევა, რომ მამული მეფისაა,

²⁷ „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“, 1964, გვ. 170. ²⁸ იქვე, 171.

ხოლო ეკლესიისათვის შეწირვის შემდეგ – უკვე აღარ იქნება მეფისა. „ნუ იკადრებს ყოვლადისა მამულისა თვისისა ეკლესიისადმი შეწირვასა, რომელიცა ესე არს მეფისა, რათა არა წარუწყდეს სამეფოსა და საზოგადოებასა“²⁹.

საერთოდ, როგორც დავით ბატონიშვილის სამართლიდან ჩანს, მისი დროის სამეფო კარის (XVIII ს. ბოლო წლებში) პირველი პირი მზად იყო გაეუქმებინა კათალიკოს-პატრიარქის თანამდებობაც კი (მის დიკასტერიაში არ ჩანს ქართული ეკლესიის ტრადიციული პირველი იერარქი), ოღონდაც როგორმე ქართული სამართალი დამსგავსებოდა რუსულს. ხოლო ეს უკანასკნელი, ე.ი. რუსული სამართალი, ჩანს, რუსეთის იმპერიის წარმატების ერთ-ერთ საფუძვლად მიიჩნეოდა. ფაქტობრივად კი დავითმა ინსტრუქცია „მოუმზადა“ რუსეთის ხელისუფლებასა და სინოდს ქართული ეკლესიის ტრადიციული იერსახის შესაცვლელად.

ძველ საქართველოში, როგორც სჯულდებიდან ჩანს, იყო „სამხედროს ჯარის მღვდელთა უფროსის“ თანამდებობა, ე.ი. სამხედრო მღვდლებიც. მათ იმდენად დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდათ, რომ „ჯარის მღვდელთა უფროსი“ დიკასტერიის სხდომებს ესწრებოდა და ექვემდებარებოდა „სულიერ მთავარს“, ანუ მეფის წარმომადგენელს დიკასტერიაში.

ალექსანდრე ამილახვარმა (1750-1802) თავის თხზულებაში „ბრძენი აღმოსავლეთისა, ანუ სახელმწიფო მმართველობის მოწყობის მისი განსაზღვრა“ მეოთხე თავი მიუძღვნა „საეკლესიო წესებს“. მისი თვალსაზრისით, „საეკლესიო წესები“ დასაბამითვე კეთილი განზრახვით იქნა შემოღებული, რათა ადამიანთა ბოროტება შეეზღუდა და დაემშვიდებინა“³⁰. ამ თავს ალექსანდრე ამილახვარი ამთავრებს მოსაზრებით, რომ მღვდელმთავრები „ამ ქვეყნის მეურვეებად არიან დადგინებულნი“, ამიტომაც მათ შესაბამისი პატივი უნდა მივაგოთ, ამასთანავე, უნდა გავარჩიოთ ისინი (სამღვდელეობა) ამ ქვეყნის ჩუქულბერივი ხალხისაგან („სოფლური კაცებისაგან“), ისინი არ უნდა ერეოდნენ იმ საქმეებში, რომელნიც მათ არ შეეფერებათ. ალექსანდრე ამილახვარი გამოთქვამს წუხილს, რომ ქრისტეს მოძღვრების და მისი ცხოვრების ზოგიერთი გამგრძელებელი (ე.ი. ზოგიერთი სამღვდელო პირი) სიმშვიდის ნაცვლად, შგოთს თესავს, არა მარტო თავის ქვეყანაში,

²⁹ „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“, 1964, გვ. 171. ³⁰ ა. ამილახვარი, „ბრძენი აღმოსავლეთისა, ანუ სახელმწიფო მმართველობის მოწყობის მისი განსაზღვრა“, თბილისი, 1997, გვ. 16.

არამედ მთელ ქვეყანაზე (ე.ი. მსოფლიოში): „ქრისტე სიღარიბეში ცხოვრობდა მისი (მოძღვრების) გამგრძელებელთ კი მეფობაზე რჩებათ თვალი. ქრისტე ერთმანეთისათვის ღოცვას გეასწავლიდა, ესენი კი ერთმანეთს შეაჩვენებენ... მართლაც ერთი ეკლესია მეორეს შეაჩვენებს“³¹. ალექსანდრე ამილახვარი ასკენის, რომ მივიღოთ რჩევა

„არ შევევიწროვოთ სხვა სარწმუნოების მიმდევარნი და ნება დავართოთ, თავისი რჯულის შესაბამისად ილოცონ“³², მაგრამ მათ, ე.ი. სხვა სარწმუნოების მქონე ხალხსა და ეკლესიას უნდა დავუდოთ გარკვეული ზღვარი, რომელსაც აღარ გადავლენ, რადგანაც ქვეყანაზე არაფერია უსაზღვრო და არაფრის კეთება არ გამოდგება უსომოდ“³³. ალექსანდრე ამილახვარი სპეციალისტების თვალსაზრისით იმუამინდელი ევროპელი მოაზროვნეების მიმდევარია და მათგან გადმოაქვს ქართულ სინამდვილეში ზოგიერთი თვალსაზრისი. თუმცა კი ის წარმოადგენს ღრმად მორწმუნე ქრისტიანს და წერს კიდევც, რომ ღმერთი, შემოქმედი ყველაზე მაღალია, ჩვენ მის წინაშე ყველანი თანასწორნი ვართ, იგი გვეხმარება, რომ ჩვენი ამქვეყნიური სიცოცხლის დღენი მშვიდობით განველოთ, ხოლო იმქვეყნიური, ანუ საუკუნოვანი ცხოვრების დროს უფალი ღმერთის წინაშე წარედგეთ „არაწინააღმდეგობით აღსავსენი“³⁴. სამწუხაროდ, ალექსანდრე ამილახვრის მეორე ნაშრომიდან „გეორგიანული ისტორია“ ჩანს, რომ მისი ავტორი სინამდვილეში წარმოადგენს სეპარატისტული თვალსაზრისის მქონე ადამიანს, რომელიც ეწინააღმდეგება საქართველოს ერთიანობის იდეას. მისი აზრით, მეფე თეიმურაზ II მხოლოდ კახეთის მეფეა და ქართლის სამეფოს ამკლები³⁵, რომელიც ქართლის სამეფო ტახტს „უკანონოდ, მიმძლავრებით დაეპატრონა“. ქართლის ტახტის მემკვიდრეები შეიძლება უფრო ამილახვართა საგვარეულო იყოს, ვიდრე კახეთის ბაგრატიონები³⁶.

საქართველოს საეკლესიო სამართლის პირველ მკვლევარად ითვლება ნიკოლოზ თადეოზის ძე ხიზანაშვილი, ნიკო ურბნელი (20.09.1851, სოფ. მაღლადოვლეთი, გორის მაზრა - 28.12.1906, თბილისი), ქართველი მეცნიერი, იურისტი, ისტორიკოსი, ეთნოგრაფი, პუბლიცისტი, ლიტერატურის კრიტიკოსი. 1870 წელს დაამთავრა თბილისის სასულიერო სემინარია, 1876 წელს ნოვოროსიის უნივერსიტეტის (ოდესა) იურიდიული ფაკულტეტი, მუშაობდა გამომძიებლად.

³¹ ა. ამილახვარი, „ბრძენი აღმოსავლეთისა, ანუ სახელმწიფო მმართველობის მოწყობის მისი განსაზღვრა“, თბილისი, 1997, გვ. 17. ³² იქვე, გვ. 27. ³³ იქვე, გვ. 42

³⁴ იქვე, გვ. 68.

ხიზანაშვილის სამეცნიერო მოღვაწეობის მთავარი დარგი ქართული სამართლის ისტორია იყო. ამ დარგის სპეციალობითი კვლევა-ძიება პირველად ხიზანაშვილმა დაიწყო. ძველი ქართული სამართლის უმნიშვნელოვანესი საკითხებისადმი მიძღვნილ მონოგრაფიებს შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი ორი ნაშრომი: „ათაბაგი ბექა და აღბულა და მათი სამართალი“ და „ძეგლისდება მეფე გიორგი ბრწყინვალესი“. ხიზანაშვილმა საფუძვლიანად შეისწავლა ქართული სამართალი და ოსტატურად გამოიყენა იგი საკანონმდებლო ძეგლებით გათვალისწინებული ინსტიტუტების გამოსაკვლევეად. ხიზანაშვილის იურიდიულ ნაშრომებს ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვს ქართული სამართლის ისტორიის მეცნიერებისათვის. ხიზანაშვილს ეკუთვნის მრავალმხრივ საინტერესო პუბლიცისტური წერილები, მისი ნაშრომებიდან საეკლესიო სამართალი შესულია თხზულებებში: 1. ეთნოგრაფიული ნაწერები, თბ., 1940 (მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის); 2. რჩეული იურიდიული ნაწერები (ი.დოლიძის გამოცემა, თბ., 1982).

ნ. ურბნელმა შეისწავლა რუის-ურბნისის კრება და მიიჩნია ქართული სამართლის საუკეთესო ძეგლად³⁵, აგრეთვე, 1543-49 წ.წ. კრების, ე.წ. „კათალიკოზთა სამართალი“³⁶.

ქართული სამართლისა და, კერძოდ, საეკლესიო სამართლის უდიდესი მკვლევარია დიდი ივანე ჯავახიშვილი. ივ. ჯავახიშვილმა გამოაქვეყნა შესაბამისი შრომები: 1. „სოციალური ბრძოლისა და დემოკრატიული რეფორმების შესახებ IX-XI საუკუნეების ქართულ ეკლესიაში“, 1904 წ. რუსულ ენაზე³⁷; 2. „სახელმწიფო წყობილება ძველ საქართველოსა და ძველ სომხეთში“, 1905; 3. „საქართველოს მეფე და მისი უფლების ისტორია“³⁸; 4. „ზნეობრივი მოძღვრების ისტორია“³⁹ (ეხება სამონასტრო ცხოვრებას); 5. „ქართული სამართლის ისტორია“ (წიგნი I, 1919, ქუთაისი); 6. „ქართული სამართლის ისტორია“ (წიგნი I და წიგნი II, 1928).

ივ. ჯავახიშვილის „ქართული სამართლის ისტორიის“ პირველ წიგნში შესაბამისი სიღრმით არის განხილული „საქართველოს ადგილობრივი კრებების ძეგლები“. ადგილობრივ კრებებს ივ. ჯავახიშვილი ორ ჯგუფად ყოფს. პირველ წიგნში შედის კრებები,

³⁵ ნ. ურბნელი (ხიზანაშვილი). რჩეული იურიდიული ჩანაწერები, 1982, გაზ. „ივერია“, 1888, №38, 47, 75, 270, 271. ³⁶ „მოამბე“, 1898, №3, 4. ³⁷ Журн. мин. нар. просв. 1904, №2, განკ. 2, გვ. 358-372. ³⁸ „ცნობის ფურცელი“, 1905, №28-66

³⁹ გაზ. „ივერია“, 1906, №10-13.

რომელნიც განკუთვნილი არ ყოფილა კანონმდებლობითი მოღვაწეობისათვის, არამედ მოიწიეს საეკლესიო კანონით დაწესებული ნორმის შესაბამისად, მეორეში კი ათავსებს კანონმდებელ კრებებს, რომელნიც პირველხარისხოვანი საკითხების განსახილველად იქნა მოწვეული⁴⁰.

იე. ჯავახიშვილი დარწმუნებულია, რომ საქართველოს ეკლესიის ორგანიზაციულად ჩამოყალიბებისთანავე, ანუ „თვითმწყისობის პირველად შემოღების“ შემდეგვე, ჩატარდა მრავალი ადილობრივი კრება, მაგრამ შესაბამისი დადგენილებანი ჩვენამდე არ არის მოღწეული, როგორც, მაგალითად, ჯავახეთის IX ს-ის შუა წლებში შეკრებილი კრების შესახებ გიორგი მერჩულეს მიერ შემონახული ცნობა, „ღრტილას კრების“ შესახებ ბაგრატ მეფის სიგელში და სხვ. ივანე ჯავახიშვილი დაასკენის - „რამდენი ნამდვილი საეკლესიო კრება ყოფილა საქართველოში, რომ მათი კვალი ამ უამად ან გამჭრალა, ან ჯერ აღმოჩენილი არ არის“⁴¹. ივანე ჯავახიშვილი გამოწველილვით მიმოიხილავს საქართველოს 4 საეკლესიო კრებას, რომელთა შესახებაც მეტი ცნობები იქნა შემონახული. ესენია - 1. რუის-ურბნისის კრება; 2. „1263 წ. ახლო დროის საქართველოს საეკლესიო კრების მოხსენება და დადგენილება“; 3. „სამართალი კათალიკოზთა და კრებისა მიერ“; 4. „1767-8 წ. განჩინება“.

ივანე ჯავახიშვილს მიაჩნია, რომ რუის-ურბნისის კრება შედგა 1103 წელს. იგი „შემოკრება ბრძანებითა მეფისა“, თუმცა კრება „ღეთიფ-შეკრებილად“ არის გამოცხადებული. კრების მოწვევის თაოსნობა დავით აღმაშენებელს ეკუთვნის, რასაც არსენ მონაზონი კრების სახელით დაწერილ „სამადლობელ ქება-დიდებაში“ აღნიშნავს. კრება წინასწარ განზრახული მიზნითა და გეგმის განსახორციელებლად ყოფილა მოწვეული და იგი საგანგებო ყრილობა იყო⁴². კრების მიზანი „საეკლესიო წესწყობილების, სამღვდელმსახურო წესების და მრევლის ზნე-ჩვეულებათა და შეცოდებულების განმართვა და მოწესრიგება ყოფილა“⁴². კრება რუის-ურბნისის მახლობლად, ჯეროვან ადგილას, მრავალი დღის მანძილზე გრძელდებოდა, ეპისკოპოსთა, მღვდელთა, დიაკონთა, მონაზონთა, დაყუდებულთა და მეუღაბნოეთა მონაწილეობით. მეფეს მოუწვევია „ერი მრავალნი“, „მეცნიერნი“. სარწმუნოებრივი საკითხი კრებას არ მიუჩნევია განხილვის საგნად, რადგანაც საქართველოში დაცული სარწმუნოება უბიწო იყო „არა

⁴⁰ იე. ჯავახიშვილი, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი VI, 1982, გვ. 52.

⁴¹ იქვე, გვ. 53. ⁴² იქვე, გვ. 54.

თუ უბიწოებასა ქართველთა სარწმუნოებასა ბიწი რაიმე შეიხებოდა“. კრებას იოანე კათალიკოსი თავმჯდომარეობდა, რომლის ტიტული იყო - „ყოვლად ღირსი მთავარეპისკოპოსი და ყოვლისა საქართველოსა დიდი მამამთავარი“. მამამთავარი იგივეა, რაც პატრიარქი. „თვალი წმიდისა ამის კრებისა“ ყოფილა გიორგი მონაზონი და მწიგნობართუხუცესი. კრების მდივანი, ივანე ჯავახიშვილის სიტყვით, ყოფილა არსენ მონაზონი⁴³. მისივე აზრით, რუის-ურბნისის კრების ძეგლისწერა ოთხი მთავარი ნაწილისაგან შედგება (I ნაწილი - შესავალი, II - დადგენილება კრებისა, III - დავით აღმაშენებლისადმი მიძღვნილი საქებელი, მისი სათაურია „მეფე დავითს მონაზონი არსენი“, IV ნაწილი - მრავალკამიერი ცოცხალი მოღვაწეებისა და მიცვალებულთათვის საუკუნო ხსენება⁴⁴. I ნაწილში საქართველოს პირველგზისი და მეორეგზისი გაქრისტიანებისა და ქართული ეკლესიის დაფუძნების შესახებაა საუბარი ეფრემ მცირის მიერ შექმნილი კონცეფციის მიხედვით. მას მოსდევს საეკლესიო კანონმდებლობისა და სამართლის ძეგლების აღნუსხვა, ბუნებითი და დაწერილი სამართლის განვითარების მიმოხილვა.

რუის-ურბნისის კრების კანონები თ. ჟორდანიას დაუყვია 15 მუხლად, ივ. ჯავახიშვილი კი მას 17 მუხლად ყოფს.

მეორე საეკლესიო კრება, რომელსაც ივ. ჯავახიშვილი განიხილავს, შემდგარა 1263 წლის ახლო დროს. გ. გოზალიშვილმა აღმოაჩინა კრების მეფისადმი მიმართვის არა დედანი, არამედ სამუშაო პირი, სავარაუდოდ, XIII საუკუნისა. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, საეკლესიო მიწების გაცემა, რომლის წინააღმდეგაც იყო მიმართული კრება, ლაშა გიორგის ძის მეფე დავითის სიბაზე სიარულის შემდგომ დაიწყო, ე.ი. 1263 წელს, ამ საქმეში ბასილი ჭყონდიდელ-უჯარმელს მიუღია მონაწილეობა. იგი განდიდებულა, მბრძანებლად ქცეულა მეფის სიბაზე სიარულისას⁴⁵.

მესამე კრება საქართველოს ეკლესიისა, რომელსაც განიხილავს ივ. ჯავახიშვილი, შემდგარა 1543-49 წლისათვის. ეს ძეგლი შეუსწავლია ნ. ურბნელს მონოგრაფიით „ჩვენი საეკლესიო ისტორიიდან. სამართალი კათალიკოზისა“⁴⁶. ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ „კათალიკოზთა სამართლის“ წიგნი ვახტანგ VI-ის კრებულში 23 პარაგრაფს შეიცავს და დათარიღება კრებისა დაუდგენლად მიაჩნია. ვახუშტი ბატონიშვილი კრების მოწვევას ათარიღებს XVII ს-ის დასაწყისით, მ. ბროსე XVI

⁴³ ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი VI, 1982, გვ. 55.

⁴⁴ იქვე, გვ. 56. ⁴⁵ იქვე, გვ. 60. ⁴⁶ მოამბე, 1898, №3, 4.

ს-ის 70-იანი წლებით, ს. კაკაბაძე 1544-62 წლებით. კეკელიძე 1543-49 წლებით, რასაც უფრო ეთანხმება ივ. ჯავახიშვილი. მისი აზრით, თავდაპირველად კრების კანონები მთავრდებოდა 22-ე მუხლით, შემდეგ მას დაურთეს 23-ე მუხლი, ანდა ტექსტის მერმინდელ გადამწერს შეცდომით გამოტოვებული მუხლი ბოლოს მიუწერია. ძეგლის კანონები დალაგებულია შინაარსის მიხედვით, მისი ტექსტი პირენდელი სახით შენახული არ არის. შემდეგდროინდელი დანართი უნდა იყოს კრების მონაწილეთა ხელრთვის შემდეგ მოთავსებული მუხლი, რომელიც შეეხება „ცოლის უბრალოდ დამადგებს“, რომელსაც აქვს ხალხური ზნეჩვეულებისა და უფლებრივი აზროვნების გაველენა⁴⁷. „კათალიკოზთა სამართლის“ ძეგლის შემდგენლები ცდილან ძეგლის შინაარსი სისტემურად დაეღაგებინათ. საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი ამ კრებაში მონაწილეობდა ვითარცა ქართული ეკლესიის უზენაესი საგებმყრობელი, მაგრამ კრება დასაველეთ საქართველოში გაიმართა. ძეგლი 1913 წელს გამოსცა ს. კაკაბაძემ. „კათალიკოზთა სამართლის წიგნი XVI ს. დასაველეთ საქართველოს უფლებრივი და სოციალური მდგომარეობის შესასწაველად მნიშუნელოვანი ძეგლია“⁴⁸.

მეოთხე კრება საქართველოს ეკლესიისა, რომელსაც განიხილავს ივ. ჯავახიშვილი, წარმოადგენს 1767-68 წლების კრების განჩინებას, რომელიც 1768 წელს დაუმტკიცებიათ ერეკლე მეფესა და ანტონ კათალიკოზს. ეს განჩინება ყოველ ეპისკოპოსს უნდა წაეკითხა თავისი სამწყსოს საყდრებში, შედგება 13 მუხლისაგან, გამოსცა თ. ჟორდანიამ. კრება საეკლესიო საკითხების გარდა, ზოგიერთი არაჯანსაღი ხალხური წესის და სისხლის სამართლის დანაშაულის აღმოსაფხვრელადაა გამიზნული.

ქართულ საეკლესიო სამართლს მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს, თუმცა მის შესწაველას მხოლოდ XX ს-ის დასაწყისში ჩაუყარა საფუძველი ივანე ჯავახიშვილმა. მან გამოიკვლია, რომ ქართულ ეკლესიას ძველთაგანვე ჰქონდა თავისი სასამართლო, თავისი ეკონომიკური პოლიტიკა, ჰყავდა საკუთარი ჯარი, თავისი ყმები, ამასთანავე, რაც ჩვენთვის საინტერესოა, „მოეპოვებოდა სახელმწიფო მართვა-გამგეობის წესებზე მოწყობილი მოხელეობა, და ამიტომ ბევრის მხრით სახელმწიფოებრივი სხეულის თვისებები ეტყობოდა... ამ მხრივ ქართული საეკლესიო სამართალი რომის კათოლიკეთა ეკლესიის „Corpus iuris canonici“-ს უფრო მიაგავს, ვიდრე ბერძენთა და რუსთა

⁴⁷ ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი VI, 1982, გვ. 65.

⁴⁸ იქვე, გვ. 67.

საეკლესიო სამართალს. ასევე, მსგავსად ამისა, ქართული ეკლესია თავის წეს-წყობილების ბევრი თვისებით უფრო რომის საშუალო საუკუნეების ეკლესიას მიაგავდა, ვიდრე ერთმორწმუნე ბერძენთა და რუსთა ეკლესიებს⁴⁹.

ივანე ჯავახიშვილი გარკვევით წერს, რომ სარწმუნოებრივი აღმსარებლობით ქართული ეკლესია მუდამეკლესიო მართლმადიდებლური იყო და „ერთმორწმუნე“, ანუ თანამორწმუნე ბერძენული და რუსული ეკლესიებისა, ამიტომაც მის საეკლესიო სამართალს საფუძვლად ედო მსოფლიო ეკლესიის შესაბამისი სამართალი, დადგენილნი მსოფლიო კრებებისა და სხვა სამართლებრივი ინსტიტუტების მიერ, მაგრამ იგი (საქართველოს ეკლესია), ვითარცა „სახელმწიფო ცხოვრებასა და წეს-წყობილებაში განსაკუთრებული უპირატესობის მქონე“ ერთეული არა მხოლოდ საეკლესიო დაწესებულება იყო, არამედ თავისთავადი სახელმწიფოებრივი სხეულიც. ამიტომ მისი სამართალი უფრო რთული შესასწაველია, ვიდრე ერთმორწმუნე რუსული და ბერძენული ეკლესიებისა. ივანე ჯავახიშვილის თანახმად, ქართული ეკლესიის აღნიშნულ უფლება-უპირატესობათა შესახებ ცნობების მიღება მხოლოდ სიგელ-გუჯრებიდან შეიძლება ამ საბუთებში მრავალი ცნობა ეხება საქართველოს ეკლესიის კათალიკოს-პატრიარქების მიერ ცენტრალური სასამართლოს ორგანიზაციას⁵⁰. შესაბამისად, როგორც აღინიშნა, ივანე ჯავახიშვილის კვლევის თანახმად, საქართველოს ეკლესიას თავისი მართვა-გამგეობა მოწყობილი ჰქონდა „სახელმწიფო მართვა-გამგეობის წესებზე“⁵¹.

ქართული სამართლის წყაროების მიმოხილვისას, იე. ჯავახიშვილი თავდაპირველად იხილავს მსოფლიო კრებების კანონმდებლობას, მიაჩნია, რომ საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობა იყო მსოფლიო ეკლესიის კრებების კანონმდებლობანი და ბერძენული სჯულისკანონი, „დიდი სჯულისკანონი“ უპირველესად, რომელიც უკვე LX-X საუკუნეებში ქართულადაც უნდა ყოფილიყო ნათარგმნი, არსენ იყალთოელმა იგი ხელახლა თარგმნა⁵².

რუის-ურბნისის კრებას არსენ იყალთოელის ნათარგმნი სჯულისკანონისაგან სრულებით განსხვავებული რედაქცია ჰქონია⁵³. იე. ჯავახიშვილს გამოკვლეული აქვს, რომ რუის-ურბნისის კრების დადგენილებით ქართული ეკლესიის მიერ ცნობილი იყო „დიდისა

⁴⁹ იე. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი I, თხზულებანი 12 ტომად, ტომი VI, 1982, გვ. 36. ⁵⁰ იქვე, გვ. 67. ⁵¹ იქვე, გვ. 38. ⁵² იქვე, გვ. 38-41.

⁵³ იქვე, გვ. 43.

კლიმენტოსის მიერ“ დაწერილი მოციქულთა „კანონნი საეკლესიონი“, შვიდი მსოფლიო კრება (ნიკეისა, კონსტანტინოპოლისა, ეფესოსისა, ქალკედონისა, 2 კონსტანტინოპოლისა, სამეფოსა პალატისა გუმბადსა შინა მომხდარი ე.წ. ტრულისა, 2 ნიკეისა), ექვსი ადგილობითი კრება (ანკვირიისა, ღანგრისა, ანტიოქიისა, ლაოდიკიისა, ფრიგიისა, კართაგენისა), 8 განთქმულ მამათა მიერ განჩინებულნი და თანააღრიცხულნი კანონნი და კანონიანი ეპისტოლეები პეტრე ალექსანდრიელისა, გრიგოლ ნეოკესარიელისა, ბასილი დიდისა, დიოდორესა, გრიგოლ ხუცისა, ხორეპისკოპოსთა, ქუეშეთთა ეპისკოპოსთა და ამფილოქესა მიმართ, გრიგოლ ნოსელისა, ტიმოთე ალექსანდრიელისა, ფილოთეოს ალექსანდრიელისა ღვთის გამოცხადებისათვის, ავეგინოსი, აგათონისა მინაის ეპისკოპოსთა მიმართ, კვირილე ალექსანდრიელისა და გენადი კონსტანტინოპოლელისა⁵⁴. არსენი იყალთოელს „დიდი სჯულისკანონი“ ხელახლა უთარგმნია სწორედ იმ მიზეზით, რომ რუის-ურბნისის კრებას სხვა რედაქცია ჰქონია ხელთ⁵⁵. ივანე ჯავახიშვილი შემდგომ პარაგრაფში იხილავს ექვთიმე მთაწმინდელის ნაშრომებსა და სარედაქციო მუშაობას ამ სფეროში. ადგილობრივი კრებების განხილვის შემდეგ, ეხება საქართველოს ეკლესიის უპირატესობათა სიმტკიცის წიგნებს. იხილავს საქართველოს ეკლესიის უსენაესი საჭეთმპყრობლის განსაკუთრებულ უფლებებს საკუთარი ჯარის ყოლისა, ლაშქარ-ნადირობაში განცალკევებული სამხედრო ერთეულის სახით მონაწილეობის უფლებას და მიაჩნია, რომ ეს უფლება ეკლესიას მიუღია დავით აღმაშენებლისა და თამარის შემდეგ⁵⁶.

მონასტრის წეს-განგებათა განხილვის შემდეგ, ივანე ჯავახიშვილი განიხილავს საერო კანონმდებლობის ძეგლებს, რომლებშიც მრავალი საკითხი ეხება საეკლესიო სამართალს: ა) გარიგება ხელმწიფის კარისა, ბ) წესი და განგება მეფეთა კურთხევისა, გ) „დასტურლამალი“. „ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის ნაწყვეტის“ განხილვის დროს მეცნიერი მიიჩნევს, რომ ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნიდან არის შეტანილი აღბუღას კანონებში ზოგიერთი მუხლი, მაგალითად, „მეორე მეფე ეპისკოპოსი არის და ქრისტიანეთა სჯულისა დამამტკიცებელი“⁵⁷, აღნიშნავს, რომ, როგორც ბექას კანონებში, ისე საკუთრივ აღბუღას კანონებში არსად მეფე მოხსენიებული არ არის, ყოველთვის პატრონ ათაბაგზეა საუბარი⁵⁷. ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ ზოგიერთი მუხლის შინაარსი ბექა-აღბუღას დროინდელ

⁵⁴ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი I, თხზულებანი 12 ტომად, ტომი VI, 1982, გვ. 45. ⁵⁵ იქვე, გვ. 46. ⁵⁶ იქვე, გვ. 68. ⁵⁷ იქვე, გვ. 88.

საზოგადოებრივ ვითარებას არ შეესაბამება, აქ ეპისკოპოსი და, საზოგადოდ, სამღვდლოება სრულ ბატონად არის გამოყვანილი, მათ წინააღმდეგ მეფე უძღურია, არაფერი არ შეუძლიან... ამიტომ ეს სამივე მუხლი (101, 102, 103 კანონი) ისეთ ხანას უნდა ეკუთვნოდეს, როცა სამღვდლოება საქართველოში, სრული ბატონი იყო და საერო მთავრობაზე მაღლა ეჭირა თავი, ესე იგი დავით აღმაშენებლის უწინარესი ხანისა უნდა იყოს. სწორედ ამ დროს იყვნენ მონაზონები ბატონად და მთავრის მოწვევის ბარათზე პასუხად შეეძლოთ შეეთვალათ, ბერს შენთან „არა ჰნებავს მოსვლაო“... ამ დროს ბერი-არქიმანდრიტი იყო იმდენად ძლიერი, რომ თავისუფლად მეფეს სატრფოს ართმევდა, მონასტერში ჰკეტავდა. ასეთ ხანას დაადგენდნენ: „რაც უნდა შესცოდოს ეპისკოპოსმა, მოძღვარმა, მღვდელმა, თუ მონაზონმა მეფესო, მაინც ხელი არ ახლოთო, იმიტომ რომ, მეორე მეფე ეპისკოპოსი არის... არცა მეფესა სჯულისა საქმე აქესო“⁵⁸. ივ. ჯავახიშვილი დაასკენის აღბუღას კანონების 101, 102, 103 მუხლების მიმართ – „ერთი სიტყვით, თვით ამ კანონების შინაარსი გვიჩვენებს, რომ ისინი თითქოს უფრო IX საუკუნის საზოგადოებრივი განწყობილების გამომხატველია... კანონთა ეს მუხლები თითქოს უფრო ბაგრატ I კურაპალატის დროინდელად გამოდის“⁵⁹.

ივანე ჯავახიშვილი განიხილავს საკანონმდებლო კრების მუშაობას, რომელმაც გამოსცა „ძეგლის დადება“ გიორგი ბრწყინვალისა: „საკანონმდებლო კრებას ეს ძეგლი რამდენიმე მთავარ ნაწილად დაუყვია“⁶⁰. და ამ საკანონმდებლო კრებას ძეგლის დადების შედეგის დროს საქართველოში არსებული კანონმდებლობით უნდა ეხელმძღვანელა. „საკანონმდებლო კრების წევრთ ხელთ მარტო ქართული სამართლის შესახები ცნობა კი არ მოეპოვებოდა, არამედ იმის გამოკვლევაც შეეძლო, თუ ამა თუ იმ საკითხზე უცხო ქვეყნის სამართლის წიგნებში რა ეწერა, ამიტომ საფიქრებელია, რომ მეზობელ ერთა სამართლის ძეგლების დედნად თუ ნათარგმნი ამ დროსაც საქართველოში უნდა მქონოდათ და ანგარიში გაუწევიათ“⁶¹.

ბექა-აღბუღას სამართლის წიგნის განხილვის დროს ივანე ჯავახიშვილი მიიჩნევს, რომ აღბუღას თავის სამართლის წიგნი საკანონმდებლო კრებაზე შეუდგენია. ათაბაგ-ამირსპასალარ აღბუღას ამ კრებაზე მოუწვევია მაწყვერელი, თავისი „ბიძა-ძე შაშია და მისი ძმა საფარის მოძღვარი პაფნოტე, „ხუთისავე თემისა სამცხისა“ ტაოელთა,

⁵⁸ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი I, თხზულებანი 12 ტომად, ტომი VI, 1982, გვ. 89. ⁵⁹ იქვე, გვ. 90. ⁶⁰ იქვე, გვ. 99. ⁶¹ იქვე, გვ. 102.

კლარჯთა, შავშეთა და უეჭველია ჯავახთა და მესხთა „ეპისკოპოსნი, მუღდაბნოენი“, წარჩინებულნიც და უფროსი მოხელენიც, საკანონმდებლო კრება „ტოლგეთა“-ს შეყრილა_ საჭიროდ უცენია ბექას კანონებისათვის დაემატებინა ახლად გაჩენილ დანაშაულებათა დასასჯელად განკუთვნილი მუხლები“ კერძოდ, ბექას 65 კანონს დაერთო 32 მუხლი.

ივანე ჯავახიშვილი შესაბამის პარაგრაფში განიხილავს ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებულში ბექა-აღბუღას სამართლის ბოლოში დართულ ე.წ. „კანონიკურ სამართალს“ და მიიჩნევს, რომ ისინი შეცდომით არის დართული⁶². როგორც ცნობილია კანონიკური სამართლის მუხლებს ბოლოში მიწერილი აქვს წყევლათა ფორმულა დამნაშავის მიმართ - „კრულ და წყეულ, შქივენებულ იყენ“, ამასთანავე, ზოგიერთი მისი მუხლი ემსგავსება, ზოგჯერ კი მთლიანად იმეორებს ბექასა თუ აღბუღას სამართლის მუხლებს. ამის გამო ისინი მიჩნეულ იქნა დაუთარიღებელ კანონებად, რომელთა „სადაურობის გამოკვლევა და დათარიღება ჩვენი მეცნიერების მორიგ საკითხად უნდა იქნას მიჩნეული“⁶³. ამასთანავე, როგორც ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს, მისი კანონები „წყეულა-კრულვითა და ნაწილობრივ სასჯელთა სიმკაცრით მხოლოდ კათალიკოზთა სამართლის წიგნს უახლოვდება“⁶⁴. ჩვენ ამავე ნაშრომში გამოვთქვით მოსაზრება, რომ აღბუღამ ტულევის მონასტერში მოიწვია საეკლესიო კრება - სახელმწიფო დარბაზი, რომელსაც განსახილველად და დასამტკიცებლად გადასცა იქამდე მის მიერვე შედგენილი ე.წ. „აღბუღას სამართალი“, აგრეთვე ამავე კრებას დასამტკიცებლად, ძველი სიმტკიცის განსახილველად გადასცა მისი უშუალო წინაპრის, „ბექას სამართალი“ და უძველესი „ბაგრატ კურაპალატის სამართალი“. სამივე ეს წიგნი კრებამ დაამტკიცა და ზედ დაურთო ე.წ. „კანონიკური სამართალი“ თავისი წყევლათა ფორმულით. საეკლესიო კრებას, როგორც სხვა კრებათა მასალებშიც ჩანს, ასეთი უფლება ჰქონდა. მაშასადამე, ე.წ. „კანონიკური სამართალი“ წარმოადგენს ტულევის საეკლესიო საკანონმდებლო კრების მიერ გამოცემულ კანონებს, რომელიც თან დაერთო კრების მიერვე დამტკიცებულ ბექას, აღბუღას და ბაგრატ კურაპალატის კანონებს. მათი და კანონიკური სამართლის ერთიანი ნუმერაციაც მიუთითებს, რომ ასეთი მოსაზრება ჰქონდა ვახტანგ VI-ის კომისიასაც, რომელმაც გამოსცა ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებული.

ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებულის განხილვის დროს

⁶² ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი I, თხზულებანი 12 ტომად, ტომი VI, 1982, გვ. 108. ⁶³ იქვე, გვ. 111.

ივანე ჯავახიშვილი მიმოიხილავს XVIII საუკუნეს: „სწორედ გასაოცარი ხანა იყო ეს ხანა, ასეთი დაუღალავი, მდებარი მუშაობა, რომელსაც ერთი საზოგადო მიმართულება ჰქონდა და ფართო და ღრმა ნიადაგი ეპყრა, უფლებას გვაძლევს ქართული მწერლობის ამ ხანას ენციკლოპედიური ხანა დავარქვათ სახელად. თითქმის ყველა ამდროინდელ მოღვაწეს აზრი და გონება იმ ფიქრისკენ იყო მიმართული, რომ ქართველი ხალხის შემოქმედებითი ნიჭის მრავალი საუკუნის ნამუშევარი და ნაჭირნახულევი შეეკრიბათ, შეესწავლათ და ჩამომავლობისათვის, დამთავრებული, ყოველმხრივი წარმოდგენა და ცნობა გარდაეცათ. ამ დიადი საქმის მოთავედ და სულის ჩამდგმელად გიორგი XI და მეტადრე დიდებული, დაუვინწყარი ვახტანგ VI იყო. მან შეკრიბა ჩვენი ქვეყნის წარსულისა და მატრიანეების დახელოვნებული მცოდნე პირები, მათი დახმარებით საისტორიო მასალებს ერთად თავი მოუყარა, ძველი შეავსო და შეასწორა. მანვე შეაგროვა ქართული სამართლის ძველი ნაშთები, ძეგლები და სამართლის წიგნების კოდიკო შეადგინა, მანვე გამგეობისა და მოხელეობის შესახები მასალები შეაგროვა და ერთი ქართული სახელმწიფო სამართლის წიგნი „დასტურლამალი“ შეადგინა“⁶⁴. ვახტანგ VI-მ შეკრიბა ქართული ძველი სამართლის წიგნები, „კათალიკოსისა და მეფის გიორგისა და ბექას განჩინებული სამართლები“, ზედ დაურთო „დაბადებისა მოსეს მიერ ქმნილნი სამართალნი და კუალად ბერძენთა და სომეხთა წიგნთაგან გარდამოთარგმნილნი“. ამ შრომის შემდეგ მან დიდებულთა სამღვდელოებისა და მოხელეების თანდასწრებით „დარბაზის ერთა, ჭკუათა მყოფელთა და მოხუცებულთა კაცთა“ თანამშრომლობით ახალი სამართლის წიგნი შეადგინა, „რომელსა ზედა მოწმობა დართეს ერთა ჩვენთა სრულობით საღმრთოთა და გინა სამხედროთა, ბრძენმან და მონახულმან ყოველმანვე ერთბაშთ“⁶⁵.

ამ წიგნის „ბერძნულიდან ნათარგმნი კანონების შესახებ თავიანთი აზრი აკად. ბროსესაგან მოყოლებული ბევრ მეცნიერს აქვს გამოთქმული... ვ. სოკოლსკის მონოგრაფიაში „Греко-римское право в уложении грузинского царя Вахтанга VI“⁶⁶ გამოთქმული აზრით, ვახტანგის კოდიკოში შეტანილი „ბერძნული სამართლის წიგნი“

⁶⁴ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი I, თხზულებანი 12 ტომად, ტომი VI, 1982, გვ. 112. ⁶⁵ იქვე, გვ. 113. ⁶⁶ В. Соколовский, Греко-римское право в уложении Грузинского Царя Вахтанга VI, Журн. Мин. Нар. Прос. 1897. IX, с. 56-93.

ბლასტარის სინტაგმის შემოკლებას წარმოადგენს არმენოპულოსა და სხვა წყაროებითგან შეესებულს⁶⁷.

ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს, „სამართლის ისტორიისათვის ძვირფასი ცნობები მეტადრე სიგელ-გუჯრებში არის შენახული. სწორედ დაუფასებელი განძია ეს უკანასკნელი წყარო იმიტომ, რომ იგი მოქმედი სამართლის ვითარებას გვისურათებს და პირუთენელ საბუთს წარმოადგენს“⁶⁸.

ივ. ჯავახიშვილის აზრით, ეკლესიას ჰქონდა საგადასახადო შეუვალლობა ნაწილობრივ, მაგრამ საქართველოს ეკლესიას ჰქონდა სასამართლო შეუვალობის უფლებაც და მისი ყმები მხოლოდ საეკლესიო სასამართლოს ემორჩილებოდნენ⁶⁹.

ივანე ჯავახიშვილი თავისი სამართლის ისტორიის მეორე წიგნის მეორე ნაკვეთის მესამე თავს მთლიანად უძღვნის ეკლესიას. განხილული აქვს ეკლესიის მსახურთა უფლება-მოვალეობანი, იხილავს ეკლესიის მსახურთაგან ხელისუფლების მიღების წესს, ქრისტიანობისა და სამონასტრო მოძრაობის თავდაპირველ იდეალებს საკუთრებისა და შრომის პრობლემისათვის, უდაბნოებსა და მონასტრებს, მონასტრების პირად შემადგენლობასა და მის უფლება-მოვალეობას, ეხება გიორგი მთაწმინდელის მცდელობას ეკლესიაში დემოკრატიული წეს-წყობილების დასამყარებლად, მონასტრებში წეს-წყობილების მონარქიული პრინციპის რესპუბლიკური წესით შეცვლას⁷⁰; მონასტრში ქონებისა და შრომის პრობლემას, იმავე პრობლემას ერისკაცთა შორის⁷¹.

როგორც ზემოთ აღნიშნულიდან ჩანს, ივანე ჯავახიშვილი საგანგებოდ განიხილავს საქართველოს სულ ოთხ საეკლესიო საკანონმდებლო კრებას. კორნელი კეკელიძე კი განიხილავს შემდეგ კრებებს საქართველოს ეკლესიისას: რუის-ურბნისის კრებას (1103 წ.), რომელმაც გამოსცა „ძეგლისწერა“, და XVI ს-ის კრებას, რომელმაც „საკათალიკოზო კანონები“ გამოსცა იმერეთში. აგრეთვე, ეხება 1748 წლის, 1755 წლის 16 დეკემბრის, 1756 წლის 4 აპრილის კრებებს და 1762 წელს მოწვეულ კრებას.

კ. კეკელიძე საგანგებოდ შეეხო საეკლესიო კანონიკას თავის წიგნში „ძველი ქართული ლიტურატიურის ისტორია“. კ. კეკელიძის აზრით, X საუკუნის ბოლომდე ქართული საეკლესიო-იურიდიული

⁶⁷ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი I, თხზულებანი 12 ტომად, ტომი VI, 1982, გვ. 114. ⁶⁸ იქვე, გვ. 122. ⁶⁹ იქვე, გვ. 253. ⁷⁰ იქვე, გვ. 68.

⁷¹ იქვე, გვ. 88.

მწერლობა, ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით, არ არსებობდა⁷², მაგრამ საეკლესიო კანონიკის ცნობილი მკვლევარის, ელ. ბენეშევიჩის აზრით, X საუკუნეში ქართულ ენაზე უკვე არსებობდა დიდი, ანუ 14-ტიტლოვანი სჯულისკანონი ფოტი პატრიარქისა⁷³. ამ აზრს იზიარებს ივ. ჯავახიშვილი თავის „ქართული სამართლის ისტორიაში“⁷⁴. კ. კეკელიძე გამოწვლილვით იხილავს აღნიშნულ მეცნიერთა არგუმენტებსა და უარყოფს მათ. მისი აზრით, დიდი სჯულისკანონი ქართულად ითარგმნა რუის-ურბნისის კრების შემდეგ⁷⁵, არსენ იყალთოელის მიერ, რომელიც შემდეგ შეუესიათ სხვადასხვა სტატიით.

კ. კეკელიძის აზრით, საერთოდ, კანონიკური კრებულების თარგმნისათვის პირველად ჩვენში ხელი მოუკიდია ექვთიმე ათონელს. პრაქტიკულად, ყოველდღიური საჭიროებისათვის, რედაქციის ცოტაოდენი ცვლილებით, ქართულ სინამდვილესთან შეფარდებით.

კ. კეკელიძე იკვლევს, რომ ბიზანტიაში ეკლესიის ყოველდღიურ ცხოვრებაში სახელმძღვანელოდ ადგენდნენ სხვადასხვა პატარა კრებულს, პრაქტიკული მოთხოვნილებებისათვის, ზოგიერთი ასეთი კრებული ქართულადაც უთარგმნიათ.

კ. კეკელიძე იკვლევს, რომ საქართველოს ეკლესია თავის მართვა-გამგეობაში ხელმძღვანელობდა აგრეთვე საეკლესიო, ადგილობრივი კანონმდებლობით, რომლის ორგანოდ და წყაროდ ითვლებოდა: ა) კერძო პირთა განმარტებანი; ბ) კათალიკოს-პატრიარქთა ეპისტოლენი; გ) სამოქალაქო ხასიათის იურიდიული კოდექსები; დ) ქართულ ადგილობრივ კრებათა დადგენილებანი. კერძო პირთა განმარტებებთან დაკავშირებით, რომელიც გამოიყენებოდა საქართველოს ეკლესიის ადგილობრივი კანონმდებლობის წყაროდ, კ. კეკელიძე წერს, რომ როდესაც წამოიჭრებოდა რომელიმე გადაუჭრელი საკითხი ან პრობლემა, ქართული ეკლესია მიმართავდა საბერძნეთის პრაქტიკას, რისთვისაც საზღვარგარეთის ქართული მონასტრის წარმომადგენლებს სთხოვდნენ შესაბამის განმარტებას. მაგალითად, გიორგი ჭყონდიდელს მიუმართავს ექვთიმე ათონელისათვის, რომელსაც შესაბამისი პასუხი და განმარტებანი შეუდგენია⁷⁶.

მეორე წყაროს, კ. კეკელიძის აზრით, საქართველოს საეკლესიო კანონმდებლობისა წარმოადგენდა „კანონიკური ეპისტოლეები“.

⁷² კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, 1980, გვ. 559.

⁷³ Вл. Бенешевич: Грузинский Великий Номоканон по спискам Тбилисского церковного музея „Христиан. Вестник“. т. II, стр. 350-351. ⁷⁴ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 19-30. ⁷⁵ კ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრ., 564. ⁷⁶ იქვე, გვ. 567.

ჩვენამდე შემორჩენილია მხოლოდ ერთი, კათალიკოს ანტონ პირველისა, რომელიც გამოუცია 1767 წელს. ეს ეპისტოლე შეიცავს 15 მუხლს. კ. კეკელიძის აზრით, „კანონიკური ეპისტოლეს“ ხასიათი აქვს იმ „სასჯულო მცნებას“, რომელიც XV ს-ში მიუცია ანტიოქიელიერუსალიმელ პატრიარქს მიხაილს იოაკიმე ბედიელისათვის აფხაზეთის კათალიკოსად დადგინების გამო⁷⁷.

სამოქალაქო ხასიათის იურიდიული დოკუმენტებიდან, რომელნიც წარმოადგენდნენ წყაროს საქართველოს ეკლესიის ადგილობრივ კანონმდებლობისა, კ. კეკელიძე მიაკუთვნებს გიორგი ბრწყინვალეს ძეგლისდებას და ბექა-აღბუღას სამართალს, თუმცა მხოლოდ ნაწილობრივად, რადგანაც ისინი მაინც სამოქალაქო კანონმდებლობის კოდექსებს წარმოადგენს და საეკლესიო სამართლის ისტორიისათვის მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც მათში ალაგ-ალაგ ლაპარაკია ეკლესიისა და მის მსახურთა შესახებაც. ამავე წრეს მიაკუთვნებს კ. კეკელიძე „ხელმწიფის კარის გარიგებას“. მათში საეკლესიო ინსტიტუტი საკმაოდ რელიგიურადაა წარმოდგენილი, მაგალითად, ჭყონდიდელი და მოძღვართმოძღვარი: „საეკლესიო და სასულიერო საქმეების გამგე, ამ ძეგლით არის ჭყონდიდელი, გელათის მონასტრის გარდა ყველა საყდარი, ეკლესია და მონასტერი, ხუცესი, მონაზონი და საეკლესიო დასნი მისი სახელოსანი იყვნენ. ვეზირთა შორის მას პირველი ადგილი უკავია. აქ მოხსენებული არიან მცხეთისა და აფხაზეთის კათალიკოსი და ეპისკოპოსები: ქუთათელი, ბედიელი, იშხნელი, მაწვერელი, ანჩელი და გოლგოთელი, და არა თუ უბრალოდ არიან მოხსენებულნი, მათი იერარქიული უპირატესობაც არის აღნიშნული. მათ შორის ყველაზე მეტი პატივი იშხნელსა და ქუთათელს აქვს. ამ მუხლში ეს ძეგლი შესამჩნევად განსხვავდება იმ დოკუმენტებისაგან, რომელსაც ეწოდება „წესი და განგება კურთხევისათვის მეფისა თუ ვითარ დასხდენ მღვდელმთავარნი სრულიად საქართველოსნი“ ან „აღსავალთათვის სამღვდელმთავართა საყდართა“, რომელიც „კარის გარიგების“ შემდეგ უნდა იყოს შედგენილი. საკმაოდ ვრცლადაა „კარის გარიგებაში“ ლაპარაკი „მოძღვართმოძღვრის“ შესახებ. ის ყოველთვის პირველად იხსენიება ოთხ დიდხარისხოვან ბერთა ან მონაზონთა შორის, რომლებიც არიან: მოძღვართმოძღვარი, ჭყონდიდელი და კათალიკოსნი ქართლისა და აფხაზეთისა. მას მეტი პატივი აქვს, თუმცა ის უბრალო ეპისკოპოსია, ვიდრე კათალიკოსებს. პატივი მისი

⁷⁷ თ. ჟორდანია, ქრონიკები, II, გვ. 294-297.

ზოგჯერ ჭყონდიდელის პატივსაც აჭარბებს. მეფე დარბაზში მას განსაკუთრებული ყურადღებით ეპყრობა⁷⁸.

რუის-ურბნისის კრების დადგენილება, რომელსაც ეწოდება „ძეგლისწერა წმიდისა და ღვთივეშეკრებულისა კრებისა“, კ. კეკელიძის თვალსაზრისით, შეიცავს სამ ნაწილს: 1. პროლოგს ან შესავალს, რომელშიც გათვალისწინებულია ეკლესიის დაარსება საზოგადოდ და საქართველოშიც, კერძოდ, მსოფლიო და ადგილობრივ კრებათა საკანონმდებლო მოქმედება და მათ მსგავსად ამ რუის-ურბნისის კრების მოწვევა; 2. რუის-ურბნისის კრების კანონმდებლობას და 3. სინოდიკონს, რომელშიც რედაქტორი ეუბნება ცოცხლებს (მეფედედოფლებს, კათალიკოს-მღვდელმთავრებს და ცნობილ სასულიერო მოღვაწეებს) „მრავალჯამიერს“, ხოლო მიცვალებულებს - „საუკუნო ხსენებას“.

„ძეგლისწერა“ კ. კეკელიძეს თვალსაზრისით, შედგენილია არსენ ბერის მიერ. კრებას „დაუსხამს“ და დაუდგენია 15 კანონი: 1. უღირს მღვდელმთავართა განკეეთის აუცილებლობა; 2. ასაკი ხელდასხმათა და დრო მათი ხელდასხმისა; 3. გიორგი მთაწმიდელის „კურთხევანის“ სანქცია; 4. ე.წ. სიმონია ან ხელდასხმისათვის ქრთამის მიცემა; 5. სამღვდლოთა ჭურჭელთა და ეკლესიისადმი შეწირულთა სიწმიდეთა, თვინიერ მათი დანიშნულებისა, მოხმარების დაუშვებლობა; 6. გვირგვინის კურთხევა; 7. ასაკი დასაქორწინებელთა; 8. იერარქიულ პირთა ჯეროვანი მომზადება; 9. მონასტრების მოძღვრებისათვის, მათი რიცხვი და ხარისხი; 10. მონასტრებში ვაჭრობის უადგილობა; 11. საღ, როგორ და როდის უნდა სრულდებოდეს მიცვალებულთა და ცოცხალთა მოსახსენებელი ჟამისწირვა და ღოცვა; 12. მართლმადიდებლებად მომავალნი სომეხნი უნდა ნათელდებულ იქნენ, ვითარცა წარმართნი; 13. მართლმადიდებელთა და წარმართთა შეუღლება აკრძალულია; 14. კიდისკიდე არა ერთგან კურთხევა გვირგვინისა დაუშვებელია; 15. სოლომის ცოდვის შესახებ.

„ძეგლისწერა“ მეტად საყურადღებო ნაშთია ქართული იურიდიული მწერლობისა, მასში აღიბეჭდა საზოგადო საეკლესიო-იურიდიული ნორმები (უთითებს ნ. ურბნელს⁷⁹).

კ. კეკელიძე განიხილავს „საკათალიკოსო კანონებს“, ანუ „სამართალს კათალიკოსისა“ და მიიჩნევს, რომ იგი არის 1543-1549 წლებში ქართლის კათალიკოს მალაქიას და აფხაზეთის კათალიკოსის

⁷⁸ კ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრ., 564. ⁷⁹ ნ. ურბნელი, საეკლესიო სჯულმდებლობა, ძეგლისწერა, „ივერია“, 1888, №38, 46, 75, 270, 271.

ეედემონ I ჩხეტიძის დროს იმერეთის საეკლესიო კრების მიერ გამოცემული კანონები, რომელნიც დამყარებული ყოფილა „სჯულისკანონზე“. კ. კეკელიძის თქმით, ესაა „დიდი სჯულისკანონი“. ამ ძეგლიდან ჩანს, რომ საეკლესიო სამართლის იურისდიქციას ჩვენში ამ დროს ექვემდებარებოდა სისხლის სამართლის დანაშაულებანი ზოგიერთ შემთხვევაში (უთითებს ნ. ურბნელს⁸⁰).

კ. კეკელიძის თვალსაზრისით, „სიგელ-გუჯრებს დიდი მნიშვნელობა აქვს ეკლესიისა და სახელმწიფოს ურთიერთშორის დამოკიდებულების გაშუქებისათვის, საეკლესიო სამართლის, მფლობელობისა და ბატონ-პატრონობის გასათვალისწინებლად. ისინი ხშირად შეიცავენ მთელ კანონმდებლობით კოდექსს ეკლესიის საქმეთა გამო. მაგალითად, ბიჭვინთის გუჯარი. მათი დაწერილებითი, მეცნიერული შესწავლა ჩვენ წარმოგიდგენს საეკლესიო-სამოქალაქო კანონმდებლობის მთლიან სურათს“⁸¹.

კ. კეკელიძე, თავის ცნობილ ნაშრომში „კანონიკური წყობილება ძველ საქართველოში“⁸² გამოთქვამს მნიშვნელოვან მოსაზრებებს, რომელიც ჩამოყალიბებულია დასკვნების სახით:

1. ვახტანგ გორგასლამდე იბერიის ეკლესია წარმოადგენდა ერთ ადმინისტრაციულ ორგანიზმს, რომელსაც განაგებდა ერთი მწყემსმთავარი.

2. ეპარქიალური მღვდელმთავრის გარდა, ძველ იბერიაში ცნობილი იყო აგრეთვე ინსტიტუტი „მეფის სახლის“ ეპისკოპოზისა, რომელსაც ადმინისტრაციული ფუნქციები არ უნდა ჰქონოდა.

3. თავდაპირველად იბერიაში უმაღლესი იერარქიული პოსტები ეკავათ როგორც ქართველებს, ისე ბერძნებს, სირიელებსა და სომხებს; ნაციონალიზაცია იერარქიისა მხოლოდ VI საუკუნის გასულისათვის ჩანს დამთავრებულად.

4. ვახტანგ გორგასალმა ივერიის ეკლესია 467 წელს დაყო 13 ეპარქიად; ამან გამოიწვია ეკლესიის საჭეთმპყრობლისათვის კათოლიკოზის ტიტულის შემოღება, თუმცა ამ ტიტულს მისი მატარებლის საეკლესიათაშორისო მდგომარეობაში არავითარი ცვლილება არ მოუხდენია.

5. მეფობის გაუქმების შემდეგ იბერიაში კათოლიკოზის კანდიდატს იძლევა ორი სახლი ან გვარი, რომელთაგან ერთი უნდა იყოს

⁸⁰ ნ. ურბნელი, საეკლესიო სჯულმდებლობა, ძეგლისწერა, „ივერია“, 1888, №38, 46, 75, 270, 271. ⁸¹ კ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 572. ⁸² კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. IV, 1957 წ. გვ. 336-357.

ელინოფილური პარტიისა, ხოლო მეორე სპარსოფილურის წარმომადგენელი.

6. იბერიის ეკლესია თავდაპირველად მტკიცე კავშირში იმყოფებოდა სომეხთა ეკლესიასთან.

7. 609 წელს იბერიის ეკლესიამ გაწყვიტა კავშირი სომხის ეკლესიასთან, ერთ-ერთი მთავარი მოტივი ამისა იყო კირიონ კათოლიკოსის მიერ ბიზანტიაში შეთვისებული პენტარქიული თეორია.

8. სომეხთაგან განშორების შემდეგ იბერიის ეკლესია, პენტარქიული თეორიის კარნახით, დაექვემდებარა ანტიოქიის საპატრიარქოს.

9. დამოკიდებულება ანტიოქიის საპატრიარქოზე, რომელმაც VII საუკუნიდანვე ნომინალური ხასიათი მიიღო, საბოლოოდ შეწყდა XI საუკუნის ნახევარში, როდესაც საქართველო გაერთიანდა და ძლიერ სახელმწიფოდ იქცა.

10. დასაველეთ საქართველოს, აფხაზეთის, საკათალიკოზო ფაქტიურად ჩაღიბდება X საუკუნის II ნახევრიდან, როდესაც მოხდა ლიკვიდაცია აქ არსებულის ლაზიკის ბერძნული მიტროპოლიისა და ანაზგის ავტოკეფალური არქიეპისკოპიისა.

11. აფხაზეთისა და მცხეთის კათოლიკოზები იყვნენ სწორუფლებიანი გაიქცენი თავიანთი სამწყსოსა, ხოლო ურთიერთდამოკიდებულებაში მცხეთის კათოლიკოსს, როგორც სატახტო ქალაქსა და „მეფეთა-მეფის“ იერარქს, მინიჭებული პქონდა უპირატესობა პატივისა¹⁵.

საქართველოს საეკლესიო კრებებს დიდ ადგილს უთმობს მღვდელი პოლიეექტოს კარბელაშვილი თავის წიგნში „იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, კათალიკონნი და მღვდელ-მთავარნი“ (თბილისი, 1900). პოლიეექტოს კარბელაშვილი საქართველოს ეკლესიის ისტორიის მნიშვნელოვანი მკვლევარია, ყოველ შემთხვევაში, მათ შორის, რომელთაც საქართველოს ეკლესიის ისტორია საგანგებოდ უკვლევიათ. სამწუხაროდ, რატომღაც მისი სახელი მიიჩქმალა. ზემოაღნიშნული წიგნი წარმოადგენდა კ. კეკელიძის სამაგიდო წიგნს, მრავალჯერ უთითებს თავის „ქართული ლიტერატურის ისტორიაში“. ამ წიგნს კარგად იცნობდა ივანე ჯავახიშვილი და პოლიეექტოს კარბელაშვილის ზოგიერთ დასკვნას იღებდა მთლიანად, ყოველგვარი კრიტიკის გარეშე (მაგალითად, პ. კარბელაშვილის თვალსაზრისი, რომ მცხეთასთან დაკავშირებით ათაბაგების „უგუნურმა“ საეკლესიო პოლიტიკამ საბოლოოდ ხელი შეუწყო მესხეთის სწრაფ გამამადიანებას).

¹⁵ კ. კეკელიძე, ვტიულები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. IV, 1957 წ. გვ. 336-357.

პ. კარბელაშვილის მიერ განხილული კრებების გადმოცემაზე განვიხილოთ მისი ზოგიერთი საინტერესო მოსაზრება სამართლის სფეროში.

პ. კარბელაშვილის თქმით, მოციქულთა სწორი წმ. ბაგრატის, რომელსაც ეკლესია 9 თებერვალს და 9 ივლისს იხსენიებს, იყო მთავარი კაპადოკიელი და, მაშასადამე, ქართველი და იგი მოაქცია პეტრე მოციქულმა. ბაგრატმა იქადაგა იტალიაში, I საუკუნეში. მისივე თქმით, ქართველები (კაპადოკიელები) იყვნენ შავიზღვისპირა კათედრების პირველი მღვდელმთავრები: ანდრია მოციქულის მოწაფე ფილოლოგი (სინოპის კათედრა), ფოტი (ტრაპიზონელი), მელეტი, იპატი, სტრატოფილოსი, ეპაციანი და სხვანი. მისივე აზრით, იმპერატორმა ტრაიანემ კოლხეთში (კერძოდ, კლარჯეთში) გამოაქცია (გადმოსახლა) რომის ეპისკოპოსი, პეტრე მოციქულის მოწაფე, კლიმენტოსი და, აგრეთვე, პონტოელი (კაპადოკიელი) ეპისკოპოსი პალმოსი, წარმოშობით ქართველი, რომლის შვილი, ფაზისის ეპისკოპოსი მარკიონი მწვალებელი იყო. მარკიონი შენდობისათვის მისულა რომის პაპ ანიკიტესთან⁴⁴. პ. კარბელაშვილის თქმით, წმ. გიორგი იყო წმ. ნინოს ბიძაშვილი. საქართველოს პირველი ეპისკოპოსი იოანე წარმოშობით იყო ქართველი (კაპადოკიელი), იგი ჩვენი ეკლესიის იერარქი ყოფილა 318 წლიდან. მაშასადამე, ჩვენი ეკლესია დაარსდა, ანუ ერი მოიქცა 318 წელს. მტკერის პირას დღესაც მდგარი ძველი ოთხკუთა შენობა იმჟამინდელ „მთავართა სანათლავს“ წარმოადგენდა. მატინეებში მოხმობილი „ზემო საყდარი“ - ახლანდელი დედათა მონასტერია სამთავროსა. მცხეთის „სამირონეს“ (ევართზე აღმართულ ნაგებობას) პ. კარბელაშვილის დროს ქქონია ვერცხლის კარი მეფე მირიანის, ვითარცა წმიდანის გამოქანდაკებით. კარბელაშვილის თქმით, იოანე მთავარეპისკოპოსობდა 318-327 წლებში. მის დროს მირიან მეფემ იმოგზაურა იერუსალიმში, იქ მირიანმა ააშენა ჯერის მონასტერი, რომელიც X ს-ის დამლევს განაახლა ბერმა პროხორომ, იგი XIX ს-მდე ქართველებს ეკუთვნოდათ. მეორე მთავარეპისკოპოსის, იაკობის (328-360) დროს ქართულ ენაზე გადმოითარგმნა წმიდა წერილი ებრაულიდან. იობი იყო ეპისკოპოსად 360-374 წლებში, მეოთხე მთავარეპისკოპოსის ელიას (375-394) დროს მირდატ მეფემ ააშენა ბოლნისის ტაძარი, რომელშიც წირვა-ლოცვა გაუქმდა რუსების მმართველობის დროს, 1809 წელს. სიმეონის დროს (395-411) შეიპყრეს და ბაღდადში აწამეს სპარსელებმა მირდატ მეფე. იონას (412-415)

⁴⁴ Платон Иоселиани: Жизнописание святых... 1850. с 7. 8.

დროს დაიშალა მირიანის მიერ აშენებული ხის ტაძარი სვეტიცხოვლისა. თვითონ წმიდა სვეტი გადაუსვენებიათ გარეუბნის (სამთავროს) ეკლესიაში. კარბელაშვილის აზრით, გლონოქორი, იგივე მობიდანის ანუ მობიდაგა (432-448) - მთავარეპისკოპოსი, მეთაური ქართული ეკლესიისა. მომდევნომ, მიქაელმა (449-472) ქვებით ჩაქოლა ქ. დვინში კრებაზე ანტიოქიის პატრიარქი, სომეხთა მოძღვარი პეტროზ მკაწვრელი. აქედან ჩანს, რომ პეტროზ მკაწვრელი (პეტრე ფულონი) არ შეიძლებოდა ყოფილიყო ხელდაამსხმელი პეტრე კათალიკოსისა, როგორც ფიქრობს ზოგიერთი თანამედროვე ისტორიკოსი. პ. კარბელაშვილის თქმით, იერუსალიმში ილოცა ვახტანგ გორგასალმა.

რაც შეეხება მსოფლიო საეკლესიო კრებებს, პ. კარბელაშვილის აზრით, მათი მოწვევის საჭიროება წარმოშვა იმან, რომ IV ს-ის დასაწყისში, სახელმწიფოს მიერ ქრისტიანობის აღიარების დროს, ჯერ კიდევ არ იყო რომის იმპერიაში „შემუშავებული და გამორკვეული საღმრთო მსახურებათა აღსრულების რიგი, არ იყო დაკანონებული საქრისტიანო დოღმატნი და კანონ-მდებლობა ეკლესიათა გამგებლობისათვის. ეკლესიის გამგენი ხშირად თავისებურად ასრულებდნენ ეკლესიურ სამსახურსა. თავისებურად ესმოდათ და ხსნიდნენ საქრისტიანო დოღმატთა. ამის გამო მცირე აზიაში მალე იჩინა თავი სხვადასხვა მწვეალებლობამ. ამიტომ საჭირო შეიქმნა მსოფლიო კრებათა მოწვევა „განმართვად საქრისტიანო და საეკლესიო წესთა“⁸⁵. „სულ შვიდი მსოფლიო კრება მოხდა: 1) ნიკიისა 325 წ; 2) კონსტანტინოპოლისა 381 წ; 3) ეფესოში 431 წ; 4) ხალკიდონისა 451 წ; 5) კონსტანტინოპოლისა II 553 წ; 6) კონსტანტინოპოლისა III 680 წ. და 7) ნიკიისა II, 787 წ.“⁸⁶. აღსანიშნავია, რომ პ. კარბელაშვილი V ს-ის ქართველ პეტრე იბერს, მაიუმელს წმიდანად მოიხსენიებს⁸⁷. მოჰყავს საბუთი, რომლითაც, მისი აზრით, მტკიცდება, რომ მეფე მირიანის დროს ქართულ ენაზე „ისწავლებოდა და იმოძღვრებოდა ქართველი ერი და მთავარ-ეპისკოპოსნი და მღვდელნი კაპადუკიელნი იყვნენ ქართული ენის კარგი მცოდნენი“⁸⁸. ამიტომ პეტრე ქართველის მიერ იერუსალიმში დაარსებული ქართული მონასტრები „სავესენი ბერ-მონაზვნებით“ ქართულ ენაზე აღასრულებდნენ ლეთისმსახურებას. ისინი მოდიოდნენ „სამშობლოში და თან მოჰქონდათ ქრისტიანობის და ეროვნული გრძნობის განმამტკიცებელი სწავლა-მოძღვრება და საეკლესიო წიგნნი და არიგებდნენ ეკლესიებში, სადაც საჭირო იყო“⁸⁹.

⁸⁵ პ. კარბელაშვილი, იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, თბ., 1900, გვ. 24.

⁸⁶ იქვე, გვ. 25. ⁸⁷ იქვე, გვ. 27. ⁸⁸ იქვე, გვ. 28.

საქართველოში საეკლესიო სამართლის შესახებ პ. კარბელაშვილი გამოთქვამს შემდეგ მოსაზრებას: „კათალიკოსს მიეცა ტახტად სვეტიცხოვლის ტაძარი, იწოდებოდა კათალიკოსად მცხეთისა და ივერიისა თითქმის 1400 წლის განმავლობაში — კათალიკოს-პატრიარქი მცხეთიდან თავისუფლად განაგებდა საქართველოს საეკლესიო საქმეებსა და ანგარიშს არავის აძლევდა. კათალიკოსის ხელქვეითთა მორჩილთა შექმნეს სამეფო სამეფოში, როგორც ჩანს, ძველ სიგელ-გუჯრებიდან და ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნიდან, იმ სახითვე, როგორც ფეოდალებმა დასაველეთ ევროპაში. კათალიკოსი ითვლებოდა სულიერ მეფედ ქვეყნისა. მეფე და კათალიკოსი ერთნაირი პატივითა და უფლებით სარგებლობდნენ. შეურაცხყოფა კათალიკოსისა უდრიდა მეფის შეურაცხყოფას. მისი შემდეგი იერარქიის სასულიერო წევრნი გათანაწორებულნი იყვნენ საერო იერარქიის წევრებთან“¹.

პ. კარბელაშვილის თვალსაზრისით ქვეყნის მაღალი ფენის საგვარეულოები ცდილობდნენ თავიანთ ოჯახს და საგვარეულოს გამოეზარდა თავისი წიაღიდან ერთი სასულიერო პირი მაინც: „კათალიკოსნი, მღვდელ-მთავეარნი და სხვანი სასულიერო წარჩინებულნი პირნი შთამომავლობით უფრო ხშირად სამეფო და დიდებულთა გვარისანი იყვნენ და ივინი პატარაობიდანვე შესაფერის აღზრდასა და განათლებას იღებდნენ ხოლმე. ყოველი შეძლებული საგვარეულო ცდაში იყო, რომ თავისი სახლიდან ერთი მწირველ-მლოცველი და ღეთის მავედრებელი ჰყოლოდა საყდარში. ამიტომ თითოეული საგვარეულო საკუთარ საყდარს იშენებდა და სწირავდა შეძლებასა და გვარად უძრავ-მოძრავ ქონებასა, რომლის შემოსავლითაც უზრუნველ-ყოფილიყვნენ საყდარი და „საყდრის შვილნი“ (სამღვდელონი) მომავალში“². ამის გამო „ეკლესია სამღვდელოებიანად შეიქმნა დიდი მამულ-დედულის და მთაბარის პატრონი“³. 1498-1559 წ-ის საეკლესიო გუჯრებში ეკლესიას ეკუთვნოდა 237 სოფელი გლეხებით და აზნაურებით. კათალიკოსის დაწესებული მოურავეები კრებდნენ საეკლესიო გადასახადს (მახტა, კულუხი) - ფულით და მოსაველით. პ. კარბელაშვილი მიიჩნევს, რომ სამეფო გადასახადს ისინი აღარ იხდიდნენ „სამეფო გადასახადის სამაგიეროდ“⁴. კათალიკოსს ეკუთვნოდა სამეფოში არსებული ზოგიერთი საბაჟო, სამღებრო და სათევზაო ადგილები მტკვარზე, ალაზანზე, ხრაბსა და სხვა მდინარეებზე.

¹ პ. კარბელაშვილი, იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, თბ., 1900, გვ. 29.

² იქვე, გვ. 30.

განსაკუთრებით საინტერესოა პ. კარბელაშვილის მოსაზრება, რომ საეკლესიო სოფლებში როგორც სისხლის, ისე სამოქალაქო სამართლის სფეროს განაგებდა არა საერო ხელისუფლება, არამედ საეკლესიო. სასულიერო წოდების სამართლის სფეროს გავლენის სფეროში შედიოდა არა მხოლოდ საეკლესიო სოფლები, არამედ ქვეყნის დანარჩენი მოსახლეობაც - „საეკლესიო სოფლებში სამართალი და მსჯავრი, სამოქალაქო და სასისხლო საქმეები ირჩეოდნენ კათალიკოზისაგან, ანუ მისის დავალებით რომელიმე სასულიერო პირისაგან. დანარჩენი სამეფო და წარჩინებულთა საყმონიც ვერ იცილებდნენ თავიდან სასულიერო წოდების სამართალსა და გავლენასა“⁹¹.

საქართველოს ეკლესიის კანონმდებლობის შესახებ პ. კარბელაშვილი წერს - „სამღვდელოებამ შექქნა საკუთარი კანონმდებლობა, შემუშავებული მღვდელ-მთავართა კრებათა მიერ ეროვნულ ნიადაგზედ“⁹¹.

პ. კარბელაშვილი, ისევე როგორც შემდეგ ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციის სახეს ადარებს დასაველეთ ევროპისას, იგი წერს - „გაძლიერდა და გავრცელდა საერო ხასიათი სასულიერო წოდებისა, ამის განმარტება უნდა ვეძებოთ ხალხის გადაჭარბებულ სარწმუნოებრივ მიდრეკილებაში, როგორც ერთხელ დასაველეთ ევროპაში იყო“⁹¹. ე.ი. პ. კარბელაშვილის აზრით, საქართველოს სასულიერო წოდებას ჰქონდა აგრეთვე საერო, საქვეყნო მმართველობაზე ხელმწიფება, ასევე იყო დასაველეთ ევროპაში, უფრო მეტად პირველ ათასწლეულში. ამ მსგავსების მიზეზად მკვლევარს მიაჩნია ქართველთა დიდი სარწმუნოებრივი სიმბურეაღე, მსგავსად აღნიშნულ დროს დასაველეთ ევროპისა იგი აღნიშნავს, რომ „საეკლესიო გლეხნი თავისუფალნი იყვნენ ყოველი საერო გადასახადისაგან“⁹¹. სისხლის თუ სამოქალაქო დანაშაულის დროს მაღალი წოდების პირს დანაშაული ეპატიებოდა „ჯარიმის გადახდის შემდეგ სასარგებლოდ ეკლესიისა“⁹², ბერ-მონაზონთა შესახებ წერს - „იგინი მუქათათ არა სჯამდნენ სხვის ოფლით მოყვანილ პურსა. დღედაღამ სწერდნენ, სთარგმნიდნენ საჭირო წიგნებსა, მხატვრობით ამკობდნენ წიგნებსა, ეკლესიებსა, ამშვენებდნენ ტაძრებსა... ებრძოდნენ მტერს სამშობლოს და სარწმუნოების დასაცავად“⁹³.

⁹¹ პ. კარბელაშვილი, იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, თბ., 1900, გვ. 31.

⁹² იქვე, გვ. 32. ⁹³ იქვე, გვ. 27.

საეკლესიო ჯარის შესახებ პ. კარბელაშვილი წერს „კათალიკოზსა ჰყავდა საკუთარი მხედრობა იმავე წესრიგით როგორც მეფესა. სპასალარებს, ათასის თავს, ასის თავს და სხვა მოხელეთ თვით კათალიკოზი ნიშნავდა. ომში ან თვით კათალიკოზი და ეპისკოპოსნი წინამძღვრობდნენ, ან სპასალარნი, როგორც დრო და გარემოება მოითხოვდა. ცალკე ჯარებს აგროვებდნენ, როცა საჭირო იყო ეპისკოპოსნი და მონასტერთა წინამძღვარნი და ბრძოლის ველზე გაჰყავდათ და მათთან ერთად ღვრიდნენ სისხლსა“⁹⁴.

მკვლევარის აზრით, კათალიკოზი პეტრე I (472-510 წ.) წარმოშობით იყო კაპადოკიელი ქართველი, გრიგოლ ნაზიანზელის მოწაფე, იყო ქალკედონიზმის ერთგული დამცველი, ებრძოდა მონოფიზიტ სომხებს. დაესწრო 490-493 წლების ვალარშაპადის კრებას. მოჰყავს „ქართლის მოქცევის“ ცნობა, რომ VI ს-ის 50-იან წლებში საკათალიკოსო ტახტზე ორი „სახლის“, ანუ საგვარეულოს წევრები ცვლიდნენ ერთმანეთს. პ. კარბელაშვილი ერთ-ერთ შენიშვნაში აღნიშნავს, რომ XVII საუკუნის დამდეგს არსებობდა ქართული მხედრული ასოებით დაწერილი სპარსულენოვანი სახარება, რომელიც საქართველოს სამეფო ოჯახს ეკუთვნოდა⁹⁵. ამჟამად ეპოქაში, XVII-XVIII საუკუნეებში ქართული ასოებით წერდნენ სომხურენოვან სახარებებს, აგრეთვე იწერებოდა თურქულენოვანი სახარებებიც ქართული ასოებით. მიზეზი ამისა, როგორც ჩვენ მიერ არის გამოვლენილი, იყო ის, რომ ამ ეპოქაში საქართველოს სახელმწიფოებრიობის დაშლისა და გაუქმების კვალდაკვალ, მიმდინარეობდა ქართველთა დენაციონალიზაცია სხვადასხვა სარწმუნოებრივ კონფესიაში გადასვლის გზით, ანუ თურქებსა და სპარსელებს მიუჩნევიათ, რომ საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ქართული მოსახლეობა მესხეთსა და ქართლ-კახეთში, თანდათანობით, ეტაპობრივად შეეყვანათ თურქულენოვან და სპარსულენოვან წილში. ისინი თავდაპირველად, ქართველებს არ უგინებდნენ ქრისტიანულ სიწმიდეებს, მაგრამ ეკლესიებში წმიდა სახარებას ასმენინებდნენ თურქულ და სპარსულ ენებზე. ქართველები ამით ეჩვეოდნენ სპარსულ და თურქულ ენებს. აღარ აშინებდათ ეს სამყარო, ეთვისებოდნენ მას, რაც საბოლოოდ მათ ასიმილაციას აადვილებდა. ამჟამად მიზნით, სპარსთა და ოსმალთა მიერ წახალისებული სომხურენოვანი ეკლესია თავის სამწყსოში იერთებდა მრავალრიცხოვან ქართველობას საქართველოშივე ქართველებისათვის ეკლესიებში სომხურად იკითხებოდა ქართული

⁹⁴ პ. კარბელაშვილი, იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, თბ., 1900, გვ. 33.

⁹⁵ იქვე, გვ. 37.

ასოებით ნაწერი წმიდა სახარება. ქართული ასოებით სპარსული, თურქული და სომხური სახარებანი იწერებოდა იმის გამო, რომ როგორც მრევლი, ისე სამღვდულოება, ქართველები იყვნენ. ცხადია, ეკლესიებში სპარსელი და ოსმალ მოხელეები არ წაიკითხავდნენ სახარებას. სახარებას როგორც თურქულ, ისე სპარსულ და სომხურ ენებზეც, ეთნიკურად ქართველი ღვთისმსახურები კითხულობდნენ, და რადგანაც მათ წერა-კითხვა იცოდნენ მხოლოდ ქართულად, ამიტომ მათთვის ქართული ასოებით იწერებოდა სპარსულენოვანი, თურქულენოვანი და სომხურენოვანი ლოცვები და სახარებანი, ანუ როგორც მრევლი, ისე სასულიერო წოდება, ქართული იყო, განწირულნი სარწმუნოებრივი გზითაც კი ასიმილაციისათვის. მხოლოდ ქართული მართლმადიდებელი ეკლესია იცავდა იმ დროს ქართულ ნაციონალურ თვითშეგნებას, მაშასადამე, ქართველობას.

ზოგიერთ წრეში ამჟამად გაკვირვებით აღნიშნავენ, რომ ანტონ I კათალიკოზ-პატრიარქის ტახტზე ასვლის დროს იყო მხოლოდ 25 წლისა. ეს ასაკი გამონაკლისი არ არის. პ. კარბელაშვილის მიერ დადგენილია, რომ ამავე ასაკისა, 25 წლისა იყო ცნობილი კირიონ I (572-598) საკათალიკოზო ტახტზე ასვლის დროს⁹⁶. ასევე 26 წლისა იყო ბოლო პატრიარქი ანტონ II აღსაყდრების დროს⁹⁷, უფრო ახალგაზრდა 24 წლისა იყო კათალიკოზ-პატრიარქი დავით III (1427-1430)⁹⁸ და სხვ.

საქართველოს საეკლესიო კრებებთან დაკავშირებით პ. კარბელაშვილი აღნიშნავს შემდეგს - მისი აზრით, დვინის ცნობილი საეკლესიო კრება სომხეთში, რომელზეც შეიკრიბნენ ქართველი, ალბანელი და სომეხი იერარქები, შედგა 596 წელს. კირიონმა სომხებს გაუგზავნა მსოფლიო საეკლესიო კრებათა დადგენილებანი, „ამათ თანახმად იმწყსება საქართველოს ეკლესიაო“⁹⁶. მისი აზრით, სომხებმა მოგვიანებით მაინც აღიარეს ქალკედონის კრება⁹⁶, ალბათ გულისხმობს VII საუკუნეს.

ქართლის კათალიკოსი ბართლომე (613-620 წწ.), რომელიც პ. კარბელაშვილის სიტყვით, შესაძლოა გადააყენა პერაკლე კეისარმა, ღირსებით მიუღია შიო მღვიმის „მმათა კრებას“. აქ სიტყვა „კრებას“ არა შეკრების, არამედ „სამძღვრო“ მნიშვნელობით ხმარობს მკვლევარი. ნამდვილი „ეპისკოპოსთა კრება“ შეკრებილია, მკვლევარის თქმით, კათალიკოს სარმენანს (760-774 წწ.) დროს, რომელსაც იაკობიტური

⁹⁶ პ. კარბელაშვილი, იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, თბ., 1900, გვ. 38.

⁹⁷ იქვე, გვ. 188. ⁹⁸ იქვე, გვ. 91.

მოძღვრება დაუგმია და იაკობიტთა მიერ კათალიკოსისათვის მირთმეული ძღვენი უარუყვია. „ამ დროს მღვდელმთავართა კრებამ ეპისკოპოს ფილიპეს ხელით წარმოუვლინა სარმეანეს შემდეგი წერილი: „დიდსა მამამთავარსა, მეუფესა ჩვენსა სარმეანეს, გიხაროდენ, შვილნი შენნი და სიწმიდისა შენისა მრწემნი, ყოველნი ეპისკოპოსნი გაუწყებთ, რათა არღა დააშრობდე მოხუცებულსა გვამსა შენსა, რამეთუ მოწყალე პყვეს ღმერთი დიდებულისა მამისა წმიდისა შიოსა მეოხებით... თვითოეულსა გვიბრძანა „მიუტევა ღმერთმან სარმეანეს კათალიკოზსა ბრალნი მისნი და აწ შეუორგულებლად მიიყვანეთ მწყემსი თქვენი“⁹⁹. საქმე ის იყო, რომ კათალიკოსმა შეცდომით იაკობიტები აზიარა. როცა თავის შეცდომას მიხვდა, შიო მღვიმის მონასტერში უფალს ცრემლებით შენდობას სთხოვდა, ე.ი. საკათალიკოსო ტახტი დატოვა. ამიტომაც კრებამ ზეგარდმო ჩვენების გამო იგი უკანვე მიიწვია ტახტზე.

პ. კარბელაშვილი ეყრდნობა მატიანეთა ჩვენებას და მიიჩნევს, რომ VII ს-ში სტეფანოზის მთავრობის დროს დაწესდა ეპისკოპოსთა კრება კათალიკოზის მოთავეობით, ჯვარპატიოსანში ხუთშაბათსა და პარასკევს: „ადიდიან პარასკევი ვითარცა დიდი პარასკევი, ხოლო საკათალიკოზო არნ კრება ყოველთა ხუთშაბათთა და ადიდიან წმიდაი სიონი, ვითარცა დიდსა ხუთშაბათსა, საიდუმლოთა თანა ხორცითა და სისხლითა, ხოლო მცხეთას საეპისკოპოზოსა (სამთავრო) არნ კრებაი ყოველთა შაბათთა და ხსენება პირველ მოწამისა სტეფანესი და წმიდისა აბიბოს ნეკრესელისა ეპისკოპოზისა“¹⁰⁰. შემდეგი კრება, რომელსაც იხსენიებს პ. კარბელაშვილი, არის რუის-ურბნისისა, რომელიც შემდგარა იოანე IV საფარელის (1090-1127) დროს. თამარის დროს კი, ნიკოლოზ I-ის კათალიკოსობის შემდეგ, მიქაელ III-ის კათალიკოსობისას (1160-1187 წწ.) მოწვეულ იქნა საეკლესიო კრება პ.კარბელაშვილის აზრით, 1186 წელს. იგი მოწვეული ყოფილა „განმართვად საეკლესიო და ქრისტიანებრივთა წესთა“. ამ კრებაზე თავმჯდომარეობდა ზემოთ აღნიშნული ყოფილი კათალიკოსი ნიკოლოზი, რომელიც თამარს იერუსალიმიდან მოუყვანია. „შემოკრბეს ყოვლით კერძო სამეფოსა მისისა ეპისკოპოსნი... მიეგებებოდა მათ წმიდა თამარ დიდითა სიმდაბლითა, ვითარცა ერთი კაცი შეურაცხი, და არა ვითარცა მეფე, ვითარ ანგელოზთა და არა კაცთა... დასხნა საყდრებითა (მაღალი დასაჯდომელი - კათედრა), ხოლო თვით დაჯდა შორის მათსა მარტოდ და არა მეფობით... ჯდა უკვე თამარ მცირედ

⁹⁹ საქართველოს სამოთხე, გვ. 262-264. ¹⁰⁰ ქართლის ცხოვრება, გვ. 169-170

უამ შორის მათსა, მერე მოიღო კურთხევა მათგან და წარვიდა პალატად თვისად... ხოლო არა ინება მაშინდელმან მან მიქაელ კათალიკოზმან შორის მათსა (კრებისა) ყოფა, რამეთუ წინა უკმო იყო წესთაგან საეკლესიოთა და ჭყონდიდელ-მაწყვეერლობა და მწიგნობართა უხუცესობაცა მას (მიქაელს) მოეხვეჭა უფლისაგან - არამედ ვერ განაყენეს, დაღაცათუ ფრიად იღვაწეს..." კრების შემდეგ მიქაელი მალე გარდაიცვალა¹⁰¹.

შემდეგი კრება, პ. კარბელაშვილის აღწერით, შემდგარა ლაშა გიორგის დროს, კათალიკოსი არსენი (1213-1234) „კრებით ამხილებდა ლაშა-გიორგის უგვანსა ცხოვრებასა და გარყენილებაში დროს გატარებასა, ვერა გზით ვერ დაითანხმეს ლაშა კანონიკურად ექორწინა“¹⁰².

პ. კარბელაშვილი ახსენებს საეკლესიო კრებას, რომელიც შემდგარა გიორგი V-ის მეფობისას, ბასილის კათალიკოზობის დროს, 1344 წელს. „ქქმნა მეფე გიორგი V კრება განსამტკიცებლად ქრისტიანობისა „განახლებისათვის საეკლესიო წესთა, განმართვად და დადგენად მოწესეთა წესთა ზედა თვისთა და უწესოთა განკვეთად“¹⁰³.

პ. კარბელაშვილს მოაქვს მთლიანად ტექსტი იმ კრებისა, რომელიც, ივ. ჯავახიშვილის კვლევით, შემდგარა დავით ლაშას ძის მეფობისას და რომლის დადგენილების შავი პირი შემდგომ, 1925 წელს გოზალიშვილს ცენტრარქიეში აღმოუჩენია. მასზე ადრე ეს ტექსტი გამოაქვეყნა პ. კარბელაშვილმა, მაგრამ მას მიაჩნდა, რომ მისი გამომცემელი კრება შედგა XV საუკუნეში. კრება ეხება საეკლესიო მამულების გაცემას მეფის ხელისფლების მიერ. XV საუკუნეშივე, აბრაამ II-ის კათალიკოზობისას, მეფედ მეორედ კურთხევისას (1492-1495 წლებში) მეფე კონსტანტინემ „მოახდინა კრება კათალიკოზებისკოპოსთა და სამეფო დიდებულთა და წარჩინებულთაგან „რამ ყოფად დამშვიდებისათვის მთავართა და განმტკიცებისათვის ერთმთავრობისა“. კრებამ დაადგინა: „ვინაიდგან იმერნი ერთგულობენ ბაგრატს, ჰერ-კახნი გიორგის და სამცხელნი ათაბაგს ბაადურს - ვაცადოთ ბრძოლად. დრო-ჟამი უკედ განაგებს მეფობასო“¹⁰⁴.

შემდეგი კრება მელქისედეკ II (იმავე ბასილის) კათალიკოსობის დროს (1517-1529 წლები) შემდგარა, იგი ყოფილა ძმა ბაგრატ მეფე

¹⁰¹ პ. კარბელაშვილი, იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, თბ., 1900, გვ. 72.

¹⁰² იქვე, გვ. 74. ¹⁰³ ვახუშტი, ისტ. 279, ქ.ც. 449 და ქრონიკები ვორდანიასი, გვ. 176 და 186. ¹⁰⁴ პ. კარბელაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 98.

მუხრანბატონისა. ამ მეფის იძულებით კათალიკოსს საეკლესიო მამულები გაუცია, კერძოდ კი მიუცია უფლისწულებისათვის, ანუ თავისი ძმისშვილებისათვის, რის გამოც იგი კათალიკოსობიდან გადაუყენებიათ. ამის გამო პ. კარბელაშვილი წერს - „სამღვდელთა კრებამ კათალიკოსი ბასილი (მელქისედეკი) სხვათა შორის მცხეთის მამულების გაცემის გულისთვის განსდევნა არმაზის მონასტერში და კათალიკოსობიდან დაამხო: „ქ. კათალიკოზმა პატრონმა ბასილი ძმისწულთათვის დაიჭირა კუნენელთა სამი კუამლი კაცი და სხვა სრულად პატრონს ბაგრატს მისცა და მისაქციელი, თეკენა და წეროვნის ნახევარი. კოპინასშვილები დაასახლა და დაუკარგა მცხეთას. ასრე რომე ... რაგვარაც თვითან მოეკიდა მცხეთას დასაქცევრად, აღარცა სხვათა გამოუნახვა. მიყვეს ხელი შინაურმა და გარეულმა მცხეთის მამულსა სასყიდრად, და ასრე დაიკარგა, რომე რაც სოფელი არის ზოგან ნახევარი, ზოგან მესამედი აკლია - დაიკარგა მცხეთისთვის... მცხეთის დამქცევენი არიან. როგორც ეს ყუელა მცხეთის დაქცევა და შეცოდება გამოაჩნდა, მეფემან საეკუდრო წაართვა და გააგდო და ამისავე ბრძანებითა ჩვენ მარტაცი წაეართვა და ისსავე მემკვიდრესა მიუბოძეთ“. კათალიკოსობა ჩამოერთვა 1527-1529 წლებს შუა და მის მაგიერ კათალიკოზად დადგინდა გერმანე¹⁰⁵. აქედან ჩანს, რომ მეფეა მეთაური ეკლესიისა.

1531-1549 წლებში ქართლის კათალიკოსის მალაქიას დროს შედგა საეკლესიო კრება, რომელიც მალაქიასთან ერთად მოიწვია აფხაზეთის კათალიკოსმა ევდემოსმა. მათ შეადგინეს და სახელმძღვანელოდ გამოსცეს საკათალიკოზო კანონები.

კათალიკოზ დომენტი ქაიხოსროს ძე მუხრანბატონს 1663 წელს დაუსაფლავებია ასტარაბადიდან ჩამოსვენებული გვამი თეიმურაზ I-ისა „დიდის სამღვდელთა კრებით“¹⁰⁶. აქ „კრება“ ნიშნავს კრებულს, ისევე როგორც ნიკოლოზ კათალიკოსის სიგელში, XVII ს-ის ბოლოს. „ესე ნიკოლოზი თავის კრებით სწერს 1676 წ. 6 თებერვალს მოსკოვის მეფეს თეოდორე ალექსის ძეს გრამოტას - შემწეობა გაგვიწიე წინაშე სპარსეთის ყვენისაო“¹⁰⁷.

პ. კარბელაშვილის წიგნიდან ჩანს, რომ სპარსეთის მიერ დაპყრობილ აღმოსავლეთ საქართველოში, რომელიც უკვე სპარსეთის იმპერიის ნაწილად მიიჩნეოდა ირანელთა მიერ XVI ს-ის ბოლოდან, ქართლის კათალიკოსის დადგენაში საჭირო გამხდარა ნებართვა ირანის შაჰისა. „1687 წელს შაჰ-სოლიმანი სწერს ფირმანში ილიანე

¹⁰⁵ პ. კარბელაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 104. ¹⁰⁶ იქვე; გვ. 126. ¹⁰⁷ იქვე; გვ. 127

კათალიკოსს „რადგან თქვენი წინა მოადგილე (ნიკოლოზი) არ დაემორჩილა ნაზარალი ხანს, იგი განეკვეთეთ და თქვენ იოანე დაგადგინეთ“¹⁰⁸. ამ კათალიკოს იოანეს, მეფე ერეკლე I-ის თანხმობით, მოუწვევია მღვდელმთავართა კრება 1680 წლის 12 მარტს, რომელიც შეეხებოდა დავით გარეჯას სამონასტრო ცხოვრების აღდგენას შაჰ-აბასის მიერ აოხრების შემდეგ. რაც მან 1615 წელს აღდგომას დილით დავით გარეჯაში 60000 ბერ-მონაზონი გაულიტა, გარეჯას უდაბნო მერე ვეღარ აღორძინებულა, თუმცა შემდეგი მეფეები ცდილან განსაკუთრებით „შანაოზის ძე, მეფედ დადგინებული არჩილი“. კრებამ განაწესა ერთი წინამძღვარი „მამა“, რომელსაც უნდა დამორჩილებოდა დავით-გარეჯას ყველა ბერი. ყოველგვარი შემოსავალ-შესაწირი ბერებს ამ მამისთვის უნდა ჩაებარებინათ. კრებამ სასტიკი სასჯელი დაადო ამ კრების დამრღვევს. 1680 წლის კრებას ხელი მოაწერა: ბოდბელმა, რუსთველმა, ალავერდელმა, სამებელმა, ნინოწმიდელმა, ტფილელმა მთავარეპისკოპოსმა დომენტიმ და მთავარეპისკოპოსმა ქრისტეფორემ¹⁰⁹.

1703 წელს შემდგარმა „სამღვდელთა კრებამ“ საკათალიკოსო ტახტზე აიყვანა დომენტი ახლად მოსული რუსეთიდან, კათალიკოსად აკურთხეს 1705 წელს. კრებას უარი უთქვამს კათალიკოსობის ორი კანდიდატისთვის. ყოფილი კათალიკოსის ევდემოს II-სა და ასევე ყოფილი კათალიკოსის ნიკოლოზისთვის¹¹⁰.

კახეთში საეკლესიო მამულებს დაუწყეს დატაცება და ცილობა. ამის გამო, 1707 წელს, „დომენტი წავიდა ყვენთან საჩიველელად და მისი წყალობის ფირმანით კახეთში ჩავიდა იმამ ყული ხანთან. გაარიგა საქმე და მივიდა მცხეთაში“¹¹¹. ირანის შაჰების დიდი გავლენის შესახებ პ. კარბელაშვილი წერს: „იესე აღიძრა შურით და ვახტანგი დააბეზლა ყვენთან - „თათრობის მტერიოო, მიწაზე დაახეთქა ყურანი და მერე ცეცხლში დაწვაო“. ყვენმა გამოძიებელი გამოგზავნა. სვიმონ ბატონიშვილიც იესეს მიემხრო, ვახტანგს არ ღალატობდა მხოლოდ სამღვდელთა - დომენტიმ და თითო-ოროლა სამღვდელთ უნებლიეთ უმოწმეს ვახტანგის წინააღმდეგ“¹¹². 1713 წელს იესე გამეფდა, „სვიმონმა შეიპყრო დომენტი კათალიკოსი და ბაქარს გაუგზავნა თვალების დასათხრელად „სპარსეთში მყოფს ვახტანგს რად ემხრობიო“, მაგრამ დედოფალმა რუსუდანმა (ვახტანგ VI-ის მეუღლე) არ უყო. დომენტიმ კრებისათანა დასწყევლა სვიმონი, გაჩნდა საშინელი ჭირიანობა და სვიმონს ცოლ-შვილი ერთიანად ამოუწყდა“¹¹³.

¹⁰⁸ პ. კარბელაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 129, წყაროდ მიუთითებს - Мухомов акты, გვ. 238. ¹⁰⁹ იქვე, გვ. 130. ¹¹⁰ იქვე, გვ. 123. ¹¹¹ იქვე, გვ. 133. ¹¹² იქვე, გვ. 134. ¹¹³ იქვე, გვ. 135.

კათალიკოსის სიკედილის წინ „თამარმა მოახდინა სამღვდელოთა კრება და დომენტის ჩვენებით აღირჩიეს კათალიკოზად იესეს ძე ანტონი, იმ დროს ქუთათელი, ანტონმა უარი სთქვა“¹¹⁴.

ქართული ეკლესიის საქმეებში ყვენის გარდა ერეოდა, აგრეთვე, ოსმალოს ფაშა, თბილისის დაპყრობის შემდეგ. 1727 წელს იესეს დახმარებით ბესარიონ ორბელიანს მიუმხრია ისაყ-ფაშა, „შეაპარა ქრთამი და მიიღო კათალიკოზობა, 1728 წ.“¹¹⁵.

1755 წლის 16 დეკემბერს სამღვდელოთა კრებამ მცხეთაში ანტონს „ახადა კათალიკოზობის ხარისხი და მღვდელთ მოქმედება აუკრძალა, ხოლო მისი თანამოაზრენი და მეგობარნი დასაჯეს, ამ კრებაზედ ანტონმა აღიარა თავისი შეცოდება, ხოლო შემდეგ კრებაზედ, 4 აპრილს 1756 წ. შეინანა თვისი დანაშაული და გამოუტყდა კრებას ყველაფერში. გამოსთხოვა თეიმურაზ მეფეს ნებართვა მღვდელ-მოქმედებისა და რუსეთში წასვლისა“¹¹⁶.

1720 წლის 17 ოქტომბერს, დაბადებული ანტონი 18 წლის ასაკში ბერად აღიკვეცა გელათში, 2 თებერვალს. 3 თებერვალს, შაბათს, დიაკენად აკურთხა ექვთიმე გაენათელმა მიტროპოლიტმა. 20 წლისას ხელი დაასხა მიტროპოლიტად აფხაზეთის კათალიკოსმა გრიგოლმა ქუთაისის ტაძარში - 27 სექტემბერს, შაბათ დღეს. 22 წლისა ნათლისმცემლის მონასტერში შევიდა მოწესედ, 1743 წლის 5 იანვარს კათედრის დატოვების შემდეგ¹¹⁷. ქართლის ყოფილ სამეფოში, ვახტანგ VI-ის და ანტონის მამის იესეს კრახის შემდეგ, გივი ამილახვარი უძლიერეს დიდებულად გადაიქცა. მასთან ანტონის დამოყვრების ცნობილი მარცხის შემდეგ ანტონის ბერად შედგომა 1720 წ. კ. კარბელაშვილს მიაჩნია კახეთის სამეფო დინასტიების, თეიმურაზ I-ისა და ერეკლე II-ის პოლიტიკურ მოხერხებად. მათ გზა გაეხსნათ ქართლის ტახტისაკენ, რომელზედაც პრეტენზიას აცხადებდა თეიმურაზის მუულღე დედოფალი თამარი, ვახტანგ VI-ის ქალი. გივი ამილახვარი „სიკედილამდე ებრძოდა სპარსებს და ქართლის სამეფოს არ ანებებდა თეიმურაზსა და ერეკლეს, ჯერ ვახტანგის შეილებს იწვევდა ქართლში გასამეფებლად და მერე აბდულა-ბეგი, იგივე არჩილი წამოაყენა ქართლის მემკვიდრედ“¹¹⁸. აბდულა-ბეგი ანტონის ძმა იყო. საკათალიკოზო ტახტზე თეიმურაზის მიერ ანტონის მოწვევა პოლიტიკური ანგარიშიანობით იყო განპირობებული. ქართლის ტახტის მემკვიდრის ანტონის საკათალიკოსო ტახტზე ასვლით სამეფო

¹¹⁴ კ. კარბელაშვილი, დასახ. ნაშრ. გვ. 138. ¹¹⁵ იქვე, გვ. 139. ¹¹⁶ იქვე, გვ. 153.

¹¹⁷ იქვე, გვ. 144; ¹¹⁸ იქვე, გვ. 145.

ტახტზე მისი პრეტენზიები უნდა განეიტრალებულიყო, მაგრამ ანტონ კათალიკოსმა „საქართველოს შინაურ ცხოვრებაში გაცილებით მეტი გავლენა მოიპოვა, ვიდრე ერეკლე მეფემ“¹¹⁹. ქონებრივადაც ანტონი უფრო მდიდარი იყო, ვიდრე მეფე თეიმურაზი, ამის გამო ანტონი მეფეს „შემწობას აძლევდა საეკლესიო ქონებიდან გაჭირვების დროს“¹²⁰.

პ. კარბელაშვილი, შესაბამის წყაროებზე დაყრდნობით მკვეთრად აცხადებს, რომ „ანტონი მაინც ყოველ შემთხვევით სარგებლობდა ქართლის ტახტი ჩამორთმეოდა თეიმურაზს“¹²¹. 1747 წელს ანტონის ძმამ აბდულა-ბეგმა განიზრახა ქართლის ტახტის დაჭერა აჯანყებით. თბილისისათვის ათი თვე სისხლის ღერა იყო, „ანტონ კათალიკოსმა მხარი დაუჭირა აბდულა ბეგს (თავის ძმას) და დაულოცა ამისთანა საფათერაყო განზრახვა. ბოლოს თვითონვე შეარიგა გამარჯვებულ ერეკლეს“¹²², ამ დროს თეიმურაზ მეფე სპარსეთში იყო... თეიმურაზის გამარჯვების და განმტკიცების შემდეგ ქართლის ტახტზე, ანტონი კრებამ „დაამხო, განდევნა და წირვისაგან დააყენა“. ანტონი დააპატიმრეს, იგი წერილში მადლობს თეიმურაზს, „რომ არ მოკლა“¹²³.

მართალია, ანტონი თბილისში აღიარებდა, რომ „შეეცდი ამ ორს სიტყვაზე: სულისა წმიდის საქმეზედ და ჰაპის უფროსობაზედ“, მაგრამ პეტერბურგში ჩასვლისთანავე იგი კატეგორიულად უარყოფდა ამ ბრალდებას, უწოდებდა ცილისწამებას, ამტკიცებდა თავის სრულ მართლმადიდებლობასა და აგრეთვე იმას, რომ მეფე თეიმურაზმა იგი საკათალიკოსო ტახტიდან ჩამოაგდო პოლიტიკური მიზეზების გამო, რადგანაც „ქართლის სამეფო ტახტის კანონიერი მემკვიდრე მე ვარ, ხოლო თეიმურაზ I არა ქართლის, არამედ კახეთის მეფეაო“. რუსეთის წმიდა სინოდი მრავალი შემოწმების შემდეგ დარწმუნდა ანტონის სრულ მართლმადიდებლობაში და აიყენა რუსეთის ეკლესიისათვის ერთ-ერთ უმაღლეს სამღვდლო კათედრაზე - ელადიმირისა და იეროპოლის ეპარქიაში მთავარეპისკოპოსის ტიტულით. მოგვიანებით რუსეთის წმიდა სინოდის წევრადაც კი დანიშნა. ანტონი რუსეთში დარჩა 1763 წლამდე.

ანტონის ნაცვლად ქართლის კათალიკოსის საყდარზე ასული იოსების (1755-1763) დროს ერეკლე მეფემ საეკლესიო კრება მოიწვია, მის დადგენილებას აქვს 11 მუხლი. ესაა მიმართვა ეპისკოპოსთა და სამღვდლოთა მიმართ საეკლესიო საქრისტიანო წესრიგის მოთხოვნით. კრების ოქმს ხელს აწერს, პირველ რიგში, ერეკლე მეფე, შემდეგ კი კათალიკოს-პატრიარქი იოსები. კრების ოქმიდან ჩანს, რომ კახეთის

¹¹⁹ პ. კარბელაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 146. ¹²⁰ იქვე, გვ. 152. ¹²¹ იქვე, გვ. 156.

სამღვდელოებას ცენტრალური სამეფო და საეკლესიო ხელისუფლება სიფრთხილით ეპყრობა, რადგანაც ჩანს გაღვივებულია ის ჭირი, რომელმაც ათაბაგების დროს მესხეთის ეკლესიის სეპარატისტული განდგომა გამოიწვია. ოქმში ამიტომაც ნათქვამია: - „ერეკლე მეფისაგან და ყოვლისა საქართველოსა კათალიკოზ პატრიარქისა იოსებისაგან ესრეთ სიყვარულით ეუწყოს მისს სიწმიდეს ყოვლად სამღვდელოს არქიეპისკოპოსს აშბა ალავერდელს ზენონს, წმიდასა და ყოვლად სამღვდელოს ნეკრესელ ეპისკოპოსს დოსითეოსს და წმიდასა და ყოვლად სამღვდელოს სამებელ ეპისკოპოსს იოანეს“¹².

1755-1756 წლებთან დაკავშირებით პ. კარბელაშვილი წერს, რომ „ანტონი და მისი თანაზიარნი (მაგალითად, ანჩისხატის დეკანოზი ალექსი) კრების განჩინებისამებრ გაკრიჭეს (თმა და წვერი)“¹²³. ანტონი წერდა ვლადიმირიდან ალექსი დეკანოზს, „მათ ეგონათ ჩვენი მღვდლობის ძალა თმებშია“¹²⁴. ანტონი 11 თვე პატიმარი ყოფილა, მხოლოდ 1756 წ. აპრილში გამგზავრებულია რუსეთში – მოსკოვში 1757 წლის იანვარში, პეტერბურგში კი მარტში ჩასულა. როგორც აღინიშნა, იგი რუსეთის ერთ-ერთ უმთავრეს კათედრაზე აიყვანეს მღვდელმთავრად, მიუხედავად ამისა, საქართველოში მწვალებლობად ჩათვალეს და დაწვეს ანტონის თხზულება „მიწყალეს თარგმანება“. „ჟინც ანტონის მეგობარი დარჩნენ საქართველოში, იოსებ კათალიკოზმა დაუსჯელი არაეინ გაუშვა“¹²⁴. უდანაშაულოდ, ანტონთან მეგობრობის გამო დასაჯა, ადგილიდან გადააყენა და მღვდელმოქმედება აუკრძალა ანჩისხატის სახელოვან დეკანოზს ალექსის, რომელსაც ანტონი სწერდა: „თავისი საკუთარი სახელით მოსულებმა, ჩვენ უფლის სახელით მოსულები განგედვენეს, მათ მიერ დათხეული შენი სისხლი უფლის წინაშე აღიოდა აბელის სისხლის მსგავსად – შენ თავს უპატივცემულოდ მოკყრნენ ავაზაკები, რომელთა ბუნებრივი საქმე იყო სხვისი ქონების მტაცებლობა, სხვისი სახლის თავის სახლთან მიერთება და სხვისი მამულის თავის მამულთან მიერთება“ („შემრთავი სახლთა სახლისა მიმართ და ავარაკთა ავარაკისა მიმართ“)¹²⁴.

პ. კარბელაშვილის აზრით, ანჩისხატის სახელოვანი დეკანოზი ალექსი მხოლოდ ანტონისადმი სიყვარულის გამო ცილდაწამებული კათოლიკურ მწვალებლობაში, ყოველმხრივ შეურაცხყოფილი სამი დღე ატარეს თბილისის მოედნებსა და ქუჩებში, იმავე მიზეზით კი ცემით მოკლეს ანტონის დეიდა ხვარაშანი მეფე ერეკლე I-ის ასული. იგი „ცილწამებული ძაღლთა და მხეცთა მისაგდებლად

¹²² პ. კარბელაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 159. ¹²³ იქვე, გვ. 161, შენიშვნა 1. ¹²⁴ იქვე, გვ. 161.

დაისაჯა“¹²⁵. ანტონი რუსეთში მთელი თავისი ყოფნის მანძილზე, არა მხოლოდ რუსეთის უწმიდესი სინოდის, არამედ ყოველი კაცის წინაშე მუდამ ამბობდა, რომ მას უდანაშაულოდ ცილი დასწამეს და არასოდეს იგი კათოლიკურ მწველებლობას მიკედლებული არ ყოფილა. ანტონის ამ უდანაშაულო დასჯას საქართველოშიც შინაგანი დაძაბულობა და მღვდ. ვარება მოჰყოლია, ამიტომაც იგი წერდა: - „მათ ეგონათ, რომ ჩემი საკათალიკოსო ტახტიდან ჩამოგდებით საქართველოში მშვიდობა დამყარდებოდა, მაგრამ არ დაცხრა ღვთის რისხვის ბერვა და მღვდელთა რების ქარი“. ამის გამო ერეკლე II-ს მამამისთან, მეფე თეიმურაზთან დიდი უსიამოვნება ჰქონდა და დღენიადაც აყუდრიდა ანტონის: გაძევებას. გაიგო თუ არა ერეკლემ რუსეთში მყოფი მამის, თეიმურაზის სიკედლის ამბავი, მაშინვე კაცი აფრინა ანტონთან რუსეთში და საქართველოში მოიწვია საკათალიკოსო ტახტზე კვლავ ასასვლელად. ანტონს სამგზავროდ რუსეთის სინოდმა გამოუყო თანხა.

საქართველოში ანტონის ჩამოსვლისთანავე, ერეკლე მეფემ და ანტონმა 1764 წლის 2-18 ოქტომბერს მოიწვიეს საეკლესიო კრება. კრებას დაესწრნენ მეფე ერეკლე, ანტონ კათალიკოსი, მთავარეპისკოპოსი კირილე, ეპისკოპოსი ბესარიონი, ტფილელი ქრისტეფორე, მროველი გერმანე, ნინოწმიდელი საბა, მანგლელი ნიკოლოზი, რუსთველი იოსები (რამდრომდე კათალიკოსი). კრებამ აღიარა ანტონის მოწინააღმდეგეთა ცილისმწამებლობა, ე.ი. საეკლესიო კრებამ კიდევ ერთხელ აღიარა ანტონის სრული უდანაშაულობა, კათოლიკურ მწველებლობაში მისი უბრალოება და ამიტომაც სასტიკად დასაჯა ის სასულიერო პირები, ვინც ანტონს ცილი დასწამა“¹²⁶. პირველ რიგში კი ის, რომელმაც „მეცდომაში შეიყვანა წინა საეკლესიო კრება, მღვდელი ზაქარია გაბაშვილი, მპვინვარე მტერი კათალიკოსისა. მას ჩამოართვეს მკედლობა და ერეკლემ ქვეყნიდანაც კი გააძევა. ამით საქართველოს ეკლესიის მმართველობამ სინანული გამოთქვა ანტონის უმიზეზოდ დედანაშაულებისა და კათალიკოსობიდან გადაყენების გამო, და უფრო მეტიც, სიხარულით დაუბრუნა მას პირველმღვდელმთავრის ტახტი. საქართველოს ეკლესიას რუსეთის სინოდის წინაშე უჩივლა განკვეთილმა ზაქარიამ, რუსეთის სინოდმა უპასუხა - „წადი და ანტონ კათალიკოსს შენდობა თხოვე“¹²⁷.

ანტონმა დააარსა სასულიერო გამგეობა, ანუ „დიკასტერია“, იმგვარადვე, როგორც რუსეთში იყო. ანტონის მიერ ამოქმედებული სტამბა, რომელიც რუსეთში მისი გადასახლების დროს გაუქმდა,

¹²⁵ პ. კარბელაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 164. ¹²⁶ იქვე, გვ. 166. ¹²⁷ იქვე, გვ. 178.

ანტონის დაბრუნების შემდეგ კვლავ ამოქმედდა. აქ ანტონი ბეჭდავდა რუსულის მიხედვით შესწორებულ ქართულ საეკლესიო წიგნებს „ანტონი დიდათ ხელს უწყობდა საქართველოს რუსეთთან დაახლოებას, 1769 წ. პირველად დაიბარა მირონი რუსეთიდან“¹²⁸. 1783 წ. იელისში რუსეთთან დადებული ტრაქტატის ძალით ანტონი აღიარებულ იქნა რუსეთის სინოდის წევრად. „ამ წინდაუხედავმა საქმემ შეარყია თავისუფლება საქართველოს ათას ოთხასწლოვანი ეკლესიისა და ნელ-ნელა დაუმორჩილა სინოდს 28 წლის განმავლობაში. ანტონ კათალიკოსი დიდი მადლიერი იყო რუსეთისა. მისი მხრივ დიდი შეცდომა იყო, რომ ქართული საეკლესიო წიგნები სლავიანურზედ შეასწორა, ანუ თვით შეადგინა ზოგიერთი საგალობელნი და უბუღებელ ჰყო ძველი ქართველ მამათაგან შედგენილი საკითხავ-საგალობელნი: სლავიანურ საეკლესიო წიგნების შეცდომანი შემოიტანა ქართულში ენის უცოდინრობის გამო. რუსეთიდან მობრუნებული მუდამ ცდაში იყო საქართველო დაეახლოვებინა რუსეთისათვის...“¹²⁹.

პ. კარბელაშვილის მიხედვით, რუსეთის წმიდა სინოდის მიერ საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის ხელში აღება დაიწყო ანტონ კათალიკოსის დროს ჯერ მისი რუსეთის წმ. სინოდის წევრად შესვლით, რუსეთიდან მირონის მიღებით, ყოველივე რუსული საეკლესიო წესრიგის საქართველოში გადმონერგვით და მისკენ მისწრაფებით. ანტონის ამ „დიდ შეცდომას“, როგორც ის უწოდებს, უძებნის თავისებურ ახსნას. ანტონს როგორმე თავიდან უნდა აეცილებინა ზაქარია გაბაშვილის, მისი ფრთისა და მათ უკან მდგომი დიდი პოლიტიკური ძალის ცილისწამება ანტონის არამართლმადიდებლობის შესახებ. ანტონმა ყერაფრით დაარწმუნა ისინი, რომ იგი ერთგული იყო მამაპაპური მართლმადიდებლობისა. საბოლოოდ გარე თვალნათელი მაგალითების დახმარებით, როგორცაა რუსეთიდან მირონის მიღება საქართველოს ეკლესიის საჯიროებისათვის, რუსეთის წმიდა სინოდის წევრობა, ქართული საეკლესიო წიგნების რუსულის მიხედვით „გასწორება“, თუმცა ამის საჯიროება, პ. კარბელაშვილის სიტყვით, არ არსებობდა, აიძულებდა მოწინააღმდეგეებს ველარ გაებედათ ანტონის მართლმადიდებლობაში ეჭვის შეტანა. ამის შედეგად საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება, მისი გადაქცევა რუსული სახელმწიფოს ადმინისტრაციულ-ჩინოვნიკურ ერთეულად და ქართველი ხალხის ეკლესიისადმი გულმხურვალების განელება

¹²⁸ პ. კარბელაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 185. ¹²⁹ იქვე, გვ. 187.

მოჰყვა, რაც ზ. გაბაშვილისა და მისი აღმკვერელი პოლიტიკური ძალების მიზეზით მოხდა. ეს იყო მათი ქმედების საბოლოო შედეგი.

მელიტონ კელენჯერიძე თავის „საქართველოს საკათალიკოსო ეკლესიის მოკლე ისტორიაში“¹⁰⁰ მიმოიხილავს საეკლესიო სამართალსაც. მისი აზრით, „საქართველოს ეკლესია თავისი ორგანიზაციით ძალიან მოგეგავონებს დასავლეთ ევროპის ფეოდალიზმს შუა საუკუნეებში. ამ მხრივ ყველაზე უფრო სამი მოვლენა იპყრობს ყურადღებას: ა) მემკვიდრეობითი პრინციპი, ბ) სამოქალაქო სამსახური და გ) ეკლესიის სამხედრო ორგანიზაცია¹⁰¹. მისი აზრით, საქართველოს ეკლესიაში „ფართო დემოკრატიზმი იყო დაცული“, მაგრამ ზოგიერთი თანამდებობა მემკვიდრეობით გადადიოდა მამიდან შვილზე (მაგ, ჯვართმტკირთველობა, მოურავობა, ხშირად „ქარის დეკანოზობა“, კანდელაკობა და სხვ).

„სასუღიერო წოდებას სამოქალაქო და სამხედრო ფუნქციებიც ეკერა. მაგალითად, თბილელი ათანასე „ნაიბადაა“ წოდებული, გრიგოლ წურჭაბელი ეპისკოპოსი ერისთავიცაა ე.ი. ოლქის უფროსი. ერისთავია საბა მტბეპარიც... გლონოქორ მთავარეპისკოპოსი ერისთავადაც იყო „ბარზაბოდ პიტიახშისაგან ქართლს და ჰერეთს“. ამაში კიდევ უფრო გეარწმუნებს ჭყონდიდელის თანამდებობა— ჭყონდიდელობაში, როგორც ფოკუსში, თავმოყრილია საეკლესიო, სამოქალაქო და სამხედრო მოხელეობა... ეახუშტის აზრით, „მისი ხელისანი იყენენ ქერივობოლნი, შეწეხებულნი და შეჭირვებულნი. ეს იუწყებდა ამათთა ყოველსავე მეფესა. ესევე იყო მწიგნობართუხუცესი. ესე მისცემდა მეფისაგან ბრძანებასა ეკლესია-მონასტერთა და ლაშქართა მოწვევად და მათთა სამჭირნოთა მოხსენებად მეფესა“. ერთ საბუთში ჭყონდიდელი იხსენიება როგორც „პატრონი“, „პროტო უპერტიმოსი“ და „ვაზირთა ყოველთა უპირველესი“.

ჭყონდიდელი სასახლის მინისტრიცაა, განათლებისაც და სამხედროც. ჭყონდიდელი პირველი კაცი იყო მეფისა და კათალიკოსის შემდეგ— ჭყონდიდელი სასახლეში შინაურია, როგორც სასახლის მინისტრი. ეს იქიდან ჩანს, რომ ახალ წელს იგი ყველაზე ადრე ულოცავდა მეფეს და ყოველი კრიზისის დროს მეფე პირველად ჭყონდიდელს ეკითხებოდა. ჭყონდიდელს ხმალიც ერტყა და სარდლობდა¹⁰².

მ. კელენჯერიძის თვალსაზრისით, „ეკლესია ძლიერი სამხედრო ორგანიზაცია იყო და დიდ მონაწილეობას იღებდა სამშობლოს

¹⁰⁰ მ. კელენჯერიძე, საქართველოს საკათალიკოსო ეკლესიის მოკლე ისტორია, „საღმრთო სჯულ“, თბ. 1993, გვ. 257-423. ¹⁰¹ იქვე, გვ. 314. ¹⁰² მ. კელენჯერიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 317.

დაცვის საქმეში... ომში მიდიოდნენ კათალიკოსიც, ეპისკოპოსიც და საეკლესიო ყმებიც. საბა მტბევარი ეპისკოპოსი ომშია ლაშქრით, მალაქია გურიელი ჯიქეთში გაჰყვა მთავრებს საომრად, მაქსიმე ჯუმათელმა აფხაზები დაამარცხა ერკეთში, ჭყონდიდელს ხმალი ეკიდა, თუმცა „რიდებითა მონაზონებისაითა არა იხადა ხრმაღლი“¹². მროველი ეპისკოპოსი ავალიშვილი 1624 წლის მარაბდის ბრძოლაში მონაწილეობდა თავისი დროშითა და ლაშქრით. ბრძოლის წინ ეპისკოპოსმა მიუგო ჯარს: „დღეს ბრძოლა არის სარწმუნოებისა და ქრისტეს მცნებისა და არა მხოლოდ ჩემ ზედა, ამისთვის არა ეყო. უკეთუ უწინარეს თქვენსა არა დავთხიო სისხლი ჩემი მახვილის ამღებმან“, სასპასპეტო დროშა ჰქონდა ბოდბელსა და ნეკრესელსაც. ყველაზე მნიშვნელოვანი სამხედრო როლი რუსთველს ენიჭებოდა, ეპისკოპოსებში ზოგი მთავარსარდლობდა, ზოგიც მთავარსარდლის დროშის ქვეშ იდგა. ასე რომ, ზოგ ეპისკოპოსს სხვა ეპისკოპოსები თავის დროშის ქვეშ ჰყავდა, როგორც გენერალს – ოფიცრები რუსთველი მთავარსარდლობდა. მას საოლქო დროშა ჰქონდა, იგი ქიზიყის მოურავის ტოლი იყო, ისეთივე დროშა ჰქონდა¹³. მ. კელენჯერიძე იხილავს სულ 5 საეკლესიო კრებას (ანისის, ჯაფანგეთის, რუის-ურბნისის (1103), XVI ს. იმერეთის, გორის (1755-1756))¹⁴.

ქართული სამართლის ისტორიის შესწავლით განსაკუთრებით იყო დაინტერესებული ნიკო მარი, „სახელმძოხვეჭილ აკადემიკოსს განზრახული ჰქონდა მოემზადებინა სათანადო სპეციალისტი საეკლესიო სამართლის განხრით“¹⁵. ნიკო მარი მონაწილეობას იღებდა იმ საეკლესიო „წინასწარ საკრებულოს“ სხდომაში, 1906 წლის! დეკემბერს, რომელსაც ხელეწიფებოდა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ კომპეტენტური აზრის გამოთქმა.

სხდომას ესწრებოდნენ უმაღლესი სასულიერო პირები, საეკლესიო ისტორიისა და საეკლესიო სამართლის სპეციალისტები არქიეპისკოპოს ნიკანდრის თავმჯდომარეობით. კრებას ესწრებოდა იმერეთის ეპისკოპოსი ლეონიდე, მოგილევის ეპისკოპოსი სტეფანე, სამი რუსი დეკანოზი, პროფესორები - ბერდნიკოვი, ბრილიანტოვი, ა. ცაგარელი, ა. ხახანაშვილი, ი. პოპოვი, სოკოლოვი, ოსტროუმოვი, ზაოზერსკი, აღმაზოვი, ბუტკევიჩი, გლუბოკოვსკი, პალმოვი, შეინი. ნიკო მარმა წაიკითხა მოხსენება „ქართული ეკლესიის ისტორიის ნარკვევები უძველესი დროიდან“, რომელიც ეხებოდა საეკლესიო სამართლის

¹² მ. კელენჯერიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 318. ¹³ იქვე, გვ. 319. ¹⁴ გ. ნადარეიშვილი, ნიკო მარი და ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, 1989, გვ. 13

ისტორიამ იცის ისეთი ხანა, როცა ქვეყნის იდეურ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭებათ მესხეთის უღაბნოების ანუ მონასტერთა წინამძღვრებსა და საქართველოს ამავე მხარის ეპისკოპოსებს, ეს არის მეცხრე საუკუნე¹⁴⁰. გ. ნადარეიშვილი განაგრძობს „სასულიერო პირთა განსაკუთრებით მაღალი მდგომარეობა ჩანს ბექა-აღბუღას სამართლის წიგნისათვის დართულ ე.წ. ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნიდანაც, რომელსაც ა. კიკვიძე მეცხრე საუკუნის ძველად მიიჩნევს და არცთუ უსაფუძვლოდ. აქ შემონახული სამართლებრივი ნორმების მიხედვით ეპისკოპოსი „მეორე მეფედ“ არის მიჩნეული. თუმცა სამართლიანი საბაბით მეფე ეპისკოპოსს „ხელთა“ ვერ შეიპყრობს, „ამისთვის რომე მეორე მეფეებისკოპოზი არის და ქრისტიანეთა სჯულისა დამამტკიცებელი“ (§102). მაშინდელ მესხეთში სასულიერო პირები, განსაკუთრებით, ბერები, დიდ ძალას წარმოადგენდნენ. არაიშვიათად ისინი თავის დამოუკიდებლობას საერო ხელისუფლების წინაშე წარმატებით უსყამდნენ ხაზს. გიორგი მერჩულეს მოთხრობილი აქვს, თუ როგორ შეძლო კლარჯეთის უღაბნოთა არქიმანდრიტმა გრიგოლ ხანძთელმა გუარამ მამფალის სურვილის წინააღმდეგ არსენის კათალიკოსად დატოვება. ბერი საბა იშხნელი ბაგრატ კურაპალატის მიერ წერილით დაბარებული ურჩობას იჩენს და არ ცხადდება მის წინაშე... და მხოლოდ მას შემდეგ, რაც საბა იშხნელი გრიგოლ ხანძთელის ბარათთან ერთად ხელმწიფის მეორე უსტარს ღებულობს, ცხადდება მის წინაშე. სასულიერო პირები, არაიშვიათად, საეკლესიო ხელისუფლების სახელმწიფო ხელისუფლების წინაშე უპირატესობასაც კი უსვამდნენ ხაზს. ისინი თითქოს თეორიულადაც ასაბუთებდნენ სამღვდელოების უპირატესობას საერო მთავრობასთან შედარებით, მაგრამ საგანთა ლოგიკის ძალით იძულებულნი იყვნენ საერო ხელისუფლებასთან კონფლიქტებს მორიდებოდნენ¹⁴¹.

6. მარის აზრით, ბიზანტიის კანონმდებელი იმპერატორის, ბასილი პირველის (867-886) მოწიწებითი დამოკიდებულება საერთოდ ქართული ეკლესიისადმი და, კერძოდ, წმიდა ილარიონ ქართველისადმი იმით ყოფილა გამოწვეული, რომ ბასილი პირველი დიოფიზიტი სომეხი იყო, ამ ხანებში კი სომეხი მართლმადიდებლები მცხეთის ტახტის ხელქვეითნი იყვნენ¹⁴¹, სინამდვილეში კი ბასილი იმპერატორი ქართულ

¹⁴⁰ ა. კიკვიძე, ვის ეკუთვნის ბაგრატ კურაპალატის სამართლის სახელით ცნობილი სამართალი? იხ. მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისთვის, ტ. XVI-XVII, თბ., 1972, გვ. 234. ¹⁴¹ გ. ნადარეიშვილი, ნიკო მარი და ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, 1989 გვ. 17.

ეკლესიასა და ილარიონ ქართველს პატივს მიაგებდა მათი სიწმიდისა და ქრისტეს მცნებების ერთგულების გამო, როგორც ეს მართლმადიდებელ იმპერატორებს ეკადრებოდათ. მან კარგად იცოდა საქართველოს მონასტრების წესისა და კანონის დამდებ წმიდა ილარიონ ქართველის სულიერი ძლიერება, მაღლმოსილება. თუმცა ისიცაა შესაძლებელი, რომ ეთნიკური წარმოშობით იმპერატორი ბასილი პირველი ქართველი იყო და მას რომელიმე წყარო გრიგოლ ბაკურიანის ძის მსგავსად „სომეხს“ უწოდებდა. მით უმეტეს, რომ იმპერატორი ბასილი I თავის შვილებს ქართულ ენას ასწავლიდა ილარიონ ქართველის „ცხოვრების“ თანახმად¹⁴². ილარიონ ქართველის მოწაფე ქართველ ბერებს იმპერატორმა ბასილიმ „მოჰგვარა ორნი ძენი თვისნი ლეონ და ალექსანდრე და პრქუა: „ასწავეთ ამათ ენაი და წიგნი თქუენი!“¹⁴² როგორც ცნობილია, ბასილის შვილი ლეონ ბრძენი შემდგომ ფოტი პატრიარქმა აღზარდა.

ნ. მარის მიხედვით, „პატრიარქის წოდება ქართველი კათალიკოსის ტიტულატურაში მაშინ ჩნდება, როდესაც მისი იურისდიქცია გაფართოვდა და გაერცეულა დასავლეთ საქართველოსა და დიდი სომხეთის მართლმადიდებლურ ეპარქიებზე სომხური მართლმადიდებლური ეპარქიები უშუალოდ მცხეთის პატრიარქს ემორჩილებოდნენ. ამავე დროს მათი განსაკუთრებული ინტერესების დამცველად მცხეთის კათალიკოსთან საპატიო ადგილზე ზის სპეციალური სასულიერო მოხელე მიტროპოლიტის წოდებით, რომელიც დიდი სომხეთის სულიერი მოთავეა“¹⁴³. რაც შეეხება დასავლეთ საქართველოს, ნ. მარის აზრით, მთელი საქართველოს გაერთიანების შემდეგ მცხეთის კათალიკოსს აფხაზეთის კათალიკოსთან შედარებით გარკვეული უპირატესობა ენიჭებოდა. ამასთან დაკავშირებით ნ. მარი მიუთითებდა, რომ ის, როგორც ეს 1020 წლის ცნობილი დოკუმენტიდან ჩანს, „მამა კათალიკოსად“ იწოდებოდა საზეიმო დღეებში მცხეთის კათალიკოსის შემდეგ მეორე საპატიო ადგილი ჭყონდიდელს, ხოლო მესამე დიდი სომხეთის მიტროპოლიტს განეკუთვნებოდა“¹⁴³.

ნ. მარის მიხედვით, ის, რომ ქართულ ეკლესიას ჰყავდა თავისი კათალიკოსი, მაჩვენებელია ეკლესიის ავტოკეფალობისა¹⁴⁴. ე. ი. IX ს-ში ქართული ეკლესია ავტოკეფალური იყო. უფრო ადრე კი (გულისხმობს VII-VIII სს) ბიზანტიური საეკლესიო სამართლის ნორმების შესაბამისად კიდევ ერთხელ მიიღო თავისი დამოუკიდებლობის დადასტურება ანტიოქიისაგან¹⁴⁵.

¹⁴² ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, 1946, გვ. 175. ¹⁴³ გ. ნადარეშიელი დასახ. ნაშრ., გვ. 17. ¹⁴⁴ იქვე, გვ. 18. ¹⁴⁵ იქვე, გვ. 19.

ნ. მარის მიხედვით, ქართულ ეკლესიას IX ს-მდე არ ჰქონდა მირონის კურთხევის უფლება. როგორც გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებიდან ჩანს, ეს უფლება მან მოიპოვა 842-859 წლებში, როცა მან შეწყვიტა იერუსალიმიდან მირონის შემოტანა (იქვე, გვ. 20), სინამდვილეში კი, როგორც ეს გარკვეულია ჩვენ მიერ, ქართლის საკათალიკოსოში მირონი IV-V საუკუნეებიდანვე იკურთხებოდა. მოგვიანებით დაარსებულ ლაზიკის სამიტროპოლიტოს ბაზაზე აღმოცენებულ აფხაზეთის საკათალიკოსოში, კონსტანტინოპოლში ხატმებრძოლური ერესის გავრცელების გამო, მირონის შემოტანა დაიწყო იერუსალიმიდან (კონსტანტინოპოლის ნაცვლად), IX ს-დან კი ეფრემ დიდი მაწყვერელის მეცადინეობით საეკლესიო ნორმების გათვალისწინებით, იერუსალიმის საპატრიარქოს თანხმობით, დაწესდა, რომ აფხაზეთის (და არა „აღმოსავლეთის“) კათალიკოსებს მირონი იერუსალიმის ნაცვლად ადგილზევე ქართლში უნდა მიეღოთ, რადგანაც „აფხაზეთიც ქართლია“, საეკლესიო ერთიანობის გამო აფხაზეთისთვის საჭირო მირონის კურთხევა „ქართლს განეწესა“ IX ს-დან¹⁴⁶.

კართაგენის კრების მე-6 მუხლიდან ჩანს, რომ V ს. 20-იან წლებამდე მირონის კურთხევის ნება არა მხოლოდ ეპისკოპოსებს, მღვდლებსაც კი ჰქონდათ, რაც აკრძალა კრებამ: „საცხებელი (მირონი) მღვდლის მიერ არ უნდა დამზადდეს“¹⁴⁷, მაგრამ მირონის კურთხევის უფლება დაუტოვა ეპისკოპოსებს.

ქართული სამართლის ისტორიისათვის საინტერესოა ნ. მარის მოსაზრება, რომ „ძველ საქართველოში საერო და სასულიერო ძალაუფლების ერთობა წარმოადგენდა უდავო ფაქტს“¹⁴⁸. ჭყონდიდელი მწიგნობართუხუცესის თანამდებობა (სახელო) ნ. მარს მიაჩნდა „საქართველოში ოდესღაც არსებული სასულიერო და საერო ძალაუფლების ერთ ხელში თავმოყრის ტრადიციის გვიანდელ გადმონაშთად. ამასთან დაკავშირებით მან ყურადღება მიაქცია ხევისბერობის ინსტიტუტს მოხევეებში და ა.შ.“¹⁴⁹ ამ საკითხის გასაშუქებლად დაუწერია სპეციალური გამოკვლევა „ხელმწიფის კარის გარიგების შესახებ“, რომელიც ჯერჯერობით გამოქვეყნებული არ არის¹⁴⁸.

განსაკუთრებით საინტერესოა ნ. მარის დაკვირვება სომხური „ვარდაპეტის“ ინსტიტუტის მიმართ, რომელიც მოგვაგონებს XII ს-მდე ქართულ ეკლესიაში არსებულ „მოძღვრობის“ ინსტიტუტს¹⁴⁹.

¹⁴⁶ შთაფარეპისკოპოსი ანანია ჯაფარიძე, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. 2, 1998, გვ. 97-107. ¹⁴⁷ კართ. მე-6 კან. საქართველოს ეკლესიის კალენდარი. 1987, გვ. 239. ¹⁴⁸ გ. ნადარეიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 92. ¹⁴⁹ იქვე, გვ. 23-24.

ნ. მარის აზრით, სომხური ეკლესიის წყაროების მიხედვით, ვარდაპეტს ნიშნავდა არა ბერს, ანდა უბრალოდ არქიმანდრიტს, არამედ მოძღვრის (მასწავლებელს). „ძველ სომხურ ეკლესიაში ვარდაპეტის, როგორც მოძღვარ-მასწავლებლის როლი და ავტორიტეტი მეტად მნიშვნელოვანი იყო რთული სასულიერო საკითხების გადაწყვეტაში, როგორც ჩანს, მას უფრო მეტი წონა ჰქონდა, ვიდრე ეპისკოპოსს ან ორწევრს (კათალიკოსს... ვარდაპეტებს არა მხოლოდ მასწავლებლობა-მოძღვრობის უფლება ჰქონდათ, არამედ მოსამართლისაც. მათ ხელში იყო მსაჯულობაც“¹⁵⁰.

ამ მხრივ, აღსანიშნავია, რომ ქართველ „მოძღვარსაც“ რუის-ურბნისის კრებამდე, ჩანს, ისეთივე უფლებები გააჩნდა, რაც სომხურ ვარდაპეტს. მოძღვარი ეკლესიის მასწავლებელი იყო და, ჩანს, მოსამართლედ. ამას უნდა მიგვანიშნებდეს ის, რომ ქართველი მეფის დარბაზის კარზე მყოფი „მოძღვართ-მოძღვარი“, უმაღლესი მსაჯულისა და მოსამართლის უფლებით იყო აღჭურვილი. მოძღვარი, რომელსაც მსაჯულის ფუნქციები ეკისრებოდა, ჩანს, ქართულად „მერჩულედ“, რჯულის მცოდნედ და ამავე დროს მოსამართლედ (მსაჯულად) იქცეებოდა. უნდა ვიფიქროთ, რომ VII-IX საუკუნეებში, საქართველოს დაშლილობისას ქვეყნის გაერთიანებამდე ეკლესიის ხელში ძალაუფლების თავმოყრისა და ზოგჯერ საერო და სასულიერო ძალაუფლების ერთ ხელში თავმოყრის დროს (რომლის ტრადიციულ გამოხატულებად ნ. მარს მიაჩნდა ჭყონდიდე-მწიგნობართუხუცესის თანამდებობა), მოძღვართა ინსტიტუტს ისეთივე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველოში, როგორც ვარდაპეტს სომხეთში. მაგრამ იმის ნებდევ, რაც საქართველო გაერთიანდა და თვითმპყრობელობისაკენ მოსწრაფე მეფის ხელისუფლებამ თავის გვერდით ვერ იგუა საერო ხელისუფლებისაგან უკიდურესად დამოუკიდებელი და ამავე დროს ძალადრი ძალის მქონე ეკლესია, სახელმწიფოს საჭიროდ მიუჩნევია მოძღვრობის ინსტიტუტის შეკვეცა. ამას უნდა მიგვანიშნებდეს რუის-ურბნისის კრების მე-12 კანონი, „მოძღვრად წოდებულთა მათ მონაზონთა“ შესახებ: „პირველად ამას განვსაზღვრეთ რათა უმღვდელოსა არა ხელეწიფებოდეს განმკითხველობად სულთა, არათუ ეპისკოპოსი იყოს, ანუ მღვდელი ანუ დიაკონი, რამეთუ პირველად შეკვრისა და განხსნისა ხელმწიფებასა უხმს ქონებად და ეგრეთღა განკითხვისა სულთაისა ხელ-ყოფად“¹⁵¹.

მაშასადამე ცოდნას, მეცნიერულ განათლებას, რომლის გამოც ბერი აღებდა „მოძღვრის“ წოდებას, ამის შემდეგ უკვე მნიშვნელობა

¹⁵⁰ განადარეიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 23. ¹⁵¹ დიდი სჯულისკანონი, 1975, გვ. 552.

აღარ ენიჭებოდა, არამედ მოძღვრის წოდება შეიძლებოდა მინიჭებოდა ნაკლებმცოდნეს, მაგრამ ნაკურთხ, ანუ ხელდასხმულ სასულიერო პირს. ამას ახსნას კრება მე-12 კანონით იმით უძებნის, რომ „შეკვირისა და განხსნის ხელმწიფება“ მართლაც აქვს მოციქულთაგან მემკვიდრეობით ხელდასხმულ „ეპისკოპოსს, მღვდელსა და დიაკონს“. როგორც აღინიშნა, ნიკო მარის თანახმად ვარდაპეტის უმთავრესი თვისება ესაა მეცნიერული ცოდნა, ამ ცოდნის გამო მოპოვებული უფლება მსაჯულობისა, მასწავლებლობისა. რუის-ურბნისის კრების შემდეგ კი, როგორც აღინიშნა ნაკლები მცოდნეც ხელდასხმის მეოხებით შეიძლებოდა „მოძღვარი“ გამხდარიყო, ანუ „სულთა განმკითხველი“. უნდა ითქვას, რომ სომხურ ეკლესიაში ვარდაპეტობის ინსტიტუტი წარმოადგენდა სასულიერო წოდების მეცნიერთა განსაკუთრებულ კორპორაციას¹⁵². ვარდაპეტები იყვნენ საეკლესიო მოძღვრებათა და გადმოცემათა ერთ-ერთი კომპეტენტური დამცველნი, ამხსნელ-განმმარტებლები და განმავითარებელნიც. ნ. მარი თელიდა, რომ ძველი სომხეთის ვარდაპეტები თავიანთი მაღალი უფლებამოსილების სიმაღლეზე ღირსეულად იდგნენ. ძველი სომხური საეკლესიო წყობილების თანახმად, მათ საპატიო ადგილი ჰქონდათ განკუთვნილი საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემაში და მათ შორის სამართალ შემოქმედების სფეროშიაც. სწავლული ვარდაპეტების კორპორაციამ სომხური სამართლის ისტორიაში დიდი როლი ითამაშა, და რადგან ნ. მარის თვალსაზრისით ფეოდალური სომხეთი ქართული სახელმწიფოს შემადგენლობაში შედიოდა ეკლესიურად და ისტორიული ტაო-კლარჯეთიც სომხეთის ყოფილ ნაწილად მიაჩნდა, ამიტომ ამ ინსტიტუტს ქართულ ეკლესიაზეც გავლენა უნდა მოეხდინა. სინამდვილეში, მართალია, VI საუკუნის შემდეგ ქართველთა ქვეყანა ტაო და ნაწილობრივ მისი მიმდებარე ქართული მხარეები სომხური ეკლესიის გავლენის სფეროში იმყოფებოდა, არაბთა შემოსევების შემდეგ ბიზანტიელთა გავლენით ამ ქართულმა კუთხეებმა თავი დააღწიეს სომხურ საეკლესიო ბატონობას და VIII-X საუკუნეებში დაუბრუნდნენ ქართულ დედაეკლესიას. რაც შეეხება მერსულე-მოძღვარ-მასწავლებლობის ინსტიტუტს, მას დიდი ავტორიტეტი უნდა მოეპოვებინა არაბთა მიერ ქართული სახელმწიფოებრიობის დასუსტების გამო საეკლესიო გავლენის გაძლიერების დროს. ვარდაპეტის ხელშეუვალი ავტორიტეტი თაობიდან თაობას, მასწავლებლიდან მოსწავლეს გადაეცემოდა სომხური მასალების მიხედვით¹⁵². ასევე უნდა ყოფილიყო

¹⁵² გ. ნადარეიშვილი, ნიკო მარი და ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, 1989, გვ. 25.

საქართველოშიც, მაგალითად, 985 წელს სინას მთაზე გადაწერილი იაკობის ჟამის წირვის ანდერძებში იოანე ზოსიმე იხსენებს თავის მოძღვრებს, ვითარცა უცილობელ ავტორიტეტებს, რომელთაგან მიიღო ცოდნა, „ვითა მე ვიცოდე მოძღვართაგანო“, წერს იგი. ამ შემთხვევაში მათ (ანუ მოძღვართა) ხელშია წმიდა წერილის ტექსტებზე ზრუნვა, რაც თავიანთ მოვალეობად მიაჩნიათ. მხითარ გოშის სამართლის წიგნის მიხედვით, ვარდაპეტობის კანდიდატს ევალებოდა „ძველი და ახალი აღქმის წიგნებისა და კანონიკური დადგენილებების საფუძვლიანი ცოდნა. თანაც გამოცდის დროს გამოსაცდელს დაწერილებით უნდა მოეთხრო გამოცდელისათვის „სად და ვისთან შეისწავლა მან საღვთო წერილის თითოეული წიგნი“¹⁵³. იოანე ზოსიმეც ასევე ახსენებს თავის მეცნიერ მოძღვარს, კერძოდ, ზემოაღნიშნულ წიგნთან დაკავშირებით გვაუწყებს: „ამ წიგნის დედანი თავიდან ბოლომდე ნაკლული იყო და იმას არ უდგებოდა, რაც მე მასწავლებლებისაგან მქონდა ნასწავლი ან ჩემი ჟამის წირვის წიგნებში ეწერა, ამიტომაც არ მომწონდა, მეხვეწებოდა: რაც მაგაში სწერია, მარტო ის დამიწერეო, მეც მარტო ის დავწერე, რაც დედანში ეწერაო“... მას, ვინც იოანე ზოსიმეს ამ დავალებას აძლევდა, ზ. ჭუმბურიძის აზრით, „კარგად მქონდა შეგნებული ძველი წიგნების მეცნიერული ღირებულება და საგანგებოდ უწვლიდა მათ, ესენია მოძღვრები, რომელნიც „მეცნიერული ინტერესებით სწავლობდნენ ძველ ხელნაწერებს, უწვლიდნენ და იცავდნენ მას“¹⁵⁴.

ამავე მოვალეობას წიგნების მიმართ, ნ. მარის აზრით, ასრულებდნენ ვარდაპეტებიც. ისინი იყვნენ საღვთო წერილის ტრადიციული ტექსტების დამცველნი და მათზე მზრუნველნი, ზოგჯერ დახელოვნებული კალიგრაფები, ძველი და ახალი აღთქმის წიგნების პირველი მთარგმნელები. პატრიარქ საჰაკის 36-ე კანონში ნათქვამია, რომ „წმიდა და უბიწო სარწმუნოების საჭეთმკურთხეველნი არიან მოციქულები, წინასწარმეტყველები და ვარდაპეტები“. პარტავის საეკლესიო კრების მეექვსე კანონში აღნიშნული იყო, სომხეთის მიწაზე ღეთისშემცვენების მადლის შემნახველები არიან ვარდაპეტები და უნდა ვიზრუნოთ მათი რიგების ზრდისათვის. სომხეთის საეკლესიო კრების მუშაობაზე დიდ გავლენას ახდენდნენ ვარდაპეტები. ანისის საეკლესიო კრებაზე დიდი როლი ითამაშა ვარდაპეტმა მხითარ გოშმა. ვარდაპეტებს არა მხოლოდ მასწავლებლობა-მოძღვრობის უფლება მქონდათ, არამედ მოსამართლეობისაც. მათ ხელში იყო

¹⁵³ გ. ნადარეიშვილი, ნიკო მარი და ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, 1989, გვ. 25. ¹⁵⁴ ზ. ჭუმბურიძე, ქართული წიგნის მოამბეანი, 1981, გვ. 5.

მართლმსაჯულება. ამ გარემოებამ გამოხატულება პოვა ვარდანის იგავთა კრებულში. „მხითარ გოში, – აღნიშნავდა ნიკო მარი, – ავტორი საეკლესიო და საერო კანონების კრებულისა, ვარდაპეტი იყო. ეს საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ მის წიგნს ოფიციალური სამართლის წიგნის მნიშვნელობა მოეპოვებინა. ამ სამართლის წიგნის I ნაწილის 70-ე მუხლის მიხედვით, თუნდაც პატრიარქს არ შეეძლო არაერთარი სიახლის შემოღება საეკლესიო კრების გარეშე იმ საკითხების შესახებ, რაც ეპარქიებს, კათედრებსა და სამწყსოს შეეხება. მხითარ გოშის სამართლის წიგნი ვარდაპეტების მიმართ მათ სასულიერო და სამოძღვრო-სამასწავლებლო საქმიანობის სფეროში არაერთარ შეზღუდვას არ ითვალისწინებდა, პირიქით, იმისთვის, რომ ვარდაპეტების საპატიო წოდებისათვის ჩრდილი არ მიეყენებინათ, კანონი მათ შორის მწვეავე დავასა და კამათს კრძალავდა. როგორც ჩანს, ფიქრობდნენ, რომ ვარდაპეტების იდეურ შეჯახებას სარწმუნოებისა და ეკლესიისათვის ზიანის მოტანა შეეძლო. ამიტომ იმ მონასტერში, სადაც ერთი ვარდაპეტი მაინც იყო, ამ უკანასკნელის მოწვევის გარეშე სტუმრად არ შეიძლებოდა მისულიყო მეორე ვარდაპეტი“¹⁵⁵.

მხითარ გოშის სამართლის წიგნის ეს მუხლი ეხმიანება რუის-ურბნისის კრების მე-12 მუხლს. მაგრამ მსგავსება მხოლოდ გარეგან მხარეს შეეხება. პირველი (მხითარ გოშისა) არ ზღუდავს მონასტერში ვარდაპეტების რიცხვს, არამედ მხოლოდ მომსვლელ, უცხო ვარდაპეტს უკრძალავს მონასტერში ადგილობრივი (თუნდაც ერთადერთი) ვარდაპეტების ნებართვის გარეშე მისვლას. რუის-ურბნისის კრების მე-12 მუხლით კი აიკრძალა მონასტრებში მოძღვრების სიმრავლე („მრავალსა შფოთსა და განხეთქილებისა მიზეზსა შემოიღებს სიმრავლე მათი“), დაწესდა დიდ მონასტერში მხოლოდ ორ-ორი, მცირეში კი ერთადერთი მოძღვრის არსებობა, მაგრამ გაცილებით უფრო არსებითია ის, რომ, როგორც აღინიშნა, ახლა მოძღვრად უკვე არაა მეცნიერული ცოდნის მიხედვით დადგინდებოდა, არამედ მხოლოდ სასულიერო კურთხევის მეშვეობით, რაც, საფიქრებელია, მიზეზი უნდა გამხდარიყო ქართულ ეკლესიაში მეცნიერული ცოდნის დონის დაცემისა. მართლაც XII საუკუნის შემდგომი საეკლესიო ცხოვრების დულილი და სამეცნიერო-საღვთისმეტყველო-სალიტერატურო კვლევაძიება (იგულისხმება XIII-XVII) ვერაფრით შეედრება VIII-XI საუკუნეების გასაოცარ სიმაღლეს საეკლესიო მეცნიერების ზრდაგანვითარებისა. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ XII საუკუნეში ჯერ კიდევ დიდი იყო ძალა მოძღვრობის ინსტიტუტისა, რასაც მოწმობს

¹⁵⁵ მხითარ გოში, სამართლის წიგნი, ნაწ. I, §3, განადარეუშვილი, გვ. 24.

დავით აღმაშენებლის ანდერძი, როცა მან მთელი თავისი ქონება მონასტრებს დაუტოვა თავისი მოძღვრის ხელით: ჩემმა შეიღმა დემეტრემ „ყოველი მისცევს მოძღვარსა ჩემსა... რათა რომელნი მონასტერნი მამულისა ჩემისანი გამიმწარებიან, მოძღვარმან ჩემმან უკან ცემითა მათითა ალოცნეს ჩემთვისო“.

ნიკო მარი ზრუნავდა ქართული სამართლის ისტორიის შესასწავლად, რადგანაც იგი არ იყო სათანადო დონეზე დამუშავებული. რევოლუციის შემდეგ კი, ათეისტების ბატონობის დროს, ცხადია, ქართული საეკლესიო სამართლის ისტორია არ განვითარებულა, ამის გამო კიდევ უფრო დასაფასებელია ნიკო მარის ნაფიქრი ამ სფეროში. იგი იკვლევდა ქართულ საერო სამართალსაც. ნ. მარი ფიქრობდა, რომ წარმართული ეპოქის საქართველოში მეფე თავის ხელში აერთიანებდა საერო და სასულიერო ძალაუფლებას. იგი ასავე დროს ქურუმთუხუცესი იყო¹⁵⁶. „ქართული სამართალი და სარწმუნოება ადრეულ ძეგლებში ერთი სიტყვით გამოიხატებოდა“. მეფე პირვანდელი იაფეტიური საზოგადოებრივი წარმოდგენით ღვთის ნაცვალია, მისავე ქურუმი, მღვდელი“¹⁵⁷. ნ. მარის მიხედვით ქართული ენა, მისი კულტურა და ეთნოსი უძველესია და მას „საერთო აქვს მთელი კაცობრიობის ალორძინებასთან“, მან ორი ანბანი შექმნა (სუცური და მხედრული) იმის გამო, რომ მისი ეროვნული სულიერი შემოქმედება უკიდურეს სიმალლეზე იყო ატანილი¹⁵⁸. ანბანის შექმნას წარმართობის ეპოქაში დებდა, ამით ეხმიანებოდა თეიმურაზ ბატონიშვილს, რომელსაც ანტონ II-ის ბიბლიოთეკაში უპოვია წიგნი „მატიანე შემეცნებათა“, რომლის მიხედვითაც ქართველებს ფარნავაზამდე ჰქონიათ ანბანი, დამწერლობა, ოღონდ იგი ხვეისბერთა, ანუ ქურუმთა წრეში ყოფილა ფარულად მოსახმარი - ეს იყო ხუცური ანბანი, იგი ებრაულის მიხედვით ყოფილა შექმნილი. ფარნავაზს მისგან განუეთარებია მხედრული ანბანი¹⁵⁹. სამართლის ტერმინოლოგიის დადგენის დროს ნ. მარი მისულა დასკვნამდე, რომ სიტყვა „საზეპურო“ - სპარსული წარმოშობისაა (ზენდური „ვისოპუტრა“, აქედან „სეპუჟ“) და ნიშნავს „საკუთარს“, „სობსტენნი“, შემდეგ მიიღო წარჩინებულის მნიშვნელობა. თვითონ „სამართლის“ ფუძე „მართალში“ გამოყო ფუძე „ართ“ „არტა“. ძველი ინდური „არტა“, „რტა“ ნიშნავდა სიმართლეს, სიწმინდეს. ძველ სპარსულში „არტა“ (ართა) ერქვა

¹⁵⁶ გ. ნადარეიშვილი, „ნ. მარი და ქართული სამართლის საკითხები“, გვ. 29.

¹⁵⁷ ნ. მარი, ქართული კულტურული — მნათობი, 1925, №5-6, გვ. 303. ¹⁵⁸ მნათობი, №4, 1925, გვ. 208. ¹⁵⁹ გ. შარაძე, თეიმურაზ ბაგრატიონი, ცხოვრება, 1972, გვ. 122.

ლთაებასაც (მაგრამ გვაქვს წაღმართი, უკუღმართი, აღმართი, დაღმართი, მიმართვა, მომართვა და სხვა).

ალექსანდრე ვაჩიშვილმა 1946-48 წლებში გამოაქვეყნა თავისი ნაშრომი „ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან“.

ალ. ვაჩიშვილის აზრით, ივანე ჯავახიშვილმა საფუძველი ჩაუყარა ქართული სამართლის ისტორიის საკითხების მეცნიერულ შესწავლას, მოჰყავს ივ. ჯავახიშვილის თვალსაზრისი, რომ ქართული სამართლის ისტორიის შესწავლას აბრკოლებს ქართული იურიდიული ძეგლების კრიტიკულად გადასინჯული და დადგენილი ტექსტების გამოუცემლობა.

ალ. ვაჩიშვილის აზრით, „ქველი დროის საერო კანონმდებლობიდან ჩვენ ხანამდე ქართული იურიდიული ძეგლები არ შემონახულა“¹⁶⁰. შემონახულია მხოლოდ ერთი იურიდიული ძეგლის ნაწყვეტი „ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის ნაწყვეტი“, რომელიც ივ. ჯავახიშვილის აზრით, ბაგრატ III-ის ხანას, XI ს. დამდეგს ეკუთვნის. უცხოელი მკვლევარის, კარსტის შეხედულებით, X-XI სს-ში შედგენილი ბაგრატის კოდექსი ხელახლა გადამუშავებული და შეესებულები კანონიკური სამართლის ელემენტებით და საეპისკოპოსო-საეკლესიო სამართლის ზეგაელენით მოთავსებულია აღბუღას კოდექსში¹⁶¹. ამ კოდექსის დანიშნულებაა შექმნილ იქნეს შერეული იურისდიქციის დარგი, რომელიც განაწილებულია საერო ხელისუფლებასა და ეკლესიას შორის, რაც გასაგებს ხდის კანონიკური სამართლის იმ ძლიერ ელემენტს, რომელსაც ენახულობთ ამ კანონმდებლობაში¹⁶².

საერო ხელისუფლების სასჯელის გარდა, კანონი დამნაშავეს ასევე ემუქრება საეკლესიო ხასიათის სასჯელით (იგულისხმება ბეჭაღბუღას სამართლის ე.წ. „კანონიკური სამართალი“), ეს უკანასკნელი კი მეტად სასტიკი იყო¹⁶³. ივ. ჯავახიშვილი ამბობს: „შეჩვენებულს ვერავენ მიეკარებოდა, არავის არ უნდა ეშველა მისთვის, თუნდ რომ გაჭირვებული ყოფილიყო, იმიტომ რომ ვინც კი მას მიიღებდა, ისიც წყეულ-შეჩვენებული გახდებოდა“.

ალ. ვაჩიშვილის შეხედულებით, ბიზანტიის საკანონმდებლო ძეგლები საქართველოს საეკლესიო ცხოვრებაში მოქმედ სამართლად იყო მიჩნეული. ქართული ეკლესიის იურიდიულ ნორმებს ძლიერი გავლენა ჰქონდათ საერო სამართალზე. ზოგიერთი საერო სამართლის ინსტიტუტის წყარო საეკლესიო კანონმდებლობაში უნდა ვეძიოთ.

¹⁶⁰ ალ. ვაჩიშვილი, ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, ტ. I, 1946, ტ. II, 1948. გვ. 6. ¹⁶¹ Karst, Code d'Aghbougha, Tome II, 1938, p. 5,6. ¹⁶² ალ. ვაჩიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 7. ¹⁶³ ს. კაკაბაძე, სჯულმდებელი ბაგრატ კურაპალატი, 1912.

ძველ საქართველოში, განსაკუთრებით X-XI სს-ში მეტად ფართო იყო საეკლესიო სასამართლოების იურისდიქცია. მათ ექვემდებარებოდა ისეთი საქმეები, რომლებიც შემდგომ საუკუნეებში საერო სასამართლოების ხელში გადავიდა¹⁶⁴. ივ. ჯავახიშვილის სიტყვით, „ქართული საეკლესიო სამართლის მოქმედების ასპარეზი წმიდა საეკლესიო ცხოვრების მოწესრიგებით არ განისაზღვრებოდა, არამედ გაცილებით უფრო ფართო დანიშნულება და სარბიელი ჰქონდა¹⁶⁵: საეკლესიო სამართლის ძეგლების გზით არის შემოსული ქართულ სასამართლოში სხვადასხვა იურიდიული ცნება. ამ მხრივ საქართველო გამონაკლისს არ წარმოადგენს, რადგან იმავე მოვლენას ადგილი აქვს დასავლეთ ევროპის ხალხთა იურიდიულ ცხოვრებაში და აგრეთვე რუსული სამართლის ისტორიაშიც“¹⁶⁶.

აღ. ვაჩიშვილის დაკვირვებით, ევროპელი მეკლევარის, კარსტის შეხედულებით საქართველოში ორი უმაღლესი ხელისუფლების – საეკლესიო და საეროს არსებობამ გამოიწვია უმაღლესი იურისდიქციის ორ დარგად დაყოფა, სასულიეროდ, რომელიც ეკუთვნოდა კათალიკოსს და საეროდ, რომელიც მეფის ხელთ იყო. ორი იურისდიქციის არსებობას კარსტი დიდ როლს მიაწერს. ამ ფაქტს, მისი სიტყვით, თანამედროვე იურისტებმა არ მიაქციეს სათანადო ყურადღება. ამ დაყოფას კარსტი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს, რადგანაც სისხლის სამართლის დარგი საერთოდ, პრინციპიალურად, კათალიკოსის საეკლესიო კომპეტენციაში შედიოდა, სამოქალაქო იურისდიქციის დარგის საოჯახო და საქორწინო სამართალიც – ეკლესიის ხელში იყო¹⁶⁷. ამით ხსნის კარსტი იმ გარემოებას, რომ სამეფო კანონი სისხლის სამართლის საქმეების განხილვისას მერყეობას იჩენს და ჩვეულებრივ მათ აკუთვნებს კათალიკოზის კომპეტენციას, ამავე ფაქტში ეძებს იგი იმის ახსნას, რომ კათალიკოსთა კანონები არსებითად სისხლის სამართლის დარგს ეკუთვნიან და სიკვდილით დასჯას და გაძევებას აწესებენ. პოლიტიკური მოსაზრების გამო კათალიკოზი „ნებაყოფლობით უთმობს“ სისხლის სამართლის იურისდიქციის ნაწილს მეფეს, განსაკუთრებით განაჩენთა აღსრულების სფეროში და იმ დარგს, რაც სხეულის სასჯელებთან არის დაკავშირებული (დასახიჩრება, ასოთმილება, თვალების დათხრა)“. მაშასადამე, კარსტის მტკიცებით,

¹⁶⁴ აღ. ვაჩიშვილი, ნაწვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, L, 1946, გვ. 1.

¹⁶⁵ ქართული სამართლის ისტორია, 1928, გვ. 18. ¹⁶⁶ აღ. ვაჩიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 2. ¹⁶⁷ იქვე, გვ. 131.

სისხლის სამართლის სამართლის საქმეები ექვემდებარებოდა კათალიკოსს, ხოლო სამოქალაქო სამართლისა, (ზოგიერთი) გამონაკლისით – მეფეს. ალ. ვაჩიშვილის აზრით, ასეთი ოსტატურა ფაქტებს, საქმის ნამდვილ ვითარებას არ შეესაბამება. მისი აზრით, იურისდიქციას სისხლის სამართლის დარგში შერეული ხასიათი ჰქონდა. ორივე, როგორც სასულიერო, ისე საერო მართლმსაჯულების განხორციელების საქმეში მონაწილეობდა – ვახტანგის კანონების ზოგიერთი იმ მუხლის თანახმად, სადაც ერთად არის მოხსენიებული მეფისა და კათალიკოსის იურისდიქცია¹⁶⁸.

ივ. სურგულაძის შეხედულებით არსებობდა დანაშაუდთა სპეციალური სფერო, რომელიც მხოლოდ ეკლესიის იურისდიქციის საგანს შეადგენდა (სარწმუნოებრივი, ზნეობრივი და ოჯახური ურთიერთობის ნიადაგზე წარმოშობილი დანაშაული), მაგრამ ამის გარდა საერთო ხასიათის დანაშაულს (მკვლელობა, ქურდობა და სხვა) ითვალისწინებს და სჯის თავისი დადგენილებებითა და სანქციებით. ამის მიზეზად მკვლევარს მიაჩნია ის ფაქტი, რომ საქართველოში ეკლესია მხარს უჭერს ხელისუფლებას თანამშრომლობს დანაშაულის დევნასა და დასჯაში¹⁶⁹.

„საეკლესიო სამართალი, როგორც საქართველოს სახელმწიფო ცხოვრებაში ბიზანტიის გავლენის შემოტანილი და გამომსახველი, სისხლის სამართლის დარგში უეჭველად საჯარო საწყისებს იცავდა... როგორც თანახმად, დამნაშავე უნდა დაისაჯოს არა დაზარალებული პირის, არამედ სახელმწიფოს ინტერესების დასაკმაყოფილებლად... კათალიკოსთა სამართალში სასჯელი სწორედ საჯარო საფუძველზეა აკებული“¹⁷⁰.

ალ. ვაჩიშვილის შეხედულებით, ეკლესია ძლიერ პოლიტიკურ და იდეოლოგიურ გავლენას ახდენდა მთელ იმდროინდელ საზოგადოებრივ ურთიერთობებსა და ყოფა-ცხოვრებაზე, საზოგადოების მსოფლმხედველობა, კულტურა, ზნე-ჩვეულება და სამართალი რელიგიური სულისკვეთებით იყო გამსჭვალული. ზოგიერთ ქვეყანაში ეკლესია აღწევდა კიდევ პოლიტიკურ უპირატესობას. ეკლესიის ძლიერი პოლიტიკური მდგომარეობის შესაბამისად მისი იურისდიქციაც ფართო იყო. XII ს-ისათვის ეკლესიამ საფრანგეთში მოიპოვა ვრცელი კომპეტენცია, მას ექვემდებარებოდა სისხლის სამართლის და ასევე სამოქალაქო საქმეები, თუმცა ზოგჯერ პარალელურად საერო ხელისუფლების ორგანოებთან¹⁷¹. ამის მიზეზად ალ. ვაჩიშვილს

¹⁶⁸ ალ. ვაჩიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 132. ¹⁶⁹ იქვე, გვ. 134. ¹⁷⁰ იქვე, გვ. 35. ¹⁷¹ ალ. ვაჩიშვილი, ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, ტ. II, 1948, გვ. 49.

მიანი სახელმწიფო ხელისუფლების დაკნინება, სახელმწიფოს იდეის დასუსტება, მეორე მიზეზად თვლიან იმას, რომ საზოგადოებრივი აზრი ეკლესიის სასამართლოთა მხარეზე იყო, ისინი უდავოდ უფრო მალე იდგნენ, ვიდრე საერო ხასიათის სასამართლოები. ეკლესია ძალიან ფართოდ ავრცელებდა თავის იურისდიქციას საერო პირებზე.

საქართველოში ეკლესიას გააჩნდა ფართო იურისდიქცია სხვადასხვა საკითხში¹⁷². ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნის 61-ე მუხლიდან ჩანს, რომ კათალიკოსის კომპეტენცია განსაზღვრული იყო სისხლის სამართლის საქმეებში. სხვა ზოგიერთ მუხლში ლაპარაკია ეკლესიის სასამართლო კომპეტენციაზე (მუხლი 24, 62, 64, 65, 66, 78, 79, 81, 82, 95, 96, 97, 155, 262). ზოგიერთი მუხლის თანახმად, საქმის განხილვის უფლება ეკუთვნის მხოლოდ კათალიკოსს, ზოგიერთ მუხლში კანონმდებელი ითვალისწინებს კათალიკოსის და მეფის შეერთებულ იურისდიქციას (იგულისხმება ვახტანგ VI-ის კანონები).

ბექას კანონებიდან გამომდინარე, კარსტის შეხედულებით, მაწყვერელი არაა მხოლოდ საათაბაგოს უზენაესი პონტიფი, იგი იმავე დროს საერო ბატონია, რომელიც ინაწილებს ათაბაგთან საკანონმდებლო და უმაღლეს ხელისუფლებას, მის იურისდიქციას ეკუთვნის 1. ღალატი, 2. შებრძოლებანი და თავდასხმები ფეოდალებს შორის, სადაც მაწყვერელს ჰქონდა ჩარევის და არბიტრაჟის უფლება, რომელსაც იგი იყენებდა ვეტოს დადების და ზავის ჩამოგდების გზით; 3. შიშვე დანაშაულნი, ჩადენილნი ერთი და იმავე ოჯახის ან გვარის წევრებს შორის, 4) საოჯახო, საქორწინო და მემკვიდრეობის ანუ კანონიკური, სასამართლოები, რომლებიც მაწყვერელს ექვემდებარებიან.

აღ. ვაჩიშვილის შეხედულებით კარსტის მიერ გამოთქმული აზრი გადაჭარბებული არაა და ისტორიულ სინამდვილეს შეესაბამება. კარსტი ლაპარაკობს მაწყვერელზე, მაგრამ ეს შეეხება საერთოდ ქართული ეკლესიის იურისდიქციას, მის მდგომარეობასა და უფლებებს მართლმსაჯულების დარგში, ამ მხრივ საათაბაგოში მიღებული საეკლესიო ცხოვრების წესები და ეკლესიის პრივილეგიები ქართული ეკლესიის პრივილეგირებული მდგომარეობის გამომხატველი იყო¹⁷³.

ივ. სურგულაძე „ნარკვევები საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიიდან“ განიხილავს საეკლესიო გადასახდელებს. ძლიერ გაერცელებული საყოველთაო საეკლესიო გადასახადი იყო დრამა, „ამ გადასახდელის შინაარსი მდგომარეობდა გარკვეული

¹⁷² აღ. ვაჩიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 51. ¹⁷³ იქვე, გვ. 55.

რაოდენობის ხორბლეულის გადასახდელში. XVII-XVIII საუკუნეებში დრამა ფულიდან პროდუქტების გადასახდელად გადაიქცა¹⁷⁴. სხვა გადასახდელი იყო „საკანონო“. მას ეკლესია იღებდა დამნაშავეისაგან. „საეკლესიო სასამართლოს ექვემდებარებოდა გარკვეული სისხლის სამართლის საქმეები“¹⁷⁴, მაგალითად, ერთი ცნობით მკვლელ დამნაშავეს გადაახდევინეს საკანონოდ ერთი ხარი, ჯვარდაუწერელ ქმარს – ორი ხარი და სხვა. უზიარებლად გარდაცვალებისას ჭირისუფლის საკანონო იყო ერთი ხარი. მესამე გადასახდელი იყო „ნიშანი“ - ესაა გამოსაღები, რომელსაც ეკლესიის მსახურნი იღებდნენ ვისმეს გარდაცვალების შემთხვევაში¹⁷⁵. მას იხდიდა მოსახლეობის ყველა ფენა ეპისკოპოსის სასარგებლოდ. ამის გარდა, სხვადასხვა წესის შესრულებისას მონათვლა, გვირგვინის კურთხევა, გარდაცვალებისას იხდიდნენ მორწმუნენი¹⁷⁶.

ივ. სურგულაძე ნაშრომში „ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები“, ეხება ხევსურეთში შემორჩენილ წესს, როცა მნიშვნელოვანი საქმის გარჩევის დროს განაჩენის ან გადაწყვეტილების გამოსატანად მიმართავდნენ „ბჭეს“ ან „რჯულის კაცს“ - ასეთი „რჯულის კაცები“ მრავალია ხევსურეთის სხვადასხვა სოფელში. „რჯულის კაცი“ ჭკუა გონებით სახელგანთქმული ხნიერი კაცია, ცნობილია, ვითარცა ჩვეულების დიდი მცოდნე. თუ საქმე მნიშვნელოვანი იყო და იმავე დროს ასეთი საქმის შესახებ გარკვეული წესი არ ახსოვდათ ან საკითხი სადავო იყო, მაშინ „რჯულის კაცებს“ იწვევდნენ ხევსურეთის ყველა სოფლიდან და ისინი ერთად შეკრებილნი არჩევდნენ საქმეს. ეს წესი¹⁷⁷, რომელიც შემორჩა ხევსურეთში, ძველ საქართველოში ოდესღაც არსებული წესრიგის ანარეკლი უნდა იყოს. თვით სიტყვა „რჯულის კაცი“, იგივეა, რაც ძველი ქართული „მერჩულე“, „მერჯულე“, რჯულის, ე.ი. კანონის, წესის მცოდნე. მერჩულეთა ანუ „რჯულის კაცთა“ ერთად შეკრება ალბათ ანარეკლია კრებისა, სასამართლო შეკრებისა, ანუ თუ გნებავთ საეკლესიო კრებისა, რადგანაც „რჯული“, სწორედ საეკლესიო სფეროს განეკუთვნება, თუმცა ძველქართულად რჯული იგივეა, რაც კანონი, წესი, რომლის დამცველი ყოველთვის ეკლესია იყო.

ივ. სურგულაძე აღნიშნავს, რომ „საეკლესიო შინაარსის ძეგლებს ქრისტიანულ ქვეყნებში, და კერძოდ, საქართველოში მოქმედი სამართლის მნიშვნელობა ჰქონდათ. ასეთი ძეგლები ორგვარია:

¹⁷⁴ ივ. სურგულაძე, ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები, 1984, გვ. 221.

¹⁷⁵ იქვე, გვ. 222. ¹⁷⁶ იქვე, გვ. 220. ¹⁷⁷ იქვე, გვ. 12.

მსოფლიო საეკლესიო კრებების კანონმდებლობა, რომლებიც გადმოთარგმნილი იყო ქართულად და ქართული, ე.ი. ადგილობრივი საეკლესიო კრებების დადგენილებანი. საეკლესიო შინაარსის ძეგლები ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის შემსწავლელთათვის მრავალმხრივ არის საყურადღებო: მათში მოიპოვება საინტერესო მასალა სახელმწიფო სამართლის, სისხლისა და სამოქალაქო სამართლის ინსტიტუტების შესახებ. ამ ძეგლების საშუალებით შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს სახელმწიფოსა და ეკლესიის დამოკიდებულების საკითხები, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეს ძეგლები საოჯახო სამართლის ინსტიტუტების შესასწავლად, რადგანაც, როგორც ცნობილია, ეკლესია საოჯახო საკითხების მიმართ განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენდა. ქართული სამართლის ისტორიის შესწავლის თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელოვანია ადგილობრივი, ქართული საეკლესიო კრებების დადგენილებანი. საეკლესიო სასამართლოს ექვემდებარებოდა ზოგიერთი საერო შინაარსის საქმე ქორწინების, გაყრის, ცოლ-ქმართა დამოკიდებულებისა და სხვ. ამასთანავე, სისხლის სამართლის ზოგიერთი საქმე, საერო სასამართლო სასჯელის გარდა, დამატებითი სახით, საეკლესიო სასამართლოს სასჯელსაც იწვევდა. ამასთანავე, ეკლესია გარკვეულ ურთიერთობაში იმყოფებოდა სამეფო ხელისფულებასთან: ჰყავდა ჯარი, მოხელეები, ჰქონდა თავისი დროშა და სხვ.¹⁷⁸

ივ. სურგულაძის აზრით - „კანონს ძველ ქართულში სჯული ეწოდებოდა. ტიპიკონში გვხვდება ტერმინი „შჯულის-დება“ ე.ი. სჯულდება¹⁷⁹, რომლითაც აღინიშნება განგება, წესდება, თვით ტიპიკონი. სამეფო ხელისფულების მიერ შედგენილ კანონებს სჯულდება ერქვა¹⁸⁰.

„ბექა-აღბულას სამართლის წიგნის ე.წ. „დანართი მუხლების“ რაობისა და მნიშვნელობის გარკვევის საკითხი... საკუთრივ ბექა-აღბულას სამართალი შედგება 98 მუხლისაგან (აქედან ბექას ეკუთვნის 65, აღბულას - 33 მუხლი), ამ სამართალს ვახტანგისეულ ნუსხაში ახლავს 72 ე.წ. „დანართი მუხლი“, რომელთაგან 62 მუხლი (99-160), უკანასკნელი გამოკვლევებით, მიჩნეულია ბაგრატ კურაპალატის სამართლად, ხოლო 10 მუხლი (161-170) - კანონიკური სამართლის ფრაგმენტად. ქართულ ისტორიოგრაფიაში ამჟამად გაბატონებულია

¹⁷⁸ ივ. სურგულაძე, ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები, 1984, გვ. 14.

¹⁷⁹ აკ. შანიძე, ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში, 1971, გვ. 124-125, ლექსიკონი.

¹⁸⁰ ივ. სურგულაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 143.

თვალსაზრისი, რომლის მიხედვით ეს 72 მუხლი თითქოს შეცდომით არის დართული ბექა-აღბუღას სამართალზე და, მაშასადამე, არ წარმოადგენს ბექა-აღბუღას სახელით ცნობილი ქეგლის ნაწილს... თვალსაზრისი, თითქოს ზემოთ ხსენებული 72 მუხლი შეცდომით იყო დართული ბექა-აღბუღას სამართალზე, სწორი არ არის – ასევე მცდარია აზრი, თითქოს დანართი მუხლების ძირითადი ნაწილი (99-160) მარტო ბაგრატ კუპარაღატის სამართალს წარმოადგენდეს¹⁸¹.

ზ. რატიანი შენიშნავს, რომ ბექა-აღბუღას სამართლის წიგნის დანართი მუხლის არსებობა პირველად ივ. ჯავახიშვილმა შენიშნა. მანვე გამოთქვა მოსაზრება, თითქოს ეს მუხლები „შემთხვევით და შეცდომით“ იყოს დართული ბექა-აღბუღას სამართალზე. ის. დოლიძის აზრით, ამ მუხლების დამატება უნდა მიეწეროს ვახტანგ მეფის საკოდიფიკაციო კომისიას¹⁸². ფრანგი მეცნიერის აკ. კარსტის შეხედულებით, ბაგრატის კოდექსი შედგა X-XI საუკუნეებში, შემდეგი რედაქცია მას გაუკეთა დავით აღმაშენებელმა, შემდგომში ეს ბოლო რედაქცია გადამუშავდა და შეივსო საეპისკოპოსო-საეკლესიო სამართლის მცოდნეთა მიერ და მოთავსდა აღბუღას კოდექსში. ზ. რატიანი აღნიშნავს, რომ კარსტს თავისი თვალსაზრისი დასაბუთებული არა აქვს. ზ. რატიანი გამორიცხავს იმის შესაძლებლობას, რომ ვახტანგ VI-ის სწავლულ კაცთა კომისიას დაეშვა შეცდომა და ბექა-აღბუღას კანონებისათვის მიეწერა ე.წ. დანართი მუხლები¹⁸³. ზ. რატიანი ასკენის, რომ ე.წ. დანართი მუხლები სინამდვილეში წარმოადგენს ბექა-აღბუღას სამართლის ორგანულ ნაწილს, რომელნიც აესებენ და სრულყოფენ მას¹⁸⁴. ზ. რატიანს მოჰყავს აღნიშნული „დანართი მუხლების“ შესავალში არსებული წინადადება „სახელითა ღმრთისაითა დაიწყების საღმრთოისა გაჩენილი და გასაჩენელი, პირველად დავითიან ბაგრატ კურაპალატისა და აღმაშენებელთა მეფეთ-მეფეთა ბრძანებითა და მერმე ებისკოპოსთა დიდებულთა და აზნაურთა და ჭკუიანთა კაცთა მეფეთა წინაშე ერთბამად გაჩენილი განგებითა ღმრთისაითა“.

აქ ნახსენები „აღმაშენებელთა მეფეთ-მეფეთა ბრძანებითა“ ზ. რატიანს განმარტებული აქვს თითქოსდა საუბარია დავით აღმაშენებელზე¹⁸⁵, სინამდვილეში კი აქ საუბარია არა ერთ „აღმაშენებელ“ მეფეზე, არამედ მრავალ „აღმაშენებელ“ მეფეზე. აღმაშენებელი არ ეწოდებოდა მხოლოდ დავით აღმაშენებელს, არამედ ყველა კეთილმორწმუნე, ქვეყნის

¹⁸¹ ზ. რატიანი „საქართველოს სოციალური წყობა XII – XIV საუკუნეებში“, 1970, გვ. 23-24. ¹⁸² ი. დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, თბ. 1953, გვ. 42. ¹⁸³ ზ. რატიანი, დასახ. ნაშრ., გვ. 28. ¹⁸⁴ იქვე, გვ. 30. ¹⁸⁵ იქვე, გვ. 40.

მაშენებელ მეფეს, ასეთნი კი მრავალნი იყვნენ აღმავლობის გზაზე მდგარ ტაო-კლარჯეთის „ქართველთა სამეფოსა“ და საქართველოს სხვა ადგილობრივ სამეფო ერთეულებში, თუ არას ვიტყვით გაერთიანებული საქართველოს პირველ მეფეებზე. აქ „აღმაშენებელ მეფეებში“ უნდა იგულისხმებოდეს ბაგრატ კურაპალატის (IX ს) შემდგომი მეფეები, რომელნიც არაბთა მიერ განადგურებული ქვეყნის მართლაც რომ აღმაშენებელნი იყვნენ. ასე რომ, აქ დავით აღმაშენებელი არ უნდა იგულისხმებოდეს.

ზ. რატიანი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ მონღოლთა შემოსევების დროს „ყველაზე ნაკლებად ეკლესია დაზიანდა“¹⁸⁶. ამიტომაც თავისი მდგომარეობის შენარჩუნების მიზნით საეკლესიო პირების მიერ მოხდა ბაგრატ-დავითის სამართლის ახალი რედაქცია მონღოლთა შემოსევის მომდევნო პერიოდში 1249-1316 წლებში. ის „გაძლიერებულმა სამღვდელოებამ თავისი ინტერესების შესაფერისად გადააკეთა“¹⁸⁷. ეს მოსაზრება უსაფუძვლოა. ზ. რატიანი სამართლიანად შენიშნავს, რომ ბექა-ალბულას სამართალს ძველ საქართველოში „ბექასაგან განაჩინი სამართალი“ ეწოდებოდა. ზ. რატიანი ყურადღებას აქცევს სამცხის სამთავროს უზენაეს სასულიერო ხელისუფალს – მაწყვერელეპისკოპოსს. აღნიშნავს, რომ „ფაქტიურად მაწყვერელის გავლენა არცთუ ჩამოუვარდება, არამედ აჭარბებს კიდევ მთავრის გავლენას“¹⁸⁸. „სამართლიდან ჩანს, რომ მაწყვერელის სისხლი ისევე არაა განსაზღვრული, როგორც ათაბაგისა, მაშასადამე, ორივენი კანონზე მალლა დგანან, როგორც უზენაესი ხელისუფალნი. ათაბაგი უმაღლესი საერო ხელისუფალია, მაწყვერელი – უმაღლესი სასულიერო ხელისუფალი. როგორც ათაბაგი არ სცნობს მეფის ხელისუფლებას, ასევე მაწყვერელი არ სცნობს კათალიკოსის ხელისუფლებას“¹⁸⁹.

„სამართლიდან ჩანს, რომ მაწყვერელი არა მარტო სასულიერო საქმეებს განაგებდა, არამედ საეროსაც, რასაც უკვე პირველივე მუხლი გვიმოწმებს. გამოდის, რომ მაწყვერელის ხელისუფლება უფრო ვრცელი იყო, ვიდრე ათაბაგისა, რადგან ათაბაგი მხოლოდ საერო გამგებელია, მაწყვერელი კი, გარდა თავისი ძირითადი, სასულიერო მოღვაწეობისა, საერო საქმეებშიც ერეოდა“¹⁹⁰. ზ. რატიანი აღნიშნავს, „კანონს წარმოდგენლად მიაჩნია მოძღვრის შეპყრობა (ეპისკოპოსზე რომ არაფერი ვთქვათ) საკუთრივ მღვდელი და მონაზონი, ვითარცა სასულიერო პირნი, მალლა დგანან მათ საერო მოქმედებზე“¹⁹¹.

გ. ნადარეიშვილი ფრიად საყურადღებოსა და სწორს უწოდებს ივ. ჯავახიშვილის მოსაზრებას, რომ „ქართული საეკლესიო სამართალი

¹⁸⁶ ზ. რატიანი, დასახ. ნაშრ., გვ. 44. ¹⁸⁷ იქვე, გვ. 49. ¹⁸⁸ იქვე, გვ. 61. ¹⁸⁹ იქვე, გვ. 64.

მარტო შინაარსით კი არ იყო საეკლესიო, არამედ წარმომდინარეობითაც. ამ მხრივ ქართული საეკლესიო სამართალი უფრო რომის კათოლიკეთა ეკლესიის „Corpus iuris cononici“-ის მიაგავს, ვიდრე აღმოსავლეთის ეკლესიის, ბერძენთა და რუსთა საეკლესიო სამართალს, იმგვარადვე, როგორც ქართული ეკლესია თავისი წეს-წყობილებით ბევრი თვისებით უფრო რომის საშუალო საუკუნეების ეკლესიას მიაგავდა, ვიდრე ერთმორწმუნე ბერძენთა და რუსთა ეკლესიებს¹⁹⁰.

გ. ნადარეიშვილი შენიშნავს, რომ „ქართული ფეოდალური წყობილება“ ანალოგიურია უფრო დასავლურ-ევროპულსა, ვიდრე მუსულმანურ-აღმოსავლურსა. ასევე საშუალო საუკუნეების ქართული საოჯახო სამართალიც მეტ სიახლოვეს ამჟღავნებს ევროპის ქვეყნების საოჯახო სამართლის ინსტიტუტებთან¹⁹¹.

გ. ნადარეიშვილი საოჯახო-საქორწინო ურთიერთობის საკითხებზე დიდი მნიშვნელობის წყაროდ მიიჩნევს მოციქულებისა და მსოფლიო და ადგილობრივ კრებათა კანონებს. ასევე ბერძნულიდან შერჩევით თარგმნილ კანონიკური სამართლის ძეგლებს... „ბასილი მაკედონელის პროხირონის მეშვიდე ტიტული, რომელიც ნათესაობის ხარისხს ეხება, საქართველოში მოქმედ საკანონმდებლო ნორმად უნდა ჩაითვალოს. ასევე მოქმედ ან ნაწილობრივ მოქმედ სამართლად უნდა ჩაითვალოს ვახტანგის კრებულში შესული ე.წ. „ბერძნული კანონები“, რომლებიც მათე ბლასტარის სინტაგმას არმენოპულოს ექვს წიგნთაგან შეესებულს უნდა წარმოადგენდეს“¹⁹².

„გაცილებით უფრო დიდი მნიშვნელობის წყაროდ უნდა ჩაითვალოს ქართული ადგილობრივი საეკლესიო კრებების დადგენილებები, კათალიკოს-პატრიარქთა ეპისტოლეები, სამართლის წიგნები და სასამართლო პრაქტიკა, აგრეთვე ნარატიული წყაროები... შუა საუკუნეების საქართველოში სპეციალური სახელმწიფო საკანონმდებლო ორგანო არ არსებობდა. ერთადერთი კანონმდებელი იყო მეფე... ასევე საეკლესიო კრებებიც მეფეთა დასტურით და მის მოხელეთა მონაწილეობითვე ეწეოდნენ საკანონმდებლო საქმიანობას“¹⁹³.

1975 წელს გამოქვეყნდა ქართული კანონიკური სამართლის მნიშვნელოვანი ძეგლი „დიდი სჯულისკანონი“, თავის დროს თარგმნილი არსენ იყალთოელის მიერ. მის წინასიტყვაობაში ენრიკო

¹⁹⁰ იე. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი I, ტფ., 1928, გვ. 18-19.

¹⁹¹ გ. ნადარეიშვილი, ქართული სამართლის ისტორიის ნარკვევები, გვ. 1971, 16.

¹⁹² იქვე, გვ. 17. ¹⁹³ იქვე, გვ. 18.

გაბიძაშვილი წერს საქართველოს ადგილობრივ კრებებთან დაკავშირებით: „ქართული ეკლესიის ისტორია მისი უძველესი პერიოდიდანვე ძნელი წარმოსადგენია ადგილობრივი საეკლესიო კრებების გარეშე, ხოლო ადგილობრივი კრებები, იმისდა მიხედვით, თუ რა რანგისა იქნებოდნენ ისინი - კანონმდებლობის გარეშე. მართალია, ყველა ადგილობრივი კრება საეკლესიო კანონმდებლობას არ ითვალისწინებდა და მხოლოდ ეკლესიის მიმდინარე წერილმანი საკითხების გადაწყვეტით კმაყოფილდებოდა“¹⁹⁴, მიუხედავად საქართველოს ხანგრძლივი საეკლესიო ისტორიისა, „ორიგინალური კანონიკური მწერლობის არც ერთ ძეგლს ჩვენამდე არ მოუღწევია XII ს. დასაწყისამდე. ბედნიერ გამონაკლისად რუის-ურბნისის 1105 წ. საეკლესიო კრების ძეგლისწერა უნდა ჩაითვალოს, რომელიც რამდენიმე ნუსხითაა შემონახული... რაც შეეხება საეკლესიო კანონმდებლობის ნათარგმნ ძეგლებს, არც ამითაა მდიდარი ძველი ქართული მწერლობა.

მეათე საუკუნემდე, ქართულ ენაზე არ შემოგერჩენია არამცთუ რაიმე თარგმნილი კანონიკური კრებული, არამედ კანონიკური ხასიათის სტატიაც კი¹⁹⁵.

გ. გაბიძაშვილი ეთანხმება ივ. ჯავახიშვილს, რომ XII საუკუნემდეც უნდა არსებულიყო საქართველოს საეკლესიო კრებათა მიერ გამოცემული შესაბამისი დადგენილებანი და განჩინებანი წერილობითი სახით გადმოცემულნი, მაგრამ დღემდე მათ არ მოუღწევიათ - „კრებათა აქტები ანუ „ძეგლისწერა“, ისევე როგორც სხვა საეკლესიო კრებათა დადგენილებანი, რომელთა შესახებ უბრალო ცნობებიც კი არ გვაქვს, დღეისათვის დაკარგულად უნდა მივიჩნიოთ“¹⁹⁶.

ე. გაბიძაშვილი არ ეთანხმება ივ. ჯავახიშვილს, რომელიც ფიქრობდა, რომ VII ს. დასაწყისში, „ეპისტოლეთა წიგნის“ მიხედვით კირიონმა III ეპისტოლეს თანახმად სპეციალურად თარგმნა და სომეხ მღვდელმთაერებს გაუგზავნა „ოთხთა კრებათა წიგნები“, რაც მიუთითებს, რომ „VI-VII სს საქართველოს ეკლესიას მსოფლიო კრებების ძეგლისწერათა წიგნი ჰქონია, და ამგვარად ქართული კანონიკური მწერლობა, ამ შემთხვევაში მსოფლიო ეკლესიის კანონების სახით, მაინც არსებობდა, რასაკვირველია, ადგილობრივი კრებების ძეგლისწერათა წიგნებიც იქნებოდა“¹⁹⁶. ე. გაბიძაშვილი ეთანხმება კ.

¹⁹⁴ „დიდი სჯულისკანონი“ გამოსაცემად მოამზადეს ე. გაბიძაშვილმა, ე. გიუნაშვილმა, მ. დოლაქიძემ, ვ. ნინუამ, თბილისი, 1975, გვ. 12. ¹⁹⁵ იქვე, გვ. 13.

¹⁹⁶ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, I, თბილისი, 1928, გვ. 26-28.

კეკელიძეს, რომლის აზრითაც, „ეპისტოლეთა წიგნის ცნობაში საუბარი პირველი ოთხი მსოფლიო კრების სარწმუნოების სიმბოლოს ეხება, „მით უმეტეს, რომ ნიკეის I და კონსტანტინოპოლის II მსოფლიო კრებათა აქტები, კრების სხდომათა ზუსტად ჩაწერილი ოქმები, როგორც ყველა სხვა მსოფლიო კრების შესახებ გვაქვს, საერთოდ არ უნდა არსებულებო“¹⁹⁷.

ე. გაბიძაშვილის აზრით, საქართველოში კანონიკურ მწერლობას საფუძველი ჩაეყარა ექვთიმე მთაწმიდელის მთარგმნელობითი მოღვაწეობის შედეგად. მართალია იქამდე გრიგოლ ოშკელს (X ს. დასაწყისი) სომხურიდან უთარგმნია გრიგოლ ნაზიანზელის ერთი თხზულება, რომელსაც გარკვეული კავშირი ჰქონდა I და II მსოფლიო კრებებზე არიანელთა საკითხის ირგვლივ განვითარებულ კამათთან, მაგრამ იგი ე. გაბიძაშვილს მაინც მიაჩნია არა კანონიკური ლიტერატურის ძეგლად, არამედ დოგმატიკურ-პოლემიკურად და ფიქრობს, რომ პირველი კანონიკური კრებული „მცირე რჩულისკანონი“ ექვთიმე მთაწმიდელმა შეადგინა ბერძნულიდან თარგმნილი სხვადასხვა კანონიკური სტატიის საფუძველზე, ქართული ეკლესიის პრაქტიკული საჭიროებისათვის. კრებულში შესული: 1. „წესი და განგება და რჩულისკანონი მეექვსისა კრებისა“, წარმოადგენს ტრულის 691 წლის კრების სახეცვლილ კრებულს. 2. „კანონი შეცოდებულთანი“, ავტორად იოანე მმარხველი (კონსტანტინოპოლის V ს. მთავარეპისკოპოსი) არის დასახელებული, რაც სიმართლეს არ შეეფერება, ვინაიდან ძეგლი VIII-LX საუკუნეებში შექმნილად არის მიჩნეული. 3. „კანონი დღითი-დღეთა ცთომათანი“, რომლის ავტორად ბასილია დასახელებული, კიდევ უფრო გვიანდელი უნდა იყოს. 4. „ძეგლისწერა“ სარწმუნოებისა, რომელი აღწერს წმიდათა მამათა კონსტანტინოპოლეს შეკრებილთა, წმიდათა ხატთა თაყვანისცემისათვის“¹⁹⁸.

ე. გაბიძაშვილის დასკვნით, ექვთიმეს ეს ნაშრომი წარმოადგენს თავისებურ კანონიკურ კრებულს, შედგენილს ტრულის 691 წლის კრების კანონებისა და ბასილი დიდის კანონების საფუძველზე, რომელსაც დამატებული აქვს თვით მთარგმნელის მიერ სხვადასხვა წყაროს მიხედვით შედგენილი კანონებიც, მათ შორის ქართული და სომხური ეკლესიების შესახებაც¹⁹⁹.

სამართლის სფეროში, აღნიშნულის გარდა, ექვთიმეს დაუწერია

¹⁹⁷ „დიდი სჯულისკანონი“, გვ. 14., Смирнов К. Обзорные источники. ¹⁹⁸ ამ კრებულის შესახებ დაწერილებით იხილეთ „მცირე სჯულისკანონი“, გამოცემად მოამზადა ე. გუნაშვილმა, თბ., 1973. ¹⁹⁹ დიდი სჯულისკანონი, შესავალი, გვ. 15.

კანონიკურ-ლიტურგიკული შრომა, რომელშიც განმარტებულია დისციპლინარული ხასიათის სხვადასხვა საკითხი. თხზულება წარმოადგენს პასუხს გიორგი ბერის შეკითხვაზე, რომელიც მას ჭყონდიდიდან ექვთიმესათვის გაუგზავნია²⁰⁰. ე. გაბიძაშვილი წერს, რომ ექვთიმეს გარდა ზემოაღნიშნულისა, უთარგმნია „მცნება და განგება მსოფლიოთა ხუცესთა ბერძნული, რომელი გარდმოსცა ქართულად დიდმა ეფთვიმი“²⁰¹.

გიორგი მთაწმიდელს უთარგმნია თხზულება „მცნება მღვდელთა მიმართ“, „მცნება წმიდისა ჟამისწირვისა მიმართ, რათა არა წირვიდენ დღესა შინა ორგზის, არამედ ერთგზის“. ე. გაბიძაშვილის აზრით, შესაძლოა გიორგი მთაწმიდელმა აგრეთვე თარგმნა მესამე მსოფლიო კრების ირგვლივ შექმნილი ეპისტოლარული მემკვიდრეობის ნაწილი, რომელსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია. იგი ეთანხმება კ. კეკელიძეს, რომ გიორგი მთაწმიდელის რედაქტორს ან გადამწერს შეცდომა მოუვიდა და მას მიაწერეს „წიგნი მეექვსისა კრებისას“ თარგმნა, აგრეთვე აღნიშნავს, რომ მართალია, ქართულ ნათარგმნ ლიტურატიურაში ბევრი თხზულება შეეხება საეკლესიო კრებათა ისტორიას და დოგმატიკურ საკითხებს, მაგრამ მათ კანონიკურ მწერლობასთან მხოლოდ ზოგადი შეხება აქვს (ნაწილი მათი თავმოყრილია არსენ იყალთოელის „დოგმატიკონში“)²⁰².

„დიდ სჯულისკანონთან“ დაკავშირებით, ე. გაბიძაშვილის აზრით, არსენ იყალთოელის მიერ თარგმნილი აღნიშნული კრებული ბერძნული 14-ტიტლოვანი ნომოკანონის ძირითადი კანონიკური კოდექსის ერთადერთი თარგმანია ქართულად და ეს ძეგლი არც მანამდე და არც შემდეგ არ ყოფილა გადმოღებული²⁰³.

ე. გაბიძაშვილის აზრით, არსენ იყალთოელმა „დიდი სჯულისკანონი“ თარგმნა 1105 წლამდე, რუის-ურბნისის კრების მოწვევამდე, რადგანაც კრების „იგლისწერას“ დიდი სჯულისკანონის ქართული თარგმანის კვალი ატყვია²⁰⁴. მისი თარგმნა რუის-ურბნისის კრების მზადებასთან ყოფილა დაკავშირებული. ამიტომ მისი თარგმნა XI ს. მიწურულში ან XII ს. პირველ ნახევარში არის სავარაუდებელი²⁰⁵. არსენ იყალთოელს შეურჩევია ნომოკანონის ის რედაქცია, რომელიც ქრისტიანულმა ეკლესიამ 920 წლის კონსტანტინოპოლის ერთ-ერთ უდიდეს კრებაზე ოფიციალურ კანონიკურ კოდექსად აღიარა. ე. გაბიძაშვილის აზრით,

²⁰⁰ ქართული სამართლის ძეგლები, III, 1970, გვ. 5-18. ²⁰¹ ქრონიკები გამოცემული თ. ჟორდანიას მიერ, II, 1897, გვ. 82-83. ²⁰² დიდი სჯულისკანონი, 1975, გვ. 16. ²⁰³ იქვე, გვ. 19. ²⁰⁴ იქვე, გვ. 20. ²⁰⁵ იქვე, გვ. 21.

ტერმინი „სჯულისკანონი“ არ არის „ნომოკანონის“ თარგმანი. „ნომოს“, მისი აზრით, ქართულად არ უდრის „სჯულს“. სჯული აქ სარწმუნოებრივი სამართლის მნიშვნელობას უნდა გულისხმობდეს²⁰⁶.

ე. გაბიძაშვილი ხანგრძლივი კვლევით ასკენის, რომ რუის-ურბნისის „ძეგლისწერის“ ერთ-ერთი ძირითადი წყარო „დიდი სჯულისკანონია“²⁰⁷ და შედგენილ იქნა ამ კრების მოწვევამდე. მისი აზრით, რუის-ურბნისის კრება მოწვეულ იქნა არა 1103 წელს, არამედ 1105 წელს, თუმცა ვახუშტი მიუთითებს 1103 წელს ანუ ქართული ქორონიკონის 323 წელს²⁰⁸. ე. გაბიძაშვილს მოჰყავს თავისი ანგარიში ამ კრების მოწვევისა, რაც დამაჯერებლად არ გვეჩვენა²⁰⁹.

საქართველოს ეკლესიის ისტორიის ცნობილ მკვლევარს ბაბილინა ლომინაძეს მრავალი ნაშრომი აქვს ჩვენი ეკლესიის ისტორიის ცალკეული პერიოდებისა. მათში უხვად არის გაბნეული მნიშვნელოვანი მოსაზრებანი საეკლესიო სამართლის შესახებაც. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ბაბილინა ლომინაძის გამოკვლევა „აფხაზეთის საკათალიკოსოს სინოდის მიერ მიღებული კანონები (XVI ს)“.

მისი გამოკვლევის თანახმად, ეს ე.წ. „კათალიკოსთა სამართლის“ სახელით ცნობილი საეკლესიო-იურიდიული ძეგლი გამოსცა დასავლეთ საქართველოს, ანუ აფხაზეთის საკათალიკოსოს საეკლესიო კრებამ (მას მკვლევარი „სინოდს“ უწოდებს), აფხაზეთის კათალიკოსის ედემონ ჩხეტიძის დროს (1557-1578 წწ.). ამ საეკლესიო კრებამ „შეიმუშავა კანონები მოსახლეობაში დარღვეული სამოქალაქო და საეკლესიო წესების აღსადგენად“²¹⁰.

ბაბილინა ლომინაძის აზრით, „კრების მოწვევის დროს საქართველო მძიმე საგარეო და საშინაო მდგომარეობაში იმყოფებოდა. ქვეყანას ძირს უთხრიდა ტყვეთა სყიდვა (რომლის ბაზარი თურქეთში იყო, უმეტესად, აფხაზეთის მეშვეობით). მოსახლეობაში, განსაკუთრებით აფხაზეთში, ქრისტიანული „რჯულის გარყვნა“ ამ დროისათვის თითქმის მასობრივი გახდა, რადგან ყოველმხრივ დაუძლურებულ ბარს მიეძალა მთიელი მოსახლეობა (ადგილობრივი და ჩრდილო კავკასიიდან გადმოსულები), რომლებმაც თან მოიტანეს ნახევრად წარმართული ქრისტიანობა... ყოველივე ამ ძნელბედობამ დაარღვია მოსახლეობის სამოქალაქო და საეკლესიო ცხოვრების წესრიგი“²¹⁰.

²⁰⁶ „დიდი სჯულისკანონი“, 1975, გვ. 23. ²⁰⁷ იქვე, გვ. 78. ²⁰⁸ ვახუშტი ბატონიშვილი, საქართველოს ისტორია, 1885, გვ. 174. ²⁰⁹ დიდი სჯულისკანონი, 1975, გვ. 80.

²¹⁰ ჟურნ. „გელათის მეცნიერებათა აკადემიის უწყებანი“, №2, 1996, გვ. 57.

„ხსენებული კრების მიერ შემუშავებული კანონები და წინდართული შესავალი რელიეფურად გეამცნობს, თუ სახელდობრ რა სახის „უწესობანი ყოფილა მოსახლეობაში გაერცვლებული. შესავალში ნათქვამია (მოგვაქვს შემოკლებით): „მე... ყოვლისა საქართველოსა კათალიკოზმან პატრიარქმან მალაქია, მე- აფხაზეთისა კათალიკოზმან მამათმთავარმან ევდემონ, დაესხედით და შეეკრიბენით ყოველნი ეპისკოპოსნი აფხაზეთისანი და დიდი სიყმილი მოვიდა ცოდვათა ჩუენთაგან, მრავალი უწესობა და უჯერო საქმე შემოვიდა: კაცის კელა, კაცის სყიდვა, ეკლესიის კრებვა და უხვედრობა. დავიდევით სჯულისკანონი... და სჯულის კანონიცა ასრე ბრძანებს“²¹¹.

„გარდა ზემოხსენებული ორი კათალიკოსისა, კრებას ესწრებოდა ყველა ეპისკოპოსი დასავლეთ საქართველოდან („აფხაზეთიდან“) - სულ ათი: ქუთათელი მიტროპოლიტი სვიმონი, გელათელი მთავარეპისკოპოსი ანტონი, მამა ჭყონდიდელი, ბედიელი მიტროპოლიტი, მოქველი მთავარეპისკოპოსი, დრანდელი მიტროპოლიტი ფილიპე, ცაგარელი მამამთავარი კოზმან, ხონელი მთავარეპისკოპოსი ზაქარია, ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი იოვაკიმ, ჩაიშელი მამამთავარი კირილე ამ პირებს დაუმტკიცებიათ კრების ოქმი ხელის მოწერით ბოლოში „კანონითა ვამტკიცებ“. დამსწრეთა რაოდენობა 12 აქმაყოფილებდა კრების კანონიკურ წესს“²¹².

ბ. ლომინაძე წერს: „კრებამ შეიმუშავა მეტად მკაცრი სასჯელები, რომლებიც გააფორმა დაახლოებით 23 მუხლში (კანონში) „სამართალი“ უმადლესი ფიზიკური სასჯელისაგან (სიკედილისაგან) არ ინდობს კაცის გამყიდველს, რომელ წოდებასაც არ უნდა ეკუთვნოდეს ის. ტყვის გამყიდველი თუ ვერ დააბრუნებს და გამოიხსნის ტყვეს, „ვერამ საქმემ ვერ იხსნას, უკანონოდცა არს, - ძელს მიეცეს“ (ჩამოხრჩობილ იქნეს), თუ გამოიხსნის ტყვის გამყიდველი, მაშინ „შეჩვენებულ იყოს“ (მუხ. 1). „ეინც ეკლესია გატეხოს და ხატი გაძარცოს, უკანონოდ ძელს მიეცეს“ (მუხლ. 2) აქ ორ შემთხვევაში მითითება „უკანონოდ“ იმას ნიშნავს, რომ დამნაშავეს სიკედილით დასჯა შესრულდეს საკანონოს გარეშე, ე.ი. დამნაშავეს აღსარების (სინანულის) და ზიარების მიღების უფლება (მღვდლის წინაშე) წართმეული აქვს“²¹³.

„ის ფაქტი, რომ ასეთი განაჩენი იშვიათია თვით ამ „სამართალშიც“, მოწმობს ასეთი დანაშაულის სიხშირეს. მისი სიმკაცრე იმაში მდგომარეობს, რომ დამნაშავე ისპობა არამარტო ფიზიკურად, არამედ

²¹¹ ბ. ლომინაძე, „აფხაზეთის საკათალიკოსოს სინოდის მიერ მიღებული კანონები (XVII)“; უკრნ. „გულათის მეცნიერებათა აკადემიის უწყებანი“ №2; 1996 წ. გვ. 57. ²¹² იქვე, გვ. 57-58. ²¹³ იქვე, გვ. 58.

სულითაც, რომლის ხსნა სრულიად აღარ შეიძლება (ის ვერ მოხედება სასუფეველში). სიკვდილით დასჯა შეფარდებული იყო მეფის ღალატისათვის (მუხლ. 16), ცოლის „დაგდებისათვის“ ბრალის გარეშე (მუხლ. 23), ქრისტიანული ჩვეულების დარღვევისათვის, როგორც იყო რძლის ცოლად შერთვა, დაწესებულია შეჩვენება, ამასთანავე, შესაძლებლად სანქცირებულია ორივეს, კაცისა და ქალის „დაკირვა“ (მუხლ. 22). „სამართალში“ სხვადასხვა ფიზიკური სასჯელები გათვალისწინებულია სისხლის შემდეგი დანაშაულებებისათვის: ძმისა და მამის მკვლელობისათვის ხელის მოჭრა (მუხლ. 4); უდანაშაულოდ კაცის მოკვლისათვის დაწესებულია ჯარიმა - სისხლის ფასი მიხედვით იმისა, თუ რომელ წოდებას ეკუთვნის მოკლული (მუხლ. 5); ასევე დაწესებულია ჯარიმა ქურდობისათვის (მუხლი 6)“ (ეურნ. „გელათის მეცნიერებათა აკადემიის უწყებანი“)²¹⁴.

„ეკლესიებისა და მონასტრების ადგილ-მამულების დაცვისათვის „სამართალში“ შეტანილია მუხლი, რომლის თანახმად, ვინც მიითვისებს საყდრის სოფელს, ვენახს და ა.შ. „შეჩვენებულ იყოს“ (მუხლი 20); ვინც ეკლესიაში შევა და „საქონელს“ გამოიტანს, მან უნდა დააბრუნოს საქონელი და ამის ჩამდენი „დაშავდეს“ (აქ იგულისხმება მატერიალური ან ფიზიკური სასჯელი) (მუხლი 3)²¹⁴.

„საკათალიკოსო კრება შეებრძოლა ადგილებზე ეპისკოპოსისაგან საეკლესიო წესების დარღვევებს, როგორც იყო უღირსი მღვდლის და დიაკონის ხელდასხმა, ამისათვის ქრთამის აღება; რომ ეპისკოპოსები თავიანთ სამწყსოში დროდადრო არ დადიან რჯულის საქმეების მოსაწესრიგებლად, საყდარს არ უვლიან, არ ზრუნავენ მისთვის მამულების შემატებისათვის; საყდრის „შეკაზმისათვის“ საჭირო ინვენტარით; ზოგიერთ საეპისკოპოსოში ზიარებას საერო კაცის ხელით აგზავნიან ან საერო პირები აზიარებენ. ყველა ამ დანაშაულისათვის „სამართალი“ აწესებს ეპისკოპოსის „შეჩვენებას“ (მუხლები: 7, 8, 9, 10, 11); ეპისკოპოსი, რომელიც არ გაიგონებს კათალიკოსის მხილებას მის დანაშაულში და არ გამოსწორდება, მეფის მიერ გაიძევა საყდრიდან (მუხლი 15). (აქედან ჩანს, რომ საეპისკოპოსო კათედრას მღვდელმთავარს აძლევს მეფე და არა კათალიკოსი). ქორეპისკოპოსები, რომლებიც არ ასრულებენ თავიანთ მოვალეობას, სასჯელად იმსახურებენ შეჩვენებას (მუხლი 12). „სამართალში“ განმარტებულია, რომ თუ საერო პირი ეპისკოპოსს და

²¹⁴ ი. დოლიძე, ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, 1963, გვ. 391; ეურნ. „გელათის მეცნიერებათა აკადემიის უწყებანი“ №2; 1996 წ. გვ. 58.

ქორეპისკოპოსს ხელს შეუშლის სამწყსო საქმეების განგებაში, „სასჯელის“ (გადასახადის) აღებაში „შეჩვენებულ არს“ (მუხლი 13, 14); „ვინც კათოლიკოსსა და ეპისკოპოსს აგინოს და უპატიურობაჲჳადროს, რარიგადაც სჯულის კანონში ეწეროს, იმრიგად განიპატიოს“ (მუხლი 17)²¹⁵.

„ბოლოს, კრების „სამართალი“ სასჯელად აწესებს დაკრულვა-შენიშნებას იმისათვის, ვინც არ შეიწყნარებს ამ „სჯულის წიგნს“ და არ დაემორჩილება კათოლიკოსს (მუხლი 21)“²¹⁶.

„უნდა აღვნიშნოთ „სამართლის“ თავისებურება, რაც იმაში მდგომარეობდა, რომ აქ ერთად არის განხილული საერთოთა მიერ ჩადენილი დანაშაული და სასულიეროთა მიმართ ჩადენილი სხვადასხვა დანაშაული. ასევე საეკლესიო პირთა მიერ თანამდებობრივი და დისციპლინარული დარღვევები და მათ მიმართ ჩადენილი სხვადასხვა დანაშაული. სხვანაირად რომ ვთქვათ, ის ფაქტი, რომ „სამართალში“ ერთადაა განხილული საეკლესიო და საერო ხასიათის დანაშაულობები შესაბამისი ფიზიკური და სასულიერო სასჯელებით, მიუთითებს ისეთ თვისებაზე, რაც ქართულ სამართალში ჩვეულებრივი არ არის“²¹⁶.

ბ. ლომინაძე აღნიშნავს, რომ „განსახილველ „სამართალში“ აღნიშნული თავისებურება შენიშნა იურისტ-მკვლევარმა ნიკო ხიზანიშვილმა (XIX ს.). ის წერს: „სამართალი“ შეიცავს, „საეკლესიოს გარდა, სოგ დანაშაულს, რომელიც სისხლის სამართალს შეეხება (მაგ. კაცისკელა...). მაგრამ ფაქტის ახსნას, რასაც ავტორი იქვე იძლევა, ვერ დავეთანხმებით. მისი აზრით: „სამოქალაქო და სისხლის სამართლის „განუცალკევებლობა“, რაც „სამართალს ახასიათებს, ნიშნავს „იურიდიულ აზროვნებითს განუვითარებლობას... და კიდევ იმას, რომ საქართველოში ეკლესია მოწყობილი იყო ფეოდალურად, რაც გამოიხატებოდა, რომ ის თავის საბრძანებელში არჩევდა ყოველგვარ დანაშაულს“. ამით აიხსნება“, დასძენს ავტორი, რომ სამართალში „მოიპოვება ისეთი ზოგიერთი დანაშაული, რომელიც საეკლესიო კანონს არ შეესაბამებოდა“²¹⁶.

„მართალია, ეკლესია შუა საუკუნეებში „მოწყობილი იყო ფეოდალურად“, მაგრამ საქმე ისაა, რომ სასამართლო საქმეების ასეთი განუყოფლობის სისტემა, რომელიც ამ „სამართალში“ არის დაცული, ახასიათებდა საქართველოში მხოლოდ, და ისიც ნაწილობრივ, ისეთ

²¹⁵ ი. დოლიძე, ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, 1963, გვ. 391; ქურნ. „გელათის მცენიერებათა აკადემიის უწყებანი“ №2: 1996 წ. გვ. 58-59. ²¹⁶ იქვე, გვ. 59.

ზოგიერთ საეკლესიო სენიორიებს (მაგ. სამეფო მონასტრებს – შიომღვიმეს, გელათს და მცხეთის საპატრიარქოს - სვეტიცხოვლის საყდარს მეფის ხელდებულს), რომლებიც სარგებლობდნენ სასამართლო იმუნიტეტით. როგორც სასისხლო (მაგ., ქურდობა, მკვლელობა...), ისე რჯულის საქმეები, მაგრამ მას არ ჰქონდა უფლება გაერჩია ისეთი საქმე, რომელიც სასჯელის უმაღლეს ზომას – სიკვდილს მოითხოვდა. ეს უკანასკნელი მხოლოდ მეფის სასამართლოს პრეროგატივა იყო. საეკლესიო სენიორიის სასამართლო, სადაც მსაჯულებად და საქმის გამჩრეხად ან კათალიკოსი, ან ეპისკოპოსი, მონასტრის წინამძღოლი ან მთავარდიაკონი (საერთოდ, ეკლესიის უფროსობა) გამოდიოდა, განაჩენში კმაყოფილდებოდა დამნაშავეს ჯარიმით (დაზარალებულის სისხლის ფასის მიხედვით), ამასთან ერთად, სხვადასხვა სახის საკანონოს დადებით, ეკლესიიდან გაძევებით და ა.შ. რაც შეეხება იმას, რომ ამ „სამართალში“ თითქოს ჩანდეს „იურიდიული აზრის განუვითარებლობა“ (საქმეების „განუცალკევებლობის“ გამო), არც ეს არის მისაღები. პირიქით, ქართულმა იურიდიულმა აზროვნებამ ასეთი ტიპის „სამართლით“ მონახა გამოსავალი, რომ არსებულ სიტუაციაში (რომელშიც ქვეყანა ამ დროს იმყოფებოდა), სახელმწიფოსა და ეკლესიას მიუწვიათ საერთო მიზნისათვის - მძიმე დანაშაულებათა აღმოფხვრისათვის, რაც ერის არსებობას ძირს უთხრიდა²¹⁷.

ბ. ლომინაძე აღნიშნავს, „სამართლის“ კიდევ ერთი თავისებურებას თორმეტი მღვდელმთავრის მიერ შემუშავებულ „სამართალში“, სულ 23 მუხლიდან, სასჯელის უმაღლესი ზომა სიკვდილი სანქცირებულია დანაშაულის ხუთ შემთხვევაში; სხვა სახის ფიზიკური სასჯელი შეფარდებულია დანაშაულის ორ-სამ შემთხვევაში (მკვლელობისათვის, ქურდობისათვის...) საერთოდ, დამნაშავეს ფიზიკური დასჯა ქართულ მართლმადიდებელ ეკლესიას და არც მსოფლიოს სხვა მართლმადიდებელ ეკლესიებს არ ახასიათებთ. ფიზიკური სასჯელები არსებობდა დასავლეთ ევროპის რომის კათოლიკურ ეკლესიაში, სადაც XIII ს-ში დაარსდა საგანგებო საეკლესიო სასამართლო ინკვიზიციის სახით (იარსება XVIII ს-მდე). ინკვიზიცია არჩევდა მოსახლეობაში მხოლოდ გავრცელებულ მწვალებელთა (ერეტიკოსთა) საქმეებს. ერესში შემჩნეულ და მსჯავრდადებულ პიროვნებას უსჯიდა სიკვდილს ცეცხლში დაწვით, წამებას, დაპატიმრებას და სხვ.²¹⁸.

²¹⁷ თურ. „გელათის მეცნიერებათა აკადემიის უწყებანი“, №2, 1996, გვ. 59-60.

²¹⁸ იქვე, გვ. 60.

„სამართალში“ შეჩვენება (ანათემა) გამოყენებულია 13 შემთხვევაში. აქედან ეპისკოპოსის მიმართ 6 შემთხვევაში, საეროს მიმართ 7 შემთხვევაში (საკანონო მღვდლის მიმართ 3 შემთხვევაში, საეროს მიმართ 2 შემთხვევაში). შეჩვენება იყო სულიერი სასჯელის უმაღლესი ზომა. სიმკაცრით ის აღემატებოდა ხორციელ უმაღლეს სასჯელს – სიკედილს, რადგან ის გულისხმობდა სულის სიკედილს (შეჩვენების თეოლოგიური არსი ის არის, რომ შეჩვენებულის სული ხორციელი გარდაცვალების შემდეგ ვეღარ მოხედებოდა სასუფეველში, ქრისტეს მეორედ მოსვლის შემდეგ საყოველთაო განკითხვის დროს მისი სული დაემკვიდრება ჯოჯოხეთში... მის სულს ვერ იხსნის ვერავითარი საშუალება: ქველმოქმედება, წირვა-ლოცვა და ა.შ.), მაგრამ მაინც არის გამოსავალი ისევე ეკლესიის მეშვეობით: კათალიკოსმა ან ეპისკოპოსმა, რომელმაც მისი სული „შეკრა“, მასვე შეუძლია სული „ახსნას“. ეპისკოპოსის მიმართ შეჩვენების სიხშირე მოწმობს იმას, რომ საეკლესიო დანაშაულიც შორს ყოფილა წასული. საერთოდ კი შეჩვენებას უმაღლეს სასჯელთა შორის უკავია პირველი ადგილი, მეორეზეა ფიზიკური სასჯელი“²¹⁹.

ბ. ლომინაძის აზრით, „აფხაზეთის საკათალიკოსოს სინოდის მიერ შემუშავებული კანონები (ე.წ. „სამართალი კათალიკოსთა“) ხასიათდება სასჯელის სიმკაცრით, „სამართალში“ სასჯელის უმაღლეს ზომად გამოყენებულია სამი სახის ზომა: სიკედილი, სიკედილი „უკანონოდ“ (მხოლოდ ორი სახის დანაშაულისათვის) და შეჩვენება. ეს გარემოება თავისთავად მოწმობს იმას, რომ მძიმე დანაშაული ხშირია (ტყვის გაყიდვა, ეკლესიის გატეხა-გაძარცვა და დანაშაულებათა სიღრმე იმდენად საგანგაშოა, რომ ამ დროს მეფის ძალაუფლება საკმარისი არ არის მათ მოსასპობად, საჭირო გამხდარა ეკლესიის ავტორიტეტი და მისი ქმედითი ჩარევა, რაც გამოიხატა სწორედ ამგვარი „სამართლის“ შემუშავებაში. ამან, თავის მხრივ, აამაღლა ეკლესიის როლი სახელმწიფოში. ამრიგად, ასეთი „სამართალი“ დიდი შედეგის მომტანი უნდა ყოფილიყო დასავლეთ საქართველოს საერო და საეკლესიო ცხოვრების გასაჯანსაღებლად“²²⁰.

ცნობილი ქართველი სამართალმცოდნე და სამართლის ძეგლების გამომცემელი ისიდორე დოლიძე იხილავს საქართველოს საეკლესიო სამართალსაც²²¹.

²¹⁹ ჟურ. „გელათის მეცნიერებათა აკადემიის უწყებანი“, №2, 1996, გვ. 60-61.

²²⁰ იქვე, გვ. 61. ²²¹ ი.დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953.

ის. დოლიძის აზრით, შუა საუკუნეების საერო სამართლის ძეგლებზე დიდი გავლენა იქონია კანონიკურმა სამართალმა. სასულიერო წოდება ფეოდალური საზოგადოების ძლიერ ძაღას წარმოადგენდა. ეკლესია თავისი წესწყობილებით მეორე სახელმწიფო იყო სახელმწიფოში. იგი ფართო პოლიტიკური და უფლებრივი შეუვალობით სარგებლობდა, მას დამოუკიდებელი სასამართლო იურისდიქცია ჰქონდა. ამავე დროს საერო სამართლისა და სამოქალაქო ცხოვრების მთელი რიგი საკითხები კანონიკური სამართლის ნორმებით წესრიგდებოდა და საეკლესიო სასამართლოების კომპეტენციას შეადგენდა. ფეოდალურ სამართალში საეკლესიო დოგმები ბატონობდნენ და სამართლის მექანიზმებაც ღვთისმეტყველების მთლიანი ბატონობის ქვეშ იმყოფებოდა, მის დარგად ითვლებოდა. სამღვდელოებისა და ღვთისმეტყველების ბატონობამ მთელ საზოგადოებაზე განსაზღვრა საეკლესიო სამართლის დიდი როლი საერო სამართლის ნორმებისა და ინსტიტუტების წარმოქმნასა და ჩამოყალიბებაში.

ქართული საერო სამართლის მთელი რიგი ინსტიტუტები საეკლესიო სამართლიდან მომდინარეობენ. საეკლესიო სასამართლოების ფართო იურისდიქცია ხელს უწყობდა მის გავლენას საერო სამართალზე. საერო სასამართლოების საქმეების მთელი რიგი წინააღმდეგობა საეკლესიო სასამართლოებს ექვემდებარებოდა. ამასთან, საჭიროა გავითვალისწინოთ ის გარემოება, რომ ქართული საეკლესიო სამართლის „მოქმედების ასპარეზი მარტო წმინდა საეკლესიო ცხოვრების მოწესრიგებით არ განისაზღვრებოდა, არამედ გაცილებით უფრო ფართო დანიშნულება და სარბიელი ჰქონდა. ეკლესიას საქართველოში თავისი ჯარი და მოხელეები ჰყავდა. ქართული საეკლესიო სამართალი მარტო ეკლესიის სარწმუნოებრივ საქმიანობას კი არ ეხებოდა, არამედ სახელმწიფოებრივ ყოფა-ცხოვრებასაც. ქართულ ეკლესიას სახელმწიფოებრივი წყობილების ბევრი დამახასიათებელი ნიშანი აქვს. აკად. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, ეკლესიის კანონიკური სამართალი უფრო რომის კათოლიკეთა ეკლესიის კანონიკური სამართლის კრებულს, corpus iuris canonici-ს მიაგავს, ვიდრე აღმოსავლეთის ეკლესიის, ბერძენთა და რუსთა საეკლესიო სამართლისას იმგვარადვე, როგორც ქართული ეკლესია თავისი წესწყობილების ბევრი თვისებით უფრო რომის საშუალო საუკუნეების ეკლესიას მიაგავდა, ვიდრე ერთმორწმუნე ბერძენთა და რუსთა ეკლესიებს. „ქართული სამართლის ისტორიის შესასწავლად დიდი მნიშვნელობა მეტადრე ადგილობრივ, ქართულ საეკლესიო სჯულდებას

აქვს, მაგრამ მსოფლიო ეკლესიის კრებების დადგენილებანი და ბერძნული სჯულის კანონიკ ძვირფასია მკვლევართათვის, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ კანონმდებლობის ეს ძეგლებიც მოქმედ სამართლად იყვნენ საქართველოში. აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილის აზრით, „დიდი სჯულის კანონი“ ნათარგმნი უნდა იყოს LX-X საუკუნეებში, როცა სამცხისა და ტაო-კლარჯეთ-შავშეთის ქართულ სამონასტრო ცენტრებში სამწერლობო მოღვაწეობა გაჩაღდა და ბიზანტიის განათლების უმთავრეს სავანეებთან მჭიდრო სულიერი კავშირი შეიქმნა. ეს მეტად საყურადღებო და მნიშვნელოვანი გარემოებაა ბექა-ალბუღას სამართლის წყაროების შესასწავლად და კერძოდ იმ აზრის ნათელსაყოფად, რომ სამართლის წიგნის ერთ-ერთ წყაროს საეკლესიო სამართალი წარმოადგენდა“.

ის. დოლიძის აზრით, ბექა-ალბუღას სამართლის შედგენამდე ბევრი საეკლესიო კრება იქნებოდა ალბათ მოწვეული, მაგრამ საეკლესიო სჯულმდებლობას ჩვენამდე არ მოუღწევია. ამ მხრივ გამონაკლისს წარმოადგენს რუის-ურბნისის 1103 წლის საეკლესიო კრება, რომლის საკანონმდებლო მოღვაწეობა ცნობილია ჩვენთვის „ძეგლის წერის“ სახელწოდებით, აღნიშნული საეკლესიო კრების ძირითადი მიზანი, როგორც ეს „ძეგლის წერიდან“ ჩანს, საეკლესიო წესწყობილების, საძღვანულმსახერო წესებისა და მრევლის ზნობათა და შეცოდებულების განხილვა და მოწესრიგება იყო, ამიტომ აღნიშნული სჯულმდებლობის მნიშვნელობა გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ბექა-ალბუღას სამართლის შესწავლისას. მნიშვნელოვანია აგრეთვე საეკლესიო კრების მოხსენება და დადგენილება, რომელიც 1263-65 წლებს შორის უნდა იყოს შედგენილი. საეკლესიო კრების აღნიშნული დადგენილება შეიცავს დებულებას საეკლესიო მამულების სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ სხვებზე გაცემის შესახებ და ამიტომ მას დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური ისტორიის შესასწავლად. დადგენილება იძლევა საყურადღებო ცნობებს სახელმწიფოსა და ეკლესიის უფლებრივი დამოკიდებულების შესახებ, საფიქრებელია, რომ ორივე საეკლესიო კრების ზემოაღნიშნულ ძეგლებს იცნობდნენ სჯულმდებლები ბექა და ალბუღა და, შესაძლოა, ითვალისწინებდნენ მათ სამართლის წიგნის შედგენისას.

საეკლესიო სამართლის გავლენა ბექა-ალბუღას სამართალში ნათლად ჩანს სამცხე-საათაბაგოს მღვდელთმთავრის, მაწყვერლის უფლებრივი მდგომარეობიდან. აწყურის ეპისკოპოსის სასამართლო იურისდიქციას ექვემდებარებოდა მთელი რიგი მნიშვნელოვანი სისხლისა და სამოქალაქო სამართლის საქმეები. მაწყვერელი

ათაბაგთან ერთად ახორციელებს უმაღლეს სასამართლო ხელისუფლებას. საათაბაგოს საქართველოს სამეფოსაგან განდგომამ დიდი გავლენა მოახდინა მაწყვერლის დამოუკიდებლობასა და მისი სასამართლო იურისდიქციის ზრდაზე. საათაბაგოში მაწყვერელი ისეთივე უმაღლესი საეკლესიო თანამდებობის პირი იყო, როგორც კათალიკოსი საქართველოში. თუ ათაბაგი საქართველოს მეფეს არაფერს ეკითხებოდა, მაწყვერელიც დამოუკიდებელი იყო მცხეთის საეკლესიო კათედრალისაგან. სამცხე-საათაბაგოში იგი დამოუკიდებლად ახორციელებდა უმაღლეს საეკლესიო ხელისუფლებას და სჯულმდებლობას. როგორც ბექა-აღბუღას სამართლის პირველი წინასიტყვაობიდან ჩანს, აწყურისა და საფარის ეკლესიებს საკუთარი კანონმდებლობაც ჰქონიათ, რომელიც „ჩუენ განაღამცა აგრევე დავამტკიცეთ“, ამბობს აღბუღა, აწყურსა და საფარის კანონმდებლობაზე მითითება ცხადყოფს საათაბაგოში მაწყვერლის უმაღლესსა და დამოუკიდებელ უფლებრივ მდგომარეობას. თუ საეკლესიო საქმეებში მაწყვერელი უზენაესი პირია, საერო სამართლის საქმეებში ის ათაბაგის თანასწორია, მასთან ერთად ახორციელებს უმაღლეს მართლმსაჯულებას.

ის. დოლიძე წერს: ბექას სამართლის წინასიტყვაობაში აღბუღა დიდი მოკრძალებით აღნიშნავს, რომ სამართლის წიგნი შეყადგინეთ მაწყვერლისა და სამცხე-საათაბაგოს ეპისკოპოსთა და მეუღაბნოეთა მოწესეთა მონაწილეობით; კანონის შედგენა რომ განვიზრახეთ, ყველაფერი „მოვახსენეთ პატიოსანსა მაწყვერელსა“ და „მინდობილნი ღმრთისანი და აწყურისა ღმრთისმშობლისანი“ შეეუდგეთი განაჩენის დაწერასო.

ბექას სამართლის წიგნის პირველი მუხლის მიხედვით, როცა დიდებულის მიერ დიდებულის მოკვლის შემთხვევაში „პატრონისა ჯაყელისა და მაწყვერელისა კაცნი“ დამნაშავეს ადგილზე მიუსწრებენ, მას აღარ აქვს უფლება დაზარალებულს კიდევ სხვა ზიანი მიაყენოს და, თუ მას შემდეგაც ემატება „პატრონისა და მაწყვერელის პატიჯი გადაიხადოსო“. „პატიჯი“ განსაკუთრებული ჯარიმა იყო ათაბაგისა და მაწყვერლის პატივის შელახვისათვის. თუ დამნაშავე სისხლისა და პატივის დაურევბას ვერ შეძლებს, გაძევებულ უნდა იქნეს და მისი „მამული პატრონსა აქუნდეს - ჯაყელსა და მაწყვერელსაო“.. ასეთივე მდგომარეობას აქვს ადგილი აზნაურის მიერ აზნაურის მოკვლის შემთხვევაშიც. თუ დამნაშავე კანონით გათვალისწინებულ საზღაურს ვერ გადაიხდის, იგი უნდა გადაიხვეწოს და მისი მამული პატრონსა და მაწყვერელს უნდა გადაეცეს, როგორც სასამართლო ხელისუფლების

უმაღლეს წარმომადგენლებს. ძმამ თუ ძმა ან ახლო ნათესავი მოკლა, საქმე ათაბაგსა და მაწყვერელს უნდა მოხსენდეს, რადგან ასეთი დანაშაული „სალმრთოდ ბრალია და საკანონო ასკეცი“. დამნაშავეს ჩვეულებრივ სასჯელს გარდა საეკლესიო სასჯელიც უნდა დაედოს - „ეპისკოპოსმან მისი წესი იცის, რაცა მართებს, მან უყოსო“. დამნაშავე უნდა გადაიხეწოს, მისი მამული ათაბაგსა და მაწყვერელს უნდა გადაეცეს. დამნაშავეს საქმე, რომელიც თავს დაესხა სასაფლაოს, გატეხა ან შეურაცხყო ეკლესია, ეპისკოპოსმა უნდა განიხილოს, როგორც უმაღლესმა მოსამართლემ, და ისეთი სასჯელი დაადოს, რასაც საჭიროდ დაინახავს („ქრისტეს სისხლის პატივსა მცნებულთა ვითა უყვარს, კეთი პატივი დაუურყებიონ“), რადგან ასეთი მძიმე დანაშაულისათვის სასჯელის განსაზღვრა შეუძლებელიაო. ათაბაგთან ერთად მაწყვერლის სასამართლო კომპეტენციას შეადგენდა მძიმე სახელმწიფო დანაშაული, რომელიც (ვნობილია ბექა-აღბულას სამართალში „ლალატის“ სახელწოდებით. თუ ათაბაგის მფარველობაში მყოფი კაცი, ვასალი, ანუ „მინდობილი კაცი“ ლალატით ვინმეს ციხესა და სახლ-კარს წაართმევს, მისი საქმე ათაბაგთან ერთად მაწყვერელსაც უნდა მოხსენდეს („პატრონმა და მაწყვერელმან ცნას“). ამრიგად, მაწყვერელი ათაბაგთან ერთად უმაღლესი სასამართლო ხელისუფლების წარმომადგენელია. ისინი განიხილავენ სისხლის სამართლის მძიმე დანაშაულთა საქმეებს (შეკლევობას, თავდასხმას, ლალატსა და სხვ.). ათაბაგი, როგორც უმაღლესი საერო ხელისუფლების წარმომადგენელი, და მაწყვერელი, როგორც უმაღლესი სასულიერო ხელისუფლების წარმომადგენელი, ერთდროულად და თანასწორად ახორციელებენ სასამართლო ხელისუფლებას ზემოაღნიშნული საქმეების გამო. ათაბაგისა და მაწყვერლის სასამართლო ხელისუფლება შეერთებულია და მას სისხლის სამართლის დარგში შერეული ხასიათი აქვს. მაგრამ მაწყვერელს ამასთან ერთად თავის სამწყსოში ცალკე დამოუკიდებელი საეკლესიო იურისდიქცია აქვს. სულისა და ეკლესიის საქმე მხოლოდ მას ეხებოდა და ათაბაგი მის უფლებებში ვერ ჩაერეოდა. საოჯახო სამართლის დარგიც ხომ მაწყვერლის იურისდიქციას შეადგენდა. ქორწინებისა და ოჯახის საქმე მაწყვერელს ეკითხვის. თუ კაცი გვართა და ღირსებით მასზე უფრო საპატიო ცოლს გასცილდება, სისხლი თავისი გვარის მიხედვით უნდა დაუურეოს, რადგან „მაცხოვარმან დაწყევასა შიგან ესრეთ რქვა: ქმრისამცა შენისა მიმართ არს მოქცევა შენი“. ეს არის ნორმა, რომელიც დაამკვიდრა საეკლესიო სამართალმა საოჯახო სამართლის დარგში.

ის. დოლიძის აზრით მემკვიდრეობით სამართალშიც ცხადად იგრძნობოდა საეკლესიო სამართლის გავლენა. ანდერძით მემკვიდრეობის იურიდიულ ძალას მხარს უჭერს და მტკიცეს ხდის ეკლესია. ანდერძი სამკვიდროს დამტოვებლის გარდაცვალების შემდეგ არის მტკიცე და ნამდვილი, სიცოცხლეში კი სამკვიდროს დამტოვებელს მისი გაუქმებაც შეუძლია და ძალაში დატოვებაც. ეს წესი „განბრძნობილი არს წმიდათა მამათაგან სჯულთა სამოძღვრებლად, ებისტოლეთაცა შიგან ესრეთ წერილ არს ამისთანასა საქმესა შიგან კაცთაგან შესელაზე, ქვექცევა მალ შეუძლებელ არს და ნუენ ხელჰყოფსო“. ესეც კანონიკური სამართლიდან შესული წესია ბექას სამართალში. მსხვილ ფეოდალსა და მის ვასალს შორის რომ რაიმე დავა წამოიჭრება, საქმე სასამართლომ მიუდგომელ და პირუთენელ კაცთა მონაწილეობით უნდა გადაწყვიტოს და შეარიგოს მოდავე მხარეები, რადგან „ცათა და ქვეყნისა შემოქმედსაცა ეზომ უნდოსა ადამიანსა შუა დასხმულნი მოძღვარნი და მეცნიერნი კაცნი შეზაუებნო“, ნათქვამია აღბუღას სამართალში. მაშასადამე, საეკლესიო სამართალი სასამართლო წარმოების საკითხებზედაც ავრცელებს თავის გავლენას. მართლმსაჯულებას ღვთაებრივი ძალა აქვს. მოსამართლე ღვთის მოშიში და სულის საქმის პატივის მცნებელი უნდა იყოს. ანგარება და სიხარბე ღვთის განმარისხებელი საქმეა და მოსამართლე ანგარებით საქმეს ნურავის დაუმტკიცებსო. „ესე სიტყვა წმიდათა მამათა არს, თუ - სიხარბე ბუნებით მხედველობისა კაპი არისო და ყოველი ავი ღმრთისა და კაცთა განმარისხებელი საქმე მას ზედა ჩამოკიდებული არისო“, ამბობს ათაბაგი აღბუღა.

ის. დოლიძე აღნიშნავს, საეკლესიო სამართლის ძალა და ავტორიტეტი გამოყენებულია ვალდებულებითი სამართლის დარგშიც. ეს განსაკუთრებით ნათლად ჩანს სესხის ხელშეკრულების პირობებიდან, აღბუღას სამართალი ვალის ხელშეკრულების დროს კრძალავს „დიდი სარგებლის“ აღებას. თუ კრედიტორმა დიდი პროცენტი აიღოს მსესხებლისაგან, არაკანონიერია და უნდა დაუბრუნოს, რადგან „ანგარება თავად ცოდვად წერეს სჯულის მოძღვართა კაცთა წმიდათა“ და „ვახშის სიდიდე განმარისხებელია ღმრთისაო“.

ერთ ადგილას ბექა მოსეს კანონმდებლობასაც იმოწმებს. როცა ძმები გაიყოფიან სამემკვიდრეო ქონების ზედმეტი წილი - „საუხუცესო“, - რომელიც წინაპართა პატივისცემისა და სულის მოსახსენებლად იყო განკუთვნილი, უფროს ძმას ეძლევა. ამ წესს „თვით მოსეს პირითა დამბადებელი „დაბადებასა“ შიგან დასწერს“, რომელიც ძნელად მოიშლებისო. ამრიგად, ბექა-აღბუღას სამართლის წიგნის

მთელი რიგი მუხლები შეიცავენ საეკლესიო სამართლის წესებსა და დებულებებს. განსაკუთრებით ეს გავლენა, როგორც დაინახეთ, იგრძნობა სამართლის წიგნის იმ ნორმებში, რომლებიც აწესრიგებენ სამოქალაქო, საოჯახო და მემკვიდრეობით ურთიერთობას და აგრეთვე სასამართლო წარმოებასაც. ზემოაღნიშნულიდან საეკლესიო გასაგებია სამცხე-საათაბაგოს ეპისკოპოსის - მაწყვერლის - ფართო უფლება-მოსილება საერო იურისდიქციის დარგში.

ის. დოლიძის აზრით, სცდებოდა ნ. ურბნელი, რომელიც ფიქრობდა, რომ ბექა-აღბულას კანონების ბოლოში დართული 102-ე და 103-ე მუხლი, რომლებშიც ლაპარაკია მეფისა და ეპისკოპოსის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ, სამართლის წიგნის ორგანულ ნაწილს წარმოადგენდა და აქედან იმ არასწორ დასკვნას აკეთებდა, რომ თითქოს აღნიშნული მუხლები გამოხატავდნენ ათაბაგისა და მაწყვერლის უფლებრივ მდგომარეობას. მაწყვერელი „ზოგს შემთხვევაში თავის საერო უფლებით ათაბაგსაც კი აღემატება... ათაბაგს რაღა უფლება ჰქონდა ეპისკოპოზსზედ? - არაფერი... ათაბაგს ხომ „მეფე“ არ ეთქმოდა, „მეფედ“ მოხსენებულია მხოლოდ ეპისკოპოზი და ეს სახელწოდება ცხადად ამტკიცებს მის უპირატესობას²²².

ის. დოლიძე მცდარად მიიჩნევს აგრეთვე ნ. ურბნელის აზრს საათაბაგოს სასულიერო წოდების პრივილეგიური მდგომარეობის შესახებ. რაკი 98-ე მუხლის შემდგომი მუხლები ბექა-აღბულას სამართლად მიიჩნია, ნ. ურბნელმა დახატა საათაბაგოს სასულიერო წოდების იერარქიული სტრუქტურა ზემოაღნიშნულ მუხლებში სასულიერო წოდების პირთათვის გააკეთა, რომ სასულიერო წოდებას დიდი უპირატესობა ჰქონდა საერო ხელისუფლებასთან შედარებით. ასეთი მდგომარეობა ურბნელის აზრით იმით აიხსნება, რომ „სათაბაგოში აღორძინდა ბიზანტიის უკიდურესი ორთოდოქსული მოძღვრება, რომელსაც სულსა და საღმრთო საქმეთა გარდა სხვა არაფერი სწამდა. ასეთმა მიმართულებამ მეტად განადიდდა სასულიერო წოდება და მთელი ერის გრძნობა ამ წოდებას დაუმორჩილა²²³.

ის. დოლიძე დაასკვნის: სინამდვილეში ზემოაღნიშნული მუხლები არ შეიცავენ საათაბაგოს სასულიერო წოდების უფლებრივ მდგომარეობას, არ შეადგენენ ბექა-აღბულას სამართლის ნაწილს და გამოხატავენ XI საუკუნის გაერთიანებული საქართველოს სურათს, როცა სამღვდელოებას მაღლა ეჭირა თავი.

²²² ნ. ურბნელი, ათაბაგი ბექა და აღბულა და მათი სამართალი, გვ. 7. ²²³ იქვე, გვ. 83.

თავიანთ შრომებში საეკლესიო სამართალს ტენდენციურად იხილავდნენ ქართველი საბჭოთა სამართალმცოდნეებიც. საბჭოთა სამართლის მიხედვით, „მასების მოტყუების, ბრძოლისუნარიანობის მოდუნების და, საერთოდ, იდეოლოგიური დათრგუნვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან იარაღს ბურჟუაზიულ წესწყობილებაშიც წარმოადგენს ისეთი რეაქციული ორგანიზაცია, როგორიცაა ეკლესია“²²⁴.

გიორგი ინწკირველი ეხება კანონიკურ სამართალსაც: „ფეოდალიზმის ეპოქაში, ეკლესიის როლისა და მდგომარეობის შესაბამისად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა აგრეთვე საეკლესიო სამართლის ნორმებს, ე.წ. კანონიკურ სამართალს. სპეციალური საეკლესიო სასამართლოებიც კი არსებობდა, რომლებიც განიხილავდნენ არა მარტო სასულიერო პირების, არამედ საერო პირების საქმეებსაც, რაც შეეხება საქორწინო და საოჯახო საკითხებს, მათი მოწესრიგება თითქმის მთლიანად საეკლესიო სამართლის ნორმების მიხედვით ხდებოდა. ამის შესახებ ფ. ენგელსი წერდა: „ეკლესიის დოგმები ამავე დროს პოლიტიკურ აქსიომადაც იქცა და ბიბლიის ტექსტებმა ყოველ სასამართლოში კანონის ძალა მიიღო“²²⁵.

ქართული სამართლის ისტორიის ცალკეული საკითხები განხილული აქვს მ. ბროსეს („საქართველოს ისტორია, ნაწ. I-2, თარგმანი სლოლობერიძისა“, ტფ. 1895-1900), პოსელიანს (Краткая история Грузинской Церкви, СПб. 1843), ეთაყიანიშვილს („რჩეული ნაწარმოებები“, ტ. I, 1968), ს. კაკაბაძეს („საისტორიო ძიებანი“, ტფ. 1924, „სასისხლო სიგელების შესახებ“, ტფ. 1924, საქართველოს ისტორია (1500-1810), ტფ., 1922, „საქართველოს ისტორია 1819 წლიდან“, თბ., 1994). ეხახანაშვილს (Дополнение к грузинским каталитическим законам), მიხ. თარხნიშვილს სხვადასხვა შრომაში (მთარხნიშვილი, წერილები, თბ., 1994). უცხოელ ავტორებს მაქსიმე კოვალსკის (Закон и обичай на Кавказе, 1886), ვსოკოლსკის, ელ. ბენეშევიჩის (В. Соколюкский „Греко-римское право в уложении грузинского царя Вахтанга VI (Журн. мин. нар. просв. 1897.IX, с. 56,93), Вл. Бенешевич, „Грузинский Великий Номоканон по спискам Тбилисского церковного музея (Христианск. Вестник, I, II, с. 350,351) და სხვ.

ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვნად მივიჩნით საეკლესიო სამართლის სფეროში ჩვენთვის ხელმისაწვდომი ბოლო ნაშრომი რუსული სამართლის ისტორიისა, ესაა В. А. Цыпин, Церковное Право, М., 1994. ამ შრომას აკარტაშევისა და მ. პოსნოვის ზემოაღნიშნულ

²²⁴ გ. ინწკირველი, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, სახელმძღვანელო იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის, მეხუთე გამოცემა, თბ. 1979, გვ. 121.

²²⁵ იქვე, გვ. 111.

შრომებთან ერთად კრიტიკულად ვიყენებთ ჩვენი ნაშრომის პირველი ნაწილის შესავალ თავში²²⁶. საეკლესიო სამართალი კარგადაა შესწავლილი რუსი საეკლესიო სამართალმცოდნეების მიერ²²⁷.

²²⁶ სამართალი ბატონიშვილისა დავითისა“, დ. ფურცელაძის გამოცემა, თბ., 1964; „ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი, თ. ენუქიძის გამოც. თბ. 1955; „სამართალი ვახტანგ მეექვსისა“ ი. დოლიძის გამოცემა, თბ. 1981; „ქართული სამართლის ძეგლები“, ი. დოლიძის გამოც. ტ. I-VIII, თბ. 1963-74; „ბერძნული სამართალი ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებულიდან“, თ. ბრეგვაძის გამოცემა, თბ. 1964; „სამართალი სომხური, ქართული ვერსია, შესრულებული ვახტანგ VI-ის ბრძანებით“ გამოსცა ლ. მელიქიშვიტებმა; „ქართული ძეგლები, კანონმდებლობა“, №2, ტ. ტფ. 1927. აგრეთვე “Законы Вахтанга IV”. изд. Д.Л. Пуццеладзе, ТБ, 1980; Сборник законов грузинского царя Вахтанга IV, изд. А.С. Френкеля, под ред. Д.З. Бакрадзе. ТФЛ. 1887; Karz J., Gode du roi Vakhtang VI, Strasbourg, 1934-37. გ. კეკელია, ბაგრატის სამართალი, 1984.

²²⁷ М.Э. Поснов, История Христианской Церкви, Брюссель, 1964; А. Карташев, Вселенские соборы, Париж, 1963; Филарет, Митрополит, Пространный Христианский Катехизис, Варшава, 1931; Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права, СПб, 1908; Трубецкой Е.Н. Лекции по энциклопедии права, М. 1913; Дигести Юстиниана, М. 1984; Суворов Н. Учебник церковного права, М. 1913; Никодим, Епископ Далматинский, Православное церковное право, СПб, 1897; Матфей Властарь, Алфавитная синтагма, Симферополь, 1901; Migne, Patrologia Graeca (მრავალტომეული); Migne, Patrologia Latina (მრავალტომეული); Петр (Люльс), Епископ Нью-иорский, Дисциплинарные труды первых четырех Вселенских соборов, 1980; Казанский Петр, История Православного монашества на востоке, ч. I. 1954; Гиудулянов П.В. Восточные патриархи в период четырех вселенских соборов, Ярославль, 1908; Бердников И.С. Краткий курс Церковного права, Казань, 1888; Павлов И.С. Курс церковного права, Св. Троице Сергеева Лавра, 1902; Павлов А.С. Номоканон при большом Требнике; Maxime des Sardes, Metropolitte, Le Patriarcat oecumenique dans L'Eglise orthodoxe, Paris, 1975; Заозерский Н. О церковной власти, Сергеев Посад, 1894; Правила Святых Апостол, Святых Соборов Вселенских и Поместных Отцов с толкованиями, М. 1912; Соколов, Из лекции по церковному праву; А. Лебедев, Вселенские соборы, т. III. 1896; IV 1904; Филарет, Архиепископ, Православное догматическое богословие, 1882; Болотов В.В. Из истории церкви Сиро-Персидской (Христ. чт.» 1899, 1900); Троицкий И.Е. Изложение веры Церкви армянской, С.П.Б. 1875; Сабинин М, История Грузинской Церкви до VI века, СПб. 1877; Джавахов, Проповедническая деятельность Ап. Андрея и св. Нини в Грузии; 1901, Марр Н.Я. История Грузии, СПб, 1906.

ნაწილი I.**საეკლესიო სამართლის წყაროები**

თავი I.

საქართველოს საეკლესიო სამართლის წყაროები მთლიანად არის გამოშვებული მსოფლიო ეკლესიის სამართლის საერთო წყაროდან, ამიტომაც ზოგადად შეეყვებით მათ. მოვიტანთ ვრცელ ამონარიდებს უკანასკნელ დროს გამოცემული ქართული და რუსული საეკლესიო ლიტერატურიდან. სამართლის წყაროებს ყოფენ ორ მთავარ ჯგუფად. პირველში იგულისხმება პირები და ინსტიტუტები, რომელთაც შექმნეს სამართლის ნორმები, მეორე კი წარმოადგენს დოკუმენტებსა და ძეგლებს, რომლებშიც გადმოცემულია აღნიშნული ნორმები.

ახალი აღთქმის, ანუ ქრისტიანული ეკლესიის სამართალი ეფუძნება ეკლესიის მოწყობის და საეკლესიო წესრიგის შენარჩუნების შესახებ წმიდა წერილში გადმოცემულ იესო ქრისტეს სწავლებას.

ქრისტეს მცნებები წარმოადგენს ეკლესიის სწავლებისა და ცხოვრების ქვაკუთხედს. უფალმა დაადგინა საეკლესიო ნათლობის საიდუმლო (მთ. 28, 19), ეპარისტიის საიდუმლო (ლუკა 22, 19), სინანულის საიდუმლო და მოციქულთა მიერ ცოდვათა ახსნის უფლება (მთ. 18, 18), მაცხოვარმა მიანიჭა სამღვდლოებას უფლება ეცხოვრა სამწყსოს ხარჯით (ლუკა 10, 7). ქრისტემ დააწესა სწავლება ქორწინების შესახებ (მთ. 19, 5-6, 9), მიანიჭა უფლება ეკლესიას მოსამართლეობისა შემცოდე ძმების მიმართ (მთ. 18, 15-17), დაგვიტოვა მცნება სახელმწიფო ხელისუფლებასთან ჩვენი დამოკიდებულების შესახებ (მთ. 22, 21).

ქრისტეს მცნებათა გარდა, საეკლესიო სამართლის წყაროა აგრეთვე მოციქულთა ნაწერები, გადმოცემული წმიდა წერილში (მოციქულთაგან კი მიიღეს ეკლესიის მამებმა): ეპისკოპოსთა და დიაკონთა შესახებ სამართლებრივი მცნებები და დადგენილებები (1 ტიმ. 3, 1-13), წესი თუ როგორი სახის უნდა იყოს სამღვდლოება (ტიტეს მიმართ ეპისტოლე, აგრეთვე 1 ტიმ. 3, 2-7). მორწმუნეთა ვალდებულება დაემორჩილონ მწყემსს (ებრ. 13, 17). საეკლესიო თემის ვალდებულება მწყემსის არჩევისა (1 კორ. 9, 13-14). სწავლება ქორწინების შესახებ (კოლას. 3, 18-21; 1 პეტრ. 3, 1-2; 1 კორ. 7, 10-13; 1 კორ. 7, 40). ზეთის ცხების შესახებ (იაკ. 5, 14-15), შემცოდეთა მიმართ მოპყრობის შესახებ (2 ეფეს. 3-6), მოციქულთა მიერ მოცემულია წესი სასულიერო პირის მიმართ საჩივრის მიღებისა (1 ტიმ. 5, 19), სახელმწიფო ხელისუფლებასთან ურთიერთობის შესახებ (რომ. 13, 1-7), სხვა სარწმუნოების პირთან დამოკიდებულების შესახებ (1 კორ. 5, 9-10, 12-13).

პირველწყაროს საეკლესიო სამართლისა წარმოადგენს საღვთო მცნებები. ისინი წარმოადგენს საძირკველს საეკლესიო მოწყობისა და სახელმძღვანელოს ეკლესიისათვის. მათი დახმარებით აღასრულებს ეკლესია თავის მისიას - ხსნისა. ეს მცნებები, როგორც ითქვა,

მოცემულია წმიდა წერილში. ეკლესიას დადგენილი აქვს ქველი და ახალი აღთქმის წმიდა წიგნების ნუსხა.

ქრისტიანებისათვის სავალდებულოა მოსეს მიერ მოცემული ღვთის ათი მცნება, სრული ძალა შეინარჩუნა, აგრეთვე, სისხლის-აღრევითი ქორწინების ძველადღებულმა აკრძალვამ. როგორც აღინიშნა, ეკლესიისათვის საყოველთაოდ სავალდებულოა ქრისტეს მცნებათა დაცვა, ახალი აღთქმა საეკლესიო სამართლის უმთავრესი წყაროა, ეკლესიის წმიდა მამებმა, რომელთა გონება განათლებული იყო სული წმიდის მადლით, მოგვცეს წმიდა წერილის ანუ ღვთის სიტყვის განმარტება. ამიტომაც მამათა სწავლება ეკლესიის სწავლებაა. უფლის მიერ უწყებელი საღმრთო და წმიდა წერილი უნდა განიმარტოს არა ნებისმიერად, არამედ როგორც განმარტა იგი წმიდა ეკლესიამ და იცავს თავის მიერ გამოცემული კანონებით. საეკლესიო სამართალი, რომლის მიხედვითაც არის მოწყობილი საეკლესიო ცხოვრება, წარმოადგენს კანონების სისტემატურ გადმოცემას. კანონი - საეკლესიო ცხოვრების წესია, დისციპლინარული დადგენილებები მოციქულებისა, კრებებისა და წმიდა მამებისა.

საეკლესიო სამართლის ჩვენამდე მოღწეული უძველესი წყაროა „სწავლება 12 მოციქულისა („დიდაქე“). ეკუთვნის I და II საუკუნეთა მიჯნას. მასში არ მოიხსენიებიან მღვდლები (პრესვიტერები), საუბარია მხოლოდ ეპისკოპოსებსა და დიაკვნებზე, მოგზაურ მოციქულებსა, წინასწარმეტყველებსა და მასწავლებლებზე. ამჟამად კოპტური და ეთიოპური ეკლესიების სამართალში გამოიყენება III ს. ეგვიპტეში შედგენილი კრებული „წმიდა მოციქულების საეკლესიო კანონები“. III საუკუნეშივე გამოჩნდა „დიდასკალია“ (მოციქულთა დარიგება), სხვაა „მოციქულთა დადგენილება“, რომელიც გამოჩნდა III ს-ის დასასრულსა და IV ს-ის დასაწყისში, რომელსაც ამჟამად ეკლესიაში არ აქვს იურიდიული ძალა, სამაგიეროდ, ამჟამად მართლმადიდებელი ეკლესიის კანონიკური კოდექსი, მიღებული მოციქულთა მიერ იერუსალიმის 45 წლის კრებაზე, გამოჩნდა IV ს-ში. ესაა „მოციქულთა კანონები“, ის ძველთაგანვე მიჩნეულია მოციქულთა გადმოცემის ნაწილად. მართლმადიდებელი ეკლესიის კანონიკურ კოდექსში შევიდა სამი წმიდა მამის - წმ. დიონისეს, წმ. პეტრე აღექსანდრიელისა და გრიგოლ ნოეკესარიელ სასწავლომოქმედის კანონები.

ნიკეამდელ ეპოქაში ქრისტიანული თემები ეპისკოპოსთა მიერ იმართებოდნენ წმიდა წერილში გადმოცემული და მოციქულთა მიერ დადგენილი ნორმებით. ეკლესიის ერთობა მიიღწეოდა საეკლესიო თემებს შორის ცოცხალი ურთიერთობით. სარწმუნოებრივი ერთობის მიუხედავად, ზოგიერთ თემს უკონდა თავისი საღვთისმსახურო განსხვავებულობა და განსაკუთრებული სამართლის ნორმები. გაუგებრობისა და სადავო საკითხების აღმოსაფხვრელად საეკლესიო თემების წარმომადგენლები იწყებდნენ საეკლესიო კრებებს. მიღებული კრების განსაზღვრებებს მრგვალიეგოსავლელი ეპისკოპოსის სახით უგზავნიდნენ იმ ეკლესიასაც, რომელთა წარმომადგენლებიც ამ კრებაში არ მონაწილეობდნენ. ეპისტოლეები ეხებოდა, ძირითადად, საეკლესიო-საკანონმდებლო საკითხებს. ზოგიერთი კანონიკური ეპისტოლე იღებდა სავალდებულო იურიდიულ სახეს და იქცეოდა სავრთო საეკლესიო სამართლის წყაროდ.

1. **მსოფლიო საეკლესიო კრებუბა და მათი კანონება.** I. პირველი მსოფლიო საეკლესიო კრება მოწვეულ იქნა ქალაქ ნიკეაში, 325 წელს, რომის იმპერატორის კონსტანტინე I დიდის (306-337) საგანგებო ბრძანებით და ამ კრებასთან დაკავშირებული ყველა ხარჯიც თავად იმპერატორმა გაიხარა. „კრების ძირითადი მიზანი იყო ოფიციალური დადგენილების გამოტანა, ქრისტიანობის, როგორც სახელმწიფოებრივად აღიარებული სარწმუნოების შესახებ, რომელიც თავისი არსებობის პირველ ხანებიდან IV საუკუნის დასაწყისშიც კი მკაცრად იდგენებოდა და, ამასთან, განხილვა იმ უმთავრესი დოგმატიკურ-კანონიკური და იერარქიულ-ადმინისტრაციული საკითხებისა, რომლებიც იმ ხანებში ერთობ მწვავედ ისმოდა და რომელთა მოგვარება-მოწესრიგება ნიშნავდა ქრისტიანობის უკვე, როგორც სახელმწიფო რელიგიის ძლიერებასა და მის შემდგომ განვითარებას მთელ საქრისტიანო მსოფლიოში. კრებბას ესწრებოდნენ როგორც რომის იმპერიაში შემავალ ქრისტიანულ ორგანიზაციათა წარმომადგენლები (ძირითადად, ეპისკოპოსები), ასევე მის ფარგლებს გარეთ არსებულ, სხვა სახელმწიფოთა ქრისტიანულ ორგანიზაციათა წარმომადგენლებიც. კრებაზე მონაწილეობა მიიღო 300-მდე ეპისკოპოსმა და დაბალი ხარისხის წარმომადგენელმა. კრებას ესწრებოდა სულ 318 მამა.

კრება, რომელიც ევსტათი ანტიოქიელის თავმჯდომარეობით გრძელდებოდა ორ-ნახევარ თვეს, 19 ივნისიდან 25 აგვისტომდე, მიმდინარეობდა ეკლესიის სასახლის ერთ-ერთ პალატაში. კრებაზე ნებადართული იყო საერო პირების დასწრებაც და დარბაზში ზოგჯერ 2000-მდე კაცი იყრიდა თავს. დარბაზის ირგვლივ იდგა საჯარძლები ეპისკოპოსებისათვის, ხოლო შუაში კი მაგიდაზე ესვენა საღმრთო წერილი (ბიბლია). იმპერატორი კონსტანტინე თავად ესწრებოდა ხოლმე სხდომებს და ზოგჯერ მათ სიტყვიათაც ხსნიდა.

კრების განხილვის ერთ-ერთ უმთავრეს საკითხს წარმოადგენდა არიოზის მწვალებლური აზრის უარყოფა იესო ქრისტეს არაღვთაებრიობის შესახებ. არიოზი დაჟინებით იცავდა თავის ცრუმოდღერებას და, ამბობდა, რომ - იყო დრო, როცა ძე ღვთისა არ იმყოფებოდა (ე. ი. „არ იყო შობილი უწინარეს ყოველთა საუკუნეთა“) და იგი არის ქმნილებათ (ამიტომ არის მრწამსში მიმატებული სიტყვები „შობილი და არა ქმნილი“). არიოზის მოძღვრებას მხარს უჭერდა ზოგიერთი ეპისკოპოსი, როგორებიც იყვნენ: ეუსევი ნიკოდმიელი, თეოგნოსტი ნიკიელი და მარისი ქალკედონელი. საჯარო პაექრობაში დასახელებული მწვალებლები დამარცხდნენ. მათი მოძღვრების უარყოფაში დიდი როლი ითამაშეს წმ. ნიკოლოზ მირონლუკიის მთავარეპისკოპოსმა, წმ. სპირიდონ ტრიმიტუზტელმა, აღექსანდრიელი ეპისკოპოსის დაკეანმა წმ. ათანასემ და სხვებმა. კრებამ ერთხმად დაადგინა მწვალებელ არიოზის და მის თანამოაზრეთა ეკლესიიდან განკვეთა, რომელმაც თავიანთი შეცდომები არ მოინანიეს. კრებაზე შემუშავდა სარწმუნოების სიმბოლოს (კრედიოს), ანუ როგორც ქართულად ეწოდება - მრწამსის (წარმოებული მრწამსის პირველი სიტყვიდან „მრწამს“) ტექსტი (სარწმუნოების სიმბოლოს ტექსტი შეივსო, დაზუსტდა და მისი საბოლოო რედაქცია მიღებულ და დამტკიცებულ იქნა კონსტანტინოპოლის მე-2 მსოფლიო კრებაზე).

ნიკეის კრებამ დღის წესრიგში დააყენა ასევე აღდგომის დღესასწაულის საკითხიც და დადგინდა, რომ იგი უნდა იდღესასწაულდებოდეს ერთდროულად

ყველა ეკლესიაში, ე.ი. გაზაფხულის მთავრის შეესების შემდეგ პირველსავე კვირას²²⁹.

კრებაზე დამსწრე ეპისკოპოსთა ერთ ნაწილს სურდა დაეკანონებინა მღვდლებსა და დიაკნების უქორწინებლობა, მაგრამ ამ წამოყენებული წინადადების წინააღმდეგ მკაცრად გაილაშქრა ეპისკოპოსმა პაფნუტიმ და კრებას მიუთითა, რომ „ვაითუ გადაჩქებულნი სიმკაცრით ზიანი მივაყენოთ ეკლესიასო“, კრებამ, ბჭობის შემდეგ, მღვდლებისა და დიაკნების დაუქორწინებლობის შესახებ წამოყენებული აზრი უარყო და გაიზიარა პაფნუტის შეხედულება.

კრებამ, ასევე დაამტკიცა ამა თუ იმ ეკლესიის მთავარ წარმომადგენელთა იერარქიული და ადმინისტრაციული ნორმები, ურთიერთშორის პატივისა და უფლებრივი მდგომარეობის შესახებ. კრებამ გამოცხადებულ 20 კანონი³⁰.

კრების დადგენილების 20-ივე მუხლი კრების მონაწილე ეპისკოპოსების მიერ მათ ეპარქიებში, - თავ-თავიანთი ქვეყნების მიხედვით, - ეცნობა ყველა ეკლესიას²²⁹.

2. მეორე მსოფლიო საეკლესიო კრება მოწვეულ იქნა კონსტანტინოპოლში, 381 წლის მაისში იმპერატორ თეოდორის ბრძანებით. კრება, რომელსაც ესწრებოდა 150 ეპისკოპოსი, გაიხსნა წმიდა მელეტი ანტიოქიელის თავმჯდომარეობით, რომლის გარდაცვალების შემდეგ კრების თავმჯდომარეობა დაეწადა გრიგოლი ღვთისმეტყველს და ბოლოს კონსტანტინოპოლელ ეპისკოპოს ნექტარიოსს. კრებამ განიხილა მაკედონის და მის თანამოაზრეთა მწვალებლური სწავლება, რომელიც უარყოფდა სული წმიდის ღვთაებრიობას.

სარწმუნოების სიმბოლოს, გრიგოლი ღვთისმეტყველის მითითებით. წმიდა მამებმა დაამატეს ზოგიერთი გამოთქმა ძე ღვთისაზე, მოძღვრება წმიდა სულზე („და სული წმიდა უფალი და ცხოველსმყოფელი“...), ეკლესიის ერთიანობაზე („ერთი წმიდა კათოლიკე“...), ნათლობის საიდუმლოზე („ადვიარებ ერთსა ნათლისღებასა...“) და მკედრებით აღდგომაზე („მოველი აღდგომასა...“).

კრებამ, რომელმაც შეიმუშავა და დაამტკიცა 7 კანონი, მაკედონი და მისი თანამოაზრენი განიოტა, ე.ი. განკვეთა.

ამავე წლის სამ სექტემბერს, აკვილეში ამბროს მედიოლანელის თავმჯდომარეობით მიმდინარეობდა სამი მიტროპოლიტის (მილანის, აკვილეს და სირმიის ეპისკოპოსთა) კრება, - არიოზელთა მოძღვრების დასაგმიობად. კრებამ დაადასტურა ნიკეის კრების დადგენილებანი და განსაკუთრებით გაუსვა ხაზი ძე ღმერთის მარადიულობის, მისი ღვთაებრივი ბუნების და მამა ღმერთთან თანატოლობის მოძღვრებას³⁰.

²²⁹ „საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1978, გვ. 174-176; იხ. აგრეთვე: Протоиерей Святых Апостолов. Святых Соборов Вселенских и Поместных и Святых Отцов с толькочашени: 2. М. 1912, с. 5; საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1974, გვ. 131; „მოციქულთა, მსოფლიო და ადგილობრივი საეკლესიო კრებებისა და წმიდა მამათა კანონთა კომენტარები“, საღვთისმეტყველო კრებული, 1987, №1, გვ. 43; დოგმატურ-ისტორიული საკითხები: ა) მსოფლიო საეკლესიო კრებების მოკლე კურსი შედგენილი ა. ლებედვეის „Вселенские соборы, т. III, 1896, т. IV, 1904-ის მიხედვით; ბ) დოგმატური ღვთისმეტყველების მოკლე კურსი შედგენილი არქიეპისკოპოს ფილარეტის „Православные догматическое словословие“ 1882-ის მიხედვით გ. რუხაძის მიერ, თბ. 1994.

მეორე მსოფლიო კრებამ გამოსცა ეპისტოლე, რომელიც შემდეგ დაყვეს შვიდ კანონად. მესამე კანონს რომის ეკლესია უარყოფს, რადგან ამ მესამე კანონში ამაღლებულია კონსტანტინოპოლის ეპისკოპოსის ღირსება რომის ეპისკოპოსის დარად: „რადგან კონსტანტინოპოლი ახალი რომია“, ე.ი. მეფის ქალაქია (II მს. კრ. III კან.).

ცნობილია, რომ რომში კათედრების ღირსებას აკავშირებდნენ არა ქალაქების პოლიტიკურ მნიშვნელობასთან, არამედ მათი თემის სამოციქულო წარმოშობასთან, ამიტომაც დიპტიქში პირველ ადგილზე აყენებდნენ რომის, ალექსანდრიის და ანტიოქიის ეკლესიებს, რომელნიც მოციქულ პეტრეს და მისი მოწაფის მარკოზის მიერ იყვნენ დაფუძნებული. რომელიც ეპისკოპოსები რამდენიმე ასწლეულის მანძილზე ჯიუტად ეწინააღმდეგებოდნენ კონსტანტინოპოლის კათედრის ამაღლებას²³⁰

3. მესამე მსოფლიო საეკლესიო კრება შედგა ქ. ეფესოში, 431 წელს, იმპერატორ თეოდოსი მცირის (408-450) მოწვევით. კრებას ესწრებოდა 200 ეპისკოპოსი. 7 იენისისათვის დანიშნული კრება, დამაბრკოლებელი მიზეზების გამო, გაიხსნა 22 იენისს, ყოველდღე მთელი ღვთისმშობლის ტაძარში, რომლის შუა, ამაღლებულ ადგილას ესვენა წმიდა სახარება. კრებას თავმჯდომარეობდა კირილე ალექსანდრიელი; კრების განხილვის საგანს შეადგენდა კონსტანტინოპოლის მთავარეპისკოპოსის - ნესტორის მწველბლური აზრის უარყოფა, რომელიც ამტკიცებდა, რომ მარიამმა დაბადა კაცი, რომელიც მერე შეუერთდა მადლით სიკეთე დაფთვას, ასე რომ, მარიამი არ იყო ღვთის მშობელი. ნესტორი, მიუხედავად ოიხზსის მიწვევისა, კრებაზე არ გამოცხადებულა. მას მხარს უჭერდნენ ზოგიერთი ეპისკოპოსი და მეფის უწარჩინებულესი პირები (დიდებულები). კრებაზე საჯაროდ იქნა წაითხული სარწმუნოების სიმბოლო და მისი ძველი, ნინეური ვარიანტი. კრებამ მოისმინა კირილე ალექსანდრიელის კამათი ნესტორის წინააღმდეგ და ამ უკანასკნელის თხზულება. კრებამ ერთსულოვნად სცნო წმ. კირილეს მიერ მოქყანილი არგუმენტების შეთანხმებულობა ნიკეის (325 წ.) კრების აღსარებასთან, ხოლო ნესტორის ახსნა-განმარტებანი კი ცრუმოდურებად.

კრების მონაწილე წმიდა მამათა მიერ კრებამ დამატებით მოისმინა საღმრთო წერილიდან დამოწმებული ადგილები ღვთის სიტყვის (ლოგოსის) განხორციელების შესახებ, - ერთეულის და მხოლოდად გამოაცხადეს. კრებამ თავისი დადგენილება, მეორე დღესვე (23 იენისს) განუცხადა ნესტორს და წერილობით აცნობა იმპერატორს.

კრებაზე, სხვა საკითხთან ერთად გაიჩნა ეკიპროსელი ეპისკოპოსის რეგინის საჩივარი - იოანე ანტიოქიელ ეპისკოპოსზე; ეს უკანასკნელი ცდილობდა კვიპროსის ეპისკოპოსის თანხმად დაქვემდებარებას, მიუხედავად იმისა, რომ კვიპროსის ეკლესიას მოციქულთა დროიდან მართადად დამოუკიდებელი ეპისკოპოსი, რომელიც კუნძულის ეპისკოპოსთა მიერ იყო არჩეული, რასაც, როგორც კანონიკურ აქტს, განამტკიცებდა ნიკეის კრების ის დადგენილებაც, რომლის მიხედვით ყველა ეკლესიას (ფართო ცნებით) შენარჩუნებული ჰქონდა საკუთარი უპირატესობა მართვა-გამგეობის მხრივ.

საგულისხმოა, რომ 8 იენისს, რომლის წინა დღესაც ეფესოს კრების გახსნა იყო ნაგარადუფი, შემოსხნებული იოანე ანტიოქიელი, შეთანხმდა ეპისკოპოსთა ერთ ნაწილთან და ერთობა განუცხადა ნესტორს. მათ ცალკე მოიწვიეს კრება,

²³⁰ საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1974, გვ. 132.

რაზუდაც კირილე ალექსანდრიელი ერეტიკოსად, ხოლო მისი კრება კი უკანონოდ გამოაცხადეს მოხდა ის, რომ ამ ორივე კრების დადგენილებები იმპერატორს ერთდროულად მიუვიდა ფოსტიო. იმპერატორმა თავდაპირველად განიზრახა ნესტორისა და კირილეს პატიმრობაში აყვანა, მაგრამ მალე გაეცინა საქმის ნამდვილ ვითარებას და წმ. კირილეს თავმჯდომარეობით ჩატარებული მსოფლიო კრების ყველა დადგენილება დაამტკიცა (სექტემბერში), ხოლო ნესტორი ანტიოქიის მახლობლად მდებარე ერთ-ერთ მონასტერში ჩაამწყვდია. ეფესოს კრებამ გამოსცა 8 კანონი და ერთი ეპისტოლე კამფილიის კრებისადმი (მცირე აზიაში იყო), რომელიც მე-9 კანონად იწოდება²¹¹.

4. მეოთხე მსოფლიო საეკლესიო კრება მოწვეულ იქნა ქალაქ ქალკედონში, 451 წელს კრება, რომელსაც თავმჯდომარეობდა კონსტანტინოპოლელი ანატოლი, - გაიხსნა 8 ოქტომბერს და დასრულდა 1 ნოემბერს. კრებაზე მონაწილეობას იღებდა საქრისტიანო მსოფლიოს 630 ეპისკოპოსი.

კრების განხილვის უმთავრეს საკითხს შეადგენდა კონსტანტინოპოლელი არქიმანდრიტის - ეგვიპტის მწველბელური სწავლების უარყოფა. ეგვიპტი ამტკიცებდა, რომ იესო ქრისტეში იყო მხოლოდ ერთი ღვთაებრივი ბუნება და ერთი ნებისყოფა. კაცის ბუნება და კაცის ნებისყოფა კი ჩანთქმული იყო ღვთაებრივი ბუნებისა და ნებისყოფის მიერ. ამ სწავლას ეწოდება მონოფიზიტობა (ბერძ.), ანუ ერთბუნებიანობა. კრებაზე წაითხულ იქნა პაპ ლევის წერილი, რომელშიც გადმოცემულია დოგმატი, რომ „იესო ქრისტე არის ჰეშმარიტი ღმერთი და ჰეშმარიტი კაცი, ჩვენი მსგავსი, ცოდვის გარეშე; განხორციელებისას მას აქვს ერთი პირი და ორი ბუნება, შეერთებული მასში ერთპირად, შეურევენელად და განუყოფელად“. მეოთხე მსოფლიო კრებამ „რომელსაც უეგლ მართლმადიდებლობისა“ ეწოდა, განაჩინა, აღიაროს ქრისტეში შეერთება ორ ბუნებათა: განუყოფლად, განუყრელად, შეურევენელად და უქცევლად. 1) განუყოფლად, ე. ი. ორი ბუნება შეერთებული ქრისტეში, არ შეადგენს ცალკე არსებულ პიროვნებას, არამედ ორივე ბუნება შეერთებულია ერთგვამოუნად. 2) განუყრელად, ე. ი. შეერთება ორი ბუნებისა, დაწყებული ღვთის სიტყვის განხორციელების პირველ წამიდანვე, გაგრძელდა და გრძელდება მაინც. კაცობა იესოში არასოდეს არ ყოფილა განსაკუთრებულ პიროვნებად, არამედ მიღებულ იყო მისი ღვთაებრიობის პიროვნების ერთობაში ერთ გვამოვნებად. 3) შეურევენლად, ე. ი. ორი ბუნება იესო ქრისტეში არ შერეულა ერთმანეთში ისე, რომ მათგან შემდგარიყო მესამე ბუნება, არამედ ორივე ბუნება იმყოფება მასში, როგორც ორი სხვადასხვაგვარი ბუნება. 4) უქცევლად, ე. ი. ღვთის ძისაგან კაცური ბუნების მიღებით არ შეცვლილა არც ღვთაებრივი და არც კაცური ბუნება, არც ღვთაებრივი ბუნება ქცეულა კაცურად, არც კაცური - ღვთაებრივად. თითოეული ბუნება, შეერთების შემდეგაც, დარჩა უცვალბელად და მთელად.

კრებამ ეგვიპტი და მისი თანამოაზრენი (მონოფიზიტები) განიოტა, ე. ი. განკეოთა, ქრისტიანულ მსოფლიოში მათ სწავლას მისდევს სომეხთა ეკლესია.

კრებამ გამოსცა სულ 30 კანონი²¹¹.

²¹¹ საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1978, გვ. 177-178; საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1974, გვ. 132.

5. მეხუთე მსოფლიო საეკლესიო კრება მოწვეულ იქნა იუსტინიანე პირველის (527-565) ბრძანებით, კონსტანტინოპოლში 553 წელს. კრებამ მუშაობა დაიწყო 4 მაისს და დაამთავრა 2 ივნისს. მისი პირველი სხდომა შედგა პატრიარქის სასახლის ერთ-ერთ დარბაზში, წმ. სოფიის მახლობლად. თავმჯდომარეობდა პატრიარქი ევტიქი. კრებას ესწრებოდა სულ 165 მამა. იმპერატორს სურდა შეერიგებინა მონოფიზიტები (ე.ი. ერთბუნებიანები) და დიოფიზიტები (ე.ი. ორბუნებიანები), ანუ მართლმადიდებლები. მონოფიზიტები შერიგების პირობად საკითხს აყენებდნენ სამ სასულიერო პირზე, რომლებიც მე-4 კრებაზე იქნენ გასამართლებულნი. ესენი იყვნენ: თეოდორე მოფსუეტელი, ივა ედესელი და თეოდორიტე კვირელი. კრებაზე საზეიმოდ იქნა დამტკიცებული რა ქალკიდონის კრების ყველა დადგენილება, მიმდინარე კრების მე-4 და მე-8 სხდომებზე, დაამხეს ზემოხსენებული მონოფიზიტები და მათი თხზულებანი, რომლებითაც ისინი ნესტორის ცრუმოძღვრებას ესარჩლებოდნენ. ამასთან ერთად კრებამ დაამტკიცა წინა მსოფლიო კრებათა დადგენილებანიც²².

6. მეექვსე მსოფლიო საეკლესიო კრება მოწვეულ იქნა იმპერატორ კონსტანტინე პოლონატის (668-685) ბრძანებით 680 წელს, ქალაქ კონსტანტინოპოლში. კრებას ესწრებოდა 168 მამა. კრების მიზანი იყო მწვალებელ მონოთელიტების დამხობა, რომლებიც მონოფიზიტების შემდეგ გაჩნდნენ და სახელმწიფოში რელიგიურ განხეთქილებას ქმნიდნენ. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ იესო ქრისტეში იყო ერთი, ღვთაებრივი ნებისყოფა.

„ამან წმიდამან კრებამან სარწმუნოებით და მოწლედ შეიწყნარა ებისტოლე წმიდისა და ნეტარისა აგათონ პრომთა პაპისაი, მოწერილი ღვთისმსახურისა მყოფისა... კონსტანტინესა, რომელსა შინა წერილ არს სახელდებით განკუთთაი და განყრათი ყოველთაი, რომელთა ქადაგეს ერთი ნებაი და ერთი საქმე განაკაცებისა განგებულებასა შინა ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისასა ეგრეთვე სახელ“ (მცირე სჯულისკანონიდან)²³.

ტრულის კრების კანონები. V და VI მსოფლიო კრებებზე განიხილებოდა მხოლოდ დოგმატური საკითხები და დისციპლინარული კანონები მას არ გამოუცია, მაგრამ VI მსოფლიო კრებიდან 10 წლის შემდეგ, 691 წლის I სექტემბერს იმპერატორ იუსტინიანე II-ის მოწვევით სასახლის ტრულის („გუმბათის“) პალატაში შეიკრიბა 227 მამა კონსტანტინოპოლის, ალექსანდრიის, ანტიოქიის, იერუსალიმის პატრიარქებისა და რომის პაპის ლეგატების თავმჯდომარეობით. კრების სხდომები გაგრძელდა ზუსტად ერთი წელი, 692 წლის 31 აგვისტომდე და თავისი მოღვაწეობა გამოამხეურა საეკლესიო-დისციპლინარული კანონებით.

ამ მეხუთე-მექვსედ წოდებული კრების 102 კანონს მართლმადიდებლურ ეკლესიაში აქვს მსოფლიო კრებათა კანონების ავტორიტეტი²⁴.

7. მეშვიდე მსოფლიო საეკლესიო კრება შედგა 787 წელს, ქალაქ ნიკეაში. გაგრძელდა ერთი წელიწადი. კრებას ესწრებოდა სულ 367 ეპისკოპოსი. ქრისტიანეთა უკანასკნელი დევნა გამოწვეული იყო ხატთა თავანისცემის გამო

²² საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1978, გვ. 177-178; საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1974, გვ. 132.

და ხსენებული კრების მიზანიც ხატთა თაყვანისცემის აღდგენით გამოიხატებოდა. ხატთა თაყვანისცემისათვის ქრისტიანთა დენა, იყო უკანასკნელი და ხანგრძლივი. ნიკეის კრებამ, რომელმაც გამოსცა 22 კანონი, განამტკიცა ხატთა თაყვანისცემა²³³. ამის შემდეგ, 843 წელს, კონსტანტინოპოლის ადგილობრივმა კრებამ, რომელიც მოიწვიეს ბიზანტიის მცირეწლოვანმა კეისარმა მიქაელ III-მ (842-867) და დედამისმა თეოდორამ, ანათემა გამოუცხადა ყველა ხატმებრძოლს და ხატთაყვანისცემის საბოლოო ზემო აღინიშნა (საქ. ეკლ. კალენდარი, 1974, გვ. 133).

2. ადგილობრივი კრებების კანონები. ორი ადგილობრივი კრება, რომელთა კანონები შევიდა მართლმადიდებლური ეკლესიის კანონიკურ კოდექსში, შედგა I მსოფლიო კრებამდე. პირველი მათგანი იყო ანკირისა. მოიწვიეს 314 წ. გალატეის პროვინციის მთავარ ქალაქში.

ეკსარია-კაპადოკიაში 314 წელსავე შედგა კრება, დაახლოებით 319 წელს კი ნეოკესარიის კრება მოიწვიეს, დაახლოებით 340 წელს შედგა ლანგრის (განგრის) კრება, მათი კანონების შემდეგ კანონიკურ კრებულში შედის ანტიოქიის კრების 25 კანონი. ანტიოქიის აღნიშნული კრების (დაახლ. 330-340 წწ.) კანონების შემდეგ კანონიკურ კოდექსში შესულია 60 კანონი ლაოდიკიის კრებისა. აქვეა სარდიკიის 343-344 წლების კართაგენის (419) კანონების და კონსტანტინოპოლის 394 წლის დადგენილება.

პატრიარქ ფოტის სახელთანაა დაკავშირებული კონსტანტინოპოლის სამი კრება: 861, 869 და 879 წლებისა. პირველმა მათგანმა, ორგზისმა, შემდგარმა წმ. მოციქულების ტაძარში იმპერატორ მიხეილ III-ისა, პაპის ლეგატებისა და 318 ეპისკოპოსის მონაწილეობით, დაამტკიცა წმ. ფოტის არჩევა საპატრიარქო კათედრაზე და წმ. იგნატის დამსობა. 869 წლის კრებამ პაპის მოთხოვნით გააუქმა წინა კრების დადგენილება, გამოაცხადა წმ. ფოტის გადადგომა და დედაქალაქის კათედრაზე იგნატის აღდგენა. 879 წლის კონსტანტინოპოლის კრება მოიწვიეს წმ. სოფიის ტაძარში. მას თავმჯდომარეობდა საპატრიარქო ღირსებაში აღდგენილი წმ. ფოტი უკვე წმ. იგნატის სიკედილის შემდეგ. კრებაში მონაწილეობდა 383 მამა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ეკლესიებისა. კრებამ აღადგინა გაწყვეტილი ურთიერთობა აღმოსავლური და დასავლური ეკლესიებისა.

თითოეულმა ამ კრებამ გამოსცა კანონები. კათოლიკური ეკლესია აღიარებს 869 წლის კრებას, როგორც VIII მსოფლიოს. ამის საპირისპიროდ მართლმადიდებელი ეკლესია კანონიკურ მნიშვნელობას ანიჭებს მხოლოდ ორგზისი კრების კანონებს და აგრეთვე წმ. სოფიის ტაძრის კრებას და უარყოფს 869 წლის კრებას. ორგზისმა კრებამ გამოსცა 17, წმ. სოფიის ტაძრის კრებამ 3 კანონი²³⁴.

3. წმიდა მამათა კანონები. კანონიკურ კრებებში მსგავსად ნიკეემდელი ეპოქის წმ. მამების კანონებისა, შევიდა ასევე კანონები 9 მამისა, რომელთაც იხსენებს ტრულის კრების მე-2 კანონი. ესენია: წმ. წმ. ათანასე დიდი, ბასილი დიდი, გრიგოლი ღმთისმეტყველი, გრიგოლი ნოსელი, ამფილოქე იკონიელი, კირილე ალექსანდრიელი, გენადი კონსტანტინოპოლელი, აგრეთვე ტიმოთე და თეოფილე

²³³ საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1978, გვ. 177-178; საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1974, გვ. 132. ²³⁴ В.А. Цыпин, Церковное Право, М, 1994, с. 61.

აღექსანდრიელები და კანონიკური ეპისტოლე წმ. ტარასი კონსტანტინოპოლელისა, რომელიც იყო უკვე ტრულის კრების შემდეგ.

წმ. ათანასე დიდი (+372 წ.) - მებრძოლი ნიკეის რწმუნისა, მართლმადიდებლობის მაჰად წოდებული, ავტორი დოგმატიკური, აპოლოგეტიკური და პოლემიკური თხზულებებისა. კანონიკურ კრებულში შევიდა მისი სამი ეპისტოლე.

წმ. ბასილი დიდის (+379 წ.) კანონები განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია საეკლესიო სამართლისათვის. წმ. ბასილი აღიზარდა ქრისტიანულ ოჯახში, განათლება ათენში მიიღო. ეგვიპტის, სირიის, პალესტინისა და მესოპოტამიის მონასტრების მოლოცვის შემდეგ წმიდანი განმარტოვდა თავის მეგობარ გრიგოლი ნაზიანზელთან ერთად უდაბურ ადგილას, საიდანაც 370 წ. მიიწვიეს საქაისკოპოსო სამსახურისათვის კესარია-კაპადოკიაში. წმ. ბასილი მეთაურობდა მართლმადიდებელ ეპისკოპოსებს პონტოს დიოკეზისა და მთელი აღმოსავლეთის არიანული და ნახევრად არიანული ერების წინააღმდეგ საბრძოლველად. ბასილი დიდის დოგმატიკური თხზულებანი, როგორც ნაწერები წმ. წმ. ათანასე და გრიგოლი ღვთისმეტყველისა, გახდა საფუძველი მართლმადიდებლური ტრინიტარული ღვთისმეტყველებისა. კანონიკურ კრებებში შევიდა 92 კანონი წმ. ბასილისა.

წმ. გრიგოლ ნოსელი (+395 წ.), უმცროსი ძმა ბასილი დიდისა, ცნობილია თავისი დახეწილი საღვთისმეტყველო და ფილოსოფიური განათლებითა და მოშურნეობით ჭეშმარიტების დაცვისათვის ცრუსწავლებისაგან. კანონიკურ კრებულში შევიდა მისი ერთი ეპისტოლე დაყოფილი 8 კანონად.

გრიგოლი ღვთისმეტყველი (+389 წ.), მეგობარი იყო წმ. ბასილი კესარიელისა. კანონიკურ კოდექსში შესულია მისი ლექსად დაწერილი ჩამონათვალი ძველი და ახალი აღთქმის წმიდა წიგნებისა.

წმ. ამფილოქე იკონიელის (+395) ანალოგიური შინაარსის ეპისტოლეა შესული კანონიკურ კრებულში.

ტიმოთეოს, აღექსანდრიელი მთაწარეპისკოპოსის (+385 წ.), წმ. ათანასეს მოწაფის, 18 პასუხია შესული საეკლესიო წყაროების კრებულში, ეს პასუხები მან გასცა ეპისკოპოსებისა და სამღვდელოების კითხვებს.

აღექსანდრიელი თეოფილეს 14 კანონია შესული კანონიკურ კრებულში. იგი იყო მღვდენელი წმ. იოანე ოქროპირისა, აღექსანდრიელი საღვთისმეტყველო სკოლას II-IV საუკუნეებში ყველა სხვა საეკლესიო სკოლას აღემატებოდა თავისი სწავლებით. წმ. კირილე აღექსანდრიელი (+444 წ.) იყო მცველი მართლმადიდებლური ქრისტიოლოგიისა ნესტორიანელთა ერესისაგან. კანონიკურ კრებულში მოთავსებულია აგრეთვე ეპისტოლე მთაწარეპისკოპოს გენადისა (+471), კონსტანტინოპოლის 459 წლის კრების მამებთან ერთად სიმონის შესახებ და წმ. ტარასის, კონსტანტინოპოლელი (+809) პატრიარქისა რომის პაპის ადრიანესთან ასევე სიმონის შესახებ. წმ. ტარასის ეპისტოლეთი მთავრდება უმთავრესი კანონიკური კრებული მართლმადიდებლური ეკლესიისა.

ზოგიერთ უმთავრეს კრებულში დამატებით შესულია წმ. იოანე მმარხველის (+595 წ.) „კანონიკონი“, შემდეგში დამუშავებული მღვდელმონაზონ მათეოს ბლასტარის მიერ. იგი იქცა სახელმძღვანელოდ სასულიერო პირებისათვის (და წართულია ბერძნულ კანონიკურ კრებულებში: „პიდალიონსა“ და „ათენის სინტაგმაში“). „პიდალიონის“ ზოგიერთ კრებულში შესულია წმ. ნიკიფორე აღმსარებლის (+818) კანონები²³⁵.

²³⁵ В. А. Цыпин, Церковное Право, М, 1994, с. 61.

4. კანონიერი კრებულები. მსოფლიო კრებათა ეპოქაში არსებობდა უხეი საეკლესიო კანონიკური მასალა, ამან გამოიწვია აუცილებლობა მისი კოდფიკაციისა, შეიქმნა კრებულები, რომელთა დანიშნულება იყო, ხელი შეეწყო აღნიშნული მასალის პრაქტიკული გამოყენებისათვის.

მსოფლიო კრებათა ეპოქის კრებულები შეიძლება დაეყოთ სამ ჯგუფად.

1. კანონიკური, რომელიც შეიცავს მხოლოდ საეკლესიო კანონებს;
2. სამოქალაქო, რომელიც შეიცავს მხოლოდ სახელმწიფო კანონებს საეკლესიო საქმეთა შესახებ;
3. შერეული კრებულები, რომლებიც შეიცავს როგორც ერთ, ისე მეორე კანონებს – ნომოკანონები (ბერძნული სიტყვიდან „ნომო“ – სჯული (Закон) და „კანონი“ (ამჟამად „ნომო“ ითარგმნება, როგორც კანონი, მაგრამ ჩანს, ძველ საქართველოში „ნომო“ ითარგმნებოდა როგორც „სჯული“, „კანონი“ კი საეკლესიო სჯული).

კანონიკურ კრებულებს ყოფნდნენ ორ ტიპად: ქრონოლოგიურად, რომელშიც კრებათა და მამათა კანონები ქრონოლოგიური მიმდევრობით იყო მოყვანილი და სისტემატურად, რომელშიც საეკლესიო-სამართლებრივი მასალა დაჯგუფებული იყო თავების, განყოფილებების, რუბრიკებ-ტიტულების მიხედვით.

პირველი ჩვენთვის ცნობილი ქრონოლოგიური კრებული დააკემირებულია საქართველოს მეზობელ პონტოს დიოცეზთან - ე.წ. პონტოს კრებული, მასში შევიდა ანკირის, ექსარის და ნეოექსარის კრებების კანონები (ჩემი აზრით, თუ საქართველოს უშუალო მეზობელ პონტოს დიოცეზში ღრმა შესწავლის ობიექტი იყო საეკლესიო კანონიკური სამართალი, ჩვენშიც უნდა აქონოდათ წარმოდგენა, თუ პრაქტიკული გამოყენება არა, აღნიშნული კრებულის შესახებ).

შემდგომში პონტოს კრებულს დაემატა სხვა კანონები IV-V სს-ისა, ქრონოლოგიური შესაბამისობის მიხედვით. ეკრძოდ, განგრისა (დანგრის) და ანტიოქიის კრებებისა, სინოპსისი – შემოკლებული გადმოცემა – კანონებისა, გამოცემული ასევე ჩვენი მეზობელი ფრიგიის პროვინციის კრებების მიერ, რომელთაც ეწოდებოდათ ლაოდიკიის კრების კანონები და ბოლოს II მსოფლიო კრების ეპისტოლე, ჯერ კიდევ კანონებად დაუყოფილი. ამ კრებულთ სარგებლობდნენ ქალკედონის კრების მამები. IV მსოფლიო კრებამ თავისი I კანონით დაამტკიცა საერთო საეკლესიო ავტორიტეტი ამ კოდექსისა, რომელსაც ეწოდა ქალკედონის კრებული. განგრა, ფრიგია და ლაოდიკია, როგორც აღინიშნა, საქართველოს მეზობლად მდებარეობდნენ.

შექმნილი იყო სხვა ქრონოლოგიური კრებულები, მაგრამ ქრონოლოგიურ რიგზე დაწყობილი კანონები მოუხერხებელი იყო პრაქტიკული გამოყენების დროის, ძნელდებოდა მოძიება საჭირო კანონისა, ამიტომაც უკვე VI საუკუნიდან გამოჩნდა საეკლესიო კანონების პირველი ბერძნული სისტემატური კრებული, 60 ტიტულოვანი (ტიტლოვანი). მასში მთელი მასალა დალაგებული იყო 60 თავად, ანუ ტიტულად - შინაარსის შესაბამისად.

ჩვენამდე მოაღწია პრესბიტერ იოანე სქოლასტიკოსის (ასე უწოდებდნენ იმ დროის ადოქატებს) სისტემურმა კრებულმა, რომელსაც უწოდა „სინაგოგა საღმრთო და წმიდა კანონებისა დაყოფილი 50 თავად (ტიტულად)“.

VI-VII სს-ში კონსტანტინოპოლში გამოჩნდა კანონების ახალი კრებული „კანონიკური სინტაგმა“ - გაყოფილი ორ ნაწილად. პირველი ნაწილი - სისტემატურია, მასში მთელი მასალა დაყოფილია 14 რუბრიკად ტიტულად, რომელიც, თავის მხრივ, დაყოფილია თავებად. მეორე ნაწილში იგივე კანონები განლაგებულია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით. ცნობილია აგრეთვე სხვა

სისტემატური კრებულებიც.

რომაულმა სამოქალაქო სამართალმა, საეკლესიოს მსგავსად, ადრებიზანტიურ ეპოქაში განიცადა კოდიფიცირება (კოდიფიკაცია). შედგენილ იქნა საკანონმდებლო კრებულები, რომელშიც შევიდა როგორც ქრისტიანობამდელი იმპერატორების, ისე ქრისტიანი იმპერატორების კანონები, ადრებიზანტიური საკანონმდებლო აქტები იცემოდა იმპერიის სახელმწიფო ლათინურ ენაზე. 438 წელს გამოიცა თეოდოსის „კოდექსი“. კანონები ამ „კოდექსში“ დაყოფილია 16 წიგნად, რომელნიც დაყოფილია თავებად (ტიტულებად). ბოლო მე-16 წიგნი შეიცავს სახელმწიფო კანონებს, რომელნიც შეეხება საეკლესიო საქმეებს.

იუსტინიანე დიდმა (527-565) გამოსცა ფუნდამენტური კრებულები რომაული სამართლისა, რომელთაც უწოდეს „საერო სამართლის კორპუსი“ (Corpus iuris civilis).

ამ კორპუსში შედის 4 კრებული

1. „დადგენილებათა კოდექსი“. მასში შევიდა იმპერატორთა კანონები ადრიანედან (117 წ.) იუსტინიანეს ბოლო კანონამდე (534 წ.). კრებული დაყოფილია 12 წიგნად, თითოეული წიგნი ტიტულებად. საეკლესიო საქმეებს ეხება პირველი წიგნის დასაწყისი ტიტულები. გამოიცა ორჯერ 529 და 534 წლებში, პირველს ეწოდა „ძველი“, ახალს - „შესწორებული“.
2. (მეორე კრებული იუსტინიანესი) „დიგესტები“, ანუ „პანდექტები“. გამოქვეყნდა 533 წ. დაყოფილია 50 წიგნად. შედის წარმოდგენილი ეპოქის იურისტების განმარტებები.
3. (მესამე კრებული იუსტინიანესი) - „ინსტიტუცია“, დაყოფილია 4 წიგნად. წიგნები ტიტულებად, ტიტულები პარაგრაფებად. ის შეიძლება ითქვას, რომ არის სახელმძღვანელო სამართლებრივი მასალის შესასწავლად.
4. (მეოთხე კრებული იუსტინიანესი) - ეწოდება „ახალი დადგენილებანი“, ანუ „ნოველები“ - ესაა იუსტინიანეს ის კანონები, რომელნიც გამოიცა „კოდექსის“ გამოქვეყნების შემდეგ. „ნოველები“, ძირითადად, დაწერილია ბერძნულ ენაზე. პირველი თარიღდება 535 წლით.

საეკლესიო საკითხში იუსტინიანეს კანონების ძირითადი ადრესატი, როგორც წესი, კონსტანტინოპოლის პატრიარქია²⁶, მაგრამ ბრძანებები სხვა პატრიარქებსაც ეგზავნებოდათ. „ნოველის“, ანუ ბრძანების მიღების შემდეგ პატრიარქები მათ უგზავნიდნენ მიტროპოლიტებს, საიდანაც ისინი ეგზავნებოდათ ეპისკოპოსებს და ასე შემდეგ - მონასტრებსა და სამრევლოებს. ეს ნოველები ერთ წიგნად შეკრიბეს იუსტინიანეს სიკედილის შემდეგ.

741 წელს გამოიცა ლეე ისავროსისა და კონსტანტინე კოპრინიმის (ქართველები მას უწოდებენ კონსტანტინე სკორეს) „კანონების ეკლოგა“. ეს იმპერატორები ხატმებრძოლები იყვნენ, ამიტომაც იგი მართლმადიდებლობის დამტკიცების შემდეგ მიაწერეს IX საუკუნის იმპერატორებს - ლეე ბრძენსა და მის შვილს კონსტანტინეს.

იმპერატორმა ბასილი მაკედონელმა და მისმა შვილმა ლეე ბრძენმა გამოსცეს რამდენიმე კრებული რომაულ-ბიზანტიური სამართლისა. ესენია: „პროხირონი“ და „ბასილიკი“. „ბასილიკი“ შევიდა მხოლოდ ის ძველი კანონები, რომელთაც არ აქონდათ ძალა დაკარგული იმპერატორ ბასილი მაკედონელის მმართველობისას. კრებული დაყოფილია 60 წიგნად. წიგნები ტიტულებად, ტიტულები თავებად, თავები პარაგრაფებად. საეკლესიო საქმეთა შესახებ ლაპარაკია 1,3,4, და 5 წიგნებში.

²⁶ В.С.Лихом. Церковное Право. с. 68.

ამ ბასილისა და მისი შვილების სულიერი მამა-აღმზრდელი იყო ილარიონი, ქართულად წმინდანი.

XII ს-ში ბიზანტიაში იურიდიულ ძალას ანიჭებდნენ იუსტინიანეს „კორაპუსის“ მხოლოდ იმ კანონებს, რომელნიც „ბასილიკების“ კრებულში იყო შესული. ბალსამონმა ასევე გადახედა „ნომოკანონის“ კანონებს, ამ დროს მათი მნიშვნელობის კრიტერიუმად მიიჩნია შემდეგი გარემოება: შეტანილი იყო თუ არა ისინი „ბასილიკაში“. ეს იყო ბიზანტიური სამართლებრივი რეფორმა, რომელიც, ჩვენი აზრით, საეპეკოა, რომ ასახულიყო ქართულ საეკლესიო სამართალში, რადგან, როგორც ცნობილია, არც „ბასილიკი“ და არც ბალსამონის განმარტებები ქართულად თარგმნილი არ ყოფილა (სლავურში არ შევიდა ამავე მიზეზით)²³⁷.

5. „ნომოკანონება“. ასე უწოდებდნენ თავდაპირველ კრებულებს, რომლებიც შეიცავდა როგორც საეკლესიო, ისევე სამოქალაქო კანონებს საეკლესიო საქმეთა შესახებ.

უბველესი „ნომოკანონი“ მიეწერება იოანე სქოლასტიკოსს, თუმცა მისი ავტორობა საეპეკოდაა მიჩნეული. მიაკუთვნებენ VI საუკუნეს.

ყველაზე ცნობილი და ისტორიულად მნიშვნელოვანი საეკლესიო-სამართლებრივი კრებულია – „ნომოკანონი 14-ტიტულოვანი“. მისი შექმნა მიეწერება კონსტანტინოპოლელ პატრიარქს წმ. ფოტის. ამჟამად მიიჩნევენ, რომ იგი შედგენილია ორი ავტორის მიერ, და არსებობს მისი ორი რედაქცია სხვადასხვა ეპოქისა პირველი რედაქცია მიეწერებოდა კონსტანტინოპოლის პატრიარქს სერგის (610-638) (ეს სერგი იყო კიროსის, სავარაუდოდ ქართველთა კათალიკოსის კირიონის, მეგობარი).

„თოთხმეტტიტულოვანი ნომოკანონი“ შედგება ორი ნაწილისაგან. პირველი ნაწილი, რომელსაც ასევე „ნომოკანონი“ ეწოდება, გაყოფილია 14 ტიტულად, ტიტულები თავებად, აქვს კანონთა საჩვენებელი. თითოეული რუბრიკის ქვეშ გამოყოფილია სამოქალაქო კანონები თავისა და ტიტულის თემატიკის მიხედვით. კრებულის მეორე ნაწილს ეწოდება „სინტაგმა“, შედგება კანონების ტექსტებისაგან, რომელნიც განლაგებულია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით.

„თოთხმეტტიტულოვანი ნომოკანონის“ მეორე რედაქცია შედგენილია 883 წელს. ზოგიერთი მეცნიერი მას მიაწერს წმ. ფოტის. ფოტის „ნომოკანონში“ წარმოდგენილია ყველა კანონი, შეტანილი საკანონმდებლო კოდექსში, რომელსაც დღეს ვიცნობთ. ესაა ყველაზე სრული და სახმარად მოსახერხებელი კრებული, ამიტომაც მან ბერძნული ეკლესიიდან განდევნა ყველა სხვა კომპილაცია. აქედან გამომდინარე, 920 წლის კონსტანტინოპოლის კრებამ საზუიზოდ დაამტკიცა „თოთხმეტტიტულოვანი ნომოკანონი“ როგორც საყოველთაოდ სავალდებულო კოდექსი მსოფლიო ეკლესიისათვის. ამჟამად ფოტის „ნომოკანონის“ „სინტაგმა“ წარმოადგენს მართლმადიდებლური ეკლესიის კანონიკურ კრებულს²³⁸.

იმის გამო, რომ 920 წლის კონსტანტინოპოლის კრებამ „14-ტიტულოვანი ნომოკანონი“ საყოველთაოდ სავალდებულოდ დაამტკიცა მსოფლიო ეკლესიისათვის, უნდა ვიფიქროთ, რომ იქამდე ქართულ ეკლესიაში არსებული ძველი საეკლესიო-სამართლებრივი კოდექსები მოუხმარებლობისა და გადაუწერლობის გამო თანდათან ამოღებულ იქნა ხმარებიდან და ამდენად, ვერ მოაღწია ჩვენამდე.

²³⁷ В.Цыпин, Церковное Право, с. 69. ²³⁸ იქვე, გვ. 74

ნ. კანონთა განმარტებანი, არსტანუ, ზონარა, ჰალსაჰონი. ბიზანტიური ეპოქის საეკლესიო სამართლის დამახასიათებელი ნიშანია – ადრე გამოცემული კანონების განმარტებანი. კანონების განმარტებებს ბერძენი იურისტები უწოდებენ – სქოლიუმებს, ხოლო ლათინები გლოსებს.

თავდაპირველად, სქოლიუმებს წერდნენ ხელნაწერთა არეებზე. მათ ქონდათ შენიშვნებისა და განმარტებების ხასიათი ცალკეული სიტყვისა თუ კანონების ზოგიერთი ადგილისათვის. თანდათანობით ზოგიერთი ძველი სქოლიო შეიტანეს სამართლის ტექსტში ანდა თვითონ გადაიქცნენ თავისთავად კანონად.

აღექსი არისტინე ელადელი იყო, მიიღო იურიდიული განათლება, ეჭირა მაღალი სამოქალაქო თანამდებობა. კონსტანტინოპოლში მიიწვია იმპერატორმა იოანე კომნენოსმა – დიაკონობასთან ერთად მან დაიჭირა უმაღლესი სახელმწიფო თანამდებობანი – ნომოფილაქსისა, და ბოლოს, საეკლესიო თანამდებობა – საპატრიარქო ეკლესიის დიდი ეკონომოსისა. გარდაიცვალა 1166 წლის შემდეგ. იმპერატორის დავალებით იოანე არისტინემ შეადგინა კანონიერი „სინოპსისი“ განმარტებანი (დაახლ. 1130 წელს).

იოანე ზონარა ცნობილი ბიზანტიელი კანონისტი, ცხოვრობდა იმპერატორთა: ალექსის და იოანეს დროს. ეჭირა დიდი სახელმწიფო თანამდებობანი, (კოლ-შეილის სიკედილის შემდეგ ბერად აღიკვეცა. დაწერა სხვადასხვა თხზულება, მათ შორის ფოტის „ნომოკანონი“ „სინტაგმისა“ განმარტება (დაახლ. 1142 წლის შემდეგ). ნომოკანონის პირველი ნაწილის განმარტება არ მოუცია (ეს ნაწილი შეიცავს ეკლესიის შესახებ სამოქალაქო კანონებს).

თეოდორ ბალსამონი იყო XII საუკუნის ყველაზე ავტორიტეტული კანონისტი. დაიბადა კონსტანტინოპოლში. იმპერატორ მანუილის დროს ეჭირა საპატრიარქო ნომოფილაქსისა და ხარტოფილაქსის თანამდებობანი. 1193 წელს აიყვანეს ანტიოქიის პატრიარქის ტახტზე, მაგრამ ამ დროს ანტიოქია ჯვაროსნებს ეჭირათ, ამიტომ ბალსამონს არ დაუტოვებია კონსტანტინოპოლი. ეს იყო იმპერატორ ისააკ ანგელოსის დროს.

ნიკიტა ხონიატის თქმით, იმპერატორი ისააკ ანგელოსი დააპირდა ბალსამონს, რომ კონსტანტინოპოლის პატრიარქის კათედრაზე გადაიყვანდა ანტიოქიის პატრიარქის კათედრიდან, თუკი იგი ამ აქტის დამადასტურებელ განმარტებებს შეადგენდა. შესაბამისი განმარტება ბალსამონმა გადასცა ეპისკოპოსთა კრებას, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ეს საბუთი იმპერატორს ესაჭიროებოდა, რათა კონსტანტინოპოლის კათედრაზე გადმოეყვანა მისთვის სასურველი იერუსალიმელი პატრიარქი დოსითეოსი²³⁹.

(იმპერატორს შეეძლო საპატრიარქო ტახტზე აეყვანა მისთვის სასურველი პირი ანდა გადმოეყვანა სხვა კათედრიდან. კონსტანტინოპოლის, ალექსანდრიის, იერუსალიმის, ანტიოქიის საპატრიარქოები ერთ ეკლესიას შეადგენდნენ ერთი „საეკლესიო წესიერების უზენაესი მცველით“ (ე.ი. იმპერატორ-თავით) და ზოგჯერ საერთო სინოდით – კრებით).

ბალსამონმა მიიღო დავალება, შეედგინა მთლიანი „თოთხმეტრიტულოვანი ნომოკანონის“ განმარტებები და არა მხოლოდ „სინტაგმისა“. ამ დროისათვის მიიჩნეოდა, რომ „ნომოკანონში“ შესულ იუსტინიანეს კანონებსა და იმ დროს ბიზანტიაში მოქმედ კანონმდებლობას შორის, რომელიც შესული იყო „ბასილიკებში“, არ იყო შესატყვისობა.

²³⁹ В.І.Смута, Церковное Право, с. 87.

ბალსამონმა „ნომოკანონის“ განმარტების დროს აღიარა, რომ ძალადაკარგულად უნდა ჩათვლილიყო იუსტინიანეს ის კანონები, რომელნიც მართალია შესული იყო „ნომოკანონში“, მაგრამ არ იყო „ბასილიკებში“²⁴⁰.

ბალსამონი ამართლებს იმპერატორთა ყოველგვარ ქმედებას საეკლესიო საქმეთა მართვაში. იცავს კონსტანტინოპოლის პატრიარქის უპირატესობას სხვა საპატრიარქოებთან შედარებით. ბალსამონს აქვს აგრეთვე 66 კანონიკური პასუხი, რომელიც ნომოკანონის განმარტებასთან ერთად შევიდა „ათენის სინტაგმაში“.

უკვე XIII საუკუნიდან „ნომოკანონები“, რომელთაც არ გააჩნდათ „განმარტებანი“ (აღნიშნული კანონისტებისა) – ითვლებოდნენ მოძველებულად და გამოვიდნენ ხმარებიდან.

XIV საუკუნეში ასეთივე სამუშაო მათე ბლასტარმა შეასრულა²⁴¹.

კომენტატორთა ახალი თაობის წარმომადგენელი არიან სერბეთის ეპისკოპოსი ნიკოდიმე²⁴² და იოანე სმოლენსკელი ეპისკოპოსი²⁴³.

²⁴⁰ Вильсон. Церковное Право, с. 87. უთითებს: *Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta*. I.B. Pitra. Romae, t. I, 1864; t. II, 1868; *Σύνταγμα των Θείων καὶ ἱερῶν κανόνων των ἁγίων καὶ πανσεφίμων Ἀποστόλων καὶ των ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συόδων, καὶ κατὰ μέρος ἁγίων πατέρων, ἐκδοθέν ὑπὸ Γ.Α. Ῥάλλη, Ποιτῆ. Ἀθῆν.* 1852-1859, том I-IV. ²⁴¹ Алфавитная синтагма Матфея Властаря. Симферополь, 1892. ²⁴² Правила православной Церкви с толкованиями Никодима еп. Далматско-истрийского. СПб. I, 1911, II, 1912), ²⁴³ „Опыт курса церковного законовещения“. СПб. 1851; საღვთისმეტყველო კრებული, 1987, №1. გვ. 1-3

თავი II.

1. საეკლესიო სამართლის წყაროების პირველი ქართული თარგმანები

საეკლესიო სამართალი საეკლესიო-ადმინისტრაციული მმართველობის სფეროში გარკვეულ ცვლილებებს განიცდიდა ეპოქათა შესაბამისად. სხვაგვარი იყო ის ნიკეამდელი და ასევე ქალკედონამდელი ეკლესიებისათვის, სხვაგვარია ის ე.წ. „ახალი ეკლესიებისათვის“ (იგულისხმება ის ეკლესიები, რომელნიც კონსტანტინოპოლის წიაღიდან გამოვიდნენ და მისგან მიიღეს ავტოკეფალია. ესენია, რუსეთის, ბულგარეთის, რუმინეთისა და სხვა „ახალი“ ეკლესიები).

ნიკეას I მსოფლიო კრებამდე არსებული ეკლესიები ერთმანეთის მიმართ დამოუკიდებელი იყვნენ და იმართებოდნენ მოციქულთა 34-ე კანონის შესაბამისად. ნიკეამდელი ეკლესიების ეს დამოუკიდებულება I, II და III მსოფლიო კრებებმა არ შეზღუდეს, მაგრამ ქალკედონის მსოფლიო კრების შემდეგ მან გარკვეული ცვლილებები განიცადა. ამ დროს მოხდა ეკლესიათა გაერთიანება ავტოკეფალური ეკლესიების შემცირების კვალდაკვალ. იმის გასარკვევად, თუ ადმინისტრაციული მმართველობის მხრივ რა უფლებებით სარგებლობდა საქართველოს ეკლესია, უნდა გაირკვეს ეს ეკლესია ქალკედონამდელი ეკლესიაა თუ ქალკედონის კრების შემდეგ ჩამოყალიბდა. წყაროების ანალიზი აჩვენებს, რომ საქართველოს ეკლესია ნიკეამდე ანდა ნიკეის კრების პარალელურად ჩამოყალიბდა (ამით, ცხადია, ის ქალკედონამდელი ეკლესიაა). ეს ასახულია საეკლესიო ტერმინოლოგიაშიც.

ქართველებმა ქრისტიანობის ნათელი მიიღეს ჯერ კიდევ რომის იმპერიის არსებობისას მაშინ, როცა იმპერიის სახელმწიფო სარწმუნოებას მართლმადიდებლობა, ხოლო სახელმწიფო ენას ლათინური წარმოადგენდა. რამაც თავისი ასახვა პოვა ქართულ სასულიერო ლიტერატურაში, მაგალითად, წმიდა ნინოს „ცხოვრების“ თანახმად, წმიდა ნინოს უფალმა ლათინურად დაწერილი მცნებები გადასცა, წმიდა ნინოს „რომაელთა ტყვეს“ უწოდებენ, მის სარწმუნოებას კი „რომაელთა რჯულს“²⁴⁴, წმიდა ნინო წერილს იღებს „რომის

²⁴⁴ ქართლის ცხოვრება. ტ. I. გვ. 104, 197, 88, 86, 110.

პატრიარქისაგან“, მასთან მოდის რომაელი დიაკონი და სხვ. რომის იმპერიის არსებობის დროს თავდაპირველად 100-ზე მეტი ავტოკეფალური ეკლესია არსებობდა²⁴⁵, ამიტომ პროვინციულ და დიოცეზურ ეკლესიებს ჰქონდათ ადმინისტრაციული თავისთავადობა, რომელსაც შემდეგ ავტოკეფალია ეწოდა²⁴⁶. უნდა ვიფიქროთ, რომ ჩამოყალიბების დროს I-IV საუკუნეებში მსოფლიო ეკლესიასთან სულიერად უმჭიდროესად დაკავშირებული ქართული ეკლესია ისეთივე ადმინისტრაციული თავისთავადობით სარგებლობდა, როგორც სხვა პროვინციებისა და დიოცეზების ეკლესიები რომის იმპერიაში. მით უმეტეს, რომ საქართველო დამოუკიდებელ სახელმწიფოს წარმოადგენდა, რაც ცხადია, უნდა ასახულიყო მისი ეკლესიის იურიდიულ სტატუსსა და მასში მოქმედ კანონიკურ სამართალზეც, რომელთა არსებობის გარეშე ეკლესიური ცხოვრება შეუძლებელია.

IV ს-ის უკვე შუა წლებიდან თანდათან ვითარება შეიცვალა და ბიზანტიის იმპერიაში უკვე V-VI საუკუნისათვის ჩამოყალიბდა რამდენიმე მსხვილი საეკლესიო ერთეული (შემდგომი საპატრიარქოები), რომელთაც გამოამუღავნეს მისწრაფება დაექვემდებარებიანთ მეზობელი, იქამდე ადმინისტრაციულად დამოუკიდებელი ეკლესიები. ძირითადად, ეს შეძლეს კიდევ, თუმცა კვიპროსის ეკლესიამ შეინარჩუნა თავისი ავტოკეფალია, რაშიც მას დაეხმარა III მსოფლიო კრება, რიცა ანტიოქიის საყდარი მის ადმინისტრაციულ დაქვემდებარებას ცდილობდა. კვიპროსის ეკლესიის მსგავს თავისთავად ეკლესიათა რიგში ალბათ ქართული ეკლესიაც იმყოფებდა, მით უმეტეს, რომ ის იმპერიის ფარგლებს გარეთ მდებარეობდა. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ამ დროს IV და განსაკუთრებით V საუკუნეში ქართულ ენაზე გადმოითარგმნა ბიბლიური და საღვთისმეტყველო წიგნები, წმიდა მამათა ნაწერების ერთი ნაწილი. ითარგმნებოდა ამ დროს თუ არა კანონიკური კრებულები, ჩვენთვის უცნობია, მაგრამ რადგან მსოფლიოში პირველი კანონიკური კრებულები სწორედ საქართველოს უშუალო მეზობლად, კერძოდ, გალატეას, ფრიგიისა და პონტოს პროვინციებში შეიქმნა სწორედ აღნიშნულ პერიოდში, კანონიკური სამართალი არც ქართველებისათვის უნდა ყოფილიყო უცნობი, მით უმეტეს, რომ ამ სამყაროსთან ქართველებს უმჭიდროესი სულიერი-ეკონომიკური ურთერთობა ჰქონიათ. მხედველობაში რომ არ მივიღოთ ისეთი

²⁴⁵ С.Троицкий, О Церковной автокефалии, ЖМП, 1950, №7, с. 39. ²⁴⁶ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. I. გვ. 185-204.

მნიშვნელოვანი მხარეც კი, როგორცაა ქართველთა და კაპადოკიელ-პონტოელ-გალატელთა ეთნიკური ნათესაობა, რაც ამ ურთიერთობის კიდევ უფრო გარღმავების ერთ-ერთი ხელშემწყობი ფაქტორი უნდა ყოფილიყო.

მაგრამ ქართველებს ამ თავის სამეზობლო, ღრმად ქრისტიან ქვეყანასთან აკავშირებდა სარწმუნოება, რითაც ყოველივე იფარებოდა და უმთავრეს სულიერ მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენდა IV და V საუკუნეებში.

VI-VII საუკუნეში, როგორც ამას ეპისტოლეთა წიგნში შემონახული დენისის ეკლესიის მეთაურისადმი კირიონ კათალიკოსის პასუხები მიუთითებს, ქართველები კარგად იცნობდნენ იმუამინდელი კანონიკური სამართლის საფუძვლებს. კავშირ-ურთიერთობა პქონდათ მსოფლიო ეკლესიის მეთაურებთან, კირიონისთვის გამოგზავნილი რომის პაპის ეპისტოლე, რომელიც ნესტორიანელებთან ურთიერთობის საკითხის მოგვარებას ეხება, ერთი ამის დამამტკიცებელი მაგალითია. გარდა ამისა, როგორც სხვადასხვა წყარო მიუთითებს, კირიონს კავშირ-ურთიერთობა პქონდა კონსტანტინოპოლისა და იერუსალიმის პატრიარქებთან. ამიტომაც უნდა ვიფიქროთ, რომ კვეკასიის მასშტაბით ისეთი დიდი ხალხის ეკლესია, როგორიც იყო საქართველოსი, არ უნდა ყოფილიყო დარჩენილი საეკლესიო-სამართლებრივი ძეგლების გარეშე. მკვლევართა თვალსაზრისით, რომელიც შესაბამის ადგილას გვაქვს გადმოცემული, საქართველოში V საუკუნისათვის გაერცვლებული უნდა ყოფილიყო ე.წ. „სირიულ-რომაული სამართალი“, რომელიც შემდგომ ხელმეორედ უთარგმნიათ XVIII ს-ში.

VII ს-ში, მას შემდეგ, რაც პერაკლე კეისარმა ირანის სახელმწიფო დაამარცხა, ბიზანტია კიდევ უფრო მჭიდროდ დაუკავშირდა საქართველოს როგორც ზემოთ აღინიშნა, საქართველოს ემეზობლებოდნენ ბიზანტიის ღრმად ქრისტიანული საეკლესიო პროვინციები, რასაც ჩვენში, კერძოდ კი მათ უშუალო მეზობელ ტაო-კლარჯეთში, უნდა შეექმნა ხელსაყრელი პირობები ბიზანტიელთა მსგავსად კანონიკური სამართლის მცოდნე პირების არსებობისათვის. ამას უნდა მიუთითებდეს ქართული ტერმინის „მერჩულეს“ არსებობა, რაც სწორედ კანონიკური სამართლის მცოდნესა და განმმართველს – „მერჯულეს“ ერქვა. როგორც პ. ინგოროყვამ გაარკვია, ამ პროფესიის მქონე სასულიერო პირები ბიზანტიელი ადვოკატებისა და სქოლასტების მსგავსი პროფესიის მქონენი უნდა ყოფილიყვნენ, რომელთა დანიშნულება საეკლესიო კანონების

განმარტება იყო, მათ უნდა ჰქონოდათ შესაბამისი განათლებაც. ამას ადასტურებს ჩვენთვის ცნობილი მწერლის, გიორგი მერსულეს დიდი განათლება და ერუდიცია.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ქართულ ენაზე არსებობდა საეკლესიო-კანონიკური კრებულები, მაგრამ როგორც აღენიშნეთ, კონსტანტინოპოლის 920 წლის საეკლესიო კრებამ აკრძალა ყველა ძველი კრებულის გამოყენება, გარდა „თოთხმეტტიტლოვანი ნომოკანონისა“, ამიტომაც ძველი ქართული კანონიკური სამართლის კრებულები (თარგმანები), ჩანს, ამოღებულ იქნა ხმარებიდან, შესაძლოა ამიტომაც არ მოაღწია ჩვენამდე.

ჩვენში რომ მსოფლიო კრებათა კანონების განმარტებანი არსებობდა, უნდა მიუთითებდეს V-VI კრების კანონების ექვთიმე ათონელისეული თარგმანი-განმარტება. მან, მიუხედავად ზემოაღნიშნული აკრძალვისა, როგორც ჩანს, მაინც გააგრძელა ქართულ ეკლესიაში ტრადიციული მუშაობა საეკლესიო კანონებზე და მოგვცა აღნიშნული კრების დადგენილებები ე.წ. „მცირე სჯულის კანონის სახით“.

ივ. ჯავახიშვილის შეხედულებით „ქართული კანონიკური მწერლობის პირველი ძეგლები უკვე ხანმეტობის ხანაში ყოფილა“²⁴⁷.

2. საკანონმდებლო ძეგლების თარგმანები VI-VII სს-ში

ივ. ჯავახიშვილის აზრით, მსოფლიო კრებათა საკანონმდებლო ძეგლები ქართულ ენაზე უკვე გადმოღებული უნდა ყოფილიყო VI ს-ის ბოლოსა და VII ს-ის დასაწყისში. ეს მოსაზრება ეფუძნება „ეპისტოლეთა წიგნის“ განხილვას. კირიონი აბრაამ სომეხთა კათალიკოსს სწერდა ერთ-ერთ ეპისტოლეში – „მე გადმოვთარგმნინე და გაახლე ოთხი კრების წიგნები, რომლითაც ხელმძღვანელობენ რომაელები (ე.ი. ბიზანტიელები), აგრეთვე იგივე იქადაგება ანასტას-წმიდასა და წმიდა სიონშიც (ე.ი. იერუსალიმის ეკლესიაში) – გინდათ თუ არა, ესაა ჩვენი სარწმუნოება“. ამ სიტყვებიდან ჩანს, რომ კირიონ კათალიკოსს აბრაამ კათალიკოსისათვის ოთხი მსოფლიო კრების აღსარების შემცველი ძეგლი გადმოუთარგმნია²⁴⁸. ამავე ეპისტოლეში

²⁴⁷ ქართული სამართლის ისტორია, 1928, ტ. I, გვ. 28. ²⁴⁸ ივ. ჯავახიშვილი, ტ. VI, 1982, გვ. 44.

განმარტებულია, თუ საიდან აიღო კირიონმა ოთხი მსოფლიო კრების აღმსარებლობა – კირიონი წერს: „ჩვენ ჩვენი გონებით არაფერი დაგვიწვრია, არამედ თითოეული საეკლესიო კრებათა წიგნებიდან არის ამოღებული“²⁴⁹.

ზ. ალექსიძის თარგმანით ასე ჟღერს ეს სიტყვები: „იცოდეთ, რომ ეს ჩვენ თვითონ კი არ დავწერეთ, არამედ თვითოეული კრების წიგნიდან [ამოვიღეთ] და სარწმუნოება ღმერთის მოწყალებით ჩვენშია. დავწერეთ სრული ჭეშმარიტებით, არა თუ მცირე გამოძიებით, არამედ დიდად დავშვერით და ვცანით“²⁵⁰.

ივ. ჯავახიშვილი დაასკენის, „VI-VII სს. საქართველოს ეკლესიას მსოფლიო კრებების ძეგლის წერათა წიგნი ჰქონია და ამნაირად კანონიკური მწერლობა ამ შემთხვევაში მსოფლიო ეკლესიის კანონების თარგმანების სახით მაინც უკვე არსებობდა რასაკვირველია ადგილობრივი კრებების ძეგლისწერათა წიგნებიც იქნებოდა“²⁴⁹. ქართული კანონიკური მწერლობის დასაწყისად ივ. ჯავახიშვილს მიაჩნია ხანმეტობის ხანა²⁴⁹. კ. კეკელიძე არ იზიარებს ამ თვალსაზრისს და მიიჩნევს, რომ XI-XII სს-მდე ქართველებს არ უთარგმნიათ კანონიკური ძეგლები. კ. კეკელიძეს ეთანხმება ე. გაბიაშვილი და მიიჩნევს, რომ „დასახელებულ კრებათა სრული აქტების ქართულ ენაზე ამ დროისათვის არსებობა ძალიან საეჭვოდ მიგვაჩნია, მით უმეტეს, რომ ნიკეის I და კონსტანტინოპოლის II მსოფლიო კრებათა აქტები – კრების სხდომათა ზუსტად ჩაწერილი ოქმები, როგორც III, IV, V, VI და VIII მსოფლიო კრებების შესახებ გვაქვს საერთოდ არ უნდა არსებულიყო“²⁵¹.

შესაძლოა მართლაც არ არსებობდა I და II მსოფლიო კრებათა ზუსტად ჩაწერილი ოქმები, მაგრამ III, IV მსოფლიო კრებათა მიერ გამოცემული კანონების თარგმნა შეეძლოთ ქართველებს სომხურ ეკლესიასთან უდიდესი მნიშვნელობის მქონე კამათის დროს, როცა ამ საეკლესიო საკითხს, ფაქტობრივად, სახელმწიფოებრივი, ერის მომავალი ცხოვრების განმსაზღვრელი მნიშვნელობა ჰქონდა და ეს ორივე მოკამათე კრებამ კარგად იცოდა. ამ მხრივ ივ. ჯავახიშვილის მოსაზრება მისაღებია. მითუმეტეს, რომ კირიონი ორჯერ ახსენებს „ოთხ კრებათა წიგნებს“²⁵², ამასთანავე თავის ეპისტოლეს თან ურთავს I, II, III და IV კრებათა მასალებს²⁵³.

²⁴⁹ ივ. ჯავახიშვილი, ტ. VI, 1982, გვ. 44. ²⁵⁰ ეპისტოლეთა წიგნი, 1968, გვ. 111.

²⁵¹ დიდი სჯულისკანონი, 1975, გვ. 14. ²⁵² ეპისტოლეთა წიგნი, გვ. 102. ²⁵³ იქვე, 102-111

ალ. ვაჩიშვილი ამ საკითხში ეთანხმება ივ. ჯაფახიშვილს და მიაჩნია, რომ VI-IX სს-ში ეკლესიის შინაგანი ცხოვრების მოსაწესრიგებლად, სახელმწიფოსა და კერძო პირებთან ურთიერთობის მოსაგვარებლად იურიდიულ ნორმებს ბიზანტიიდან გადმოიღებდნენ²⁵⁴.

3. საპანონომადლო კვლევების თარგმანები VIII-IX სს-ში

ივ. ჯაფახიშვილის აზრით, ქართულ ენაზე საეკლესიო კანონების კრებული უკვე გრიგოლ ხანძთელის ეპოქაში არსებობდა, რასაც გვაფიქრებინებს გიორგი მერჩულის საისტორიო თხზულებაში შესული ერთი ცნობა. ჯაფახეთის საეკლესიო კრებაზე გუარამ მამფალს განუცხადებია: „წმიდაო მამანო, ეპისკოპოსნო და მეუდაბნოენო, იცით ყოველთა კანონი შჯულისაი, რამეთუ არა ბრძანებს ეპისკოპოსისა და კათალიკოსისა მძღაერობით დაჯდომასა“. ამის საპასუხოდ გრიგოლ ხანძთელს აგრეთვე მსოფლიო საეკლესიო კანონმდებლობიდან ამოღებული საბუთებით მიუგია: „წმიდათა მოციქულთა და ღირსთა მათ მღვდელთ მოძღვართაგან განსაზღვრებულსა კანონსა შინა არავე ბრძანებულ არს ერისკაცთა ვითარმცა ეპისკოპოსთა და წესისა წინამძღვართა მამათა განსაგებელისა სჯულის მოძღვრებასა იკადრება“. ივ. ჯაფახიშვილის თქმით აქედან აშკარად ჩანს, რომ არა მხოლოდ საეკლესიო მოძღვრები, არამედ განათლებული ერისკაცებიც კი იცნობდნენ „შჯულის კანონს“, მასზე ამყარებდნენ თავიანთ საბუთებსა და მსჯელობას²⁵⁵. ივ. ჯაფახიშვილმა გაარკვია, რომ ეს საბუთები, კერძოდ, ეყრდნობოდა „შჯულისკანონის“ იმ ნაწილს, რომელსაც ეწოდებოდა „მოციქულთა განსაზღვრებული კანონები“ და „მღვდელმოდღვართა განსაზღვრებული კანონები“. ივ. ჯაფახიშვილი ასკენის, „წარმოდგენელია, რომ მსოფლიო საეკლესიო კრებების კანონებიც ნათარგმნი არ ყოფილიყო“²⁵⁶. ცხადია, შესაძლოა ეს არ ყოფილიყო ის საბოლოო რედაქცია, რომელიც თოთხმეტტიტულოვანი კრებულის სახელითაა ცნობილი, არამედ ერთ-ერთი კრებული იმ სჯულისკანონთაგან, რომელიც ბიზანტიაში ძალზე მრავლად არსებობდა. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ტაო-კლარჯეთს ბიზანტია მიიჩნევდა თავისი იმპერიის თუ ნაწილად არა, მასზე დაქვემდებარებულ ტერიტორიად მაინც, ცხადია, იმპერიის ტერიტორიაზე არსებულ

²⁵⁴ ალ. ვაჩიშვილი, ნარკვევები, ქართული სამართლის ისტორიიდან, I, 1946, გვ. 167. ²⁵⁵ ივ. ჯაფახიშვილი, ტ. VI, 1982, გვ. 42. ²⁵⁶ ივ. ჯაფახიშვილი, ტ. VI, გვ. 42.

მართლმადიდებელ ეკლესიებს უნდა ჰქონოდათ კიდევც ბიზანტიური სჯულისკანონების თარგმანები, სხვაგვარად ეკლესიის მართვა შეუძლებელი შეიქნებოდა, განსაკუთრებით იმ დროს, როცა სომხური ეკლესია პრეტენზიას აცხადებდა ტაო-კლარჯეთზე, რათა იგი თავის იურისდიქციაში შეეყვანა (ისევე, როგორც იყო VI-VII სს-ის პერიოდში). ასეთ დროს სომხურ ეკლესიასთან პაექრობისას, ცხადია, ქართველ მღვდელმთავრებსა და მეუღბნოეებს ხელთ ექნებოდათ შესაბამისი საეკლესიო კანონმდებლობა. აღსანიშნავია, რომ სომხურ ეკლესიას ისინი თავიდანვე ჰქონდა. კ. კეკელიძის აზრით, „მეთე საუკუნის ბოლომდე ქართულ ენაზე არ შენახულა არამცთუ რაიმე კანონიკური კრებული, არამედ ცოტად თუ ბევრად ეჭვმიუტანელი და კატეგორიული ცნობა ასეთი კრებულის არსებობის შესახებ“²⁵⁷. მაგრამ, თუკი ქართველები ბიზანტიაში საგანგებოდ აგზავნიდნენ თავიანთ წარმომადგენლებსა და დელეგატებს იმ დროისათვის მართლმადიდებლობის ცენტრებში არსებული საეკლესიო ტიპიკონების, განგებების, წესჩვეულებების აღწერილობათა მოსაპოვებლად, რატომ არ უნდა დაინტერესებულყო ქართული მხარე, ბიზანტიაშივე მოეპოვებინა საეკლესიო კანონმდებლობა, მაშინ როცა იგი ჰქონდა მის მეზობელ სომხურ ეკლესიასაც? „ძეგლის წერათა წიგნები“, რომელნიც კირიონ კათალიკოსს აბრაამ კათალიკოსისთვის გაუგზავნია, კიდევ რომ არ ყოფილიყო კანონიკური ძეგლები, როგორც კ. კეკელიძე ფიქრობს, არამედ სარწმუნოებრივ-აღმსარებლობითი ხასიათის დოგმატიკური ფორმულები, მაინც, მათ შეხება უნდა ჰქონდათ კანონიკასთან, რადგანაც დოგმატიკური მწერლობაც ეფუძნებოდა მსოფლიო კრებათა განსაზღვრებებს, მოციქულთა კანონებსა და ეკლესიის ცნობილ მოძღვართა კანონიკურ ეპისტოლეებს, განმარტებებს, რაც კანონიკის საფუძველია. სომეხ-ქართველთა საეკლესიო ცილობის დროს მოხსენიებულია ლეონ დიდის ტომოსი, ეპისტოლე, რომელსაც IV მსოფლიო ქალკედონის კრების დროს გადამწვევტი მნიშვნელობა მიენიჭა. „ეპისტოლეთა წიგნში“ ნათქვამია, რომ როგორც ქართველებმა, ისე სომხებმა განიხილეს ქალკედონის კრებათა დადგენილებები და ლეონის ეპისტოლეც. „უეჭველია ეს დოკუმენტები ქართულადაც იქნებოდა ნათარგმნი“ – დაასკენის კ. კეკელიძე²⁵⁸. რაც მიუთითებს, რომ იმ დაუცხრომელი ბრძოლისა და კამათის დროს, რომელიც მიმდინარეობდა სომხურ ეკლესიასთან VI-X საუკუნეებში ქართველები

²⁵⁷ კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, 1980, გვ. 560.

²⁵⁸ იქვე, გვ. 469

პრაქტიკული საჭიროების გამო იძულებულნიც კი იქნებოდნენ, ეთარგმნათ კანონიკური ხასიათის ძეგლები ბერძნული ენიდან. არ არის შემთხვევითი, რომ ეპისკოპოსი სტეფანე მტბევეარი სომხურ ეკლესიასთან კამათის დროს ახსენებს სწორედ მსოფლიო კრებათა კანონებს, როცა წერს – სომხებმა „მოძღვართა მიერ წმიდათა კრებათა ღვთიესულიერთა კანონი საეკლესიო შეურაცხვეყს“²⁵⁹, რაც კანონიკური მწერლობის ქართულად არსებობას გულისხმობს.

4. საკანონმდებლო ძეგლების თარგმანები X-XI სს-ში

წმიდა ექვთიმე მთაწმიდელმა X საუკუნის ბოლოს თარგმნა იოანე სქოლასტიკოსის სამართლებრივი კრებული და მეექვსე მსოფლიო კრების დადგენილებები. ამით, კ. კეკელიძის აზრით, დაიწყო ქართული საეკლესიო-იურიდიული მწერლობა²⁶⁰. თუმცა ქართული დიდი სჯულისკანონის მკვლევარი პროფ. ვლ. ბენეშევიჩი ფიქრობდა, რომ X საუკუნემდე ქართულ ენაზე თვით დიდი სჯულისკანონიც კი იყო თარგმნილი. კ. კეკელიძე ბენეშევიჩის მოსაზრებებს არ ეთანხმება. აკრიტიკებს აგრეთვე ივ. ჯაფახიშვილს, რომელიც ფიქრობდა, რომ დიდი სჯულისკანონი არსენ იყალთოელამდე იყო თარგმნილი. კ. კეკელიძე წერს - „კანონიკურ კრებულთა თარგმანისათვის პირველად ხელი მოუკიდნია ექვთიმე ათონელს, როგორც მას ჩვეულებად ჰქონდა, ამ შემთხვევაშიც, გადმოსათარგმნე ძეგლთა შერჩევისას, სახელმძღვანელო პრინციპად მან აიღო პრაქტიკული, ყოველდღიური მნიშვნელობა ცხოვრებისათვის ამა თუ იმ ნაწარმოებისა და თანაც გადმოთარგმნა არა იმ სახით, როგორც ის დედანში იყო, არამედ მისი შედგენილობისა და რედაქციის ცოტაოდენი შეცვლით ქართულ სინამდვილესთან შეფარდებით“²⁶¹.

პაველე ინგოროყვა განსხვავებული მოსაზრებისაა და მიიჩნევს, რომ მე-10-11 საუკუნისათვის სამართლის მეცნიერებას საქართველოში განვითარების მაღალი დონისათვის მიუღწევია... „მე-10-11 საუკუნეებში საქართველოში ყოფილან მეცნიერ-იურისტები, რომელთაც ეწოდებოდათ „მეცნიერნი საბჭოთა საქმეთანი“, ბაგრატ IV-ის ცნობილი სიგელიდან ირკვევა, რომ „მეცნიერნი საბჭოთა საქმეთანი“ საგანგებოდ მიიწვეოდნენ

²⁵⁹ საქართველოს სამოთხე, გვ. 394. ²⁶⁰ კ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 561. ²⁶¹ იქვე, გვ. 564.

ხოლმე სახელმწიფოს უსენაესი ორგანოს - სახელმწიფო დარბაზის სხდომაზე რთული იურიდიული საკითხების განხილვის დროს²⁶².

პ. ინგოროყვა იხილავს ტერმინს „რჩული“ და „მერჩულე“ და დაასკვნის: „მერჩულე იყო მეცნიერი „რჩულისა“, სპეციალურად კანონიკური სამართლის სწავლული, მცოდნე და ამავე დროს მეცნიერი მთელი საქრისტიანო მოძღვრებისა, დამწერელი რჩულისა, ე.ი. თეოლოგი, მეცნიერი... ექვთიმე მთაწმიდელის ტექსტიდან ირკვევა, რომ „მერჩულე“ იყო არა მხოლოდ „მეცნიერი“ რჩულისა, ქრისტიანული მოძღვრებისა, არამედ ამავე დროს „რჩულის“ სიწმიდის მცველი. „მერჩულე“ „განაწესებს კანონსა“ მათთვის, რომლებიც გარდახდნენ ქრისტიანული „რჩულის“ წესებს, ე.ი. მერჩულე უფლებამოსილია იკისროს ამავე დროს კანონიკური სამართლის მსაჯულის ფუნქციები... თუ რამდენად დიდი იყო „მერჩულეთა“ (მსაჯულთა) ავტორიტეტი ძველ საქართველოში, ამას ადასტურებს ძველი ქართული კანონიკური ძეგლი „მცნებაჲ სასაჯულო“, სადაც კათალიკოსს აქვს შემდეგი ზეწოდება „მესაჯულეთა (ე.ი. მერჩულეთა) თავი და უხუცესი“. პ. ინგოროყვას გამოკვლევის თანახმად, გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების აღმწერელი გიორგი მერჩულე ყოფილა „რჩულის“ საკითხთა კანონიკური სამართლის სწავლული მცოდნე²⁶³. ამიტომაც თავის თხზულებაში აშუქებს კანონიკური სამართლის საკითხებს, რასაც გამოწველივით იხილავს ჯავახეთის საეკლესიო კრების მსვლელობის აღწერის დროს, აგრეთვე ცქირის ისტორიის გადმოცემისას. აღნიშნული კრება საქართველოს ეკლესიისა, პ. ინგოროყვას მიხედვით, შედგა 845-850 წლებში, ჯავახეთში, მთავარ გუარამ მამფალის მოწვევით. კრებაზე წარმოდგენილნი ყოფილან სხვებთან ერთად „წესისა და შჯულისა მასწავლებლნი“, რომელნიც „წესსა დაუდებდეს ერსა“. არა მხოლოდ სასულიერო პირთაგან, არამედ ერისკაცთაგანაც კი იმ ეპოქაში მრავალნი ყოფილან „რჩულისა მოძღვარნი“, „საღმრთოთა წიგნთა მეცნიერნი და ენათათაცა წურთილნი“, შეეძლოთ „რჩულის გამოძიება“ და „მოძღვრება“. ეს „წესისა და რჩულისა მასწავლებლნი“ უცხოეთშიც – იერუსალიმსა და კონსტანტინოპოლშიც მოგზაურობდნენ და იქიდან საჭიროების შემთხვევაში ჩამოაქონდათ „კეთილი წესი“. წესი იგივე საეკლესიო კანონია. თუმცა ყველა „წესი“ როდი იყო გამოსადეგი იმდროინდელი ქართული საზოგადოებისათვის – რადგანაც „ტვირთი შჯულისაი და წესი ქრისტიანობისაი, რომელი აწ ქვეყანასა ჩვენსა უპყრის, ფრიად კეთილ არს“ და „ტვირთი განწესებული

²⁶² პ. ინგოროყვა, გიროგი მერჩულე, 1954, გვ. 23. ²⁶³ იქვე, გვ. 27.

ეყოფინ ნავსა, უკუეთუ დაუმძიმო – დაინთქას და უკუეთუ სუბუქად იყოს, ქართა და ღელვათა წარიტაცონ“.

საეკლესიო-იურიდიული განათლების მაღალმა დონემ შესაძლებელი გახადა X ს-ის ბოლოს წარმოქმნილიყო ორიგინალური ქართული კანონიკური კრებული, რომელიც „მცირე სჯულისკანონის“ სახელითაა ცნობილი. ასე მას უწოდა თვით კრებულის შემდგენელმა წმიდა ექვთიმე მთაწმიდელმა. მან თარგმნა ბერძნული კანონიკური მწერლობის სხვადასხვა წყარო, ნაწილობრივ გადაამუშავა და მასში შეიტანა ქართული მასალა. საბოლოოდ ეს კრებული გარკვეული ხნის მანძილზე ითვლებოდა ქართული ეკლესიის სახელმძღვანელოდ და დღესაც აქვს პრაქტიკული მნიშვნელობა ეკლესიისათვის, რადგანაც მიუხედავად არსენ იყალთოელის მიერ თარგმნილი „დიდი სჯულისკანონის“ არსებობისა, იგი საუკუნეთა მანძილზე გამოიყენებოდა²⁶⁴.

მიტროპოლიტ კონსტანტინეს თქმით – წმ. ექვთიმეს ეს ძეგლები ზუსტად როდი გადმოუღია, იგი ამ კანონებს ცვლის, ამოკლებს, ზოგიერთი სრულიად არ შეაქვს თავის წიგნში, ზოგჯერ კი შემოაქვს ისეთი მასალა, რომელიც საერთოდ არ იცის ბერძნულმა დედანმა. ყოველივე ამის გამო „მცირე სჯულისკანონი“ თუმცა ბიზანტიური საეკლესიო სამართლის ძეგლთა მიხედვითაა შედგენილი, მაგრამ იმ პრინციპით, რომლითაც ხელმძღვანელობდა ქრისტიანობა: ემოქმედა ამა თუ იმ ხალხის ბუნების შესაბამისად და არა მის საწინააღმდეგოდ. ამ პრინციპიდან გამომდინარე, ექვთიმეს საეკლესიო კანონთა კრებული იმდენად „გაუქართულებია“, რომ თავისი სტრუქტურით იგი ერთადერთია მსოფლიო ქრისტიანული სამართლის ისტორიაში²⁶⁵.

VIII-X საუკუნეების ქართული ეკლესია განსაკუთრებულ მნიშვნელობას აქცევდა სომხური ეკლესიისაგან ქართული მრევლის დაცვას, რადგანაც, როგორც ეს აღნიშნული იყო „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორიის“ მეორე ტომში, სომხური ეკლესია პრეტენზიებს აცხადებდა ქართველ მრევლზე, სურდა ეკლავინდებურად მოექცია ტაოს, სამხრეთ საქართველოს, გუგარქისა და ჰერეთის ქართველობა თავისი იურისდიქციის ქვეშ, ისევე, როგორც ეს ადრე იყო, განსაკუთრებით VI-VII საუკუნეებში (თუმცა ჰერეთი სომხური ეკლესიის იურისდიქციისაგან მხოლოდ X ს-ში გათავისუფლდა). ამ

²⁶⁴ „მცირე სჯულისკანონი“, ეგიუნაშვილის გამოცემა, 1972. ²⁶⁵ საღვთისმეტყველო კრებული, ექვთიმე ათონელის საეკლესიო კანონთა კრებული გადმოღებული ახალ ქართულ ენაზე, თბ., 1983, გვ. 5.

მიზეზის გამო სამხრეთ საქართველოს ქართულ ეკლესიას კვლავინდებურად ეტყობოდა მონოფიზიტური ეკლესიის დაღი, ჩანს, ზოგიერთი ქართველი კვლავ მონოფიზიტური ეკლესიის გაკლენის ქვეშ იყო, ამიტომაც დედა ეკლესიის მრევლის დაცვის მიზნით, ექვთიმემ თავის სჯულისკანონში მრავალი ცნობა, მითითება და კანონი შეიტანა იმ წესების შესახებ, რომელნიც სომხურ ეკლესიაში იყო მიღებული, მაგრამ სინამდვილეში კი მწვალებლობას წარმოადგენდა, კერძოდ, მონოფიზიტური ხასიათისას²⁶⁶. კ. კეკელიძის სიტყვით – ექვთიმემ გადმოსათარგმნ კანონიკურ ძეგლთა შორის შეარჩია ისინი, რომელთაც პრაქტიკული, ყოველდღიური მნიშვნელობა ჰქონდა²⁶⁷.

„მცირე სჯულისკანონი“ გამოსაცემად მოამზადა ელგუჯა გიუნაშვილმა. X ს. ბოლოს ექვთიმე მთაწმიდელის მიერ შედგენილი „მცირე სჯულისკანონი“ ე. გიუნაშვილის მიერ მიიჩნევა ქართული კლასიკური კანონიკური მწერლობის სათავედ. იგი ექვთიმე მთაწმიდელს შეუდგენია ბერძნული კანონიკური მწერლობის სხვადასხვა წყაროს მიხედვით. საქართველოს საეკლესიო პრაქტიკაში ფართოდ გამოიყენებოდა ეს კანონიკური კრებული თავისი შედგენილობით ორიგინალური და ერთადერთია ქრისტიანული ეკლესიის სამართლის ისტორიაში. მისი მსგავსი შედგენილობის კრებული არ იცის არც ერთი ქვეყნის საეკლესიო სამართლის ისტორიამ. „მცირე სჯულისკანონი“ ოთხი ნაწილისაგან შედგება: 1. „წესი და განგება და რჩევლისკანონი მეექუსისა კრებისამ“; 2. კანონი შეცოდებულთანი; 3. კანონნი დღითი-დღეთა ცთომისანი; 4. ძეგლისწერამ სარწმუნოებისამ. ექვთიმე მთაწმიდელს ეს კრებული 1005 წლამდე შეუდგენია²⁶⁸.

ე. გიუნაშვილის თვალსაზრისით, წმიდა ექვთიმე მთაწმიდელის კანონიკური კრებულის პირველ ნაწილს წარმოადგენს ტრულის 692 წლის კრების კანონები, კრებულში ის წოდებულია VI მსოფლიო კრების კანონებად. კრებულის მეორე ნაწილია შეცოდებულთა კანონები, კონსტანტინოპოლის პატრიარქის იოანე მმარხველის (582-595) შრომა, თუმცა სპეციალისტების თვალსაზრისით ეს კანონები VIII ს. ბოლოსა და X საუკუნის შუა აღმოცენდა²⁶⁹. კრებულის მესამე ნაწილს ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ბასილი დიდის კანონები შეერქვა, თუმცა ე. გიუნაშვილის თვალსაზრისით, ეს კანონები IX ს. შემდეგ აღმოცენდა და X ს-ში საკმაოდ ყოფილა გაერცელებული

²⁶⁶ ივ. ჯავახიშვილი, ტ. VI, გვ. 48. ²⁶⁷ კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტ. ისტ. - I, გვ. 564. ²⁶⁸ ე. გიუნაშვილი, წინასიტყვა, „მცირე სჯულისკანონი“, 1972, გვ. 4. ²⁶⁹ იქვე, გვ. 6.

სადეთისმეტყველო პრაქტიკაში. კრების IV ნაწილი ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში იწოდებოდა VII მსოფლიო კრების კანონებად. ე. გიუნაშვილის თვალსაზრისით, ეს შეკვლევა, სინამდვილეში ეს ნაწილი წარმოადგენს 843 წლის კონსტანტინოპოლის ადგილობრივი კრების „სარწმუნოების ძეგლისწერას“²⁷⁰.

„როგორც ექვთიმეს კრებულიდან ჩანს, სომეხ-ქართველთა საეკლესიო დავა ამ დროს ისევ ძალაშია“²⁷¹, ეს საკითხი ექვთიმეს კრებულის კანონებშიც აისახა. მაგალითად „წესი და განგება და რჩულისკანონი მექუსისა კრებისაჲ“-ს 68-ე მუხლში, კერძოდ, ნათქვამია - „ქუეყანასა მას სომხეთისასა წმიდათა და პატიოსანთა ხატთა გამოსახვასა არა შეიწყნარებდნენ, რამეთუ ურჩულომან მან პეტროს მკაწვრელმან ვითაცა „საჩეცარი“ ასწავა, ეგრეთვე ესეცა ბოროტი წვალებათ სადმე მათ შორის დასთესა“²⁷². 72-ე მუხლის მიხედვით, „გვეუწყა ვითარმედ ქუეყანასა სომხეთისასა საკლეელთა დაკლენ, ლოცვარსა და ხორცსა მას შეილებენ ეკლესიად და მისცემენ მღვდელთა ნაწილსა წესისა მისებრ ძუელისა რჩულისა, ვითარცა იქმოდეს ჰურიანი, ხოლო ესე წესი გარეშე არს წესთაგან კათოლიკე ეკლესიისა“²⁷³. როგორც ცნობილია, მსგავსი ჩვევა საქართველოში, განსაკუთრებით მთიანეთში, ამჟამად არსებობს (თუმცა ხორცი ეკლესიაში არ შეაქვთ), საფიქრებელია, რომ ეს ჩვევა გადმონაშთია I-IV საუკუნეებში არსებულ პირველქრისტიანულ, ე.წ. იუდაური ქრისტიანული წესებისა. ვარაუდია გამოთქმული (თ. მგალობლიშვილი), რომ I-IV საუკუნეებში ჩვენში, ისე როგორც აღმოსავლეთის ქვეყნებში (სირია, სომხეთი, მცირე აზია), გავრცელებული იყო ქრისტიანობის თავდაპირველი სახე, ე.წ. იურიდიული ქრისტიანობა, რომელშიც მრავლად იყო წესები „ძუელისა რჩულისა, ვითარცა იქმოდეს ჰურიანი“, თ. მგალობლიშვილისა და სხვათა თვალსაზრისით ეს იუდაური ქრისტიანობა IV საუკუნიდან შეცვალა „ბერძნულმა ქრისტიანობამ“, რომელმაც აკრძალა ძველი ჩვევები, მაგრამ, ჩანს, აღმოსავლეთ რომის იმპერიაში (ბიზანტიაში) მიმდინარე ეს პროცესი შედარებით უცხო იყო კაეკასიის იმ ეკლესიებისათვის, რომელნიც იმპერიის გარეთ, ზოგჯერ კი არაბიზანტიური სახელმწიფოს გავლენის სფეროში იმყოფებოდნენ. ჩანს, ეს პროცესი (ძველი ადგილობრივი ქრისტიანული ჩვევების ბერძნულით შეცვლა) ჩვენში აქტუალური გახდა განსაკუთრებით X ს-ის შემდეგ, ქართული ეკლესიის მთავშიდური საგანმანათლებლო

²⁷⁰ ე. გიუნაშვილი, წინასიტყვა, „მცირე სჯულისკანონი“, 1972, გვ. 11. ²⁷¹ იქვე, გვ. 12. ²⁷² იქვე, გვ. 63. ²⁷³ იქვე, გვ. 73.

ფრთის წარმოქმნამ XI ს-დან პროცესი შეუქცევადი გახადა, თუმცა, ეტყობა, მთიან, ე.წ. „სოფლურ“ ადგილებში ასეთი (ე.ი. პირველქრისტიანული, IV ს-მდელი) ჩვევები კიდევ დიდხანს დარჩენილა.

ამის მაგალითია „მცირე სჯულისკანონის“ პირველი ნაწილის 73-ე მუხლში მოცემული VII ს-ის კანონის დარღვევა ქართული ეკლესიის „სოფლური ხუცესის“ მიერ XI ს-ში, კერძოდ, ამ კანონში ნათქვამია - „გუესმა, თუ ქუეყანასა სომხეთისასა თვინიერ შესამოსლისა ხუცესნი ადასრულებენ წირვასა თვისითვე შესამოსლითა და ეს დიდი წვალება არს სხუათავე თანა ცთომათა და აწ ჩუენ ვამცნებთ უკუეთუ ვინმე იკადროს მართლმადიდებელმან მღვდელმან ანუ დიაკონმან თვინიერ შესამოსლისა ჟამისწირვა, განაკანონოს და დაყენოს ჟამისწირვისაგან, ვიდრემდეს მოიგოს წესიერებაჲ და ებისკოპოსმან პირველადვე იხილოს მისი სტიქარი, უღელი, და ზეწარი და ეგრეთ ხელნი დასხნეს“²⁷⁴.

კი. ტრულის საეკლესიო კრების მამებს ამცნეს, რომ აღმოსავლეთის (სომხეთის) ეკლესიებში, მღვდლები წირავდნენ ეკლესიებში არა საგანგებო შესამოსლით, არამედ თავიანთი ყოველდღიური ტანსაცმელით. ეს კრებამ მიიჩნია წვალებაჲ და აუკრძალა ასეთი სახით წირვის ჩატარება სამღვდელოებას. მათ წირვისას უნდა ჩაეცვათ სტიქარი (კაბა), უღელი (აღლათ ოლარი) და ზეწარი (ომოფორი). ეს წესი აღბათ დაინერგა კიდევ ჩვენში, მაგრამ XI ს. 40-იანი წლების ბოლოს ზოგიერთი ქართველი მღვდელი ანტიოქიაში, კერძოდ კი სვიმონ-წმიდის მონასტერში ძველებური წესით, ე.ი. თავისი ყოველდღიური შესამოსლითა და არა საგანგებო წირვის შესამოსლით წირავდა. ეს შეუმჩნეველად ბერძენ ბერებს, მაშინვე განგაში აუტეხიათ, წირვისაგან „დაუყენებიათ“ ქართველი ბერები, შემდეგ კი ანტიოქიის პატრიარქთან უჩივლიათ. თავის მხრივ კი, ეს გიორგი მთაწმიდელისათვის უცნობეპიათ, რომელსაც დასჭირდა ახსნა-განმარტების მიცემა იმის დასამტკიცებლად, რომ ქართველი ბერები მართლმადიდებლები იყვნენ, და არა სარწმუნოებრივი ჩვევების შებღალვის, არამედ უცოდინარობის მიზეზით იქცეოდნენ ასე. გიორგი მცირე წერს - „ქართველი ხუცესი სვიმეონ-წმიდას ჟამსა ვერ წირვიდა ამის მიზეზისათვის, რამეთუ რომელსამე ჟამსა სოფლური ვინმე ხუცესი ახლად ჩამოსული წმიდასა სვიმეონის სვეტსა ზედა გასრულ იყო ჟამისწირვად ქალამნითა და საბეჭურიტა თვინიერ სამღვდელოისა შესამოსლისა, ვითარცა იყო

²⁷⁴ „მცირე სჯულისკანონი“, 1972, გვ. 77.

პირველად წესი ჩუენი²⁷⁵. ე.ი. გიორგი მცირეს აზრით, „პირველი წესი ჩუენი“ იყო არა საგანგებო წირვის შესამოსლით წირვა, არამედ ჩუეულებრივი, ყოველდღიური ტანსაცმლით. ეს წესი ბერძნულ ეკლესიაში VI-VII საუკუნეებშივე განიდუნა, მაგრამ აღმოსავლურ ეკლესიებში, მათ შორის ჩუენშიც დიდხანს, „მცირე რჯულის კანონის“ გამოცემის ეპოქაშიც დარჩენილა, სწორედ ამ და სხვა ეკლესიის პრაქტიკული მიზეზებისათვის იქნა კიდევ ექვთიმე მთაწმიდელის მიერ შედგენილი ეს კრებული.

5. ზა. ფოტის ნომოკანონის, ანუ დიდი სჯულისკანონის ძართული თარგმანი

საქართველოს ეკლესია ნაწილია მსოფლიო ეკლესიისა, ამიტომაც მსოფლიო საეკლესიო კრებების დადგენილებანი საქართველოში წარმოადგენდა მოქმედ სამართალს. თოთხმეტ თავად, ანუ ტიტლებად დაყოფილ ბერძნული სამართლის ძირითად კანონიკურ კრებულს – ჩუენში დიდი სჯულისკანონის სახელით იცნობდნენ და მას თავისი საბოლოო სახე დედანში მიუღია წმ. ფოტის ღვაწლის შედეგად. იგი ბიზანტიაში გამოჩენილა VI ს-ში და სხვა კრებულებთან შედარებით VII ს-დან უპირატესობა მოუპოვებია. იგი, ივ. ჯაფახიშვილის თქმით, IX-X საუკუნეებში ქართულადაც უნდა ყოფილიყო ნათარგმნი²⁷⁶.

კ. კეკელიძე „დიდ სჯულისკანონს“ მიიჩნევდა 1114 წლის შემდეგ თარგმნილად XII ს. I მეოთხედში²⁷⁷, თუმცა თავის კერძო წერილში, რომელიც მან ელ. ბენეშევიჩს გაუგზავნა, აღიარებდა, რომ რუის-ურბნისის „ძეგლისწერა“ გულისხმობს „დიდი სჯულისკანონის“ ქართულად არსებობას, ე.ი. ძეგლი თარგმნილია ამ კრებამდე. ე. გაბიძაშვილი გამოთქვამს თავის გაკვირვებას იმის შესახებ, თუ რატომ „უარყო კ. კეკელიძემ ეს აზრი“²⁷⁸.

²⁷⁵ გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისაჲ, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი II, გვ. 1967. ²⁷⁶ ივ. ჯაფახიშვილი, ტ. VI, გვ. 38. ²⁷⁷ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია I, 1960, გვ. 284. ²⁷⁸ „დიდი სჯულისკანონი“, გამოსაცემად მოამზადეს ე. გაბიძაშვილმა, ე. გიუნაშვილმა, მ. დოლაძემ, თბილისი, 1975, გვ. 20.

ე. გაბიაძეშვილი არ ეთანხმება იე. ჯავახიშვილის აზრს „დიდი სჯულისკანონის“ რამდენიმე თარგმანის არსებობის შესახებ და მიიჩნევს, რომ „არსენ იყალთოელის მიერ თარგმნილი „დიდი სჯულისკანონი“ ბერძნული 14-ტიტლოვანი ნომოკანონის – ერთადერთი თარგმანია ქართულად და ეს ძეგლი არც მანამდე და არც შემდეგ არ ყოფილა გადმოღებული“²⁷⁹.

თუმცა კიდევ ერთხელ უნდა აღინიშნოს, რომ ივანე ჯავახიშვილს არ ეუკუებოდა დიდი სჯულისკანონის დღესათვის ცნობილი თარგმანის შესრულება არსენ იყალთოელის მიერ, მაგრამ მიიჩნევდა, რომ იგი არ იყო პირველი მთარგმნელი და მანამდეც არსებობდა ძველ თარგმანთა რედაქციები. იე. ჯავახიშვილის ეს მოსაზრება, ვფიქრობთ, დღესაც მისაღებია, თუმცა კი მის მოსაზრებას ყველა არ იზიარებს. გასაზიარებელია იე. ჯავახიშვილის თვალსაზრისი, რომ არსენ იყალთოელს არ აკმაყოფილებდა დიდი სჯულისკანონის ძველი თარგმანები და ამიტომ მან იგი ხელახლა თარგმნა, შესაძლოა დავით აღმაშენებლის დაეაღებინა²⁸⁰.

ამჟამად მიიჩნევა, რომ 883 წელს ფოტი პატრიარქის მიერ ჩამოყალიბებული დღესაც მოქმედი თოთხმეტტიტლოვანი ნომოკანონის რედაქციის ქართული თარგმანი შეასრულა არსენ იყალთოელმა XI ს-ის ბოლოსა და XII ს-ის დასაწყისში²⁸¹.

„დიდი სჯულისკანონი“ შეიცავს:

1. მოციქულთა სახელით ცნობილ 85 კანონს.
2. მსოფლიო საეკლესიო კრებათა კანონებს.
3. იმ ადგილობრივ საეკლესიო კრებათა კანონებს, რომლებიც თავიანთი მნიშვნელობითა და წარმომადგენელთა დიდი ავტორიტეტით ტრადიციულად მიჩნეულია ამ კრებულში შეტანის ღირსად.
4. ეკლესიის დიდი მამების კანონებს.
5. კრებულის ქართულ რედაქციას ერთვის აგრეთვე რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების კანონები, ეს კრება სრულიად საქართველოს მეფის დავით აღმაშენებლის მიერ იყო მოწვეული 1105 წელს და მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ქართული ეკლესიისათვის²⁸².

²⁷⁹ „დიდი სჯულისკანონი“, გამოსაცემად მოამზადეს ე. გაბიაძეშვილმა, ე. გიუნაშვილმა, მ. დოლაძეშვილმა, თბილისი, 1975, გვ. 19. ²⁸⁰ იე. ჯავახიშვილი, ტ. VI, გვ. 41.

²⁸¹ საღვთისმეტყველო კრებული, 1987, №1, გვ. 1-3. ²⁸² საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1987, გვ. 507.

„დიდი სჯულისკანონის“ ძველი ქართული რედაქციის ტექსტი ზემოთ მითითებული შედგენილობით, გადმოღებული ახალ ქართულზე გამოქვეყნებულია 1987 წლის საეკლესიო კალენდარში.

მელქისედეკ კათალიკოსი თავის „დაწერილში“ (1031/1033 წწ.) შენაწირ წიგნთა შორის ასახელებს წიგნს - „სჯულისკანონი ახალი“²⁸⁵. კ. კეკელიძე მას ახლად გადაწერილ სჯულისკანონად მიიჩნევს.

ივ. სურგულაძე²⁸⁴ მიიჩნევს, რომ „დიდი სჯულისკანონი (XI-XII საუკუნეების მიჯნა) ნათარგმნია არსენ იყალთოელის მიერ. ნომოკანონი ბერძნულად ნიშნავს კანონს და წესს. ნომოკანონები ეწოდება მართლმადიდებლურ საეკლესიო სამართლის კრებულებს, რომლებიც შეიცავენ ეკლესიის შინაგანაწესს, აგრეთვე ყოფაცხოვრებისა და საოჯახო სამართლის ნორმების დებულებებს... საბოლოოდ ჩამოყალიბდა LX საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში 14-ტიტლოვანი ნომოკანონის, ე.წ. 883 წლის რედაქციის სახით. მან კონსტანტინოპოლის 920 წლის საეკლესიო კრებაზე ზოგადქრისტიანული სახელმძღვანელოს ხასიათი მიიღო. კანონიკური კოდექსის წყაროები ოთხ ჯგუფად იყოფა: 1. „მოციქულთა“-ს სახელით ცნობილი 85 საეკლესიო კანონი, რომელიც საეკლესიო კანონმდებლობის პირველ წერილობით ძეგლად ითვლება; 2. მსოფლიო საეკლესიო კრებათა კანონები; 3. ადგილობრივი საეკლესიო კანონები; 4. ავტორიტეტულ საეკლესიო მოღვაწეთა ეპისტოლარული კანონმდებლობა. კანონიკურ კოდექსში შესული წყაროების კოდიფიკაცია თანდათან მიმდინარეობდა III საუკუნიდან LX საუკუნემდე. ამ დროის განმავლობაში ეპოქის საჭიროების მიხედვით, იცვლება კანონიკური კრებულის შინაარსობრივი შემადგენლობა. ნომოკანონს ქრისტიანულ სახელმწიფოში მოქმედი სამართლის მნიშვნელობა ჰქონდა. ძველი ქართულად გადმოსარგმნილია არსენ იყალთოელის მიერ XI საუკუნის მიწურულსა და XII საუკუნის პირველ წლებში. არსენ იყალთოელია ძეგლის ქართულად პირველი მთარგმნელი“²⁸⁵.

²⁸³ ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, 1984, გვ. 24. ²⁸⁴ ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები, 1984. ²⁸⁵ დიდი სჯულისკანონი, 1975, გვ. 18-19.

6. საეკლესიო სამართლის ძეგლების თარგმანები XVIII საუკუნის I ნახევარში

„მეფისა და კათალიკოსის საქმე ორისავე სწორი არის იმიტიომ, რომ ერთი ხორცის ხელმწიფეა და მეორე სულია.

(ვახტ. კან25).

ზოგჯერ ისმის კითხვა – ვახტანგ VI კათალიკური აღმსარებლობისა იყო თუ მართლმადიდებელი? ამ კითხვას მეფე-რჯულმდებელმა თვითონვე მრავალჯერ უპასუხა და მართლმადიდებლობის დაუფარავი აღმსარებლობის გამო იძულებული შეიქნა ქართლის სამეფო ტახტი დაეტოვებინა ოსმალოთა და ირანელთა ნებით, რომელთა უღელქვეშაც იყო მოქცეული ჩვენი ქვეყანა იმ დროს. სიტყვიერი განცხადების გარდა, ვახტანგ VI-მ საქმით დაამტკიცა თავისი მართლმადიდებლური აღმსარებლობა, განსაკუთრებით, სამართლის სფეროში მუშაობის დროს თავიდანვე უნდა ვთქვათ, ვახტანგმა სხვა დიდ მართლმადიდებელ ერებზე უფრო ადრე მისცა ქართველ ერს საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლთა განმარტებანი ცნობილი ბიზანტიელი კანონისტებისა, რომელნიც, ცხადია, მართლმადიდებელი ეკლესიის უდიდესი მასწავლებლები იყვნენ. ესაა მათე ბლასტარის „სინტაგმა“ და კონსტანტინე არმენოპულს ექვსი წიგნი.

მათე ბლასტარი (XIV ს.) მართლმადიდებლური ეკლესიის კანონიკური სამართლის უდიდესი ავტორიტეტია. მისი მთავარი იურიდიული შრომაა: აღფაბეტური სინტაგმა მსოფლიო საეკლესიო კრებათა დადგენილებების და საერო კანონებისა. ეს ნაშრომი მან 1335 წელს შეადგინა²⁸⁶, მისი სრული სათაურია „აღფაბეტური სინტაგმა ყველა საგნისა, რომელსაც შეიცავს საღვთო და წმინდა კანონები“. მისი წყაროებია – საეკლესიო კრებათა დადგენილებანი და კანონები, აგრეთვე რომის სამართალი ლეონ ბრძენის ბასილიკამდე. ნაშრომი შეიცავს 24 განყოფილებას ბერძნული ანბანის რიგის მიხედვით.

მათე ბლასტარის „სინტაგმა“ ფართოდ იყო გავრცელებული, წარმოადგენდა მართლმადიდებლური ეკლესიის ერთ-ერთ ძირითად სახელმძღვანელოს, იგი საეკლესიო სჯულმდებლობის მნიშვნელოვანი წყარო იყო მართლმადიდებლურ ქვეყნებში.

²⁸⁶ ი. დოლიძე, ქართული სამართლის ძეგლები, ტ.1. 1963. გვ. 581.

კონსტანტინე არმენოპულს იყო ნომოფილაქსი (კანონთა მცველი და მათი მართებულად გამოყენების მაგისტრადი). ცხოვრობდა XIV-ში, თესალონიკში, მრავალი იურიდიული შრომის ავტორია, მისი ძირითადი ნაშრომის სახელი შემოკლებით გამოითქმის – „ექესი წიგნი“. მისი წყაროა იმპერატორთა ბასილის, კონსტანტინეს და ლეონის პროხორონი (კანონთა სახელმძღვანელო), ბასილიკის (მეფეთა წიგნის) შემოკლება (სინოქსისი) და სასამართლო პრაქტიკა, იმპერატორების დადგენილებები (ლეონ ბრძენის, კონსტანტინე პორფიროგენეტის, რომანოზ I-ის, რომანოზ III-ის, ნიკიფორე ფოკას, ბასილი II-ის, ალექსი და მანუელ კომნენოსების ნოველებიდან), ლეონ ბრძენის ნოველების კრებული, სხვა წყაროები, ასევე, მოციქულთა და საეკლესიო კრებათა კანონები, სინოდისა და საპატრიარქოს დადგენილებები²⁸⁷.

ვახტანგ VI მართლმადიდებლური აღმსარებლობის მხურვალე მოსიყვარულე რომ არ ყოფილიყო, საქართველოს მისცემდა არა მართლმადიდებლურ (ბიზანტიურ) სამართალს, არამედ ლათინურს.

ქართველმა მთარგმნელმა არმენოპულს „ექესი წიგნიდან“ და ბლასტარის „სინტაგმიდან“ ამოიღო სამართლებრივი დებულებები და ნორმები, ზოგჯერ უცვლელად, ზოგჯერ კი გაერთიანებით შეადგინა ე.წ. „ბერძნული კანონები“, ანუ ბერძნული სამართლის ქართული ვარიანტი. კომპილაცია „ბერძნულ-რომაული სამართლის“ მთავარი კრებულებისა, გამოყენებულ იქნა ბიზანტიის გვიანდელ ეპოქაში, როგორც სასულიერო, ისე საერო სასამართლოებში. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ მას შემდეგ, რაც ბიზანტია თურქებმა დაიპყრეს და ბერძნული მოსახლეობის საეკლესიო და სამოქალაქო საქმეების იურისდიქცია მთლიანად კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს ხელში მოექცა, ბლასტარის „სინტაგმა და არმენოპულს „ექესი წიგნის“ კომპილაცია ბერძენ სასულიერო ხელისუფალთა მიერ ყოველდღიური ხმარებისათვის გახდა საჭირო“²⁸⁸.

„სამართალი ბერძნული“, ანუ ბერძნულ-რომაული (ბიზანტიური) სამართლის ვერსია წარმოადგენს ვახტანგ VI-ის „სამართლის წიგნთა“ კრებულის მეორე ნაწილს. იგი „ფრიადი შრომით“ მოიპოვა „საბერძნეთში“ ვახტანგ VI-მ. მისი მთარგმნელი ყოფილა ეპისკოპოსი კვიპრიანე სამთავნელი (ერისკაცობაში კოზმა არაგვის ერისთავი). იგი შემოქმედი მთარგმნელი იყო, ექვთიმე მთაწმინდელის მსჯავსი, რამეთუ მისი თარგმანი არის თავისუფალი (ალაგ-ალაგ განვრცობილი,

²⁸⁷ ი. დოლიძე, ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I. 1963. გვ. 580. ²⁸⁸ იქვე, გვ. 589.

ზოგან შემოკლებული). მთარგმნელს მათე ბლასტარის „ალფაბეტური სინტაგმისა“ და არმენოპულოს „ექვსწიგნეულის“ გარდა, სხვა ბერძნული წყაროებითაც უსარგებლია. ბერძნული კანონები მას და „ბრძენ კაცებს“ გადმოუქართულებით თვით ვახტანგ VI-ის აქტიური მონაწილეობით. იგი შეიცავს 418 მუხლს.

თვალის ერთი გადავლებითაც კი აშკარაა, რომ ვახტანგის „ბერძნული სამართალი“, ძირითადად, საეკლესიო სამართლის ძეგლია, ცხადია, ეს ასეც უნდა იყოს, რადგანაც იგი ზემოთ აღნიშნულ საეკლესიო სამართლის განმმარტებლების თარგმანს წარმოადგენს, მაგრამ რადგანაც საეკლესიო იურისდიქცია საერო საქმეებზეც ვრცელდებოდა არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ ქრისტიანულ აღმოსავლეთში, ამიტომაც „ბერძნული სამართალი“, ცხადია, საერო სამართლის ძეგლადაც შეიძლება ჩაითვალოს. ამ ძეგლში მრავალი მუხლის წყაროდ დასახელებულია საეკლესიო კრებების კანონები, განსაკუთრებით კი VI მსოფლიო კრებისა, მოციქულთა კანონები „დამტკიცებულნი კრებათაგან“, მსოფლიო ავტორიტეტის მქონე ადგილობრივ კრებათა კანონები, მაგალითად, ლაოდიკიისა, განგრიისა, პატრიარქთა და მამათა მიერ გამოცემული კანონები (ტიმოთე პატრიარქის) და სხვ.

მაგალითისათვის მოვიყვანთ ზოგიერთ თავს, რომელიც აწესრიგებს მეფის ურთიერთობას ეკლესიასთან. მაგალითად, 57-ე მუხლის თანახმად, მეექვსე კრების კანონის შესაბამისად, ერისკაცთაგან მხოლოდ მეფეს აქვს საკურთხეველში წმინდა ტრაპეზთან ზიარების ნება, „რამეთუ ღვთისაგან დადგინებულ არს და უმეტესად მალლად მჯდომარე არის პატრიარქთაგან“²⁸⁹.

„ბერძნული სამართლის“ 128-ე მუხლის თანახმად, ხელმწიფეს (მეფეს) ნება აქვს, დაასაქმოს და ბრძანება მისცეს სასულიერო პირს, უფრო მეტიც, მას შეუძლია ეპისკოპოსი აიყვანოს მიტროპოლიტის ხარისხში, შეუძლია დიდი ეპარქია გაყოს და რამდენიმე ეპისკოპოსს გაუნაწილოს, შეუძლია ეპისკოპოსების ანდა მიტროპოლიტების ერთი კათედრიდან მეორეზე გადაყვანა, მათი გამოცვლა, აძლევს მათ წირვალოცვის უფლებას და აქვს სხვა უფლებებიც სასულიერო პირთა მიმართ. წყაროდ ბერძნული სამართლის 128-ე მუხლი ასახელებს ქალკედონის კრების მეოთხე კანონს.

„ხელმწიფე სჯულისა და კანონის უმდაბლესი არა არის, რამეთუ მასცა აქვს ხელმწიფება ღვთისა მიერ-ვისიც ენებოს ეპისკოპოსისა

²⁸⁹ ქართული სამართლის ძეგლები, I. გვ. 146.

აღამაღლებს, მიტროპოლიტად დააყენებს და უკეთუ ეპისკოპოსთა ბევრი სამწყსო აქვს, გაუყოფს და სხვას ეპისკოპოსს შეიქმს, ვისიც ენებოს, ეპისკოპოსისა ანუ მიტროპოლიტისა, გამოსცულის აქვს სხვაცა ხელმწიფება სიმართლითა მღვდელმთავართა. საქმე ეს იპოების მეოთხე კანონსა ხალკიდონისა კრებისა, რამეთუ ხელმწიფება მიცემულ არს მეფეთათვის, რამეთუ უბრძანოს ვისმე სამღვდელთა კაცთა, საერო სამსახური აქნევინოს, რომელიც მან უბრძანოს სჯულის კანონი არ დაუშლის სამსახურსა, ამისთვისცა კანონი ბრძანებს²⁹⁰.

საინტერესოა მუხლი 330-ე, რომლის მიხედვითაც ლაშქრობის დროს, მამადიანების და ურჯულოების წინააღმდეგ ომისას (ასევე, თუკი ვინმე ამოღებული ხმლით მიუხდება), მღვდელს შეუძლია, დაასწროს და მოკლას მტერი, იგი არ დაისჯება, მაგრამ წირვის ნება ჩამოერთმევა — „არამედ ღირსება და წესი არ გამოერთმევა“ (იქვე, გვ. 204).

347-ე მუხლით იკრძალება ასტროლოგია, მაგრამ სასურველადაა მიჩნეული ასტრონომიის, არითმეტიკის, მუსიკისა და გეომეტრიის სწავლება²⁹¹.

ვახტანგ მეექვსემ, აგრეთვე, ათარგმნინა და თავისი სამართლის წიგნთა კრებულში შეიტანა „სომეხთ მეფეთა წიგნი სამართლისანი“. მას თითქმის ორი წლის მანძილზე თარგმნიდნენ. სომხური სამართლის ქართული ვერსია შედგება ორი ნაწილისაგან: სირიულ-რომაული სამართლის ქართული ვერსიისაგან (მუხლი 1-150) და მხითარ გოშის სამართლის წიგნის ქართული ვერსიისაგან (მუხლი 151-431). „სამართალი სომხურის“ წყაროებიც მიუთითებს, რომ იგი ფაქტობრივად წარმოადგენს საეკლესიო სამართალს, მაგრამ მისი იურისდიქცია საერო საქმეებზეც ვრცელდება სახელმწიფოს ქრისტიანული ხასიათის გამო. „სამართალი სომხურის“ შემდგენლების თქმით, ეს ძეგლი არის კრებული, რომელშიც ღირსეული ადგილი უჭირავს წმინდა წერილსა (ძველისა და ახლის) და მოსეს რჯულს, მოციქულთა კანონებს, „ეკლესიის მოსამართლე მამათა“, ბასილი დიდის, „წმინდა გრიგოლ პართელის შეილიშვილის ისაკის დადებულ წესს“. ნიკეის მსოფლიო კრების, ანუ „დიდი კრების“ კანონებს. კრებული აშკარად საეკლესიო სამართლის ძეგლია — მუხლების უმეტესი ნაწილი სასულიერო პირების ქცევას არეგულირებს.

ქართულ წყაროებში იშვიათია ის ტერმინები, რომლებიც „სომხური სამართლის“ წიგნში ხშირად გვხვდება. ერთი ასეთია „ქადაგი“ — ეს

²⁹⁰ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. 1, მუხლი 128, გვ. 162. ²⁹¹ მუხლი 342-ე, იქვე, გვ. 210.

სიტყვა ჩვენ გვხვდება „მირონის კურთხევის“ წესში და სხვაგანაც. სომხური წიგნიდან ჩანს, რომ „ქადაგი“ არის თითქმის ეპისკოპოსის ღირსების მქონე (მაგრამ ეპისკოპოსზე დაბალი) სასულიერო პირი, რომელიც წმინდა წერილისა და კანონების უნაკლო მცოდნეა, ამავე დროს ევალეუბა „მოქმედება უშიშარი“. ამ კანონების ქადაგება და მათი აღსრულების მეთვალყურეობა: „მოქადაგენი უნდა იყვნენ რიგითა უწინვე მცოდნელი ძველთა და ახალთა უკლებრივ, წამკითხავი კანონის ბრძანებისა, უშიშრად მოქმედი და კაცი ღირსი, ფილოსოფოსი და თეთრის უმოყვარე“²⁹². მაგალითად, 266-ე მუხლში განმარტებულია, თუ რატომ არ უნდა ჩაიცვას კაცმა ქალის, ხოლო ქალმა კაცის ტანისამოსი, რომ არ შეიძლება მათი აღრევა: „ბევრი ავი ბორიტი იქმნების ამ რიგის საქმით. ეს საქადაგებელია მოქადაგეთაგან და მოსამართლეთაგან“²⁹³, ე. ი. ტანსაცმლის სწორად ჩაცმის შესახებაც კი მოქადაგემ უნდა იქადაგოს. აქ აგრეთვე ხშირად გვხვდება სიტყვა „ქორეპისკოპოზი“ – განმარტებულია მათი უფლებანი. ეს ფაქტი იმიტაა საინტერესო, რომ IV საუკუნის შემდეგ, მსოფლიო ეკლესიაში ინსტიტუტი „ქორეპისკოპოსობისა“ აიკრძალა, მაგრამ ე.წ. „ქალკედონამდელმა“ ეკლესიებმა იგი შეინარჩუნეს. ამ ძეგლიდან ჩანს, რომ „კათალიკოსი“ ეთანადება ნიკეას I კრების მე-4 კანონში მოხსობილ „ეპისკოპოსთა თავს“. 287-ე თავიდან ჩანს, რომ ოთხი მახარებლის „მოციქულთა ტახტზე“ ისხდნენ კათალიკოსები (ეპისკოპოსები) ალექსანდრიისა, რომისა, ანტიოქიისა, მაგრამ კონსტანტინოპოლს („ბიზანტიას“) სამოციქულო ტახტის ღირსება არ ჰქონდა და იგი ეფესოდან „გააპარეს ბიზანტიას“²⁹⁴.

ქართული სამართლის წიგნში შეტანილი „მოსეს სამართალიც“, ცხადია, საეკლესიო სამართლის ძეგლია.

სამართლის წიგნთა კრებულის შესავალში ვახტანგ VI-ს სამართლიანად ეწოდება: „მართლმადიდებლობის მხნე და მხედარი, უფლისა ძლიერი მოღვაწე, ქრისტეს წარჩინებული სტრატეგიატი, ებგური, სამარადისო მღვიძარე, სიონისა რჯულმტკიცებითა შეურყეველი სვეტი და გოდოლი, გაუტეხელი ზღუდე მართლმადიდებლობით და ღეთის სიყვარულით შეუორგულებელი ბატონიშვილი ვახტანგ“.

ვახტანგ VI მართლაც მართლმადიდებლობის ჭეშმარიტი ბურჯი იყო, ამიტომაც, როგორც ითქვა, ათარგმნინა ბიზანტიურ-მართლმადიდებლური სამართლის წიგნი.

²⁹² კანონი 154, ქსდ. I გვ. 277. ²⁹³ იქვე, გვ. 321. ²⁹⁴ იქვე, 327.

ჯერ კიდევ ევროპაში ელჩობის გაგზავნამდე, როგორც „ბერძნული სამართლის წიგნის“ თარგმანი ცხადყოფს, ვახტანგ VI მართლმადიდებლური ორიენტაციისა იყო, ხოლო ევროპიდან ხელმოცარული ელჩების დაბრუნების შემდეგ, ვახტანგმა 1722 წელს საჯაროდ აღიარა თავისი მართლმადიდებლობა.

7. საეკლესიო სამართლის ძეგლების თარგმანები XX ს. II ნახევარში

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებამ, ხოლო შემდგომ ათვისების სახელმწიფოებრივმა გაბატონებამ XIX და XX საუკუნეებში, ცხადია, დიდად შეაფერხა საეკლესიო სამართლის ძეგლების ქართულ ენაზე გადმოღება. ქართველი სასულიერო პირები ამ ეპოქაში ძირითადად რუსულ სასულიერო სასწავლებლებში იღებდნენ განათლებას და სარგებლობდნენ კიდევ რუსული შესაბამისი ლიტერატურით. მხოლოდ XX ს. 80-იანი წლების შემდეგ, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის დროს მიეცა შესაძლებლობა წმიდა ეკლესიას ოდნავ მაინც გამოეცოცხლებინა საქართველოში უძველესი ხანიდან არსებული სამართლის ძეგლების თარგმანის საქმე. ამას ხელი შეუწყო „მცირე“ და „დიდი“ სჯულისკანონების ძველი თარგმანების გამოცემებმა.

აღნიშნულ წიგნებს ეკლესიაში პრაქტიკული დანიშნულება აქვთ, ამიტომაც ჩანს, საჭიროდ იქნა მიჩნეული მცირე სჯულისკანონის ერთი ნაწილის გადმოღება ძველი ქართული ენიდან ახალზე მის წინასიტყვაობაში აღნიშნულია - „თარგმანის რედაქტირებას ხელმძღვანელობდა მთავარეპისკოპოსი კონსტანტინე მელიქიძე, რედაქტირებაში ასევე მონაწილობდნენ მეუფე ვახტანგი ახელედიანი და გიორგი ცინცაძე, საბოლოო რედაქცია ეკუთვნის უწმიდესსა და უნეტარესს, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ს“. სამწუხაროდ, მთარგმნელის ვინაობა გამოცემაში არ არის აღნიშნული. როგორც აღინიშნა, ქართულ ენაზე იქნა გადმოცემული ასევე „დიდი სჯულისკანონი“ და გამოქვეყნდა 1987 წლის საეკლესიო კალენდარში.

ეკლესიისათვის მნიშვნელოვანი შენაძენია საეკლესიო კანონთა ყველაზე ავტორიტეტული კომენტატორების არისტინეს, ზონარასა და ბალზამონის კომენტარების ახალი ქართული თარგმანები. 1987 წელს თბილისში დაისტამბა ეს შრომა სახელწოდებით - „მოციქულთა, მსოფლიო და ადგილობრივი საეკლესიო კრებებისა და წმიდა მამების

კანონთა კომენტარები“²⁹⁵, აღნიშნული კომენტარების მთარგმნელს, რომლის ვინაობაც სამწუხაროდ არ არის აღნიშნული, უთარგმნია „სახელმწიფოებრივი რუსული მართლმადიდებლური ეკლესიის წარმომადგენელთა გამოცემიდან: Книга правил в 30-х частях с алфавитным указателем, Издание Братства преп. Иова Почаевского в Монреале Русской православной Церкви, Канада, 1971.

საეკლესიო სამართლის ცნობილ მცოდნის დეკანოზ ვლადისლავ ციპინის შრომის „საეკლესიო სამართლის“ ერთი ნაწილი „ეკლესია და სახელმწიფო“ თარგმნა გრიგოლ რუხაძემ²⁹⁶.

ათეისტური იმპერიის, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ რუსული საეკლესიო სამართალმცოდნეთა ერთ ნაწილში კვლავ აღორძინდა მონარქიული სახელმწიფო სისტემისათვის მხარდაჭერის მისწრაფება. ამ უკანასკნელთა მიერ გამოცემული ნაშრომის თარგმანია „სახელმწიფოებრივი კატეხიზმო, მართლმადიდებლური სწავლება საღვთო ხელისუფლებაზე“, თბ. 1999 (მთარგმნელ-გამომცემელი დეკანოზი არჩილ მინდიაშვილი). ამ თარგმანიდანაც ნათლად ჩანს ის წინააღმდეგობა, რომელიც არსებობს რუს სამართალმცოდნეთა შორის, მაგალითად, უკანასკნელი თარგმანის მიხედვით, „მეფის მიერ მიწიერი ეკლესიის მეთაურობა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი არა მარტო სიმფონიური საერო არქიეპისკოპოსია, არამედ ეკლესიის საგარეო საქმეთა ერთადერთი ეპისკოპოსი“²⁹⁷, ეს თვალსაზრისი მთლიანად საწინააღმდეგოა ვ.ციპინის მოსაზრებისა, რომ მეფის (იმპერატორის) ეს მდგომარეობა „უშნო ტრადიციაა“ „ბიზანტიის ქრისტიანი იმპერატორები წარმართი რომაელი პრინციპსების პირდაპირი მემკვიდრეები იყვნენ, რომელთაც სხვა მრავალ ტიტულთან ერთად, ასეთივე პქონდათ – pontifex maximus - უმაღლესი მღვდელმთავარი. ეს უშნო ტრადიცია, ზოგიერთი ქრისტიანი იმპერატორის მოქმედებაში, შესუსტებული სახით დროდადრო მაინც ელინდებოდა ეკლესიისათვის ყველაზე აშკარა და საშიში ცეზარულ-პაპისტური ტენდენცია ერეტიკოს იმპერატორთა პოლიტიკაში, განსაკუთრებით ხატმებრძოლეობის ეპოქაში გამომჟღავნდა“²⁹⁸.

²⁹⁵ საღვთისმეტყველო კრებული, 1987, №1. ²⁹⁶ საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1999. ²⁹⁷ „სახელმწიფოებრივი კატეხიზმო“, 1999, გვ. 18. ²⁹⁸ ვ. ციპინი, ეკლესია და სახელმწიფო, დასახ. ნაშრ., გვ. 148.

თავი III.

საქართველოს საეკლესიო სამართლის წყაროები

საეკლესიო სამართლის წყაროებს, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ყოფენ ორ მთავარ ჯგუფად, პირველში იგულისხმება პირები და ინსტიტუტები, რომელთაც შექმნეს სამართლის ნორმები, მეორე კი წარმოადგენს დოკუმენტებსა და ძეგლებს, რომლებშიც გადმოცემულია აღნიშნული ნორმები.

ბევლ საქართველოში, ისევე როგორც მსოფლიოს სხვა ქრისტიანულ ქვეყნებში, ეკლესია არ იყო გამოყოფილი სახელმწიფოებრივი ცხოვრებიდან, უფრო მეტიც, საქართველოში, როგორც გარკვეულია ნიკო მარის მიერ, საერო და სასულიერო ძალაუფლების ერთობა უდავო ფაქტს წარმოადგენდა. ამის გამო, საქართველოს საეკლესიო სამართლის წყაროების რკვევისას უნდა გამოვლინდეს საქართველოში არსებული საეკლესიო-სახელმწიფოებრივი წარმოშობის ინსტიტუტები. ჩვენ მიერ განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ამგვარ ეროვნულ სახელმწიფო-საეკლესიო ინსტიტუტებისა და საეკლესიო სამართლის ნორმების შემქმნელი პირების გამოვლენასა და შესწავლას. აღსანიშნავია, რომ ეროვნული სახელმწიფოებრიობის რყევის დროს აღნიშნულ უფლებებს ითვისებდნენ დამპყრობელი სახელმწიფოს მესვეურებიც.

სამართლის წყაროების მეორე ჯგუფს მიეკუთვნება დოკუმენტები და ძეგლები, რომელნიც გამოიცა ზემოთ აღნიშნულთა მიერ. მრავალი ასეთი დოკუმენტი თან ერთვის ჩვენ მიერ განხილულ ყველა საეკლესიო საკანონმდებლო კრებას, აგრეთვე ზოგიერთ მიმდინარე კრებას.

1. საქართველოს საეკლესიო სამართლის წყაროები I-V სს-ში

ადგილობრივი ეკლესიის სამართლის ერთ-ერთ უმთავრეს წყაროს წარმოადგენს საკუთარი კრებების მიერ მიღებული დადგენილებანი, იმ შემთხვევაში თუ იგი ავტოკეფალურია, მაგრამ თუ მას არ აქვს ავტოკეფალია, მაშინ მისი სამართლის წყაროა ზემდგომი, ანუ კირიარქალური ეკლესიის დადგენილებანი და მითითებანი. მაგალითად, რუსული ეკლესია XV საუკუნემდე ვალდებული იყო, აღესრულებინა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს კრებათა, პატრიარქთა და სინოდის ყველა დადგენილება, რადგანაც იგი იქამდე წარმოადგენდა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს ერთ-ერთ

მიტროპოლიას. მისთვის საეკლესიო სამართლის უმთავრეს წყაროს წარმოდგენდა მსოფლიო პატრიარქთა ის სიგელები, რომლებიც შეეხებოდა რუსულ ეკლესიას და კონსტანტინოპოლიდან უზღავნიდნენ რუს მიტროპოლიტებს, ეპისკოპოსებსა და მთავრებს²⁹⁹.

მსგავსადვე ქართული ეკლესიისათვის სამართლის მთავარი წყარო ავტოკეფალიის მიღებამდე იყო კირიარქალური ეკლესია, ხოლო ავტოკეფალიის მიღების შემდეგ საკუთარ კრებათა დადგენილებანი. მაშასადამე, იმისათვის, რათა გაეარკეიოთ ქართული ეკლესიის სამართლის მთავარი წყარო, საჭიროა მისი ავტოკეფალიის საკითხის გარკვევა, როდის ან ვისგან მიიღო ავტოკეფალია. ამჟამინდელი თვალსაზრისით, რომელმაც ასახვა ქართულ ენციკლოპედიაშიც კოვა, ჩამოყალიბების დროს, IV ს-ის დასაწყისიდან, ქართული ეკლესია კონსტანტინოპოლის იურისდიქციის ქვეშ იყო, შემდეგ ანტიოქიის იურისდიქციაში მოექცა, რომლისგანაც V ს-ში, პეტრე ფულონის დროს, მიიღო ავტოკეფალია. მაშასადამე, მას IV-V საუკუნეებში ე.წ. ორი „დედაეკლესია“ ჰყავდა, ჯერ კონსტანტინოპოლისა, შემდეგ კი ანტიოქიისა. ისტორიკოსების ასეთი დასკვნები საეკლესიო სამართლის მონაცემებს არ შეესაბამება.

როგორც ცნობილია, კონსტანტინოპოლი შენდებოდა 325-330 წლებში და იგი 330 წელს აკურთხეს როგორც ქალაქი და დედაქალაქი იმპერიისა. ამ დროს მისი ეპისკოპოსი, ვითარცა ერთ-ერთი ქალაქის მღვდელმთავარი, ემორჩილებოდა თავის მიტროპოლიტს, რომელიც ქალაქ ირაკლიაში იჯდა. რუსი კანონისტების მიხედვით, ამ დროისათვის, ე.ი. IV ს-ის 30-იან წლებში, კონსტანტინოპოლის ეპისკოპოსს თავისი ნორმალური სიდიდის ეპარქიაც კი არ ჰქონდა. მხოლოდ შემდეგ გააფართოვა მან გავლენა ჯერ მხოლოდ თავის გარშემო მყოფ ოლქზე და თითქმის საუკუნე დასჭირდა, რათა თავის იურისდიქციაში მოექცია 451 წლის ქალკედონის მსოფლიო კრების დასტურით იქამდე ავტოკეფალური დიოცეზები თრაკიისა, ასიისა და პონტოსი.

როდის დაარსდა ოფიციალური ქართული ეკლესია? თუ სხვადასხვა ისტორიკოსის მონაცემებს შევაჯერებთ, ეს მოხდა 317-326 წლებში. 337 წელიც რომ იყოს ეს თარიღი, მაინც მივაღთ, სამართლებრივი თვალსაზრისით, დიღებამდე, ე.ი. თუ ქართული ეკლესია დაარსდა 326 წელს იგი არავითარ შემთხვევაში

²⁹⁹ В. Цыпин, Церковное право, с. 99

კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში არ იმყოფებოდა. თუ იგი დაარსდა 337 წელს, 330 წელს დაარსებული ქალაქის ეპისკოპოსს მაინც არ შეეძლო იგი თავის იურისდიქციაში მოექცია, რადგანაც როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კონსტანტინოპოლის ეპისკოპოსს თავისი ნორმალური სიდიდის ეპარქიაც კი არ ჰქონდა იმ დროისათვის და კიდევაც რომ მოენდომებინა იმპერიის ფარგლებს გარეთ კავკასიის მთებთან მდებარე ეკლესიის დაქვემდებარება, ამას მაინც ვერ შეძლებდა, რადგანაც მაშინ კონსტანტინოპოლსა და საქართველოს შორის პონტოს დიოცეზის ავტოკეფალური ეკლესია იმყოფებოდა. საეკლესიო სამართლის მიხედვით, IV ს-ის 30-იან წლებში ასეთი დაქვემდებარება შეუძლებელი იყო. მსგავსადვე საეჭვოა, ანტიოქიის იურისდიქციაზე ჩვენი ეკლესიის მიმართ.

საეკლესიო სამართლის წყაროების ძიებისას აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ თვით ქართული ეკლესიის ძველი მოღვაწეების მოსაზრებანი ავტოკეფალიის შესახებ. ერთი ასეთი, ყველაზე უფრო ავტორიტეტული იყო წმიდა გიორგი მთაწმიდელი, რომლის ავტორიტეტულობა საკანონმდებლო საქმეში საგანგებო მუხლით დაადასტურა რუს-ურბნისის საეკლესიო კრებამაც. გიორგი მთაწმინდელის აზრით, ქართული ეკლესია დაარსებულ იქნა არა IV საუკუნეში, არამედ I-II საუკუნეებში თვით მოციქულთა მიერ, აქედან გამომდინარე, იგი მსგავსად სხვა მოციქულთა მიერ დაარსებული ყველა ეკლესიისა, დაარსებისთანავე ავტოკეფალური იყო თანახმად იმჟამინდელი საეკლესიო სამართლისა. ამის გამო, გიორგი მთაწმიდელის აზრით, ანტიოქიის საპატრიარქოს პრეტენზიები ქართული ეკლესიის მიმართ უკანონო იყო, ანტიოქიის ეკლესია არასდროს ყოფილა ქართული ეკლესიის, ე.წ. „ღვდაეკლესია“. ჩვენ გიორგი მთაწმიდელის ეს თვალსაზრისი მრავალგზის გვაქვს ქვემოთ განხილული, ამიტომაც აქ აღარ შევეხებით, მაგრამ ძველ ქართველ მეცნიერ-მოღვაწეთა მოსაზრებებს ადასტურებს ახალი არქეოლოგიური მონაცემებიც. მართლაც, როგორც არქეოლოგიური მასალები ადასტურებს, საქართველოში IV საუკუნემდეც ცხოვრობდნენ ქრისტიანები, თავიანთი სალოცავებით (IV საუკუნემდელი ეკლესიაც კი აღმოჩნდა ნასტაქისში) საინტერესოა ისიც, რომ II-III საუკუნეებში ჩვენში ქრისტიანულ აღმსარებლობას მაღალ, მდიდარ ფენებშიც კი შეუღწევია, მით უმეტეს, მრავლად იქნებოდა ქრისტიანთა რიცხვი დაბალ ფენაში, რომელშიც საერთოდ გაერცვლდა თავდაპირველად

ქრისტიანობა³⁰⁰. IV ს-მდე „ქრისტიანული იდეოლოგიის გავლენის ზრდა ქართლის ძველი დედაქალაქის მოსახლეობაში შესამჩნევი არის. როგორც ჩანს, იგი მოსახლეობის სხვადასხვა ფენაში გაერკვლდა. ამის საილუსტრაციოდ გამოდგება გვიანანტიკური ხანის სამარეებში აღმოჩენილი ქრისტიანული სიმბოლოები მცხეთა-სამთაეროში, აგრეთვე ერწოს ველზე „ქუშაანთ გორის სამაროვანზე“. ამაზე მეტყველებს დაკრძალვის ქრისტიანული წესი, რომელიც დადასტურდა³⁰¹. იქ დაკრძალვის სოციალური კუთვნილება ეჭვს არ იწვევს, როგორც ირკვევა. ქრისტიანულ იდეოლოგიას ქართლის სამეფოს მაღალ ფენებშიც გასიხნია დასაყრდენი ოფიციალურ სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებამდე³⁰².“

III საუკუნეში, თუკი ქართლის მაღალ ფენებშიც კი იმდენად იყო ფეხმოკიდებული ქრისტიანული სარწმუნოება, რომ მაღალი წრის ახალგაზრდა (20-22 წლის) ქრისტიან ქალბატონს დიდებით კრძალავდნენ საგანგებო უმდიდრეს აკლდამაში, ქრისტიანული ყოველგვარი წესების დაცვით, მაშინ როცა რომის იმპერიაში ქრისტიანები კატაკომბებში იმალებოდნენ, ჩანს, ქართლში ქრისტიანთა რიცხვი არა მარტო დიდია, არამედ მაღალი ფენაც მინცდამინც არ კრძალავს ქრისტიანობას. მემატინანე აღნიშნავს კიდევ, რომ III ს-ში ქართლის მეფე რეე მართალს სახელმწიფო კულტის რეფორმაც კი ჩაუტარებია ქრისტიანული მორალის შესაბამისად. უფრო მეტიც, არსებობს II-III საუკუნეთა ქრისტიანთა საფლავების არქეოლოგიური მონაპოვრები თითქმის მთელ საქართველოში, მათ შორის – ბაეშეებისა. საეკლესიო სამართლის მხრივ ამ პირველ ქრისტიანებს, ცხადია, უნდა ჰყოლოდათ სამღვდელოება, მღვდლის გარეშე არ მოხდებოდა ნათლობა, ქრისტიანი კი მხოლოდ მონათლული ადამიანი იყო. მაშასადამე, ქრისტიანთა არსებობა თავისთავად გულისხმობს ქართლში სამღვდელოების არსებობას. მაგრამ იყვნენ თუ არა ეპისკოპოსები?

ნიკეამდელი ეპოქის საეკლესიო სამართლის უძველეს ძეგლს წარმოადგენს „დიდაქე“ – „თორმეტი მოციქულის მოძღვრება“, განეკუთვნება I-II საუკუნეთა მიჯნას. მასში არის რამდენიმე კანონი

³⁰⁰ ბ. დიასამიძე, ქრისტეს მოციქულები გონიო-აფსაროსში, რ. რამიშვილი, ბიჭვინტის უძველესი ეკლესიები, ქრისტიანული არქეოლოგიის შესაძრე სამედიცინო კონცეფცია, 1999, გვ. 3, 6. ³⁰¹ მცხეთა, არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგები; რამინ რამიშვილი, ერწოს ველი გვიანარმაზულ ხანაში, 1973. ³⁰² ძეგლის მეგობარი, 1983, №63, გვ. 37-38, სერია, მატერიალური კულტურის ძეგლები.

საეკლესიო-იურიდიული ხასიათისა (XI-XVI თავებში). „დიდაქეში“ არ მოიხსენებიან პრესვიტერები (მღვდლები), არამედ მხოლოდ ეპისკოპოსები და დიაკვნები (მათ გარდა მოსიარულე მოციქულები, წინასწარმეტყველები და მოძღვრები)³⁰⁰. საქმე ისაა, რომ, როგორც აღინიშნა, უძველეს პერიოდში, სწორედ ეპისკოპოსები იყვნენ მომაქცეველები ხალხისა, ანუ დღევანდელი მნიშვნელობით მღვდლები. მაგრამ ამ ეპისკოპოსებს სრული იურისდიქციული დამოუკიდებლობა ჰქონდათ. ამის შესახებ თვით „დიდაქეშია“ მითითება მეხუთმეტე თავის პირველ მუხლში. ჩვენ იმის თქმა გვსურს, რომ სამართლებრივი დამოკიდებულების მხრივ, ქართლში მყოფი ქრისტიანული თემისათვის, ანუ პირველსაუკუნეთა ეკლესიისათვის საეკლესიო სამართლის წყაროს წარმოადგენდა საკუთარი ეპისკოპოსი, იმ დროისათვის იგივე მღვდელი.

ვინ ადგენდა პირველ ქრისტიანთა ეპისკოპოსს? როგორც აღვნიშნეთ, ეპისკოპოსი ავტოკეფალური სამართლებრივი სუბიექტი იყო და მას ადგენდა თვით კონკრეტული ქრისტიანული თემის ხალხი, უბრალო მორწმუნეები. „დიდაქეს“ აღნიშნული მუხლი ავალდებულებს ქრისტიანებს: „XV, 1. დაადგინეთ თქვენთვის ეპისკოპოსები და დიაკვნები, ღირსნი უფლისა, კაცნი მშვიდნი და უვერცხლონი, ჭეშმარიტნი და გამოცდილნი, რომ წინასწარმეტყველთა და მოძღვართა ლიტურგია ამსახურონ მათაც თქვენ შორის. 2. არ მოიძაგოთ ისინი, რადგანაც თქვენ მიერ წინასწარმეტყველთა და მოძღვართა დარად არიან პატივდებულნი“³⁰¹.

აქედან გამომდინარე, I-II საუკუნეთა და ამავე ეპოქის მცხეთელ ქრისტიანებს უთუოდ უნდა ჰყოლოდათ მათ მიერვე გამორჩეული ეპისკოპოსი, მოციქულთა სწავლის „დიდაქეს“ შესაბამისად. ეს ეპისკოპოსი იყო თავისთავადი, არა სხვა ქალაქის ან უცხო ქვეყნის ეპისკოპოსის მიერ გამოგზავნილი, არამედ თვით მორწმუნეთა მიერ გამორჩეული ღირსებების გამო (კაცნი მშვიდნი, უვერცხლონი და ა.შ.).

უნდა დავასკვნათ, რომ თუ ჩვენში ნამდვილად იქადაგეს მოციქულებმა და გაავრცელეს ქრისტიანობა, ჩვენს პირველ ქრისტიანებს „დიდაქეს“ მიხედვით ეპისკოპოსები თავდაპირველადვე ჰყავდათ, ეს ეპისკოპოსები კი იყვნენ სამართლის წყარო პირველი ქრისტიანული ეკლესიებისათვის.

„მოციქულთა ეპოქაში პრესვიტერი ხშირად ეწოდებოდა ეპისკოპოსს და პირიქით, ეპისკოპოსი – პრესვიტერს“³⁰².

³⁰⁰ В. Цыпин, Церковное право, с. 46. ³⁰¹ მოძღვრება თორმეტი მოციქულისა, ჯვარი ვაზისა, ე. ჭელიძის თარგმანი, 1988, №3, გვ. 35. ³⁰² საქმე მოციქულთა, XX, 17-18, 28; I პეტრე 5,2; ტიტე 15,7; I ტიმ. III, 12,7.

პრესვიტერს უწოდებდნენ თავიანთ თავს პეტრე (I პეტრე, 5,1), იოანე და სხვა მოციქულები, საეკლესიო საზოგადოების სათავეში მდგომთ მიემართებოდათ აგრეთვე სხვა სახელწოდებებიც, მაგალითად: „მწყემსები“, „წინამძღოლნი“; „წინამძღვარი“³⁰⁵.

ხუცესისა და ეპისკოპოსის ურთიერთმიმართების შესახებ წერდა ასევე ეფრემ მცირე, თავის კომენტარებში, რომელიც დაურთო დიონისე არეოპაგელის წიგნებს: - „შეისწავე, ვითარმედ მაშინ ჯერეთ ეპისკოპოსთა მღვდელ უწოდიან და მღვდელთა ეპისკოპოს, რამეთუ არღა განკუთვნილ იყვნეს სახელნი ესე“³⁰⁷.

მაშასადამე, ასეთი მღვდელი ეპისკოპოსები (ამ სიტყვის თავდაპირველი მნიშვნელობით) უნდა ჰყოლოდათ თავდაპირველ მცხეთელ ქრისტიანებს (II-III სს), ერწოვლებს (ერწოშიც არქეოლოგიური მასალის მიხედვით, არსებობდა ქრისტიანთა თემი), წილკნელებს და სხვა მრავალ დაბა-სოფელს, ვიდრე ჭიათურის რაიონის სოფელ რგნამდე (არქეოლოგიური მასალის მიხედვით აქაც არის აღმოჩენილი II-III სს-ის ქრისტიანული სამარხები და ნაშთები) და სხვაგან.

მოციქულთა მიერ ამ პირველი ეპისკოპოსებისათვის მოცემული იყო „მოციქულთა კანონების“ 34-ე მუხლი - „ყველა ერის ეპისკოპოსებმა უნდა იცოდნენ მათ შორის პირველი და თავი ეპისკოპოსი და არაფერი ზედმეტი არ უნდა გააკეთონ მის გარეშე, არამედ ყოველი მათგანი მხოლოდ იმას უნდა აკეთებდეს, რაც სასარგებლოა მისი ეკლესიისათვის და მისთვის დაქვემდებარებული სოფლებისათვის, მაგრამ ნურც (პირველი) ეპისკოპოსი გააკეთებს ნურაფერს სხვებთან შეთანხმების გარეშე, ვინაიდან მხოლოდ ასე აღესრულება ერთნებობა დ იდიდება ღმერთი უფლის მიერ სული წმინდით“³⁰⁸.

როგორც ცნობილია, ეს „მოციქულთა კანონები“ წმიდა ეკლესიაში გამოჩნდა IV საუკუნეში (ანდა III ს-ის ბოლოს), ანუ დაახლოებით იმ დროს, როცა ქართლის სამეფო ოჯახმა ოფიციალურად მიიღო ქრისტიანული სარწმუნოება და მოიქცა მთელი ქართველი ერი, ეს კანონები ავალდებულებდა იქამდე ქვეყანაში არსებულ პატარ-პატარა ქრისტიანულ თემთა მრავალ ეპისკოპოსს, იმავე მღვდლებს ნამოყვალიბებიანთ საეკლესიო ცენტრალიზებული ეკლესია, მტკიცედ შეეკრათ იგი თავიანთ შორის „პირველი“, ანუ თავი ეპისკოპოსის

³⁰⁶ წმ. კლიმენტი რომაელი, ჟურნ. „გზა სამეფო, დანართი, 1997, №3, გვ. 9, თარგმანი გ. ზვიადაძისა. ³⁰⁷ წმ. დიონისე არეოპაგელი, შენიშვნები ს. ენუქაშვილისა, 1961, გვ. 261. ³⁰⁸ დიდი სჯულისკანონი, საეკლესიო კალენდარი, 1987, გვ. 166.

გამორჩევით. უნდა ვიფიქროთ, რომ წმიდა ნინოს დროს ანტიოქიიდან ჩამოსული ბერძენი ეპისკოპატი ალბათ ამ საკითხში, ანუ ცენტრალიზებული საეკლესიო ორგანიზაციის შექმნაში თუ დაეხმარა ადგილობრივ ახალმოქცეულ ხალხსა და სახელმწიფოს. ყოველ შემთხვევაში, მსოფლიო საეკლესიო კანონების მცოდნეთა თანახმად, იმ დროისათვის, ყველა ერის ეკლესია (IV ს-ის დასაწყისში) – ავტოკეფალური იყო³⁰⁹, როგორც 34-ე კანონიც მოითხოვს. ანუ გაქრისტიანებული ხალხის შიგნით მყოფმა ეპისკოპოსებმა ერთმანეთს შორის უნდა გამოირჩიონ პირველი ეპისკოპოსი და დაემორჩილონ მას. პირველი ეპისკოპოსი ანუ მთავარეპისკოპოსი (იმჟამინდელი გაგებით) არ ინიშნება უცხოეთიდან, მას ადგილზე ირჩევენ და, შესაბამისად, ადგილობრივი ეკლესიის სამართლის წყაროა საკუთარი ეკლესიის ეპისკოპატისა და „პირველის“ დადგენილებანი. ასევე უნდა ყოფილიყო ქართლის ეკლესიაშიც IV ს-ის დასაწყისში. თითქოსდა ასევე უნდა ესმოდეს ეს საკითხი რუის-ურბნისის კრების ქეგლისწერასაც, რომელიც IV ს-ში ამ ახალ ორგანიზებულ თუ ცენტრალიზებულ ქართული ეკლესიის პირველ მეთაურს უკვე კათალიკოსს ანუ „საყოველთაო ეპისკოპოსს“ უწოდებს.

არა მარტო რუის-ურბნისის საკანონმდებლო კრება, არამედ სხვა მკვლევარებიც (ეფრემ მცირე) IV ს-ის ქართული ეკლესიის პირველ მეთაურს – კათალიკოსს უწოდებენ. რუის-ურბნისის წმიდა კრება ბრძანებს: წმიდა ნინომ „მიიზიდა ყოველი სავესება ყოველთა ქართველთა ნათესავისა საკვირველთ მოქმედებითა ნიშებ შემოსილთა სასწაულთაითა, რაჟამს იგი ქართველთა მეფემან მირიან მეფეთა შორის დიდისა კონსტანტინესა მივლინებითა და მისგან გამოთხოითა მეფობისა თვისისა ქალაქად მცხეთად შთამოიყვანა ევსტათი დიდი საყდრის მპყრობელი ანტიოქიელთა ეკლესიისა და წმიდათა მიერ ხელთა მისთა ნათელ ილო მან და ყოველმან ერმან ქართლისამან, და თვით პატრიაქთა შორის სახელგანთქმულმან ევსტათი ხელითა თვისითა შთადვა საფუძველი მაშინ სადმე მცხეთას აღშენებულისა ეკლესიისაი, რომელიცა ფრიადისა თანა გულმოდგინებისა განასრულეს რა მათ, განწმიდა იგი და ხელდასმულყო მას შინა ეპისკოპოსი-კათოლიკოსი“³¹⁰.

საერთოდ, „კათალიკოსი“ – მრავალი ან რამდენიმე ეპისკოპოსის საყოველთაო, პირველ აღმატებულ ან გამორჩეულ ეპისკოპოსს ერქვა,

³⁰⁹ С. Троицкий, О Церковной автокефалии, ЖМП, 1950, №7, с. 39; წიგნში „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. I, 1996, გვ. 185-203. ³¹⁰ დიდი სჯულის კანონი, 1975, გვ. 546.

სიტყვა „კათალიკოსი“ თავისთავად გულისხმობს რამდენიმე ეპისკოპოსის არსებობას ამ კათალიკოსის, ანუ „საყოველთაოს“ ხელქვეით.

რუის-ურბნისის კრება ახსენებს კიდევ სიტყვას „ყოველისა“. წმიდა ნინომ, მისი განმარტებით, მოაქცია არა მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოს ქართველობა, არამედ სრულად საქართველოს, მათ შორის დასავლეთ საქართველოს ქართველობაც „მიიზიდა ყოველი საესება ყოველისა ქართველთა ნათესავისა“, ისევე, როგორც უფრო ადრე, ამავე კრების განსაზღვრებათ, ანდრია პირველწოდებულმა გაანათლა არა მხოლოდ დასავლეთ საქართველო არამედ „ყოველი საქართველო“, მათ შორის აღმოსავლეთიც – ანდრია „ჩვენამდეც მოიწია და ქადაგა საცხოვრებელი ქადაგება სახარებისა ყოველსა ქვეყანა საქართველოსა“³¹¹.

ამიტომ, როდესაც „ძეგლისწერა“ ამბობს, რომ ეესტათი ანტიოქიელმა პატრიარქმა მეფე მირიანის დროს „ხელდასხმულყო ეპისკოპოსი-კათალიკოსი“, რუის-ურბნისის კრება ამ კათალიკოსის ხელქვეით გულისხმობს სხვა ეპისკოპოსების არსებობას, რომელთა შორისაც მოციქულთა 34-ე კანონის თანახმად, ერთი „პირველი“, ანუ საყოველთაო უნდა იყოს, რომლის კანონიზება ანუ კურთხევა უნებებია ანტიოქიელ პატრიარქს, მნიშვნელობა არა აქვს იმას, იგი ჩამოყვანილი იყო თუ მკვიდრი, ეთნიკური ქართველი თუ უცხოელი. ამ „კათალიკოსის“ ხელდასხმულობა, უკვე თავისთავად გულისხმობდა სხვა ეპისკოპოსების მიერ მის აღიარებას, ვითარცა მათ შორის პირველისა, და საყოველთაობას. სხვა საკითხია ის, ნამდვილად შეიძლებოდა თუ არა, რომ რქმეოდა ტერმინი „კათალიკოსი“ ეკლესიის მეთაურს IV ს-ში.

ყოველ შემთხვევაში, იმჟამინდელი მსოფლიო საეკლესიო სამართალი მოითხოვდა ერთი ქვეყნის შიგნით მყოფ ეპისკოპოსებს გამოერჩიათ მათ შორის „პირველი“. ალბათ ამ „პირველს“ გულისხმობდა რუის-ურბნისის კრება IV ს-ში ხელდასხმული „კათალიკოსის“ ქვეშ.

კართაგენის (419) კრების მე-17 მუხლის თანახმად, „თითოეულ სამთაეროს, თუ ის შორსაა, უნდა ჰყავდეს თავისი მთავარეპისკოპოსი“ - ე.ი. ავტოკეფალური იერარქი.

საეკლესიო სამართლის წყარო IV-V საუკუნეებში, მას შემდეგ, რაც უკვე ნამდვილად იქნა ორგანიზებული ერთიანი ქართული ეკლესია სამეფო სახლისა და სახელმწიფოს მზრუნველობით,

³¹¹ „დიდი სჯულის კანონი“, 1975, გვ. 545.

განხილული გვაქვს, აგრეთვე, აქვე პარაგრაფებში „კათალიკოსი“ და „პატრიარქი“.

ჩვენი ნაშრომის არსიდან გამომდინარე, განსაკუთრებულ ყურადღებას მივაპყრობთ პირველ საუკუნეებში ქრისტიანთა მიერ კრებათა მოწვევის წესებს, „დიდაქე“ ანუ „თორმეტი მოციქულის მოძღვრება“ ავალდებულებდა II-III საუკუნეთა ქრისტიანებს „ხშირად ერთად შეკრებას“ („დიდაქე“, XVI, 2). განსაკუთრებით კი კვირა დღეს „...უფლის კვირადღეს შეიკრიბეთ, განტეხეთ პური და აღავლინეთ სამადლობელი, აღიარეთ შეცოდებანი, რომ წმიდა იყოს მსხვერპლი თქვენი“ („დიდაქე“, XVI, 1). სწორედ ამ შეკრებების დროს უნდა „დაედგინა თავისთვის“ ქრისტიანულ თემს თავისი ახალი ეპისკოპოსი: „დაადგინეთ თქვენთვის ეპისკოპოსები და დიაკვნები, ღირსნი უფლისა, კაცნი მშვიდნი და უვერცხლონი, ჭეშმარიტნი და გამოცდილნი, რომ წინასწარმეტყველთა და მოძღვართა ლიტურგია ამსახსურონ მათაც თქვენს შორის“ („დიდაქე“, XV, 1).

სხვა საეკლესიო-საკანონმდებლო ძეგლი, „წმიდა მოციქულთა კანონები“ (ამჟამად მოქმედი საეკლესიო სამართალია) თავის 37-ე კანონში აცხადებს: „ეპისკოპოსთა კრება უნდა შედგეს წელიწადში ორჯერ“, პირველად სულიწმიდის დღესასწაულის დღეებში (მეოთხე კვირას), მეორედ კი 12 სექტემბერს³². ჩანს, ეს კანონი მოქმედებდა III საუკუნესა და IV საუკუნის დასაწყისში, რადგანაც 325 წელს შემდგარი პირველი მსოფლიო ნიკეის კრების კანონების მიხედვითაც ასეთივე წესია დადგენილი წელიწადში ორჯერ კრების მოწვევისა, კერძოდ, მე-5 კანონის თანახმად, „თითოეულ სამთავროში წელიწადში ორჯერ ჩატარდეს ეპისკოპოსთა კრება“³³.

ეს კანონები, ცხადია, შეეხებოდა საქართველოში არსებულ ქრისტიანულ თემებსაც, როგორც აღინიშნა, საქართველოში მოციქულთა დროიდან ქრისტიანული თემების არსებობის შესახებ მიგვითითებს, როგორც წერილობითი წყაროები, ისე არქეოლოგიური აღმოჩენები³⁴.

ნიკეის ზემოთ აღნიშნული I მსოფლიო კრების მე-4 კანონი რომის იმპერიის შიგნით არსებული პროვინციის (ანუ ძველქართულად - „სამთავროს“) ავტოკეფალურობა - თავისთავადობას წარმოაჩენს. ამ კანონის ძალით „ეპისკოპოსი უნდა დაადგინოს სამთავროს ყველა ეპისკოპოსმა... ამ ქმედებას საბოლოოდ ამტკიცებს სამთავროს მიტროპოლიტი“³⁵.

³² საქ. ეკლ. კალენდარი, 1987, გვ. 167. ³³ იქვე, გვ. 179. ³⁴ მთავარეპისკოპოსი ანანია ჯაფარიძე, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. 1, 1996, გვ. 127-143.

³⁵ საქ. ეკლ. კალენდარი, 1987, გვ. 178.

სამთავროში, ანუ პროვინციაში (სახელმწიფო ადმინისტრაციულ ერთეულში) თუ არსებობდა ორი ან მეტი ეპისკოპოსი, მათ შორის უპირატესობა უნდა მინიჭებოდა სამთავროს დედაქალაქში მჯდომს (აქედანაა „მიტროპოლიტის“ წოდება), რომელიც დამოუკიდებელი, ავტოკეფალური მმართველია. კართაგენის საეკლესიო კრების კანონების IV, 12 მუხლის თანახმად სამთავროს ეპისკოპოსს განგებ არ უნდა გაეყო თავისი სამთავრო ორ საეპისკოპოსო ნაწილად (საერო ხელისუფალთა დახმარებით), რათა თვითონ მიეღო მიტროპოლიტის პატივი, ე.ი. მის ხელქვეით ხელოვნურად არ უნდა აღმოჩენილიყო რამდენიმე ეპისკოპოსი³¹⁶, ე.ი. სამიტროპოლიტო ერთეულების გაზრდა შეიზღუდა. რომის იმპერიის პროვინციათა ეკლესიები ერთმანეთის მიმართ ავტოკეფალურნი იყვნენ და როგორც ქვემოთ აღვნიშნავთ, მათი რიცხვი ასობით იყო (ამ საკითხს ეძღვნება საგანგებო სტატია „ქართული ეკლესიის უფლებრივი მდგომარეობის შესახებ IV ს-ში“³¹⁷).

მეოთხე საუკუნის დასაწყისიდანვე, როგორც ცნობილია, თანდათანობით დაიწყო შემცირება ავტოკეფალური ეკლესიების რიცხვმა, მაგრამ ეკლესიათა (პროვინციათა ეკლესიების ე.წ. „სამთავროების“) ავტოკეფალიას უმტკიცესად იცავდა მსოფლიო კრებები, ეს განსაკუთრებით გამოიკვეთა III მსოფლიო კრების მე-8 კანონში და უფრო ადრე კი II მსოფლიო კრების მე-2 კანონში. თუმცა თვით I მსოფლიო კრების მე-6 კანონმა დაადასტურა ფაქტი იმისა, რომ იმპერიის უდიდესი (საიმპერიო) დედაქალაქების გარშემო მყოფი ეკლესიები უკვე დამორჩილებულნი იყვნენ დედაქალაქელი ეპისკოპოსის ხელისუფლებას (ასეთ დედაქალაქებად აღიარებულ იქნენ რომი, ალექსანდრია და ანტიოქია). იმავე ფაქტს აღიარებდა ლაოდიკიის კრების 57-ე კანონი „მცირე ქალაქების ეპისკოპოსები დამოკიდებულნი უნდა იყვნენ დიდი დედაქალაქების ეპისკოპოსებზე“³¹⁸.

II მსოფლიო კრების მე-2 კანონმა პირდაპირ აუკრძალა ალექსანდრიისა და ანტიოქიის ეპისკოპოსებს კიდევ უფრო მეტად გაეფართოებინათ თავიანთი ხელისუფლება მცირე საეპისკოპოსო ერთეულების ავტოკეფალიის გაუქმების ხარჯზე, კერძოდ, სწორედ ანტიოქიის ძლიერი ეკლესიის გავლენის გაფართოების შესანელებლად კრებამ ხაზგასმით ცნო პონტოს, ასიისა და თრაკიის უამრავი ეპისკოპოსის თვითმმართველობა – ავტოკეფალია. კერძოდ, კანონში აღნიშნულია: „ეკლესიათა კეთილად განგებისა და მშვიდობისათვის

³¹⁶ საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1987, გვ. 492. ³¹⁷ საქართველოს სამოციქულო ეკლესია, ტ. 1, 1996, გვ. 185-204. ³¹⁸ საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1987, გვ. 493.

არც ერთ ეპისკოპოსს არა აქვს უფლება გასცდეს თავისი ეკლესიის საზღვრებს და შეიჭრას სხვა ეკლესიის საზღვრებში, რათა არ მოახდინოს ეკლესიების აღრევა. კანონთა თანახმად, აღექსანდრიის ეპისკოპოსი უნდა განაგებდეს მხოლოდ ეგვიპტის ეკლესიებს, აღმოსავლეთის ეპისკოპოსები უნდა განაგებდნენ მხოლოდ აღმოსავლეთის ეკლესიებს. დაცული უნდა იყოს ნიკეის კანონებით დაწესებული პატივი ანტიოქიის ეკლესიისა. ასიის სოფლების ეპისკოპოსები უნდა განაგებდნენ მხოლოდ ასიის ეკლესიებს, პონტოელი ეპისკოპოსები უნდა მართავდნენ მხოლოდ პონტოს ეკლესიებს, ხოლო თრაკიის ეპისკოპოსები მხოლოდ თრაკიის ეკლესიებს. ეპისკოპოსი არ უნდა გავიდეს თავის სამრევლო ეკლესიის ფარგლებიდან ხელდასხმისათვის, ან სხვა რაიმე საეკლესიო განგებისათვის მოწოდების ან მიწვევის გარეშე, თითოეულ სამთავროს (ეპარქიას) განაგებს ამავე სამთავროს კრება ნიკეაში განსაზღვრული კანონის თანახმად, ხოლო წარმართთა შორის არსებული უცხო ტომთა ეკლესიები უნდა განაგონ მამათა მიერ დაწესებული ძველი კანონების მიხედვით³¹⁹.

II მსოფლიო კრების კანონი (მე-2) ადასტურებს, რომ რომის იმპერიაში ყველა სამთავროს (პროვინციის) ეკლესია (ეპარქია) იყო ავტოკეფალური, გარდა რამდენიმე დედაქალაქის გარშემო მყოფი ეკლესიისა. სწორედ ასე ესმის ეს საკითხი უდიდეს კანონისტს თ. ბალსამონს, იგი წერდა მე-2 მსოფლიო კრების მე-2 კანონის განმარტებისას: „მიაქციე ყურადღება, რომ ამ კანონის თანახმად პროვინციების ეკლესიების ყველა მიტროპოლიტი ავტოკეფალური იყო და ხელდასხმული იყო თავის კრების მიერ“³²⁰.

ბალსამონი ამასთან დაკავშირებით წერდა: „В древности все митрополиты епархии были независимы (автокефальны) и рукополагаемы были своими собственными соборами“³²¹.

ბალსამონის აზრით, იმ დროისათვის (იგულისხმება IV საუკუნის 80-იანი წლებამდე) რომის იმპერიაში 100-ზე მეტი ავტოკეფალური ეკლესია არსებობდა, რადგანაც ყველა პროვინციის ეკლესია ავტოკეფალური იყო³²⁰.

ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ თეოდორე ბალსამონი სწორედ მე-2 მსოფლიო კრების მეორე კანონის განმარტებისას წერს (სწორედ ეს კანონი მიაჩნდა მას ეკლესიათა

³¹⁹ II მს. კრების მე-2 კანონი, საქ. ეკლესიის კალენდარი, 1987, გვ. 210. ³²⁰ Стронцкий, О Церковной автокефалии. ЖМП. 1950, №7, с. 39. ³²¹ Правила святых вселенских Соборов с толкованиями, ч. I. М., 1877. с. 85, 87.

ავტოკეფალურობის უფლების ერთ-ერთ უძველეს საფუძვლად): „ნუ გაიკვირებ,თუ სხვა ეკლესიებსაც იპოვი ავტოკეფალურად,როგორც ბულგარეთის ეკლესიას,კვიპროსისა და იბერიისას. ბულგარეთის არქიეპისკოპოსი - პატივეში აიყვანა იუსტინიანემ მეფემ... კვიპროსის არქიეპისკოპოსი პატივეში აიყვანა მესამე მსოფლიო კრებამ, ხოლო იბერიის ეპისკოპოსი პატივეში აიყვანა ანტოიქის კრების დადგენილებამ. ამბობენ, რომ მაშინ როდესაც ღვთაებრივი ქალაქის დიდი ანტოიქის უწმიდეს პატრიარქად იყო უფალი პეტრე, გამოტანილ იქნა კრების დადგენილება, რომ იქნეს თავისუფალი და ავტოკეფალური ეკლესია იბერიისა, რომელიც ექვემდებარებოდა ანტოიქის პატრიარქს“¹²².

ამავე ცნობას თითქმის უცვლელად იმეორებს XIV ს-ის დიდი კანონისტი მათე ბლასტარი: - „შემდეგი ეკლესიები არ ექვემდებარებიან არც ერთ პატრიარქს: ბულგარეთის ეკლესია, რომელსაც პატივი მიანიჭა იუსტინიანე მეფემ, როგორც ეს ცნობილია ხსენებული ნოველებიდან,კვიპროსის ეკლესია,ამას პატივი მიანიჭა მესამე კრებამ და მეექვსემ, იბერიელთა ეკლესია, რომელსაც პატივი მიენიჭა ანტოიქის კრების დადგენილებით (წინათ ის ანტოიქიას ექვემდებარებოდა), მათი მღვდელმთავერები, ჩვეულებრივ, ხელთ ისმებოდნენ საკუთარი ეპისკოპოსებისაგან“¹²³.

1185-1191 წლებში ანტოიქის პატრიარქად არჩეული, უფრო ადრე კი კონსტანტინოპოლის პატრიარქის მთავარი იურიდიული მრჩეველი, თეოდორე ბალსამონი, როგორც ფიქრობენ, ანტოიქის პატრიარქ პეტრეს ქვეშ, რომელმაც თითქოსდა ანტოიქის კრების დადგენილებით იბერიის ეკლესიას ავტოკეფალია მიანიჭა, გულისხმობდა პეტრე III-ს (1053-1057), თუმცა სხვები ამ პეტრეს აიგივებენ ანტოიქის პატრიარქ პეტრე მკაწვრელთან, რაც საეჭვოა (ეს პეტრე მკაწვრელი, იგივე ფულონი, მონოფიზიტობის ერთ-ერთი ერესიარქი, განსაკუთრებით სძულდათ ძველ საქართველოში და მიიჩნევდნენ, რომ იგი ქართლის მთავარეპისკოპოსმა მიქაელმა, სხვა ქართველ ეპისკოპოსებთან ერთად ჩაქოლა სომხეთ-საქართველოს საზღვართან). რამდენად სწორად გადმოსცემს ბალსამონი ქართული ეკლესიისათვის ავტოკეფალიის მინიჭების ამბებს, უეჭველია თუ არა მისი ცნობები? ამ მხრივ შეიძლება გამოგვადგეს ბალსამონის ამავე ცნობაში მოთხრობილი მაგალითი კვიპროსის ეკლესიისა. ბალსამონის მტკიცებით,კვიპროსის ეკლესიას ავტოკეფალია მიანიჭა III მსოფლიო კრებამ. მაგრამ, როგორც საყოველთაოდაა ცნობილი, კვიპროსის ეკლესიას III მსოფლიო კრებამ ავტოკეფალია კი არ მიანიჭა, არამედ პირიქით, მისი ძველთაგანვე

¹²² გეორგიკა, ტ. VIII, 1970, გვ. 18. ¹²³ გეორგიკა, ტომი VIII, გვ. 120.

არსებული ავტოკეფალია დაიცვა! ცხადია, ეს მომენტი ცნობილია ბალსამონისთვის და ამიტომაც მოჰყავს მას კვიპროსის ავტოკეფალიის მაგალითი II მსოფლიო კრების II კანონის განხილვისას, რომლის მიხედვითაც რომის იმპერიის პროვინციების ეკლესიები ავტოკეფალურები იყვნენ.

როგორც ცნობილია, 381 წელს კვიპროსელმა ეპისკოპოსებმა ეფესოს III მსოფლიო კრებას წარუდგინეს სიტყვიერი და წერილობითი საჩივარი იმის შესახებ, რომ ანტიოქიის ეპისკოპოსი მოქმედებდა საეკლესიო წესთა და წმიდა მამების კანონის საწინააღმდეგოდ, როდესაც ბედავდა კვიპროსზე ხელდასხმას. „კრების განჩინების თანახმად კვიპროსელ ეპისკოპოსებს საეკლესიო კანონებისამებრ თვით უნდა ჰქონდეთ თავისივე ეპისკოპოსების ხელდასხმის უფლება. ეს წესი შეუცვლელად უნდა იყოს დაცული სხვა განსაგებელთა (ოლქთა) და ეპარქიათა მიმართაც. ნურც ერთი ეპისკოპოსი ნუ მიიტაცებს სხვა ეპარქიას, რომელიც თავიდანვე და ძველთაგანვე არ ემორჩილებოდა მას და არ იყო მის წინამორბედ საყდრის მკურობელთა გამგებლობის ქვეშ. ხოლო თუ ვინმე მიიტაცებს და დაიმორჩილებს სხვის ეპარქიას იძულებით, იგი უნდა განთავისუფლდეს, რათა არ დაირღვეს მამათა კანონი და მღვდელმთავრობაში თავი არ უნდა იჩინოს საერო მთავრობისმოყვარეობის ამპარტაუნებამ და მედიურობამ. წმიდა მსოფლიო კრებამ დაადგინა აგრეთვე, რომ თითოეულმა ეპარქიამ წმიდად დაიცვას ძველი ჩვეულება და წესი. თითოეულმა მიტროპოლიტმა უნდა წაიღოს ამ კანონის ასლი თავის სიმტკიცისათვის. თუ ვინმე ამ დადგენილების საწინააღმდეგო წესს შემოიღებს, მსოფლიო კრება მას დაუმტკიცებლად ჩათვლის და მას არ ექნება ძალა“²⁴.

მსოფლიო კრების ამ კანონიდან ნათლად ჩანს, რომ IV ს-ის მიწურულსაც კი წმიდა საყოველთაო ეკლესია მოითხოვდა მტკიცედ ყოფილიყო დაცული სამიტროპოლიტოთა (განსაგებელთა, სამთავროთა, ეპარქიათა) ავტოკეფალია, კერძოდ, კრება მოითხოვდა შეურყეველი ყოფილიყო ამ ავტოკეფალიათა საფუძველი. ესაა „ძველ ჩვეულებათა წესის“ უცვლელობა, „მამათა კანონების“ ურღვეობა. რა იყო „ძველი ჩვეულება და წესი“, რას ითხოვდა „მამათა კანონი“? - ეს იყო პროვინციათა ეკლესიების ავტოკეფალურობის დაცვა, რომ „თითოეულ პროვინციას (სამთავროს) განაგებდეს ამავე სამთავროს კრება ნიკეაში განსაზღვრული კანონის თანახმად. ხოლო წარმართთა შორის არსებული უცხო ტომთა ეკლესიები განაგონ მამათა მიერ დაწესებული ძველი კანონების მიხედვით“ (II მსოფლიო კრების მე-2 კანონი).

²⁴ III მსოფლიო კრების მე-8 კანონი, საქ. ეკლესიის კალენდარი, 1987, გვ. 251.

ბალსამონმა, როგორც აღენიშნეთ, კარგად იცის, რომ კვიპროსის ეკლესია, რომელიც თვით მოციქულთა დროს დაარსდა, თავიდანვე ავტოკეფალური იყო. მაგრამ, რადგანაც მისი ავტოკეფალია დაიცვა III მსოფლიო კრებამ, ამიტომაც მოიხსენიებს ამ კრებას: „კვიპროსის არქიეპისკოპოსი პატივეში აიყვანა III კრებამ“, ე. ი. უკვე ავტოკეფალური კვიპროსის ეკლესიის საარქიეპისკოპოსო პატივი აღიარა, დაიცვა და დაამტკიცა III კრებამ.

აქედან გამომდინარე, მსგავსადვე, ბალსამონის მიერ ნათქვამი, რომ „იბერიის არქიეპისკოპოსი პატივეში აიყვანა ანტიოქიის კრების დადგენილებამ“ არ უნდა გავიგოთ ისე, თითქოსდა ანტიოქიის კრებამ პეტრეს პატრიარქობის დროს V თუ XI საუკუნეში ავტოკეფალია მიანიჭა ქართულ ეკლესიას, არამედ, ისევე როგორც კვიპროსის ეკლესია იყო დამოუკიდებელი, ხოლო III მსოფლიო კრებამ დაიცვა ეს ავტოკეფალია, ასევე ქართული ეკლესია აღნიშნულ პეტრემდევც იყო ავტოკეფალური და პეტრეს დროს ანტიოქიის კრებამ ცნო ანდა დაიცვა უკვე არსებული ავტოკეფალია. მართლაც ასე ჩანს „გიორგი მთაწმიდელის ცხოვრებიდანაც“: ანტიოქიის პატრიარქს პეტრე III-ს მოახსენეს ბიზანტიელებმა ქართული ეკლესიის სრული ავტოკეფალიის შესახებ: „მეუფეო, ეკლესიანი და მღვდელთ-მთავარნი ქართლისანი არა რომლისა პატრიარქისა ხელმწიფებასა ქვეშე არიან და ყოველნი საეკლესიონი წესნი მათ მიერ განეგებიან და თვით დაისუმენ კათალიკოსთა და ეპისკოპოსთა, და არა სამართალ არს ესე, რამეთუ ათორმეტთა მოციქულთაგან არაეინ მისრულ არს ქვეყანასა მათსა და ჯერ არს, რათა ქალაქსა ამას ღვთისასა (ე. ი. ანტიოქიას) და საყდართა მოციქულთა თავისასა დაემორჩილნენ და ამისსა ხელმწიფებასა ქვეშე იყვნენ. რამეთუ ნათესავნი არს უმეტარი და სამწყსოი მცირე და ჩუენდა მახლობელ არიან და ჯერ არს, რათა ხელმწიფებასა ქვეშე ანტიოქიელი პატრეაქისასა იმწყმესებოდინ და იკურთხებოდეს კათალიკოზი მათი და ვიყვნეთ ჩვენ ერთ სამწყსო და ერთ მწყემს“³²⁵.

აქედან ჩანს, რომ ბალსამონის მიერ ნახსენებ „ანტიოქიის კრების დადგენილებამდე“, რომელმაც თითქოსდა XI ს-ში ქართულ ეკლესიას ავტოკეფალია მიანიჭა, ქართული ეკლესია დიდი ხნის ავტოკეფალური იყო, კერძოდ:

³²⁵ გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, 1967, წიგნი II, გვ. 152.

1. მისი ეპისკოპოსები არ ემორჩილებოდნენ უცხოეთის არც ერთ პატრიარქს (როგორც ზემოთ მოყვანილიდან ჩანს).
2. ყოველი ადგილობრივი საეკლესიო წესი საქართველოშივე „განეგება“.
3. საქართველოს ეკლესიაში „თვით დაისუმენ კათალიკოსთა და ეპისკოპოსთა“.

ე.ი. ქართულ ეკლესიას აქვს სრული დამოუკიდებლობა, მაგრამ ანტიოქიელთა თვალსაზრისით, საეკლესიო სამართალი ამ ფაქტის არსებობით დარღვეულია – „არა სამართალ არს ესე“ რატომ? იმიტომ, რომ „ათორმეტთა მოციქულთაგან არაეინ მისრულ არს ქვეყანასა მათსა“. მაშასადამე, ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია მხოლოდ იმ შემთხვევაში ჩაითვლებოდა სამართლებრივად, მოციქულს რომ დაეარსებინა ეს ეკლესია (ესაა ანტიოქიელთა და, საერთოდ, VI-XI სს-ების საეკლესიო თვალსაზრისი).

აქედან ჩანს, თუ რა ცვლილებები განიცადა საეკლესიო პრაქტიკამ ავტოკეფალიის თეორიის შესახებ IV საუკუნიდან XI საუკუნემდე, კერძოდ, თუკი IV საუკუნეში თვით უმცირესი პროვინციების ავტოკეფალია ყოველგვარი წინა პირობის გარეშე სამართლებრივ მოვლენად ითვლებოდა და ამიტომაც მას მკაცრად იცავდა პირველი მსოფლიო კრებები, XI საუკუნისათვის ავტოკეფალურობის საფუძველად უკვე მიიჩნევა თორმეტ მოციქულთაგან რომელიმეს მიერ მოცემული ეკლესიის დაფუძნება. ამიტომაც, ანტიოქიის კრებისა და პატრიარქის წინაშე მისულ წმიდა გიორგი მთაწმიდელს უნდა გაებათილებინა მისი ეკლესიის წინაშე წამოყენებული ბრალდება – „მოციქულთაგან არაეინ მისრულ არს ქვეყანასა მათსა“³²⁶. თუკი გიორგი მთაწმიდელი დაამტკიცებდა, რომ მოციქულებმა დააფუძნეს საქართველოს ეკლესია, ეს იქნებოდა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის სამართლებრივი საფუძველი. მართლაც გიორგი მთაწმიდელმა მოითხოვა წიგნი „მიმოსვლადი ანდრია მოციქულისა“, რომელშიც აღწერილი იყო მოციქულთა საქართველოში ქადაგება, მაშასადამე, ეს იყო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის სამართლებრივი საფუძველი XI ს-ში, ამით გამძლავრებულმა გიორგი მთაწმიდელმა პასუხად მოახსენა კრებას და პატრიარქს „წმიდაო მეუფეო, შენ იტყვი ვითარმედ თავისა მის მოციქულთაისა პეტრეს საყდარსა ეზიო, ხოლო ჩვენ პირველწოდებულისა და ძმისა თვისისა მწოდებელისა ნაწილნი ვართ და სამწყსონი და

³²⁶ გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, 1967, წიგნი II, გვ. 153.

მის მიერ მოცეკულები და განათლებულნი. და ერთი წმიდათა ათორმეტთა მოციქულთაგანი, სიმონს ვიტყვი კანანელსა, ქვეყანასა ჩვენსა დამარხულ არს აფხაზეთს, რომელსა ნიკოფსი ეწოდების. ამათ წმიდათა მოციქულთა განათლებულნი ვართ და ვინაითგან ერთი ღმერთი გვიცნობიეს არღარა უარ-გვიყოფიეს და არცა ოდეს წვალებისა მიმართ მიდრეკილ არს ნათესავი ჩენი. და ყოველთა უარის მყოფელთა და მწვალებელთა შეეაჩვენებთ და ვსწყევტთ. ამას საფუძველსა ზედა მართლმადიდებლობისასა და მცნებათა და ქადაგებათა ზედა წმიდათა მათ მოციქულთასა მტკიცე ვართ³²⁷.

იმჟამინდელი საეკლესიო სამართლის მიხედვით, თუკი მოციქულის მიერ იყო დაფუძნებული რომელიმე ეკლესია, მის მეთაურებს უფლება ჰქონდათ არ დამორჩილებოდნენ უცხო საპატრიარქოებს, და თვითვე განეგოთ ყოველივე საეკლესიო წესი, დაესვათ თავიანთი ეკლესიის მეთაურები და ეკურთხებიანთ ეპისკოპოსები სხვა საპატრიარქოთა ჩაურევლად. როგორც აღინიშნა, ამიტომაც უთხრა კიდევ პეტრე III-მ გიორგი მთაწმიდელს - „ჯერ არს რომელ ეკლესიანი და მღვდელთ-მთავარნი თქვენნი ხელსა ქვეშე სამოციქულოისა ამის საყდრისა იმწყემსებოდინ... ვითარმედ თვინიერ სამოციქულოისა კანონისა თვით იმწყისანი და მოციქულთაგანი არაეინ მოსრულ არს ქვეყანასა მათსა“³²⁸.

როგორც ვხედავთ, ანტიოქიის საპატრიარქოში არაეინ უხსენებია, რომ აეტოკეფალიის საფუძველი შეიძლებოდა ყოფილიყო რომელიმე ზემდგომი, ე.წ. „დედა ეკლესიის“ მიერ თავისი ნაწილისათვის აეტოკეფალიის მინიჭება. ასეთი გაგება აეტოკეფალიისა იმჟამად არც კი არსებობდა (ჩვენს დროში, XX ს-ში კი, როგორც ცნობილია, სწორედ ზემოაღნიშნული წესი მიიჩნევა უმთავრეს საფუძველად ეკლესიათა აეტოკეფალურობისა, მაგალითად, რუსეთის ეკლესიას აეტოკეფალია დედა ეკლესიამ - კონსტანტინოპოლმა მიანიჭა და ასევე სხვა ე.წ. ახალ მართლმადიდებლურ ეკლესიებს (სერბეთის, რუმინეთის, ბულგარეთის, პოლონეთის, ჩეხეთისა და სხვ.).

ჩვენთვის განსაკუთრებითაა მნიშვნელოვანი ის, რომ ამჟამადაც კი ე.ი. XX ს. ბოლოსა და XXI ს. დასაწყისში კვიპროსის ეკლესია თავის თავს აეტოკეფალურად მიიჩნევს არა III მსოფლიო კრების დროიდან, არამედ მოციქულთა დროიდან. საეკლესიო სამართლის მკვლევარი კ. სკურატი წერს: „Опираясь на свое апостольское происхождение Кипрская Церковь с древних пор признавала себя

³²⁷ გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, 1967, წიგნი II, გვ. 153. ³²⁸ იქვე, გვ. 154.

автокефальной¹²⁹. ამ მიზეზით მოციქულებრივი წარმოშობის სხვა ეკლესიებიც თავიანთ თავს ამჟამადაც უძველესი დროიდანვე ავტოკეფალურად მიიჩნევენ.

ძველად ავტოკეფალიის მინიჭება შეეძლო იმპერატორსაც, როგორც მაგალითად, ბალსამონის და ბლასტარის ცნობით, იუსტინიანემ მიანიჭა ბულგარეთს, ანდა მსოფლიო კრების გადაწყვეტილებას, როგორც III მსოფლიო კრებამ მიანიჭა ავტოკეფალია კვიპროსს. მაგრამ, როგორც განხილული გეჰონდა, ავტოკეფალია კვიპროსს III მსოფლიო კრებამდე აქონდა, ამ კრებამ მხოლოდ დაიცვა მისი ავტოკეფალია. ასევე უნდა ვიფიქროთ, რომ ბალსამონის მიერ ნახსენებმა ანტიოქიის პატრიარქმა პეტრემ ქართულ ეკლესიას ავტოკეფალია კი არ მიანიჭა, არამედ დარწმუნდა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის სამართლებრივ უფლებებში, რადგანაც გიორგი მთაწმიდელის მტკიცებანი ირწმუნა და მოციქულთა მიერ დაარსებულად, ანუ „სამოციქულო ეკლესიად“ აღიარა ქართული ეკლესია. ანტიოქიის პატრიარქ პეტრე ფულონს (მკაწერელს) V ს-ში რომ მიენიჭებინა ავტოკეფალია ქართული ეკლესიისათვის, ანტიოქიისავე პატრიარქ პეტრე III-ს და მის მრჩეულებს ეცოდინებოდათ ამის შესახებ, ამიტომაც გიორგი მთაწმიდელს განუცხადებდა არა იმას, რომ მოციქულთაგანს არავის უქადაგია თქვენს ქვეყანაშიო, არამედ ეტყოდა – პეტრე ფულონამდე საქართველოს ეკლესია ნაწილი იყო ანტიოქიის საპატრიარქოსი, ძველებური წესი კი უნდა აღვადგინოთ და ისევე უნდა დაგვემორჩილოთ, როგორც წინათ გვემორჩილებოდითო. პეტრე მესამე და მისი მომდევნო პატრიარქი თეოდოსი არაფერს მსგავსს არ აცხადებდნენ. თავის მხრივ, არც გიორგი მთაწმიდელმა გაიხსენა, რომ ეესტათი ანტიოქიელმა აკურთხა პირველი ეპისკოპოსი და ამით თითქოსდა ანტიოქიის იურისდიქციაში IV ს-დანვე მოექცა ქართული ეკლესია, არც ის გაუხსენებია, რომ თითქოსდა V ს-ში პეტრე ფულონმა მიანიჭა ავტოკეფალია ქართულ ეკლესიას. მრავალი მისიონერი მოღვაწეობდა III-IV საუკუნეებში და აფუძნებდნენ ახალ და ახალ ეკლესიებს წარმართთა შორის, მაგრამ ეს იურიდიულ დაქვემდებარებას არ იწვევდა, რადგანაც II-IV საუკუნეებში ყველა პროვინციის, ანუ სამთავროს ეკლესია ავტოკეფალური იყო, ვის მიერაც არ უნდა ყოფილიყო იგი დაფუძნებული. ეს იცოდა გიორგი მთაწმიდელმა და არც ჩათვალა საჭიროდ ხსენება ამ მოვლენებისა. მისი თვალსაზრისი ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის საფუძველი სულ სხვა იყო – კერძოდ,

¹²⁹ К. Скурят, История Поместных Православных Церквей, М. 1994, с. 10.

ქართული ეკლესია დაფუძნებულია მოციქულთა მიერ, მაშასადამე, იგი ავტოკეფალურია მოციქულთა დროიდანვე. მისი ავტოკეფალიის ეს უწყლება შეუბღალავია, იმდენად, რომ თვითონვე შეუძლია ანტიოქიის საპატრიარქოს მსგავსად, სხვა ეკლესიას განუცხადოს პრეტენზიები. თუკი ანდრია მოციქულმა მიიყვანა თავისი ძმა პეტრე იესო ქრისტესთან, ე.წ. თავის ძმას მოუწოდა ამისკენ, აქედან გამომდინარე, „შეენის ესრეთ, რათა წოდებული იგი მწოდებელსა მას დაემორჩილოს, რამეთუ პეტრესი (ე.ი. ანტიოქიის საყდრის დამფუძნებელი მოციქული) ჯერ არს რათა დაემორჩილოს მწოდებელს თავისა და ძმასა ანდრიას (ქართული ეკლესიის დამფუძნებელს) და რაითა თქვენ ჩვენ დაგვემორჩინეთ“³³⁰.

აქედან ჩანს, რომ: 1. გიორგი მთაწმიდელს საქართველოსა და ანტიოქიის ეკლესიები თანაბარი უფლებების მქონე თავისთავად ეკლესიებად მიაჩნია; 2. იგი არ ცნობს ანტიოქიის საყდრისადმი ქართული ეკლესიის დაქვემდებარებას არც ერთ დროში, არც წინა საუკუნეებში და არ მის დროს. როგორც აღინიშნა, გიორგი მთაწმიდელის თვალსაზრისით, საქართველოს ეკლესია ავტოკეფალური იყო მოციქულთა დროიდანვე, ე.ი. I-II საუკუნეებიდან (იხილეთ ამის შესახებ საგანგებო გამოკვლევა: „თეორიები ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ“³³¹).

გიორგი მთაწმიდელის თვალსაზრისით, საქართველოს ეკლესია ავტოკეფალური, მართლმადიდებლური და თავისთავადი იყო მომდევნო საუკუნეებშიც, მაგალითად, VIII ს-ში. – იგი ამბობს „იყო ჟამი, რომელ ყოველსა საბერძნეთსა შინა მართლმადიდებლობაი არა იპოებოდა და იოვანე გუთელ ეპისკოპოსი მცხეთას იკურთხა ეპისკოპოსად, ვითარცა სწერია დიდსა სვინაქსარსა“³³².

როგორც ზემოთ აღინიშნა, IV ს-ში ანტიოქიელ პატრიარქს ევსტათის მართლაც რომ ეკურთხებინა ქართველი ეპისკოპოსი, ეს არ გამოიწვევდა ქართლის ეკლესიის დაქვემდებარებას ანტიოქიისადმი, ისევე, როგორც იოანე გუთელის მცხეთაში კურთხევის შემდეგ გუთეთის ეკლესია არ შევიდა ქართლის ეკლესიის იურისდიქციაში. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ თუკი IV საუკუნეში იმპერიის პროვინციათა უმრავლესობა ავტოკეფალური იყო, VI საუკუნის შემდეგ მათი რიცხვი მკვეთრად შემცირდა დიდი ეკლესიების სასარგებლოდ, ასე რომ, VIII

³³⁰ გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, 1967, წიგნი II, გვ. 154. ³³¹ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. I, 1996, გვ. 315-325.

ს-ში შეეძლო კიდევ ზემოაღნიშნული კურთხევის გამო ქართულ ეკლესიას პრეტენზიები განეცხადებინა გუთეთის ეკლესიის მიმართ.

ჩვენ უნდა დავებრუნდეთ ბალსამონის ზემოაღნიშნულ ცნობას ქართული ეკლესიის შესახებ, რომელიც ერთვის მე-2 მსოფლიო კრების მე-2 კანონის კომენტარს, ბალსამონს, ეკლესიათა ავტოკეფალიის საფუძველად სწორედ ეს კანონი მიაჩნდა და მიიჩნევდა, რომ ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიაც ამ კანონთან არის შესაბამისობაში. ეს კანონი (II მსოფლიო კრების მე-2 კანონი) საგანგებოდ შეეხო რომის იმპერიის საზღვრებს გარეთ „წარმართთა შორის არსებულ უცხო ტომთა ეკლესიებს“ და სცნო მათი სრული თავისთავადობა – ავტოკეფალია. ქართული ეკლესია ბერძნებისა და რომაელებისათვის – „წარმართთა შორის არსებული უცხო ტომის ეკლესია“ იყო. აღნიშნული კანონი მოითხოვდა არა მის დაქვემდებარებას იმპერიის რომელიმე ეკლესიისადმი, არამედ აძლევდა თვითმწყისობის შემდეგ კანონს: „ხოლო წარმართთა შორის არსებული უცხო ტომთა ეკლესიები უნდა განაგონ მამათა მიერ დაწესებული ძველი კანონების მიხედვით“ (II მს. კრება, II კანონი)³²².

მაშასადამე, ამ კანონის ძალით, II მსოფლიო კრების ხანაში IV ს-ის 80-იანი წლებისათვის საქართველოს ეკლესია იმართებოდა, ისევე, როგორც იმპერიის ავტოკეფალურ პროვინციათა ეკლესიები, კერძოდ, „თითოეულ სამთავროს (ეპარქიას) განაგებს ამავე სამთავროს კრება ნიკეაში განსაზღვრული კანონის თანახმად“ (II მს. კრება, მე-2 კან.), ხოლო იმპერიის საზღვრებს გარეთ მყოფ ეკლესიებს უფრო მეტი ავტოკეფალიის უფლება აქვთ, ამის შესახებ ჩვენ ზემოთ ვისაუბრეთ, მამათა მიერ დაწესებულ ძველ კანონთა შორის იგულისხმებოდა მოციქულთა კანონების 34-ე მუხლი, რომელიც ყველა ეთნოსის (ნათესავის, ერის, იმპერიაში „პროვინციის“) ეკლესიას ანიჭებს ავტოკეფალიის უფლებას - „ყველა ერის ეპისკოპოსებმა უნდა იცოდნენ მათ შორის პირველი და თავი ეპისკოპოსი და არაფერი ზედმეტი არ უნდა გააკეთონ მის გარეშე, არამედ ყოველი მათგანი მხოლოდ იმას უნდა აკეთებდეს, რაც სასარგებლოა მისი ეკლესიისათვის და მისთვის დაქვემდებარებული სოფლებისათვის. მაგრამ ნურც პირველი ეპისკოპოსი ნუ გააკეთებს ნურაფერს სხვებთან შეთანხმების გარეშე, ვინაიდან, მხოლოდ ასე შეიძლება აღესრულოს ერთნებობა და იდიდოს ღმერთი უფლის მიერ სულიწმიდით“³²³.

³²² საქ. ეკლ. კალენდარი, 1987, გვ. 211. ³²³ წმიდა მოციქულთა კანონები, კან. 34, საქ. ეკლ. კალენდარი, 1987, გვ. 166

აი, ამ კანონით იმართებოდა საქართველოს ეკლესია, ვიდრე XIX საუკუნემდე, ეს კანონი იყო მისი თავისთავადობის საფუძველი, მსოფლიო კრებები კი არ არღვევდნენ ამ კანონს, არამედ ამტკიცებდნენ მას, როგორც იგი განამტკიცა ნიკეის კრებამ თავის მე-4, II მს. კრებამ მე-2, III მსოფლიო კრებამ მე-8 კანონებით.

ამ კანონის ძალით, ყველა ხალხის ეკლესიას ძველად უფლება ჰქონდა ავტოკეფალიისა, და იყვნენ კიდევ I-III სს-ში გაქრისტიანებული ეთნოსების ეკლესიები ავტოკეფალურნი, როგორც რომის იმპერიაში, ისე მის ფარგლებს გარეთ. შემდგომში IV ს-ის დასაწყისში რომის იმპერიაში ამ ეთნოსების განსახლების საზღვრებს თან დაამთხვიეს პროვინციათა საზღვრები, ამიტომაც პროვინციათა ეკლესიებიც ავტოკეფალურნი იყვნენ (იგულისხმება IV ს. დასაწყისი), იმპერიის საზღვრებს გარეთ კი ეკლესიათა ავტოკეფალია „მამათა მიერ დაწესებული ძველი კანონებით“ განისაზღვრებოდა.

როგორც ცნობილია, V ს-ის ავტორს გელასი კეიზიკელს აქვს ცნობა იმის შესახებ, რომ პირველი ქართველი ეპისკოპოსი აკურთხა კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა. ამ ცნობასთან დაკავშირებით თავის მოსაზრებები აქვს მ. თარხნიშვილს და სხვა ავტორებს. როგორც ცნობილია, IV მსოფლიო კრების დადგენილებით გაუქმებული იქნა პირტოსა, ასიისა და თრაკიის პროვინციათა ეკლესიების დამოუკიდებლობა და ისინი მოექცნენ კონსტანტინოპოლის ეკლესიის იურისდიქციაში. ამ მომენტმა ანტიოქია ძალზე გააღიზიანა, რადგანაც, როგორც აღინიშნა, იგი პონტოსა და ასიის ეკლესიებზე თავის პრეტენზიას აცხადებდა. საერთოდ, როგორც რომის, ისე ანტიოქიისა და ალექსანდრიის ეკლესიებისათვის კონსტანტინოპოლის ეკლესიის უსწრაფესი აღზევება თავდაპირველად მიუღებელი იყო³⁴. ამან ასახვა პოვა აღმოსავლეთის ეკლესიათა სამართლებრივ ლიტერატურაში, მაგალითად, სომეხი საეკლესიო ავტორები V-X საუკუნეებისა, ამ მომენტს განსაკუთრებით აღნიშნავენ. მათი აზრით, კონსტანტინოპოლის ეკლესია არ იყო დაარსებული მოციქულის მიერ, მას არ გააჩნდა საეკლესიო წარსული. მაშასადამე, თვითონ მას ესაჭიროებოდა უცხო ეკლესიათა დასტური თავისი საეკლესიო უფლებამოსილებათა განსახორციელებლად. თავის მხრივ, კონსტანტინოპოლელი ავტორები ყოველმხრივ ცდილობდნენ წარმოეჩინათ ამ ახალი ეკლესიის ავტორიტეტი და უფლებამოსილება. ამით უნდა ყოფილიყო გამოწვეული გელასი კეიზიკელის ცნობა იმის შესახებ, რომ თითქოსდა პირველი

³⁴ Карташев. Вселенские Соборы, 1963, с. 412-422.

განმანათლებლები საქართველოში (იგულისხმება წმ. ნინოსა და წმ. მირიანის დროს) გამოგზავნა ალექსანდრე კონსტანტინოპოლელმა ეპისკოპოსმა³³⁵.

მიღებულია, რომ გელასი კეიზიკელის (475 წლის ახლო ხანებში) საეკლესიო ისტორიაში შემორჩენილია ფრაგმენტები უფრო ძველი ავტორის გელასი კესარიელის (367-395) ნაშრომიდან და ცნობა ალექსანდრე კონსტანტინოპოლელის მიერ იბერიაში განმანათლებელთა გაგზავნის შესახებ მას უნდა ეკუთვნოდეს, ჩვენი აზრით, V საუკუნეში, იმის მერე, რაც კონსტანტინოპოლელმა 451 წელს ოფიციალურად შეიერთა პონტოს, ასიის და თრაკიის იქამდე ავტოკეფალური ეკლესიები, წარმოიშვა იდეა, რომ პონტოს იქითა ქვეყნებიც, ანუ იბერიის ეკლესიაც კონსტანტინოპოლს დამორჩილებოდა, ამიტომაც ცნობა ალექსანდრე კონსტანტინოპოლელის (314-337) შესახებ უნდა მიეკუთვნოთ V ს-ის, სწორედ გელასი კეიზიკელის ხანას, ანუ V ს-ის 70-80-იან წლებს. ამ წლებში ქართულმა ეკლესიამ მართლაც გამოამჟღავნა სურვილი პქონოდა მკვეთრად გამოხატული პრობერძნული, ანუ ამ შემთხვევაში, პროკონსტანტინოპოლური ორიენტაცია და ახალი იერარქიაც კი მიიღო მისგან კათალიკოს პეტრეს მეთაურობით. ამ მოვლენამ ალბათ ასახვა პოვა გელასი კეიზიკელის წყაროში. მ. თარხნიშვილის აზრით, „დაბეჯითებით ვერ ვიტყვით ისტორიულ საფუძველს ეყრდნობა ეს ცნობა, თუ მასში მხოლოდ ის ფაქტია ასახული, რომ ამ დროს ეპისკოპოსის თანამდებობა ბიზანტიაში ალექსანდრეს (314-337) ეკავა. ყოველ შემთხვევაში, კონსტანტინოპოლის ეკლესიის შემდგომი მონაწილეობა ქართული ეკლესიის კანონიკური სახის ჩამოყალიბებაში დოკუმენტებით დამტკიცებული არ არის“³³⁶.

ასე რომ, კონსტანტინოპოლისადმი ქართული ეკლესიის კანონიკური დამოკიდებულება დოკუმენტებით არ მტკიცდება. რაც შეეხება ანტიოქიას, იგი თავის დაქვემდებარების ქვეშ გულისხმობდა არა კავკასიურ ქვეყნებს, არამედ იმპერიაში შემავალ აღმოსავლურ პროვინციებს, იმპერიის მთელ აღმოსავლეთ ნაწილს შუამდინარეთის ჩათვლით. ასეთი შეხედულება, რომელსაც ქვემოთ უფრო ფართოდ განვიხილავთ IV ს-ის დასაწყისში რომის იმპერიის „ახალ ადმინისტრაციულ დაყოფას“ შეესაბამებოდა. როგორც ითქვა, ქალაქ კონსტანტინოპოლის დაარსებამდე, რომის იმპერატორის ნაცვალნი იჯდა ქალაქ ანტიოქიაში და მას უფლება ჰქონდა განეგო „მთელი

³³⁵ მ. თარხნიშვილი, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის წარმოქმნა და განვითარება, წერილები, 1994, გვ. 133. ³³⁶ იქვე, გვ. 134.

აღმოსავლეთის“ საქმეები, ცხადია, რომის იმპერიის საზღვრების შიგნით. იმჟამინდელი საეკლესიო ცხოვრების შესაბამისად, ანტიოქიის ეპისკოპოსსაც მიეცა უფლება თავისი იურისდიქცია განეხორციელებინა „მთელ აღმოსავლეთზე“, ოღონდ, ცხადია, რომის იმპერიის საზღვრებს შიგნით. რომის იმპერიის საზღვრებში კი IV ს-ის დასაწყისისათვის შედიოდა შუამდინარეთი, რომელსაც სპარსეთის ქვეყნის ნაწილად მიიჩნეოდნენ იმჟამად, აგრეთვე პონტოს და ასიის პროვინციები, ასევე არაბეთი და სირია. აი, ამ ტერიტორიებზე არსებულ ეკლესიებზე და არა კავკასიის ეკლესიებზე შეეძლო ანტიოქიას თავისი კანონიკური უფლებამოსილების შესახებ განეცხადებინა პრეტენზიები. ეს იყო „მთელი აღმოსავლეთი“ და არა რომის იმპერიის საზღვრების გარეთ მყოფი ქვეყნები (ისევე როგორც პროვინცია „ასია“ ანუ „აზია“ არ მოიცავდა მთელ აზიას თანამედროვე გაგებით). რომის იმპერიის გაქრობის და მისი საზღვრების დამცრობის შემდგომაც ანტიოქიის პრეტენზიები არ შემცირებულა, პირიქით, შეეცადა „აღმოსავლეთის“ ქვეშ ახლა მთელი ქვეყნიერების აღმოსავლეთი წარმოედგინა.

თავდაპირველი სპარსული ქრისტიანული ეკლესია ჩამოყალიბდა მესოპოტამიაში (შუამდინარეთში), რომელიც შედიოდა რომის იმპერიის საზღვრებში IV ს-ის დასაწყისში, აქედან გამომდინარე, ანტიოქიას მართლაც ჰქონდა უფლება მესოპოტამიის სპარსულ ეკლესიაზე. შემდგომში ჩამოყალიბდა ერთიანი სპარსული ეკლესია, ამასთანავე, რომმა დაკარგა მესოპოტამია, ცხადია, ამის გამო ანტიოქიის პრეტენზიები სრულიად სპარსეთის საკათალიკოსოზე უსაფუძვლო იყო, ამიტომაც სპარსეთის ეკლესია ჩამოშორდა ანტიოქიას და გამოაცხადა დამოუკიდებლობა. კიდევ ერთხელ უნდა ვთქვათ, რომ ანტიოქიას კანონიკურად ექვემდებარებოდა მესოპოტამიის სპარსული ეკლესია რომის იმპერიის საზღვრების შიგნით და არა სრულიად სპარსეთის ეკლესია. ამიტომაც იყო არაკანონიერი ანტიოქიის პრეტენზიები მის მიმართ. ანტიოქიას საერთოდ ჰქონდა მიზიდულობა დაემორჩილებინა მეზობელი ეკლესიები, მაგალითად, კვიპროსისა, რომლის ავტოკეფალიაც დაიცვა III მსოფლიო კრებამ მე-8 კანონით.

როგორც ცნობილია, რომის იმპერიაში 100-ზე მეტი ავტოკეფალური ეკლესიის ნაცვლად, პროვინციათა ეკლესიების ავტოკეფალიის გაქრობის კვალდაკვალ თანდათანობით ბიზანტიაში V-VI საუკუნეებში მიტროპოლიათა ურთიერთშერწყმის გზით ჩამოყალიბდა სულ ექვსი ავტოკეფალური ეკლესია (ხუთი საპატრიარქო და კვიპროსის ეკლესია). 5 საპატრიარქოს ჩამოყალიბების კვალდაკვალ, VII-DX საუკუნისათვის ბიზანტიაში ჩამოყალიბდა პენტარქიის თეორია, რომლის მიხედვითაც

მთელ მსოფლიოზე ეკლესიური იურისდიქციის განხორციელების უფლება თითქოსდა ჰქონდა ამ ხუთ საპატრიარქოს (ე.ი. რომის, კონსტანტინოპოლის, ალექსანდრიის, ანტიოქიისა და იერუსალიმის ეკლესიებს). ამ თეორიის მომხრე თეოლოგები თხზავდნენ თეორიებს, თუ მსოფლიოს რომელი ქვეყნის ეკლესია რომელ საპატრიარქოს უნდა დაქვემდებარებოდა. ანტიოქიელი თეოლოგების აზრით, საქართველო უნდა შესულიყო ანტიოქიის საპატრიარქოს იურისდიქციაში. ეს მოსაზრება დაწყებული VII საუკუნიდან, გრძელდებოდა ვიდრე გიორგი მთაწმიდელამდე (XI ს.). ასე თუ ისე, იგი მიღებული იყო ანტიოქიის საპატრიარქო კარზე და ამ იდეებს ავრცელებდა მათი მწერლობაც.

ანტიოქიის პატრიარქს იოანე ანტიოქიელს (+648) მიუწერია სპარსეთის ეკლესიის შესახებ დიდ მიტროპოლიტ მარუთა ტაგრიტელისთვის (+649), რომ: „წინათ სპარსეთის კათალიკოსის საყდარი და სომხეთის, გურჯანისა და არანის კათალიკოსის საყდარი ექვემდებარებოდა ანტიოქიას კათალიკოსის ბაბაის სიკედილამდე“ (+484)³⁷.

ამ წერილში VII ს-ის ანტიოქიელი პატრიარქი აღიარებს, რომ მის დროს (ე.ი. VII ს-ში) გურჯანის, ანუ საქართველოს ეკლესია ანტიოქიას არ ექვემდებარება, თუმცა კი მასზე პრეტენზიას აცხადებს. უფრო მეტიც, მისი ცნობით, ქართული ეკლესია არ ექვემდებარებოდა ანტიოქიას უკვე კათალიკოს ბაბაის სიკედილის შემდეგ, ე.ი. V ს-ის 80-იანი წლებიდან. იმ დრომდე თუ ექვემდებარებოდა? „ამ ცნობიდან არ ჩანს, გამოიყენებოდა თუ არა ეს სამართალი სინამდვილეში. თუ ადგილობრივ ეკლესიების ისტორიას გადავხედავთ, დავრწმუნდებით, რომ იგი სინამდვილეში არ არსებობდა. სომხეთის ეკლესია დაარსების პირველი დღეებიდანვე კესარიის მიტროპოლიტს ექვემდებარებოდა, IV ს. ბოლოს კი მთლიანად განთავისუფლდა მისგან, რათა დამოუკიდებლად განვითარებულიყო. სპარსული ეკლესიაც მხოლოდ იწოდებოდა ანტიოქიაზე დამოკიდებულად, 423-424 წლების ახლო ხანებში მან აბსოლუტური დამოუკიდებლობა მოიპოვა და გააუქმა ანტიოქიის ტახტზე დამოკიდებულების კანონი. რაკი ეს ორი ეკლესია იურიდიულად გათავისუფლდა ანტიოქიის მიტროპოლიტიდან, უნდა ვიფიქროთ, რომ საქართველოც აღარ იყო მასზე დამოკიდებული,

³⁷ მ. თარხნიშვილი, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის წარმოქმნა და განვითარება, წერილები, 1994, გვ. 134.

რადგან იბერიის ეკლესიის ასეთი სამართლებრივი მდგომარეობა არც ერთი იმდროინდელი წყაროთი არ დასტურდება³³⁸.

პენტარქიის თეორიამ განსაკუთრებული აღმავლობა განიცადა LX საუკუნიდან, ამის შედეგად უკვე მონოფიზიტურ ანტიოქიაში, რომელიც არაბების მიერ იყო დაპყრობილი, აქა-იქ შემორჩენილი მართლმადიდებელი, ანუ როგორც მათ უწოდებდნენ მელქიტი (ე.ი. მუჟის, კონსტანტინოპოლის იმპერატორის მომხრე), ანტიოქიელი ბერები ავითარებდნენ შესაბამის თეორიებს, ერთი ასეთი იყო ბერი ნიკონი, რომელმაც XI ს-ში წამოაყენა მოსაზრება, რომ „ანტიოქიის პატრიარქმა ეესტათიმ (325-331) კონსტანტინეს დაეაღებით მოძებნა ქართველები მათსავე ქვეყანაში, მონათლა ისინი და დაუნიშნა კათალიკოსი, რომელიც ანტიოქიის პატრიარქს დაუქვემდებარა“³³⁹.

ნიკონის ეს ცნობა, როგორც ცნობილია, თარგმნილ იქნა XI ს-ში ქართულად და იგი ყველა საეკლესიო ფენამ აღიარა. მე, პირადად, ეს ცნობა შედარებით სანდოდ მიმაჩნია, რადგან ეესტატი ანტიოქიელის მოღვაწეობის დროს (325-331), ჯერ კიდევ არ არსებობდა კონსტანტინოპოლი, ვითარცა დედაქალაქი, რომის იმპერიის აღმოსავლეთის პოლიტიკური დედაქალაქი იყო ანტიოქია. მის როგორც საერო, ისე სასულიერო ხელისუფლებას ევალებოდა იმპერიის აღმოსავლეთში ყოველგვარი საქმეთა მოგვარება ამიტომაც უნდა ვიფიქროთ, რომ მეფე მირიანისაგან იმპერატორთან გაგზავნილი დელეგატები კონსტანტინეს ეახლნენ ქროში, მან კი ეესტატი ანტიოქიელს, ვითარცა აღმოსავლეთში მჯდომ იერარქს, დაავალა ქართული ეკლესიის საქმეთა მოგვარება. მაგრამ ეს არ ნიშნავს იერარქიულ დამორჩილებას ახალშექმნილი ეკლესიისა, რადგანაც IV ს-ის I ნახევარი ასეთ დაქვემდებარებას არ ითვალისწინებდა. ცნობა დაქვემდებარების შესახებ პენტარქიის მომხრეთა შექმნილი, ანდა შეთხზული უნდა იყოს მოგვიანებით.

XI ს. მელქიტ ნიკონ შავმთელს და ჩვენს დიდ საეკლესიო მოღვაწეს ეფრემ მცირეს ეკუთვნით ცნობა, რომელიც მათ ძველი ქრონიკებიდან მოუპოვებიათ, რომ იმპერატორ კონსტანტინე კოპრონიმეს დროს (741-775) ორი ქართველი ბერი მივიდა პატრიარქ თეოფილაქტე ანტიოქიელთან (დაახლოებით 744-751) „ისინი ჩიოდნენ, რომ ქართველებს აღარ ჰყავთ კათალიკოსი, „რამეთუ დღითგან ნეტარისა ანასტასი მღვდელმოწამისა, ანტიოქიელ პატრიარქისა, არა კურთხეულ არს მათდა კათალიკოსი-მთავარეპისკოპოსი სიმნელისათვის გზისა,

³³⁸ მ. თარხნიშვილი, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის წარმოქმნა და განვითარება, წერილები, 1994, გვ. 135. ³³⁹ იქვე, გვ. 134.

რამეთუ აგარიანთაგან ვერავინ იკადრებს სელად³⁴⁰. ამ განცხადების საფუძველზე ანტოქიის პატრიარქს თეოფილაქტეს გაუცია სინოდის სიგელი, რომლის მიხედვითაც მომავალში კათალიკოსის კურთხევა ქართველ ეპისკოპოსებს მიენდობოდა. ამისათვის კი ევალეზობდათ ჟამისწირვაში ანტოქიის პატრიარქის მოხსენიება და ყოველწლიურად 1000 დრაჰკანის გადახდა. პატრიარქი იტოვებდა უფლებას შემდგომში მწვალებლობის ან განხეთქილების შემთხვევაში საქართველოში ეგზარქოსი გაეგზავნათ³⁴¹.

როგორც ვ. გოილაძემ გაარკვია VIII ს. 40-50-იან წლებში ანტოქიის საპატრიარქო კარზე ჩავეიდნენ (არა „ზემო იბერიის“, არამედ „ქვემო იბერიის“), ანუ დასაველეთ საქართველოს ზღვისპირა ეკლესიის წარმომადგენლები. როგორც ცნობილია, VII ს 20-იანი წლებს შემდეგ პერაკლე კეისრის ანექსიის შედეგად დასაველეთ საქართველოს ზღვისპირეთი უშუალოდ შევიდა ბიზანტიის იმპერიის შემადგენლობაში და დასაველეთ საქართველოში ვიდრე ე.წ. სკანდა-შორაპნის საზღვრამდე თავისი იურისდიქცია განახორციელა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქომ. აქ ჩამოყალიბდა ბერძნულენოვანი საეპისკოპოსოები ლაზიკის ეპარქიაში შემავალნი ფოთის მიტროპოლიტის მეთაურობით. მათ შორის როდოპოლოსის, ძილინვეის, პეტრას, ცაიშის საეპისკოპოსოები. მალე, განსაკუთრებით კი VIII ს-ში პოლიტიკური ვითარება შეიცვალა. დასაველეთ საქართველოში ხელისუფლების მართვის უფლება მოიპოვა აფხაზეთიდან გამოსულმა დინასტიამ, კერძოდ კი ლეონ I-მა, რომელმაც ეს უფლება მოიპოვა ქართლის მეფეთაგან მეფე მირის მემკვიდრე ასულის გურანდუხტის შერთვის გზით. დასაველეთ საქართველო იბრძოდა ბიზანტიელებისაგან დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად. ამ მხრივ კონსტანტინოპოლის მოუცლევლობა სასარგებლო აღმოჩნდა ქვეყნის ეკლესიური და პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის. კერძოდ, ამ მიწა-წყლიდან ე.ი. „ქვემო იბერიიდან“ ჩავედა ანტოქიაში საეკლესიო დელეგაცია, სწორედ მათ მიიღეს „სინოდის სიგელი“, რომლითაც ანტოქიის პატრიარქმა თეოფილაქტემ ქვემო იბერიის ანუ აფხაზეთის კათალიკოსის კურთხევის უფლება ქართველ ეპისკოპოსებს მიანდო. შემდეგი დროის ანტოქიელი პატრიარქები დოსითეოსი, ხრისანფი და სხვები წერენ იმის შესახებ, რომ „ქვემო იბერიის“ არქიეპისკოპოსმა (ასე უწოდებდნენ ისინი აფხაზეთის კათალიკოსს) დამოუკიდებლობა მოიპოვა ლევ

³⁴⁰ მ. თარხნიშვილი, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის წარმოქმნა და განვითარება, წერილები, 1994, გვ. 143. ³⁴¹ იქვე, გვ. 144.

ისაეროსის ეპოქაში, ე.ი. 720-იან წლებში, როგორც ჩანს, ამ წლებში გაერთიანდა დასავლეთ საქართველოს ეკლესია, ხოლო კანონიკურად კი კონსტანტინოპოლისაგან გათავისუფლდა ანტიოქიის აღნიშნული სინოდის სიგელით. ანუ სამართლებრივ-კანონიკური გზით და არა საეკლესიო ურჩობით, რასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს.

საერთოდ, ხატმებრძოლური ხანა ხასიათდებოდა სამართლებრივ უფლებათა გადაადგილებით. მაგალითად, თუკი იქამდე გუთეთის ეკლესია შედიოდა კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში, იოანე გუთელის დროს VIII ს. კონსტანტინოპოლში ხატმებრძოლური ერესის გამო, გუთეთის ეკლესიამ გადაწყვიტა გამოსულიყო დედა ეკლესიიდან და დაქვემდებარებოდა იერუსალიმს. როგორც ცნობილია, იოანე გუთელი სამი წელი ელოდა იერუსალიმში ეპისკოპოსად კურთხევას, მაგრამ შემდეგ ამ საპატრიარქოში გადაუწყვეტიათ გუთეთის მეზობელ მართლმადიდებელ იბერიის ეკლესიაში ეკურთხებინათ იოანე გუთელი ეპისკოპოსად. ამგვარადვე, დასავლეთ საქართველომაც, როცა გადაწყვიტა გამოსულიყო კონსტანტინოპოლის იურისდიქციიდან, მიმართა ისევ ბიზანტიურ ეკლესიას – ანტიოქიის საპატრიარქოს, რომლისაგანაც VIII ს. მიიღო შესაბამისი კანონიკური დასტური. ასე, რომ ეფრემ მცირესა და ნიკონ შავთელის ცნობები იბერიის კათალიკოსის ადგილზე კურთხევის შესახებ შეეხება არა მცხეთის ეკლესიის, არამედ აფხაზეთის (ქვემო იბერიის), ეკლესიას. ცნობათა აღრევა გამოიწვია იმან, რომ როგორც მცხეთის, ისე დასავლეთ საქართველოს ეკლესიებს „იბერთა ეკლესიები“ ეწოდებოდათ ბიზანტიაში. ბალსამონიც თავის ცნობილ ცნობაში იბერიის ეკლესიისათვის ავტოკეფალიის მინიჭების შესახებ, სინამდვილეში წერს არა მხოლოდ რიცხვში - „იბერიის ეკლესია“, არამედ მრავლობითში - „იბერიის ეკლესიები“, ეს კარგად ჩანს რუსულ თარგმანში.

ამავე კონტექსტში შედის წმიდა მირონის კურთხევის საკითხიც. ჩვენში მიიწეულია გიორგი მერჩულეს ცნობაზე დაყრდნობით, რომ მირონის კურთხევის უფლება ქართულმა ეკლესიამ მოიპოვა ეფრემ მაწყვერელი (IX ს.) ეპისკოპოსის წყალობით იერუსალიმის საპატრიარქოს მიერ. მ. თარხნიშვილის თქმით, „ეს მოხდა პატრიარქ სერგი იერუსალიმელის (843-859) დროს, როცა ორი ქართველი ბერი, მიქაელი და არსენი, რომელთაც მცირე აზიაში ოლიმპის მთაზე ქართული მონასტერი დააარსეს, წმიდა ქალაქში მივიდნენ და ანტიოქიის პატრიარქთან შეთანხმებით აქაური სინოდისაგან თავიანთი

ეკლესიისათვის ეს უფლება მოიპოვეს³⁴². მირონის კურთხევა ძველ ეკლესიაში ეპისკოპოსების პრივილეგია იყო, ეს უფლება კიდევ უფრო განამტკიცა კართაგენის კრებებმა IV ს-ში. ჩვენ გარკვეული გეაქვს, რომ VI-VII საუკუნეებში სომხეთისა და ალბანეთის ეკლესიები მირონს თვითონვე აკურთხევდნენ, ამიტომაც სამართლებრივად მათი თანატოლი და თანაფარდი ქართული ეკლესიაც, ცხადია, მირონს ძველთაგანვე აკურთხევდა. მით უმეტეს, რომ IV ს-დანვე უფლის კვართზე ამოსული სვეტიცხოვლის ძირიდან მირონი გადმოედინებოდა, ცხადია, მცირე ოდენობით, რომელსაც ალბათ ურევდნენ ხარშვისას წმიდა მირონს.

ზემოაღნიშნული ცნობა მირონის შესახებ კელაე დასავლეთ საქართველოს ეკლესიას შეეხება – საქმე ისაა, რომ დასავლეთ საქართველოს ბერძნული საეპისკოპოსოები, ცხადია, მირონს კონსტანტინოპოლიდან იღებდნენ, მასთან ხატმებრძოლური ერესის გამო კავშირის გაწყვეტის შემდეგ ისინი შეეცადნენ მირონი სხვა რომელიმე ბიზანტიური საპატრიარქოდან მიეღოთ. ქვემო იბერიის ანუ აფხაზეთის საკათალიკოსოსადმი მინიჭებული ავტოკეფალია – თავისთავადობის სანაცვლოდ – ანტიოქია-იერუსალიმის ერთ-ერთი პირობა იყო წმიდა მირონი მათგან შეესყიდათ, რომელშიც 1000 დრამკანი უნდა გადაეხადა ქართულ მხარეს. სწორედ ეს საკითხი უნდა მოეგვარებინა ეფრემ მაწყვერელსა და სხვა პირებს. კერძოდ, მათი წყალობით იერუსალიმსა და ანტიოქიაში მიუღწევიათ თანხმობისათვის, რომ აფხაზეთის ეკლესიისათვის საჭირო მირონი თვით საქართველოშივე კურთხეულიყო. ე.ი. ქვემო იბერიის საკათალიკოსოს მირონი უკვე არა ანტიოქია-იერუსალიმიდან, არამედ ადგილზევე უნდა მიეღო. ეს წინადადება, ჩანს, გიორგი მთაწმიდელის ცხოვრებაში თავდაპირველად სავარაუდოდ ასეთი სახით ეწერა: „რამეთუ აფხაზეთისა კათალიკოსთა მირონი იერუსალიმით მოჰყვანდა, ხოლო ეფრემ ქრისტესმიერიოთა ბრძანებითა მირონის კურთხევა ქართლს განაწესა იერუსალიმისა პატრიაქისა განწესებითა და წამებითა სიხარულით, არამედ ქართლად ფრიალი ქვეყანა აღირიცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის“, აფხაზეთიც ქართლია, რადგანაც წირვა-ლოცვა და ყოველი საეკლესიო საქმე აქ ქართულ ენაზე აღესრულება. მაშასადამე, გადაწყდა, რომ დასავლეთ საქართველოს ეკლესიას მირონი ეკურთხებინა ადგილზევე ე.ი. მიეღო

³⁴² მ. თარხნიშვილი, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის წარმოქმნა და განვითარება, წერილები, 1994, გვ. 145.

მცხეთიდან. ეს იყო გამთლიანება სულიერი თვალსაზრისით ქართული ეკლესიისა (იხილე ამის შესახებ საგანგებო გამოკვლევა „მირონის კურთხევის შესახებ“³⁴³).

საქართველოს ეკლესია არ წარმოშობილა ერთბაშად, ერთი სქემით. როგორც აღინიშნა, აქ ქრისტიანული თემები არსებობდნენ ქრისტიანობის ოფიციალურ აღიარებამდე არა მხოლოდ დაბალ, არამედ მაღალ ფენებშიც, რასაც არქეოლოგიური მონაცემები და წერილობითი წყაროებიც მიუთითებს, მაგრამ ეს იყო მცირერიცხოვანი თემები. მკვლევართა შორის დაეა IV ს-ის დასაწყისში „ქართლის მოქცევის“ თარიღის შესახებ. საერთოდ რა იგულისხმებოდა „ქართლის მოქცევაში“? იმპერატორმა კონსტანტინემ მეფე მირიანის თხოვნით წარმოაგზავნა „მოსწრაფებით მღვდელნი ნათლისღებისათვის“³⁴⁴, მათ შორის იყო ეპისკოპოსი იოანე. „მეფემ ნათელ იყო ხელსა ქუეშე წმიდისა ნინოსსა“, ასევე მოინათლა დედოფალი და უფლისწულები. მდინარე მტკვარზე ეპისკოპოსმა ნათელი სცა წარჩინებულებს, ხოლო მღვდლებმა მთელ ერს - სწორედ ეს იყო „ქართლის მოქცევა“. რომელ წელს მოხდა ეს? წყარო თვითვე გეპასუხობს, კერძოდ, - ქართლის მოქცევის შემდეგ მეფე მირიანმა უკანვე გაგზავნა იმპერატორთან ეპისკოპოსი იოანე ასეთი სათხოვრით: „ითხოვა ნაწილი ძელისა ცხოვრებისა, რომელიც მას ოდენ ეამსა გამოეჩინა ღვთის მოყვარე ელენე დედოფალსა“³⁴⁵. ეპისკოპოს იოანეს პირველი ჩამოსვლის დროს „ძელი ცხოვრებისა“ იერუსალიმში ჯერ კიდევ არ იყო აღმოჩენილი, ამიტომაც იყო, რომ ქართველთა გაქრისტიანების სურვილით უზომოდ გახარებულმა იმპერატორმა და ელენე დედოფალმა თავდაპირველად მირიან მეფეს მხოლოდ მაცხოვრის ხატი და ჩვეულებრივი ჯვარი გამოუგზავნეს³⁴⁶; ხოლო მეორეჯერ ჩასულ ქართლის დელეგატებს, რომელთა შორის ეპისკოპოსთან ერთად ქართველი „წარჩინებულიც“ იყო, იმპერატორმა „სიხარულით მიანიჭა ნაწილი ძელისა ცხოველისა და ფიცარნი იგი, რომელთა ზედა ფერხნი დამსჯეალულ იყვეს უფლისანი და სამსჯუალნი ხელთანი“³⁴⁷.

როგორც ცნობილია, ელენე დედოფალმა იერუსალიმში აღნიშნული სიწმიდენი მოიპოვა 326 წელს, ხოლო როგორც აღინიშნა, „ქართლის მოქცევა“ ანუ მტკვარში ერის ნათლობა უფრო ადრე მოხდა. მაშასადამე, უნდა დავეთანხმოთ ვახუშტისა და სხვა მრავალ ავტორს, რომელნიც „ქართლის მოქცევის“ თარიღებად 317-318 წლებს

³⁴³ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. II, გვ. 70. ³⁴⁴ ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 111. ³⁴⁵ იქვე, გვ. 117. ³⁴⁶ იქვე, გვ. 116.

მიიჩნევენ. ამასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია ის მომენტიც, რომ მსოფლიო ქრისტიანობის უდიდესი სიწმიდეები „ფერხთა ფიცარი“ და სამსკვალნი უფლისა უბრალო ქალაქებში – ერუშეთსა და მანგლისში დატოვეს და არა დედაქალაქში – ქრისტიანი მეფის მფარველობის ქვეშ. ისმის კითხვა, მოუნათლავე, არაქრისტიანული ქალაქების წარმართ მოსახლეებს როგორ ანდეს ასეთი სიწმიდე, წარმართები ხომ სასტიკად ეპყრობოდნენ ქრისტიანულ სიწმიდეებს? როგორც თხზულება „ცხრა ძმა კოლაელთა მარტიელობა“ გვიჩვენებს, წარმართებმა არ დაინდეს თვით საკუთარი გაქრისტიანებული შვილები და ქვებით ჩაქოლეს, ხოლო ეკლესია დაარბიეს. მანგლისსა და ერუშეთში დატოვებულ აღნიშნულ სიწმიდეებს კი მკვიდრი მოსახლეობა გაფაციცებით იცავდა, იმდენად, რომ V-VI საუკუნეებში „მანგლისის ჯვარი“ საერთო-კავკასიური სალოცავიც კი იყო. ამის გამო, ჩვენ უნდა ვიფიქროთ, რომ იოანე ეპისკოპოსის დროისათვის, ე.ი. IV ს-ის დასაწყისში მანგლისსა, ერუშეთში და ალბათ სხვა დაბასოფლებშიც, ჩანს, უკვე არსებობდა მძლავრი ქრისტიანული თემები (ე.ი. ქართლის ოფიციალურად მოქცევამდე), რომელთათვისაც შეიძლებოდა უდიდესი, მსოფლიო მნიშვნელობის ქრისტიანული სიწმიდეების მინდობა, სწორედ ამ თემებს აუშენეს ეკლესიები იოანე ეპისკოპოსის მიერ ჩამოყვანილმა კირითხუროებმა.

საეკლესიო სამართლის წყაროს ორგანიზების შემდეგ IV ს. დასაწყისში, ისევე როგორც მისი დროის რომის (ბიზანტიის) იმპერიაში, წარმოადგენდა პარმონიული (სიმფონიური) კავშირი ეკლესიისა სახელმწიფოსთან, რომელიც დამყარდა მირიან მეფის სახელმწიფო ხელისუფლებასა და ქართულ ეკლესიას შორის. ეს კავშირი საუკუნეთა მანძილზე სამაგალითო იყო. მ. თარხნიშვილის თქმით - „საქართველოს მმართველებს თავისი თავი ღვთის მებრძოლად და მისი საქმის აღმსრულებლად მიაჩნდათ“³⁴⁷, ეს გრძელდებოდა საუკუნეთა მანძილზე. „ამგვარი დამოკიდებულების მიმანიშნებელია წარწერაც ფულზე: მესიის მახვილს უწოდებდნენ თავიანთ თავს მეფეები დემეტრე (1125-1156), გიორგი III (1156-1184), ლაშა-გიორგი (1213-1222), დედოფალი რუსუდანი (1222-1245), თამარი თავის თავს ასე უწოდებდა: „მესიის შემწე“³⁴⁸ მიუხედავად ამისა, საქართველოს მეფეები არ გადადიოდნენ საზღვარს „რომლითაც გამიჯნულნი იყვნენ ღვთის მიერ დაწესებული საეკლესიო იერარქიისაგან“³⁴⁸.

³⁴⁷ მ. თარხნიშვილი, 1994, გვ. 369. ³⁴⁸ იქვე, 370.

„წმიდა ნინოს ცხოვრება“ ცხადყოფს, რომ ქართლის მოქცევა მოხდა ქალაქ კონსტანტინოპოლის დაარსებამდე, ე.ი. 330 წლამდე, ეს იქიდან ჩანს, რომ აღნიშნულ „ცხოვრებაში“ ქალაქი რომი (ე.ი. იმპერიის დედაქალაქი) დასახელებულია რამდენჯერმე, მაგალითად, ამ „ცხოვრების“ თანახმად, ელენე დედოფალი რომში ზის, ამიტომაც მის წინაშე „გაემგზავრნენ წმიდა ნინო და ეფესელი ქალი ქალაქ რომში“³⁴⁹. ფარაუნის ტბასთან უფალმა წმიდა ნინოს მისცა წიგნი წასაკითხად, რომელიც „დაწერილი იყო ლათინურად“³⁵⁰, წმიდა ნინოს უწოდებენ ასე: „რომაელი ტყვე“³⁵¹, წმიდა ნინოს სარწმუნოებას კი ქართველი წარმართები ასე უწოდებდნენ - „რომაელთა შეცდომილი რჯული“³⁵². გაქრისტიანებული მეფე მირიანი ამბობს: „ვიქნები მორჩილი ნინოსი რომაელთა რჯულზე“³⁵³, თუმცა ამავე დროს რომის იმპერიას „საბერძენეთი“ ეწოდება, მის მეფეს კი „ბერძენთა მეფე“, კონსტანტინოპოლის არარსებობას მოქცევის დროისათვის გულისხმობს ისიც, რომ წმიდა ნინოს „წიგნი მისწერა“ არა კონსტანტინოპოლის ეპისკოპოსმა, არამედ რომის პატრიარქმა „იმ დღეებში მოუვიდა წიგნი რომის პატრიარქისაგან წმიდა ნინოს, მეფეს და ქართლის მთელ ერს“³⁵⁴. მთელ თხზულებაში მხოლოდ ერთხელ გვხვდება სიტყვა „კონსტანტინოპოლი“ და უნდა ვიფიქროთ, რომ იგი უნდა იყოს ჩანართი, რადგანაც ახლოსაა სხვა მეორე ჩანართთან, რომელშიც ღლაპარაკია მთიულეების შესახებ: „ხოლო უკანასკნელ ჟამს მათი ნაწილი მოაქცია აბიბოს ნეკრესელმა ეპისკოპოსმა და ზოგიერთი მათგანი დარჩნენ წარმართობაშივე დღემდე“³⁵⁵, ე.ი. წმიდა ნინოს „ცხოვრების“ რედაქტირების ჟამს ალბათ VI-VII სს-ში ჩაურთეს სიტყვა „კონსტანტინოპოლი“.

მ. თარხნიშვილის სიტყვით, „საქართველოს კავშირი ანტიოქიასთან ხანგრძლივი არასდროს ყოფილა“³⁵⁶. მ. თარხნიშვილის აზრით, ანტიოქიასთან კავშირი საქართველოს ეკლესიამ დაამყარა არა IV, არამედ V ს-ის ბოლოს. „V საუკუნის ბოლოს დამყარებული კავშირი ანტიოქიასთან უკვე 610 წელს შვირყა და VIII საუკუნეში სრულიად გაწყდა“³⁵⁶. ამ დროს მ. თარხნიშვილის სიტყვით (ე.ი. V ს-ში), ანტიოქია მონოფიზიტური ყოფილა, ამიტომაც მისი აზრით V ს-ში ქართული ეკლესიაც მონოფიზიტური იყო. ეს მოსაზრება ჩვენს მიერ მთლიანად უარყოფილია³⁵⁷.

³⁴⁹ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. 1, 1996, გვ. 147. ³⁵⁰ იქვე, გვ. 149. ³⁵¹ იქვე, გვ. 157. ³⁵² იქვე, გვ. 159. ³⁵³ იქვე, გვ. 161. ³⁵⁴ იქვე, გვ. 169. ³⁵⁵ იქვე, გვ. 170. ³⁵⁶ მ. თარხნიშვილი, წერილები, გვ. 145. ³⁵⁷ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. 1, გვ. 385.

მ. თარხნიშვილი სვამს ძალზე საინტერესო კითხვას, რომელსაც პასუხის გაცემით, ჩვენ მოვძებნით ქართული ეკლესიის სამართლის წყაროს IV საუკუნეში, კერძოდ - „პირველი ეპისკოპოსი, რომელიც ბიზანტიიდან მოვიდა, „მოქცევაი ქართლისაის“ მიხედვით იყო იოანე, მის შემდეგ მცხეთის ეპისკოპოსის ტახტზე ავიდა მასთან ერთად მოსული მღვდელი იაკობი. ჩვენთვის უცნობია, თუ სად ეკურთხა იგი ეპისკოპოსად, რადგან საკუთარი იერარქიის შექმნა ასეთ მცირე დროში შეუძლებელი იყო, ხოლო ჯერ კიდევ ზომიერი და უპრეტენზიო ბოსფორისპირა ქალაქი (კონსტანტინოპოლი) ძალიან შორს იყო, ქართველები იძულებულნი იყვნენ, თავიანთი უმაღლესი მწყემსი მეზობელ ქრისტიან ხალხებთან ე.ი. სომხებთან და სირიელებთან ეძებნა, მართლაც მცხეთის მესამე ეპისკოპოსი იობი სომეხი მთავარეპისკოპოსის, ნერსე დიდის (დაახლოებით 362-373) დიაკვანი იყო. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ნერსემ თვითონ აკურთხა თავისი დიაკვანი ეპისკოპოსად...“³⁵⁸.

მ. თარხნიშვილი ცდება, რადგანაც ძველმა ქართულმა საეკლესიო ისტორიოგრაფიამ იცოდა, „თუ სად ეკურთხა ეპისკოპოსად“ იაკობი, იობი და სხვანი IV-V საუკუნეებში. ჩვენი წყაროები დაბეჯითებით მიუთითებდნენ, რომ ისინი ეკურთხებოდნენ აქვე, საქართველოშივე და ისინი არ უკურთხებიან უცხოეთში ანდა უცხოელ პირველ მღვდელმთავრებს. მაგალითად, ქართული ეკლესიის მეორე ეპისკოპოსი იაკობი მეფე მირიანის ნებით დაჯდა ეკლესიის მეთაურად, მირიანს ეს თავად წმიდა ნინომ სთხოვა³⁵⁹.

მის შემდეგ ქართველთა მეფემ ეპისკოპოსად „დასვა ელია“, „...მოკედა ეპისკოპოსი იაკობ და დასვა მის წილ ელია“³⁶⁰, ელიას სიკედილის შემდეგ აქვე საქართველოშივე, ახალ ეპისკოპოსად „დასვეს“ სვიმონი - „მოკედა ელია ეპისკოპოსი და დასვეს სვიმონ“³⁶⁰. ასევე საქართველოშივე მღვდელი მიქაელი „დაადგინეს ეპისკოპოსად“. - „მოიყვანა მღვდელი ჭეშმარიტი საბერძნეთით, სახელით მიქაელ და დაადგინეს იგი ეპისკოპოსად“³⁶¹ და ა.შ. ეპისკოპოსებს აქვე, საქართველოშივე „ადგენდნენ“ ან „სვამდნენ“ შესაბამისი წრეები. იყო თუ არა საქართველოშივე IV ს-ში რამდენიმე ეპისკოპოსი? დიახ, იყო, უკვე მირიან მეფის სიკედილის დროისათვის (IV ს. 60-იან წლებში) საქართველოში იყო რამდენიმე ეპისკოპოსი, სიკედილის უამს მირიან მეფემ „დავედრა ეპისკოპოსთა“...³⁶². ე.ი. ეპისკოპოსებს

³⁵⁸ მ. თარხნიშვილი, წერილები, გვ. 135. ³⁵⁹ საქართველოს სამოციქულო ეკლესია, ტ. I, გვ. 193. ³⁶⁰ ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 137. ³⁶¹ იქვე, გვ. 145. ³⁶² იქვე, გვ. 129.

სთხოვა. სწორედ ეს ეპისკოპოსები ირჩევდნენ თავიანთ კრებაზე ეკლესიის მეთაურს, ხოლო მეფე „სვამდა“ მას. რამდენიმე ეპისკოპოსი ყოფილა მეფე მირიანის შემდეგაც, მაგალითად, ვახტანგ გორგასალს, როცა ის სპარსეთიდან დაბრუნდა მიეგებნენ ქართველი ეპისკოპოსები - „წარმოვიდა ვახტანგ ქართლად და მიეგებნენ... ეპისკოპოსნი“³⁶³. ეს ეპისკოპოსები მართავდნენ ეკლესიას IV ს. კანონების მიხედვით.

აქედან ჩანს, რომ IV ს-ში ეკლესია საქართველოში, ისევე როგორც რომის იმპერიის პროვინციათა ეკლესიების უმეტესი ნაწილი, იყო თვითმმართვედი, ანუ როგორც ბალსამონი ასეთ ეკლესიებს უწოდებს - ავტოკეფალური. ქართული წყაროების სწორი ინტერპრეტირება მხოლოდ ამტკიცებს ბალსამონის მოსაზრებას. ამასვე ითხოვდა მსოფლიო საეკლესიო კანონმდებლობა, კერძოდ, კართაგენის კრების (419) 74-ე მუხლის თანახმად, „უცხო ეპისკოპოსი არ უნდა დაჯდეს უცხო ეკლესიის საყდარზე“ (კართ., 74-ე კანონი), რატომ უნდა დარღვეულიყო ეს კანონი ქართული ეკლესიის მიმართ? მაშასადამე, აქედან გამომდინარე, ქართველებს არა უცხოელი ეპისკოპოსები აჰყავდათ ეკლესიის მეთაურად, არამედ მათ საქართველოშივე აკურთხებდნენ და შემდეგ აძლედნენ ეკლესიის მეთაურის პატივს.

IV ს-ის 80-იან წლებში შეიცვალა საერთაშორისო ვითარება, საქართველოში გაბატონდა ირანი, ირანში კი, როგორც ცნობილია, ამ დროისათვის არსებობდა ძლიერი სირიულ-სპარსული ქრისტიანული ეკლესია, რასაც თავისი გავლენა მოუხდენია ქართული ეკლესიის ორიენტაციაზე. თანახმად მ. თარხნიშვილისა, ამას უნდა გამოეწვია ჩვენში ორი, პროსპარსული და პრობერძნული ორიენტაციის იერარქიის წარმოშობა. მათ მეთაურ ეპისკოპოსებს, ჩანს, გავლენიანი ადგილი ეჭირათ სამეფო კარზე - ვახტანგ გორგასლის სიჭაბუკის დროს (ე.ი. საეკლესიო რეფორმამდე) ერთ-ერთი დარბაზობის დროს მეფის გვერდით საგანგებო ტახტებზე დასვეს ორი ეპისკოპოსი³⁶⁴. ისინი ორი საეპისკოპოსო ფრთის მეთაურები უნდა ყოფილიყვნენ³⁶⁵.

მ. თარხნიშვილის მიერ მოძიებული წყაროს თანახმად, 419 წელს ჩატარებულა „სირიულ-სპარსული“ საეკლესიო კრება სელევკიის ქტესიფონში სპარსეთის კათალიკოსის მარ-იაჰ-ბალაჰის დროს, რომელშიც მონაწილეობას ღებულობდნენ „ეპისკოპოსები გურზანიდან“, ე.ი. საქართველოდან. ეს უნდა ყოფილიყო ის პროსპარსული იერარქია, რომელიც უკვე, ჩანს, არსებობდა საქართველოში. „ყველაზე მეტად თვალში საცემია კრების აქტების ენა. აქტების მიხედვით იაჰბალაჰი

³⁶³ ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 140. ³⁶⁴ ქც. I, 140. ³⁶⁵ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, I, გვ. 195.

ყველა იქ შეკრებილი ეპისკოპოსის კათალიკოსია, იგი „აღმოსაფლეთის ეპისკოპოსების მეთაურად“ იწოდებოდა იეზუიტების მთელ სამეფოში³⁶⁶. მაგრამ ეს უნდა ყოფილიყო მხოლოდ ერთი ჯგუფი ქართველი ეპისკოპოსებისა. ვახტანგის სიჭაბუკის დროს, როგორც ცნობილია, ბიზანტიის იმპერიამ მიიტაცა კლარჯეთი და ზღვისპირეთი, ვიდრე ციხე-გოჯამდე. ამის გამო ქართლი ორი იმპერიის გაყვლების არეალში მდებარეობდა, რაც აისახებოდა საეკლესიო ცხოვრებაში, მის იერარქიაშიც. თავის მხრივ, საკუთრივ ქართლიც ორად ყოფილა გაყოფილი, კერძოდ, ქვემო ქართლსა და კახეთ-ჰერეთში, შესაძლოა ტერიტორიული სიახლოვის გამო, ირანული ორიენტაციის ეპისკოპოსები ჭარბობდნენ.

ჩვენი ფიქრით, თორმეტმა ეპისკოპოსმა, რომლებიც ვახტანგმა ბიზანტიიდან ჩამოიყვანა, შეცვალა ქვემო ქართლისა და კახეთ-ჰერეთის პროსპარსული ორიენტაციის მქონე ეპისკოპოსები. ვახტანგის საეკლესიო ორიენტაცია იყო მკვეთრად ბიზანტიური, მან ანდერძიც კი დაიბარა ამის დასაცავად. ამიტომაც მისთვის პროსპარსული იერარქია, ქვეყნის განთავისუფლების შემდეგ მიუღებელი იყო. მართლაც 12-ვე ახალი ეპისკოპოსი მან დასვა ქვემო ქართლსა, კახეთ-ჰერეთსა და ბერძენთაგან განთავისუფლებულ კლარჯეთში (ეს ტერიტორია ვახტანგმა უკან დაიბრუნა და, ცხადია, იქ თავისი ეპისკოპოსი დასვა) – „დასვა ერთი ეპისკოპოსად კლარჯეთს, ეკლესიასა ახიზისასა, ერთი არტაანს ერუშეთს, ერთი ჯავახეთს, წუნდას, ერთი მანგლისს, ერთი ბოლნისს, ერთი რუსთავს, ერთი ნინოწმიდას, უჯარმის კარსა, რომელი გორგასალსა აეშენა, ერთი ჭერემს... ერთი ჩელეთს... ერთი ხორნაბუჯს და ერთი აგარაკს“³⁶⁷.

როგორც ცნობილია, სასტიკი წინააღმდეგობა იყო მეფესა და მთავარეპისკოპოს მიქაელს შორის. ამ ფაქტს სხვადასხვაგვარად ხსნიან ისტორიკოსები, მიიჩნევენ, რომ მათ შორის იყო სარწმუნოებრივი დაპირისპირება. მეფე ვახტანგიც და მთავარეპისკოპოსი მიქაელიც დიოფიზიტები იყვნენ და მათ შორის წინააღმდეგობა ხელისუფლებისათვის ბრძოლით იყო გამოწვეული.

საქმე ის იყო, რომ ქართლსა და ჰერეთში გაბატონების შემდეგ ირანელებმა ქვეყნის სამმართველო და სასამართლო ძალაუფლება ჩამოართვეს აზნაურებს (წარჩინებულებს) და გადასცეს სამღვდელეობას (სასულიერო წოდებას). თუ როგორ ხდებოდა ეს სპარსელთა მიერ, კარგად აქვს აღწერილი არსენ საფარელს სომხური ეკლესიის

³⁶⁶ მ. თარხნიშვილი, წერილები, გვ. 136. ³⁶⁷ ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 199.

ისტორიასთან დაკავშირებით. იგი წერს – „სომეხ აზნაურთა ხელისუფლება დაეცა მარზაპანის მიერ, კათალიკოსებმა და ეპისკოპოსებმა მიიღეს უფლება წინ აღდგომოდნენ აზნაურთა ხელისუფლებას. სამღვდელოებას მიეცა უფლება მოსახლეობისაგან მოეკრიბათ ხარკი და გადაეხადათ სპარსელებისათვის, რადგანაც ეპისკოპოსებსა და ქორეპისკოპოსებს მიანდეს სომხეთი, როგორც სპარსთა მეფობის მორჩილებს. ზოგიერთმა კათალიკოსმა და ეპისკოპოსმა სპარსეთის მეფეები იშვილეს და თავიანთი ძეგბი უწოდეს... (სამღვდელოებმა) მიადწიეს იმას, რომ სამთავრო მსაჯულება თვით მიიტაცეს და კანონის სამართლისამებრ არ იქცეოდნენ. ეკლესიის საკუთრება მიითვისეს და ფლანგავდნენ ერისკაცთა საჩვენებლად... საეპისკოპოსოები გადაიქცნენ ქედისმოსახრელ ადგილებად, სადაც მივიდოდნენ ხოლმე აზნაურები (ეპისკოპოსთა კარზე) და მათ ეპისკოპოსები არ იღებდნენ, შერცხენილი აზნაურები უკანვე ბრუნდებოდნენ, როგორადაც მარზაპანის კარიდან. ეს დიდი შეურაცხყოფა მოუთმენელი იყო“³⁶⁸.

მართალია, ზემოაღნიშნული ისტორია ეხება სომხეთის ეკლესიას და არსენ საფარელი კარგად აღწერს, სპარსეთის შაჰებმა თუ როგორ ვადასცეს დაპყრობილ სომხეთში საერო ხელისუფლება სომხურ ეკლესიას და ეს კანონიერი უფლება ჩამოართვეს აზნაურებს, ე.ი. საერო ხელისუფალთ. იგივე მოიძოქმედეს სპარსელებმა საქართველოშიც, როგორც ამას „მოქცევაი ქართლისაი“ უჩვენებს. IV ს-ის ბოლოსა და V ს-ის დასაწყისში, ვახტანგ გორგასლის გამეფებამდე არსებულ მდგომარეობას შემატინან ასე აღწერს: „და მერე მეფობდა მირდატ და მთავარეპისკოპოსი იყო გლონოქორ და ეს მთავარეპისკოპოსი ერისთავადცა იყო ბარაზბოდ პიტიახშისაგან ქართლს და ჰერეთს. და მისა შემდგომად მეფობდა დიდი ვახტანგ გორგასალი“³⁶⁹.

აქ სავესებით ნათლად არის აღწერილი ქვეყანაში შექმნილი ვითარება: ქართველი მეფე ნომინალური მმართველია, ქვეყანას ფაქტობრივად მართავს სპარსი პიტიახში, რომელმაც „ქართლისა და ჰერეთის ერისთავად“ დანიშნა ქართული ეკლესიის მეთაური – მთავარეპისკოპოსი. რას ნიშნავს ეს? ჩანს, იმასვე რაც უფრო ადრე მეზობელ სომხეთში მოხდა, კერძოდ, ქართული ეკლესიის მეთაურს მიენიჭა ქვეყნის სამმართველო (საერო) უფლება – იგია ერისთავი და მის ხელშია ქვეყანაში ხარკის მოკრების უფლება. ესაა უდიდესი ძალაუფლება, რომელიც მთავრად ქართლის აზნაურებს და გადაეცა

³⁶⁸ ეპისკოპოსი ანანია ჯაფარიძე, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. I, გვ. 370-371. ³⁶⁹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, 1964, გვ. 93.

ქართველ სამღვდლოებას. რა შედეგი მოიტანა ამან? – არსენი საფარელის სიტყვებს თუ მოვიშველიებთ „სასულიერო (კათალიკოსები და ეპისკოპოსები) წინ აღუდგნენ აზნაურთა ხელისუფლებას – მეფის ხელისუფლებას... ეკლესიის საკუთრება მიითვისეს და ფლანგავდნენ (ეი. „მეგვადრუცები“ ანუ მოღარეები არიან ქრისტესი)– საეპისკოპოსოები გადაიქცნენ ქედის მოსადრეკელ ადგილებად... ეპისკოპოსები მათ (აზნაურებს) არ იღებდნენ და შერცხვენილი აზნაურები უკან ბრუნდებოდნენ“. სწორედ ასე მოექცა მთავარეპისკოპოსი მიქაელი ვახტანგ მეფეს მათი შეხვედრის დროს, მეფე ცხენიდან ჩამოქვეითდა, მიუახლოვდა ამხედრებულ ეპისკოპოსს, რათა მას მოხვეოდა ფეხზე. მიქაელმა „გაკრა ფეხი, ქოშის ქუსლი პირში ჩაარტყა და მეფეს კბილი ჩაუმტვრია“.

როგორ მოიქცა შეურაცხყოფილი მეფე? თუმცა ძლიერ სურდა, მაგრამ არ იკადრა მთავარეპისკოპოსის დასჯა, მხოლოდ სიტყვით მიმართა - „ვერცხლისმოყვარე ხარ შენ, რამეთუ ქრისტეს მეგვადრუცე ხარ“.

ვფიქრობ ამ სიტყვის ხმარება „მეგვადრუცე“ ანუ „ფულის შემგროვებელი“, მიუთითებს, რომ ამ დროს ქართველ სამღვდლოებას ჯერ კიდევ ჰქონდა უფლება მოეგროვებინა მთელ ქვეყანაში ხარკი, ალბათ სპარსელთა, ანდა საკუთარი ქვეყნის ხაზინაში შესატანად. ყოველ შემთხვევაში, ჩვენი მემბტიანის სიტყვით აშკარაა, რომ მეფე ვახტანგი და მიქაელი ერთმანეთს ხელისუფლებისთვის ებრძოდნენ!

საბოლოოდ, როგორც ცნობილია, ვახტანგმა თავის ლაშქარზე („სპაზე“) დაყრდნობით შექმლო მოეგვარებინა ეკლესიასთან ურთიერთობა, კერძოდ, მან, ჩანს, მოშალა სპარსელების მიერ დადგენილი წესი, ეკლესიას ჩამოართვა საქვეყნო მმართველობის უფლება და დაუბრუნა მას თავისი კანონიერი უფლებანი, რომელნიც საეკლესიო კრებათა მიერ იყო დადგენილი. ამ დროს ვახტანგისათვის საჭირო ყოფილა ეკლესიის ისეთი დიდი ავტორიტეტები, როგორებიც იყვნენ ბიზანტიის იმპერიაში არსებული საპატრიარქოები. ვახტანგმა, ჩანს, ქართული ეკლესია გამოიყვანა სირიულ-სპარსული საეკლესიო სფეროდან და შეიყვანა იგი ბიზანტიურ საეკლესიო სფეროში. აქ არ იგლისხმება იურისდიქცია. ეკლესიაში ჩატარდა უდიდესი რეფორმა, კერძოდ, აღდგენილი იქნა სიმფონიური ურთიერთობა ქართულ სახელმწიფოსა და ეროვნულ ეკლესიას შორის, რომელიც დაირღვა სპარსთა ბატონობის შედეგად.

მაშასადამე, მეფე მირიანის შემდეგ ეკლესიასა და სამეფოს შორის სიმფონიური ურთიერთობა არსებობდა სპარსელების შემოსევამდე.

³⁷⁰ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, I, გვ. 242-256.

ე.ი. IV ს-ის 80-იან წლებამდე, შემდეგში კი, ვახტანგ გორგასლის დროს ეს დარღვეული ურთიერთობა, როგორც აღინიშნა, აღდგა. ამ დროს, როგორც სპეციალისტები აღნიშნავენ, ქართულ ეკლესიაში, ისევე როგორც მახლობელი აღმოსავლეთის ეკლესიებში (V-VI სს-ში), გამოიყენებოდა ე.წ. სირიულ-რომაული სამართალი, რომელიც შემდეგში დაკარგულა და ვახტანგ VI-ს XVIII საუკუნეში იგი ხელახლა უთარგმნია. ვახტანგ გორგასალმა, როგორც ვიცით, შემოიღო კათალიკოსობა.

„კათალიკოსს მიეცა ტახტად სვეტიცხოვლის ტაძარი, იწოდებოდა კათალიკოსად მცხეთისა და ივერიისა თითქმის 1400 წლის განმავლობაში... კათალიკოს-პატრიარქი მცხეთიდან თავისუფლად განაგებდა საქართველოს საეკლესიო საქმეებს და ანგარიშს არაეის აძლევდა. კათალიკოსის ხელქვეითთა მორჩილთა შექმნეს სამეფო სამეფოში, როგორც ჩანს ძველ სიგელ-გუჯარებიდან და ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნიდან, იმ სახითვე, როგორც ფეოდალებმა დასავლეთ ევროპაში. კათალიკოსი ითვლებოდა სულიერ მეუფედ ქვეყნისა. მეფე და კათალიკოსი ერთნაირი პატივითა და უფლებით სარგებლობდნენ. შეურაცხყოფა კათალიკოსისა უდრიდა მეფის შეურაცხყოფას. მისი შემდეგი იერარქიის სასულიერო წევრნი გათანაბრებულნი იყვნენ საერო იერარქიის წევრებთან“³⁷¹.

„გაძლიერდა და გავრცელდა საერო ხასიათი სასულიერო წოდებისა, ამის განმარტება უნდა ვეძიოთ ხალხის გადაჭარბებულ სარწმუნოებრივ მიდრეკილებაში როგორც ერთხელ დასავლეთ ევროპაში იყო“³⁷². „საეკლესიო გლეხნი თავისუფალნი იყვნენ ყოველი საერო გადასახადისაგან“³⁷².

„კათალიკოსსა ჰყავდა საკუთარი მთავრობა იმავე წესრიგით როგორც მეფესა. სპასალარებს, ათასის თავებს, ასის თავებსა და სხვა მოხელეთ თვით კათალიკოსი ნიშნავდა. ომში ან თავად კათალიკოსი და ეპისკოპოსნი წინამძღვრობდნენ ან სპასალარნი, როგორც დრო და გარემოება მოითხოვდა. ცალკე ჯარებს აგროვებდნენ, როცა საჭირო იყო ეპისკოპოსნი და მონასტერთა წინამძღვარნი და ბრძოლის ველზე გაჰყავდათ და მათთან ერთად ღვრიდნენ სისხლსა“³⁷³.

ქ.კეკელიძის თვალსაზრისით, არ შეიძლება კათალიკოსობის შემოღება დაეუკავშიროთ ქართული ეკლესიის მიერ ავტოკეფალიის მოპოვებას, იგი არ ეთანხმება ამ მხრივ ივანე ჯავახიშვილს და წერს: „პროფ. ივ. ჯავახიშვილი ფიქრობს, რომ კათალიკოსობის შემოღება

³⁷¹ კ. კარბელაშვილი, იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, 1900, გვ. 29.

³⁷² იქვე, გვ. 31. ³⁷³ იქვე, გვ. 33.

არსებითად იყო იბერიის გათავისუფლება უცხო ეკლესიაზე დამოკიდებულებისაგან. „ცნობილია ის, რომ აღმოსავლეთის ქრისტიანეთა შორის „კათალიკოზი“ დამოუკიდებელი ეკლესიის მთავარი ეპისკოპოზი და საჭეთმპყრობელის აღმნიშვნელი წოდება იყო. მაშასადამე, ვახტანგ გორგასლისაგან საქართველოში კათალიკოზობის დაწესება ქართული ეკლესიის დამოუკიდებლობის დაწესებად უნდა ვიგულისხმოთ“, მაგრამ ეს შემცდარი აზრია, კათალიკოზობის შემოღებას არაფერი ცვლილება არ მოუხდენია იბერიის ეკლესიის თავის იერარქიულ-კანონიკურ დამოკიდებულებაში და, ასე ვთქვათ, საეკლესიოთაშორისო მდგომარეობაში, სიტყვა „კათალიკოზი“ არის ბერძნული სიტყვა და რეალურად ნიშნავს ისეთ ეპისკოპოსს, რომელსაც განსაზღვრულ ტერიტორიაზე სხვა ეპისკოპოზები უფროსად იცნობენ. ძველ ქართულ მწერლობაში ამ სიტყვით აღინიშნება არა მარტო დამოუკიდებელი ეკლესიის თავი, არამედ დამოკიდებულებაში მყოფიც, უფრო ხშირად მიტროპოლიტი... ასე ყოფილა არა მარტო ქართულ მწერლობაში, არამედ უცხო მწერლობაშიც (სომხეთშიც „მიტროპოლიტი“ ითარგმნებოდა სიტყვით „კათალიკოსი“), ამნაირად, თუ იბერიის ეკლესიის თავს „კათალიკოზი“ დაერქვა, არა იმიტომ, რომ ის იერარქიულად გათავისუფლდა უცხო ეკლესიაზე დამოკიდებულებისაგან, არამედ იმიტომ, რომ რამდენიმე ეპისკოპოსთა შორის იბერიაში ის შეიქმნა უფროსი, პირველი ეპისკოპოზი „საზოგადო“, საერთო ხელმძღვანელი ყველა დანარჩენისა“⁷⁴.

მაშასადამე, თუ ეს ასეა და სიტყვა „კათალიკოსის“ დამკვიდრება აღნიშნავდა არა ეკლესიის ავტოკეფალიის შემოღებას, არამედ მხოლოდ იმას, რომ ამ ტიტულის მატარებელი ეპისკოპოსი გადაიქცა, უფროს, პირველ, „საზოგადო“ პირველიერარქად, მაშინ აღარ უნდა უგულვებელყოთ რუის-ურბნისის კრების ძეგლისწერის, ეფრემ მცირეს „მოქცევაი ქართლისაის“ ჭელიშური რედაქციის მონაცემები, რომელნიც სიტყვა „კათალიკოზით“ მოიხსენიებენ ქართული ეკლესიის მეთაურს უკვე IV საუკუნიდან – მირიან მეფიდანვე.

წმ. ნინოს „ცხოვრების“ ჭელიშური რედაქციაშია: ვახტანგ გორგასლამდე „გარდაცვალებულ იყვნეს მეფენი ათნი და კათალიკოზნი ცამეტნი“; მაშასადამე, მისი ავტორის თვალსაზრისით, ქართული ეკლესიის მეთაურები იყვნენ ეპისკოპოსთა შორის პირველნი, თავნი, „საზოგადონი“, თუმცა კი შესაძლოა, ეს ტერმინი „კათალიკოზი“ მართლაც V ს-ში იქნა შემოღებული, მაგრამ ამ ტერმინის

⁷⁴ კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. IV, 1957 წ., გვ. 335-336.

დამკვიდრებამდეც პირველიერარქს სხვა ეპისკოპოსებთან შედარებით პირველობა პქონია მოპოვებული, ამიტომაც უნდა უწოდებდეს ავტორი IV ს-ის პირველმღვდელმთავრებს – „კათალიკოსს“. ასევე, ამავე თვალსაზრისით უნდა ხმარობდეს ეფრემ მცირეც ამ ტერმინს – ქართული ეკლესიის დაფუძნებისთანავე პირველ იერარქს უკვე პქონია ტიტული – „კათალიკოსი მთავარეპისკოპოსი“, რაც თავის თავში გულისხმობს რამდენიმე საეპისკოპოსო კათედრის არსებობას. ეფრემ მცირე, რომელიც საგანგებოდ იკვლევდა ქართული ეკლესიის კანონიკურ ურთიერთდამოკიდებულებას უცხო ეკლესიებთან, ცხადია, ტერმინ „მთავარეპისკოპოსსა და კათალიკოსს“ შემთხვევით არ იხმარდა. ეფრემ მცირე თავის თხულებაში „უწყება მიზეზთა ქართველთა მოქცევისასა“ წერს: – „სახელიცა მოვლინებულისა მის ეპისკოპოსისა ესრეთ პოვნილ არს, ვითარმედ თვით ევსტათი იყო ანტიოქიელი პატრიარქი, რომელმან დაამყარა ეკლესია იგი, მირიანის მიერ მცხეთას აღშენებული და უკურთხა მათ კათალიკოსი მთავარეპისკოპოსი“.

რუის-ურბნისის წმიდა კრების „ძეგლისწერაც“ ასევე კათალიკოზად ე.ი. საზოგადო, საყოველთაო ეპისკოპოსად მოიხსენიებს ქართული ეკლესიის პირველივე მეთაურს: „თვით პატრიარქთა შორის სახელგანთქმულმან ევსტათი [325-330] ხელითა თვისითა შთადეა საფუძველი მაშინ სადმე მცხეთას აღშენებულისა ეკლესიისა, – განწმიდა იგი და ხელდასხმულყო მას შინა მათთვის ეპისკოპოზი-კათალიკოსი“³⁷⁵.

როგორც აღინიშნა, სიტყვა „კათალიკოსის“ ხმარება ეფრემ მცირეს, „რუის-ურბნისის კრების“, „მოქცევის“ ჭელიშური რედაქციის მიერ მიუთითებს, რომ ძველი ქართული საეკლესიო ისტორიოგრაფიის თვალსაზრისით, საქართველოს ეკლესიაში IV საუკუნიდანვე არსებობდა რამდენიმე ეპარქია, რამდენიმე მმართველი ეპისკოპოსი, რომელთა შორის პირველი იჯდა მცხეთაში, მას პქონია ტიტული საყოველთაო „მთავარეპისკოპოსისა“, თუმცა კი ეს ტერმინი „კათალიკოსი“ შესაძლოა მას მართლაც არ ეწოდებოდა V საუკუნის შუა წლებამდე.

კ.კეკელიძე, როგორც ცნობილია, ფიქრობდა, რომ ვახტანგ გორგასლის საეკლესიო რეფორმამდე საქართველოში იყო ერთი ეპარქია ერთი ეპისკოპოსით, ამიტომაც, თითქოსდა იქამდე „ჩვენში“ „მთავარეპისკოპოსი“ არ ყოფილა³⁷⁶. წყაროთა მუდმივ ჩვენებას, რომ ჩვენში V ს. II ნახევრამდე ეკლესიის მეთაურს პქონდა წოდება „მთავარეპისკოპოსი“, ხსნის იმით, რომ თითქოსდა „მოქცევაი ქართლისაი“ განურჩევლად ხმარობს სიტყვას „ეპისკოპოსი“ და მთავარეპისკოპოსი³⁷⁷. მაშასადამე, თუ ჩვენი ეკლესიის მეთაური იოანე

³⁷⁵ „ილი სჯულის კანონი“, 1975, გვ. 546. ³⁷⁶ იქვე, გვ. 340. ³⁷⁷ იქვე, გვ. 329.

კონსტანტინოპოლიდან მეორედ ჩამოსვლის შემდეგ იხსენიება „მთავარეპისკოპოსის“ ტიტულით და შემდეგ ერთ მომენტში კვლავ „ეპისკოპოსად“ (მაგ., ჭელიშური ვარიანტით წმიდა ნინომ გარდაცვალების წინა „შეჰვედრა იაკობ მღვდელი მეფესა და ეპისკოპოსსა“), ამიტომაც წყაროს ჩვენება იოანეს მთავარეპისკოპოსობის შესახებ სანდო არაა, მაგრამ რა ვუყოთ მაშინ ეფრემ მცირეს ჩვენებას, რომელიც ანტიოქიის პატრიარქს ევსტათის – „ეპისკოპოსს“ უწოდებს, როგორც ზემოთ მოყვანილი ციტატიდანაც ჩანს. ცხადია, ზოგადი თვალსაზრისით, პატრიარქიცა და მთავარეპისკოპოსიც – ეპისკოპოსები არიან, ამიტომაც მემატინეს სრული უფლება აქვს ისინი ეპისკოპოსებად მოიხსენიოს საჭიროების დროს.

აქედან გამომდინარე, მთლიანად სანდოა წყაროთა დაბეჯითებული ჩვენება, რომ ჩვენში კათალიკოსობის დაწესებამდე იყო რამდენიმე ეპისკოპოსი, განვიხილოთ ერთ-ერთი. მაგალითად, მეფე მირიანმა სიკვედილის წინ „დავედრა ეპისკოპოსთა, რათა აღიდონ დიდება მის ადგილისა“ (იგულისხმება წმიდა ნინოს სამარხი³⁷⁸).

კ.კეკელიძე მიიჩნევს, რომ „საქმე გვაქვს ცხად შეცდომასთან, უნდა იყოს „ეპისკოპოსი“ და არა „ეპისკოპოსნი“, რაც ჩანს ზმნისაგან „დავედრა“ (და არა „დავედრნა“)³⁷⁹. კ.კეკელიძე ცდება, რადგანაც გვაქვს არა ერთი ზმნა „დავედრა“, არამედ მეორეც, რომელიც ცხადად გადმოცემს მრავლობით ფორმას – ესაა „აღიდონ“ („დავედრა ეპისკოპოსთა, რათა აღიდონ დიდება მის ადგილისა“), მაშასადამე აქ საქმე არა გვაქვს შეცდომასთან.

ასევე თვალნათელია მეორე მაგალითიც, ინდოეთიდან დაბრუნებულ ვახტანგ მეფეს ჯერ კიდევ კათალიკოსობის დაწესებამდე შეეგებნენ ქართველი ეპისკოპოსები - „წარმოვიდა ვახტანგ ქართლად და მიეგება ძე მისი დაჩი და მის თანა ყოველნი სპასალარნი და მათ თანა ეპისკოპოსნი“³⁸⁰.

კ.კეკელიძის აზრით, იქ იგულისხმება ქრისტიან ეპისკოპოსთან ერთად ან მაზდეანების „ეპისკოპოსი“ ან უფრო სწორად, ორი ქრისტიანი ეპისკოპოსი, ერთი ეკლესიის მეთაური, მეორე სახლის, კარის ეპისკოპოსი³⁷⁹.

ჩვენი აზრით კი აქ იგულისხმება მთავარეპისკოპოსი მიქაელი სხვა ეპისკოპოსებთან ერთად, რადგანაც გვაქვს სხვა წყაროც, რომელშიც მიქაელი თავის მრავალრიცხოვან ეპისკოპოსებთან ერთად არის

³⁷⁸ ქართლის ცხოვრება, ტ. 1, გვ. 129. ³⁷⁹ კ.კეკელიძე, ეტიუდები, IV, 1957, გვ. 330.

³⁸⁰ ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 196.

მოხსენიებული, ესაა თხზულება „უწყება პეტროს მკაწვრელისათვის“, მასში ნათქვამია, რომ პეტრე ფულონი პატრიარქი ანტიოქიისა, რომელმაც მონოფიზიტობა გააერცვლა სომხეთში, საქართველოს საზღვრებთან მოვიდა, თავისთან მიიწვია ქართლის მთავარეპისკოპოსი მიქაელი, რომელიც მართლაც მივიდა პეტრე ფულონთან, ქვემო ქართლის მხარეს, ადგილ „კანგართან“, თავის ეპისკოპოსებთან ერთად, რომელთაც ჩაქოლეს მონოფიზიტი პატრიარქი პეტრე ფულონი. „შერაცხა მათ სიმართლედ კაცის კვლა იგი“. კერძოდ, წყაროში ნათქვამია – „მეტურა მიქაელ სულმან წმიდამან... წარმოვიდა მცხეთით მის ქუეშეთა ეპისკოპოსთა და მღუდელთა თანა და ერისა მორწმუნისა და მოიწივნეს ქუეყანასა კანგარისასა... მაშინ მოვიდა მიქაელ კათალიკოზი და თაყუანისცა წინაშე საყდრისა მის პეტროს მკაწვრელისასა... შთამოზიდნა ძლიერად და შთამოითრია ქვეყანად, დააკუეთა და დასცა ქვითა... მაშინ ყოველთა მისთა დაკრიბეს მის ზედა ქუა და ესრე დაზვიენეს ქვითა და მოკლეს მგელი იგი“³⁸¹.

შესაძლოა ეს წყარო, როგორც კაქეკელიძე წერს, მართლაც მოგვიანებით იყოს შეთხზული, მაგრამ აქედან მაინც ჩანს ძველქართული საეკლესიო ისტორიოგრაფიის თვალსაზრისი, რომ ვახტანგ გორგასლის დროინდელი მთავარეპისკოპოსი მიქაელი იყო მრავალი მის „ქუეშე“ მდგომი ეპისკოპოსის მეთაური, საყოველთაო მათთვის, ამიტომაც წყარო უწოდებს კიდევ მიქაელს „კათალიკოზს“, როგორც ამონარიდი ციტატიდან ჩანს.

უტყველი წყაროა აგრეთვე ვახტანგ გორგასლის „ცხოვრების“ ცნობა, რომ სიჭაბუკისას ვახტანგის მიერ მოწვეულ თათბირში ორი საეპისკოპოსო ტახტი იდგა: „მოუწოდა ყოველთა წარჩინებულთა ქართლისათა, და შემოკრიბნა ყოველნი ქალაქად და განმზადა მეფემან სახლი ერთი და დაჯდა საყდართა ზედა მაღალთა, ხოლო ჯუანშერ სპასპეტი და ორნივე ეპისკოპოსნი დასხდეს საყდარსვე და სხვანი ყოველნი ერისთავნი დასხდეს სელეებითა, და ათასის-თავნი და ასის-თავნი და ყოველნი ვრი წარმოდგეს ზე“³⁸².

კაქეკელიძის აზრით, ამ ორი ეპისკოპოსიდან ერთია მთელი ეკლესიის მეთაური, მეორე – სახლის, კარის ეპისკოპოსი³⁸³, თუმცა შესაძლებლად მიიჩნევს, რომ ეს მეორე არის მაზღვენობის „ეპისკოპოსი“.

ვახტანგის მატთანედან ჩანს, რომ ორივე ეპისკოპოსი არის თანაბარი ღირსებისა ერთმანეთის მიმართ და, რაც მთავარია, მათი

³⁸¹ საქართველოს სამოთხე, გამომცემული გ.საბინინის მიერ, 1882, გვ. 632.

³⁸² ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 147. ³⁸³ კაქეკელიძე, ეტიუდები, IV, გვ. 330.

ღირსება გათანაბრებულია სპასკეტის პატივთან, რადგანაც მხოლოდ ეს სამი პირი დაჯდა „საყდარზედ“, ანუ მაღალ სკამებზე, რანგით მათზე დაბალი პატივი აქვთ ერისთავებს, რომელნიც სელებზე დასხეს, ხოლო „ათასის-თავები“ და სხვანი არც კი დასხეს, ისინი თათბირს ფეხზე მდგომნი უნდა დასწრებოდნენ. ყველასათვის ცნობილია, რომ ეკლესიის მეთაური ეპისკოპოსი და უეპარქიო – კარის ეპისკოპოსი პატივითა და ღირსებით თანაბარნი არ არიან, ამიტომაც მათ მეფის წინ თანაბარი პატივით არ დასხამდნენ საგანგებო ტახტებზე, როგორც ჩვენ გამოკვლეული გვაქვს, აქ უნდა იგულისხმებოდეს პროსპარსული ორიენტაციის სამღვდელთა (ეპისკოპოსების ფრთის) მეთაური და ელინოფილური საეპისკოპოსო ფრთის მეთაური ორი ეპისკოპოსი. რადგანაც სახელმწიფოსა და ეკლესიაში ორივე ფრთა თანაბრად იყო გაძლიერებული ვახტანგის სიჭაბუკისას, ამიტომაც მათ თანაბარი პატივი მიაგეს დარბაზობისას³⁸⁴.

წყაროების დაბეჭდვითი მოწმობით, კათალიკოსობის დაარსებამდეც საქართველოს ეკლესიაში არსებობდა რამდენიმე ეპარქია, შესაბამისი საეპისკოპოსო კათედრებით, რომელთა შორის პირველს – მთავარეპისკოპოსის წოდება გააჩნდა.

კ.კეკელიძის აზრით, კათალიკოსობის დაწესება ვახტანგ გორგასლის მიერ გამოწვეული უნდა ყოფილიყო არა ავტოკეფალიის მოპოვებით, არამედ ქართული ეკლესიის – ვითარცა ერთი ეპარქიის მრავალ ეპარქიებად დაყოფით. ჩვენი აზრით, კათალიკოსის წოდების შემოღებით ვახტანგ გორგასალს სურდა მიქაელ მთავარეპისკოპოსის სახელისუფლებო ძალის დამხობა. ვახტანგმა, ჩანს, საეკლესიო რეფორმა განახორციელა ორ ეტაპად. პირველ ეტაპზე მან დაამარცხა პროსპარსული ორიენტაციის ეპისკოპატი და მათი მეთაური ბინქარანი, პრობერძნული ორიენტაციის მართლმადიდებელი მიქაელ ეპისკოპოსის დახმარებით, მეორე ეტაპზე კი მან დაამარცხა მიქაელ მთავარეპისკოპოსი – მასზე რანგით მეტი „პეტრე კათალიკოსის“ ბიზანტიიდან შემოყვანით. კათალიკოს პეტრეს მიქაელთან შედარებით მეფე უწოდებს – „უმთავრესს“ „გესმა უმთავრესისა შენისა ქართლად მოყვანება... ვერცხლის მოყვარე ხარ შენ, რამეთუ შენცა მეგვადრუცე ხარ ქრისტესი“, ასე მიმართავს მეფე მიქაელს³⁸⁵.

როგორც ზემოთაა აღნიშნული, ვახტანგამდე და მის საეკლესიო რეფორმამდე კავკასიურ ქვეყნებში სპარსეთის სახელმწიფოს ნებით

³⁸⁴ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ.1, 1996, გვ. 242-256.

³⁸⁵ ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 197.

ეკლესიის ხელში მოექცა საერო ხელისუფლების დიდი ნაწილი, ამიტომაც, როგორც ითქვა, ქართული ეკლესიის მეთაური გლონოქორი, ქართლისა და პერეთის ერისთავი, ე.ი. საერო უზენაესი ხელისუფალი იყო. სომხური წყაროების თანახმად კი, ეკლესიის ხელში მოექცა სახელმწიფო შემოსავლების აკრეფის საქმე. როგორც ჩანს, მიქაელ მთავარეპისკოპოსის ხელთ იყო სახელმწიფო გადასახადების მოკრების საქმე, რაც ჩანს, ქართველი მეფისათვის, რომელიც სპარსული ხელისუფლებისაგან თავის დაღწევას ცდილობდა, მიუღებელი იყო. სწორედ ამიტომ უნდა ეხმარა მეფეს მიქაელის მიმართ სიტყვები „მეგვადრუცე“ და „ვერცხლისმოყვარე“. მართლაც, ჩვენი მაცხოვრის იესო ქრისტეს საძმოში საერთო საღარო ებარა იუდას, იგი იყო მეგვადრუცე მეფის აზრით, ასევე მეგვადრუცე ანუ თანხის, საღაროს მუპატრონეა მიქაელიც – „აღუგზენ შურით ვითარცა იუდა პეტრესითა, რამეთუ შენ ხარ ვითარცა იუდა, ხოლო ეკლესია – ვითარცა პეტრე“³⁸⁶.

ბიზანტიაში და მთელ მაშინდელ მსოფლიოში, ვახტანგის თვალწინ მიმდინარეობდა საპატრიარქოების (სამამამთავროების) წარმოქმნა – მცირე ეკლესიების გაეთიანების გზით. ჩანს, ამის გათვალისწინებით და მსოფლიო ეკლესიაში არსებული სიტუაციის გამოყენებით ვახტანგმა შემოიყვანა პეტრე ვითარცა ეკლესიის „მამამთავარი“ (როგორც „მოქცევაი ქართლისაი“ უწოდებს) საყოველთაო ეპისკოპოსი ახლად გაერთიანებული და გამთლიანებული ქვეყნის მასშტაბით, იგი უმთავრესი უნდა ყოფილიყო მიქაელზეც. ამით, ჩანს, მეფეს სურდა შეეზღუდა ანდა საერთოდ გაეუქმებინა სპარსელთა მიერ დანერგილი წესი – ეკლესიის მიერ საერო ხელისუფლების მნიშვნელოვანი ნაწილის განგებისა, რასაც მიღწია მეფემ. იქამდე კი, რეფორმის პირველ ეტაპზე, როგორც ითქვა, მეფემ დაამარცხა პროსპარსული ორიენტაციის ეპისკოპატი, სწერდა კიდევ ამის შესახებ იმპერატორს – „მაცდური ბინქარან მივეც საყურობილესა და სიკვდილისაგან გარდაიხევეწა. მან უკუე მოიყვანა სპარსნი ქართლად და დაესვი ეპისკოპოსად მიქაელ, კაცი სარწმუნო“³⁸⁷.

ბინქარანი – ცხადია არის არა ცეცხლთაყვანისმცემელი, არამედ ქრისტიანი ეპისკოპოსი, რომლის ნაცვლად მეფემ დასვა ეპისკოპოსად მიქაელი, როგორც ეს კონტექსტიდან ჩანს. ბინქარანის „ცეცხლთაყვანისმცემლობა“ იმით გამოიხატება, რომ პროსპარსული, ალბათ სირო-სპარსული საეკლესიო ორიენტაციის ეპისკოპოსია და შესაძლოა ქრისტიან-მანიქეველთა ფრთასაც ეკუთვნოდა.

³⁸⁶ ქართლის ცხოვრება, გვ. 197. ³⁸⁷ იქვე, გვ. 179.

მთლიანად გასათვალისწინებელია კეკელიძის მოსაზრება, რომ „კათოლიკოზის ტიტული თავისთავად არც დამოუკიდებლობის მომასწავლებელია და არც დამოკიდებულებისა“³⁸⁸, რომ „კათოლიკოზობის შემოღებას არავითარი ცვლილება არ მოუხდენია იბერიის ეკლესიის თავის იერარქიულ-კანონიკურ დამოკიდებულებაში და ასე ეთქვათ საეკლესიათაშორისო მდგომარეობაში“.

კეკელიძის აზრით, ქართულ ეკლესიას ვახტანგ გორგასლის დროს ავტოკეფალია არ მოუპოვებია, ამის დამადასტურებელი არავითარი ცნობა არ არსებობს.

კეკელიძის აზრით, საქართველოს ეკლესია კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს არასოდეს ექვემდებარებოდა, მის იურისდიქციაში არ ყოფილა „მიუღებელია ის აზრი, ვითომც იბერები კონსტანტინოპოლის ეკლესიას დაექვემდებარნენ, ვინაიდან იმ დროს, როდესაც იბერებმა ქრისტიანობა მიიღეს, კონსტანტინოპოლის საპატრიარქო არც კი არსებობდა, ის ისახება IV ს-ის ბოლოს, მეორე მსოფლიო კრების შემდეგ, და საბოლოოდ ჩამოყალიბდა V ს-ის ბოლოს IV მსოფლიო კრებაზე, მანამდე კი კონსტანტინოპოლის ეპისკოპოსი თვითონ ემორჩილებოდა ჰერაკლიის მიტროპოლიტს მცირე აზიაში“³⁸⁹ ეს მოსაზრება მისაღებია. ჩვენც, ჩვენი მხრივ, მის განსამტკიცებლად მოვიყვანეთ ჩვენი არგუმენტები³⁹⁰.

მთლიანადაა გასაზიარებელი კეკელიძის მეორე მოსაზრებაც, რომ არც დაარსებისას – IV საუკუნეში და არც შემდგომ – V-VI საუკუნეებში ქართული ეკლესია არ ყოფილა ანტიოქიის საპატრიარქოს იურისდიქციის ქვეშ. კეკელიძე წერს: „ეჭვი არაა, რომ VII საუკუნემდე იბერიის ეკლესიას უშუალო დამოკიდებულებითი კავშირი ანტიოქიასთან არ ჰქონია, არც ერთი სანდო ცნობა და წყარო არ მოიპოვება ისეთი, რომელიც ადასტურებდეს ასეთ კავშირს. მართალია, ასეთი თქმულებები არსებობს, მაგალითად ეესტათი ანტიოქიელისა და ვახტანგ გორგასლის დროის შესახებ, მაგრამ ეს არის გამოძახილი მერმინდელი კავშირისა და არა თავდაპირველისა“³⁹¹.

მართალაც, დღემდე არც ერთი სანდო ცნობა ანდა წყარო ანტიოქიის საპატრიარქოს იურისდიქციაში ქართული ეკლესიის ყოფნის შესახებ აღმოჩენილი არ არის, ამიტომაც მთლიანად უნდა გაეზიაროს ჯერ კიდევ XI საუკუნეში გიორგი მთაწმინდელის მიერ გამოთქმული მოსაზრება, რომ საქართველოს ეკლესია არასოდეს შედიოდა ანტიოქიისა

³⁸⁸ კეკელიძე, ეტიუდები, IV, გვ. 337. ³⁸⁹ იქვე, გვ. 346. ³⁹⁰ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. I, გვ. 185-203. ³⁹¹ კეკელიძის, ეტიუდები, IV, გვ. 347-349.

და არც ერთი სხვა უცხო ეკლესიის იურისდიქციაში, ვინაიდან თავიდანვე ავტოკეფალური იყო, ვითარცა სხვა მოციქულთა მიერ დაარსებული ეკლესიები ძველ მსოფლიოში (იხ. „თეორიები ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ“³⁹²). ეს საკითხი გამოწველილვით გვაქვს გაანალიზებული ამავე წიგნის პარაგრაფში – „ანტიოქიის II საეკლესიო კრება“, რომელშიც ისევე როგორც პარაგრაფში „ანტიოქიის პირველი საეკლესიო კრება“ არაა გაზიარებული კეკელიძისა და სხვათა მიერ გამოთქმული მოსაზრება თითქოსდა VII საუკუნის შემდეგ ქართული ეკლესია შევიდა ანტიოქიის საპატრიარქოს იურისდიქციაში. როგორც ვგოილაძემ გაარკვია, ეურემ მცირესა, ნიკონ შავმთელისა და სხვათა ცნობები, რომ ანტიოქიის პატრიარქმა თეოფილაქტემ VIII ს-ში ავტოკეფალია მიანიჭა არა მცხეთის საკათალიკოსოს, არამედ დასავლეთ საქართველოს იმ ნაწილს, რომელიც VII ს-ის შემდეგ შევიდა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს იურისდიქციაში, ხოლო კონსტანტინოპოლში ხატმებრძოლური ერესის გამო გამოვიდა ამ საპატრიარქოს იურისდიქციიდან და შეეცადა კანონიკური გზით მოეპოვებინა თავისუფლება ბიზანტიური ეკლესიისაგან, რასაც მიადწია კიდევ VIII ს-ში ანტიოქიის პატრიარქ თეოფილაქტეს მიერ. ეს საკითხი განხილული გვაქვს პარაგრაფში „აფხაზეთის საკათალიკოსოს დაარსება“³⁹³.

კეკელიძის აზრით, ქართული ეკლესია დაარსებისთანავე, IV, V და VI საუკუნეებში - სამასი წლის მანძილზე იმყოფებოდა სომხური ეკლესიის იურისდიქციის ქვეშ. იგი წერს: „ეჭვმიუტანელია ისიც, რომ თავდაპირველად, მეოთხე, მეხუთე და მეექვსე საუკუნეებში, იბერიას სომხებთან ჰქონდა როგორც კულტურული, ისე იერარქიული კავშირი, რომელიც შეწყდა VII საუკუნის დამდეგს“³⁹⁴.

ამ აზრს არ ეთანხმება იე.ჯავახიშვილი და სხვა მეცნიერები³⁹⁵. ეს საკითხი განხილული გვაქვს აქვე პარაგრაფში „ღვინის საეკლესიო კრება“.

კეკელიძის აზრით, ქართულმა ეკლესიამ ავტოკეფალია მოიპოვა XI ს-ში, იქამდე იგი VII საუკუნიდან ანტიოქიის საპატრიარქოს იურისდიქციაში იმყოფებოდა, ხოლო IV-V და VI საუკუნეებში სომხურ ეკლესიას ექვემდებარებოდა როგორც კულტურულად, ისე იერარქიულად.

³⁹² საქ. სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. I, გვ. 315-325. ³⁹³ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. II, გვ. 89. ³⁹⁴ კეკელიძე, ეტიუდები, IV, გვ. 346-349. ³⁹⁵ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. I, გვ. 325-438.

ეს თვალსაზრისი ჩვენთვის მიუღებელია, რაც განხილულია აქვე, შესაბამის კრებათა განხილვის დროს.

ჩვენ გვაინტერესებს საეკლესიო სამართლის წყაროები IV-V საუკუნეებში, ამ დროს ქართული ეკლესიის სამართლის წყაროს წარმოადგენდა უცხო ეკლესია და მისი დადგენილებები თუ ადგილობრივი საეკლესიო კრებათა გადაწყვეტილებანი. კ. კეკელიძის მოსაზრებით: „იბერიის ეკლესია მაშინ აღმოცენდა, როდესაც მსოფლიო ეკლესიის ორგანიზაცია საბოლოოდ ჩამოყალიბებული არ იყო, ეს მეოთხე კრებაზე მოხდა, მაშინ, IV საუკუნის ნახევარში მხოლოდ საფუძველი ეყრებოდა ამ საქმეს, ამიტომ ცალკეული საეკლესიო ერთეულები, უფრო კი იმპერიის გარეშე, ე.წ. „ბარბაროსთა“ შორის, განაგრძობდნენ არსებობას ჯერ კიდევ „ძველად მიღებულ ჩვეულებათა“ მიხედვით (III მსოფ. კრების II კანონი). ამ „ჩვეულებათა ძალით, როდესაც ერთი რომელიმე ერი მეორისაგან ქრისტიანობას მიიღებდა, საეკლესიო-სარწმუნოებრივ საქმეში მისი ხელმძღვანელობის ქვეშ რჩებოდა, სანამ თვით ამ ერში არ შეიქმნებოდა ისეთი პირობები, რომელნიც შესაძლებლად გახდიდნენ იქ დამოუკიდებელს, უზრუნველ ცხოვრებას. ასე უნდა მომხადრიყო უეჭველად იბერიაშიც. ჩვენს საისტორიო მწერლობაში იბერიის საეკლესიათა შორის მდგომარეობის შესახებ ასეთი აზრია: ქრისტიანობის მიღებიდანვე იბერიის ეკლესია სხვა ეკლესიას დაემორჩილა და თანდათან საუკუნეთა განმავლობაში ის თავისუფლებას პოულობდა“³⁹⁶.

როგორც ვხედავთ, კ. კეკელიძის თვალსაზრისით, ქართული ეკლესია უცხო ეკლესიას, სომხურს, უნდა დაქვემდებარებოდა III მსოფლიო კრების II კანონის ძალით, რომელშიც ნახსენებია წინადადება „ძველ ჩვეულებათა მიხედვით“, თითქოსდა ძველი ჩვეულების ძალა ასეთ დაქვემდებარებას მოითხოვდა. III მსოფლიო კრების II კანონში მსგავსი არაფერია ნათქვამი, აღნიშნული წინადადება ჩვენ გვხვდება II მსოფლიო კრების II კანონში. ეს კანონი ბრძანებს: „წარმართთა შორის არსებული უცხო ტომთა ეკლესიები უნდა განაგონ მამათა მიერ დაწესებული ძველი კანონების მიხედვით“³⁹⁷.

სინამდვილეში რა იგულისხმება „მამათა მიერ დაწესებულ ძველ კანონებში“ ამის გასარკვევად ალბათ გამოდგება II მსოფლიო კრებამდე ჩატარებული ლაოდიკიის კრების 21-ე კანონი, რომელშიც სწორედ აღნიშნული წინადადებაა ნახსენები: – „ეპისკოპოსი ერთი სამწყსოდან

³⁹⁶ კ. კეკელიძე, *ერთიულები*, IV, გვ. 346. ³⁹⁷ „დიდი სჯულისკანონი“, საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1987 წ., გვ. 211.

ნუ გადაეა სხვა სამწყსოში, ნურც თავისი ნებით, ნურც მრევლის იძულებით, ნურც ეპისკოპოსთა ნებით, არამედ დარჩეს იმ ეკლესიაში, რომელშიც ღვთის ნებით თავიდან იყო არჩეული და ნუ შეიცვლის ადგილს მამათა მიერ აღრე მიღებული დადგენილებისამებრ³⁹⁷.

„დიდი სჯულის კანონის“ ხელნაწერში, ლაოდიკიის კრების 21-ე კანონის ქვეშ, განმარტებულია თუ რა იგულისხმება „მამათა მიერ აღრე მიღებულ დადგენილებებში“, კერძოდ, ხელნაწერში განმარტებულია – მის არშიაზეა მინაწერი: „ნიკეის მე-16 კანონს გულისხმობს“³⁹⁸.

ნიკეის I მსოფლიო კრების როგორც მე-15, ისე მე-16 კანონი სასტიკად კრძალავს ერთი ეპარქიიდან მეორეში სასულიერო პირის, მათ შორის ეპისკოპოსის გაგზავნას, კერძოდ, მე-15 კანონში ნათქვამია: „წმიდა კრებას მიაჩნია, სრულიად მოისპოს ზოგ მხარეში დამკვიდრებული უკანონო ჩვეულება და ქალაქიდან ქალაქში არ გადადიოდეს არც ეპისკოპოსი, არც მღვდელი, არც დიაკონი. თუ ვინმემ ამ დიდი კრების დადგენილების შემდეგ ხელი მიჰყოს ასეთ საქმეს, სრულიად დაუმტკიცებელი იყოს მის მიერ მოპოვებული და გადაყენებულ იქნეს, გინდა ეპისკოპოსად იყოს ხელდასხმული და გინდა მღვდლად“³⁹⁹.

ამ და სხვა კანონების ძალით, თუკი ვთქვათ სომეხთა კათალიკოსმა IV ს-ში თავისი დიაკონი აკურთხა სხვა, კერძოდ, ქართული ეკლესიის ეპისკოპოსად, დაურღვევია ნიკეის კრების აღნიშნული კანონები და იგი უნდა გადაეყენებინათ, მაშასადამე, „იოხ სომეხი“, რომელიც ოდესღაც დიაკვნად ყოფილა სომეხეთში, საქართველოში სომეხთა კათალიკოსს კი არ დაუყენებია ეპისკოპოსად, არამედ ეს პირი დიაკვნისავე ხარისხით, თავისი ნებით ჩამოსულა ქართლში, აქ კი იგი თავისი პირადი დამსახურების გამო ქართველ ეპისკოპოსებს ჯერ უკურთხებიანთ ეპისკოპოსად, შემდეგ კი ეკლესიის მეთაურადაც დაუსვამს ადგილობრივ სახელმწიფო ხელისუფლებას. სწორედ ასე უნდა განვიხილოთ ნიკეის კრების აღნიშნული კანონი, სხვაგვარ ქმედებას კრება კრძალავს. თითქმის იგივეა მე-16 კანონიც: „...თუ ვინმემ სხვისი მოყვასის გადმობირება და თავის ეკლესიაში ხელდასხმა გაბედოს იმ ეპისკოპოსის თანხმობის გარეშე, რომლისგანაც კანონის მიერ განჩინებული პირი წამოსულია, დაუმტკიცებელი იყოს მისი ხელდასხმა“⁴⁰⁰.

³⁹⁸ საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1987 წ., გვ. 202. ³⁹⁹ იქვე, გვ. 202, შენიშვნა.

⁴⁰⁰ „დიდი სჯულისკანონი“, საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1987, გვ. 181.

ამ კანონის ძალით, იობ დიაკონს საქართველოში მოსვლის დროს თან უნდა ჰქონოდა სომეხი კათალიკოსის თანხმობა, მისი სხვა ეპარქიაში წასვლის ნებართვა. ეს ცხადია არ ნიშნავს, რომ იობი შემდეგშიც სომეხთა კათალიკოსს ექვემდებარებოდა. საფიქრებელია, რომ საქართველოს ეკლესიას ეპისკოპოსთა კრება წარმართავდა, ეკლესიის მეთაურის, ანუ მთავარეპისკოპოსის მეთაურობით, როგორც ამას მოითხოვდა ნიკეის კრების მე-4 კანონი. ეპისკოპოსთა კრების გარეშე (ე.ი. თუკი ეკლესიაში არ იყო რამდენიმე ეპისკოპოსი) ასეთი ეკლესია არც კი ჩაითვლება ეკლესიად, ანუ „საეკლესიო სამთავროდ“ – „ეპისკოპოსი უნდა დაადგინოს სამთავროს ყველა ეპისკოპოსმა“ (მე-4 კანონი), ანდა „თითოეულ სამთავროში წელიწადში ორჯერ ჩატარდეს ეპისკოპოსთა კრება, რომ მთელი სამთავროს ეპისკოპოსთა საერთო შეკრებაზე ასეთი სადავო საქმე განხილულ იქნეს“ (მე-5 კანონი); თუკი ქართულ ეკლესიაში მხოლოდ ერთი ეპისკოპოსი იყო, როგორც კკეკელიძე წერს, მაშინ იგი არც კი ყოფილა ორგანიზაციულად ჩამოყალიბებული და მხოლოდ სხვა ეკლესიის ნაწილი ყოფილა, რადგანაც ეკლესიის არსებობას მხოლოდ ეპისკოპოსთა კრება განაპირობებდა.

„მამათა მიერ დაწესებული ძველი კანონები“, როგორც ითქვა, ნახსენებია მეორე მსოფლიო კრების მე-2 კანონში, რომელიც მტკიცედ იცავს ეკლესიათა თავისთავადობა-ავტოკეფალიას: „...თითოეულ სამთავროს (ეპარქიას) განაგებს ამავე სამთავროს კრება ნიკეაში განსაზღვრული კანონის თანახმად, ხოლო წარმართთა შორის არსებული უცხო ტომთა ეკლესიები უნდა განაგონ მამათა მიერ დაწესებული ძველი კანონების მიხედვით“⁴⁰¹. როგორც ზემოთ აღინიშნა, იმავე კანონში ნათქვამია – „ეკლესიათა კეთილად განმარტებისა და მშვიდობისათვის არც ერთ ეპისკოპოსს არა აქვს უფლება გასცდეს თავის ეკლესიის საზღვრებს და შეიჭრას სხვა ეკლესიის საზღვრებში, რათა არ მოახდინოს ეკლესიების აღრევა. კანონთა თანახმად აღექსანდრიის ეპისკოპოსი უნდა განაგებდეს მხოლოდ ეგვიპტის ეკლესიებს, აღმოსავლეთის ეპისკოპოსნი უნდა განაგებდნენ მხოლოდ აღმოსავლეთის ეკლესიებს. დაცული უნდა იყოს ნიკეის კანონებით დაწესებული პატივი ანტიოქიის ეკლესიისა. აზიის სოფლების ეპისკოპოსნი უნდა განაგებდნენ მხოლოდ აზიის ეკლესიებს, პონტოული ეპისკოპოსნი უნდა განაგებდნენ მხოლოდ პონტოს ეკლესიებს, ხოლო თრაკიის ეპისკოპოსნი – მხოლოდ თრაკიის ეკლესიებს. ეპისკოპოსი

⁴⁰¹ „დიდი სჯულისკანონი“, საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1987, გვ. 211.

არ უნდა გაეიდეს თავისი სამრევლო ეკლესიის ფარგლებიდან ხელდასხმისათვის ან სხვა რაიმე საეკლესიო განგებისათვის მოწოდებისაგან ან მიწვევის გარეშე⁴⁰².

აქ სრულიად გასაგებადაა ნათქვამი, რომ საქართველოს მეზობლად ავტოკეფალური იყო პონტოს, თრაკიის, „ასიის“, „აღმოსავლეთის“ ეკლესიები, თუ აღარას ვიტყვი, ანტიოქიისა და ალექსანდრიის ეკლესიებზე. II მსოფლიო კრების დროისათვის და მის შემდეგაც IV საუკუნესა და V საუკუნის დასაწყისში იმპერიაში მრავალი ავტოკეფალური ეკლესია არსებობდა, როგორც ცნობილი კანონისტები ს. ტროიციკი და ა. კარტაშევი განმარტავენ. ამიტომაც, როგორც ზემოთ მოყვანილი კანონებიც უჩვენებენ, სწორედ ის იყო აკრძალული, რაც კ.ეკელეძის სიტყვით თითქოსდა ჩვენში იყო დამკვიდრებული: ვითომდა ერთი უცხო ეკლესია განაგებდა მეორეს და ეს უკანასკნელი კი თავს ვერ იხსნიდა მეოთხე საუკუნეში ასეთი ურთიერთდამოკიდებულება აკრძალული იყო. მხოლოდ შემდგომ, როგორც განმარტავს ა.კარტაშევი, კერძოდ, კი V საუკუნის შემდეგ, დიდ საპატრიარქოთა ჩამოყალიბების კვალდაკვალ იმპერიაში იქამდე არსებული 100-ზე მეტი ავტოკეფალური ეკლესიის გაერთიანების შედეგად იმპერიაში ჩამოყალიბდა 6 ავტოკეფალური ეკლესია – კონსტანტინოპოლის, ალექსანდრიის, ანტიოქიის, იერუსალიმის, რომისა და კეიპროსისა⁴⁰³.

რადგანაც IV-V საუკუნეებში იმპერიაში არსებობდა მრავალი ავტოკეფალური ეკლესია, რომელთა ავტოკეფალიასაც იცავდა საეკლესიო კანონები, საქართველოს ეკლესიაც არ უნდა ყოფილიყო გამონაკლისი და იგი ისეთივე უფლებების მატარებელი უნდა ყოფილიყო, როგორც სხვა მოციქულთა მიერ დაარსებული ეკლესიები ქრისტიანულ მსოფლიოში, როგორც ამას მიუთითებს წმიდა გიორგი მთაწმიდელი. ამიტომაც საეკლესიო სამართლის წყაროს ადგილობრივი საეკლესიო იერარქია, და სახელმწიფო ხელისუფლება წარმოადგენდა და, შესაბამისად, მისი სამართლის წყარო არ ყოფილა კონსტანტინოპოლელი ან ანტიოქიელი იერარქების დადგენილებანი, იგი იმართებოდა მსოფლიო ეკლესიაში იმჟამად არსებული კანონების მიხედვით.

⁴⁰² „დიდი სჯულისკანონი“, საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1987, გვ. 210.

⁴⁰³ „ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ“, საქ. სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. I, გვ. 185-203.

2. სამკლესიო სამართლის წყაროები ღვინის კრებიდან რუის-ურბნისის კრებამდე (VI-XI)

VI საუკუნეში უდიდესი მნიშვნელობის გარდატეხა მოხდა საქართველოს პოლიტიკურ და საეკლესიო ცხოვრებაში, კერძოდ, დასუსტდა და თანდათანობით გაუქმდა ეროვნული სახელმწიფოებრიობა, საქართველო სპარსეთის და ბიზანტიის ხელდებულ ტერიტორიებად გადაიქცა. ფარნავაზიან-ხოსროიანთა ათასწლოვანი ქართული სამეფო დინასტია სპარსელთა მიერ იღვენებოდა. VII საუკუნეში ეს დინასტია კვლავ იღვენებოდა უკვე არაბთა მიერ. ქართული სახელმწიფოებრიობა საბოლოოდ მოიშალა. ცენტრალური ხელისუფლება ძალზე დასუსტდა, მოიშალა საერო-ადმინისტრაციული მმართველობა კუთხეებშიც. გაჩნდა ხელისუფლების დეფიციტი, რამაც ცხადია სამართლებრივ ქაოსსა და განუკითხაობას შეუწყო ხელი. ამ დროს, სამართლებრივი თვალსაზრისით, ქართულმა ეკლესიამ მიიღო ახალი ფუნქციები. იგი შეეცადა წესიერების, სამართლისა და წესრიგის კერად გადაქცეულიყო ადგილებზე, ცალკეულ საეპისკოპოებსა და მხარეებში. VIII-IX საუკუნეებში ქართულ ეკლესიის საერო სამმართველო თვისებები განსაკუთრებით გამოიკვეთა.

ამის შედეგია ის უჩვეულო სამართლებრივი თვისებები, რომლებიც დაახასიათა ივანე ჯავახიშვილმა: „საქართველოს ეკლესიას სახელმწიფო ცხოვრებასა და წეს-წყობილებაში განსაკუთრებული უპირატესობანი ჰქონდა მოპოვებული, მსგავსად რომის ეკლესიისა. ამით იგი არა მხოლოდ საეკლესიო დაწესებულება იყო, არამედ სახელმწიფოებრივი სხეულისა და სახელმწიფოებრივი ერთეულის თვისებების მქონე. ჩვენი ეკლესიის აღნიშნულ უფლება-უპირატესობათა შესახებ ცნობების მიღება მხოლოდ სიგელ-გუჯრებიდან შეიძლება. ამ საბუთებში მრავალი ცნობა ეხება საქართველოს ეკლესიის კათალიკოს-პატრიარქის ცენტრალური სამმართველოს ორგანიზაციას“⁴⁰⁴.

ივანე ჯავახიშვილის სიტყვით, საქართველოს ეკლესიას თავისი მართვა-გამგეობა მოწყობილი ჰქონდა „სახელმწიფო მართვა-გამგეობის წესებზე“. ქართულ ეკლესიას ჰქონდა თავისი სასამართლო, თავისი ეკონომიკური პოლიტიკა, ჰყავდა საკუთარი ჯარი და თავისი ყმები, ამასთანავე, მოეპოვებოდა სახელმწიფო მართვა-გამგეობის წესებზე

⁴⁰⁴ ივ. ჯავახიშვილი. თხზულებანი 12 ტომად, ტ. VI, გვ. 67.

მოწყობილი მოხელეობა, ამიტომ ბევრის მხრივ სახელმწიფოებრივი სხეულის თვისებები ეტყობოდა⁴⁰⁵.

მეცნიერის სიტყვით, ქართული საეკლესიო სამართალი წარმონაშობია ქართული ეკლესიის, ვითარცა სახელმწიფოებრივი სხეულის ყოფა-ცხოვრებიდან, ამ მხრივ, ქართული საეკლესიო სამართალი უფრო მიაგავს რომის ეკლესიის „Corpus iuris caninici“-ს, ვიდრე ბერძენთა და რუსთა საეკლესიო სამართალს, ასევე, მსგავსად ამისა, ქართული ეკლესია თავისი წეს-წყობილების ბევრი თვისებით უფრო რომის საშუალო საუკუნეების ეკლესიას მიაგავდა, ვიდრე ერთმორწმუნე ბერძენთა და რუსთა ეკლესიებს⁴⁰⁶.

ქართული საეკლესიო სამართალი მაშინ დაემგვანა დასავლურს, როცა რომის ეკლესია მართლმადიდებლური აღმსარებლობისა იყო – VII-X საუკუნეებში. კიდევ ერთხელ გადავხედოთ, თუ როგორი პოლიტიკური ვითარება იყო საქართველოში VII-X სს-ებში. ამ დროს საქართველო ვითარცა ერთიანი ქვეყანა არ არსებობდა, იგი დაშლილი იყო ტერიტორიებად, ცალკეულ კუთხეებად, რომლებშიც, მხოლოდ VIII-IX საუკუნეებში დაიწყო ფორმირება კუთხურმა ქართულმა სახელმწიფოებრივმა ერთეულებმა – აფხაზთა, ქართველთა, კახთა და ჰერთა სამეფოების სახით, პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული ცენტრი თბილისი არაბთა საამიროს დედაქალაქად იყო გადაქცეული, ქვემო ქართლში მონოფიზიტური სომხური ეკლესიის გაბატონების შედეგად – ე.წ. „სომეხთა სამეფო“ (ტაშირ ძორაკეტისა) ჩამოყალიბდა. ახალჩამოყალიბებულ ქართულ სახელმწიფოებრივ ერთეულებზე თავისი დიდი სამართლებრივი გავლენა მოიპოვა ქართულმა ეკლესიამ. ამის ერთ-ერთ მკაფიო მაგალითად, რომელსაც ქვემოთ შევხებით, მიგვანჩნია ქორეპისკოპოსთა საეკლესიო ინსტიტუტის მიერ კახეთ-ჰერეთის სამეფოს ფორმირებაში გაწეული უდიდესი დედაწლი, აგრეთვე სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრებაში მოხმობილი ფაქტი იმისა, რომ სამცხის ეპისკოპოსმა გიორგიმ დააწყნარა თავის ეპარქია – სამთავროში დიდებულთა შორის ატეხილი მრავალწლიანი დავა, სამართლებრივი სასჯელი დაადო დიდებულებს (თვით მამულების ჩამორთმევეთაც კი) და უწესრიგობასა და ქაოსში ჩაფლულ მოსახლეობაში დაამყარა წესრიგი „დასცხრეს, დაღუმნეს შფოთნი და უწესრიგობანი“. იმუამინდელ ზოგიერთ მართმადიდებელ ქვეყანაშიც ასევე მოიპოვა ეკლესიამ უზენაესი სამართლებრივი ფუნქცია, აკროძოდ, როგორც ვ. ციპინი წერს – „შუა საუკუნეებში ევროპულ დასავლეთში

⁴⁰⁵ ივ. ჯავახიშვილი. თხზულებანი 12 ტომად, ტ. VI, გვ. 37. ⁴⁰⁶ იქვე, გვ. 36.

კათოლიკური ეკლესიის წიაღში, ნაწილობრივ ნეტარი ავგუსტინეს თხზულების „საღმრთო ქალაქის“ გავლენითაც „ორი მახვილის“ დოქტრინა შეიქმნა, რომლის მიხედვითაც ორივე ხელისუფლება – საეკლესიოც და სახელმწიფოც, ერთი უშუალოდ, მეორე კი შუამავლობით, რომის ეკლესიიდან მომდინარეობს. შუა საუკუნეების საერო ხელმწიფენი პაპის ვასალებად ითვლებოდნენ. პაპები თავიანთ თავს არა მხოლოდ იმპერატორებისა და მეფეების კურთხევის, არამედ მათი ტახტიდან ჩამოგდების უფლებასაც კი აძლევდნენ. კათოლიკური დოქტრინის განვითარებამ პაპების საერო პრინციპატისა და მათი საეკლესიო და საერო ხელისუფლების აბსოლუტურობის შესახებ ხელი შეუწყო იმ გარემოებას, რომ შუა საუკუნეების დასაველეთის პირველი იმპერატორი კარლოს დიდი, ბიზანტიელი ბასილევსებისაგან განსხვავებით, რომელი იმპერატორების პირდაპირი მემკვიდრე არ იყო, საიმპერატორო გვირგვინი პაპმა დაადგა რა, მისი სახით, როგორც მრავალ „ბარბაროს“ მეფეთაგან ერთ-ერთს, რომის იმპერატორის ტიტული მიანიჭა. საერო ხელმწიფეთა წინააღმდეგ ბრძოლებში პაპების მძლავრი იარაღი ინტერდატი იყო, რომელიც ამა თუ იმ ქვეყანაში ღვთისმსახურების შესრულებას მანამდე კრძალავდა, სანამ ქვეშევრდომები პაპის მიერ განკვეთილ თავიანთ მონარქს არ ჩამოაგდებდნენ, მაგრამ თავიანთ პრიორიტეტის დასაცავად პაპები და კათოლიკე ეპისკოპოსები შეიარაღებული ძალის გამოყენებასაც მიმართავდნენ, შედეგად კათოლიკური ეკლესიის ეტატიზირება მოხდა, პაპები სრულუფლებიანი მონარქები იყვნენ იტალიის მნიშვნელოვანი ნაწილის, ე.წ. პაპის ოლქისა, რომლის ნაშთსაც თანამედროვე ვატიკანი წარმოადგენს. მრავალი ეპისკოპოსი (განსაკუთრებით, გერმანიაში) თავადი იყო, რომელთაც თავიანთ ტერიტორიაზე ხელისუფლებასა და ჯარზე სახელმწიფოებრივი იურისდიქცია ჰქონდათ ბრძოლებში სხვა ეპისკოპოსების, ჰერცოგების, მარკგრაფების, დამოუკიდებელი ქალაქების, მეფეების და თვით იმპერატორების წინააღმდეგაც კი წინამძღოლებად გამოდიოდნენ⁴⁰⁷.”

საქართველოს ეკლესია, როგორც აღინიშნა, VI-X საუკუნეებში, იმყოფებოდა განსაკუთრებულ პირობებში. VI საუკუნის შემდეგ, მორყეული სახელმწიფოებრიობის დროს, მაშინ, როცა კანონიერების და მართლწესრიგის დამცველს სახელმწიფო აღარ წარმოადგენდა, ხოლო, შემოსეული მტერი ვერ ამყარებდა წესრიგს, პირიქით, იწვევდა სამართლებრივ ქაოსს, კუთხეებსა და ოლქებში საერო ღიდეკაცები

⁴⁰⁷ ვ. ციპინი, საეკლესიო სამართალი, საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1999, გვ. 149.

არათუ იცავდნენ სამართალსა და კანონიერებას, არამედ ერთმანეთს სამკედრო-სასიცოცხლოდ ებრძოდნენ. ამის გამო, როგორც ჩვენი სამართალმცოდნეები წერენ, საზოგადოდ მთელ ქვეყანაში, კერძოდ კი ტაო-კლარჯეთის „სამთავროში სასულიერო ხელისუფლება დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა და დიდ ძალას წარმოადგენდა ქვეყნის ცხოვრებაში. ამ დროს, სასულიერო ხელისუფლება ცდილობს კიდევ უპირატესობის ცხოვრებაში. ამ დროს, სასულიერო ხელისუფლება ცდილობს კიდევ უპირატესობის მოპოვებას საეროზე“⁴⁰⁸. მ. ლორთქიფანიძის აზრით, არა მხოლოდ ტაო-კლარჯეთში, არამედ მთელ ქვეყანაში (საქართველოში) - „ეკლესია დიდ ძალად იქცევა, ის, საერთოდ, ქვეყნის მმართველობის ხელში ჩაგდებას ლამობს. ჭიდილი საეკლესიო და საერო-სამოქალაქო ხელისუფლებას შორის, საბოლოოდ უკანასკნელის გამარჯვებით მთავრდება“⁴⁰⁹. აფხაზთა სამეფოშიც ეკლესიას დიდი ძალა უნდა ჰქონოდა მოპოვებული. არაა შემთხვევითი, რომ კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა ნიკოლოზ მისტიკოსმა წერილობით სთხოვა გიორგი მეფეს დაეცვა ბიზანტიელებთან მეგობრობის სიწმიდე⁴⁰⁹.

ივანე ჯავახიშვილი „ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის“ განხილვის დროს აღნიშნავს, რომ ბაგრატის სამართლიდან აღბუღას კანონებში შეტანილი არის ზოგიერთი მუხლი. მაგალითად, „მეორე მეფე ეპისკოპოსი არის და ქრისტიანთა სჯულისა დამამტკიცებელი“ (ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი 12 ტომად, ტომი VI, 1982, გვ. 88). ამ მუხლების ძირითადი ნაწილი უმეფობის დროს, კერძოდ, VII-IX საუკუნეებშია შედგენილი. „ამ მუხლებში ეპისკოპოსი და, საზოგადოდ, სამღვდელოება სრულ ბატონადაა გამოყვანილი, მათ წინააღმდეგ მეფე უძღურია, არაფერი შეუძლია, ამიტომ სამივე ეს მუხლი (101, 102, 103-ე აღბუღას სამართლისა) ისეთ ხანას უნდა ეკუთვნოდეს, როცა სამღვდელოება საქართველოში სრული ბატონი იყო და საერო მთავრობაზე მაღლა ეჭირა თავი, ესე იგი დავით აღმაშენებლის უწინარესი ხანისა უნდა იყოს. სწორედ ამ დროს იყვნენ მონაზვნები ბატონად და მთავრის მოწვევის ბარათზე პასუხად შეეძლოთ შეეთვალათ, ბერს შენთან „არა ჰნებავს მოსვლაო...“ ამ დროს ბერი-არქიმანდრიტი იმდენად ძლიერი იყო, რომ თავისუფლად მეფეს სატრფოს ართმევდა, მონასტერში ჰკეტავდა, ასეთ ხანაში დაადგენდნენ: „რაც უნდა შესცოდოს ეპისკოპოსმა, მოძღვარმა, მღვდელმა თუ მონაზონმა მეფესო, მაინც ხელი არ ახლოთო, იმიტომ რომ მეორე

⁴⁰⁸ ნარკე, II, 1973, გვ. 448. ⁴⁰⁹ იქვე, გვ. 435.

მეფე ეპისკოპოსი არის, არცა მეფესა სჯულისა საქმე აქესო⁴¹⁰. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, აღნიშნული კანონები „უფრო LX საუკუნის საზოგადოებრივი აზრის გამომხატველია. კანონთა ეს მუხლები თითქოს უფრო ბაგრატ I კურაპალატის დროინდელი გამოდის“⁴¹¹.

„ნ. მარის აზრით, ბიზანტიაში ხატმებრძოლობის ეპოქაში „ერთ მხარეს იღვნენ უმაღლესი საერო მოხელეები და ეპისკოპოსები, რომელნიც იმის მომხრენი იყვნენ, რომ იმპერატორს თვალყური ედევნებინა ეკლესიისათვის და წარემართა კიდევ მისი საქმიანობა, ხოლო მეორე მხარეს იღვნენ ბერები... ისინი იმ მოსაზრებით ხელმძღვანელობდნენ, რომ საერო ხელისუფლება არ უნდა ერეოდეს სასულიერო წოდების საქმეში. ეს მიმართულება დამარცხდა ბიზანტიაში. საქართველოში, მესხეთში კი, პირიქით, ნ. მარის აზრით, გაიმარჯვა მეორე მიმართულებამ. აქ, ეკლესიის მეთაურები „ძლიერ ძალად გრძნობენ თავს და ეკლესიის დამოუკიდებლობას საერო ხელისუფლებისაგან გაშმაგებით იცავდნენ“⁴¹².

გ. ნადარეიშვილის აზრით, მაშინდელ მესხეთში სასულიერო პირები, განსაკუთრებით, ბერები, დიდ ძალას წარმოადგენდნენ, არცთუ იშვიათად, ისინი თავის დამოუკიდებლობას საერო ხელისუფლების წინაშე წარმატებით უსვამდნენ ხაზს. გიორგი მერჩულეს მოთხრობილი აქეს, თუ როგორ შეძლო კლარჯეთის უდაბნოთა არქიმანდრიტმა გრიგოლ ხანძთელმა გუარამ მამფალის სურვილის წინააღმდეგ არსენის კათალიკოსად დატოვება. საბა იშხნელი ბაგრატ კურაპალატის მიერ წერილით დაბარებული ურჩობას იჩენს და არ ცხადდება მის წინაშე – სასულიერო პირები, არაიშვიათად, საეკლესიო ხელისუფლების სახელმწიფო ხელისუფლების წინაშე უპირატესობასაც კი უსვამდნენ ხაზს. ისინი თითქოს თეორიულადაც ასაბუთებდნენ სამღვდლოების უპირატესობას, საერო მთავრობასთან შედარებით“⁴¹².

ნ. მარი წერდა: „ძველ საქართველოში საერო და სასულიერო ძალა-უფლების ერთობა წარმოადგენდა უდავო ფაქტს“⁴¹³. ეკლესიის ხელში საერო და სასულიერო ძალაუფლების თავმოყრის ტრადიციულ გადმონაშთად ნ. მარს მიაჩნდა ჭყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესის თანამდებობა. მოძღვართა ინსტიტუტს ისეთივე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველოში, როგორც ვარდაპეტს სომხეთში.

განსაკუთრებით კარგად ჩანს ეკლესიის ავტორიტეტი და ძალა კახეთის სამთავროს (სამეფოს) ჩამოყალიბების საქმეში. ამ დროს

⁴¹⁰ ივ. ჯავახიშვილი, ტ. VI, 1982, გვ. 89. ⁴¹¹ იქვე, გვ. 90. ⁴¹² გ. ნადარეიშვილი, ნიკო მარი და ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, 1989, გვ. 17. ⁴¹³ იქვე, გვ. 92.

ეკლესია ფაქტობრივად მართავდა კახეთს ქორეპისკოპოსის ინსტიტუტის მეშვეობით. „კახეთის საეკლესიო იერარქიაში არსებობს ქორეპისკოპოსის თანამდებობა. ქორეპისკოპოსი თავის თავდაპირველი შინაარსით სოფლური დასახლების, მხარის ეპისკოპოსის ხელისუფლების გამტარებლად გამოდის, წანართა ქორეპისკოპოსმა ჩანს, თანდათან, ფეოდალიზაციის პროცესის შესაბამისად მიიტაცა საერო ხელისუფლება, საერო და სასულიერო ხელისუფლების ერთი პირის ხელში გაერთიანების ასეთი ტრადიცია უცხო არ არის საქართველოს მთიანეთის მოსახლეობისათვის. ნიშანდობლივია, რომ ეს ტენდენცია ხევის მოსახლეობასაც ახასიათებს, რაც ამჯერად განსაკუთრებით საინტერესოა, რადგან წანართა თავდაპირველი საცხოვრისი, როგორც ცნობილია, სწორედ ამ რაიონშია საგულეებელი. წანართა პოლიტიკურ ექსპანსიას წანართა ქორეპისკოპოსის კახეთის მმართველ ქორეპისკოპოსად ტრანსფორმაცია მოჰყვა შედეგად“⁴⁴. სასულიერო ხელისუფალი ქორეპისკოპოსი კახეთში გადაიქცა უფრცვლესი სამეფოს (სამთავროს) – საერო მმართველ უზენაეს ხელისუფლად. თუმცა უკვე IX საუკუნისათვის, როგორც ფიქრობენ, მას დაუკარგავს სასულიერო ფუნქცია და მხოლოდ საერო დარჩენია. სასულიერო ხელისუფალი – კახეთის საერო მთავრად გადაიქცა“⁴⁵.

მსგავსება, რომელიც ივანე ჯავახიშვილმა შენიშნა, დასავლურ (ევროპულ) და ქართულ ეკლესიათა შორის ამ მხრივ სახეზეა, მაგრამ აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სწორედ აღნიშნულ ეპოქაში, ანუ VII-VIII საუკუნეებში ბიზანტიელი იმპერატორები და, მაშასადამე, საერო ხელისუფლება მწვალებლები (ძირითადად, ხატმებრძოლები) იყვნენ, დევნიდნენ მართლმადიდებელ ეკლესიას, ამიტომაც ბიზანტიაში ეკლესია არათუ საერო ხელისუფლების შეთვისების, პირიქით, დევნის პროცესში იყო. მისი ეკლესიური ხელისუფლებაც კი დასუსტებული იყო. პირიქით, საიმპერატორო ხელისუფლება ცდილობდა სასულიეროს მითვისებასა და მასზე გაბატონებას.

ბიზანტიური აზროვნების თანახმად, მათი ქვეყანა წარმოადგენდა იმავე რომის იმპერიას, ხოლო ბიზანტიელი იმპერატორები ძველი რომაელი იმპერატორების პირდაპირ მემკვიდრეებს, აქედან გამომდინარე, მათ ჰქონდათ უზენაესი უფლებები როგორც საერო, ისე სასულიერო ხელისუფლების მიმართ, და ჰქონდათ შესაბამისი ტიტულატურაც. აღსანიშნავია, რომ საქართველოშიც შეიქმნა ღოკტრინა, რომლის მიხედვითაც ახალი ქართული სამეფო დინასტია ბაგრატიონებისა

⁴⁴ ნარკ. II, გვ. 390. ⁴⁵ იქვე, გვ. 395.

(აღზევებული ჩანს ქართული ეკლესიის ხელშეწყობით) მიიჩნეოდა დავითის (ისრაელის ცხებული მეფის) მემკვიდრედ. ქართული ეკლესიის უდიდესი მოძღვარი გრიგოლ ხანძთელი ასე მიმართავს ამ დინასტიის ფუძემდებელს - „დავით წინასწარმეტყველისა და უფლისა მიერ ცხებულისა შეილად წოდებულო ხელმწიფო, მეფობა და სათნოებანიცა მისი დაგიმკვიდრენ ქრისტემან ღმერთმან, რომლისათვისცა ამას მოგახსენებ, არა მოაკლდეს მთაგრობა შეილთა შენთა და ნათესავთა მათთა ქვეყანათა ამათ უკუნისამდე უამთა, არამედ იყვნენ იგინი მტკიცედ უფროის კლდეთა მყართა და მათთა საუკუნეთა და დიდებულ იყვნენ უკუნისამდე“⁴¹⁶. ამ ფორმულით ბაგრატიონმა მეფეებმა (IX საუკუნეში) თავისი ადგილი მოიპოვეს საეკლესიო სამართლის სფეროში.

ქართველ ბაგრატიონთა „ქრისტეს ნათესაობისა“ და „დავითის ძეობის“ შესახებ იცოდნენ ბიზანტიაშიც, როგორც იუწყება კონსტანტინე პორფიროგენეტი.

ქართული დოქტრინის შესაბამისად, სახელმწიფო და საეკლესიო ხელისუფლების წყარო უფალია, ბაგრატიონები უფლის ცხებულის შეილად წოდებულები არიან, ეკლესიის თავი კი უფალია. ეკლესია მისი ქვეყნიური ნაწილია, აქედანაა ქართული სიმფონია სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის. ეკლესია და საერო ხელისუფლება საქართველოში სიმფონიურ კავშირში იყვნენ. საქართველოს ეკლესია იყო დამოუკიდებელი, ავტოკეფალური, მას არ ჰყავდა ე.წ. კირიარქალური ეკლესია, ანუ ეკლესია, რომელსაც იგი ემორჩილებოდა, აქედან გამომდინარე, მისთვის არ იდგა საჭიროება რომელიმე უცხო ეკლესიის პატრიარქს, კრებათა დადგენილებას თუ სინოდს დამორჩილებოდა, აღესრულებინა მათი დადგენილებანი, თუმცა კი ცხადია საქართველოს ეკლესია ხელმძღვანელობდა იმავე სჯულისკანონით, რომლითაც მართლმადიდებლური ბიზანტიური ეკლესიები. საქართველოს ეკლესიის საეკლესიო კანონიკური სამართლის წყაროს წარმოადგენდა საკუთარი ეკლესიის კრებათა და მის მეთაურთა დადგენილებანი⁴¹⁷.

ცხადია, საქართველოს ეკლესიას არც ერთი უცხო პატრიარქი და არც ბიზანტიის იმპერატორი უგზავნიდა საგანგებო სიგელებს, მიმართულს ქართული საეკლესიო საკითხებისადმი.

რუის-ურბნისის კრებამდე და მის შემდგომაც ქართული ეკლესიის საეკლესიო სამართლის წყაროს წარმოადგენდა საქართველოს საეკლესიო კრებები და სხვა ადგილობრივი წყაროები, დადგენილებანი.

⁴¹⁶ ქრესტომათია, 1946, გვ. 110. ⁴¹⁷ В.Цыпин, Церковное Право, 1994, с. 99.

ამის დასტური არის ჯგავახეთში მოწვეული საეკლესიო კრება, რომელმაც სრულიად დამოუკიდებლად გადაწყვიტა ჩვენი ეკლესიის ისეთი მნიშვნელოვანი საეკლესიო-კანონიკური საკითხი, როგორიცაა მისი მეთაურის – კათალიკოსის გამორჩევა და მისი აღსაყდრება.

როგორც ცნობილია, ბიზანტიის იმპერიაში, ბიზანტიური სამართლებრივი თვალსაზრისის შესაბამისად, იმპერატორთა ძალაუფლება ვერცულდებოდა ყველა მართლმადიდებელ ხალხზე, მით უმეტეს თვითონ ბიზანტიურ ეკლესიებზე⁴¹⁸. საქართველოში ამ ბიზანტიურ თვალსაზრისს არ აღიარებდნენ, მართალია, დიდ პატივს მიაგებდნენ ბიზანტიის იმპერატორს, მაგრამ საქართველოში მსგავსი უფლებები ენიჭებოდა საქართველოს მეფესა და დარბაზის კარს, რომელიც (ეს უკანასკნელი) სცემდა კიდევ, მემპტინათა სიტყვით, ეკლესიათა მიმართ შესაბამის წესებს (ეს საკითხი შემდგომ პარაგრაფშია განხილული). საჭიროების შემთხვევაში ქართული ეკლესია დიდ წინააღმდეგობას უწყევდა ბიზანტიელ იმპერატორებს. მაგალითად, როცა ბიზანტიის იმპერატორი ბასილი II ბულგართმშუსვრელი შემოვიდა საქართველოში ბიზანტიური თვალსაზრისით სამართლებრივი საქმის – დავით კურაპალატის ანდერძის აღსასრულებლად, რასაც მოჰყვა ბიზანტიელთა მიერ სამხრეთ საქართველოს ოკუპაცია, ქართულმა ეკლესიამ უდიდესი წინააღმდეგობა (ძალისმიერი – სამხედრო) გაუწია მომხდურებს და იმპერატორის წინააღმდეგ სამამულო ომს ჩაუდგა სათავეში, კერძოდ, ქართველი ეპისკოპოსები: საბა მტბევარი და ეზრა ანჩელი. ეს ისე მოულოდნელი იყო, რომ ბიზანტიის უმაღლესი წრეები (როგორც საერო, ისე სასულიერო) ქართული ეკლესიის წინააღმდეგ განეწყვნენ იმდენად, რომ ქართველთა „მართლმადიდებლობაშიც“ კი ეჭვი შეიტანეს, ბიზანტიაში მცხოვრები ქართველი მოქალაქეებისა და განსაკუთრებით კი ბიზანტიაში არსებული ქართული მონასტრების ბერების უკიდურესი დევნა დაიწყეს (ათონის ივერთა მონასტერში, ანტიოქიასა და სხვაგან)⁴¹⁹.

ამჟამინდელ საეკლესიო სამართალში არსებობს ორგვარი შეფასება თვითმპყრობელი იმპერატორის როლისა. პირველი – აშკამად უფრო აღიარებული თვალსაზრისის თანახმად, იმპერატორების (რუსეთში მეფეების) მიერ ეკლესიის მეთაურობა, თუკი ასეთი გამონაკლისი არსებობდა, მიიჩნევა ე.წ. „ცეზარო-პაპიზმად“ და მიუღებლად. მეორე თვალსაზრისს ავითარებდნენ რევოლუციამდელი

⁴¹⁸ В. Цыпин, Церковное право, с. 105. ⁴¹⁹ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, II, 1998, გვ. 177-194.

რუსი სამართალმცოდნეები (ამჟამად კი ძირითადად „საზღვარგარეთის რუსული ეკლესიის“ თეოლოგები), რომლის მიხედვითაც ბიზანტიელ და მათ „მემკვიდრე“ რუს იმპერატორებს ეკისრებოდათ უდიდესი ზედამდგომლობითი უფლებები ეკლესიის მიმართ.

ბიზანტიელი კანონისტები მონარქის საკანონმდებლო უფლებას ძალზე აფართოებდნენ. ოხრიდელი არქიეპისკოპოსი დიმიტრი ხომატინი (XIII ს) წერდა – „იმპერატორი, რომელიც იწოდება და არის საეკლესიო წესრიგის უმაღლესი მცველი, საეკლესიო კრებათა დადგენილებებზე უფრო მაღლა დგას, და აძლევს მათ ძალასა და ამოქმედების უნარს. იგია წინამძღოლი საეკლესიო იერარქიისა, კანონმდებელი სამღვდელთა ქცევებისა, მას უფლება აქვს გადაწყვიტოს მიტროპოლიტთა, ეპისკოპოსთა და სამღვდელთა შორის არსებული კამათი, და აგრეთვე ვაკანტურ საეპისკოპოსო ადგილებზე დანიშნოს. შეუძლია საეპისკოპოსო კათედრების ამაღლება, აიყვანოს ეპისკოპოსები მიტროპოლიტთა დონეზე. ერთი სიტყვით, ლიტურგიისა და ხელდასხმის უფლებათა გარდა, იმპერატორი თავის თავში აერთიანებს ეპისკოპოსთა ყველა სხვა უპირატესობას, ამიტომაც მის დადგენილებებს კანონის ძალა აქვთ“⁴²⁰.

ბალსამონი ასევე აღიარებდა იმპერატორის დიდ უფლებებს საეკლესიო საქმეთა მიმართ: „იმპერატორები, როგორც პატრიარქები, პატივცემული უნდა იქნენ წმიდა მირონით ცხების გამო. აქედან გამომდინარეობს უფლება იმპერატორებისა, ასწავლონ ქრისტიან ხალხს და მღვდელმთავართა მსგავსად აკმიონ ეკლესიაში... იმპერატორთა ძალა და ქმედება ვრცელდება ქვეშევრდომთა სულებსა და სხეულებზე, მაშინ, როცა პატრიარქი მხოლოდ სულიერი მეთაურია“⁴²¹.

თუ ბალსამონის ამ აზრს შევადარებთ განსახილველი ეპოქის მოღვაწე წმიდა გრიგოლ ხანძთელის წიაღიდან გამოსული ეპისკოპოსების თვალსაზრისს სამეფო ხელისუფლების შესახებ, არსებით სხვაობას დავინახავთ: VIII ს-ის II ნახევარსა და IX ს-ის დასაწყისში იშხნელი ეპისკოპოსი ბაგრატ კურაპალატს უშიშრად ეუბნება: „დიდებულო მეფეო, შენ ქვეყანისა ხელმწიფე ხარ, ხოლო ქრისტე ზეცისა და ქვეყნისა და ქვესკნელთა. შენ ნათესავთა ამათ მეფე ხარ, ხოლო ქრისტე ყოველთა დაბადებულთა. შენ წარმავალთა ამათ ჟამთა მეფე ხარ, ხოლო ქრისტე საუკუნო მეუფე და სრული

⁴²⁰ С.Тройцкий, Церковное право, машинопись, Библиотека МДА, с. 47-48, წიგნიდან В. Цыпин, Церковное право, с. 35. შდრ.: სახელმწიფოებრივი კატეხიზმო, თბ., 1999, გვ. 17. ⁴²¹ ს. ტროიციის დასახ. ნაშრ., გვ. 47-48.

პიეს უცვალდებელი, უჟამო, დაუსაბამო, დაუსრულებელი მეუფე ანგელოზთა და კაცთა და უფროის შენსა ჯერ არს სმენა სიტყვათა მისთა!⁴²².

კიდევ ერთხელ აღვნიშნავთ, ბალსამონი საერო ხელმწიფის (იმპერატორის) შესახებ წერდა: „იმპერატორის ძალა და ქმედება ვრცელდება ქვეშევრდომთა სულებსა და სხეულებზე, მაშინ როცა პატრიარქი მხოლოდ სულიერი მეთაურია“, ქართველი საბა იშხნელი ეპისკოპოსის თვალსაზრისით, პირიქით – ხელმწიფე მხოლოდ ქვეყნიური მეფეა, მაგრამ ჭეშმარიტი მეფეა ქრისტე (ე.ი. მისგან საეკლესიო ხელისუფლება), რომელიც სულის და ხორცის (ანგელოზთა და კაცთა) მეუფეა.

აქედან ჩანს, რომ ქართული საეკლესიო სამართალი მემკვიდრეა პირველქრისტიანული სამოციქულო ეკლესიის სამართლისა და ამიტომაც რამდენადმე თავისთავადია ბიზანტიურის მიმართ. აქ ალბათ გასათვალისწინებელია ბიზანტიური სახელმწიფოს დამოკიდებულება ეკლესიის მიმართ განსახილველ ხანაში, კერძოდ, VIII-IX საუკუნეებში. ამ დროს, როგორც ცნობილია, ბიზანტიური ეკლესია დასუსტებული იყო, იმპერატორები ძირითადად ხატმებრძოლები იყვნენ და შეუზღუდავად ცდილობდნენ საეკლესიო საქმეთა მართვას, მაშინ, როცა ქართული ეკლესია შედარებით გაძლიერებული იყო არაბთა მიერ ქართული სახელმწიფოებრიობის მოშლა-დასუსტების გამო. ხატთაყვანისმცემლური ქართული ეკლესია ქვეყნის ქრისტიანი მოსახლეობისათვის მართლწესრიგისა და სამართლის კერად იქცა. ქართული ეკლესიის ხელში იმ დროისათვის თავს იყრიდა არა მხოლოდ სასულიერო, არამედ ნაწილობრივ საერო ხელისუფლებაც, რამაც ასახეა პოვა ქართული საეკლესიო სამართლის ძეგლებზეც განსახილველი პერიოდისა (ეს საკითხი განხილულია ქვემოთ პარაგრაფებში „მწიგნობართუხუცესი“ და სხვ.). ერთ-ერთ ასეთ მაგალითს, როგორც აღვნიშნეთ, იძლევა სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრების ავტორი: საერო (სამეფო) ხელისუფლების უძღურების გამო მრავალწლოვანი დავა, რომელიც არსებობდა სამცხის სამთავროში დიდებულთა შორის გადაჭრა მაწყვერელმა ეპისკოპოსმა გიორგი შუარტყლელმა, რომელმაც მოდავე მხარეებს მამულები ჩამოართვა. ამ ეპისკოპოსმა „ხელთ იდვა რა განგება სამცხისა, დააწყნარა ყოველი საბრძანებელი თვისი, ვითარცა წესი იყო, და დაიპყრა ყოველი მამული და ეკლესიანი პირველთა მათ მეშუოთეთანი... ვითარცა გარდახდა

⁴²² ცხოვრება გრიგოლ ხანძთელისა, ქრესტომათია, 1946, გვ. 119.

წელიწადი შეიდად აღთვალული, დასცხრეს და დადუმნეს ყოველივე შფოთნი და უწესობანი წმიდისა ამის მღვდელთ-მოძღვრისა გიორგის მიერ⁴²³.

მაშასადამე, სახელმწიფო ძალაუფლების მოკლების გამო, ადგილებზე ზოგიერთმა ქართველმა ეპისკოპოსმა შეძლო თავის ვრცელ სამთავროში მშვიდობისა და წესიერების დამყარება არა მხოლოდ ეკლესიაში, არამედ მთელ მოსახლეობაში (ეს საკითხი განხილულია აქვე, პარაგრაფში „ქორეპისკოპოსი“), როგორც აღინიშნა, ამ ეპოქაში მაშინ, როცა საქართველოში საეკლესიო ძალაუფლება საეროზე გავრცელდა, ბიზანტიაში, პირიქით, მართლმადიდებლური ეკლესია უკიდურესად დააკნინა სახელმწიფო ხელისუფლებამ ხატმებრძოლი იმპერატორების ნებით. მაგალითად, პროფესორი ნ. სუვოროვი, მომხრე საეკლესიო საქმეებზე იმპერატორის ხელისუფლების ცნობისა, ერთ-ერთ ძლიერ ისტორიულ არგუმენტად მიიჩნევს ხატმებრძოლი იმპერატორის ლევ ისავროსის თვალსაზრისს (ეკლოგის წინასიტყვაობაში), რომ იგი (იმპერატორი) მემკვიდრეა პეტრე მოციქულისა და მას აკისრია მისია მწყემსოს მორწმუნეთა სამწყსო⁴²⁴.

ვ. ციპინი, რომელიც არ ეთანხმება ნ. სუვოროვს, მიიჩნევს – ეკლესიის ისტორიამ ნათლად დაამტკიცა, რომ იმპერატორის ხელისუფლება არ წარმოადგენს იმ ინსტიტუტს, ურომლისოდაც ეკლესიას არ შეუძლია არსებობა. ვ. ციპინს არა იმპერატორი, არამედ მსოფლიო საყოველთაო ეკლესიის ეპისკოპატი მიაჩნია ეკლესიის მიწიერი ნაწილის მეთაურად⁴²⁵, მიუხედავად ამისა, ფიქრობს, რომ ზოგიერთი ბიზანტიელი და რუსი იმპერატორის მიზიდულობამ ეკლესიის მიმართ, რომელსაც არ ჰქონდა არც ეკლესიოლოგიური და არც საეკლესიო კანონიკური საფუძველი, გამოიწვია ნაწილობრივი დეფორმაცია საეკლესო წყობისა, იმის მსგავსი, რომელიც ჰქონდა რუსულ ეკლესიას სინოდალურ ეპოქაში⁴²⁶.

ზემოაღნიშნულის გამო, ზოგიერთი მართლმადიდებელი კანონისტი ბიზანტიელი იმპერატორების ერთ ნაწილს ადანაშაულებს ცეზარო-პაპიზმში, ანუ საერო უზენაესი ხელისუფლის (კეისრის) მიერ საეკლესიო საქმეთა მართვაში. ამ მხრივ ქართულ ეკლესიაში, განსახილველ ეპოქაში, საეკლესიო სამართლის მხრივ გადახრას

⁴²³ ცხოვრება გრიგოლ ხანძთელისა, ქრესტომათია, 1946, გვ. 96. ⁴²⁴ Н.Суворов, Учебник Церковного Права, 5-ое изд. М. 1913, с. 40. ⁴²⁵ В. Цыпин. Церковное Право, с. 200. ⁴²⁶ იქვე, გვ. 199.

ადგილი არ ჰქონია. ცეზარო-პაპიზმი ქართული აზროვნებისათვის უცხო იყო, თუმცა კი ქართველი მეფეები (ისევე როგორც სხვა მართლმადიდებელი ხალხების ხელმწიფეები), ვითარცა მცველები და მფარველები ეკლესიისა, მონაწილეობდნენ ყველა მნიშვნელოვან საეკლესიო საქმეში, მაგალითად, ეპისკოპოსების სამღვდელმთავრო კათედრებზე დანიშვნისას (მაგალითად, გიორგი მთაწმიდელის დროს ბაგრატ IV), ისინი ასევე საეკლესიო სამართალის დაცვაზე ზრუნავდნენ (იწვევდნენ და მონაწილეობდნენ საეკლესიო კრებებში) – ეს იყო სამართლის სხვა მხარე, კერძოდ, განხორციელება ბიზანტიაშივე შემუშავებული პრინციპისა ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის „სიმფონიური ურთიერთობისა“. თუმცა, როგორც აღინიშნა, ბიზანტიასა და რუსეთში ეკლესიას და სახელმწიფოს შორის სიმფონიური ურთიერთობა ზოგჯერ ირღვეოდა სახელმწიფოს მიერ. იმპერატორები ისეთ კანონებსაც სცემდნენ, რომელნიც ეწინააღმდეგებოდა საეკლესიო წყობას⁴²⁷. ასეთი მაგალითები ქართული ეკლესიისათვის უცნობია. განსახილველ პერიოდში ჩვენში არა ხელმწიფეს უწოდებდნენ „გარე ეპისკოპოსს“ (Внешний епископ), არამედ პირიქით, მიიჩნევდნენ, რომ ეპისკოპოსი სამართლებრივად მეფის სწორი იყო – „ეპისკოპოსისა და მეფის საქმე სწორია“.

აღბუღას კანონებში შესული ცნობილი მუხლი – „მეორე მეფე ეპისკოპოსი არის“ (აღბ. კან. 102) – განეკუთვნება ჩვენს განსახილველ VIII-IX საუკუნეებს და ბაგრატ კურაპალატის სამართალს, როგორც ეს ქვემოთაა განხილული. აქედანვე უნდა იყოს გადასული ვახტანგის კანონებში „მეფისა და კათალიკოსის საქმე... ორივე სწორი არის“ (ვახტ. კან. 25).

ქართული სახელმწიფოებრივი ერთეულების განმტკიცების კვალდაკვალ, ქართული ეკლესია საერო ხელისუფლების ტვირთისაგან თანდათან გათავისუფლდა. მეფე ბაგრატ IV (1027-1072) უკვე თვითონ ხელმძღვანელობს სასამართლო საეკლესიო კრებას ოპიზისა და მიძნაძორის სამამულო დავის განხილვისას. იღებს, უსმენს მოდავე მხარეებს, ნიშნავს საქმის გარჩევას, იწვევს სათანადო სპეციალისტებს, წინასწარ სწავლობს საქმეს, იხილავს საბუთებს და იწვევს სასამართლო სხდომას. პროცესზე ქვეყნდება ყველა საბუთი საჯაროდ, ისმინება მხარეების ახსნა-განმარტება, ინიშნება პაექრობა, ფასდება დამამტკიცებელი საბუთები. პროცესში მონაწილეობენ იურისტები – „მეცნიერნი საბჭოთა საქმეთანი“. დადგენილება ეკლესიის მიმართ

⁴²⁷ ე. ციპინი, დასახ. ნაშრ., გვ. 35-36.

სიგელის სახით მეფემ გამოსცა. თუმცა, სინამდვილეში, ამ სადავო საკითხის გადასაჭრელად მოწვეულ საეკლესიო კრებაში მონაწილეობდნენ როგორც მისი სამეფოს აღმოსავლეთის (აღმოსავლეთ საქართველოს, ზედა მამულების), ისე დასავლეთ საქართველოს (ქვედა მამულების) იერარქები.

ამ დროს ჩვენი ეკლესიის სამართლის ერთ-ერთ წყაროდ, აგრეთვე იკვეთება ეკლესიის მამათა განმარტებანი, ერთი ასეთია წმიდა ექვთიმე მთაწმიდელი.

1906 წ. პეტერბურგის წინასაკრებო თათბირზე პროფ. აღმაზოვი ამტკიცებდა, რომ საქართველოს ეკლესიამ თავის დროზე ავტოკეფალია მიიღო პოლიტიკური ნებით, ამიტომაც ისტორიულად მისი გაუქმებაც ასევე პოლიტიკური ნებით რუსეთის მიერ კანონიკურად უნდა ჩაითვალოს. ეკლესიათა ავტოკეფალიის უფლებასთან დაკავშირებით, საეკლესიო სამართლის მცოდნე ვ.ციპინი წერს: „ძველად გამოითქმოდა ხოლმე მცდარი მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ავტოკეფალურად უნდა ჩათვლილიყო მხოლოდ მოციქულთა მიერ დაარსებული ეკლესიები. პაპი ლეე დიდი ამ საფუძველზე დაყრდნობით საკამათოდ ხდიდა კონსტანტინოპოლის ეკლესიის ავტოკეფალიას. რადგანაც მიიჩნევდა, რომ ის არ იყო დაარსებული მოციქულების მიერ, ხოლო ანტიოქიის საპატრიარქო უარყოფდა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიას იმ ისტორიულად საეჭვო ფაქტზე დაყრდნობით, რომ მოციქულთაგან არაფერი ყოფილა საქართველოში. ამავე დროს, ერთი მხრივ, უჭველად მოციქულთა მიერ დაარსებულ ზოგიერთ ეკლესიას არასოდეს ჰქონია ავტოკეფალია (მაგალითად, კორინთოსა, თესალონიკისა), მეორე მხრივ, არსებობს ეკლესიები, რომელთა თვითმყოფადობა ყველას მიერ არის აღიარებული, თუმცა ისინი მოციქულებს არ დაუარსებიათ“⁴²⁸.

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიასთან დაკავშირებით ვ.ციპინი გამოთქვამს ასეთ მოსაზრებას: „წმიდა მოციქულთა სწორის ნინოს გავლენით ახალი სარწმუნოება მიიღო ქართველთა მეფე მირიანმა. სლავური ეკლესიებისაგან განსხვავებით, საქართველოს ეკლესიის დედაეკლესია იყო არა კონსტანტინოპოლის, არამედ ანტიოქიის ეკლესია. 467 წელს ივერიის ეკლესიის წინამძღვარმა, რომელსაც კათედრა მცხეთაში ჰქონდა, მიიღო ანტიოქიის კათედრისაგან კათოლიკოსის ტიტული. ამ ტიტულით იწოდებოდნენ ბიზანტიის იმპერიის აღმოსავლეთის საზღვრებს იქით მყოფი ეკლესიების

⁴²⁸ В.А.Цыпин, Церковное Право, 1994, ст. 204.

პირველიერარქები. კათოლიკოსის პატივის პირველად ხსენება გვხვდება 410 წლიდან. კათოლიკოსი მაშინ იყო ბაბილონის სელევსიის ეპისკოპოსი, რომელიც სპარსეთის ეკლესიას მეთაურობდა და შედიოდა ანტიოქიის არქიეპისკოპოსის იურისდიქციაში (რომელიც მოგვიანებით და ამჟამად იწოდება აღმოსავლეთის პატრიარქად), ოღონდ ძალზე ფართო ავტონომიის უფლებით, რადგანაც ბიზანტია-სპარსეთის საზღვრებზე თითქმის მუდმივი ომიანობის გამო საკათალიკოსოს კავშირი კათედრასთან გართულებული იყო. კათოლიკოსებად აგრეთვე იწოდებოდნენ სომხური ეკლესიის პატრიარქები, რომელნიც მსოფლიო მართლმადიდებლობას გამოეყენენ ქალკედონის კრების შემდეგ. საქართველოს ეკლესიის კათოლიკოსები, ფაქტობრივად VIII საუკუნის შუახნებიდან იქცნენ თვითმყოფად პირველიერარქებად, თუმცა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია არც ანტიოქიასა და არც კონსტანტინოპოლში აღიარებული არ ყოფილა. XIV საუკუნეში დასავლეთ საქართველოში წარმოიქმნა ახალი საკათალიკოსო, რეზიდენციით ჯერ ბიჭვინთაში, შემდეგ კი ქუთაისში. 1801 წელს საქართველო შეერთებულ იქნა რუსეთის იმპერიასთან, მალე, 1811 წელს, უქმდება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიაც, კათოლიკოს ანტონ II-ის მოსახვეწებლად წასვლის შემდეგ წმიდა სინოდმა საქართველოში დანიშნა ეგზარქოსი. 1917 წელს საქართველოს ეკლესიამ აღიდგინა თავის ავტოკეფალური სტატუსი, რომელიც არ იქნა ცნობილი არც რუსეთის ეკლესიის ადგილობრივი კრების მიერ (1917-1918 წწ.) და არც ახალარჩეულ პატრიარქ წმიდა ტიხონის მიერ. საქართველოს ეკლესიის მეთაურმა მიიღო კათოლიკოს-პატრიარქის ტიტული. კანონიკური ურთიერთობა რუსულ და ქართულ ეკლესიათა შორის აღდგა 1943 წ.⁴²⁹.

მსგავსად ვ.ციპინისა და კ.კეკელიძისა, ბაბილინა ლომინაძეც მიიჩნევს, რომ ქართულმა ეკლესიამ VIII საუკუნეში განიმტკიცა, ხოლო XI საუკუნეში საბოლოოდ მიიღო ავტოკეფალია. ყველა ამ მკვლევარისათვის დაუძლეველი იყო XI ს-ის მელქიტი ბერის, ნიკონ შავმთელისა და ეფრემ მცირეს მიერ მოწოდებული ცნობა, რომ იმპერატორ კონსტანტინე კოპრონიმეს დროს (741-775) ორი ქართველი ბერი მივიდა პატრიარქ თეოფილაქტე ანტიოქიელთან (დაახლ., 744-751). „ისინი ჩიოდნენ, რომ ქართველებს აღარ ჰყავთ კათალიკოსი „რამეთუ დღითგან ნეტარისა ანასტასი მღვდელთმთავრისა (+610), ანტიოქიელი პატრიარქისა, არა კურთხეულ არს მათდა კათოლიკოსი

⁴²⁹ В.А.Цыпин, Церковное Право, 1994, ст. 217.

მთავარეპისკოპოსი სიძნელისათვის გზისა, რამეთუ აგარიანთაგან ვერავინ იკადრებს სელად“. ეს ცნობა, როგორც გარკვეულია ეგვიპტის მიერ, შეეხება არა მცხეთის საკათალიკოსოს, არამედ დასავლეთ საქართველოს იმ ეკლესიას, რომელიც ხატმებრძოლურ ერესის გამო ცდილობდა გამოსვლას კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს იურისდიქციიდან და კანონიკური გზით თავისუფლების მოპოვებას. ჩვენ ამ საკითხს მრავალჯერ ვეხებით ქვემოთ პარაგრაფებში: „ანტიოქიის I საეკლესიო კრება“, „ჯავახეთის საეკლესიო კრება“ და სხვა. როგორც ჩვენ გარკვეული გვაქვს, თავდაპირველად, მთარგმნელთა, შემდეგ კი მკვლევართა შეცდომა გამოიწვია იმან, რომ უცხოელები არა მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოს, არამედ დასავლეთ საქართველოს ეკლესიასაც უწოდებდნენ „იბერიის ეკლესიას“, კერძოდ დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსოს – „ქვემო იბერიის საარქიეპისკოპოსოს“ უწოდებდნენ საუკუნეთა მანძილზე⁴⁰. როგორც ჩანს, ბერძნულ წყაროში ეწერა, რომ ანტიოქიაში ბერები ჩავიდნენ იბერიიდან (იგულისხმებოდა „ქვემო იბერია“, ანუ დასავლეთ საქართველო), მთარგმნელმა სიტყვა „იბერია“ „ქართლად“ თარგმნა, ქართლში კი მოიაზრეს მცხეთის საკათალიკოსო. ეს საკითხი განხილულია შესაბამის პარაგრაფებში, ამიტომაც ამ ცნობის გამოყენებით, მტკიცება – მცხეთის საკათალიკოსოს მიერ VIII ს-ში ავტოკეფალიის მოპოვების შესახებ – უადგილოა. რაც შეეხება XI ს-ს, აქ იგულისხმება გიორგი მთაწმიდელის ცნობილი კამათი ანტიოქიის პატრიარქთან. ეს საკითხი განხილულია პარაგრაფში „ანტიოქიის II საეკლესიო კრება“. როგორც წყაროების ანალიზი აჩვენებს, ამ დროს ქართულ ეკლესიას არ მოუპოვებია ავტოკეფალია, რადგანაც მისი თავისთავადობა, გიორგი მთაწმიდელის სიტყვით, უკვე საუკუნეებს ითვლიდა და აქედან გამომდინარე, საქართველოს ეკლესიის სამართლის წყაროს აღნიშნულ პერიოდში (VI-XI სს.) წარმოადგენდა არა უცხო საპატრიარქოთა დადგენილებები, გამოტანილი ქართული ეკლესიის მიმართ, არამედ ადგილობრივი (ქართული) საეკლესიო კრებათა დადგენილებანი და გადაწყვეტილებანი, როგორც ეს ჩანს „ჯავახეთის კრებისა“ და სხვა კრებათა მაგალითით.

რუის-ურბნისის ცნობილ კრებამდე სამართლის მხრივ ეკლესიაში ასეთი მდგომარეობა ყოფილა:

LX-X საუკუნეებში, ქართული საეკლესიო სამართლის შესახებ ცნობებს გვაწვდის ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის

⁴⁰ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. II, გვ. 90.

ნაწყვეტები, რომელიც შემორჩენილია ბექა-აღბურას სამართალში. ი.დოლიძის თვალსაზრისით იგი „მიუთითებს თამარ მეფის წინა პერიოდზე, როცა მეფე სამღვდელობის წინაშე ჯერ კიდევ უძღური იყო“⁴³¹.

ი.დოლიძის აზრით XII საუკუნემდე საქართველოს მეფე „სამღვდელოების წინაშე ჯერ კიდევ უძღური იყო“. ქვეყანაში ეპისკოპოსებსა და სამღვდელოებას ეჭირათ გაბატონებული მდგომარეობა⁴³¹. ი.დოლიძე მიმოიხილავს ბაგრატის სამართლის ცნობილ 101, 102 და 103 კანონებს და ასკენის, რომ „ეს სამივე მუხლი ისეთ ხანას უნდა ეკუთვნოდეს, როცა სამღვდელოება საქართველოში სრული ბატონი იყო და საერო მთავრობაზე მალლა ეჭირა თავი, ესე იგი დავით აღმაშენებლის უწინარესი ხანისა უნდა იყოს“⁴³². კერძოდ, 102 მუხლი ასეთია – „თუ მეფე ეპისკოპოსსა გაუწყრეს – გინა უსამართლოდ, გინა სამართლითა – ხელთა შეპყრობაი არცა მაშინ მოხდების, ამისათვის რომე მეორე მეფე ეპისკოპოზი არის და ქრისტიანეთა სჯულისა დამამტკიცებელი და რაიცა მეფესა სჯულისა საქმე აქვს, აგრე შეიწყნარებს“⁴³³. საერთოდ, ბაგრატ კურაპალატის სამართალი „გაჩენილია“ „პირველად დავითიან ბაგრატ კურაპალატისა და აღმაშენებელთა მეფეთ-მეფეთა ბრძანებით“, მაგრამ ეს საკმარისი არ იყო სამართლის გამოსაცემად. ამიტომაც იქვე ნათქვამია – „და მერე ეპისკოპოსთა, დიდებულთა და აზნაურთა და ჭკუიან კაცთა მეფეთა წინაშე ერთბაშად გაჩენილი განგებითა ღმრთისაითა“⁴³⁴. მაშასადამე, თავის დროზე ბაგრატ კურაპალატის სამართალი შეუმუშავებია მეფის წინაშე შეკრებილ კრებას, ეს ცხადია უნდა ყოფილიყო დარბაზობა ეპისკოპოსების, დიდებულების, აზნაურებისა და ჭკვიან კაცთა მონაწილეობით. ამ სამართალში „სამღვდელოების პრივილეგირებული და მაღალი უფლებრივი მდგომარეობა ნათლად ჩანს სამართლის წიგნის სხვა მუხლებშიც (105-198, 112, 121-122, 139 და სხვ.). ეს, ი. დოლიძის აზრით, მიუთითებს, რომ „ბაგრატის სამართალი“ ერთი კანონდმებლის მიერაა შემუშავებული. მუხლები ერთმანეთთან არ არიან შეუსაბამობასა და წინააღმდეგობაში. აღსანიშნავია, რომ ივ.ჯავახიშვილის აზრით, ეს სამართალი ბაგრატ I-ს ანდა ბაგრატ III-ს უნდა ეკუთვნოდეს. ისიღორე დოლიძე გამორიცხავს ბაგრატ III-ს. რადგანაც მის დროს „სახელმწიფოს მხოლოდ ერთი მეფე პყავდა და ეპისკოპოსი „მეორე მეფე“ არ იყო“. ი.დოლიძე ფიქრობს, რომ ამ

⁴³¹ ი.დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, 1953, გვ. 45. ⁴³² იქვე, გვ. 450. ⁴³³ იქვე, გვ. 47. ⁴³⁴ იქვე, გვ. 335.

სამართლის შემოქმედია ბაგრატ IV, რასაც არ ეთანხმებიან თანამედროვე მკვლევარები, როგორც აღნიშნულია, ისინი უფრო უჭერენ მხარს ბაგრატ I-ს. ბაგრატ I (826-876) კურაპალატი იყო ძე მეფე აშოტ I დიდისა (კურაპალატისა), რომელთა დროსაც ტაო-კლარჯეთის „ქართველთა სამეფოში“ სამღვდელთა უძლიერეს ძაღას წარმოადგენდა და, ამავე დროს, იყო ხელმწიფის საყრდენიც. სწორედ ეკლესიის ავტორიტეტიდან ამოიზარდა „ქართველთა სამეფოს“ თავდაპირველი ძლიერება, რადგანაც საქართველო დაშლილი ქვეყანა იყო, ძველი სამეფო დინასტია ფარნავაზიან-ხოსროიანებისა დამარცხებული, ხოლო კუთხეებში ჯერ კიდევ არ იყო საერო ხელისუფლება ფეხმოკიდებული. ყოველივემ ასახეა ჰმოვა „ბაგრატ კურაპალატის“ სამართალში. ამით უნდა აიხსნას ის უჩვეულო მოვლენა, რომ საქართველოში საეკლესიო იურისდიქცია საერო საქმეებზეც ვრცელდებოდა. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, „ბიზანტიის გავლენა ქართულ მწერლობასა და კულტურაზე XII ს-ში დაიწყო“.

3. საეკლესიო სამართლის წყაროები რუის-ურბნისის კრების შემდეგ (XII-XVIII სს.)

საქართველოს ეკლესიას, ვითარცა ავტოკეფალურს, ჰქონდა სუვერენული საკანონმდებლო საქმიანობის უფლება თავისი ავტოკეფალიის საზღვრებში, რასაც ახორციელებდა კიდევც ათასწლეულთა მანძილზე რუის-ურბნისის კრებამდე და მის შემდეგ XIX ს-მდე, ავტოკეფალიის გაუქმებამდე.

საეკლესიო კანონმდებლობის ადგილობრივ ორგანოს, პირველ რიგში წარმოადგენდნენ საეკლესიო კრებები.

საქართველოს საეკლესიო კრებებს, როგორც ჩვენამდე მოღწეული მასალების ანალიზიდან ჩანს (წარმოდგენილია ქვემოთ, შესაბამის პარაგრაფებში), ახასიათებდა განსაკუთრებული სპეციფიკა, რომელიც უნდა ასახედეს საქართველოში საეკლესიო და სახელმწიფო ხელისუფლებათა ურთიერთდამოკიდებულებას. როგორც ცნობილია, არსებობს ამ (საეკლესიო და სახელმწიფო ხელისუფლებათა) ურთიერთდამოკიდებულების სხვადასხვა სისტემა. მათ შორის იდეალურად მიიჩნევა სიმფონიური დამოკიდებულება. ბიზანტიაში, რომელიც ეტალონს წარმოადგენდა ქართველებისათვის საეკლესიო ურთიერთობათა სფეროში, შემუშავებული იყო ეკლესიისა და სახელმწიფოს ურთიერთობის ძირითადი პრინციპები, რომლებიც იმპერიის სახელმწიფო კანონებსა და სჯულის წესებშიც იქნა

შეტანილი, ისინი აისახა წმიდა მამათა ნაწერებშიც. ესაა ეკლესიისა და სახელმწიფოს სიმფონიის პრინციპი. როგორც ითქვა, სიმფონიის არსია ურთიერთთანამშრომლობა, ურთიერთდახმარება, ერთმანეთის მიმართ ზრუნვა და პასუხისმგებლობა ისე, რომ ერთი მხარე მეორის განსაკუთრებული კომპეტენციის სფეროში არ შეიჭრას. მიიჩნევა, რომ ეს პრინციპი ყველაზე უკეთაა ჩამოყალიბებული იმპერატორ იუსტინიანეს VI ნოველაში: „უდიდესი სიკეთე, რომელიც ადამიანებს ღმერთის დიდი სახიერებით მიენიჭათ – მღვდლობა და მეფობაა, რომელთაგან პირველი (ე. ი. საეკლესიო ხელისუფლება) საღმრთო საქმისათვის ზრუნავს და მას ხელმძღვანელობს, ხოლო მეორე (სახელმწიფო ხელისუფლება) კი კაცობრიობისათვის, ორივე მომდინარეობს ერთი და იმავე წყაროდან... თუ სასულიერო მხარე ყოველივეს ღვთისათვის სათნოდ განაგებს, ხოლო სახელმწიფო ხელისუფლება მასზე მინდობილ სახელმწიფოს სამართლით მართავს, მაშინ მათ შორის ყველაფერში სრული თანხმობა იქნება, რაც კაცობრიობას სარგებლობასა და სიკეთეს მოუტანს“. ამ პრინციპიდან გამომდინარე, იუსტინიანე თავის ნოველებში სჯულიერ წესებს სახელმწიფო კანონის ძალას ანიჭებდა. ამ მიდგომის გამო საეკლესიო და საერო წესები ერთობლიობაში ზოგჯერ მეფის სახელით გამოიცემოდა, მაგრამ დამტკიცებული იყო საეკლესიო ხელისუფალთა მიერ, ეს დამახასიათებელი იყო საქართველოსათვისაც, ამის შესახებ იხ. ქვემოთ, კრებათა განხილვის დროს.

იუსტინიანემდეც, IV-V სს-ებში, რომის იმპერიაში მიიჩნეოდა, რომ საერო და სასულიერო ხელისუფლებას ერთმანეთისათვის მხარი უნდა დაეჭირათ, რადგანაც ერთის წარმატებით მეორეც წარმატებას მიაღწევდა, ჭეშმარიტი სარწმუნოება სამართლით გაბრწყინდებოდა, სახელმწიფო კი აყვავდებოდა. მიიჩნეოდა, აგრეთვე, რომ ორივე ეს ხელისუფლება გაერთიანებული უნდა ყოფილიყო ზემოაღნიშნული მიზნის მისაღწევად, დაცული უნდა ყოფილიყო სახელმწიფო და საეკლესიო ხელისუფლებას შორის ურღვევი კავშირი – ღვთის განგების უკეთ აღსრულებისა და ხალხის სამსახურისათვის: „ვინც ერთისათვის (სახელმწიფოსათვის, ქვეშევრდომებისათვის) ზრუნავს, მეორეზეც (ეკლესიისათვის, მართალი სარწმუნოებისათვის) ფიქრობს“⁴³⁵.

როგორც ქვემოთ გამოჩნდება, აღნიშნული სიმფონიური კავშირი, ჩანს, თავიდანვე, უკვე IV-V საუკუნეებიდანვე დაედო საფუძვლად

⁴³⁵ ვ. ციპინი, ეკლესია და სახელმწიფო, საქ. ეკლ. კალენდარი, 1999, გვ. 146.

საქართველოში სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობას. ამით უნდა აიხსნას ის არაჩვეულებრივი გარემოება, რომ ზოგჯერ საქართველოს საეკლესიო კრება იმავდროულად წარმოადგენდა სახელმწიფო დარბაზის სხდომას, ანდა პირიქით, სახელმწიფო დარბაზის სხდომა, შესაბამისი საეკლესიო საკითხის განხილვის დროს, გადაიქცეოდა საეკლესიო კრებად, რომელსაც გამოჰქონდა საეკლესიო სახის დადგენილებანი (ეს საკითხი განხილულია ქვემოთ, შესაბამის ცალკეულ საეკლესიო კრებათა განხილვისას).

საქართველოს საეკლესიო კრებებს, როგორც წესი, იწვევდა მეფე (როგორც ბიზანტიაში), თუმცა რამდენიმე გამონაკლისიც არსებობს. როგორც აღვნიშნეთ, ზოგჯერ საეკლესიო საკითხები იხილებოდა სახელმწიფო დარბაზის მიერ. სახელმწიფო დარბაზს, ჩანს, ამის უფლება ენიჭებოდა იმის გამო, რომ იგი თავისი შემადგენლობით გამოხატავდა ურღვევ კავშირს – მთლიანობას სახელმწიფო და საეკლესიო ხელისუფლებას შორის. კერძოდ, დარბაზობისას „ხელმწიფის კარის“ გარდა, იკრიბებოდა ქვეყნის ყველა ნაწილის ეპისკოპატი („ზემო“ და „ქვემო“ მამულებიდან“ ანუ აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოდან), მნიშვნელოვანი მონასტრების წინამძღვრები, და ცხადია, საერო ხელისუფლება. დარბაზობის ურთავრესი ბირთვი იყო „ხელმწიფის კარი“. ეს უკანასკნელი შემადგენლობის მხრივ აგრეთვე გამოხატავდა მთლიანობას საერო და საეკლესიო ხელისუფლებისა, კერძოდ, იგი შედგებოდა მეფისა და ოთხი ბერისაგან. ეს „ოთხი ბერი“ იყო: 1. კათალიკოსი ქართლისა, ანუ იგივე სრულიად საქართველოს პატრიარქი; 2. აფხაზეთის კათალიკოსი; 3. მწიგნობართუხუცესი, იგივე ჭყონდიდელი ეპისკოპოსი; 4. მოძღვართ-მოძღვარი. ეს ოთხი ბერი, ჩანს, სინამდვილეში წარმოადგენდა მეფის კარზე მუდმივად მოქმედ სახელმწიფო საბჭოს, რომლის ერთ-ერთი წევრი მწიგნობართუხუცესი – უკვე ნამდვილად უნდა ყოფილიყო (ყოველდღიურად) ხელმწიფის კარზე⁴³⁶ და მეფის სახელით ემართა სახელმწიფო საქმეები. ანუ თანამედროვე ტერმინოლოგიით, როგორც ეს გარკვეულია ივანე ჯავახიშვილის მიერ – იგი იყო პრემიერ-მინისტრი, თავმჯდომარე მთავრობისა (იხილეთ აქვე, საქართველოს ეკლესიის მმართველი იერარქია, „ვაზირთუხუცესი“).

დარბაზობის სხდომას, როგორც აღვნიშნა, ესწრებოდნენ: მეფე, ოთხი ბერი, უხუცესები (ვეზირები), ეპისკოპოსები, წინამძღვრები, საქვეყნო ხელისუფალნი. „ოთხ ბერს“ – განსაკუთრებული უფლება ჰქონდა საქვეყნო და მართვის საქმეში, იმავდროულად, ისინი ეკლესიის

⁴³⁶ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. II, გვ. 254.

მმართველები იყვნენ. ზემოაღნიშნულით უნდა ყოფილიყო გამოწვეული ჩვენი მემკვიდრის მტკიცება „დარბაზის კარიდან“ საეკლესიო „წესების“ გამოცემის შესახებ: „მონასტერნი და საეპისკოპოსონი და ყოველნი ეკლესიანი წესსა და რიგსა ლოცვისასა და ყოველისა საეკლესიოისა განგებისას დარბაზის კარით მიიღებდიან, ვითარცა კანონსა უცდომელსა და ყოველად შეენიერსა და დაწყობილსა, კეთილწესიერებასა ლოცვისა და მარხვისასა“⁴³⁷.

შეიძლება ითქვას, მემკვიდრის ამ ცნობას ადასტურებს „ხელმწიფის კარის გარიგების“ ავტორი: „გელათისაგან კიდე საყდარნი და სხვანი მონასტერნი და ეკლესიანი, ხუცესნი და მონაზონნი და რაც საეკლესიონი დასნი არიან, ყველა ჭყონდიდელის და საწოლის მწიგნობარის სახელოსია“⁴³⁸. მაშასადამე, საეკლესიო დასი ხელმწიფის კარიდან იმართება, მაგრამ არა საერო ხელისუფლის, არამედ სასულიერო წოდების, მაგრამ ქვეყნის მმართველი ხელისუფლის – ჭყონდიდელის მიერ. ამ უფლებას მას, ჩანს, აძლევს „ოთხი ბერი“ საბჭო. ამ გასოცარი ფაქტის ახსნა შეიძლება ნიკო მარის სიტყვით – „ძველ საქართველოში საერო და სასულიერო ძალაუფლების ერთობა წარმოადგენდა უდავო ფაქტს“.

ძველ საქართველოში სახელმწიფო და საეკლესიო ხელისუფლება გაერთიანებული იყო, მის მიერ ქვეყანა და ეკლესია ერთი ძალაუფლებრივი ცენტრიდან ერთიანი ძალაუფლებით იმართებოდა. საერო და სასულიერო ძალაუფლებების ერთ ხელში ჰარმონიული, სიმფონიური თავმოყრა – ძველი ქართული (რუის-ურბნისის კრებამდელი) ნაშთი უნდა ყოფილიყო. როგორც ჩანს, რუის-ურბნისის კრებაზე სახელმწიფო ხელისუფლებამ კანონიერი სახე მისცა ამ უკვე არსებულ ფაქტს, მწიგნობართუხუცეს-ვაზირთუხუცესის თანამდებობის დაწესებით თუ მისი ძველთაგანვე მოპოვებული უფლების აღიარებით. ნიკო მარის აზრით, მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელის, ანუ სახელმწიფოში მეფის შემდეგ მეორე სახელისუფლებო პირის, თანამდებობის დაწესება უნდა ყოფილიყო საქართველოში ოდესღაც არსებული საერო და სასულიერო ძალაუფლების ერთ ხელში თავმოყრის ტრადიციის გვიანდელი გადმონაშთი, რომლის მინამსგავსია ხვეისბერობის ინსტიტუტი მოხევეებში (იხ. ქვემოთ პარაგრაფი „მწიგნობართუხუცესი“). სახელმწიფო ხელისუფლება, ჩანს, საქართველოს გაერთიანების, ანუ XI საუკუნის შემდეგ დაინტერესებული იყო მძლავრი საეკლესიო

⁴³⁷ ქართლის ცხოვრება, ტ. I, გვ. 352. ⁴³⁸ ქართული სამართლის ძეგლები, II, გვ. 82

ხელისუფლება გაეერთიანებინა სახელმწიფო ხელისუფლებასთან და ამით ერთიანი ხელისუფლება მიეღო. მ. ლორთქიფანიძის, ისევე, როგორც ზოგადად ქართული ისტორიოგრაფიის თვალსაზრისით, რუის-ურბნისის კრების მეშვეობით სახელმწიფომ დაიმორჩილა ეკლესია, იმდენად, რომ თვით დარბაზის კარიდან იღებდა ეკლესია „წესსა და კანონებს“, რომელნიც „უცთომელად“ უნდა მიინეულებო, ასეთია ინტერპრეტირება მემატიაანის ცნობილი ცნობისა, რომელიც ზემოთაა მოტანილი, მაგრამ „დარბაზის კარი“, თვითვე წარმოადგენდა საეკლესიო ორგანოს გარკვეული თვალსაზრისით, ამიტომაც მას უფლება ჰქონდა გამოეცა საეკლესიო დადგენილებანიც აღსასრულებლად. მაშასადამე, ყოფილიყო საქართველოს საეკლესიო სამართლის წყარო, ამიტომაც არაა მართებული აზრი, თითქოსდა რუის-ურბნისის კრებამ ეკლესია დაუმორჩილა სახელმწიფოს.

სახელმწიფო დარბაზობის სახე ჰქონდა ბაგრატ IV-ს მიერ მოწვეულ კრებას, რომელმაც საეკლესიო საკითხი გაარჩია ორ მონასტერს შორის. დარბაზობის სხდომის სახე ჰქონდა ჭულევის საეკლესიო კრებას, რომელზედაც დამტკიცდა სახელმწიფოებრივი წარმოშობის ბეჟასა და აღბუღას კანონები, რომელთაც კრებამ თან დაურთო ე.წ. „კანონიკური სამართალი“, საკანონმდებლო საეკლესიო კრებაზე ვახტანგ VI-ის მიერ შოძიებული „ყოველნი წიგნი სამართლისანნი“ დამტკიცდა და მიეცა ქვეყანაში ამოქმედების უფლება.

ვახტანგის მიერ შოძიებული სამართლის წიგნები, რომელიც საფუძვლად დაედო ცნობილ ქართულ ვახტანგის სამართალს, შეაფასა და მიიღო კრებამ, რომელიც შედგებოდა კათალიკოზისა და ეპისკოპოსებისაგან. ამ კრებას, როგორც სახელმწიფო დარბაზის სხდომას, მეფესა და უმაღლეს იერარქებთან ერთად ესწრებოდნენ დიდებულნი, დარბაისელნი. ვახტანგ VI-ს, მათი „დამოწმება და ნებართვა“ ესაჭიროებოდა, რათა სამართლის ძველი და ახალი ნორმები ამოქმედებულიყო, როგორც თვით ეს ძველი აღნიშნავს – „დამოწმებითა და ნებადართვითა თვისთა კათალიკოზ-ეპისკოპოს და დიდებულ-დარბაისელთა“⁴³⁹.

უფრო ადრე, XIV ს-ის ბოლოს ჭულევის მონასტერში შემდგარ საეკლესიო კრებას, ანუ რაც იგივეა, ადგილობრივ სახელმწიფო დარბაზს, როგორც აღნიშნეთ, დაუმტკიცებია ბეჟა-აღბუღას სამართალი, რომელიც ამის შემდეგ გაერცვლდა როგორც საეკლესიო და საქვეყნო მოქმედი სამართალი. ამ სხდომას, მთავარ აღბუღასთან ერთად, ესწრებოდნენ მაწყვერელი ეპისკოპოსი, საფარის მოძღვარი, სამცხის, ტაოს, შავშეთის

⁴³⁹ ქართული სამართლის ძეგლები, 1963, ტ. 1, გვ. 101.

და კლარჯეთის ეპისკოპოსები, მეუდაბნოე ბერები, მოწესეები, აგრეთვე, საერო ხელისუფალნიც, რომელთა ერთობლივი „მოწმობით“ კრებამ სამართალი გამოსცა⁴⁴⁰. (ეს კრებები განხილულია ქვემოთ).

კიდევ უფრო ადრე, XIV ს-ის დასაწყისში (1335 წ.) კრებამ, რომელსაც წმიდა მეუფე, ქართლის კათალიკოსი ეფთვიმე ესწრებოდა ეპისკოპოსებთან, ვეზირებთან, მოურავებთან თემისა და თემის ერისთავებთან, ხევისბერებთან, ხევისთავებსა და პეროვანებთან ერთად, მეფის გიორგის ბრწყინვალის თავმჯდომარეობით (ესაა სახელმწიფო დარბაზი) გამოსცა სამართალი, მართალია არა საეკლესიო, არამედ უფრო საერო „მსოფლიო“, მაგრამ როგორც კრება აღნიშნავს, იგი იყო სასაჯულო საქმეთა შემცველიც. სასაჯულო საქმე მთიელი მოსახლეობისა გამოწველილვით შეეძლოთ გაერჩიათ საეკლესიო მთავრებს – „სხვა რაც სასაჯულო საკითხაჲ იყოს, იგი კათალიკოზმან და განაჩენთა მათ ზედა ებისკოპოსთა მათ ჰკითხონ“⁴⁴¹. (ეს კრება განხილულია ქვემოთ).

როგორც ჩანს, ქართული სახელმწიფოებრივი სისტემა, რომელშიც ეკლესიის ვითარცა სახელმწიფოებრივი სხეულისა და ერთეულის თვისებები აღიარებული იყო, თავის ყველაზე უფრო სრული სახით წარმოჩნდა XII საუკუნეში, დავით აღმაშენებლის დროს, რუის-ურბნისის კრების მიერ. დავითმა ძირითადი სახელმწიფო უწყებანი (საშინაო, ფინანსთა, ნაწილობრივ სამხედრო) უშუალოდ ჩააბარა ეკლესიის იერარქს მწიგნობართუხუცესს-ჭყონდიდელს, რომელსაც უმაღლესი სასამართლო – სააჯო კარიც ეჭირა. იგი იყო „ვაზირთ უპირველესი, ფაქტობრივად მეფის მოადგილე, სახელმწიფოს მთელი მართვა-გამგეობის ნამდვილი საჭეთმყრობელი, რომელსაც „ქარის გარიგება“ მეფის მამასაც კი უწოდებს“⁴⁴².

ეს თანამდებობა რომ არა ფიქტიური, არამედ რეალური იყო, ჩანს იქიდანაც, რომ XIII ს-ში, როცა „ოთხ ბერთაგან“⁴⁴³, ანუ სახელმწიფო საბჭოს წევრთაგან ერთ-ერთმა – ქართლის კათალიკოსმა მიქაელმა ხელთ იგდო მწიგნობართუხუცესის თანამდებობაც, ამან შეარყია თამარ მეფის ხელისუფლება. მსგავსი მოხდა შემდგომშიც, ბასილი ჭყონდიდელის დროს. მიქაელ კათალიკოსი, მისი ჭყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესობის დროს, ნიკო ბერძენიშვილის თქმით, „ფაქტიურად გამგე უნდა გამხდარიყო სამეფოსი“⁴⁴³. „მიქაელს ვითარცა ერთდროულად ეკლესიის მესაჯესა და ამავე დროს ვაზირთა უპირველესს

⁴⁴⁰ ქართული სამართლის ძეგლები, 1963, ტ. 1, გვ. 425. ⁴⁴¹ იქვე, გვ. 402.

⁴⁴² იე. ჯავახიშვილი, ტ. VII, გვ. 113. ⁴⁴³ ნ. ბერძენიშვილი, ტ. IX, 1979, გვ. 198.

სახელმწიფო ხელისუფლების ხელში ჩაგდებაც სურდა. მის დაუკითხავად მეფეს არაფერი არ უნდა გაეკეთებინა, ამიტომ მიქაელს, ამიერიდან თვით მეფეზეც კი ძალა და ხელისუფლება ექნებოდა... მიქაელი საერო-სახელმწიფო და საეკლესიო ხელისუფლების მქონებელი და გამაერთიანებელი იყო. - ეს გარემოება სახელმწიფოსა და საერო ცხოვრებაში აუცილებლად ეკლესიის გაბატონებას მოასწავებდა... ეს საისტორიო მეცნიერებაში წოდებულს ცეზარო-პაპიზმს უდრიდა და რომის ეკლესიის უფლებრივ შემეცნებას მიემსგავსებოდა⁴⁴⁴.

თამარის მსგავსად, თავისი უკიდურესი შემოთება ხელისუფლების მოკლების შესახებ გამოხატა ლაშა გიორგის ძე მეფე დავითმაც, როცა ბასილი ჭყონდიდელ-უჯარმელი განდიდდა იმდენად, რომ მეფის მაგიერ (მეფის დაუკითხავად) მოქმედებდა. „თათართა წყლის ღობეზე „სიბაზე“ ყოველწლიურმა გამგზავრებამ ულუ დავითი თავის სახელმწიფოს ჩამოაშორა და ამ გარემოებამ ვაზირთა-უპირველესი დამოუკიდებელ და თვითნება მბრძანებლად აქცია“⁴⁴⁵.

მაშასადამე, მეფის სახელმწიფოში არყოფნის დროს მის ადგილს, ფაქტობრივად, მწიგნობართუხუცესი იჭერდა, ხოლო „ოთხ ბერთაგან“ ერთ-ერთის ხელში თანამდებობის თავმოყრის დროს მეფის ხელისუფლება ირყეოდა. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გამო, ქართული სამართლებრივი სისტემისათვის უცხოა ბიზანტიური განმარტებანი, რომ „იმპერატორი (მეფე) საკრებო დადგენილებებზე მაღლა დგას, არის საეკლესიო იერარქიის წინამძღოლი და კანონმდებელი“ (დიმიტრი ხომატინი, XIII ს.). ასეთი ბიზანტიური უზენაესობა საიმპერატორო ხელისუფლებისა საეკლესიო ხელისუფლებაზე, ზოგიერთი კანონისტიცის თვალსაზრისით, საფუძველს იძლეოდა დაედანაშაულებინათ რამდენიმე იმპერატორი, მათ შორის – რუსეთშიც, ცეზარო-პაპიზმში; ანუ იქმნებოდა ისეთი ვითარება, როცა იმპერატორი საეკლესიო კრებებზეც მაღლა მდგომი, საეკლესიო საქმეთა გამგებელი იყო. ასეთი ვითარება საქართველოში წარმოუდგენელი იყო. აქ საეკლესიო ხელისუფლება არ იჩრდილებოდა სახელმწიფოს მიერ, პირიქით, მათ შორის სიმფონიური ურთიერთობა იყო. როგორც აღინიშნა, საეკლესიო ხელისუფლება არათუ უფლებადკარგული იყო, არამედ ზოგჯერ, გარკვეული გადახრების დროს, მას სახელმწიფო ძალაუფლების თავის ხელში აღებაც კი შეეძლო. მაგრამ მას ეს არასოდეს უნებებია, ასე რომ, ქართული ეკლესია სამართლის მხრივ

⁴⁴⁴ იე. ჯავახიშვილი, ტ. VII, გვ. 115. ⁴⁴⁵ იე. ჯავახიშვილი, ტ. VI, 1982, გვ. 60.

არ ჰგავდა რომაულს, რომელმაც სახელმწიფო ხელისუფლებაზე თავისი უზენაესობა განახორციელა. ქართულმა ეკლესიამ თითქმის XIX საუკუნემდე შეძლო ეროვნულ სახელმწიფო ხელისუფლებასთან სიმფონიური თანაარსებობა. ამიტომაც, მართალია ჩვენ გვაქვს სახელმწიფო წარმოშობის საეკლესიო სამართლის წყაროები, გამოცემულნი ძირითადად ხელმწიფის (საქართველოს მეფის), ანდა სახელმწიფო მთლიანობის დარღვევის შემთხვევაში ადგილობრივ მეფე-მთავართა მიერ, მაგრამ მათი დამტკიცება, ანუ ამოქმედების უფლება ეკლესიის იერარქთა ხელში იყო და მათ მიერ ხდებოდა. სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობა მოგვარებული იყო, ამიტომაც ასეთ წყაროთა უმეტესობა (ესაა სიგელები, „დაწერილები“, „წესები“, „წიგნები“ და სხვ.), ძირითადად, შეეხებოდა ეკლესიისათვის გაწეულ დახმარებებსა და დაწესებულ შეღავათებს, თუმცა მათში ასახულია ის ფაქტიც, რომ საეკლესიო იურისდიქცია საერო საქმეებზეც ვრცელდებოდა.

4. საეკლესიო სამართლის წყაროები ქართული სახელმწიფოებრიობის გაუქმების პერიოდებში

მონგოლების შემოსევებმა არა მარტო გააღატაკა საქართველოს ეკლესია, არამედ მოშალა სიმფონიური ურთიერთობა იქამდე არსებულ ეროვნულ სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის, თუმცა კი მონგოლები ცდილობდნენ დაეცვათ ეკლესიის ხელშეუხებლობა, მისი ქონება, გაეთავისუფლებინათ სასულიერო პირები ხარკისა და გადასახადისაგან. მონგოლთა შემოსევების შემდეგ საქართველოში კვლავ აღდგა ძველებური ურთიერთობანი სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის.

მონგოლთა ხანას განეკუთვნება ერთი საინტერესო ფაქტი საქართველოს ეკლესიის სამართლის ისტორიიდან, რომელიც მიაგავს დასავლეთის ეკლესიაში დაფიქსირებულ გ. წ. „ინტერდიქტს“. როგორც ცნობილია, რომის პაპების მძლავრი იარაღი საერო ხელისუფლებასთან ბრძოლისას იყო ინტერდიქტი, რომლითაც ამა თუ იმ ქვეყანაში ღვთისმსახურების შესრულებას მანამდე კრძალავდა, სანამ ქვეშევრდომები პაპის მიერ განკვეთილ თავიანთ მონარქს არ ჩამოაგდებდნენ. მსგავსი მომხდარა საქართველოშიც ულუ დაეითის დროს.

მონგოლთა მიერ „დამტკიცებულმა“ ხელმწიფემ, ცხადია, შეცვალა იქამდე არსებული დარბაზობის წესი. ახლა უკვე დარბაზი აღარ გამოხატავდა ეკლესიის ინტერესებს, იქ მონგოლების ინტერესები

უფრო იყო დაცული. ამის გამო ეკლესიის ინტერესები ქვეყანაში სწორედ დარბაზის ერთ-ერთი ფრთის მიერ ილახებოდა. კერძოდ, საეკლესიო მამულების მტაცებლებს, რომელთაც წინათ „დაკრულით“ სჯიდა ეკლესია, ახლა დარბაზის სახელმწიფო აღმასრულებელი ხელისუფალნი (ამირსპასალარი, ამირეჯიბი, და სხვ.) აქეზებდნენ. კერძოდ, იქამდე არსებული წესებით: „სამეფო სახლისა და პალატის წესის“ თანახმად, „დაკრულილი“ პირი სახელმწიფოს მიერ უნდა „შერისხულიყო“, ჩამორთმეოდა მამულები და არ უნდა „შეეშვათ ლაშქარში“. ამის ნაცვლად, აღნიშნული დარბაისლები დამკრულველს (ე. ი. საეკლესიო პირს) აიძულებდნენ კრულების ახსნას, ე.ი. უნარჩუნებდნენ მტაცებლებს მიტაცებულ საეკლესიო ქონებას. ქვეყანაში სხვა უამრავი შევიწროებაც ხდებოდა სასულიერო პირებისა. ამის გამო 1263 წელს შეკრებილმა საეკლესიო სხდომამ მეფე გააფრთხილა – „ამისნი მქნელნი ვართ: არც მირონსა გავხსნით, საქართველოსა ეკლესიათა დაებუჯდათ, ხუცესთა დაეაყენებთ წირვისა, ნათელისა და სამკედროთა ზიარებისაგან“⁴⁴⁶. რა შედეგი უნდა მოჰყოლოდა მორწმუნე ქრისტიანთა ქვეყანაში ღვთისმსახურების ტოტალურ აკრძალვას? დასაყვლეთ ევროპაში მსგავს სიტუაციაში აღშფოთებული მოსახლეობა ტახტიდან ჩამოაგდებდა ხოლმე ხელმწიფეს, რომელიც ამავე დროს ეკლესიის მიერ იყო განკვეთილი. მაშასადამე, საქართველოშიც ამ ქმედებას მეფის ტახტიდან ჩამოგდება უნდა მოჰყოლოდა შედეგად. როგორც ჩანს, მონგოლების დროსაც ეკლესიას კვლავ ჰქონდა სახელმწიფო ხელისუფლებაზე ზემოქმედების მძლავრი იარაღი, რაც აისახა კიდევ საეკლესიო საქმეთა გამოცემულ ძეგლისწერაში. ეს საკითხი განხილულია ქვემოთ 1263 წლის საეკლესიო კრების გადმოცემისას.

XVII საუკუნის შემდეგ, ირანისა და ოსმალეთის აგრესიისა და ქართველთა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების დასუსტების გამო, აღმოსავლეთი საქართველო ირანის ხელდებულ ქვეყნად გადაიქცა, მესხეთი კი – ოსმალეთისა. საეკლესიო საქმეებში ირანის შაჰები და მმართველები ერეოდნენ, რომელნიც ზოგჯერ გამოსცემდნენ კიდევ შესაბამის სიგელებს საქართველოს საეკლესიო საქმეთა შესახებ, ზოგჯერ პატრიარქების დამტკიცების საქმეშიც ერეოდნენ.

XVII ს. დასაწყისიდან, ბერი ეგნატაშვილის ცნობით, სპარსეთის მოხელემ – როსტომ მეფე-ხანმა ეპისკოპოსებს ხელფასები დაუნიშნა – „ყოველთათვის ჯამაგირი განუწესა“⁴⁴⁷.

⁴⁴⁶ ქართ. სამართ. ძეგლ., III, 164. ⁴⁴⁷ ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 425.

XVII საუკუნიდან, იმის შემდეგ, რაც აღმოსავლეთი საქართველო ირანის იმპერიის საზღვრებში მოექცა, ქართლის კათალიკოსის დადგენაში საჭირო გამხდარა ირანის შაჰის ნებართვა. „1687 წ. შაჰ-სოლომონი სწერს ფირმანში იოანე კათალიკოსს „რადგან თქვენი წინა მოადგილე (ნიკოლოზი) არ დაემორჩილა ნაზარალი ხანს, იგი განეკეთეთ და თქვენ იოანე დაგადგინეთ“⁴⁴⁸.

„კახეთში საეკლესიო მამულებს დაუწყეს დატაცება და ცილობა, ამის გამო 1707 წელს „დომენტი კათალიკოსი წავიდა ყვენთან საჩივლელად და მისი წყალობის ფირმანით კახეთში ჩავიდა იმამ ყული ხანთან ყარაჯღალაში, გაარიგა საქმე და მივიდა მცხეთაში“⁴⁴⁹. „მოუძღურდა სჯული და განირყვნა წესი საეკლესიო“⁴⁵⁰.

„ოსმალთაგან დაპყრობის დროს ქართული ეკლესიის საქმეებში ერეოდა ოსმალს ფაშა. თბილისის დაპყრობის შემდეგ, 1727 წელს იასეს დახმარებით ბესარიონ ორბელიანს მოუსყიდია ისაყფაშა, „შეაპარა ქრთამი და მიიღო კათალიკოზობა 1728 წ.“⁴⁵¹.

1642 წელი – შაჰ-სეფის ფირმანი საქართველოს საეკლესიო მამულების მოწესრიგების შესახებ: „...ფადიშაჰური შეწყნარებით აღსეკებულმა კათალიკოსმა უწყოდეს – როსტომ ხანს – შეუწყნარებია თქვენი ქრისტიანი მეთაურის, მესაჭეთა შორის რჩეულის თხოვნა და ეედრება, რომ საეკლესიო (სამლოცველო) სახლები გადაეცეს თქვენი კეთილგონიერების განკარგულებაში, რათა მიღებული (დადგენილი) წესების შესაბამისად იხარჯებოდეს (შემოსავალი)...“⁴⁵².

1684 წ. – „აბას ზიად-ოღლის ბრძანება ბრმა ეპისკოპოს ზაქარიასათვის გასამრჯელოს დანიშვნის შესახებ. „გამოვიდა მაღალი ბრძანება მასზე, რომ კახეთის ოლქის ფულადი გამოსავლების მმართველმა წლის დასაწყისიდან თანხა 4 თავრიზის თუმანი იუწყოს ყოველწლიურ გასამრჯელოდ ბრმა ეპისკოპოს ზაქარიასათვის...“⁴⁵³.

1701 წ. – შაჰ-სულთან ჰუსეინის ფირმანი ნაზარალის ბიძაშვილის ეედემოზის კათალიკოსად დამტკიცების შესახებ. „...აყვანილია ჩვენი ბრძანებით კათალიკოსის ხარისხზე ყოფილი კათალიკოსის იოანეს გარდაცვალების დღიდან... საქართველოს მცხოვრებლებმა აღიარონ ქრისტიანთა უწყებელი რჩეული ამა მხარისა დამოუკიდებელ კათალიკოსად“⁴⁵⁴.

⁴⁴⁸ Мухетские акты. с. 238. ⁴⁴⁹ პ. კარბელაშვილი, იერარქია, საქ. ეკლ. კალენდარი, 1900, გვ. 133. ⁴⁵⁰ ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 425. ⁴⁵¹ პ. კარბელაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 238. ⁴⁵² მ. ხუბუა, საქართველოს მუზეუმების სპარსული ფირმანები და პოქმები, 1949, გვ. 10. ⁴⁵³ იქვე, გვ. 22. ⁴⁵⁴ იქვე, გვ. 40.

„გამოვიდა მაღალი ბრძანება... კათალიკოსის სოფლებისა და მხარეების გაფანტული გლეხები... რომელ კუთხეშიც იყონ, შეკრიბონ და დაამკვიდრონ თავიანთ საცხოვრებელ ადგილებზე... დანარჩენ საქართველოს მიწა-წყალის ქართველებმა წინააღმდეგობა არ გაუწიონ მიმოფანტული გლეხების თავიანთ „ადგილ-მამულისაკენ დაბრუნებაში“⁴⁵⁵

„XVII საუკუნის დამდეგს მცხეთაში ჯარით მისული შაჰ-აბასი წინდების ამარა შევიდა სვეტიცხოველში, თავყვანი სცა მას, ხოლო სამღვდელოებას ყველა მამულის ხელ შეუხებლობა ფირმანით დაუმტკიცა“⁴⁵⁶.

სპარსეთის შაჰი ნადირის 1742 წლის ფირმანში ვკითხულობთ შემდეგს: „წყალობითა უზენაესი ღმრთისათა გამოიცა უმაღლესი ბრძანება: მაღალხარისხოვანმა კახეთის მოადგილემ თეიმურაზ ხანმა, ქართლისა და კახეთის სამღვდელოებასთან და თავად-აზნაურობასთან ერთად, მომახსენეს, რომ მათი კათალიკოზი გარდაიცვალა, ხოლო მის ადგილას აურჩევიათ მაღალ-უსამღვდელოესი ნიკოლოზი და მთხოვენ მის დამტკიცებას. მათი სურვილის თანახმად, ვამტკიცებ ნიკოლოზს კათალიკოზის ხარისხში და ამ წლის დამდეგიდან ვუნიშნავ, წინანდელი კათალიკოზების მაგალითის მიხედვით, ჯამაგირს 1000 მანეთს ნადირისას, რათა იგი აღასრულებდეს ამ თანამდებობას...“⁴⁵⁷.

ორი წლის შემდეგ კათალიკოზი ნიკოლოზი გარდაიცვალა და მის ადგილზე არჩეულ იქნა ანტონ I. იგივე შაჰი ამტკიცებს ამ კათალიკოსსაც და ვალად უწესებს: „განაგე შენი სამწყსო მანდაური წესებისა და ჩვეულებათა თანახმად, მცხოვრებთა სასიამოვნოდ, ხოლო თავადებს, დიდებულებსა და ხალხს ბრძანებას აძლევს: „მიიღეთ იგი თქვენს კათალიკოსად, სამღვდელოების თავადად და ყველა სასულიერო საქმეში უფროსად“⁴⁵⁷. 1620-იანი წლებიდან ქართლ-კახეთს შაჰმადიანი მმართველები მართავდნენ, რამაც საეკლესიო წყაროებსაც თავისებური სახე მისცა.

მთლიანად განსხვავდებოდა საეკლესიო სამართლის წყაროების მხრივ დასავლეთ საქართველოს ეკლესია. აქ კათალიკოსს კვლავინდებურად ირჩევდა ადგილობრივი საეკლესიო კრება. რადგანაც დასავლეთ საქართველომ, ანუ „აფხაზეთის საკათალიკოსომ“ შეინარჩუნა თავისთავადობა და არც ერთი უცხოელი სახელმწიფო მის კათალიკოსს არ ამტკიცებდა და ხელფასს არ უხდიდა, ცხადია, მისი

⁴⁵⁵ მ. ხუბუა, „საქ. მუზეუმის სპარსული თარგმანები და პოქმები“, გვ. 11.

⁴⁵⁶ გ. როგავა, ქრისტიანული რელიგია და ეკლესია საქართველოში, 1801-1917 წწ., თბ., 1997 წ. გვ. 33. ⁴⁵⁷ Мухетск Аюты, გვ. 238.

მეთაური მიიჩნეოდა „უფროს ანუ უხუცეს“ პირველიერარქად აღმოსავლეთ საქართველოს პირველიერარქთან მიმართებისას (განსხვავებით ძველი საუკუნეებისაგან). ამის შესახებ ცნობებს გვაწვდიან ანტიოქიელი და იერუსალიმელი პატრიარქები: XVII ს-ის იერუსალიმელი პატრიარქი დოსითეოსი წერს: „იბერიაში ორი ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსია, რომელთაც ქართველები უწოდებენ კათალიკოსებს. ქვემო იბერია, რომელსაც ძველად კოლხეთს და ლაზიკას უწოდებდნენ, აქვს ეპარქიები იმერეთში, გურიაში, სამგურლოში, აფხაზეთში, სვანეთსა და მესხეთის ნაწილში. ეს ეპარქიები ექვემდებარებოდნენ კონსტანტინოპოლის საყდარს ფასიდის მიტროპოლიტის საშუალებით... პერაკლე კეისრის შემდეგ - ლევ ისაევროსამდე ქვემო იბერია უკვე იყო ავტოკეფალური საარქიეპისკოპოსო... ქვემო იბერიის კათალიკოსი პატივით უფრო მეტია ზემო იბერიის კათალიკოსზე... იბერები ქვემო იბერიის კათალიკოსს მიიჩნევენ უფროსად, რადგან მეფე, ე.ი. იმერეთის თავი, იწოდება მეფეთა-მეფედ“⁴⁵⁸.

აღმოსავლეთ საქართველოში მაჰმადიანების ბატონობის დროს, იმერეთის, ანუ ქვემო იბერიის სამეფომ და ეკლესიამ შეინარჩუნეს ძველი დამოუკიდებლობა, ამიტომაც „ქვემო იბერიის“ (აფხაზეთის) კათალიკოსის პატივი უფრო მეტად იქნა აღიარებული.

იმავეს წერს მეორე იერუსალიმელი პატრიარქი ქრისანთო ანუ ხრისანფი - „საქართველოში... არქიეპისკოპოსი ქვემო იბერიისა, იწოდება იმერეთის, ოსეთის, გურიის და სრულიად იბერიის უნეტარეს კათალიკოსად, როგორც უფროსი ზემო იბერიის კათალიკოსზე, ხოლო მეორე, ე.ი. ზემო იბერიისა, იწოდება ქართლის, კახეთის, ალბანეთის და სრულიად ზემო იბერიის უნეტარეს კათალიკოსად“⁴⁵⁹.

იმის გამო, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში მაჰმადიანები ბატონობდნენ, ხოლო დასავლეთ საქართველოს მმართველი სამეფო ზედაფენა კვლავაც იყო ქრისტიანული და ეკლესია მართული საკუთარი კრების მიერ, ამიტომაც დასავლეთ საქართველოს კათალიკოსები, ზოგჯერ „სრულიად საქართველოს კათალიკოსებს“ უწოდებდნენ თავიანთ თავს, მაგალითად კათალიკოსი გრიგოლ ლორთქიფანიძე XVIII ს-ის დასაწყისში: „გრიგოლ მწყემსი ქრისტეს მიერ ყოვლისა საქართველოსა კათალიკოზი“⁴⁶⁰.

⁴⁵⁸ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, II, გვ. 90. ⁴⁵⁹ იქვე, გვ. 91.

⁴⁶⁰ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ.1970, III, გვ. 675.

ამ დროისათვის აღმოსავლეთ საქართველო განიხილებოდა ვითარცა ირანის იმპერიის შემადგენელი ნაწილი, ქართლისა და კახეთის „სამეფოებს“ მართავენ ირანელი მოხელეები, თუმცა ეთნიკურად ქართველები, კონფესიურად კი – გამამაღდიანებულები. ამ დროისათვის საეკლესიო მამულები, განსაკუთრებით კი კახეთში მიტაცებული იქნა საერო ხელისუფალთა მიერ. ამავე დროს გარკვეულ ცენტრიდანულ მიდრეკილებას ამჟღავნებდა ალავერდელი ეპისკოპოსი, რომელსაც ფაქტობრივად ემხრობოდნენ კახელი ეპისკოპოსები. ირანის ხელისუფლების მიერ საკათალიკოსო ტახტზე დამტკიცებული (ასეთი დამტკიცება აუცილებელი იყო) კათალიკოს-პატრიარქი დომენტი IV (1705-41) ამ საქმეთა მოსაგვარებლად გაემგზავრა ისპაჰანში და მიაღწია იმას, რომ ირანის შაჰმა მცხეთის საკათალიკოსოს დაუმტკიცა კახეთის საეკლესიო მამულები. ეს იყო დიდი გამარჯვება მცხეთის საკათალიკოსო მთლიანობის შესანარჩუნებლად, ვახტანგ VI-ის რუსეთში გადახვეწის შემდეგ ოსმალებმა ხელში აიღეს აღმოსავლეთ საქართველოს ხელისუფლება, დომენტი IV გაემგზავრა სტამბოლში, სადაც მას აგრეთვე დაუმტკიცეს მცხეთის საეკლესიო მამულები (თუმცა სამშობლოში აღარ გამოუშვეს). ერთი სიტყვით, ზოგჯერ სამართლის წყაროს მცხეთის საკათალიკოსოსთვის (ამ დროისათვის) დამპყრობელთა ხელისუფლების გადაწყვეტილებანი წარმოადგენდა.

იქამდე ვახტანგ VI-მ მოიწვია საეკლესიო კრება, რომელმაც „აღადგინა დარღვეული საეკლესიო სამართალი“ (ნაზრალი ხანის ეპოქაში დაირღვა).

კრებამ გადააყენა საერო ხელისუფლების მიერ დასმული კათალიკოსი და მცხეთის კათალიკოსად ჯანიშინის ძმა დომენტი აირჩია, რასაც მცხეთის მემამულეობის აღდგენა მოჰყვა. 1707 წელს დომენტი კათალიკოსმა შაჰის ბრძანებით ფეოდალებს მინატაცები უკან დააბრუნებინა⁴⁶¹. თუმცა, ცხადია, ძირითადად, საეკლესიო სამართლის წყაროს კვლავ ადგილობრივი კრებები („დარბაზის კარი“) წარმოადგენდა.

„თავისი სამართლის წიგნი ვახტანგმა დარბაისელთა (ე.ი. საერო და საეკლესიო მაღალი ფეოდალების) უშუალო მონაწილეობით შეადგინა“⁴⁶².

როგორც ითქვა, კათალიკოს-პატრიარქმა დომენტი IV-მ (1705-1741) იმას მიაღწია, რომ 1710 წელს კახეთის მეფეს დაეთ II (იმამყულიხანს)

⁴⁶¹ ნ.ბერძენიშვილი, „საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. VI, 1973, გვ. 285.

⁴⁶² იქვე, გვ. 284.

დააწერინა საკათალიკოსო მამულების მფლობელობის სიმტკიცის სიგელი (დომენტი IV-მ ვახტანგის ირანში ყოფნის დროს სცადა სამეფო ტახტის დაკაება!)⁴⁶³.

დამპყრობთა ნება ჩვენს საეკლესიო ცხოვრებაზეც მოქმედებდა იმავე დოზით, როგორც ოსმალეთის იმპერიაში არსებულ სხვა მართლმადიდებელ საპატრიარქოებზე.

5. საეკლესიო სამართლის წყაროები XVIII საუკუნის II ნახევარში

1745 წლიდან ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტზე ქრისტიანი მეფის კვლავ ასელის შემდეგ (თეიმურაზ II, ერეკლე II), მთავარ საეკლესიო საკანონმდებლო ორგანოს კვლავინდებურად ადგილობრივი კრებები წარმოადგენდნენ. მაგრამ ამ დროს უკვე მეფეებისათვის სამაგალითო ორიენტირად გადაიქცა ის დამოკიდებულება სახელმწიფო და საეკლესიო ხელისუფლებას შორის, რომელიც იმ ეპოქის რუსეთის იმპერიაში არსებობდა. კერძოდ, რუსეთის მსგავსად, საქართველოშიც ძალზე გაიზარდა საეკლესიო კრებათა დადგენილებებზე მეფეების გავლენა. მაგალითად, ანტონ I-ის შესახებ ცნობილ კრებას (1755-56 წ.) მეფე თეიმურაზი თვითონ კარნახობდა დადგენილების სახეს, თეიმურაზმა და ერეკლემ კრების დადგენილება გამოაქვეყნეს კიდევ პირადი გადაწყვეტილების სახით. თუმცა ანტონის დაბრუნების შემდეგ კრებებმა თითქმის კვლავ დაიბრუნეს ძველი სახე (ეს საკითხი განხილულია შესაბამისი კრებების განხილვისას).

აღსანიშნავია, რომ დასაველეთ საქართველოს საკათალიკოსოში და, საერთოდ, დასაველეთ საქართველოს სამეფოსა და სამთავროებში დამოკიდებულება სახელმწიფო და სასულიერო ხელისუფლებას შორის კვლავ ძველ ქართულ სახეს ინარჩუნებდა, კერძოდ, თუ აღმოსავლეთ საქართველოში მაკმადიანების გაბატონების გამო ეს წონასწორობა ირღვეოდა, დასაველეთ საქართველოში იგი შენარჩუნებული იყო და თვით XIX ს-ში რუსული მმართველობის დამყარების დროსაც კი არსებობდა. იგი საბოლოოდ მოიშალა 1820-იან წლებში, იმერეთის ცნობილი „ცერკოვნი ბუნტის“ ჩახშობის შემდეგ. მაგალითად, იმის შემდეგ, რაც რუსებმა იმერეთიდან გააძევეს მეფე სოლომონ II და იქ შეიყვანეს საოკუპაციო ჯარები, აღმოაჩინეს, რომ იმერეთის მოსახლეობა

⁴⁶³ ქსე, 3, გვ. 614.

იმართებოდა რომელიღაც ცენტრიდან, რომელიც ავტორიტეტული იყო ყველა ფენისათვის. ძიებამ დაადგინა, რომ არსებობდა ე. წ. „სახელმწიფო საბჭო“, შემდგარი ოთხი მღვდელმთავრისა (ე. ი. ოთხი ბერისა) და დიდებულებისაგან (ეს საბჭო ჯერ კიდევ მეფე სოლომონ II-ის ქვეყანაში ყოფნისას მისი თანამმართველი იყო). ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ამ საბჭოში შემავალი ოთხი მღვდელმთავარი იყო გადმონაშთი ქართველი ხელმწიფის კარზე მყოფი „ოთხი ბერისა“, რომელიც დარბაზის და ქვეყნის მმართველ ბირთვის შეადგენდა და გამოსცემდა დადგენილებებს (იხ. შესაბამისი კრების განხილვა). შესაძლოა, რუსებმა ხალხში ავტორიტეტული ამ „ოთხი ბერის“ გავლენით დააკომპლექტეს საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორა „ოთხი წევრით“ (იხ. ქვემოთ).

6. საეკლესიო სამართლის წყაროები ავტოკეფალიის გაუქმებისას

XIX ს-ის დასაწყისში (1801წ.) რუსეთის იმპერიამ გააუქმა საქართველოს სახელმწიფოებრიობა და მისი ნაწილები თავის შემადგენლობაში შეიყვანა. ამას შედეგად მოჰყვა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება და მისი მოქცევა რუსეთის უწმინდესი სინოდის მმართველობაში. პროფესორ ა. ცაგარელის აზრით, საქართველოს რუსეთის მიერ ანექსირების საკითხი საერთაშორისო სამართლის სფეროს განეკუთვნებოდა, ხოლო საქართველოს ეკლესიის დაქვემდებარება უწმინდესი სინოდის მიერ წარმოადგენდა საეკლესიო სამართლის საკითხს. ამ ორი სამართლის ძირითადი პრინციპები არსებითად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, მაშასადამე, საქართველოს რუსეთთან ე.წ. შეერთებით არ შეიძლებოდა გამართლება მისი ავტოკეფალურობის გაუქმებისა. ამის მაგალითად ა. ცაგარელს მოჰყავდა III მსოფლიო კრების მე-8 მუხლი, რომელმაც ასეთი დაქვემდებარება არ დაუშვა, მიუხედავად იმისა, რომ როგორც კვიპროსის ეკლესია, ისე ანტიოქიის საპატრიარქო ერთ, ბიზანტიის იმპერაში მდებარეობდნენ ტერიტორიულად.

ნ. დურნოვოსა და ქართველი ეპისკოპოსების თვალსაზრისით, რუსეთის უწმინდესმა სინოდმა ჩაიდინა შემდეგი სახის საეკლესიო უკანონობა: საქართველოს ეკლესიის დადგენილებების და მსოფლიო

⁴⁶⁴ Цагарели А. Статьи и заметки по грузинскому церковному вопросу, СПб, 1912, с. XXII.

ეკლესიის თანხმობის გარეშე გააუქმა ძველი ივერიის საკათალიკოსო, მისი ბოლო კათალიკოს-პატრიარქი ძალდატანებით გაასახლა უცხო ქვეყანაში, საქართველოს ეკლესიას ჩამოართვა მამულები, გააუქმა საქართველოს ეკლესიის ადგილობრივი კრებები მთელი საუკუნის მანძილზე (ავტოკეფალიის აღდგენამდე), დააგალა საქართველოს ეკლესიას მისი კრების დაუდგენლად ედღესასწაულა რუსეთის ეკლესიის წმინდანთა დღეები, აგზავნიდა საქართველოს ეკლესიის მმართველად ეგზარქოსებს და სხვ.⁴⁶⁵ ქართული ეკლესიის შერწყმა რუსულთან იმ დროს კანონიკურად არ მომხდარა, რადგანაც ეს შეიძლებოდა მომხდარიყო მხოლოდ კანონიკურ საფუძველზე, ე.ი. საქართველოსა და რუსეთის ეკლესიათა ადგილობრივი კრებების გადაწყვეტილებით, აღმოსავლეთის პატრიარქთა დასტურით, სინამდვილეში კი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია გაუქმებული იქნა იმპერატორის ნება-სურვილით. ჯერ კიდევ 1809 წლის 6 ივნისს საქართველოს მთავარმართებელმა გენერალმა ტორმასოვმა რუსეთის უწმინდესი სინოდის წინაშე დააყენა საკითხი საქართველოს უმაღლესი სასულიერო სამმართველო ორგანოს დიკასტერიის შექმნის შესახებ საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქ ანტონ II-ის დაქვემდებარებაში. საბოლოოდ, იმპერატორის გადაწყვეტილებით კათალიკოსი ანტონ II 1810 წლის 3 ნოემბერს იძულებით გაგზავნეს რუსეთში (ფაქტობრივად დაპატიმრებული, რადგანაც მიუყენეს რუსი მცველები, რომლებსაც თითქოსდა იგი უნდა დაეცვათ, რათა გზაზე რომელიმე ბატონიშვილს არ მოეტაცნა). 1811 წლის თებერვალში გენერალმა ტორმასოვმა სთხოვა უწმინდეს სინოდს თავის ეგზარქოსად საქართველოში, კათალიკოს-პატრიარქის ნაცვლად, დაენიშნა არქიეპისკოპოსი ვარლამ ერისთავი. ამ უკანასკნელმა შეადგინა „პროექტი საქართველოს ეკლესიის გარდასაქმნელად“, რომელიც დაამტკიცა იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა 1811 წლის 30 ივნისს. ამ პროექტის თანახმად, საქართველოს ეკლესიას სათავეში უნდა ჩასდგომოდა სპეციალური ორგანო – დიკასტერია, რომელშიც მღვდელმთავრებთან ერთად არქიმანდრიტებიცა და დეკანოზებიც უნდა შესულიყვნენ. მცხეთისა და ქართლის მიტროპოლიტს უნდა პქონოდა უწმინდესი სინოდის ეგზარქოსის წოდება. ვარლამ ერისთავს უბოძეს ეგზარქოსობა და დაუმტკიცეს რუსეთის უწმინდესი სინოდის წევრობა⁴⁶⁶. ეს მოხდა იმპერატორის ბრძანებით.

⁴⁶⁵ გ. როგაეა, ქრისტიანული რელიგია და ეკლესია საქართველოში, 1801-1917 წწ. 1997, გვ. 111. ⁴⁶⁶ იქვე გვ. 200.

1814 წლის 30 აგვისტოს შეიქმნა საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორა რუსეთის უწმიდესი სინოდის დაქვემდებარებაში. ეგზარქოსი იწოდა საქართველო-იმერეთის ეგზარქოსად, იგი იყო თავმჯდომარე კანტორისა. ამასთანავე, ქუთაისში შეიქმნა დიკასტერია იმერეთის, სამეგრელოსა და გურიის ეკლესიების სამართავად. 1810-1811 წლებისათვის აღმოსავლეთ საქართველოში იყო შემდეგი ეპარქიები: 1. მცხეთის; 2. სიონის ანუ თბილისის; 3. სამთავროს; 4. რუისის; 5. წალკის; 6. სამთავისის; 7. ურბნისის; 8. ნიქოზის; 9. ალავერდის; 10. ნინოწმინდის; 11. რუსთავის; 12. ნეკრესის; 13. ბოდბის. მათი გამგებლობის ქვეშ იყოს 799 ეკლესია, 7 არქიეპისკოპოსი, 746 მღვდელი, 146 დიაკვანი, 661 ეკლესიის მომსახურე, 75 ბერი, 6 არქიმანდრიტი (ქვაბთახევისა, შიომღვიმისა, იკორთისა, დავით გარეჯის იოანე ნათლისმცემლისა, შუამთისა, ლარგვისისა და თირისა⁴⁶⁷), იმერეთში იყო შემდეგი ეპარქიები: 1. ქუთაისის; 2. გაენათის; 3. ხონის; 4. რაჭის – 620 ეკლესიითა და 15 მონასტრით, სამეგრელოში იყო 3 ეპარქია: 1. ჭყონდიდის (მარტვილის); 2. ცაიშის; 3. ცაგერის – 233 ეკლესიით. გურიაში იყო ერთი ეპარქია – ოზურგეთისა. აფხაზეთი შედიოდა სამეგრელოს ეპარქიაში. მაგალითად, სამეგრელოს გაერთიანებული ეპარქიის მიტროპოლიტი გერონტი პაპიტაშვილი (1859-1862) – აფხაზეთის ეპისკოპოსი იყო.

საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანტორასა და ეგზარქოსს დაევაღათ შეემცირებინათ საქართველოს სამღვდელოების რიცხვი, აღარ მოეხდინათ ახლების კურთხევა, რადგანაც იმპერიაში მიაჩნდათ, რომ მათი რაოდენობა ისედაც ძალზე დიდი იყო. ასევე, თავიდანვე მიზნად იყო დასახული შეემცირებინათ საქართველოში საეპისკოპოსოების (ეპარქიების) რიცხვი. მართლაც, საეკლესიო რეფორმის შემდეგ აღმოსავლეთ საქართველოს 13 ეპარქია 2 ეპარქიად იქნა გაერთიანებული. იმერეთის 4 ეპარქია, 1819 წლის 19 ნოემბრის ბრძანებით, 1 ეპარქიად იქნა გაერთიანებული, 1829 წლისათვის სამეგრელოში 3-ის ნაცვლად 1 ეპარქია იქნა დატოვებული, ისიც 1874 წ. გააუქმეს, მიუერთეს იმერეთის კათედრას (სამეგრელოს ეპისკოპოსს ეწოდა ვიკარული ეპისკოპოსი). გურიის (ჯუმათის) სამიტროპოლიტო 1833 წელს შეუერთეს იმერეთის ეპარქიას. სხვადასხვა წელს სისტემატურად მიმდინარეობდა ეპარქიათა შეერთება, გაუქმება და კვლავ აღდგენა⁴⁶⁸.

⁴⁶⁷ გ. როგავა, ქრისტიანული რელიგია და ეკლესია საქართველოში, 1801-1917 წწ. 1997, გვ. 21. ⁴⁶⁸ იქვე, გვ. 25

რუსეთის სახელმწიფო ხაზინაში რუსეთის იმპერიამ გადარიცხა საქართველოს საეკლესიო მიწები, საერთო რაოდენობით სულ 539.649 დესეტინა, აგრეთვე, რუსეთის სახაზინო უწყებას გადაეცა საეკლესიო გლეხები – 15147 კომლი. ხაზინისათვის გადაცემული მიწების ფასი განისაზღვრა 680.031.250 მანეთად (ფაქტობრივ ღირებულებაზე ნაკლებად). ამ მამულების საკომპენსაციოდ საქართველოს საგზარქოსოს ხაზინიდან ყოველწლიურად ეძლეოდა 106.000 მანეთი⁴⁶⁹

საეკლესიო მამულების სახაზინო ფონდში გადასვლის პროცესმა გაიარა 3 საფეხური. I საფეხურზე, 1811 წლიდან 1841 წლამდე საეკლესიო აზნაურები თავიანთი ყმა-მამულით გადაირიცხნენ სახაზინო უწყებაში, სეკულარიზაციის II ეტაპი მოიცავდა 1843-1852 წლებს და ეწოდებოდა – „უძრავი საეკლესიო მამულების სახაზინო უწყებაში გადასვლა“. III ეტაპზე, 1853-1869 წლებში, ყველა დასახლებული თუ დაუსახლებელი საეკლესიო მიწა სამუდამოდ გადაეცა სახაზინო მმართველობას, კირიონის აზრით, ამის სანაცვლოდ სასულიერო უწყებას ენიშნებოდა ყოველწლიური შემოსავალი 760.000 მანეთი⁴⁷⁰.

როგორც რუსული საეკლესიო-სამოქალაქო კანონმდებლობა გვამცნობს, რუსეთის უწმინდეს სინოდს უშუალოდ ემორჩილებოდა ორი სინოდალური კანტორა: მოსკოვისა და საქართველო-იმერეთისა (Грузино-Имеретинская), საქართველოს ეპარქიებისათვის სინოდის განყოფილების მოვალეობას ასრულებდა „საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორა“ ეგზარქოსის მეთაურობით. ირჩევედა კანდიდატებს ეაკანტურ ადგილებზე და უდგენდა სინოდს დასამტკიცებლად“.

1. საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანტორას თავმჯდომარეობდა საქართველოს ეგზარქოსი. ამ კანტორის წევრებს ნიშნავდა უწმინდესი სინოდი⁴⁷¹.
2. ეგზარქოსი ინიშნებოდა უმაღლესი (ე.ი. საიმპერატორო) ბრძანებულებით, უწმინდესი სინოდის წევრის წოდებით (1811 წლის 30 ივლისის და 1817 წლის 14 მარტის ბრძანებულებით).
3. საქართველო-იმერეთის კანტორა, უწმინდესი სინოდის მიერ დაკისრებულ უშუალო მოვალეობათა გარდა, იხილავდა აგრეთვე ეპარქიალური მღვდელმთავრებისაგან მიღებულ საქმეებს

⁴⁶⁹ მ. თაღუმაძე, საეკლესიო გლეხების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა საქართველოში (XIX ს. I ნახევარი). 1993, გვ. 69. ⁴⁷⁰ გ. როგავა, ქრისტიანული რელიგია და ეკლესია საქართველოში, 1997, გვ. 28. ⁴⁷¹ Обзорение Церковно-гражданских узаконений, СПб, 1900, с. 95.

- (ეგზარქატის ფარგლებში) და წყვეტდა მათ წევრების საერთო თანხმობით. უთანხმოების შემთხვევაში, გადასცემდა უწმინდეს სინოდს⁴⁷².
4. უნდა პყოლოდა უშუალო მეთვალყურეობის ქვეშ ადგილობრივი ბერძნული სამღვდელეობა, ნებისმიერი დარღვევა უნდა ეცნობებინა სინოდისათვის, რათა მას თავის მხრივ ეუწყებინა პატრიარქებისათვის და, საერთოდ, აღმოსავლეთის ეკლესიებისა და მონასტრების საქმეებზე, რომელნიც შედიოდნენ ეგზარქატის საზღვრებში, კონტროლი უნდა დაეწესებინა⁴⁷². (იგულისხმება, რომ საქართველოსა და კავკასიაში აღმოსავლეთის, ე.ი. ანტიოქია-იერუსალიმის პატრიარქებს თავიანთი ეკლესია-მონასტრები და მამულები ჰქონდათ).
 5. კანტორას ევალებოდა ღვთისმსახურთა გასამართლება და შეეძლო მათთვის დანაშაულისათვის წოდების ჩამორთმევა⁴⁷².
 6. გასცემდა მეტრიკულ მოწმობებს და სამღვდელეოთა მიერ გაცემულთ ამოწმებდა.
 7. მის გამგებლობაში შედიოდა ქართლ-კახეთის (საქართველოს), იმერეთისა და სამეგრელოს ყველა საეკლესიო ქონება, მისი ყველა შემოსავლითა და გასავლით, ამიტომაც იღებდა ყველა მღვდელმთავრისაგან ანგარიშებს ეპარქიათა მიხედვით და ყოველწლიურად ამის შესახებ ცნობას აძლევდა უწმინდეს სინოდს⁴⁷².
 8. საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორის კანცელარია იმყოფებოდა უწმინდესი სინოდის ობერპროკურორის მიერ გამორჩეული პროკურორის უწყებაში⁴⁷².

საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანტორას უფრო მეტი უფლებამოსილება ჰქონდა, ვიდრე მოსკოვისას.

საერთოდ, თვითონ უწმინდესი სინოდი დაწესდა გაუქმებული რუსული საპატრიარქო მმართველობის (1588-1700 წწ.) სანაცვლოდ, 1721 წელს იმპერატორ პეტრე I-ის ბრძანებით. უწმინდეს სინოდს ურთიერთობა მინისტრებსა და უმაღლეს საერო პირებთან უნდა ჰქონოდა სინოდის ობერპროკურორის საშუალებით. რუსეთში პატრიარქობის შემდეგ დეფორმირებულ იქნა იქამდე რუსულ სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის არსებული სიმფონია. სახელმწიფო წარმართავდა ყოველგვარ საეკლესიო საქმიანობას, მკაცრად აკონტროლებდა საეკლესიო ცხოვრებას. კრებებს აღარ იწვევდნენ. მათ ნაცვლად დადგენილ იქნა ე.წ. „მცირე კრება –

⁴⁷² Обзорение Церковно-гражданских узаконений, СПб, 1900, с. 95.

უწმინდესი სინოდი“, რომელიც გადაიქცა საეკლესიო ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოდ. ამავე დროს უწმინდესი სინოდი იყო სახელმწიფო დაწესებულება, სენატის, სახელმწიფო საბჭოს ანდა მინისტრთა კაბინეტის მსგავსად. სინოდის ყველა დადგენილება გამოდიოდა ტვიფრით: „მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის ბრძანებით“, მისი ვიზირება უნდა მოეხდინა აგრეთვე სინოდის ობერპროკურორს⁴⁷³.

როგორც აღინიშნა, 1815 წლიდან დიკასტერია ქუთაისშიც უნდა დაარსებულიყო, მაგრამ შექმნილი ვითარების გამო რუსულმა ხელისუფლებამ ვერ შეძლო დასავლეთ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება. მას მეთაურობდა აფხაზთა კათალიკოსის ადგილზე მჯდომი მიტროპოლიტი დოსითეოს ქუთათელი (წერეთელი), რომელსაც 1798 წელს სოლომონ II-მ უბოძა კათალიკოსობა, მაგრამ დოსითეოსმა ფაქტობრივად არ იწეობდა ამ უმაღლესი ტიტულის მიღება, რადგანაც სურდა საქართველოს ეკლესიური გაერთიანება ქართლის კათალიკოს-პატრიარქის ერთმთავერობით. ქვეყნის პოლიტიკური გაერთიანების მომხრე იყო გაენათელი მიტროპოლიტი ექვთიმე (ეფთვიმე შერვაშიძე, გურიის ერისთავის შვილი).

აღმოსავლეთ საქართველოში საეკლესიო ქონება აღწერეს და იგი საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანტორას დაუქვემდებარეს. იმერეთში რუსებს ეკლესიის ქონების აღწერა ხალხმა არ დაანება, მიუხედავად ეგზარქოს ეარლამისა და 1817 წლიდან ეგზარქოს თეოფანე რუსანოვის მცდელობისა. იმერეთის საეკლესიო აჯანყება უსასტიკესად წაახშევს 1820 წელს. ეკლესიის დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლი მიტროპოლიტი დოსითეოს ქუთათელის შესახებ გაიცა ბრძანება: „თუ ცოცხალი იგდეთ ხელთ – მოკალით, მაგრამ მისი ცხედარი მანდ არ დატოვოთ, საქართველოს გარეთ უნდა დაემაზხოთ“. დოსითეოსი ცემით მოკლეს ტომარაში ხელფეხშეკრული.

ექვთიმე გაენათელი შეიპყრეს და ნოვგოროდში გადაასახლეს. იმერეთის ოთხი საეპისკოპოსო გაუქმდა და მათ ნაცვლად შეიქმნა ერთი ეპარქია – 618 ეკლესიით, 15 მონასტრით, 693 მღვდლით, 1800 საეკლესიო გლეხის კომლით, 130 საეკლესიო აზნაურის კომლით, 186 საეკლესიო აზნაურების გლეხების კომლით, საეკლესიო ქონება იმართებოდა საეკლესიო მოურავების ინსტიტუტის მიერ⁴⁷⁴. „საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორა საქართველოს ეგზარქოსის თავმჯდომარეობით“ შედგებოდა ოთხი წევრისაგან: 3 არქიმანდიტი და 1 დეკანოზი⁴⁷⁵.

⁴⁷³ Обзорние Церковно-гражданских узаконений, СПб, 1900, с. 111. ⁴⁷⁴ გ. ვაჭრიძე, იმერეთის დროებითი მმართველობა, 1999 წ. გვ. 250. ⁴⁷⁵ В.Цыпин, церковное право, с. 237-238.

საქართველოს საეგზარქოსოს უმთავრესი მიზანი იყო ათასწლეულთა მანძილზე დაგროვილი ქართული საეკლესიო ქონების გადაცემა რუსეთის ხაზინისათვის, რასაც მიაღწიეს XIX ს-ის 50-იან წლებში, ამის შემდეგ უმთავრეს ორიენტირად დაისახა ქართველი ხალხის გარუსება რუსული საეკლესიო მმართველობის მეშვეობით. ამ ეპოქაში რუსული ეკლესია და მისი ნაწილი საქართველოს საეგზარქოსო იმპერიული მმართველობის შემადგენელი ერთეული იყო.

7. საეკლესიო სამართლის წყაროები ავტოკეფალიის აღდგენის უმედეგ

1917 წლის კრებებმა (მარტი-სექტემბერი) აღადგინა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია, მას სათავეში ჩაუდგა უწმინდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი.

ამ კრებებით დაიწყო ახალი პერიოდი ჩვენი ერისა და ეკლესიის ცხოვრებაში კვლავინდებურად აღდგენილ იქნა ადგილობრივი საეკლესიო კრებების, როგორც უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოების მოწვევა. 1917 წლიდან 1995 წლის ჩათვლით კრებათა ანგარიშები მოცემულია შესაბამის ადგილზე მათ შორის აღსანიშნავია ის კრებები, რომელთაც გამოსცეს „მართვა-გამგეობის დებულებები“. ისინი 1917, 1920, 1928, 1945, 1995 წლებში გამოიცა.

მიუხედავად ამისა, საქართველოს ეკლესიას სამართლის სფეროში უკვე აღარ ეჭირა ის ადგილი, რომელიც ტრადიციული იყო მისთვის, ვიდრე თითქმის ავტოკეფალიის გაუქმებამდე.

რუსეთის წმიდა სინოდისა და იმპერიის სახელმწიფო მოხელეებისათვისაც კი ცნობილი იყო ის ფაქტი, რომ XX ს. ავტოკეფალური მოძრაობა მიზნად ისახავდა არა მხოლოდ საეკლესიო დამოუკიდებლობის აღდგენას, არამედ მის საბოლოო მიზანს წარმოადგენდა საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენა („თავისუფალ ეკლესიას გვერდით ამოუყვენოთ დამოუკიდებელი საქართველო“ – ლეონიდეს სიტყვებია).

ავტოკეფალური მოძრაობის წიაღში წარმოიშვა იდეა საქართველოს ადმინისტრაციული გაერთიანებისა. საქმე ის იყო, რომ იმჟამად არსებობდა თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიები, სოხუმის, ზაქათალისა და ბათუმის ოკრუგები, მაგრამ ერთიანი ადმინისტრაციული ერთეული „საქართველო“ არ არსებობდა. ქართველი

ერის კონსოლიდაციისათვის ამ უჭველად პირველხარისხოვან პრობლემას განსაკუთრებული ყურადღება მიაპყრო 1904-1917 წლებში ჩატარებულმა უამრავმა, თითქმის 100-ზე მეტმა საეკლესიო კრებამ, უფრო მეტიც, სწორედ ქართული ეკლესიის წიაღში და მასთან დაახლოებულ ინტელიგენტთა წრეებში ჩამოყალიბდა ახალი იდეა, რომ რუსეთის იმპერიის წიაღში არა მხოლოდ ჩამოყალიბებულიყო ადმინისტრაციული ერთეული „საქართველო“, არამედ მას ჰქონოდა სახელმწიფოებრივი ავტონომიაც. საქართველოს ავტონომიის მოთხოვნას სასტიკად ეწინააღმდეგებოდნენ საქართველოში იმჟამად ლიდერობის მქონე სოციალისტური ორიენტაციის პარტიები, საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ 1918-1921 წლებში არსებულ სახელმწიფოს სათავეში ჩაუდგნენ იქამდე მისი თავისუფლების მოწინააღმდეგე სოციალისტები (მენშევიკები), ამასთან, ისინი აღმოჩნდნენ მკვეთრად გამოხატული ათვისტური ორიენტაციისა (ისევე, როგორც მათი თანაპარტიული ბოლშევიკები რუსეთში), ამის გამო მოხდა ისე, რომ საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციამდე (25.02.1921) რამდენიმე დღით ადრე ხელისუფლებამ მიიღო საქართველოს კონსტიტუცია, რომელშიც მთლიანად იყო იგნორირებული საქართველოს ათასწლოვანი სამოციქულო ეკლესია, უფრო მეტიც, საქართველოს სახელმწიფოს შემქმნელი მრავალ-მილიონიანი ქართველი ხალხის ეროვნული სარწმუნოება – მართლმადიდებლობა გაათანაბრებული იყო ქვეყანაში არსებულ მცირე სამწყსოს მქონე სხვადასხვა კონფესიებთან. ასე, რომ საქართველოს სახელმწიფოს შექმნის ერთ-ერთი ინიციატორი და მისთვის იდეურად თავდადებით მებრძოლი ქართული ეკლესია „გამოყვეს“ სახელმწიფოსაგან. ამით მთლიანად გადაჭრეს ეკლესიის ნორმალური არსებობისა და განვითარებისათვის საჭირო ეკონომიკური ძარღვი. ქართული ეკლესია კერძო ორგანიზაციად გადაიქცა. ამგვარ ქმედებებს შედეგად მოჰყვა ქვეყანაში ეროვნულ-პატრიოტული სულისკვეთების დაცემა, ნიჰილიზმი, რამაც გაუადვილა რუსეთს საქართველოს ხელმეორე ოკუპაცია და ანექსირება 1921 წელს, ჩამოყალიბდა ახალი ურთიერთობა ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის. XX ს-ში არსებულ ამ ურთიერთობას კარგად გამოხატავს „საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის კანონმდებლობა ეკლესიის შესახებ“, კერძოდ მისი მე-11 მუხლის თანახმად „ეკლესია ჩამოშორებულია სახელმწიფოს, სკოლა – ეკლესიას“.

1921 წლის 15 აპრილს დეკრეტის „სახელმწიფოს ეკლესიისა და ეკლესიისაგან სკოლის გამოყოფის შესახებ“ მე-14 მუხლის თანახმად,

„საეკლესიო და რელიგიურ საზოგადოებებს არა აქვთ ნება კერძო საკუთრების ფლობისა, აგრეთვე იურიდიული პიროვნებების უფლებასაც მოკლებულნი არიან“. მსგავსია ამ დეკრეტის ყველა მუხლი, სინამდვილეში, ეკლესიაზე უხეშად ზემოქმედებდა სახელმწიფო თავისი დამსჯელი მანქანის მეშვეობით, რომლის ერთ ხილულ ნაწილს XX ს. II ნახევარში „რელიგიურ საქმეთა რწმუნებულის აპარატი“ ეწოდა.

XX ს-ის 90-იან წლებში სსრკ-ის რღვევის შედეგად კელავე წარმოიშვა დამოუკიდებელი საქართველოს სახელმწიფო. სამწუხაროდ, ჯერჯერობით არ ჩანს არსებითი ნიშანი იმისა, რომ სიმფონიური ურთიერთობა ეროვნულ ეკლესიასა და ეროვნულ სახელმწიფოს შორის, რომელიც დამახასიათებელი იყო ძველ საქართველოსათვის, კელავე აღდგეს, რომ ეკლესია არ იყოს კანონმდებლობით გამოყოფილი სახელმწიფოებრივ-საქვეყნო ცხოვრებიდან. არც იმ ფაქტს ექცევა ყურადღება, რომ მსოფლიოს უმრავლეს დემოკრატიულ ქვეყნებში არსებობენ „ეროვნული“, „სახალხო“ სახელმწიფოებრივი სტატუსის მქონე ეკლესიები, რომელთაც მინიჭებული აქვთ უფლება კურირებდნენ აღზრდა-განათლებისა და სოციალურ სისტემებს, ყურადღება მიაპყრონ ხალხის მორალურ-ზნეობრივი სახის გაუმჯობესებას. რისთვისაც ეძლევათ შესაბამისი სუბსიდიები, იმედია, ეს მდგომარეობა ჩვენშიც გაუმჯობესდება.

ამ მხრივ დიდ იმედს გვისახავს 2002 წლის 14 ოქტომბერს საქართველოს უწმიდესი და უნეტარესი კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ისა და საქართველოს პრეზიდენტის მიერ ხელმოწერილი „კონსტიტუციური შეთანხმება საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის“. ეს დოკუმენტი დამტკიცებულია პარლამენტისა და წმიდა სინოდის მიერ და ამჟამად ძალაშია შესული.

ნაწილი II.

თავი I.

**საქართველოს ეკლესიის
საკანონმდებლო კრებები**

1. რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების „ძეგლისწერა“

რუის-ურბნისის ცნობილ საეკლესიო კრებას მრავალი გამოკვლევა მიუძღვნეს გამოჩენილმა ქართველმა მეცნიერებმა. ივანე ჯავახიშვილის აზრით, იგი „ჩვეულებრივი, მორიგი კრება კი არა, არამედ საგანგებო და განსაკუთრებული ყრილობა ყოფილა“⁴⁷⁶.

უნდა აღინიშნოს, რომ ე. გაბიაშვილი კრების მოწვევის თარიღად მიიჩნევს 1105 წელს⁴⁷⁷. ტრადიციული თვალსაზრისით, ეს კრება 1103 წელს მოიწვია დავით აღმაშენებელმა. რ. მეტრეველის მიხედვით, კრება მოწვეულ იქნა 1104 წელს⁴⁷⁸. 1103 წლით კრების დათარიღებას ხელს თითქოსდა ის უშლის, რომ კრების ძეგლისწერა ასეა დასათაურებული: „ძეგლისწერაჲ წმიდისა და ღმრთიუშეკრებულისა კრებისაჲ, რომელი შემოკრბა ბრძანებითა კეთილად მსახურისა და ღმრთიუ დაცულისა მეფისა ჩუენისა დავით აფხაზთა და ქართველთა, რანთა და კახთა მეფისაჲთა, პირთათჳს, რომელნი ქუემო მოცსენებულ არიან“⁴⁷⁹. მიღებული თვალსაზრისით კი, 1103 წლისათვის კახეთ-ჰერეთი მეფეს მიერთებული არ ჰქონდა, მაშასადამე, არც შესაბამისი ტიტული გააჩნდა, მაგრამ ამ ძეგლისწერის დასათაურება შეიძლება გვიანი პერიოდის იყოს. საერთოდ კი, კ. კეკელიძის აზრით, „ძეგლისწერა“ მეტად საყურადღებო ნაშთია ქართული იურიდიული მწერლობისა და არა მარტო ქართულის, არამედ საზოგადოისაც, რამდენადაც იმაში აღიბეჭდა საზოგადო საეკლესიო-იურიდიული ნორმები⁴⁸⁰.

ძეგლისწერა იწყება საღვთისმეტყველო ვრცელი შესავლით. საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელების შესახებ მასში გადმოცემულია ფუნდამენტური თვალსაზრისი, რომ ანდრია მოციქულმა მხოლოდ დასავლეთ ანდა სამხრეთ საქართველოში კი არ იქადაგა, არამედ „მთელ საქართველოში“ და მის დროს არა ქართველთა ერთმა ჯგუფმა მიიღო ქრისტიანობა ქვეყნის რომელიმე კუთხეში – არამედ მთელი ქართველი ერის უმეტესობამ. II-III საუკუნეებში ქრისტიანობა იღვენებოდა და ქრისტიანთა რიცხვიც შემცირდა, ამიტომაც საჭირო შეიქნა წმიდა ნინოს ქადაგება, სამეფო სახლის

⁴⁷⁶ ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი, ტ. VI, 1982, გვ. 54. ⁴⁷⁷ ე. გაბიაშვილი, რუის-ურბნისის საეკლესიო კრება, ჯვარი ვახისა, 1989, №1, გვ. 58. ⁴⁷⁸ ქსე, 8, გვ. 468.

⁴⁷⁹ „ღიდი სჯულისკანონი“, 1975, გვ. 543. ⁴⁸⁰ კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, 1980, ტ. I, გვ. 571.

მოქცევა. ძეგლისწერა ყურადღებას მიაპყრობს, რომ წმიდა ნინომ მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველო კი არ გაანათლა, არამედ სრულიად საქართველო, მთელი ქართველი ერი. თუ რაოდენ დიდმნიშვნელოვანია ასეთი თვალსაზრისი, იქიდანაც ჩანს, რომ დღესაც კი წმიდა ნინოს აღმოსავლეთ საქართველოში მოღვაწედ და მეფე მირიანს აღმოსავლეთ საქართველოს მეფედ მიიჩნევენ, ძეგლისწერის მიხედვით კი მეფე მირიანი სრულიად საქართველოს მეფე იყო და მის დროს როგორც დასავლეთმა, ისე აღმოსავლეთ საქართველომ ერთდროულად მიიღო ქრისტიანობა. ასე რომ, XI-XII საუკუნეთა საქართველოში ეროვნული თვითშემეცნება, ერისა და ქვეყნის სულიერი მთლიანობის შეგნება გაცილებით უფრო მაღალ დონეზე იდგა, ვიდრე შემდგომ, დღევანდელ დღემდე. შესაბამისი ტექსტი ასეთია: „...პირველწოდებული ანდრია, ძმა თავისა მოციქულთაისა პეტრესი, ვიდრე ჩვენდამდევა მოიწია და ქადაგა საცხოვრებელი ქადაგება სახარებისა ყოველსა ქვეყანასა საქართველოისასა და ურიცხვნი სიმრავლენი ერთანი განაშორა საცდურისაგან... უმრავლესმან ერმან ქართლისამან სიმრავლესა შინა ჟამისასა დაივიწყა ქადაგებაი იგი მოციქულთაი და საცთურისავე მიმართ კერპთაისა მიაქცია“⁴⁸¹. ამიტომაც ღმერთმა მოგიველინა წმიდა ნინო, რომელმაც „სარწმუნოებასა მიმართ თვისისა მიიზიდა ყოველი საესებაჲ ყოელისა ქართველთა ნათესავეისაჲ“⁴⁸². მის ქადაგებათა შემდგომ ქართველთა მეფემ მირიანმა კონსტანტინე დიდის ნებით მცხეთაში ჩამოიყვანა ანტიოქიელი პატრიარქი ეუსტათი: „წმიდათა მიერ ხელთა მისთა ნათელ-ილო მან და ყოველმან ერმან ქართლისამან“⁴⁸². როგორც აღვნიშნეთ, ტექსტში ხაზგასმულია მთელი ქართველი ერისა და მთელი საქართველოს ერთდროული გაქრისტიანება შავი ზღვიდან სომხეთ-ალბანეთამდე აღსანიშნავია, რომ ეს წყარო „საქართველოს“ უწოდებს მთელ ქართველთა ქვეყანას, როგორც მოციქულთა, ისე წმიდა ნინოს დროს. ამჟამად კი ზოგიერთი მკვლევარი კრძალავს სიტყვა „საქართველოს“ მოხსენიებას XI საუკუნემდე. მათი მტკიცებით, ეს ტერმინი თითქოსდა მხოლოდ XI საუკუნეში გაჩნდა და ამიტომაც მხოლოდ მის შემდეგ უნდა იქნეს გამოყენებული ისტორიული ფაქტების გადმოცემისას. როგორც აღვნიშნა, რუის-ურბნისის ძეგლისწერა მოციქულთა და წმიდა ნინოს დროინდელ ქართველთა ქვეყანას როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ ნაწილებს „საქართველოს“ უწოდებს. ამიტომაც ჩვენთვის სწორედ ძეგლისწერის მიდგომა უნდა იყოს არსებითი და არა აღნიშნული

⁴⁸¹ „ღიდი სჯულისკანონი“, 1975, გვ. 545. ⁴⁸² იქვე, გვ. 546.

მკვლევარებისა, ამიტომაც „საქართველო“ უნდა ეუწოდოთ ქართველთა ქვეყანას XI საუკუნემდეც.

აღსანიშნავია მეორე ტერმინოლოგიური მიდგომაც. ამჟამად მიჩნეულია, რომ ქართული ეკლესიის მეთაურს „კათოლიკოსი“ ეწოდება V საუკუნის შემდეგ და ამ სიტყვასთან აკავშირებენ ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის მოპოვებას, მაგრამ რუის-ურბნისის კრების ძეგლისწერა „კათალიკოსს“ უწოდებს ქართული ეკლესიის პირველივე მეთაურს IV საუკუნეში. ანტიოქიელმა ეესტათიმ პირველი ქართული ეკლესიის აშენების შემდეგ, „ხელდასხმულ-ყო მას შინა მათთვის ეპისკოპოსი-კათოლიკოსი“⁴⁸³. ასევე ეფრემ მცირეც „კათალიკოსს“ უწოდებს ქართული ეკლესიის პირველ მეთაურს IV საუკუნეში. მართლაც, IV საუკუნეში ქრისტიანობის სახელმწიფოებრივი აღიარება და მთელი ქვეყნის მომცველი ქართული ეკლესიის ორგანიზება, მისი მკაცრი იერარქიული სტრუქტურიდან გამომდინარე, სწორედ იმას გულისხმობდა, რომ მეფის ქალაქში მჯდომი ეპისკოპოსი იქცა ქვეყნის საყოველთაო იერარქად, საყოველთაო ეპისკოპოსად, რომელსაც უნდა დაქვემდებარებოდნენ ქვეყნის პროვინციათა ეპისკოპოსები. „კათალიკოსი“ სწორედ საყოველთაო ეპისკოპოსს ერქვა ბერძნულად, ამიტომაც თუკი ქრისტიანობა ნამდვილად საერთო-სახალხო სარწმუნოებად იქცა IV საუკუნეში და იმავე დროს ორგანიზებულ იქნა ქართული ეკლესია, მის პირველ მღვდელმთავარს საყოველთაო სასულიერო ძალაუფლება უნდა გაეწოდებინა კიდევ მთელ ქვეყანაზე. ქართული ეკლესიის მეთაურის დადგენის ცნობის მოწოდების შემდეგ, „ძეგლისწერა“ ეხება მსოფლიო კრებათა კანონებს, გადმოსცემს მათ და აგრეთვე ეკლესიის წმიდა მამათა მიერ გამოცემულ კანონებსაც. კერძოდ, რუის-ურბნისის კრება აღიარებს შვიდი მსოფლიო კრების, ადგილობრივი კრებებისა და მამათა მიერ მოცემულ კანონებს, „ეს არის წმიდა და საეკლესიო კანონთა კრებული, დაბეჭდილი და შენახული ყოველგვარი შემატებისა და მოკლების გარეშე. ამათი ცოდნა, მიყოლა და მტკიცედ პყრობა მართებს ყველა ქრისტიანულ მადიდებლობის წინამძღვარ მღვდელმთავარს, მღვდლებსა და დიაკვნებს, ჩვენ შორის მოძღვრად სახელდებულ მონაზვნებს და მთლიანად და სრულიად მართლმადიდებელთ ეკლესიას“⁴⁸⁴.

ამის შემდეგ „ძეგლისწერა“ გადმოსცემს მაცხოვრის ქვეყნად მოსვლის მიზეზებსა და მნიშვნელობას, თუ როგორ „მოგვეცა პირველად ბუნებითი და მერმე დაწერილი რჯული“. აღწერს, თუ რა დიდი

⁴⁸³ „დიდი სჯულისკანონი“, 1975, გვ. 546. ⁴⁸⁴ „დიდი სჯულისკანონი, საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1987, გვ. 466.

მნიშვნელობა აქვს „ქრისტესმოყვარე ერის სასულიერო დასთან ერთხმობას“, რომ „ამისთვის იქნა ქრისტესმოყვარე და ღვთივდაცული მეფეების მიერ ღვთისმოყვარე ეპისკოპოსების და ღვთის სათნოებო მამების კრებების მოწვევა დროდადრო, რომ საქმით სრულყოფილი სარწმუნოებით ღმერთთან შეაერთონ ქრისტიანები“⁴⁸⁵; რომ მათი მაგალითისამებრ დავით აღმაშენებელმა გადაწყვიტა მოეწვია საეკლესიო კრება. იქვე კიდევ ერთხელ ხაზგასმით აღინიშნა, რომ კრება სარწმუნოებრივი საკითხების განხილვას არ ეძღვნებოდა, რადგანაც ქართველთა სარწმუნოება უბიწო იყო წარსულში და არც არასოდეს რაიმე ბიწი არ შეხებია მაშასადამე, კრება შედგა საეკლესიო ტრადიციის შესაბამისად, როგორც წარსულში ღვთისმოყვარე მეფეები იწვევდნენ კრებებს.

„ამიტომ შეიკრიბა ღვთისმოყვარე ეპისკოპოსთა, პატიოსან მღვდელთა, ღირს დიაკვანთა, ქრისტესმოყვარე მონაზონთა, დაყუდებულთა და მეუდაბნოეთა კრება ქართლის მიდამოებში, ორ ახლოს მდებარე საეპისკოპოსოში რუისსა და ურბნისში. ქართველთა უბიწო სარწმუნოებას რაიმე ბიწი არ შეხებია, ეს ღმერთმა ნუ ქნას! არ გეცრუნებით შენ, ჩვენს სიწმიდით მშობელო წმიდა კათოლიკე ეკლესიაო, არცა გაგცემთ შენ ჩვენო სიამაყე – მართლმადიდებლობაო, რომლისათვისაც არასოდეს გეილაღაღია, რაც მისი შეცნობის ღირსნი გაუხდით, და რისი მოწმეც ჭეშმარიტებაა. ეს შეკრება მოხდა სხვა, საეკლესიო, სამღვდელო და საქრისტიანო საკითხების ძიებისათვის“⁴⁸⁶.

„არა გეცრუნებით შენ, სიწმიდით მშობელო ჩვენო კათოლიკე ეკლესიაო, არცა განგცემთ შენ, სიქადულო ჩვენო მართლმადიდებლობაო“⁴⁸⁶. კრებას თავმჯდომარეობდა „ყოველისა საქართველოსა დიდი მამამთავარი (ე.ი. პატრიარქი) ყოველად ღირსი მთავარეპისკოპოსი-კათალიკოსი“ იოანე, ე.ი. იოანე იყო პატრიარქი (მამამთავარი), კათალიკოსი და მთავარეპისკოპოსი.

კრებამ თავის მიერ გამოცემული კანონების პირველი მუხლით განკვეთა უღირსი ეპისკოპოსები, რომლებიც „ღირსეულად ვერ ატარებდნენ მღვდელმთავრის პატივს“. ისინი კრებას არც წყევლით „შეუკრავს“ და არც შეუწევენებია, არამედ მისცა ერისკაცებთან ერთად ზიარების ნება. ისინი უნდა ყოფილიყვნენ მეფის მოწინააღმდეგე ეპისკოპოსები. მათ ნაცვლად შეირჩნენ სხვები – „ასაკითაც და საქმითაც სარწმუნონი“.

⁴⁸⁵ „ღიდი სჯულისკანონი“, საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1987, გვ. 467.

⁴⁸⁶ „ღიდი სჯულისკანონი“, 1975, გვ. 549.

კრების კანონების მეორე მუხლიც ეპისკოპოსთა ასაკს შეეხება, რომ არაა საჭირო მათი კურთხევის დროს სულმოკლეობა და აჩქარება. დადგინდა: ეპისკოპოსი ხელდასხმულ იქნეს ოცდათხუთმეტი წლისა, მღვდელი ოცდაათი წლისა, დიაკვანი ოცდახუთი წლისა, წიგნისმკითხველი რვა წლისა (ე. გაბიძაშვილის მიხედვით არა რვა, არამედ თერამეტი წლისა).

მესამე მუხლით აიკრძალა უწესობა, როცა ვინმე ერთსა და იმავე დღეს იღებდა ხელდასხმას წიგნისმკითხველად, იპოდიაკენად, დიაკენად და ეპისკოპოსადაც. თუ რაიმე საჭირო მიზეზი არ არის ასაჩქარებლად, კანდიდატებმა „წელი და წლები უნდა დაყონ თითოეულ ხარისხში, უფრო მეტად დიაკვნობაში“.

მეოთხე მუხლით ეკლესიებში გამოსაყენებლად დაკანონდა გიორგი მთაწმიდელის მიერ თარგმნილი „დიდი კურთხევანი“.

მეხუთე მუხლით აიკრძალა მექრთამეობა ხელდასხმისას (სიმონია). დამნაშავე განიკვეთებოდა.

მეექვსე მუხლით აიკრძალა ნივთების, სიწმიდეთა ჭურჭლის, ეკლესიის ქონებისა და ოქრო-ვერცხლის მოხმარება რაიმე საქმისათვის, „ტყვეთა გამოსახსნელადაც კი“.

მეშვიდე მუხლით აიკრძალა ეკლესიის გარეთ ნათლისცემა, ქორწინება, მონაზვნად აღკვეცა და სხვ.

მერვე მუხლით გვირგვინის პირველად და მეორედ კურთხევის ეამს ნეფედედოფლის ზიარების ნება გაიცა.

მეცხრე მუხლით განისაზღვრა, რომ მეორედ გვირგვინის კურთხევის შემდეგ მღვდელი არ უნდა მისუღიყო ქორწილის სუფრაზე. მეორედ ჯვრისწერა ნებადართული იყო, მაგრამ ეკლესიისათვის არ იყო სათნო.

მეათე მუხლით დადგინდა აკრძალვა ჩვილი ბავშვების ჯვრისწერისა, მაგრამ მათ მშობლებს ნება მიეცათ ჩვილი ქალ-ვაჟის დანიშნისა. სრულწლოვანების მიღების შემდეგ კი ნება ეძლეოდათ ჯვრისწერისა, ამ დროს ქალი არ უნდა ყოფილიყო 12 წელზე უმცროსი.

მეთერთმეტე მუხლი ეხებოდა ქორეპისკოპოსებს. ისინი სჯულის და წიგნის მცოდნენი და უანგარონი უნდა ყოფილიყვნენ.

მეთორმეტე მუხლით შემცირდა მონასტრებში ე.წ. „მოძღვრების“ რიცხვი (ესენი იყვნენ „რჯულის მცოდნენი“, „მერსულენი“), მათი სიმრავლე იყო „მრავალი შოთისა და განხეთქილების მიზეზი“ მონასტერში მხოლოდ ერთი მოძღვარი (დიდში კი შეიძლება ორიც) უნდა ყოფილიყო (იქამდე (ერთ მონასტერში) 5-დან 30-მდე იყვნენ).

* შენიშვნა: მუხლებს ვიხილავთ ეგაბიძაშვილის დაყოფის მიხედვით

მეცამეტე მუხლით აიკრძალა მონასტრებში ეაჭრობა, ე.ი. ერის საეაჭრო შეკრება.

მეთოთხმეტე მუხლით დადგინდა: „ერთ საკურთხეველთან ერთი და იმავე შესაწირავის შეწირვით მრავალი სულისათვის მრავალი მღვდლის მიერ ჟამისწირვა წესი არ არის და უკუგდებულა“⁴⁸⁷. დადგინდა, რომ წირვა დაყენებულიყო არა ერთი რომელიმე პირისათვის, არამედ ყველა ქრისტიანისათვის. ერთი კაცისათვის (ცოცხლის ან მიცვალებულისათვის) წირვის დაყენება შეიძლებოდა მხოლოდ პატარა სამკვეთლოში ან ეგვტერში (ეკლესიის შტოში).

მეთხუთმეტე მუხლით დადგინდა მართლმადიდებლობაში შესული ყოფილი მონოფიზიტის (მველქართულით „ხაჩეცარის“) მონათვლა.

მეთექვსმეტე მუხლით აიკრძალა მართლმადიდებლების ქორწინება არამართლმადიდებლებთან.

მეჩვიდმეტე მუხლში აღნიშნულია, რომ დიდკაცობაში შესულა ჩვეუა „კიდის-კიდე“ ჯერისწერისა, როცა ჯერისწერის დროს სიძე სხვა ადგილას იყო, დედოფალი კი სხვა სოფელსა თუ ქალაქში. მათ ჯვარს წერდნენ ასეთი სახით: სიძესთან დგებოდა დედოფლის წარმომადგენელი მამაკაცი, ქალთან კი სიძის წარმომადგენელი მამაკაცი, რომელთაც ჯვარს წერდნენ. ჯერისწერის ასეთი სახე, ივანე ჯავახიშვილის თანახმად, იმ დროისათვის მიღებული ყოფილა დასავლეთ ევროპაში. ქართულმა ეკლესიამ იგი აკრძალა განკანონებით.

მეთვრამეტე მუხლში ნათქვამია, რომ სოდომელთა ცოდვამ დაამხო სპარსთა, მიდიელთა, სომეხთა და სხვა სამეფოები. „არ ვიცით როგორ შემოაღწია ამ უკეთურებამ ქრისტეს მოღვაწედ სახელდებულ ერში“, ე.ი. საქართველოში. მუხლში აღინიშნა, რომ ამ ცოდვის მქნელნი „არ დაიმკვიდრებენ კურთხევას“.

მეცხრამეტე მუხლი მიმართულია ხატების თაყვანისცემის უარყოფელთა წინააღმდეგ: „ცხადია, ღეთის ხატის თაყვანისმცემელი ღმერთს სცემს თაყვანს მისი საშუალებით და ღეთის ხატის მაგინებელი ღმერთს აგინებს უეჭველად, როგორც წერს ამას წმიდათა შორის დიდი ბასილი“⁴⁸⁸. ხატმებრძოლი განკვეთით დაისჯებოდა.

კრების მდივანი ყოფილა „მეფე დავითის მონაზონი არსენი“, რომელმაც, ჩანს, კრების ოქმი მიართვა მეფეს შესაბამისი მიძღვნით, რაც თან ახლავს „ძეგლისწერას“. კრებამ მრავალჟამიერი სიცოცხლე უსურვა მეფე-დედოფლებსა და ეკლესიის მეთაურებს, საუკუნო ხსენება უსურვა ღირს საეკლესიო მოღვაწეებს.

⁴⁸⁷ „დიდი სჯულისკანონი“, საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1987, გვ. 471.

⁴⁸⁸ იქვე, გვ. 474.

რუის-ურბნისის კრება გვაძლევს მსოფლიო და ადგილობრივ კრებათა შემდეგ ჩამონათვალს:

- I. პირველი მსოფლიო კრება: – „მეფემან კოსტანტინე შეკრიბა პირველი და მსოფლიომ წმიდაჲ კრებაჲ ნიკეას სამას ათ რვა მეტთა წმიდათა მამათანი, რომელთა დასხნეს კანონნი რიცხუთ ოცნი“⁴⁸⁹.
- II. „მეორე წმიდაჲ და მსოფლიო კრებაჲ კოსტანტინოპოლის ასურგასისთა წმიდათა მამათაჲ, რომელთა კანონნი არიან რიცხუთ შეიდ“⁴⁸⁹.
- III. „მესამე ეფესოდასა წმიდაჲ და მსოფლიომ კრებაჲ მცირისა თევდოსის მეფისა მიერ შეკრებულნი, რომელმან დასხნა კანონნი რვანი“⁴⁸⁹.
- IV. „მეოთხე ხალკიდონს ექვსას ოცდაათთა წმიდათა მამათაჲ მსოფლიომ კრებაჲ კეთილად მსახურისა მარკიანე მეფისა მიერ შემოკრებულნი და განმაწესებელი კანონთა რიცხვით ოცდარვათაჲ“⁴⁸⁹.
- V. „მეხუთემან წმიდამან და მსოფლიომან კოსტანტინოპოლის შეკრებულმან კრებამან მცირედ იზრუნა საეკლესიოთა კანონთა განწესებისათჳს“⁴⁸⁹.
- VI. „მექუთსემან წმიდამან და მსოფლიომან კრებამან იუსტინიანეს ზე კეთილად მსახურისა მეფისა გუმბადსა შინა სამეუფოდასა პალატისასა შეკრებულმან აღავსო დაკლებული მისი... დასხნა კანონნი რიცხვით ას და ორნი, კუალად ნიკიისა მეორემან წმიდამან კრებამან დასხნა კანონნი ათ რვა მეტნი“⁴⁸⁹.
- VII. „წმიდასა და მეშვიდესა წმიდათა ხატთათვის შეკრებულსა მსოფლიოსა კრებასა განუწესებინ კანონნი რიცხვით სამნი ოდენ“⁴⁹⁰.

რუის-ურბნისის კრება აღნიშნულთა გარდა ჩამოთვლის შემდეგ „ადგილობრით“ კრებებს I მსოფლიო კრებამდე:

„პირველი ანკურიას, რომელსა დაესხნეს კანონნი ოცდამათხნი“⁴⁸⁹.

„მეორე ნეოკესარიას, დამსხმელი კანონთა ათოთხმეტთაი“⁴⁸⁹.

I მსოფლიო კრების შემდეგ „ადგილობრითი კრებანი“: „ღანგრისაჲ, რომლისა კანონნი არიან ოც“⁴⁸⁹.

„ანტიოქიისაჲ, დამსხმელი კანონთა ოცდახუთთა“⁴⁸⁹.

„ლაოდიკიისაჲ ფრიგიისაჲ და კანონნი მისნი ოცდაერთნი“⁴⁸⁹.

IV მსოფლიო კრების შემდეგ „ადგილობრითი კრება“:

„კართაგენისაჲ და კანონნი მისნი ასოცდაათრვა მეტნი“⁴⁸⁹.

„გუმბადის“ (ტრულის) კრების შემდეგ: „არიან სხუანიცა ორნი მასვე სამეუფოსა ქალაქსა ეკლესიასა შინა წმიდათა და ყოვლად

⁴⁸⁹ „ღიღი სჯულისკანონი“, 1975, გვ. 546. ⁴⁹⁰ იქვე, გვ. 547.

ქებულთა მოციქულთასა შეკრებულნი კრებანი, რომელთა განუჩენიან კანონნი რიცხვთ ათშვიდმეტნი⁴⁹¹.

მსოფლიო კრებათა კანონების შემდეგ რუის-ურბნისის კრება ჩამოთვლის „მამათა მიერ განწესებულ“ კანონებს:

1. „დიონისიოს ალექსანდრიელ მთავარეპისკოპოსისა კანონნი ოთხნი“⁴⁹¹;
2. „პეტრე ალექსანდრიელთა მღვდელთმთავრისა და მოწამისა კანონნი ათხუთ მეტნი“;
3. „გრიგოლი ეპისკოპოსისა ნეოკესარიელისა საკვირველთმოქმედისა ეპისტოლე კანონიანი“;
4. „დიდისა ბასილის კანონნი ოთხმოცდახუთნი“, მისივე „კანონიანი ეპისტოლეები“: დიოდორეს, გრიგოლ ხუცის, „ხორეპისკოპოსთა“, „მის ქუეშეთა ეპისკოპოსთა“, „ამფილოქეს მიმართ“;
5. „გრიგოლი ნოსელისა კანონნი რვანი“;
6. ტიმოთე ალექსანდრიელისა კანონნი ათხუთმეტნი;
7. ფილოთეოს ალექსანდრიელის სიტყვა, 10 კანონი, 3 ეპისტოლე;
8. კირილე ალექსანდრიელი მთავარეპისკოპოსის 7 კანონი;
9. წმ. გენადი კონსტანტინოპოლელი პატრიარქის ეპისტოლე⁴⁹¹.

⁴⁹¹ „დიდი სჯულისკანონი“, 1975, გვ. 547.

რუის-ურბნისის კრების კანონები

[ძეგლისწერა რუის-ურბნისის კრებისად]
[1103 წ.]

ძეგლისწერა წმიდისა და ღმრთივ შეკრებულისა კრებისად, რომელი შემოკრბა ბრძანებითა კეთილად მსახურისა და ღმრთივ-დაცულისა მეფისა ჩუენისა დავით აფხაზთა და ქართველთა, რანთა და კახთა მეფისასა, პირთათჳს რომელნი ქუემო მოცსენებულ არიან.

[სრული ტექსტი]

ყოვლისავე ხილულისა და უხილავისა სოფლისა და ყოველთავე საცნაურთა და გრძნობადთა ბუნებათა არაარსისაგან არსებად მომყვანებელმან ღმერთმან უხილაეთა მათ და ზესთა სოფლისათა ძალთა ბუნებად უკუდავებითა და უხრწნელებითა შეამკო; ხოლო ქუენადსა ამის სოფლისაგანნი ყოველნი ქმნისა და ხრწნილებისა შორის განაწესნა.

ამისსა შემდგომად მოიგონა ახალი რამე და უცხოვ დაბადებული, რომელსა თუთ მის თავადისაცა დამბადებელისა, და სიტყუერისა და პირუტყუსა და ყოვლისავე აგებულისა ბუნებისა ზიარებად თავსა შორის თუსსა მოაქუნდეს. და მის მიერ, ვითარცა საზოგადოვსა საკრველისა მიერ, შეერთებად ღმრთისა შემოკრბებოდინ ყოველნი დაბადებულნი; და თანად ხუთნივე სახენი ყოველთა არსთა განყოფილებისანი დაიკსნებოდინ; რომელი ვითარცა მეორე რამე სოფელი მცირე დიდსა შინა, ანუ დიდი მცირესა შინა, დაადგინა ქუეყანასა ზედა, ღმრთივ შუენიერი იგი და დიდებული სამოთხე დაასხა აღმოსავალსა ედემისასა.

გარნა ვინაფთგან მან ნივთად თუთმფლობელისა მიცემული მისდა სჯული წინაუკუმოდ საღმრთოვსა ნებისა იკუმია, და შურითა ეშმაკისაფთა და განმცდელობითა დედაკაცისაფთა ცდომილი ძელისა მისგან ცხორებისა და სამოთხისა და ღმრთისა სიბოროტისათჳს ექსორია იქმნა და სიკუდილითა და ხრწნილებითა დასჯილი, ბევრეულთა ვნებათა და ძკრთა მიერ უფლებულ იქმნა.

რამეთუ პირველად სისხლთა მიერ ძმისათა მეწამულ მყოფელმან კელთამან კაინ კუალად მეორისა ღმრთისა მიერისა წყუვისა თანამდებ ყო ქუეყანად.

მერმე სიბოროტემან გმირთამან შენანებაჲ არწმუნა დამბადებელსა უცხოდა მის ცხოველისა კაცისა ესოდენ საკვირველებით დაბადებისაჲ; და წყლითა რღუნისაჲთა აღკოცამ ყოვლისა აღმდგომისაჲ პირისაგან მიწისა.

ამისსა შემდგომად, სილაღითმან კელყოფამან გოდლის მაშენებულთამან, შერეენითა ენათაჲთა და მიმოდაყოფითა ნათესავთაჲთა, მეოთხედ დასაჯა ნათესავი კაცთაჲ.

ხოლო გამოჩინებამან კერპთა სიბორგილისამან და ნაცვალად დამბადებელისა მსახურებამან დაბადებულისამან სრულიად განაშორა და უცხო ყო კაცი შემოქმედისა ღმრთისაგან.

მერმე ღალადებამან სოდომელთა სიბილწით სლვისამან წუნწუბასა თანა აღრეულითა ცეცხლითა მოწუვად აიძულა სოფლები ხუთ ქალაქისაჲ.

კუალად გულფიცხელობასა ფარაოფსასა და უსახურებასა მეგკბტელთასა უცხოთა მძლავრებათათჳს უცხოჲ მიეგო მისაგებელი, და გუამთა მათთა – უცხოდ დამმარხველი საფლავები.

ამისსა შემდგომად დიდი მოსე, შჯული, მღდელობაჲ, მსხუერპლნი, სალხინებელნი თითო სახენი, მსაჯულნი, მეფობაჲ, წინამსწარმეტყუელებაჲ, ყოფადთა წინამსწარი ცნობაჲ, სახის შეცვალებითნი ღმრთის გამოცხადებანი.

მერმეცა კუალად კერპთმსახურებაჲ, თუთ მის მოსეს მიერ ეგკპტით გამოყვანებულისა და სჯულდებულისა, და ესოდენთა პატიეთა ღირსქმნულისა, და პირმშოდ ძედ აღსარებულისა ერისაჲ.

ამისსა შემდგომად კუალად მძლავრებაჲ, კუალად ტყუეობაჲ მრავალგზის მრავალთა ნათესავთა, და უკუანაჲსკენელ ბაბილოენელთა მიერი, რომელთა მეფისა ღმრთის წინა-აღმდგომსა მოგონებასა საქმით ამხილეს სამთა მათ ჭაბუკთა ისრაიტელთა, რაჟამს საკრეველთა რკინისათა განმღვეელმან საჯუმილმან შეუხებლად დაიცვნა მათნი ადვილად განსალევენელნი თმანი და შესამოსელნი, მერმეცა კუალად ქალაქი და ტაძარი, კუალად სჯული და მღდელობაჲ.

და რაოდენნი რაჲ იყვნეს სჯულისანი, და საკრეველისა მის სჯულიერისა მსახურებისანი, გარნა ვერცა ერთი რაჲ პირველ თქუმულთა ამათგანი შემძლებელ იქმნა კურნებად ბუნებისა, გინათუ მტანჯველობითა და საშინელებათა, ანუ ქველის-მოქმედებითთა სიტკობებათაგანი, რომელთა თანა სჯულნიცა უქმ იყვნეს, ბუნებითსა ვიტყჳ და დაწერილსა, და უძლიერესი საკმარ იყო წამალი საღმობათათჳს უბოროტესთა.

ამისთვის, თუთ გუამოვანი იგი სიბრძნე და ძალი და თანა-არსი ღმრთისა მამისა სიტყუად, რომელი დასაბამად იყო, და ღმრთისა თანა იყო, და მარადის იყო, მოვიდა ხატისა თუსისა და უხრწნელთა მათგან და ყოვლად უბიწოთა სისხლთა ჭეშმარიტებით, და საკუთრად ღმრთის-მშობელისა მარადის ქალწულისათა ჯორცნი შეიმოსნა ჯორცთათუს, და სულსა გონიერსა და სიტყუერსა შეეზავა, სულისათუს ჩუენისა მსგავსითა მსგავსსა განწმედად, რამეთუ მიუღებელი უკურნებელცა არს. და თუსისა ქმნულისა წილ თუთ მიითუალა ბრძოლად.

და ესრეთ, ყოველივე ჯორცთა მიერი განგებულებად, ჯუარისა თანა ვნებათა, საფლავსა და ღმრთიე-შუენიერსა აღდგომასა, სრულ ყო რად, ქუეყანასა ზედა დიდებით აღმავალმან ზეცად, წარავლინნა ათორმეტნი მოწაფენი თუსნი, რომელთაცა მოციქულად უწოდა, რადთა ღმრთის მეცნიერებისა ნათლითა, ყოვლით კერძო სოფლისადთ განკადონ ბნელი უღმრთოებისად, და, სახელისა მიმართ წმიდისა სამებისა ნათლის-ცემითა, ასწაონ თაყუანისცემად თანა-არსისა ერთ ღმრთეებისად, და, დამარხვითა საცხორებელთა მცნებათადთა, კუალად აგნენ კაცნი პირველსავე ნეტარებითსა დიდებასა.

ესენი, ვითარცა შარავანდედნი მზისა მის სიმართლისანი, განუფინნეს რად კიდეთა ქუეყანისათა, ყოველი ნივთი კერპორგნუელისა უღმრთოებისად მახვლითა სულისადთა მოჭრეს და ცეცხლითა სარწმუნეობისადთა მოწუეს; და ერქუნითა ჯუარისადთა მოიორნატნეს გულნი შემწუნარებელთა კაცთანი.

და დასთესეს მათ შორის თესლი კეთილად მსახურისა სარწმუნოებისად და მხოლოდსა და ჭეშმარიტისა ღმრთისა მსახურებითი თაყუანისცემად; მრავალთა და სიცრუეით მოპონებულთა ღმერთთა წილ ღმრთიე-შუენიერებით ასწავეს; და საკერპოთა მათ წილ ტაძართა და ბომონთა, სიმრავლენი ეკლესიათა და საკურთხეველთანი აღუმართნეს ღმერთსა, ყოვლით კერძო ქუეყანისადთ.

და სიძულილი სოფლისად და მტერობად ჯორცთად რწმუნებით ასწავეს მათ, რომელთა-იგი ღმრთად შეერაცხა სოფელი და ჯორციელთა გემოთა მძლავრებისადა მონად მიეცნეს თავნი; და განცოფებული იგი სიბრძნე ელლენებრისა სიჩქურისა ვიეთისადამე, სიმარტივითა ღმრთიე-სწავლულისა მათდა სიბრძნისადთა, რომლისათუს იგი პაველეს პბასრობდეს ათინელნი, ყოვლად სიბრძნით მხილებულ-ყვეს, და არცა ერთისა სიტყუსა, ღირსად გამოაჩინნეს მათნი იგი ზღაპართ-მწერლობითნი ჳელოვნებანი.

და დიდისა კლიმინტოსის მიერ დასხნეს კანონნი საეკლესიონი, რიცხვთ ოთხმეოცდახუთნი.

რომელთაგანი ერთი, პირველ-წოდებული ანდრია, ძმად თავისა მოციქულთადასა პეტრესი, ვიდრე ჩუენდამდეცა მოიწია და ქადაგა საცხოვრებელი ქადაგებად სახარებისად ყოველსა ქუეყანასა საქართველოდასა; და ურიცხვნი სიმრავლენი ერთანი განაშორნა საცთურისაგან მრჩობლ ეშმაკეულებისა; და ერთისა ღმრთისა და ქრისტეს მისისა თანაარსით მათით სულითურთ რწმუნებით თაყუანისცემადასწავა; დაღათუ უმრავლესმან ერმან ქართლისამან სიმრავლესა შინა ჟამისასა დაიეიწყა ქადაგებად იგი მოციქულისა. და საცთურისავე მიმართ კერპთადასა მიაქცია.

ამათისა ქადაგებისა ნაყოფად აღმოეცენნეს ყოვლით კერძო ყოვლისა სოფლისადათ სიმრავლენი ღუაწლისა დამდებელისა ქრისტეს სიკუდილსა მიმსგავსებულთა წმიდათა მოწამეთანი; ვინათგან სამასნი, მცირედთა სხუათა თანა, ვიდრე მეფედ ქადაგებდმდე დიდისა კოსტანტინესა შორის გარდაჰდეს წელიწადნი, რომელი-იგი პირველად ქრისტიანე იქმნა მეფეთა შორის და თვთ მოციქულ და ქადაგ საცხოვრებელისა ქადაგებისა, და ნათელსა თავისუფლებისასა მიმფენელ ქრისტიანეთა ღმრთიჲ-შუენერისა მოქალაქობისა.

ამისთავე უკუე ჟამთა სრულიად მომხედნა ჩუენცა აღმოსავალმან მალლით და დედაკაცისა ვისჲე მიერ ტყუექმნულისა, რომელსა-იგი ნუნნად კაპადუკიელად აქა საღმე პონილინიცა ქადაგებენ წიგნნი საეკლესიოთა მოთხრობათანი; სარწმუნოებისა მიმართ თვისისა მიიზიდა ყოველი საესებად ყოვლისა ქართველთა ნათესაეისადა, საკურველთ-მოქმედებითა ნიშებშემოსილთა სასწაულთადათა; რაჟამს იგი ქართველთა მეფემან მირიან, მეფეთა შორის დიდისა კოსტანტინესა მივილინებითა და მისგან გამოთხოეთა მეფობისა თვისისა, ქალაქად მცხეთად შთამოიყვანა ევსტათი დიდი – საყდრის მპყრობელი ანტიოქელთა ეკლესიისადა.

და წმიდათა მიერ ჳელთა მისთა ნათელ-ილო მან და ყოველმან ერმან ქართლისამან, და თვთ პატრიაქთა შორის სახელგანთქმულმან ევსტათი ჳელითა თვისითა შთადევა საფუძველი მაშინ საღმე მცხეთასა აღშენებულისა ეკლესიისადა, რომელიცა ფრიადისა თანა გულსმოდგინებისა განასრულეს რაჲ მათ განწმედად იგი, და ჳელთდასხმულ ყო მას შინა მათთვს ეპისკოპოსი-კათოლიკოსი.

ამან საუკუნოდ ჳსენებულმან მეფემან კოსტანტინე შეკრიბა პირველი და მსოფლიოდ წმიდად კრებად ნიკეას სამას ათრვამეტთა წმინდათა მამათად, რომელთა დასხნეს კანონნი რიცხვთ ოცნი რომლისა პირველად ქმნილ იყენეს სხუანიცა ადგილობითნი კრებანი: პირველი

ანკურიას, რომელსა დაესხნეს კანონნი ოცდაოთხნი; მეორე ნეოკესარიას, დამსხმელი კანონთა ათოთხმეტა.

ხოლო შემდგომად დიდისა მის და მსოფლიოსა კრებისა სხუანიცა იქმნეს ადგილობითნი კრებანი, ვითარ-იგი ღანგრისაჲ, რომლისა კანონნი არიან ოც; და კუალად ანტიოქიისაჲ, დამსხმელი კანონთა ოცდახუთთა; ამათთანა ლაოდოკიისაჲ ფრიგუისაჲ, და კანონნი მისნი – ოცდაერთნი.

ამათსა შემდგომ მეორე წმიდაჲ და მსოფლიოჲ კრებაჲ – კოსტანტინოპოლის, ასერგასისთა წმიდათა მამათაჲ, რომელთა კანონნი არიან რიცხვთ შუდ.

მერმე მესამე – ეფესოსსა წმიდაჲ და მსოფლიოჲ კრებაჲ, მცირისა თევდოსის მეფისა მიერ შეკრებულნი, რომელმან დასხნა კანონნი რვათი.

მეოთხე – ხალდიკონს, ექუსას ოცდაათთა წმიდათა მამათაჲ მსოფლიოჲ კრებაჲ, კეთილად მსახურისა მარკიანე მეფისა მიერ შემოკრებული და განმაწესებელი კანონთა რიცხვთ ოცდარვათაჲ.

მერმე – ადგილობითი კრებაჲ კართაგენისაჲ, და კანონნი მისნი ას ოცდაათურამეტნი.

ხოლო მეხუთემან წმიდამან და მსოფლიომან კოსტანტინოპოლის შეკრებულმან კრებამან მცირედ იზრუნა საეკლესიოთა კანონთა განწესებისათჳს.

არამედ მეექუსემან წმიდამან და მსოფლიომან კრებამან, იუსტინიანესზე, კეთილად მსახურისა მეფისა, გუმბადსა შინა სამეფოსა პალატისასა შეკრებულმან, აღავსო დაკლებული მისი, რამეთუ დასხნა კანონნი რიცხვთ ას და ორნი.

კუალად ნიკიისა მეორემან წმიდამან კრებამან დასხნა კანონნი ათრვამეტნი.

ამისსა შემდგომად არიან სხუანიცა ორნი მასვე სამეფოსა ქალაქსა ეკლესიასა შინა წმიდათა და ყოვლად ქებულთა მოციქულთასა შეკრებულნი კრებანი, რომელთა განუწენიან კანონნი, რიცხვთ ათშუდმეტნი.

ხოლო წმიდასა და მეშუდესა წმიდათა ხატთათვის შეკრებულსა მსოფლიოსა კრებასა განუწესებიათ კანონნი, რიცხვთ სამნი ოდენ.

ამათა წმიდათა კრებათა მიერ განჩინებულთა კანონთა თანა არიან სხუანიცა თითოეულთა მამათა მიერ განწესებულნი და თანა აღრაცხულნი კანონნი:

დვონჯისოს ალექსანდრიელ მთავარ-ეპისკოპოსისა კანონნი ოთხნი;
პეტრე ალექსანდრიელთა მღვდელთ-მთავრისა და მოწამისა კანონნი ათხუთმეტნი;

გრიგოლი ეპისკოპოსისა ნეოკესარიელისა საკურველთ-მოქმედისა ეპისტოლე კანონიანი;

დიდისა ბასილის კანონნი ოთხმოცდახუთნი;

მისივე ეპისტოლე კანონიანი, დიოდორეს მიმართ;

მისივე ეპისტოლე კანონიანი, გრიგოლის მიმართ ხუცისა;

მისივე ეპისტოლე კანონიანი, ხორეპისკოპოსთა მიმართ;

მისივე ეპისტოლე კანონიანი მის ქუეშეთა ეპისკოპოსთა მიმართ;

მისივე, ამფილოქეს მიმართ სულისა წმიდისათვის მიწერილთა

მათ თავთაგან;

გრიგოლი ნოსელისა კანონნი რვანი;

ტიმოთე აღექსანდრიელისა კანონნი ათხუთმეტნი;

ფილოთეოს აღექსანდრიელისა კანონნი, ღმრთის გამოცხადებისათვის

თქუმულისაგან;

მისნივე სხუანი კანონნი ათნი;

მისივე ეპისტოლე, აფიგიონის მიმართ ეპისკოპოსისა;

მისივე ეპისტოლე, აგათონის მიმართ ეპისკოპოსისა;

მისივე ეპისტოლე მინაფს მიმართ ეპისკოპოსისა;

კურილე აღექსანდრიელთა მთავარ-ეპისკოპოსისა კანონნი შუდნი, გენნადი წმიდისა პატრიარქისა კოსტანტინეპოლელისა და მისთანა წმიდისა კრებისა ეპისტოლე, მიტროპოლიტთა მიმართ გარემოთა სამთავროთაფსა.

ესე არიან შეკრებანი წმიდათა და საეკლესიოთა კანონთანი, დაბეჭდულნი და დამარხულნი, თუნიერ ყოველისა შემატებისა და მოკლებისა, და ამათი მეცნიერებად და შედგომად და მტკიცედ პურობად უკმს ყოველთა წინამძღუართა ქრისტეანობითისა მადიდებლობისათა: მღვდელთ-მთავართა და მღვდელთა, და დიაკონთა, და ჩუენ შორის მოძღურად სახელდებულთა მათცა მონაზონთა, და ერთბამად ყოველსა საესებასა მართლმადიდებელთა ეკლესიისასა.

ხოლო ჩუენ ესე ამისთვის მოვიწესენენით, რათა პირველითგან პირი სიტყუსა ჩუენისაჲ განვჰმარტოთ.

ვინამთგან დაჰბადა ღმერთმან დასაბამსა ხატებად და მსგავსებად თუსსა კაცი, ვითარცა პირველ ვიტყოდეთ, რათა მის მიერ, ვითარცა საზოგადოფსა საკრველისა მიერ, ხილულთა და უხილავთაფსა, თავსა თუსსა შეაერთნეს ყოველნი საცნაურნი და გრძნობადნი დაბადებულნი სათნოებით რაჲ, საკუთარ ექმნას იგი შემოქმედსა თუსსა.

ხოლო იგი ეგვიითარისა მის მადლთა სიმდიდრისგან განშიშულდა ცთომისა მის მიერ და განდგომილთა და რისხვეულთა მონათა მონებაჲ მოატყუა თავსა, არამედ არა სახიერმანცა დამბადებელმან

მისმან, რამეთუ ვითარმცა თავს-იდვა უგულებელსყოფამ ესოდენისა კელთა მისთა საქმისად, რომელ არს კაცი.

არამედ უხრწნელსა შინა საშოსა ყოვლად წმიდისა ღმრთის მშობელისა და მარადის ქალწულისასა არღარა პირველისაებრ იჭუსა მადლით, არამედ გუამოვნებით შეაერთა იგი თავსა თვისსა და ზესთა ბუნებისა განაღმრთო მის მიერ მიღებული იგი და მისთანა ერთგუამქმნილი კაცი.

და რომელი-იგი იყო პირმშოი ყოვლისა აგებულისად, თავს იდვა პირმშო მრავალთა ძმათა შორის ყოფამ, რადთა სახელისა მისისა მიმართ წოდებულნი და მადლით ძმად მისსა აღსაარებულნი, რომელი-იგი ყრმათაცა ეზიარა კორციითა და სისხლითა და გუამად ერთისა მის ყოველთა თავისა გამოჩინებულნი, მუნ აღმიყვანეს კუალად განკორციელებითა თვისითა, სადა იგი თვთ არს თავი სასოებისა ჩუენისად; და თანა-მოქალაქე მყენეს წმიდათა და სახლეულ ღმრთისა, და სამკვდრებელად მისსა გამომაჩინეს სულითა, რაჟამს თავისა მიმართ შემოკრბეს თითოეულებამ ასოთა განყოფილებისად და თბისა მიმართ გარდაინიეთოს ვითარებამ ყოვლისა აღსუარულისად.

ვინადაცა ამისთვის მოგუეცნეს პირველად ბუნებითი და მერმე დაწერილი სჯული; ამისთვის იქმნა განკაცებამ ღმრთისად; ამისთვის ქალწულისაგან შობამ, ბაგამ, წარგრაგნამ, ანგელოზნი მადიდებულნი, ვარსკულაფისა სრბამ, მოგუთა ძლუნის-მომრთუმელობამ, წინადაცუყუთამ, ნათლის-ღებამ, ზეცით წაშებამ, განცდამ, ქოლვამ ჩუენთვის და ვნებანი უნებელისანი, განცემამ, შემსჭვალვამ, დაფლვამ, აღდგომამ, აღსლვამ ზეცად; ამისთვის – ქადაგებანი მოცუქულთანი, სისხლნი მოწამეთანი, სწავლანი მოძღუართანი, ოფლნი ღირსთა მამათანი, გულს-მოდგინებანი კეთილად მსახურთა და მორწმუნეთა მეფეთანი, წადიერებანი ღმრთის-მოყუარეთა მთავართანი, კადნიერებანი ღმრთის-სახისა მღდელ-მთავრობისა რწმუნებულთანი, წინამბრძოლისა თვისისა თანა სიმწნით თანა-მბრძოლებანი მღდელთა და სამღდელოთანი, ცოდვისა მიმართ სიმწნით წინაგანწყობანი, ნიეთაგან განშიშულელებისა მონაზონთა დასისანი და მათთანა ერთვმობანი ქრისტეს მოყუარისა ერისანი.

ამისთვის იქმნეს ქრისტეს-მოყუარეთა და ღმრთივ-დაცუულთა მეფეთა მიერ ჟამად-ჟამადნი კრებანი, ღმრთის-მოყუარეთა ეპისკოპოსთა და ღმრთისა სათნო-ყოფილთა მამათანი, რადთა საქმეთა მიერ განსრულელებულითა სარწმუნოებითა შეაერთნეს ღმერთსა ქრისტეანენი.

რომელთასა კეთილად ებაძეა შურსა ჩუენიცა ესე გვრგვნოსანი, მრჩობლ-მარჯუენე და შეყუარებული, გვრგვნი თავისად და სასურველი ძე დაეით; რომელი-ესე ერთბამად მცნეცა არს და ბრძენ,

მართალ და წმიდა, იგივე მყუდროცა და მშვედ, სახიერ და ტკიბელ, მოწყალე და ძვრუქსენებულ და მისგავსებულ სახიერებასა ღმრთისასა, რომელი აღმობრწყინებებს მზესა კეთილთა და ბოროტთა, და ზრდის ყოველთა წვმიტა სწორებით.

ესე ვინაძთგან გარეშეთა ბრძოლათა შინა წინადაუდგრომელობით უბრძოლელ და გარეშისა სახისა ქმნულებითა სხუათა კაცთაგან შესწორებად შეუძლებელ იყო, რამეთუ კეთილ დიდ არს ვითარცა გმირი, შუენიერ არს ვითარცა სიძე, ბრწყინვალე არს ვითარცა ცისკარი, ნაყოფიერ არს კეთილთა მიერ ვითარცა აღმოსავალი, ყუაეილოვან წარმატებათა მიერ ვითარცა სამოთხე ღმრთისაჲ, არა თავს-იდეა, რადთა არა უმეტეს მოღუაწე იქმნეს განბრწყინებად შინაგანთაცა სიკეთეთა სულისათა; ვინაძთგან იგინი წარმდინარ, ხოლო ესენი დაუსრულებელობასა თანა ღმრთისასა-თანა დაუსრულებელ არიან.

ამისთვის შემოკრიბა კრებაჲ ღმრთის-მოყუარეთა ეპისკოპოსთა, პატრიოსანთა მღდელთა და ღირსთა დიაკონთაჲ, ქრისტეს-მოყუარეთა მონაზონთა, დაყუდებულთა და მეუდაბნოეთაჲ, სანახებთა ქართლისათა, მახლობელად ორთა საეპისკოპოსოთა რუისა და ურბნისისა; გარნა არა თუ უბიწოებასა ქართველთა სარწმუნოებისასა ბიწი რადმე შეჰხედებოდა, ნუ იყოფინ ესე, არა გეცრუნენთ შენ, სიწმიდით მშობელო ჩუენო კათოლიკე ეკლესიაო, არცა განგცეთ შენ, სიქადულო ჩუენო მართლმადიდებელობაო, რომლისა არცა განმცემელ ქმნილ ვართ, ვინაძთგან შემეცნებასა შენსა ღირს ქმნულ ვართ, მოწამე არს ჭეშმარიტებაჲ; არამედ სხუათა საეკლესიოთა და სამღდელთა, და საქრისტიანოთა ძიებათათჳს, რომელთა თაჲ, და წინამძღუარ, და პირწმიდისა მის კრებისა იყო, ღმრთისა მიმართისა საკუთრებისა-თანა სიმშვიდითაცა სულისაჲთა მიმსგავსებული მოსესი, და მსგავსად დიდისა სამოელისა წინამლოცველი ერისაჲ და მცხებელი მადლით სრულყოფადთაჲ იოვანე-ყოველად ღირსი მთავარეპისკოპოსი, კათოლიკოსი და ყოველისა საქართველოჲსა დიდი მამათ-მთავარი, და მის თანა სიმრავლე პირველ ცსენებულთა მათ სავსებისაჲ.

[კანონთა ტექსტი] [1]. და პირველად ეპისკოპოსნი ვინმე ვერ-ღირსებით შემოსრულნი პატივსა მღდელთ-მთავრობისასა და უღირსნი ქრისტეს, პირველისა მის მწყემსთ-მთავრისანი, განვეკუთენით და უცხო-ვეყენით მღდელობისაგან, ვინაძთგან არაწმიდისა შეხებაჲ სიწმიდეთაჲ არა-უცთომელობა არს და მახლობელი ღმრთისაჲ, მახლობელ ცეცხლისა არს, და უცმს, რადთა ყოველითურთ ოქრო იყოს; ხოლო არა კრულ ვეყენით და არცა შევაჩუენენით, ნუ იყოფინ,

არამედ ლიტონთა ერისკაცთა-თანა ზიარებად ფლობილ ვეყენით, უკუეთუ ოდენ ამიერითგან მმარხველ იყვნენ სიწმიდისა.

და ნაცვლად მათდა სხუანი დაეადგინენით, რომლისა ჰასაკისაგანცა და საქმეთაგან აქუნდა წამებად და კეთილად განეწუართნეს ჳორცნი დამორჩილებლად სულისა.

[2] ამას-თანა სულ-მოკლებადცა ჳელთ-დასხმათა, ვითარცა უწესოდ და უკანონოდ, დაჳკესენით.

და განვაწესეთ, რადთა ამიერითგან არღარა-ვინ იკადროს ქმნად, თვნიერ ვითარ-იგი განაწესებს კანონი: რამეთუ ეპისკოპოსი ოცდაათხუთმეტისა წლისაჲ, მღდელი ოცდაათისა წლისაჲ, დიაკონი ოცდახუთისა წლისაჲ და წიგნის მკითხველი რვისა წლისაჲ ჳელთ-დასხმულ იქმნებოდინ.

[3] ამას თანა სხუაიცა უწესოდ წესი ჳელთ-დასხმათა დაჳსნად განეაჩინეთ: ვითარმცა მასვე და ერთსა დღესა ჳელნი დაესხნეს ვისმე წიგნის-მკითხველად, კერძო-დიაკონად, დიაკონად და მღდელად, ანუ თუ ეპისკოპოსადცა. რომელი-ესე უკუეთუ იქმნას-ლა სადა ამიერითგან, ჳელთ-დამსხმელი და ჳელთ-დასხმული ერთბამად განიკუთნენ მღდელობისაგან, რამეთუ პირველად წიგნის-მკითხველად და კერძო-დიაკონად ოდენ ჳერ-არს ჳელთ-დასხმად, და ორისავე ამისა ერთსა დღესა შესაძლებელ არს ქმნად და მერმე დიაკონად; და ვითარცა დაყენეს დღენი დიაკონობასა შინა და ჳმსახუროს მღდელთა არა მცირედთა დღეთა, მერმელა მოიყვანონ მღდელობად.

ხოლო უკუეთუ ეპისკოპოსობად მომავალ იყოს, შემდგომად შუდთა დღეთა ეამის-წირვისა მოიყვანონ ჳელთ-დასხმად ეპისკოპოსობისა. და ამას ვიტყუთ მათთვის, რომელთა საჭიროდ რადმე მიზეზი, ასწრაფებდეს, ხოლო რომელთა არცა ერთი-რად აქუნდეს სათანადოდ მიზეზი მასწრაფობელად, მათ წელიწადი და წელიწადნი დაყვენ თვთოეულსა ხარისხსა შინა და უფროდს-ლა დიაკონობისასა, ვინამთგან თვნიერ დიაკონთა სიმრავლისა, ვერად მიიღებს შუენიერებასა საეკლესიოთა წესთაგანი. ამისთვის ვამცნებთ ყოველთა ეპისკოპოსთა, რადთა უფროდს-ლა დიაკონთა განმრავლებისათვის მოღუაწე იყვნენ ეკლესიათა შინა მათთა.

ხოლო მონაზონთა, რომელნი მღდელობად და ეპისკოპოსობად მომავალ იყვნენ, პირველად სრულიად მონაზუნად დიდითა სჳემითა უბრძანებთ განსრულებასა, და ეგრეთღა მღდელობად მოსლვასა.

[4]. ხოლო წესი ჳელთ-დასხმადთა სრულებისაჲ ეგრეთ აღესრულებოდედ, ვითარცა ახალთა შინა კურთხევათა ნეტარებით

მოცსენებულისა მამისა გიორგი მთაწმიდელისათა დაწერილ არს. ეგრეთვე — კურთხევაი ეკლესიისაჲ, და დამყარებაჲ საკურთხეველისაჲ, და წმიდა-ყოფად ღმერთ-მყოფელისა მიპრონისაჲ, ეგრეთ სრულ იქმნებოდედ, ვითარცა მუნ-შინა მოცსენებულ არს.

[5]. ხოლო ქრთამისათუს და საფასისა, რომელსა მიიღებენ ჳელთ-დამსხმელნი, ჳელთდასხმადთაგან, ჳემოთგანისა წმიდათა მოციქულთა და მამათა მოცემისაებრ, განჩინებად ვიკადრებთ ჩუენცა, რათა მოისპოს ეგევითარი-იგი ეკლესიისაგან და აღიწოცოს მღდელობისაგან, მაკურთხეველისა თუსისა თანა, რომლისა ქმნად ამიერიტგან ნულარამცა-ვის უკადრებიეს, რათა არა-იგიცა შევსძინოთ, ვითარმედ შეიწუნოს ვითარცა სუმონ მოგვ პეტრე მოციქულისაგან და ნუმცა მიიღებენ რადთურთით ნუ-რა-რას, ნუ ოდეს: ნუცა პირველ ჳელთ-დასხმისა, ნუცა თუთ მას ჳელთ-დასხმასა შინა, ნუცა შემდგომად ჳელთ-დასხმისა, ნუცა ქრთამსა, ნუცა ძლუნსა, ნუცა ევლოგიასა, ნუცა კათოლიკოსი ეპისკოპოსთაგან, გინა ხუცეს-დიაკონთა და ხორებისკოპოსთა, ნუცა ეპისკოპოსნი დიაკონთაგან და მღდელთა და ხორებისკოპოსთა, ნუცარათ სხუათა სამღდელლოდა დასისაგანთა ანუ რომელთავე საეკლესიოთა მნეთაგან.

[6]. მერმეცა სამღდელლოთა ჳურჯელთა და ღმრთისადა შეწირულთა სიწმიდეთათუს, რომელ არიან: ბარძიმი-ფეშხუემ, სამწერობელნი და ყოველივე ეკლესიათადა შეწირული და ერთგვის ღმრთისადა მიცემული, ოქრომ, ეცხლი, თუალი, მარგალიტი, ჳიქაჲ, სტაფრაჲ, ნაქსოვი, სინი, რვალი, რკინაჲ, ძელი, კეცი, ქვაჲ, ამას განეაწესებთ შედგომითა წმიდათა კანონთაითა, რადთა არა-ვის ჳელეწიფოს ჳმარებად მისსა არა-რად, არცა ტყუეთა საცსრად, დაღათუ ცუდადცა და უწმრად მღებარე იყუნენ და ფერჳითა დასათრგუნველად ისხნენ ეკლესიასა შინა და საჯურჯლესა მისსა.

ხოლო უკეთუ ვინმე იკადროს ამათგანისა რადსაცა გარეგნით მის ეკლესიისა, და თუნიერ მისსა ვითარ-იგი განწესებულ იყოს, და ვითარ სახედცა სამსახურად ეკლესიისა, ანუ საკურთხეველისა შექმნილ იყოს, სხუად რადცა ჳმარებად, მოელოდეთ აქა უკუე ბაბილოვნელთა მეფისა ბალტასარის და ანანიადს და საპფირადს სასჯელსა; ხოლო მუნ-ცეცხლსა საუკუნესა, განმზადებულსა ეშმაკათათუს და ანგელოსთა მისთათუს.

[7]. ამასთანა ესეცა მოვიცსენეთ, ვითარმედ თუნიერ ეკლესიისა და საკურთხეველისა არცა ნათლის-ცემად შესაძლებელ არს, არცა გვრგუნთა კურთხევაჲ, არცა მონაზუნისა ეპისტოლითა გინა სქემითა

კურთხევად, და არცა მონაზონსა ხუცესსა გვრგუნთა კურთხევად ჳელ-ეწიფების, არცა ერისგანსა მღდელსა მონაზონისა კურთხევად.

[8] ხოლო შემდგომად გვრგუნთა კურთხევისა პირველთა და მეორეთა ცოლ-ქმართა წმიდათა საიდუმლოთა ზიარებად უკმს მას დღესა, რომელსა იკურთხნენ უეჭუელად, არა თუ გარდარეულითა რადიმე ბილწებითა შებღალულ იყვნენ, დაღათუ უზიარებლობითაცა განკანონებულ იყვნენ. და მერმე აღსრულებად კანონისა უზიარებლობისა მათისასა.

[9] ხოლო მეორეთა გვრგუნთა მაკურთხეველი ხუცესი სამხრობად ნუ მივალს მათ თანა, ნუცამცა მეორეთა ცოლ-ქმართა პირველნი გვრგუნნი ეკურთხევიან.

ხოლო სხუებრ და არა ესრეთ მოქმედი ამათი ხუცესი უკუე განკუეთისა, ხოლო ერისკაცი უზიარებლობისა თანამდებ იყოს.

[10] კუალად ამასცა განეასაზღვრებთ, რადთა ამიერიტგან არღარა ეკურთხეოდინ გვრგუნნი ჩჩუელთა ქალ-ყმათა, არამედ უკუეთუ საჭიროდ რადმე იყოს, მშობელთა მათთა დიად დაუწინდნენ იგინი ურთიერთას, და რაჟამს ჰასაკად მოვიდენ ორნივე, მაშინ იქორწინნენ.

და ქალი ათორმეტისა წლისასა უმცრომის ნუმცა შეყოფილ არს ქორწინებით მეუღლისადა. ხოლო ამის განჩინებისა დამკსნელი, თანამდებ იყავნ ზემოკსენებულისა მის განჩინებისა.

[11] კათოლიკოსისა და ეპისკოპოსთაგან ხორებისკოპოსი სჯულისა და საღმრთოთა წიგნთა მეცნიერი გამოირჩეოდედ მღდელი ანუ დიაკონი და შიშითა ღმრთისადათა ემცნებოდედ მას უბიწოდ დაცვად ყოველთავე საქრისტეანოთა წესთადა რადთა არა რად მათგანი განსცეს ქრთამისათუს, არცა რად განყიდოს ეეცხლად, ვითარცა იუდა უფალი; რადთა არა შიშთეილიცა მისი დაიმკედროს.

[12] შემდგომად ამათსა ამისიცა სათანადოდ ვჭონეთ მოკსენებად, ვინამთგან მოძღურად წოდებულთა მათ მონაზონთადა ფრიადი და აღურიცხუველი არს სიმრავლე, და ერთსა მონასტერსა შინა ხუთნი და ათნი, მრავალგზის ოცნიცა და ოცდაათნი იპოებიან, დიდი თუ იყოს მონასტერი და მრავლისა შფოთისა და განხეთქილებისა მიზეზსა შემოიღებს სიმრავლე მათი, ამისათუს განეაჩინებთ, რადთა ამიერიტგან დასცხრეს ესევეითარი ესე უწესობადა.

და პირველად ამას განეასაზღვრებთ, რადთა უმღდელოსა არა ჳელ-ეწიფებოდის განმკითხველობად სულთა, არა თუ ეპისკოპოსი იყოს, ანუ მღდელი, ანუ დიაკონი, რამეთუ პირველად შეკრვისა და განკსნისა ჳელმწიფებასა უკმს ქონებად, და ეგრეთ-ღა განკითხვისა

სულთადასა ველ-ყოფად; ამას თანა, რადთა დიდთა მონასტერთა შინა ორ-ორი, ხოლო მცირეთა შინა თითოთ ხოლო კმა იყოს მოძღუარი.

და უკუეთუ ვინმე ამას განჩინებასა გარდაჰხდეს, უეჭუელად ესმეს მას, ვითარმედ ხოლო ვდომისაგანთა მათ და ურჩთა ჭეშმარიტებისათა და მორჩილთა სიცრუისათა რისხვამ და გულისწყრომამ, ჭირი და იწროება და შემდგომი.

[13] წესი იგი, რომელსა კრებულთა დასხმად უწესენ, ნულარამცა კადრებულ არს ქმნად ამიერითგან, ნუცა მონასტერთა შინა შექმნად სავაჭროთა ერის კრებათამ, ნუცამცა-რამ სხუამ სამოქალაქომ და სოფლიომ წესი ქმნილ არს მონასტერთა შინა ოდესცა, რადთა არა სალოცველთა მათ ადგილთა ქუაბ-აეაზაკთა შექმნითა, სულთაცა თქუენთა საფარდულები საღმრთოთსა, სიტყუსა მიერ დაიქცეს, ვითარცა მეკერმეთა მათ ტაბლები, და წმიდათა მამათა და კრებათა მიერ განკანონებისა თანამდებ იქმნნეთ.

[14] ხოლო ერთსა საკურთხეველსა და მასვე და ერთსა წინადაგებასა ზედა წმიდისა შესაწირავისასა მრავალთა სულთათუს მრავალთა მღვდელთა მიერ ქმნამ წმიდისა ჟამისწირვისამ უწესო არს და განგდებულ, რომელი-ესე ნულარამცა სადა ქმნილ არს.

უფროსლა თავად საკურთხეველსა ზედა დიდისა ეკლესიისასა, საეპისკოპოსოსისა გინა მონასტრისასა, ერთისა არავისთუს წეს-არს ჟამის წირვად არაოდეს, არცა ცოცხლისა, არცა მიცვალებულისათუს, თუნიერ აღაპთა და სულისა საკსენებელად განჩინებულთა დღეთადასა, არამედ მის ეკლესიისა მაშენებელთა და შემომწირველთა.

და ერთბამად ყოველთა სულთა ქრისტეანეთა ცოცხალთა და მიცვალებულთათუს ჯერ-არს ჟამის-წირვამ, ხოლო ერთისა კაცისათუს, ანუ ერთისა სულისათუს ეგუტერთა სადმე შინა, ანუ შტოთა ეკლესიისათა ჯერ-არს თითოეულისა ხუცისაგან ჟამის-წირვამ.

[15] რომელნიცა ღმრთის მავნებელობითისა მის წვალებისაგან ხაჩეცართადასა, რომელ არიან სომეხნი, მართალსა და უზაკუველსა სარწმუნოებასა მოუკდებოდინ, და წმიდასა კათოლიკე ეკლესიასა შეერთებოდინ, და ბიწსა მას წვალებასა ერთ-ბუნებიანთა, და ერთისა ნებისა და ერთისა მოქმედებისა ღმრთეებისაგან და კაცებისა შეზავებულისა, და არცა საღმრთოთსა, არცა კაცობრივისა, არამედ შერეულისა რაიმემ და უცხოთსა, ქრისტეს, ჭეშმარიტისა ღმრთისა ჩუენისა, ზედა სიჩქურით მეტყუელთასა შეაჩუენებდენ.

ესრეთ განვაწესებთ მათთუს, რათა სრულიად ნათელ-სცემდენ, ვითარცა წარმართსა, ვინათგან სხუათაცა დიდთა ეკლესიათა ეპკოებთ

მოქმედად ამისსა, ვითარ იგი არს საპატრიაქოდ საყდარი ანტიოქიისაჲ, და ყოველნი მიმდგომნი მისნი ეკლესიანი ყოველისა აღმოსავალისანი.

[16] კუალად განვაწესებთ, რამთა არცა მართლმადიდებელი მამაკაცი მწვალებელსა გინა წარმართსა დედაკაცსა, ანუ დედაკაცი მამაკაცსა შეუუღლნენ. ვინამთგან ყოველი მართლმადიდებელი ტაძარი არს ღმრთისაჲ, დამკვდრებულისა მის მიერ სულისა მისისა ჩუენ შორის; ხოლო ყოველი ბოროტად მადიდებელი, ანუ ყოველად არამადიდებელი ტაძარი არს ეშმაკისაჲ; ხოლო ვითარმედ არცა ერთი ზიარებამ არს ტაძრისა ღმრთისაჲ კერპთა თანა, ვითარ-იგი ბნელისაჲ ნათლისა თანა – მოწამე არს საღმრთოდ მოციქული.

ხოლო რომელმან ამიერითგან იკადროს-და ქმნაჲ ამათი, განიკანონოს იგი პირველ თქმუებითა მით კანონითა.

[17] ვინამთგან ესეცა უწესობამა მრავალთა მიერ აღსრულებულად გუესმა, უფრომსლა დიდთა ვიეთმე და წარჩინებულთა და არა ლიტონად კაცთაგან ქმნილად, რომელ არს კიდეს-კიდე და ერთგან კურთხევამ გურგუნთამ ქორწინებით ერთ-ჯორც ქმნადთა მეუღლეთამ, ვითარ-იგი ჰყოფენ უსჯულოებით დედაკაცისასა უკუე სხვსა ვისმე უცხომსა მამაკაცისა თანა კურთხევასა; ხოლო მამაკაცისასა მამაკაცისავე სხვსა თანა, რომლისასა რამცა იყო სხუად უუწესოესი და უსაცინელესი; ანუ არა ყოველითურთ მსგავს არსა, მარკიონის მწვალებელთა მიერ მკუდრისა-წილ ნათლისცემასა ცოცხალისასა! რამეთუ ესე ერთგან კურთხეულნი მამაკაცი და დედაკაცი ნუუკუე შეირაცხნენ ნახევარ-მემრუშედ ცოლ-ქმრად, ვინამთგან სხვსაჲ ივსენების სახელი, და სხუად წარმოდგომილ არს მუნ; ხოლო ორთა მათ ერთაგან კურთხეულთა მამაკაცთათეს რად ვინ მოიგონოს სახელი, გარნა თუ ვინმე ვრცელითა სიცილითა განბასროს ესევეითარი ესე სჯულისა, და კეთილისა წესიერებისა ჩუენისა, და კაცობრივისა ქცევისა, და ჩუეულებისა გარეგანი უსჯულოებამა.

რომლისათეს ამას განვასაზღვრებთ: რომელნიცა მოაქამდე ესრეთ კურთხეულნი ყოფილ არიან და გარდასულ არიან, იგინი შენდობილ არიან უმეცრებისათვის; ხოლო უკუეთუ აწ სადმე იპოვნენ ვინმე ეგვიეთარნი, იგინი სჯულიერად ცოლ-ქმრად ნუმცა შეირაცხილ არიან.

ამიერითგან კულა ნულარამცა ვისგანმცა კადრებულ არს ქმნაჲ ამისი. და უკუეთუ იქმნას სადა, ოთხნი იგი კურთხეულნი და ორნი მაკურთხეველნი მათნი ხუცესნი, – ექუესნივე განიკანონნენ.

[18] მერმეცა ღმრთის-მოძაგებულისა მის და ღმრთის-განმამწარებულისა, ცოდვათა-უბილწისა საძაგელებისა სოდომელთამსა,

რომლისადა არა უწყით, თუ ვითარ შეეთუსა იგი უბადრუკსა ამას ნათესავსა და სრულიად განაშორნა და უცხოყენა ღმრთისაგან, ვიეთთანაცა პოა თავისა მისადრეკელი.

ამას განვასაზღვრებთ სიტყვთა ღმრთისადათა და სამოციქულოთა კმითა და მამობრივითა განჩინებითა: დაღათუ მრავალგზის ქმნილ არიან მრავალთა ნათესავთა მიერ მრავალნი და რიცხვსა მძღენი ცოდვანი, ვითარ იგი: მტერობანი, შურნი, სიძულილნი, კაცისკლვანი, მრუშებანი, ცრუ-ფიცებანი და უკუანადსკნელი და თავი ყოველთა ბოროტთა – კერპთმსახურებაჲ, და თაყუანისცემისა შეცვალებაჲ და მბადებელისაგან დაბადებულთა მიმართ. გარნა, არცა-ერთისა მათგანისათუს აღძრულ არს აღუძრველი იგი, ვითარცა თვთ იტყოდა აბრაჰამის მიმართ, ვითარმედ დაბადებაჲ სოდომისა და გომორისაჲ მოიწია ჩემდა და გარდამოვეყედ ხილვად, უკუეთუ დაბადებისაებრ მათისა არიან საქმენი მათნი; რომლისა შემდგომად იხილეთ თუ რად იქმნების, და თუ ვითარ ნიეთნი ესე სამსახუროდ კაცთათუს დაბადებულნი ღმრთისაგან, წინაუკუმო ბუნებისა თუსისა, შესცვალებენ ბუნებითსა ძალსა თუსსა, და უცხოზსა ცოდვისა აღსაკოცელად უცხოზსა მოიპოებენ მოქმედებასა.

რამეთუ მარადის აღმართ მოძრავი და სუბუქი ბუნებაჲ ეთერისა ცეცხლისაჲ, ვითარცა ზრქელი რადმე და მძიმე, დაღმართ მყოფს დამოდინებასა და, სახედ მძაფრისა წკმისა, საშინელებით მჩქეფრომს აღრეული წუნწუბასა თანა. მრისხანედ განსაღვენელად უკეთურთა მათ სიბილწეთა მრავლითა კაცთა.

ხოლო წულილი და თხელი უფერული ბუნებაჲ ჰაერისაჲ, მიზეზი ცხოველთა აღმოფშენვისა და სიცოცხლისაჲ, სიზრქედ აღმურისა კშირისა, და ფერად კელით საძიებელისა ბნელისაჲ, და შემაშობელად კუამლად, სასწაულად რისხვისაჲ, შესცვალებს თავსა თუსსა მათ ზედა.

ამათ თანა ქუეყანაჲ, მყარი და მტკიცე დამტვრთველი სიმძიმესა მას ზედა მდებარეთა გუამთასა, ვერღარა იტვრთავს სიმედგრესა ბილწებათა მათთასა, არამედ პირველად შესძრავს საფუძველთა თუსთა და სიღრმით იატაკთა თუსთაჲთ აღმომდულარე, ჰაერად აღმოიხუამს სიღრმეთა საფუძველისა მათისა სიმტკიცეთასა; და მიწად გარდამოიხუამს სიმაღლეთა გოდოლ-ტაძრებისა მათისა სიმაგრეთასა.

მერმე განაღებს ვიდრე მუნ-ჟამადმდე განულებელსა პირსა და თანად-ქალაქებითურთ და სახლებით შთანთქამს არღარა კაცებსა,

არამედ დამწურებსა რასმე ძუალებსა, და ოდესმე ყოფილთა კაცთა საწყალობელსა ნეშტებსა.

ხოლო წყალი იგიცა უცხოდ იხილვების შეცვალებულად მათთვის და არღარა საშუებელად და საკმრად, არამედ, სხუათა ნივთთაგან დაშთომილისა ნეშტისა მათისა აღსაკოცელად პირსა ზედა მათეულისა ქუეყანისა, უფროდსა საფლავ მათდა ქმნილისა ჯოჯოხეთისა, იხილვების მოდინებულად, ეგოდენ შეცვალებული სხუათა წყალთაგან ბუნებითა, რაოდენ იგინი სხუათა კაცთა კმატდეს ბილწებისა გარდარეულებითა.

ამან უსჯულოებამან ასურასტანელთა იგი უმრავლესთა ნაწილთა ქუეყანისათა დამპყრობელი მეფობად ტყუედ წარუქცია სპარსთა და მიდთა და სრულიად აღმოჰფხურა ქუეყანით საცსენებელი, არა ხოლო მეფე და მძლავრი, არამედ კაც-ყოფისაცა მათისად.

ამან ცოდვამან დიდი იგი და ყოვლით-კერძო ყოვლისა ქუეყანისადთ კმა-განსმენილი ნათესავი სომეხთად, მეფობითურთ და მთავრობით მათით, არა ოდენ დაამდაბლა და დაამკუა, არამედ სრულიად აღილო კაცთაგან სახელი მათი, რომელთად ვერვინ პროს დღეს ერთიცა მეფე ანუ მთაეარი, მქონებელი დაუმონებელისა თავისუფლებისად, დაღათუ ყოველნიცა ვინ პირი მიწისად მოიხილოს.

ამან ბილწებამან სპარსთა იგი მაღალი, და მარადის პრომთა მეფობისა მკდრომა-ფლობად, მკეცის ბუნებათა ვიეთმე კაცთა ავაზაკურითა ზედა-მოსლვითა, მიწადმდე დამდაბლებულყო, და ვიდრე მოაქამდე მძლავრებისა მათისა მორჩილ ყო.

ესე არა უყწით, თუ ვინამ უკეთურებით შემოეხრწნა მოქალაქობასა ქრისტეს მოსახელისაცა ერისასა, რამეთუ რამ ზიარება იყო ბელიარისი ქრისტეს-თანა და, კვლსა უცხო თესლთასა მიცემით დასასრულ მახვლისა მათისა ქმნითა, ნეშტნი ოდენდა დამიტევნა ისრაჴლისანი, რომელნი უკუეთუ ვეგნეთ-და მასვე უკეთურებასა ზედა, ომ ჩემდა, დავიდუმო ძნელ-სიტყუა, რომელი ყოველთადა ცხად არს, დაღაცათუ ჩუენ ვპრიდოთ.

ამისთვის ვამცნებთ ყოველსა დიდსა და მცირესა, მდიდარსა და გლახაკსა, მეფესა და მთავარსა, აზნაურსა და მდაბიორსა, მღდელთა და უმღდელთა, მოწესეთა და ერისკაცთა, ბერთა და ჭაბუკთა, და შუა-კაცთა ყოველსა პატივსა და ყოველსა წესსა და ყოველსა პასაკსა განყენებად ამის ვნებისა უფროდს-და საძაგელისა ბილწებისა.

და ესრეთ დაუმტიცებთ, სახელითა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესითა: ყოველმან სულმან ქრისტეანემან მართლმადიდებელმან,

ამათ სიტყუათა მსმენელმან, რომელმან შემდგომად ამის ძეგლისა წარკითხვისა, არა იჯმნას ბილწისა მის სოდომურისა ცოდვისაგან და, არა ხოლო საქმით ქმნისა მისისა, არამედ რეცა ლაღობით ფერებისა და სიტყვით თქუმისა, რათაცა სამისოთა და მისთა დამსახველთა სიტყუათა და საქმეთაგან, უეჭუელად მოიწიოს მის ზედა ამას უკუე საწუთოსა საშინელი რამე და ცოცხლიე ჯოჯოხეთად შთამკდელი რისხვამ, მსგავსად წუნწუბასა-თანა აღრეულისაჲ მის სოდომელთა ცეცხლისაჲ.

ხოლო მუნ-იგი მიმთუალეველ ექმნეს მას, რომელი ვალს წინაშე პირსა უფლისასა და შესწუვავს გარემოვს მისსა მტერთა მისთა, ვინათგან სიყუარული ჳორცთაჲ მტერობაჲ არს ღმრთისაჲ. და რომელმან განხრწნას ტაძარი ღმრთისაჲ, განხრწნეს იგიცა ღმერთმან, და ამას თანა და ჩუენგან, უღირსთა მონათა საღმრთოჲსა მონებისა ღირს-ქმნულთაჲსა, ში ჩუენდა, არღარა კურთხევაჲ, არამედ კდემაჲ და მხილებაჲ დაიმკუდროს საუკუნოჲ.

[19] ხოლო ვინათგან მიზეზად ურთიერთას პატივით თაყუანის-ცემისა ჩუენ შორის მყოფი ხატებაჲ ღმრთისაჲ აღსაარებულ და ქადაგებულ არს დიდთა მოძღუართა და მამათა ჩუენთაგან, ცხად არს, ვითარმედ თაყუანის მცემელი ხატისა ღმრთისაჲ ღმერთსა თაყუანისცემს მის მიერ, მაგინებელიცა სადმე ხატისა ღმრთისაჲ ღმერთსა აგინებს უეჭუელად, ვითარცა წმიდათა შორის დიდი ბასილი ესრეთ დასწერს ამას.

ამისთვის განვასაზღვრებთ, რადითა ესეცა ღმრთის-შემაწუხებელი და ღმრთისა შეურაცხისმყოფელი ცოდვაჲ სრულიად მოისპოს ყოველისაგან ენისა და ნათესავისა ჩუენისა.

და რომელმან ამიერიტგან შეაგინოს-ლა სული, გონებაჲ და პირი თვისი უსახურიტა გინებითა, ზემოწერილისა ამის თანამდებ იყოს იგიცა განკანონებისა.

მეფესა დავითს მონაზონი არსენი

ამათდა მომართ რასა იტყუ, რომელსა ჰსიბრძნის ჰმოყუარებ შენ უფროსად ბრწყინეალეო თუალო ყოველისა სოფლისა მეფეთა ერთგუამობისაო!

რომელი ეგე ჰაეროვან ხარ, ვითარცა სამყაროჲ ხილულისა სოფლისა შორის;

საჩინო, ვითარცა მზე ვარსკულაეთა შორის;

ბრწყინვალე, ვითარცა ეთერი ნივთა შორის;
 ნათლის-ფერ, ვითარცა ელვად ღრუბელთა შორის;
 ცისკროვან, ვითარცა აღმოსავალი კერძოთა შორის;
 ტკბილ, ვითარცა არე ჟამთა შორის;
 ღმრთის სახე, ვითარცა სიყუარული სათნოებათა შორის;
 გულის სათქუმელ, ვითარცა ოქროდ მიწათა შორის;
 ელვარე, ვითარცა უაკინთი ქვათა შორის;
 მაღალ, ვითარცა ფინიკი ნერგთა შორის;
 შუენიერ, ვითარცა ვარდი ყუავილთა შორის;
 აღმატებულ, ვითარცა სამოთხე ქუეყანისა შორის;
 ძლიერ, ვითარცა ღომი მწვეცთა შორის;
 მტკიცე, ვითარცა ანდამატი განუკუეთელთა შორის;
 სახელგანთქმულ, ვითარცა ნებროთ გმირთა შორის;
 ახოვან, ვითარცა ისო წინა მბრძოლთა შორის;
 მოშურნე ვითარცა ფინეზ მღდელთა შორის;
 მცნე, ვითარცა სამფსონ მსაჯულთა შორის;
 უბრძოლელ, ვითარცა აქილლეე ელღენთა შორის;
 ბრძენ, ვითარცა სოლომონ მეფეთა შორის;
 მშუდ, ვითარცა დავით ცხებულთა შორის;
 შურის-მეძიებელ, ვითარცა იოსია შარავანდედთა შორის;
 უზარო, ვითარცა მაკედონელი მფლობელთა შორის;
 განმადიდებელ ფლობისა, ვითარცა ავღუსტოს კეისართა შორის;
 კაცთმოყუარე, ვითარცა ჩემი იესუ ღმერთთა შორის;
 ბუნებით ღმერთი, მადლით ღმერთ-ქმნულთა შორის;
 მკურვალე, ვითარცა პეტრე მოწაფეთა შორის;
 საყუარელ, ვითარცა იოვანე მეგობართა შორის;
 მკურცხლ, ვითარცა პავლე მოციქულთა შორის;
 სახის-დასაბამ უცთომელისა ქრისტეანობისა, ვითარცა დიდი
 კოსტანტინე თვთმპყრობელთა შორის;
 სიმტკიცე კეთილად მსახურებისა, ვითარცა თევდოსი სკიპტრის
 მპყრობელთა შორის;

სათნო უჩანან ესენი მყუდროებასა შენსა; განსუენებელ არსა
 ამათ ზედა სიბოროტისა სულთა მდევნელი დავითიანი სული შენი,
 რომელნი ესე აწ ძღუნად მოგართუნა შენ მწყობრმან შენთა ამათ
 ნაზირეველთა სიმრავლისამან, რათა შენ მიართუნე ესენი ღმერთსა
 და მოწყვალე ჰყო ამათ მიერ წყალობის მოყუარე უფალი, რომელ
 მოსწრაფებით შემოკრებად უბრძანე შენ, და დიდისა ამის და ღმრთისა
 სათნოესა წარმართებისა თანა შუმღდომელად ღმრთისა მიმართ

მოიგენ, ვითარცა საკუთარი მონანი, რადთა რომელიმე ღმრთისა სახისა მღვდელთ-მთაერობისა მიერ მახლობელ ექმნებოდის შენთვს ღმერთსა; ხოლო რომელიმე მღვდელთ-შუენიერთა მეოხებითა შეესაკუთრებოდის დამბადებელსა; სხუასა სულთქუმანი მოაქუნდენ, სხუასა განდნობად ცრემლითა, სხუასა ღამე-ყოველობითი მღუძარებანი, სხუასა ვმელ-სარეცლობად, სხუასა რადთურთით არარას ქონებამ კეისრისასა ყოველსავე ღმრთისასა, მხოლოდ ვორცთა ოდენ და მათცა მარხვითა განლეულთად; სხუასა სიტყუად, დაღათუ მდაბალი და უნდომ, გარნა არავე უერმომ, არცა უმუსიკელომ მომზიდველ ყოფად სმენისა, ამის თანა შემსგავსებულიცა ძალისად,ყოველთა ლიტანიობად,ყოველთა ეედრებამ, ყოველთა ერთვმობად; ვითარმედ დავით კეთილად მსახურისა და ღმრთიედაცეულისა მეფისა ჩუენისა მრავალმცა არიან წელიწადნი.

[მოსაჯსენებელნი] კეთილად მსახურისა და ღმრთიე-დაცეულისა მეფისა ჩუენისა გიორგი მეფეთა მეფისა და ყოვლისა აღმოსავალისა და დასავალისა კესაროსისა, მრავალმცა არიან წელნი.

კეთილად მსახურისა და ღმრთის-მოყუარისა დედოფლისა ჩუენისა მართა ავღუსტინაისნი, მრავალმცა არიან წელნი.

დავით ღმრთის-მსახურისა და ღმრთიე-დაცეულისა მეფისა ჩუენისა აფხაზთა და ქართველთა, რანთა და კახთა თუთმპყრობელისა, მრავალმცა არიან წელნი.

წმიდისა დედოფლისა და ღმრთიე-სულიერისა დედისა ჩუენისა, მარიამ მონაზონისა, საუკუნომცა არს ვსენებამ.

იოვანე წმიდისა მთავარეპისკოპოსისა, ჩუენისა კათოლიკოსისა და ყოვლისა საქართველომსა ყოველად ღირსისა მამათმთაერისა, მრავალმცა არიან წელნი.

წმიდისა ბერისა და სულიერისა მამის ჩუენისა ევსტრატი მონაზონისა, მრავალმცა...

ღირსისა მეფუისა ჩუენისა და თუალად წმიდისა ამის კრებისა ცნობილისა გიორგი მონაზონისა და მწიგნობართა უხუცესისა, მრავალმცა...

ყოველად ღირსთა კრებისა ამის ყოველთა მამათა მღვდელთმთავართა, მღვდელთა და მონაზონთა, მრავალმცა...

სჯულიერისა მოღუაწისა არსენი მონაზონისა კალიპოსელისა, მრავალმცა...

ყოველნიმცა მართლმადიდებელნი კურთხეულ არიან, ყოველნი მწვალებელნი შეჩუენებულ არიან.

კეთილად მსახურთა და მართლმადიდებელთა პირველ აღსრულებულთა სანატრელთა მეფეთა ჩუენთა, საუკუნომცა არს ცსენებად და კურთხევად მათი.

სანეტრელთა და წმიდათა კათოლიკოსთა და ნეტართა მღვდელთმთავართა და მღვდელთა, საუკუნომცა...

საუკუნოდსა ნეტარებისა ღირსთა და დიდთა მნათობთა ჩუენთა ეფთჳში და გიორგი მთაწმიდელთად, საუკუნომცა...

ღირსთა მამათა ჩუენთა დაეით ტბელისა და სტეფანე სანანოდს ძისად, საუკუნომცა...

დაუსრულებელისა ნეტარებისა მკვდრთა, ბერთა ჩუენთა, საბა სულადს ძისა და ანტონი ტბელისა და ეფრემ მცირადსად [და არსენი მონაზონისა იყალთელისად] საუკუნოდ...

ღირსებით მოხსენებულთა მამთა, ეფთჳში გრძელისა, იოვანე რეხუეს ძისად შვილითურთ, მიქელ ჭუაისად და გიორგი ბერისად საუკუნომცა...

კუალადცა ვიტყვთ:

ყოველნიმცა მწვალებელნი შეჩუენებულ არიან.

ყოველნიმცა მართლმადიდებელნი კურთხეულ არიან.

ყოველთა მართლმადიდებელთა წელნიმცა მრავალ არიან.

ყოველთა მართლმადიდებელთა საუკუნომცა არს ცსენებად.

ყოველნი მწვალებელნი საუკუნოდმცა შეჩუენებულ არიან.

ყოველთა მწვალებელთა, საუკუნომცა არს წყევად და დაუსრულებელი შეჩუენებად⁴⁹².

⁴⁹² ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, 1970, გვ. 106-127. ტექსტი შეჯერებულია დიდი სჯულისკანონის (1975) ძეგლისწერის ტექსტთან - გვ. 543-559.

2. საკანონმდებლო კრება გიორგი ბრწყინვალეს ღრუს (1335 წ.)

1335 წ. მეფე გიორგი ბრწყინვალემ მოიწვია საკანონმდებლო კრება, რომელშიც მეფის შემდეგ უპირველესი პირი, როგორც თვითონ მეფე ბრძანებს – იყო „წმინდა მეუფე და ქართლის კათალიკოზი ეფთვიმე“. ეპისკოპოსებთან ერთად საკანონმდებლო საქმიანობაში მონაწილეობდნენ ვეზირები, მოურავები, თემისა და თემის ერისთავები, ხვეისთავები, ხვეისბერები და „პეროვანი“. მეფის, უმაღლესი იერარქებისა და მთავრობის უმაღლესი პირების მონაწილეობით ეს კრება მიაგავს სახელმწიფო დარბაზობას, რომელმაც განიხილა შექმნილი ვითარება და გამოსცა შესაბამისი კანონები, როგორც თვითონ კრების ოქმი ბრძანებს. ამ კანონებში გადმოცემული იყო „სასჯულო საქმე და საეკლესიო, რისიც გინდა სასაქმოსა – კაცის მკვლელობა, ეკლესიის მკრეხველობა, ცოლის დამტყვევება უბრალოსათა, ანუ წამგერება“⁴⁹¹

კრების მიერ გამოცემული სამართალი, რომელიც ცნობილია სახელწოდებით „სამართალი მეფისა გიორგისა“, შეიცავს ეკლესიისადმი მიძღვნილ ზოგიერთ მუხლს, მაგრამ მთლიანობაში იგი წარმოადგენს არა საეკლესიო, არამედ საერო, ანუ „მსოფლიო“ სამართალს, ამიტომაც აღნიშნავს კიდევ კრება – „ჩვენ მსოფლიოსა მისი სისხლი და პატივი და სასაქმო გაგვიჩენია“⁴⁹⁴, მაგრამ კრება იქვე ბრძანებს, თუკი რაიმე სხვა სამართლებრივი საკითხი წამოიჭრება, მისი გადაჭრა ეკლესიის მეთაურებს შეუძლიათ – „სხვა რაც სასჯულო საკითხავი იყოს, იგი კათალიკოზმან და მათ განაჩენთა მათ ზედა ეპისკოპოსთა მათ ჰკითხონ“⁴⁹⁴. კრება, ი. დოლიძის გამოკვლევის თანახმად, შედგა 1335 წელს⁴⁹⁵.

კრებამ განიხილა შემდეგი საკითხი: იმის შემდეგ, რაც მეფე დიმიტრის ძემ, გიორგი ბრწყინვალემ თავისი ტახტისა და სკიპტრის განმტკიცების მიზნით შემოიარა თავისი საბრძანებლის მთიანი მხარე ჟინვალიდან დარიალამდე და უკან – მუხრანამდე, აღმოჩნდა, რომ როგორც ი. დოლიძე წერს – „ჩამორჩენილ მთიულებს ესაჭიროებოდათ ადგილობრივი ხასიათის საკანონმდებლო ძეგლი“. მართალია, გაერთიანებული საქართველოს სამეფოსათვის XI-XIII საუკუნეებში არსებობდა სამართლის წიგნები, სამეფო სჯულმდებლობა,

⁴⁹¹ ძეგლის დადება მეფეთ მეფის გიორგის მიერ, შესავალი, ქართული სამართლის ძეგლები, 1963, ტ. 1, გვ. 402. ⁴⁹⁴ ქ.ს.ძ. I. გვ. 402. ⁴⁹⁵ იქვე, გვ. 616.

მაგრამ „ისინი შეუსაბამონი და გამოუსადეგარნი იყვნენ ჩამორჩენილი, განვითარების პატრიარქალურ საფეხურზე მდგომი მთიული მოსახლეობისათვის“⁴⁹⁶.

ამიტომაც კრებამ გიორგი ბრწყინვალეს ნებით განიზრახა შეედგინა ადგილობრივი მნიშვნელობის სამართლის წიგნი. მისი ერთ-ერთი წყარო ყოფილა ბექა მანდატურთუხუცესის კანონები, „გიორგი ბრწყინვალის საკანონმდებლო კრებამ გამოიყენა საათაბაგოს სამართლის სათანადო ნორმები მთიულთა სჯულმდებლობისათვის“⁴⁹⁷.

„ძეგლის დადება შედგება შესავლისა და 46 მუხლისაგან. იგი სისხლის სამართლის კანონმდებლობის – „სისხლის განაჩენს“ წარმოადგენს, სამოქალაქო სამართლის საკითხებს მხოლოდ ორიოდ მუხლი ეხება“⁴⁹⁷. სამართალი, თავდაპირველად, მუხლებად დაყოფილი არ ყოფილა. ჩანს, მუხლებად ვახტანგ VI-ის კომისიას დაუყვია.

ეს კრება „თბილის ქალაქსა“ ჩატარებულა, როგორც „ძეგლის დადების“ შესავლიდან ჩანს.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში გამოყენებულ სჯულმდებლობას ამ ძეგლის მიხედვით „ქართველთ სჯული“ ერქვა. ვალის, ანუ ფულის სესხად აღების შემდეგ, მისაცემი პროცენტი, ანუ „სარგებელი არც ქართველთ სჯულსა შიგან ძე წესად რომე აიღონ და არც სხვათა სჯულთა უწერია და სარგებელი არის უწესო“ (მუხლი 46-ე, სამართალი მეფის გიორგისა⁴⁹⁸). „სხვა სჯულში“ ჩანს, იგულისხმება ბიზანტიური სამართალი. მაშასადამე, არც ქართული და არც ბერძნული სამართლით ვალის „სარგებლის“ აღება არ შეიძლება, ანდა უკიდურეს შემთხვევაში შეიძლება „ათსა თეთრს ზედა ორი თეთრი მიეცეს“⁴⁹⁹. მართლაც, ვახშის აღება იკრძალება საეკლესიო სამართლით. ზოგადად, რა თქმა უნდა, განსახილველი სამართალი საეკლესიო სამართალს ეფუძნებოდა. როგორც ი. დოლიძე აღნიშნავს, შუა საუკუნეების განმავლობაში „საქართველო მჭიდრო კულტურულ და სახელმწიფოებრივ ურთიერთობაში იმყოფებოდა ბიზანტიასთან. ქართულმა სამართალმა თავისებურად დაამუშავა და გამოიყენა ბიზანტიური სამართლის ზოგიერთი ინსტიტუტი და მოხდენილად შეუფარდა ისინი ჩვენი ცხოვრების სინამდვილეს“⁵⁰⁰.

⁴⁹⁶ ი. დოლიძე, ძეგლის დადება, ქ.ს.ბ. I. გვ. 615. ⁴⁹⁷ იქვე, გვ. 617. ⁴⁹⁸ იქვე, გვ. 420.

⁴⁹⁹ იქვე, გვ. 421. ⁵⁰⁰ იქვე, გვ. 678.

ძეგლის დადგა მეფეთმეფის ბიორგის მიერ

(ამოკრებილი მუხლები)

ჩუენ, მეფეთმეფემან გიორგიმ, ძემან ყოველთა შორის წარჩინებულისა მეფეთმეფის დიმიტრისამან, დავდევით ძეგლი-განაჩენი ესე მას ჟამსა, ოდეს შევედით მთიულთა შიგან მოსაველელად ღმრთის მოწყალებითა ყოველგნით უცილებლად ქონებასა შინა სამეფოსა ჩუენისასა და უცილებლად პყრობასა ტახტისა და სკიპტრისასა.

წარვედით ტახტით ჩუენით ქალაქით და შევედით სასახლესა ჩუენსა ჟინვანსა. და მუნით მივედით ჳადა-ცხაოტს და მოვასხენით ყოველნი მუნებური ხევისბერნი და პეროვანნი, და გავიგონეთ მათნი საქმენი, დაესხედით მათსა სასაქმოსა.

და მივედით დარიელამდის და ვსცანით ესე, რომელ ღმრთივე გვრგუნოსანთა და სანატრელთა ჩუენთა ჩამომავალთა მეფეთაგან ამად არ გასჩენოდა ძეგლითა გაჩენითა და დადებითა სისხლისა და სხუათა მრავალთა უწესოთა მიმძღაერებულთა საქმეთა: რომელთამე საქმისა რომლისათვისმე პპრიანებოდათ აღრევით ყოფა ერთმანეთსა შიგან, და რომელთამე სხვს ჟამისა შემოსრულობისათუს უკუე გაჩენა ვერ სწრებოდა-ღა სრულად მთიულთა საქმის მოკლებასა და გაჩენასა.

და ჟამ-გუცეს, მოწყალებითა ღმრთისათა დარიელით მობრუნვებულთა ვილოცეთ ღომისის მთავარმოწამის წინაშე და ჩამოვიარეთ ცხრაზმის ხევი და მოვიკულივეთ მუნებური სასაქმო.

მოვედით მუხრანს, საზამთროსა ჩუენსა დავდევით, და შემოვედით ქალაქსა და შემოვიტანეთ თემისა და თემის ერისთავნი და ჳევისთავნი და ჳევისბერნი და პეროვანნი.

დაესხედით და დაესკოთ წმიდა მეუფე და ქართლისა კათალიკოზი ეფთთვიმე, დაესხით ვეზირნი და ებისკოპოზნი და მოურავნი, და გავიგონეთ, რომელ დიდი უსამართლო და მძღაერებული ქმნილიყო ერთმანეთსა ზედა, და სისხლის მსუბუქობისათუს ადვილ ჩნდა ერთმანეთის დალატად დასხმა და დაქცევა ციხეთა, სიკუდილი, ცოლის წაგურა და უბრალოდ დაგდება, და მრავალფერნი ულუსობა და ყოლ სამართალი აღარ იყო-ღა.

და დღეისით წინათ-ღა ერთმანეთის საყოფთა საქმეთა ამად აღარ შემოვიდეთ, – ერთმანეთის ამოსულა არ იქნებოდა, განაჩენ-დაუდებლობა ექმნათ.

და აწ ყუელა გავაჩინეთ, რა რიგად ვის რა ეყოს ერთმანეთის ავი, სისხლი დგეს ანუ სხუა სასაქმო რა გინდა რა იყოს – გარდაქდეს.

ჯუართა ყელს აქეთ, ჯადა-ცხაოტს, ზანდუკის ჯეეს, კიბეთ ქუეშეთ და მენესოს ზემოთ ეს განაჩენი დაედევით.

სასჯულო საქმე და საეკლესიო, რისაც გინდა სასაქმოსა, – კაცის მკულელთა, ეკლესიის მკრეხველთა, ცოლის დამგდებელთა უბრალოსათა, ანუ წამგურელთა, – სხუა რაც სასჯულო საკითხავი იყოს, იგი კათალიკოზმან და მათ, განაჩენთა მათ ზედა ეპისკოპოზთა, მათ ჰკითხონ.

ჩუენ მსოფლიოსაა მისი სისხლი, პატივი და სასაქმო გაგვჩენია. დღეისითგან წაღმა ესრეთ იქმნას.

[ლომისისა გლეხისა ასრე იყოს] 42. ლომისისა ვინც გლეხი მოკლას, თუ მეფეთაგან შეწირულია, გინა სხუათა ვისგანმე, ათასხუთასი თეთრი დაეურვოს. თავით ძუელითგან გაჩენილი არის ლომისის სამძღვარსა ზედა, – ამიერი ჯადა-ცხაოტის მიმდგომი არის, – და აგრევე გაჩენით იყოს.

ვალის საქმე ასრე გავაჩინეთ 46. სარგებელი არც ქართველთ სჯულთა შიგან ძეს წესად, რომე აღიღონ, და არც სხუათა სჯულთა უწერია. და სარგებელი არის უწესო.

და თუ რადმე მიმცემი კაცი ესრე ავი იყოს, რომე სარგებელი აღიღოს, რა გინდა რა ხანი გამოსულიყოს, ათსა თეთრს ზედა ორი თეთრი მიეცეს, – რაზომი დიდი ხანი დაეყოს, ამის მეტს ნურას მისცემს და არც სამართალია მისაცემლად.

და თუ დია რათმე ავი კაცი არ არის, არც ამისი აღება მართებს. სამართალი ესრეთ ყონ ყოველთა⁵⁰¹.

⁵⁰¹ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, 1963, გვ. 401-421.

3. ჭულევის საკანონმდებლო კრების „კანონიკური სამართალი“ (1381-1386 წწ)

მეთოთხმეტე საუკუნის 80-იან წლებში მესხეთში, ჭულევის მონასტერში, (თანამედროვე ადიგენის რაიონში) შედგა საეკლესიო საკანონმდებლო კრება, რომელიც მოიწვია ათაბაგ-ამირსპასალარმა ალბულამ. ი. დოლიძის აზრით, ეს კრება უნდა ჩატარებულიყო 1381-1386 წლებში. „მე ათაბაგ-ამირსპასალარმან ალბულა, მოვახსენეთ პატიოსანსა მაწყვერელსა და ბიძათა ჩემთა, შაშიასა და მისსა ძმას საფარის მოძღვარსა პაფნუტის, ხუთსავე თემსა სამცხისასა, ტაოველთა, შაეშთა და კლარჯთა და მათ შინა მყოფთა ეპისკოპოსთა და მეუღაბნოეთა, მოწესეთა მოწმობითა, მინდობილნი ღმრთისანი და ყოველად წმინდისა ღმთისმშობელისანი“⁵⁰². ამ კრების მიერ გამოცემული სამართალი გავრცელდა მთელ საქართველოში, როგორც საეკლესიო და საქვეყნო მოქმედი სამართალი.

ჩვენ ადრე ვწერდით, რომ საეკლესიო კრება საქართველოში წარმოადგენდა ამავე დროს სახელმწიფო დარბაზის სხდომას, მაშასადამე, კრებას ეპისკოპოსებსა და სასულიერო წარმომადგენლებთან ერთად ესწრებოდნენ დარბაისელებიც – დარბაზის წევრებიც მეფის მეთაურობით, ანუ უკეთ რომ ვთქვათ, დარბაზობა საეკლესიო საკითხთა განხილვის დროს საეკლესიო კრებას წარმოადგენდა. ჭულევის კრებასაც ესწრებოდნენ მესხეთის ეპისკოპოსები, კერძოდ, თვით სამცხიდან მოწვეულნი ტაოელი, შაეშელი, კლარჯელი ეპისკოპოსები, განსაკუთრებული ადგილი ეჭირათ აწყურისა და საფარის სასულიერო პირებს, სხვა „მოწესებებს“ და მეუღაბნოე მამებს. საერო პირთაგან კი გამოირჩეოდნენ სამთაერო სახლის მეთაური, რომელიც ამავე დროს იყო სრულიად საქართველოს სახელმწიფოს ათაბაგ-ამირსპასალარი ალბულა და სხვა ადგილობრივი უმაღლესი ხელისუფალნი (შაშია და მისი ძმა, რომელიც ამავე დროს საფარის მოძღვარი იყო).

რა წარმოადგენდა კრების განხილვის საგანს? ხელნაწერის სახით შემონახული კრების ოქმიდან ჩანს, რომ კრებამ განიხილა და უკლებლივ დაამტკიცა 70-80 წლით ადრე, დაახლოებით 1295-1304 წლებში შედგენილი ბექა მანდატურთუხუცესის სამართალი. კრებამ ამ სამართალს დაურთო თავის მიერ შემუშავებული ახალი კანონები, რომელთა ამოქმედების მიზეზი შეიქნა დროთა ვითარებაში „შემოსული უწესო საქმეები“, გარდა ამისა, განისაზღვრა საქართველოში

⁵⁰² ქართული სამართლის ძეგლები, ტ.1. 1963. გვ. 425.

შემოდებული ახალი ფულის ერთეულის ნომინალიც და მისი მოქმედების არეალი გააერცვლეს მესხეთში.

საეკლესიო კრებამ ბექას კანონებს დაუმატა 33 მუხლი, რომელიც აღბუღა ათაბაგ-ამირსპასალარის სამართლის სახელითაა ამჟამად ცნობილი, რადგანაც სწორედ იგი იყო მეთაური და ინიციატორი ახალი კანონების შემოდებისა თავის საბრძანებელში (სამცხეში). შექმნილი ვითარების გამო – „ლაშქართა შინა ცხენის პარვა შექმნილიყო, ეწყინა საპატიოთა კაცთა და მის წინაშე საპატიოთა მსხდომთა კაცთა... ესრეთ გააჩინეს⁵⁰³. მაშასადამე, კანონები შემუშავდა „საპატიო მსხდომთა კაცთა“ მიერ. იქამდე კი შექმნილი მდგომარეობის შესახებ აღბუღას „საპატიო კაცებისათვის“ უცნობებია, მათ კი თავის მხრივ სხდომა, ანუ შეკრება მოუწვევიათ, ეს იყო სწორედ ჭულევის საეკლესიო კრება.

კრებამ, როგორც აღვნიშნეთ, თავდაპირველად განიხილა ბექა მანდატურთუხუცესის კანონები და აღიარა იგი ქმედითუნარიანად (სულ 65 მუხლი), შემდგომ კი მას ახალი მუხლები დაუმატა (ე.წ. აღბუღას კანონები). თავდაპირველად, კანონები მუხლად დაყოფილი არ ყოფილა, არამედ დაყოფილი იყო მთავარ ნაწილებად საკითხების მიხედვით. საბოლოოდ კი კრებამ აღნიშნულ (ბექასა და აღბუღას) კანონებს დაურთო ძველთაგანვე არსებული ე.წ. „ბაგრატ კურაპალატის სამართლის“ მუხლები და აგრეთვე კანონიკური სამართლის მუხლები შედგენილი თვით ჭულევის კრების მიერ. ე.ი. გამოცემულ იქნა სამართლის ახალი კრებული, რომელიც თავის მხრივ შეტანილ იქნა ვახტანგის „სამართლის წიგნების კრებულში“. ი. დოლიძის გამოცემის მიხედვით, ძველი შეიცავს სულ 170 მუხლს, აქედან ბექას სამართალს მიეკუთვნება 1-65 მუხლი, აღბუღას 66-98, ბაგრატ კურაპალატს – 99-160, კანონიკურ სამართალს – 161-170, კანონთა ბოლოს შეცდომით, განმეორებით მიუწერიათ რამდენიმე კანონი⁵⁰⁴.

ბექა-აღბუღას სამართლის წიგნის უმთავრეს ნაწილს სისხლის სამართლის ნორმები შეადგენს. სათანადო ადგილი აქვს დათმობილი საეკლესიო და სამოქალაქო სამართალსაც. მაგალითად, მაწყვერელი ეპისკოპოსის ადგილი სასამართლო წარმოებისას გათანაბრებულია პატრონ-ათაბაგთან, მუხლებში 1, 4, 18, 22, 25, 33, 40.

პირველი მუხლის თანახმად, პატრონად იწოდება მაწყვერელი, ისევე როგორც ათაბაგი. „სისხლის განაჩენის“ აღნიშნული მუხლით თუ დიდებული დიდებულს მოკლავდა, ადგილზე უნდა მისულიყო

⁵⁰³ ქ.ს.ტ. I. გვ. 450. ⁵⁰⁴ იქვე, გვ. 621.

„ათაბაგის კაცი“ და „მაწყვერელის ხატი“, შემდეგ მოშულარ მხარეთა შორის მტრობა უნდა შეწყვეტილიყო და საქმე სასამართლოს უნდა გადასცემოდა. თუ ერთი მხარე გადაიხვეწებოდა, „მამული პატრონსა აქუნდეს ჯაყელსა და მაწყვერელსა“, ე.ი. მამული დამნაშავეს ჩამოერთმეოდა და ჯაყელსა და მაწყვერელს გადაეცემოდა. ასევე იყო აგრეთვე როცა აზნაური აზნაურს მოკლავდა.

22-ე მუხლის თანახმად, თუ ძმა ძმას მოკლავდა, დამნაშავეს უნდა გადაეხადა „პატრონის“ (ჯაყელის) და „ლაშქრის“ სასარგებლოდ და, აგრეთვე, მაწყვერელის ან სხვა ადგილობრივი ეპისკოპოსის სასარგებლოდ: „ეპისკოპოსმან მისი წესი იცის, რაცა მართებს, მან უყოს“⁵⁰⁵. 33-ე მუხლში ნახსენებია „პატრონი მაწყვერელი“. „პატრონს“, სხვა მუხლის თანახმად, შეეძლო დამნაშავეს „მორბევა, მამულის წაღება, გაძევება“ და სხვ. (მუხლი 40). საერთოდ, სამართალი იხილავს სასჯელებს მკვლელობის, სხეულის დაზიანების, შეურაცხყოფის, ცილისწამების, სქესობრივი დანაშაულის, ქალის მოტაცების, ცოლის ან ქმრის დაგდების, გაძარცვის, ქურდობის, მექრთამეობის, ღალატის, თვითნებობის დროს. აგრეთვე, შეიცავს სამოქალაქო სამართლის მუხლებს, რომლებიც განიხილავენ საკუთრების უფლებას, გირავნობას, ნასყიდობას, მიზარებას, სესხს, ჩუქებას, თაფეობობას, თხოვებას, საოჯახო სამართალს, მემკვიდრეობას. სასამართლო წყობილებასა და სასამართლო წარმოებას ეძღვნება მუხლები, რომლებიც განიხილავს – ბჭისა და ბჭობის, შუაქაცის, ფიცის და მოფიცარის, მოწმის, წერილობით საბუთების საკითხებს⁵⁰⁶.

ბექასა და აღბუღას სამართლის წიგნის ბოლოში დართულია კანონები ბაგრატ კურაპალატისა და საეკლესიო დადგენილებები. ი. დოლიძის თვალსაზრისით, ამ კანონების სჯულმდებელი უნდა იყოს მეფე ბაგრატ IV (1027-1072) და მას უნდა მიეწეროს ბექასა და აღბუღას სამართლის წიგნის 99-160 კანონები. სხვა მეცნიერთა აზრით, როგორც განვიხილეთ, ეს კანონები ეკუთვნის ბაგრატ კურაპალატს (IX ს.). ეს კანონები „ეპისკოპოსთა, დიდებულთა და აზნაურთა და ჭკუიანთა კაცთა მეფეთა წინაშე ერთბამად“ შეუმუშავებიათ ანუ „გაუჩენიათ“ „განგებითა ღმრთისათა“⁵⁰⁷. მაშასადამე, კანონების შემუშავებაში ეკლესიის იერარქებს – ეპისკოპოსებს დიდებულებთან ერთად მიუღიათ მონაწილეობა. მუხლების ერთი ნაწილი საეკლესიო საქმეებს აწესრიგებს, ამიტომაც ეს სამართალი საეკლესიო სამართლის წყაროა. პირველივე მუხლი მოუწოდებს მოსამართლეებს „მართალი

⁵⁰⁵ ქ.ს.ძ. გვ. 433. ⁵⁰⁶ იქვე, გვ. 622. ⁵⁰⁷ იქვე, გვ. 464.

სამართალი უნდა გააჩინოთ ღვთის შიშით, ქრთამისა და თნების გარეშე“. სასურველად მიიჩნევედა მოსამართლე მომრიგებლად დაადგინონ „მოძღვარი“ ან სხვა საპატიო პირი. 103-ე მუხლით, თუ ეპისკოპოსი დამნაშავეა მეფის წინაშე, მეფეს არ შეუძლია მისი შეპყრობა, არამედ ეპისკოპოსს ევალება „შეხვეწა, შეკაზმვა მეფისა“. განსაკუთრებით საინტერესოა და ცნობილია ბაგრატ კურაპალატის სამართლის 102-ე მუხლი, რომელშიც ნათქვამია – „მეორე მეფე ეპისკოპოსი არს“. მთლიანად ეს მუხლი ასეთია – „თუ მეფე ეპისკოპოსსა გაუწყრეს, გინა უსამართლოდ, გინა სამართლით, ხელთა შეპყრობაი არცა მაშინ მოხდების, ამისათვის რაიმე მეორე მეფე ეპისკოპოზი არს და ქრისტიანეთა სჯულისა დამამტკიცებელი და რაიცა მეფესა სჯულისა საქმე აქვს, აგრე შეიწყნარენ“⁵⁰⁸.

მაშასადამე, ეპისკოპოსისა და მეფის იურიდიული წონა სამართლის სამსჯავროს წინაშე თანაბარია, ამიტომაც თუკი ეპისკოპოსი დამნაშავეა კანონის წინაშე, იგი ისევე უნდა დაისჯოს, რა სასჯელსაც კანონმდებლობა ითვალისწინებს მეფისათვის მოცემული დანაშაულის შემთხვევაში. მეფეს დამნაშავე ეპისკოპოსის შეპყრობა არ შეუძლია, არ შეუძლია მისი შეპყრობა იმ შემთხვევაშიც, თუკი მეფე პირადად მიიჩნევს ეპისკოპოსს არასასურველ პირად. კანონმდებლობა სასულიერო და საერო უმაღლეს ხელისუფალთ (ამ შემთხვევაში, მეფესა და ეპისკოპოსს) ათანაბრებს. ეს პრინციპი, ი. დოლიძის აზრით, მომდინარეობს ბიზანტიური სამართლიდან⁵⁰⁹. ეს პრინციპი ასახულია ვახტანგის სამართლის წიგნის 25-ე მუხლშიც – „მეფისა და კათალიკოზის საქმე... ორისავე სწორი არის, ამიტომ რომ ერთი ხორცის ხელმწიფეა და მეორე სულისა“.

მეფისა და ეპისკოპოსის უფლებრივად გათანაბრების პრინციპი ასევე გატარებულია ბაგრატის სამართლის 103-ე მუხლშიც, რომლის თანახმად სჯულის, ეკლესიის, ეპისკოპოსისა და მეფის წინაშე დამნაშავე მღვდელი, მოძღვარი ან მონაზონი არ ექვემდებარებოდა შეპყრობას. მისი ქმედება უნდა გამოეძიათ და თანხის გადახდით დაესაჯათ.

უფრო მეტი, 105-ე მუხლის თანახმად, დიდებულის თუ სხვათა მიერ სასულიერო პირის შეპყრობისათვის სასჯელი შემკყრობს დაედებოდა. ასევე ისჯება შემდეგი მუხლით მღვდლის მეუღლის „მომყინებელი“. 106-ე მუხლით დიდებული, რომელიც ეპისკოპოსს შეაგინებდა, დიდი ხვეწნის შემდეგ 40 000 თეთრს გადაიხდიდა. ხოლო იმავე ქმედებისათვის აზნაური 20. 000 თეთრით დაისჯებოდა, საზოგადოდ,

⁵⁰⁸ ქ.ს.ძ. გვ. 464. ⁵⁰⁹ იქვე, გვ. 641.

მომდევნო მუხლები უმეტესად ეკლესიას, ანდა სასულიერო პირებს შეეხება, ასე რომ, ბაგრატ კურაპალატის სამართალიც საეკლესიო სამართლის წყაროა. საინტერესოა 121-ე მუხლი, რომლიდანაც ვიგებთ, რომ ეკლესიაში „ქვეყნის სამლოცველოდ“ დასვენებულ მაცხოვრის ხატისათვის ქვეყანა ვალდებული იყო შეეწირა ოცდაათი გლეხი, ე. ი. მათგან შემოსავალი უნდა მოხმარებოდა ხატის მოვლა-პატრონობას, დაცვასა და მის წინაშე ღოცვის საქმეს. ყოველად წმიდა ღვთისმშობლის ხატისათვის თორმეტი გლეხი უნდა შეეწირათ, ამდენივე გლეხი იყო დადგენილი სხვა ხატებისთვისაც. ამით იყო გამოწვეული ის, რომ უდიდესი განძი, ძვირფასი ხატები და საეკლესიო ნივთები ეკლესია-მონასტრებში საუკუნეთა მანძილზე შესანიშნავად იყო დაცული. ზემოთ მოყვანილი მუხლები ეპისკოპოსთა ხელშეუხებლობის შესახებ საქართველოში იმდენად გათავისებული იყო, რომ მხოლოდ უცხოელებმა – სპარსელებმა და რუსებმა გაბედეს მისი დარღვევა – მაგალითად, როდესაც როსტომ-ხანმა ევდემოზ კათალიკოსი მოაკვლევინა და რუსმა ხელისუფლებმა კი ცემით მოკლეს დოსითეოს ქუთათელი მიტროპოლიტი, იმერეთის კათალიკოსის ადგილზე მჯდომი.

ჭულევის საეკლესიო კრებას, როგორც აღვნიშნეთ, მოუძიებია და დაურთავს აღბუღას კანონებისათვის ბექა მანდატურთუხუცესის და, აგრეთვე, ბაგრატ კურაპალატის კანონები. ჭულევის კრებას უნდა დაემატებინა მთელი ამ სამართლის კრებულისათვის ე.წ. „კანონიკური სამართლის“ მუხლები. კრებას ამ კანონებით სურდა დალატით ძმის თუ სხვა კაცის მკვლელის, ასოთა მოჭრის, ბრძოლაში მოკლულის გაძარცვის, უსამართლოდ სახელგატეხილი კაცის მოკვლის, კანონიერი ცოლის წაგერის, სასულიერო პირის დალატით მოკვლის და სხვა მსგავსი უზნეო ქმედების აღმოფხვრა. ამიტომაც ყოველ მუხლს ახლავს დამარღვევლის წყველის ფორმულა. საზოგადოდ, ქურდობის, ეკლესიის გატეხის, ვენახის აჭრის, საყდრის საქონლის მოტაცების, ცეცხლის წაკიდებასა და სხვა დანაშაულში მხილებული დამნაშავეები წყველითაც ისჯებოდნენ და, აგრეთვე, შესაბამისი კანონითაც (საეკლესიო სასჯელის გარდა). კრება 165-ე, 168-170 მუხლების დასასრულს ითვალისწინებს სანქციას, რომ დამნაშავე „კანონსამეცა ქვეშე იქნების წმინდაცა მოციქულთაცა“ – რაც კანონიკური სამართლის ფორმულას წარმოადგენს⁵¹⁰. ამიტომაც, ასეთი მუხლების, ანუ საკანონოს დადება შეეძლო სწორედ საეკლესიო კრებას და ასეც მოქცეულა ჭულევის კრება. კანონებში მოხსენიებული „საპირო და

⁵¹⁰ ქ.ს.ძ. I. გვ. 630.

სანახშირო“ უნდა ნიშნავდეს, სამომრიგებლოს, სამოსალაპარაკებლოს, ანუ მხარეთა შორის მოლაპარაკებისა და მორიგების მიღწევისათვის განკუთვნილ გასამრჯელოს. „სანახშო“ სალაპარაკო ადგილს ერქვა. სამართალი, ძირითადად, მსოფლიო საეკლესიო კრებათა კანონებს ეყრდნობა.

ი. დოლიძე წერს: „სამცხე-საათაბაგოს სამთავროს საშინაო მართვა-გამგეობა მთლიანად პატრონ – ათაბაგის მიერ დამოუკიდებლად ხორციელდებოდა. „იმხანად საქართველოს მთლიანობა იმდენად დაშლილი იყო, რომ მეფეს თითქმის აღარავითარი ძალა აღარ ჰქონდა“⁵¹¹. საკანონმდებლო ხელისუფლება საათაბაგოში პატრონ ათაბაგს ეკუთვნის და იგი ამ უფლებას საქართველოს მეფისაგან დამოუკიდებლად ახორციელებს, იგი აღჭურვილია უზენაესი სასამართლო ხელის-უფლებითაც“⁵¹². მაგრამ საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ პატრონი ათაბაგი არაა თვითმპყრობელი ხელისუფალი, მის სამთავროში ზოგიერთი განსაკუთრებული სახელისუფლო და სასამართლო უფლება მინიჭებული აქვს ეკლესიას, კერძოდ კი აწყურის ეპისკოპოსს (მაწყვერელს). „აწყურის ეპისკოპოსის სასამართლო იურისდიქციას ექვემდებარებოდა მთელი რიგი მნიშვნელოვანი სისხლისა და სამოქალაქო სამართლის საქმეები (ბექა-აღბუღას სამართლის მიხედვით). მაწყვერელი ათაბაგთან ერთად ახორციელებს უმაღლეს სასამართლო ხელისუფლებას. საათაბაგოს საქართველოს სამეფოსაგან განდგომამ დიდი გავლენა მოახდინა მაწყვერელის დამოუკიდებლობაზე და მისი სასამართლო იურისდიქციის ზრდაზე. საათაბაგოში მაწყვერელი ისეთივე უმაღლესი საეკლესიო თანამდებობის პირი იყო, როგორც კათალიკოსი საქართველოში. თუ ათაბაგი საქართველოს მეფეს არაფერს ეკითხებოდა, მაწყვერელიც დამოუკიდებელი იყო მცხეთის საეკლესიო კათედრისაგან. სამცხე-საათაბაგოში იგი დამოუკიდებლად ახორციელებდა უმაღლეს საეკლესიო ხელისუფლებას და სჯულმდებლობას“⁵¹³. მაგრამ ხაზგასმითაა აღსანიშნავი, რომ „თუ სასულიერო საქმეებში მაწყვერელი უზენაესი პირია, საერო სამართლის საქმეებში ის ათაბაგის თანასწორია, მასთან ერთად ახორციელებს უმაღლეს მართლმსაჯულებას“⁵¹⁴.

ამით (ე.ი. სამართლის სფეროში ათაბაგისა და მაწყვერელის თანასწორობით) არის გამოწვეული ბექა-აღბუღას სამართლად

⁵¹¹ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, IV, 1941, გვ. 143. ⁵¹² ი. დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, 1953, გვ. 32. ⁵¹³ ი. დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, 1953, გვ. 116. ⁵¹⁴ იქვე, გვ. 117.

ცნობილი წიგნების შედგენილობა. ისიდორე დოლიძის თვალსაზრისით ბექასა და აღბუღას სამართალი თავდაპირველად 98 მუხლისაგან შედგებოდა (ეყრდნობა 1672 წლის ხელნაწერს), ე.ი. იგი შედგებოდა მხოლოდ ბექა მანდატურთუხუცესის და აღბუღა ათაბაგ-ამირსპასალარის სამართლისაგან. მხოლოდ შემდგომ საუკუნეებში „სხვა მუხლები შემთხვევითა და შემთხვევით მიუმატეს ამ საკანონმდებლო ძეგლს“⁵¹⁵. ეს ჩამატება იდოლიძის თვალსაზრისით, შეუსრულებია „ვახტანგ მეფის საკოდიფიკაციო კომისიას“⁵¹⁶. ჩვენი თვალსაზრისი განსხვავდება ამ მხრივ. ჩვენი ფიქრით ჭულეეში შედგა საკანონმდებლო საეკლესიო კრება, რომელმაც საბოლოოდ გამოსცა მთლიანი სახით ერთიანი საკანონმდებლო ძეგლი, რომელიც იმთავითვე შედგებოდა როგორც ბექასა და აღბუღას სამართლისაგან, აგრეთვე შეიცავდა 99-160 (ე.ი. ბაგრატ კურაპალატის სამართალს) და რაც უმთავრესია, კრების მიერ გამოცემულ 161-170 მუხლებს (ე.ი. კანონიკურ სამართალს). ეს გამოწვეული უნდა ყოფილიყო ზემოაღნიშნული გარემოებით, კერძოდ, იმით რომ, მართალია პატრონი ათაბაგი სათავეში ედგა სამთავროს საკანონმდებლო ხელისუფლებას, მაგრამ იგი ამ უდიდეს უფლებას იზიარებდა მაწყვერელთან ერთად. ეკლესიის ეს უფლებამოსილება (სამართლის სფეროში) კარგად ჩანდა უძველეს ადგილობრივ (ყოფილ ტაო-კლარჯეთში) შემუშავებულ ძეგლში, რომელიც ბაგრატ კურაპალატის სამართლის სახელით იყო ცნობილი (IX ს. ძეგლია). ამ ძეგლის ჩართვით ჭულეეის კრებამ ეკლესიის უზენაესი სასამართლო და სახელისუფლო უფლებანი კიდევ ერთხელ გახადა თვალსაჩინო და კანონმდებლობის სახით დაამტკიცა.

⁵¹⁵ ი. დილიძე, ძეგლი ქართული სამართალი, 1953, გვ. 42.

[ჭულევის კრების სამართალი]
(ამოკრებილი მუხლები)

[შესავალი, ბექა მანდატურთუხუცესის სამართლიდან].
შეეიყარებით ჭულევეთა, მინდობილნი ღმრთისანი და აწყურის ღმრთისმშობლისანი, და... დაეიდევით წინა პატრონისა პაპიჩემისა მანდატურთუხუცესის ბექას განაჩენი და იგი აგრევე სრულობით და უკლებლად დაესწერეთ.

და რაცა უამთა სიავითა სხვანი უწესონი საქმენი შემოსულიყვნენ, მათი სამართალიცა ზედა დაურთეთ, ასრე რომე, – რაც სისხლისა და გერშისა, დასხმისა და ღალატისა და რასა გინდა ფერისა დასაურეებელი საქმე იყოს.

პატრონისა პაპიჩემისაგან განაჩენი ყაზანური თეთრი იყო და ამა უამთ-შიგა ყაზანურობა აღ-სადმე-მოკლებულიყო (?). და დიდის წარჩინებულის მეფის გიორგის უამისა თეთრი გაეაჩინეთ; ორიანი ხუთი დანგი წმინდა ვერცხლი და როგორაცა აწ უამისა თეთრი იყოს, ანგარიშით ამა წესით აღიღებდენ.

ამად არა ჩამოვამცრევით, რომე ავი საქმე ნუ ვისგანმე გაადვილდების. აწყურისა და საფარისა, ვითა ძველითგან ყოფილიყო, არცა დიდსა მეფესა მოეშალა და ჩვენ განაღამცა აგრეთვე დავამტკიცეთ.

წიგნი სამართლისა კაცთა შეცოდებისა ყოელისავე

სახელითა ღმრთისათა დაუსაბამოსა შამისა, ძისა და წმიდისა სულისათა, მეოხებითა ყოელად წმიდისა ღმრთისმშობელისათა და ყოველთა წმიდათა ზეცისა და ქუეყანისათა, მე, ათაბაგ-ამილსპასალარმან აღბულა, მოუკუნენთ პატიოსანსა... მაწყურერელსა და ბიძაძეთა ჩემთა, შაშიასა და მისსა ძმას საფარის მოძღუარსა პაფნუტის; ხუთსავე თემსა სამცხისასა, ტაოველთა, შავშთა და კლარჯთა, და მათ შინა მყოფთა ეპისკოპოზთა და მეუღაბნოვეთა, მოწესეთა მოწმობითა. მინდობილნი ღმრთისანი და ყოელად წმიდისა ღმრთისმშობელისანი, დაე[ი]დევით წინაშე პატრონისა პაპიჩემისა ბექას განაჩენი; იგი სრულობით და უკლებლად დაეწერეთ; და რამცა უამთა სიავითა სხვანი უწესონი საქმენი შემოსრულ იყვნენ, მათი სამართალი ზედა დაურთეთ, ასე რომე, – რამცა სისხლისა, გერშისა დასხმისა, ღალატისა და რასა გინდა თეთრისა საურავისა საქმე იყოს.

პატრონის პაპიჩემისაგან განაჩენი ყაზანური თეთრი იყო. ამა უამთა შინა ყაზანურობა არღარა იყო. დიდისა მეფისა გიორგის უამისა თეთრი გაეაჩინეთ: ორიანი ხუთი დანგი წმინდა ვერცხლი. და როგორცა თეთრი იყოს, ანგარიშად იმა წესითა აღიღებოდეს. ამად არა ჩამოვამცრევით, რომე ავი საქმე ნუ ვისგან გაადვილდების.

აწყურისა და საფარისა ვითა ძველითგან ყოფილიყო, არცა დიდსა პატრონსა მოეშალა, ჩვენ განაღამცა ეგრეთვე დავამტკიცეთ.

[ბაგრატ კურაპალატის სამართლიდან] 100. ვინცა მოძღუარი იყოს, ანუ მეფეთა წინაშე ზრდილი და ნამყოფი კაცი იყოს, ანუ კარგი

დიდ-ვაჭარი, ანუ კარგი სოფლისა მამასახლისი იყოს, აგეთი კაცი დასვი ბჭედ, ჭკუიანი იქნების და კარგად ეცოდინების ბჭობად, და უსამართლოს არას იტყვს.

101. თუ ებისკოპოზმან მეფესა შესცოდოს, მეფისაგან კელად შეპყრობად არა ეგების, ამად რომე მისდა მუქაჲად სასჯელისა დამამტკიცებელი არს.

შეხუეწად, შეკაზმად მართებს ებისკოპოზსა მეფისად.

102. თუ მეფე ებისკოპოზსა გაუწყრეს, გინა უსამართლოდ, გინა სამართლითა, კელთა შეპყრობად არცა მაშინ მოჭდების, ამისთვის რომე მეორე მეფე ებისკოპოზი არს და ქრისტიანეთა სჯულისა დამამტკიცებელი.

და რადცა მეფესა სჯულისა საქმე აქუს, აგრე შეიწყნარენ.

103. თუ მოძღუარმან ანუ მღდელმან, ანუ მონაზონმან მეფესა ანუ ებისკოპოზსა შესცოდოს, ანუ სჯულსა, ანუ ეკლესიასა შესცოდოს, კელთა არაეისგან შეიპყრობის.

გაკითხვად უნდა, და რადცა მიზეზი დასწამონ, მას მიზეზსა უნდა გამონახვად გარდაჭდევინებად.

104. ვინცა, ანუ დიდებულმან, ანუ აზნაურმან, ანუ სხუამან ვინმე, მონაზონი ანუ მღდელი მძღაერებით კელთა შეიპყრას, რაჲსაცა გუარისა იყოს, მის სისხლსა ხუთი ათასი სხუად ემატოს.

და თუ გუარიანი იყოს ანუ კელისმქონებელი, მისსა სისხლსა ნახევარი სისხლი ემატოს.

105. თუ კაცმან ხუცისა ცოლი მოაყივნოს, გინა უზესთაესმან, გინა უქუემოესმან, მისსა სისხლსა სამოცი ათასი თეთრი სხუად ემატოს.

106. თუ ებისკოპოზსა დიდებულმან აგინოს, ორმოცი ათასი თეთრი დაუურვოს და დიდად შეეხუეწოს.

107. თუ [ებისკოპოზსა] აზნაურმან აგინოს, დიდითა შეხუეწითა ოცი ათასი თეთრი დაუურვოს.

108. თუ აზნაურმან ანუ დიდებულმან მღდელსა აგინოს, ანუ უქუემოესმან, მესამედი სიხლისად დაუურვოს და დიდად შეეხუეწოს.

109. თუ კაცმან კაცი გუემოს და ეკლესიად გაუტეხოს, რაჲსაცა გუარისა იყოს, სრული სისხლი დაუურვოს.

112. თუ იგი ეკლესიად სანახევრო იყოს, ანუ სამესამედო, ანუ სამეოთხედო, ანუ სამრევლო, ანგარიში ქნან და აგრე დაუურვოს, რადცა წილი ედვას.

ვისითაცა მიზეზითა დამართებოდეს, საპირო მან დაუურვოს. და იმა ეკლესიისა მოზიარენი გვერცა უდგენდა რომე მათცა არა გამოყონ, არა ემართლებიან.

113. თუ ეკლესიამ მეკობრეთა გატეხონ პატრონისა უკითხავად და ესე დასწამონ, შენ იცოდით, პატრონმან მის მეკობრისამან უცოდნელობა ფიცოს ოცდართხისა კაცითა და დაეჯერების. მეკობრე კელთა მისცეს, რამ გინდა უყონ, ნუ დაემდურების. ალაფიცა უკლებლად შეაქციონ, გინა მათ გამოიღონ.

115. თუ ეკლესიასა დაესხნენ, ხუთი ათასი თეთრი დაუურვონ საუპატიოდ.

121. სადაცა მაცხოვრისა ხატი ესუენოს სამცველოდ ქუეყანისა, საუპატიოდ ოცდაათი გლეხი მართებს, თორმეტი – ყოვლად წმიდისა, თორმეტი – მთავარანგელოზთა, თორმეტი – სხუათა წმიდათა მღვდელთ-მოძღვართა, მოციქულთა, წმიდის გიორგისა, ნათლისმცემელისა და სხუათა წმიდათა.

[კანონიკური სამართალი] 161. რომელმანცა, ვინცა გინდა დიდმან, ანუ მცირემან კაცმან, დალატით ძმად მოკლას და ანუ დალატით სხუად კაცი, კრულ და წყეულ, შეჩუენებულ იყავნ დაუსაბამოფსა ღმრთისა პირითა.

და ვითარისაცა გუარისა იყოს კაცი იგი, ორკეცი სისხლი დაუურვოს.

და ვინცა უშუელოს და შეიწყნაროს, კრულ და წყეულ, შეჩუენებულ იყავნ.

162. ვინცა ქრისტიანემან კაცმან ძმას თუაღნი დასწუნეს ცხადად ანუ დალატად, ანუ მოპკუეთოს რამე ასოთაგანი, სისხლი სრული და სანახშირო დაუურვოს.

კრულ და წყეულ, შეჩუენებულ იყავნ, და ცუდმცა არს მოსაკსენებელი სიცოცხლე და სიკუდილი მისი.

163. ბრძოლათა შინა რომელიცა კაცი მოკუდეს, აბჯრისაგან კიდე ტანსაცმელსა და ნიფხაე-პერანგსა ნუ ვინ მოკდის.

კრულ, წყეულ და შეჩუენებულ იყავნ ღმრთისა პირითა.

164. ვინცა მეკობრე, მეჯურმუცე და მპარავე კაცი მოკლას, ცხადად გამოჩნდეს, რომე უსამართლო ყოფილიყოს, – ვინცა მისმან ნათესაემან და საშუალთა მისი სისხლი იკითხონ, კრულ და შეჩუენებულ და წყეულ იყავნ.

165. რომელმან კაცმან ვის გინდა მისი გუირგუინ ნაკურთხი ცოლი წაუღოს და მოსტაცოს, სრული სისხლი დაუურვოს, რამსაცა გუარისა იყოს.

კრულ და წყეულ და შეჩუენებულ [იყავნ] პირითა ღმრთისადათა. და კანონსამცა ქუეშე იქმნების წმიდათა მოციქულთასა.

166. რომელმანცა, ვინ გინდა გუარმან კაცმან, ხუცესი, მონაზონი ანუ დიაკონი მალვით, დალატით მოკლას, შეიპყრას და გაძარცოს,

ორი კეცი სისხლი დაუურვოს.

კრულ და წყეულ და შერუენებულ [იყავნ] სული და ჳორცი მისი.
167. რომელმანცა კაცმან რა გინდა რა მოიპაროს და გამოჩნდეს,
ორნივე თუალნი დაეწუნენ და ანუ კელ-ფერკი დაეჭრას.

თუ საპატოოსა ადგილს არა მოეპაროს, ვინ იყოდეს, ვითაცა დააფასონ,
ერე მიჰყიდონ, და ნაპარევი დაუკლებლიე მისსა პატრონსა მისცეს.

და კრულ, წყეულ და შერუენებულ იყავნ.

168. რომელმანცა კაცმან, დიდმან ანუ მცირემან, რაღსა გინდა
ნიეთიანისა საქმისათვის და მტერობისათვის, სისხლისა და ვალისა
გარდაქლისათვის ეკლესიად გატეხოს ანუ ცეცხლი შეუდვას და დაწუას,
ანუ ცხადად ანუ იღუმალ, კანონსამცა ქუეშე არს წმიდათა მოციქულთასა
და წმიდათა კრებათასა.

კრულ და წყეულ და შერუენებულ იყავნ.

მცირე ესე დასაურეებელი განგუიჩენია, – რაღცა ამისა ეკლესიისა
დასაურეებელი პატივი ეწეროს და გაჩენილ იყოს, ორკეცი დაუურვოს,
და ალაფი რაღცა წაეღოს, უზლოს. ამავე კანონსა ქუეშე იყოს კაცი იგი.

169. რომელმანცა კაცმან, გინდა სისხლისა და გულის
ტკივილისათვის, ენაჯი დაჭრას ანუ ხენი ნაყოფიერი, ანუ ყანად
დათიბოს, ცხადად ანუ იღუმალ, კრულ და წყეულ და შერუენებულ
იყავნ კაცი იგი ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა.

[169¹]. ვინცა საყდრისა საქონებელთა სენაკთა, აგარათა, სახლთა,
ბეღელთა, მარანთა და ვის გინდა სხუათა კაცისა მოსაჯმარებელთა
ღამით ცეცხლი შეუდვას, რაღსა გინდა სისხლისა [და] მტერობისათვის,
რაისაცა გულის ტკივილისათვის ანუ მოვალეებისათვის, კრულ, წყეულ
და შერუენებულ იყავნ იგი კაცი ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა.

და რომლისაცა საქმისათვის ქნას იგი საქმე, გარდაქდეს.

და ვითარცა ადგილი იყოს, სისხლი და პატივი გარდაიჭადოს
და კანონსა ქუეშე იყოს. და დანაკლები უზლოს.

170. ვინ გინდა კაცმან რაღსა გინდა საქმისა და მტერობისათვის
საყდარსა და საყდრისა საქონებელსა მალვითა ანუ ცხადად ცეცხლი
შეუდვას, დაწუას რა გინდა რა, ცხადად გამოჩნდეს, საყდრის პატივად
ოცდათორმეტი ათასისა თეთრისა დაუურვოს.

და კრულ და წყეულ და შერუენებულ იყავნ, და ცუდმცა არს
მოსაჯსენებელი სული და ჳორცი მისი ამას სოფელსა და მას
საუკუნოსა დაუსაბამოდსა ღმრთისა მადლითა და კანონოსა ქუეშე
არს წმიდათა მოციქულთასა³¹⁶.

³¹⁶ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, 1963, გვ. 425-473.

4. ტაიშ-ბაღიის უპარაბის „მცნებაჲ სასჯულოჲ“ (1470-1474 წწ.)

XV საუკუნის ბოლოს საქართველოში ჩამოსულა ანტიოქია-იერუსალიმის პატრიარქი მიხეილი, მისთვის უმასპინძლია ბედიელ-ცაიშელ ეპისკოპოს იოაკიმეს, მეფე ბაგრატს, დადიან-გურიელ შამადავლას, სხვა ერისთავებს, დიდებულებს, აზნაურებს. საყოველთაო, საქვეყნო საჭიროებისათვის ანტიოქიელ პატრიარქს ძეგლისწერაც დაუტოვებია, რომელსაც ბოლოში „ბიჭვინტის ღვთისმშობლისა საჭეთმპყრობელი კათალიკოზის“ ბეჭედი აზის. ამიტომაც უნდა ვიფიქროთ, რომ ანტიოქია-იერუსალიმის პატრიარქის მიხეილის ჩამოსვლისას მოხდა შეკრება ეპისკოპოსებისა, მით უმეტეს, რომ ამ დროს ახალი კათალიკოსიც უკურთხებიან, რაც, ცხადია, ეპისკოპოსთა შეკრების გარეშე არ მოხდებოდა, ამიტომაც მათ თავშეყრას შეიძლება „კრება“ უწოდით.

ზოგიერთი ისტორიკოსის თვალსაზრისით, ანტიოქიელმა პატრიარქმა ხელი დაასხა აფხაზეთის კათალიკოსს, აკურთხა იგი და ამით თითქოსდა ქართული ეკლესიის წიაღიდან გამოყო ლიხთიმურეთის (აფხაზეთის) საკათალიკოსო. ამ თვალსაზრისის გაზიარება არ შეიძლება. საქმე ისაა, რომ როგორც ანტიოქიელი პატრიარქის XV ს.-ში საქართველოში ჩამოსვლამდე, ისე მას შემდეგაც, აფხაზეთის, ანუ დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსო ყოველთვის იყო ქართული ეკლესიის ერთ-ერთი ცოცხალი და ძლიერი ნაწილი. მის მრევლს წარმოადგენდნენ დასავლეთ საქართველოში მცხოვრები ქართველები, რომელნიც მტერთაგან შედარებით დაცულობის გამო, მტკიცედ ინარჩუნებდნენ ძველქართულ ადათებს, წესებსა და ჩვეულებებს. ამ საკათალიკოსოში მუდამ, ვიდრე XIX საუკუნემდე, რუსეთის მიერ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებამდე, წირვა-ლოცვის, ღვთისმსახურების ერთადერთი ენა იყო ქართული ენა. აფხაზეთის კათალიკოსები მუდამ ქართველები იყვნენ ისევე, როგორც ეპისკოპოსები და ცხადია, მრევლიც. საბუთები, სიგელები, გუჯრები, წარწერები მხოლოდ და მხოლოდ ქართულად იყო შედგენილი.

ჩვენამდე მოღწეულია გვარები აფხაზეთის კათალიკოსებისა, რომელნიც ზეობდნენ ანტიოქიელი პატრიარქის მიხეილის შემდეგ, ყველას გვარი ქართულია, ყველანი ქართული ეკლესიის ცნობილი მოღვაწენი არიან, მათ შესახებ და მათი ხელით შედგენილი მრავალი დოკუმენტია მოღწეული, ესენია: მალაქია აბაშიძე (1529-1532), ევდემონ

ჩხეტიძე (1557-1578), ექვთიმე I საყვარელიძე (1578-1605), მალაქია გურიელი (1616-1639), მაქსიმე მაჭუტაძე (1639-1567), ზაქარია ქვარიანი (1657-1660), სიმონ ჩხეტიძე (1661-1666), ევდემონ II საყვარელიძე (1666-1669), ექვთიმე II საყვარელიძე (1669-1673), დავით ნემსაძე (1673-1696), გრიგოლ ლორთქიფანიძე (1696-1742), გერმანე წულუკიძე, ბესარიონ ერისთავი (1755-1769), იოსებ ბაგრატიონი, მაქსიმე აბაშიძე (1776-1795) და სხვები. არც ერთი მათგანი არ კურთხეულა უცხო პატრიარქის მიერ, ასე რომ, ანტიოქიელი პატრიარქის მიხედვით მიერ აფხაზეთის კათალიკოს იოაკიმეს კურთხევას, თუ ეს ნამდვილად ასე მოხდა, არ შეუზღუდავს დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსოს თავისთავადობა – ავტოკეფალია, სხვა, რომელიმე უცხო ეკლესიის სასარგებლოდ, არაერთარი ზეგავლენა არ მოუხდენია ამ მხრივ მის კანონიკურ მდგომარეობაზე. შესაძლებელია უცხო პატრიარქმა მიხედვით მონაწილეობა მიიღო ბედიელი ეპისკოპოსის (იოაკიმეს) კათალიკოსად კურთხევაში, ანდა ხელი შეუწყო მას, რათა დაეჭირა საკათალიკოსო ტახტი. ცხადია, ყოველივე ეს არ ამცირებს უცხო პატრიარქის მიერ საქართველოს ეკლესიის საწინააღმდეგოდ მიმართულ ქმედებას, რომელიც კარგად აქვს გამოკვლეული ივანე ჯავახიშვილს. იგი წერს: „საქართველოს სწვევია ანტიოქიისა და იერუსალიმის პატრიარქი მიხედვით, ჩვენი ქვეყანა ჩვეული იყო ამ უცხოქვეყნელ მღვდელმთავართა სტუმრობასა და კალმასობას, თავის მოგზაურობის გასამართლებლად და ფულების დატყუების გასაადვილებლად, თანაც საქართველოს თავისი მუდმივ შემოსავლის წყაროდ ქცევისათვის იერუსალიმელ-ანტიოქიელი პატრიარქები ცდილობდნენ მთელი თავიანთი ყოფაქცევისათვის კანონიერი საფუძველი მოეძებნათ. განკერძოების მომხრე მეფე-მთავრები საქართველოში სარგებლობდნენ ამ მღვდელმთავრების მოგზაურობით თავიანთი მიზნების განსახორციელებლად“⁵¹⁷.

ჩამოსვლისთანავე მიხედვით თავის საქმეს შესდგომია: „იქნა გამოძიება და მოკითხვა გუჯართა, დავთართა და იადგართა, ვითარ იგი პირველად ქართლისა და აფხაზეთისა კათალიკოზნი ანტიოქიისა პატრიარქისაგან იკურთხებოდნენ“, – წერს ანტიოქიელი პატრიარქი⁵¹⁸. მაშასადამე, ამ უცხოელ პატრიარქს დაუწყია ქართულ საეკლესიო საბუთებში მასალის მოძიება იმის დასამტკიცებლად, რომ უძველეს დროს, ქართველი კათალიკოსები ანტიოქიის პატრიარქისაგან იკურთხებოდნენ. რატომ არ მოძებნა მან ამის შესახებ ბერძნული

⁵¹⁷ ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი, ტ. III, 1982, გვ. 337. ⁵¹⁸ „მცნებაი სასჯულო“, ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 222.

საბუთები თვით ანტიოქიასა და სხვაგან? ჩანს, ძებნა კიდევ, მაგრამ ვერაფერისათვის მიუგნია, მართლაც, ცნობილია, რომ პირდაპირი უცხოური წყაროები ქართული ეკლესიის უცხოურ ეკლესიაზე დამოკიდებულების შესახებ არ არსებობს⁵¹⁹, ამიტომაც ანტიოქიელი პატრიარქი იძულებული გამხდარა თვით ქართულ საბუთებში მოეძებნა რაიმე მასალა. როგორც ცნობილია, ქართულ წყაროებში მოიპოვება ნაწყვეტები ეფრემ მცირეს ნაშრომიდან ქართული ეკლესიის ოდესღაც ანტიოქია-იერუსალიმზე დამოკიდებულების შესახებ. ეფრემ მცირემ თავის ნაშრომში „უწყება მიზეზსა ქართველთა მოქცევისასა“ გამოიყენა ბერძნული წყაროები, მაგრამ, როგორც გამოკვლეული გვაქვს, ეფრემს უცხოური ცნობები, რომელნიც ეხებოდა „ქვემო იბერიის“ ეკლესიას, მიუჩნევია ზოგადად ქართულ, ანუ „იბერიის“ ეკლესიის შესახებ დაწერილ ცნობად. საქმე ისაა, რომ უცხოელები „ქვემო იბერიის საარქიეპისკოპოსოს“ უწოდებდნენ დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) ეკლესიას, ხოლო ზემო იბერიის საარქიეპისკოპოსოს აღმოსავლეთ საქართველოს (ქართლის) საკათალიკოსოს. ეფრემის ამ ნაშრომიდან ნაწყვეტები შესული იყო სხვადასხვა საეკლესიო საბუთში, სწორედ მათთვის მიუგნია პატრიარქ მიხეილს და უცდია გამოეყენებინა თავის სასარგებლოდ. „ცხადია, თუ რისთვის დასჯირდებოდა ეს ცნობა მიხეილ პატრიარქს. მას უნდოდა ამ ძველი დამოკიდებულებით ესარგებლა, იგი ანტიოქიის მღვდელმთავართა საქართველოს ეკლესიაზე ბატონობის განახლება-აღდგენაზე ოცნებობდა უკვე, როდესაც მას ცნობა ხელთ ექნებოდა, მაშინ გულუბრყვილო ხალხს უფრო ადვილად დაარწმუნებდა, რომ საქართველოს ეკლესიის შინაურ საქმეებში ჩარევის უფლება ჰქონდა და როგორც „უამთა სიძველისაგან და სოფლისა სივერაგისაგან იყვნეს მრავალნი წესნი შეშლით და გარდაქცევით“⁵²⁰. ვითომც ამგვარადვე ქართული ეკლესიის თვითმწყემსობა და დამოუკიდებლობა უკანონო და „შეშლილ“ წესად უნდოდა გამოეცხადებინა“⁵²¹.

„ვაკურთხეთ კათალიკოზი იოვაკიმ, მარჯვენა იერუსალიმისა აფხაზეთის კათალიკოზი და კურთხეულმცა არს, დავაყენეთ და დავსვით ყოველთა ქრისტიანეთა ღიბთ-ამერისა, ოდიშისა, გურიისა და აფხაზეთისა... ვაკურთხეთ“⁵²², წერს მიხეილ პატრიარქი.

არაა შემთხვევითი, რომ იგი მრავლობით რიცხვში ლაპარაკობს, მაშასადამე, იოვაკიმე აფხაზეთის, ანუ დასავლეთ საქართველოს

⁵¹⁹ ეპისკოპოსი ანანია ჯაფარიძე, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. I, 1996, 315-325. ⁵²⁰ სამართლის ძეგლ., III, გვ. 222. ⁵²¹ ივ. ჯავახიშვილი, III, გვ. 337.

კათალიკოსად აკურთხა არა მარტო მან, არამედ სხვებმაც. ვის ჰქონდა უფლება კათალიკოსის კურთხევისა? ავტოკეფალურ ეკლესიაში, როგორც აუცილებელი წესი, კათალიკოსს (ე.ი. მეთაურს) აკურთხებს ეპისკოპოსთა კრება მოცემული ეკლესიისა, სწორედ ამით გამოიხატება ამ ეკლესიის ავტოკეფალია. როგორც ჩანს, დასაველეთ საქართველოს ეპისკოპოსები შეკრებილან და გამოურჩევიათ მეთაური, პატრიარქ მიხეილს კი კურთხევაში მონაწილეობა მიუღია.

როგორც ჩანს, უფრო ადრე დასაველეთ საქართველოს (აფხაზეთის) კათალიკოსის კურთხევაში აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ქართლის კათალიკოსი, რომელსაც აგრეთვე ჰქონდა ტიტული „საქართველოს პატრიარქისა“. ახლა კი იგი ახალი კათალიკოსის კურთხევაზე არ მიუწვევიათ, ანდა ვერ ჩასულა. მაშასადამე, მიხეილის დროს აფხაზეთის საკათალიკოსომ თავისთავადობა კი არ დაკარგა ანტიოქიის სასარგებლოდ, არამედ მან უფრო აიმაღლა თავისი დამოუკიდებლობა ქართლის კათალიკოსის მიმართ. აფხაზეთის ერთი კათალიკოსის საბუთი, რომელსაც ქვემოთ მოვიყვანთ, უჩვენებს, რომ იმ დროს ქართულ ეკლესიაშიც დაწყებული იგივე პროცესი, რომელიც უკვე დაწყებული იყო ქვეყანაში – დანაწევრება დამოუკიდებელ ადმინისტრაციულ ერთეულებად. აღსანიშნავია, რომ გარკვეულ დრომდე იმერეთისა და კახეთის მეფეები იჩენდნენ არა სეპარატიზმს, ამ სიტყვის კლასიკური გაგებით, არამედ, პირიქით, სურდათ ცენტრალური ხელისუფლება მათ ხელში გადასულიყო, თავიანთ თავს „იმერეთის“ ან „კახეთის“ მეფეებს კი არ უწოდებდნენ, არამედ სრულიად საქართველოს კანონიერ მეფეებად წარმოაჩენდნენ შესაბამისი სრული ტიტულატურით: „მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა“ და ა.შ. კუთხურ-რეგიონალურ პოლიტიკურ ერთეულთა მეთაურები თავიანთ თავს მიიჩნევდნენ სრულიად საქართველოს მეფეების კანონიერ მემკვიდრეებად, მაშასადამე, მათში არსებობდა სურვილი საქართველოს ერთიანობისა, ოღონდ თავიანთი მეთაურობით. მსგავსი პროცესი ყოფილა დასაველეთ საქართველოს (აფხაზეთის) საკათალიკოსოშიც. აფხაზეთის კათალიკოსს არა გამოყოფა სურდა საქართველოს ეკლესიიდან, არამედ მისწრაფოდა, რომ მას მიკუთვნებოდა „სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის“ ტიტული, ეს ჩანს 1712 წელს შედგენილ შეწირულობის წიგნში „კათალიკოს გრიგოლ ლორთქიფანიძისა ბიჭვინთისადმი“, ამ საბუთში აფხაზეთის კათალიკოსი თავის თავს „სრულიად საქართველოს კათალიკოსს“ უწოდებს, კერძოდ, საბუთს ბოლოში აზის ბეჭედი ასეთი წარწერით: „გრიგოლ მწყემსი ქრისტეს მიერ ყოველისა საქართველოსა კათალიკოზი“⁵²².

⁵²² ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 1970, გვ. 675.

აქედან აშკარად ჩანს, რომ აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) ეკლესია არა თუ გამოეყო ქართულ ეკლესიას, პირიქით, სწორედ მას მიანდა ჭეშმარიტ ქართულ ეკლესიად თავისი თავი, ხოლო მისი საკეთმპყრობელი „ყოველი საქართველოს კათალიკოზად“.

მართალია, ადმინისტრაციული თვალსაზრისით ქართლისა და აფხაზეთის საკათალიკოსოები თავისთავადნი იყვნენ, მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ ანალოგიური შემთხვევები მსოფლიო ეკლესიაში. მაგალითად, ბერძნულ ეკლესიაში არსებობს ერთმანეთის მიმართ სრულიად ავტოკეფალური ბერძნული საპატრიარქოები (კონსტანტინოპოლის, ალექსანდრიის, იერუსალიმის), საარქიეპისკოპოსოები (ელადის, კვიპროსის), და მათ გარდა არსებობს აგრეთვე ავტონომიური ბერძნული საეკლესიო ერთეულები (თესალონიკის, ათონის) და სხვ. ანალოგიური მდგომარეობაა სომხურ ეკლესიაშიც. სულიერი თვალსაზრისით ერთიან და მთლიან სომხურ ეკლესიაში არსებობდნენ ერთმანეთის მიმართ ავტოკეფალური საპატრიარქოები და საკათალიკოსოები (მაგალითად, აღვანქის, ანუ აღბანეთის საკათალიკოსო, დაარსდა VI-VIII საუკუნეებში, იარსება 1813 წლამდე), იერუსალიმის საპატრიარქო (სომხური), დაარსდა VI საუკუნეში, გამოეყო ცენტრალურ სომხურ საკათალიკოსოს 1311 წელს, არსებობს ამჟამადაც, აღთამარის საკათალიკოსო (1113-1895), კილიკიის საკათალიკოსო (არსებობს 1446 წლიდან დღემდე), კონსტანტინოპოლის საპატრიარქო (სომხური, არსებობს 1461 წლიდან), თუ რა თქმა უნდა, აღარას ვიტყვით ეჩმიაძინის საპატრიარქოზე.

ზემოთ მოყვანილიდან გამომდინარე, ყოველგვარ საფუძველსაა მოკლებული განცხადება იმისა, თითქოსდა ანტიოქიის პატრიარქის მიხეილის ქმედებათა შედეგად „აფხაზეთის ქართული ეკლესიის თვითმწყობის უფლება შეიღახა, დამოუკიდებლობა მოისპო და იერუსალიმ-ანტიოქიის პატრიარქის ხელქვეითი შეიქმნა“¹. ეს არასწორი მოსაზრებაა. ანტიოქიელი პატრიარქის მიხეილის ჩამოსვლის შემდეგ, როგორც ითქვა, დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსო არ დამორჩილებია იერუსალიმ-ანტიოქიის საპატრიარქოს, მისი თავისთავადობა და თვითმწყობის უფლება არ შეზღუდულა. XV-XVIII საუკუნეების უამრავი დოკუმენტი და მასალა, რომელიც აფხაზეთის საკათალიკოსოდანაა გამოსული, ანდა მას ეხება, ნიშანწყალსაც კი არ შეიცავს იმისა, რომ ეს საკათალიკოსო იერუსალიმ-ანტიოქიის საპატრიარქოსადმია დაქვემდებარებული. ერთადერთი წყარო, რომელიც თითქოსდა ასეთი მოსაზრების გამოთქმის ნებას იძლევა, არის ჩვენი განსახილველი „მცნებაი სასჯულო“²,

²² ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი, III, გვ. 338.

რომელიც, როგორც ჩანს, ძველ საქართველოში განიხილებოდა არა ვითარცა იურიდიული, არამედ ისტორიული ხასიათის დოკუმენტი. ასე, მაგალითად, თუკი ე.წ. „კათალიკოსთა სამართალს“ სამოქმედო იურიდიული ხასიათის დოკუმენტად მიიჩნევდნენ შემდგომი დროის კათალიკოსები და მას „განაახლებდნენ“ კიდევ, ე.ი. მის ძალმოსილებას თავიანთი ხელის მოწერით და კელავ ხელახლა ამტკიცებდნენ, „მცნებაი სასჯულოს“ ხელს არც ერთი იმდროინდელი ეპისკოპოსი და არც ერთი შემდეგი დროის კათალიკოსი ხელს არ აწერს. ამ დოკუმენტს ერთი ხელისმოწერა-ბეჭედი აზის, ალბათ, კათალიკოსად ახალნაკურთხი იოვაკიმესი.

ზემოთ მოყვანილიდან გამომდინარე, არც ასეთი განცხადებაა სწორი: „ამ საქციელით პატრიარქმა მიხეილმა, ბაგრატ მეფემ და დადიან-გურიელმა შამადავლამ ქართველი ერის საუკეთესო შვილთა და მთელი ხალხის მიერ საუკუნეთა ბრძოლით მონაპოვარი, ქართული ეკლესიის თავისუფლება მოსპეს და გაანადგურეს“⁵²⁴.

ქართული ეკლესიის თავისუფლება მართლაც ქართველი ერის საუკეთესო შვილთა საუკუნოვანი ბრძოლით მიღწეული მონაპოვარია, მაგრამ მისი შებღალვა, საბედნიეროდ, ვერ შეძლო ანტიოქიელმა პატრიარქმა მიხეილმა, თუმცა კი, როგორც ჩანს, მას დიდი სურვილი და მიზანსწრაფვაც ჰქონია, რაც გამომუდამებულია იმავე დოკუმენტში – „მცნებაი სასჯულოში“. კერძოდ, მიხეილს შეუთხზავს თეორია საქართველოს ეკლესიის მთლიანობის დასარღვევად. სხვათა შორის, ამ თეორიას ამჟამადაც სიამოვნებით იმეორებს ქართული ეკლესიის ისტორიის გადმოცემისას არა ერთი პირი, თუმცა კი, ცხადია, ყოველგვარი წინასწარგანზრახვის გარეშე. ეს თეორია შემდგომში მდგომარეობს – თითქოსდა წმიდა ანდრია მოციქული განმანათლებელია არა სრულიად საქართველოსი, არამედ მხოლოდ მისი დასავლეთი ნაწილისა, ამგვარადვე წმიდა ნინო განმანათლებელია არა სრულიად საქართველოსი, არამედ მხოლოდ მისი აღმოსავლეთი ნაწილისა (ქართლისა). ეს თეორია, როგორც აღინიშნა, XV საუკუნეში შეთხზა პატრიარქმა მიხეილმა, ძველ საქართველოში კი ამის შესახებ სხვაგვარი მოსაზრება ჰქონდათ. ივანე ჯავახიშვილი წერს: „...გიორგი მთაწმინდელი და განსაკუთრებით ეფრემ მცირე, რუის-ურბნისის 1103 წლის საეკლესიო კრების ყველა სულისჩამდგმელი და ნიკოლოზ კათალიკოსი ამტკიცებდნენ, რომ ანდრია მოციქულმა იქადაგა „ყოველსა ქუეყანასა საქართველოსასა“, ხოლო შემდეგში დავიწყებული ქრისტიანობა

⁵²⁴ ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი, III, გვ. 338.

კვლავ აღადგინა წმიდა ნინომ, რომლის სასწაულმოქმედებამ და ქადაგებამ „მიიზიდა ყოველი სავსება ყოველისა ქართველთა ნათესავისა“⁵²⁵. ნიკოლოზ კათალიკოსიც წმიდა ნინოს საერთო მოციქულად და განმანათლებლად მიიჩნევდა „ჩუენ ქართველთაისა“⁵²⁶. ერთი სიტყვით, ანდრია მოციქულიცა და წმიდა ნინოც საერთო ქართული ეკლესიის დამაარსებლად და მთელი ქართველი ერის განმანათლებლად იყვნენ ცნობილნი. საქართველოს სხვადასხვა ნაწილისათვის ცალკე მქადაგებლების არსებობის აზრი და გამოძებნის სურვილი არა ჰქონიათ, რადგან ისინი მთლიანი და განუყოფელი საქართველოს განმტკიცებისა და აღორძინებისათვის იღვწოდნენ. ანტიოქიელ-იერუსალიმელი პატრიარქი მიხეილი სწორედ ამ ქართველ სახელოვან მეცნიერთა მიერ შექმნილსა და მთელი ქართველი ერისაგან შესისხლხორცებულ შემეცნებას სპობდა⁵²⁷.

ქართველთა ფსიქიკური ერთობის ამ ერთ-ერთი გამოხატულებისათვის საფუძვლის გამოცლას თურმე პატრიარქ მიხეილთან ერთად ქართველი დიდებულებიც უწყობდნენ ხელს, როგორც აღნიშნავს ივ. ჯავახიშვილი, ეს მას გასაოცარ საქმედ მიაჩნია. მასვე გამორკვეული აქვს თ. ჟორდანიასა და ს. კაკაბაძის შრომებზე დაყრდნობით, რომ „მცნებაი სასჯულოი“ დაწერილი უნდა იყოს 1470-1474 წლებში. ამის საფუძველს იძლევა ის, რომ ძველში მოხსენიებული შამადავლა „ბედიანი“ გახდა 1470 წელს და 1474 წელს კი გარდაიცვალა. იმ დროისათვის დასავლეთ საქართველოში არსებობდა სამთავრო „საბედიანოს“ სახელწოდებით, მის მთავარს „ბედიანი“ ერქვა. „მცნებაი სასჯულოიდან“ ჩანს, რომ ბედიანი დიდი ერისთავთ-ერისთავი შამადავლა „დადიან-გურიელი“ ყოფილა, მაშასადამე, მას სამეგრელოს გარდა, გურიაც სჭერია. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ამ სამთავროს დედაქალაქი ბედიანში იყო. ჩანს, ეპისკოპოსთა შორის დედაქალაქის, ე. ი. ბედიის ეპისკოპოსი ყველაზე მეტად განდიდებულა და მას პრეტენზია განუცხადებია დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) საკათალიკოსო ტახტზე. ამ საქმეში მას, როგორც აღვნიშნეთ, ანტიოქიელი მიხეილი დახმარებია, ცაიშელ-ბედიელი იოვაკიმე კათალიკოსი გამხდარა ჩანს, კათალიკოსობის დროსაც მისი ძირითადი სამყოფელი არა ბიჭვინთაში, არამედ სამთავროს კარზე, ე. ი. ბედიანში იყო. თვითონ „მცნებაი სასჯულოი“ მიუთითებს, რომ ნამდვილი აფხაზეთი, სადაც ბიჭვინთა მდებარეობს, იმ დროისათვის სარწმუნოებრივ კრიზისს განიცდიდა. პატრიარქი მიხეილი ამიტომაც

⁵²⁵ რუის-ურბნისის ძველის წერა, ქრონიკები, II, გვ. 58. ⁵²⁶ სასწაულნი სევეტიცხოველისა, იქვე, გვ. 40-43, 69. ⁵²⁷ ივ. ჯავახიშვილი, ტ. III, გვ. 340.

მიუთითებდა: „აფხაზები ქრისტიანობისაგან სრულიად მიდრეკილ იყვნეს, ქრისტეს მცნებათაგან განშორებულ იყვნეს“⁵²⁸. აღნიშნულთა გამო უნდა ვიფიქროთ, რომ მიხეილი მიიღეს არა ბიჭვინთაში, არამედ მტერთაგან უფრო დაცულ ქალაქში, ჩანს, ბეღიაში. ალბათ, აქვე აიყვანეს საკათალიკოსო ტახტზე იოვაკიმე, კრებაც აქვე უნდა ჩატარებულიყო. ცხადია, აფხაზეთის საკათალიკოსო მხოლოდ საბედნიანოს არ მოიცავდა, არამედ სრულ დასავლეთ საქართველოს, „მცნებაი სასჯულოიში“ გადმოცემულია მისი იურისდიქციის საზღვრები: „ლიხთა ამერისა, ჭოხორს აქათ, ოვსეთსა აქათ, ზღვაი პონტოისა აქათ, სადა დიდი ბიჭვინტისა საზღვარი მიაწევს“⁵²⁹. მაშასადამე, აფხაზეთის საკათალიკოსო ფარგლავდა ტერიტორიას შავი ზღვიდან ლიხის მთამდე, ჭოროხიდან კავკასიის ქედამდე. ეს იყო სრულიად დასავლეთი საქართველო. „ლიხთა-ამერი, ოდიში, გურია, აფხაზეთი“ – როგორც ეს ძეგლიდან ჩანს.

ამ დროისათვის, როგორც აღნიშნული იყო, საქართველოს დაშლადანაწევრებას, პოლიტიკურ ურჩობას, თან დაერთო ხალხის ზნეობრივი დაცემა. ასეთ დროს როგორც სასულიერო, ისე სახელმწიფო მოღვაწეებს ესაჭიროებოდათ მსოფლიო ქრისტიანობის ბურჟუაზიან შემწეობა და დახმარება. ამიტომაც, ცხადია, სიამოვნებითა და სიხარულით მიიღეს ანტიოქიელ-იერუსალიმელი პატრიარქი, რომელმაც „მცნებაი სასჯულოი“ მისცა მათ. იერუსალიმ-ანტიოქიის ავტორიტეტი ხალხს ზნეობრივ დახმარებას უწევდა. „კანონიკური ეპისტოლეს ხასიათი აქეს იმ „სასჯულთა მცნებას“, რომელიც XV საუკუნეში მიუცია აფხაზეთის საკათალიკოსოსთვის ანტიოქია-იერუსალიმის პატრიარქს მიხეილს... მცნებაში გათვალისწინებულია შემდეგი მუხლები: 1. „უხევედრი ან უკანონო ქორწინება“– 2. „მრუშობა“... 3. „მარხვის შერევა“... 4. „უქმეთა დარღვევა ან ახლის შემოღება“... 5. „მღვდელმსახურთა ზნეობრივი თვისებანი და მოვალეობანი“... 6. „ადამიანის მკვლელობა“– 7. „საწონასტრო და საეკლესიო მამულების მიტაცება“... 8. „საეკლესიო კანონებისა და სამღვდელოებისადმი მორჩილება“⁵³⁰.

თვითონ ანტიოქიელი პატრიარქი „მცნებაი სასჯულოიში“ აღნიშნულ კანონიკურ მუხლების ჩამოთვლას იწყებს მიმართვით მრევლისადმი: „ესე ქარტა-წერილი თქვენთვის აღწერე“. იმ დროინდელი საქართველოს საზოგადოება დაავადებული იყო ურჩობის

⁵²⁸ ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 222. ⁵²⁹ იქვე, გვ. 223. ⁵³⁰ კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, გვ. 568.

სენით. ურჩობა იყო ძირითადი მიზეზი ქვეყანაში არსებული პოლიტიკურ-ზნეობრივი ქაოსისა. ამიტომაც „ქარტა-წერილის“ მუხლებში, შეიძლება ითქვას, ძირითადი ყურადღება ეთმობა მორჩილებას. მაგალითად, ი. დოლიძის დაყოფით, მერვე მუხლი ასეთია: „აწ შეილნო ძმანო და მამანო გაუწყებთ და გამცნებთ: ვინცა და რამანცა კაცმან ქრისტიანემან ანუ დიდმან და ანუ მცირემან პატრონსა უღალატოს, ანუ უსამართლოდ უორგულოს, ქრისტე ღმერთი და სჯული უარუყვიეს. ეგრეთვე უსამართლოი ორგული მეორემან ნუ შეიწყნაროს“⁵³¹. სხვა მრავალი მუხლი ეძღვნება პატრონის, ქვეყნის, მღვდელმთავრისადმი მორჩილებას. ამ მხრივ უთუოდ თავის დროისათვის დიდად სასარგებლო კანონიკური ხასიათის შემცველია განსახილველი ძეგლი, რომელიც, ჩანს, დროდადრო იცხებოდა ან იცვლებოდა კიდევ. მაგალითად, მასში უქმე დღის დარღვევადაა მიჩნეული პარასკევს „მიწის არევა“, „ეს უკანასკნელი შენიშვნა უნდა იყოს შემდეგი დროის ინტერპრეტაცია, ოსმალთა ზეგავლენით ჩადენილი“⁵³². აქვე „მარხვის შერევადაა“ მიჩნეული „ალაჯორის“ მარხვის დარღვევა, „ალაჯორი“ სომხური ეკლესიის პრაქტიკაში მიღებული მარხვა იყო, ამიტომ მისი მოხვედრა „მცნებაი სასჯულოიში“ გაოცებას იწვევს და აღძრავს ფიქრს, ნატყუარ ანდა სახეცვლილ ძეგლთან ხომ არ გვაქვს საქმე? ყოველ შემთხვევაში, ძეგლი ერთ რაიმეს უეჭველად გვიჩვენებს, XV საუკუნის 70-იან წლებში ქართულ საეკლესიო ცენტრალიზებულ ერთობას ბზარი შეეპარა. ანტიოქიელ პატრიარქს კი ამისათვის ხელი შეუწყო, დასავლეთ საქართველოს ეკლესიას ადმინისტრაციული დამოუკიდებლობა მოუპოვებია ქართლის (მცხეთის) საპატრიარქოსაგან. მაგრამ საბოლოოდ ანტიოქიელ პატრიარქს მიზნისათვის ვერ მიულწევია. მართალია, შესაძლოა, ამის შემდეგ დასავლეთ საქართველოს კათოლიკოსის კურთხევაში მცხეთელი პატრიარქის ნება შესუსტდა, მაგრამ საეკლესიო-ზნეობრივი ურთიერთდამოკიდებულება ორ ქართულ საკათალიკოსოს შორის არ დარღვეულა. ამას მიუთითებს ე.წ. „კათალიკოსთა სამართალი“, რომლის შემუშავებაშიც საქართველოს ორივე კათალიკოსი მონაწილეობდა.

⁵³¹ ქართული სამართლის ძეგლ., III, გვ. 225. ⁵³² კ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 568.

ცაიშ-ბედიის შიკრება

„მცნებაჲ სასჯულოჲ“

[1470-1474 წწ.]

მცნებაჲ ესე სასჯულოჲ, ურწმუნოთა მომაქცეველი და მორწმუნეთა განმამტკიცებელი და განმამხნობელი, ყოველთა ქრისტიანეთათვის მოვლენილი ზეცისა ქალაქისა იერუსალიმისაგან და ცათა მობაძვისა ანტიოქიისა

[ც]ის მბადისაგან არსთა ყოველთა ღმრთისა მამისა, ძისა და სულისა წმიდისათა, რომელი ჩუენისა ხსნისათვის ცათა კამართაგან განზრახუთა მამისათა ხსნისა ჩუენისათუს გარდამოხდა. და საშოდ ქალწულისა დაიმკვდრა და იშვა უქცეველად და იხსნნა ქმნილნი ხატად პირისა მისისანი ქალწულისაგან უქორწინებულისა იშვა და დაითმინნა მიზეზნი და ყუედრებაჲ, კიცხებაჲ, ბასრობაჲ, ჯვარცმად და დაფლვაჲ. გუერცა ღახურითა მოწყლულმან აღმოგუცენა უკედავებაჲ, რომელსა შუენის დიდებაჲ და პატივი დაუსაბამოდ თანა მამით, ძით და სულით წმიდითურთ.

[და] ვითარ ინება და იგულსმოდგინა მან, არსებით მიუწოდომელმან, და ღმრთაებით მმართველმან სჯულისა ქრისტეანობისაგან, და უხრწნელად და უბიწოდ მშობელმან მისმან, და მადლმან ზეცისა ქალაქისა იერუსალიმისამან და ცათა მობაძვისა ანტიოქიისამან, და მოვივლინე ღმრთისა მიერ მე, ყოველთა ნარჩევი, იერუსალიმისა და ანტიოქიისა პატრიარქი მიხაელ, მოვიწიე დიდსა მას ქრისტეს სამწყსოსა, მაზებელსა იერუსალიმისასა, საქართველოსა.

ვითა სათანადო არს მეფეთა, დადიანთა, ათაბაგთა, ერისთავთა, ამილახორთა, დიდებულთა, აზნაურთა და ყოველთა ქრისტეს სჯულისა მოსავეთა მორწმუნეთაგან მოკითხუაჲ, განაგეს მოკითხუა სჯულისა, საყდართა, მონასტერთა, ომფოროისა და კათალიკოზ-ებისკოპოსთა.

და მოიკითხეს, ძუელით ვიდრე ახლადმდღე, ღმრთივეგურგუნოსანმან ბაგრატ და დიდმან ერისთავთერისთავმან დადიან-გურიელმან შამადაელა, მისთა თავადთა თანადგომითა და დიდად ღმრთისაგან სათნოდ გამორჩეულისა, პატივ სარვეითანისა(?) ღმერთ-შემოსილისა [ცაიშელ] - ბედიელისა იოვაკიმისა.

იქმნა გამოძიებაჲ და მოკითხებაჲ გუართა, დავთართა, და იადგართა, და ვითარ-იგი პირველად ქართლისა და აფხაზეთისა კათალიკოზნი

ანტიოქიისა პატრიარხთაგან იკურ[თ]ხეოდინ, და ჟამთა სიძუელისაგან და ს[ო]ფლისა სივერაგეთაგან იყუნეს მრავალნი წესნი შეშლით და გარდაქცევით, ენახეთ და შეეგმთხვენ მადლსა, ვითარცა მეუფისა, ცაიშელ-ბედვიელ მთავარებისკოპოზისა იოვაკიმისთა.

ნებითა და შეწვენითა ღმრთისათა, და დიდისა და ცათა მობაძავისა იერუსალიმისა მადლითა, და ცათამდის მადლისა კათოლიკე საყდრისა ანტიოქიისა ღმრთისმშობელისა მეოხებითა, ვაკურთხეთ კათალიკოზი იოვაკიმ, მარჯუნად იერუსალიმისა, აფხაზეთისა კათალიკოზი და კურთხეულმცა არის, დაეყენ[ეთ] და დავსვით აფხაზეთს, საყდართა მათ ანდრია მოციქულისათა, ყოველთა ქრისტიანეთა ლიხთ-ამერისა, ოდიშისა, გური[ი]სა და აფხაზეთისა. ყოველთა ურჩთა და ღმრთისა არა ნებისმყოფელად მყოფთათვის მომაქც[ე]ველად ვაკურთხეთ.

და ურჩქმნილ იყუნეს ყოველნი, და ვითა სათნოებანი უგულუბელს-ეყუნეს ებისკოპოზთა და მოძღუართა, მღვდელთა და დიაკონთა, ბერთა და ერთა, დიდად ეშრომა მას, მარჯ[უ]ენასა იერუსალიმისასა, კაცსა ღმრთისასა იოვაკიმს. და აფხაზეთი ქრისტიანობისაგან სრულიად მიდრეკილ იყუნეს, ქრისტეს მცნებათაგან განშორებულ იყუნეს.

აწ გამოენახენით ძუელინი შრომანი წმიდათა ნიკელთა მამათაგანი და, ვითარცა [სათ]ნოდ არს სჯული ღმრთისა, ეგრეთ მორჩილ ექმენით სათნოდ ღმრთისაგან გამორჩეულსა, ვითარცა მოციქულსა პავლეს და ანდრიას დამორჩილდით, ისმნეთ, მოიქეცით და შეინანეთ.

და სათნო ეყვენით ღმერთსა მეფენი სიმართლითა მეფობისათა, სიწმიდით, მოწყალებითა, მშვიდობითა სიყუარულისათა. თავადნი სიმართლესა ბჭობდით, სიწმიდით დაიცვენით თავნი თქუენნი, ობოლნი და ქურიენი შეიწყალენით, ვითარცა იტყვს წინასწარმეტყუელი დავით: „ობოლი და ქურიეი შეიწყალე და გზად ცოდვისა არა იყოს შენ თანა“. და ვითარცა გამცნოს [მ]ქადაგებულთამან წმიდათა მოციქულთამან, ეგრეთ განმხნდით.

და ებისკოპოზი ლიხთა ამერისა, ჭოროხსა აქათ, ოვსეთსა აქათ, ზღუად პონტოსა აქათ, სადა დიდისა ბიჭუინტისა სამზღვარი მიაწევს, ებისკოპოზნი ამა იერუსალიმისა მარჯუნისაგან კათალიკოზისაგან იკურთხეოდინ, [და მიიღებდით] კურთხევასა; და ქადაგებასა მისსა [ისმენ]დით; ჯერ-იყვენით და ნუ ურჩ-ექმნებით, რათა იკურთხნეთ მარჯუნისაგან ღმრთისა.

აწ მამანო, ძმანო და შვილნო! ქრისტეს საფლავისა მარჯუნა, ლიხთ-ამერისა და აფხაზეთისა კათალიკოზი იოვაკიმ ქრისტიანობის სჯულისა მამაგრებელად და დამამტკიცებელად ვაკურთხეთ, სჯულისა

და მერჯულეთა უფროს და უხუცესად ვაკურთხეთ მე, დიდისა და ცათა მობაძვისა ანტიოქიისა და იერუსალიმისა პატრიარქმან მიხაილ.

და ესე ქარტა-წერილი თქუენთუს აღვწერე.

1. ქრისტეს მოყუარენო, მამანო და ძმანო, ვისცა ქრისტე ღმერთი გიყუარს და სჯულსა ქრისტეანობისსა მორჩილებთ, კათალიკოზისაგან კურთხევას მიიღებდეთ. და ვინცა გულითა მორჩილითა მიიღოთ კურთხევაჲ კათალიკოზისაგან და მორჩილ ექმნეთ, დიდისა მის დაუსაბამოსაჲ მამისა, ძისა და სულისა და დიდისა მის საპატრიარქოსა, ცათა მობაძავი იერუსალიმისა და ანტიოქიისა მადლითა კურთხეულ იყვენით ამა სოფელსა ხორციითა და საუკუნოსა – სულითა; და მათ სჯულისა დამამტკიცებელთა შუდთა კრებათა მადლითა, და ოთხთა მქადაგებელთა მახარებელთა მადლითა, სულითა და ხორციითა თავითა და შვილთა შვილითი შვილამდე, ვიდრე უკუნისამდე ამინ იყავნ.

2. ვინცა სჯულისა მსაჯულისა ქრისტესსა და ქადაგებულსა მონათა მიქსათასა ურჩ ექმნათ, კურთხევისა წილ მოვიდის თქუენდა წყვეა იგი სოდომისა და გომორისა; იყავნ დანთქმა დათან და აბირონისი; სეგრს (sic) ნუმც შეესწრები დაწვასა; ზარი დაეცეს თქუენ ზედა გუელბოძს (sic) მათაებრ; იყვენით წყეულ, შერუენებულ ცათა შინა, ქუეყანასა ზედა; კრულ თქუენ და საცხოვარი თქუენი, სახლი, ყანა, ვენახი; საყოფელთა თქუენთა ნუმცა იპოების მკედრი; ცად რისხვით, ქუეყანა მწუხარებით თქუენთუს, რომელთა არა ირწმუნოთ სიტყუად ქარტად დაწერილი ესე; დაიწყეოს ნაყოფი თქუენი, ვითარცა უნაყოფო იგი ლედუ; შეიწუენენით ვითარცა სიმონ მოგუ, ვითარცა არიოზ, რომელმან განხია კუართი უფლისა ივისი; და წყეულ ვითარცა მაკედონის სულისა წმიდისა მგომობარი, და ვეთიბიოს და აპოლონიოს.

3. და ვინცა საყდართა, მონასტერთა და ეკლესიათა მამცრობელნი და მეუპეენი იყენეთ და კათალიკოზისა ბრძანებასა ურჩ ექმნათ, ვითარცა-იგი პირველნი ხელმწიფებანი ზეცით გარდამოითხინეს და ღმრთისა რისხვთა ქუესკნელს შთაიყარნეს, ნაწილი მათი იყოს მათ თანა; იქმნებისმცა ნაწილად მათდა ბნელი გარესკნელი, მატლი უძილი, ცეცხლი უშრეტი, ღრტენად კბილთა, ტირილი, უნუგეშინიციკმო; სადა არს ბნელი გარესკნელი არის-მცა სამკედრებელად მათდა გამოუხსნელად სულითა და ხორციითა უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

4. ანუ მეფეთა, ანუ მთავართა, ანუ აზნაურთა, ანუ აზნაურის შვილთა, ანუ მსახურთა, ანუ გლეხთა, ანუ მთავარდიაკონთა, ანუ დიაკონთა, ანუ სახარებაჲ დიაკონთა, ანუ კერძო დიაკონთა, ანუ მოხელეთა, ანუ ხელის მქონებელთა, ანუ ღიდთა, ანუ მცირეთა ყოველივე ურჩქმნილი წყეულ, შერუენებულმცა არის სულითა და ხორციითა.

5. მორჩილნი სჯულისანი და თანამდგომნი სარწმუნოებისანი კურთხეულ იყავნ უკუნისამდე.

6. ძმანო და მამანო ამისთვის გამცნებ და გაუწყებ, რათა რომელი ჯუარს-ეცუა, დაეუფლა, აღ[ს]დგა, იგი მხოლოდ უფალი იესო ქრისტე შეიყუაროთ ყოველითა გულითა თქუენითა, რომელმან სისხლითა თვისითა მოიყ[ი]და ადამ, ნათესავითურთ მისით; და განაპრწყინდეთ ვითარცა მზე, ნათლითა ქრისტესითა; საუკუნოდ სუფევდე წინაშე ღმრთისა; ესე სოფელი წარმავალ არს და საუკუნოდ წარუვალ.

აწ ყოველთა შეიყუარეთ ქრისტეს სჯული და ქრისტემან თქუენ შეგიყუარნეს ყოველნი. მოიქეცით ბრძანებასა და ქადაგებულსა ქრისტეს მარჯუენის, ღიხთა ამერიისა ღმრთისა მეორისა მოციქულის პავლეს თანამოსაგრის იოვაკიმისი.

7. და ვინაითგან იგულსმოდგინა ღმერთმან, და ჯერ-იჩინა ჩუენისა ხსნისათუს და სჯულისა ქრისტეანობისა დამკუდრებისთუს და დამტკიცებისათუს, ღმრთისა ბრძანებითა ჩუენ, დიდისა ცათა მობაძავისა საყდრისა ანტიოქიისა და იერუსალიმისა პატრიარქმან მიხაილ, ნებითა ღმრთისათა, ვითარცა უფალმან ჩუენმან იესო ქრისტემან ანდრიას მოციქულსა თუთა საუფლოდთა ხელითა შემოსა თუსი სამეუფოდ ბისონი, და აკურთხა, აწ შემდგომად მისსა ვაკურთხეთ კათალიკოზი იოვაკიმ და სჯულისა და მერჯულეთა თავად და უხუცესად დაგუმტკიცებთეს.

და აღიწერა ქარტა ესე ჩემ მიერ.

აწ შეილნო, ძმანო და მამანო! გაუწყებთ და გამცნებთ:

8. ვინცა და რამანცა კაცმან ქრისტიანემან, ანუ დიდმან და ანუ მკირემან, პატრონსა უღალატოს, ანუ უსამართლოდ უორგულოს, ქრისტე ღმერთი და სჯული უარუყოფიეს; ეგრეთვე უსამართლოდ ორგული მეორემან ნუ შეიწყნაროს.

9. ვინცა და რომელმან სჯულისა და კათალიკოზისა ურჩად უხუედრი ცოლი შეირთოს, ანუ სვინაა, ანუ მეყვისი, ანუ რძალი, ანუ ბიძის ცოლი, ანუ ხუცის ცოლსა ცოდოს, ანუ დიაკონისა ცოლსა თანა ცოდოს, ანუ მთავარ-დიაკვანისა ცოლსა თანა ცოდოს, ანუ სწავლულისა კაცისა ცოლსა თანა ცოდოს და შეგინებულსა საწოლსა ზედა დააწვნოს, ამათ ყოველთა უსჯულოებათა მოქმედი კრულ, წყეულ და შერუენებულმცა არს სულითა და ხორცითა, ამინ.

10. და თუ არ ღმრთისა უარისმყოფელნი ხართ, მეკობრესა ხუცესსა მთარჩობდით.

11. ვინცა ანუ დედის-ნაცუალსა, ანუ დედობილსა თანა ცოდოს, წყეულ, კრულ და შერუენებულმცა აწ და უკუნისამდე.

12. ვინცა ძმა მოკლას, ქრისტე ღმერთი უარუყოფიეს და ნაწილი მათი აღიხოცნენ უკუნისამდე.

13. ანუ თვისი და ანუ სხუად მოკლას, კრულ, წყეულ და შეწუენებულმცა არს.

14. და რომელმანცა იკადროს მოციქულთა მარხვათა ოთხშაბათ-პარასკევთა, რომელიცა ხსნილი არ იყოს და შერიოს, ანუ მიცვალებისა მარხვა, მარტვილთა კიდე ვინ ჭკუიანმან შერიოს წუელითა ანუ ხორცითა ხსნილთაგან კიდე, კრულმცა არს ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა.

15. და რომელმანცა წელიწადთა შინა რომელნიც უქმნი განუწესებიეს წმიდათა კრებათა და არა ისმინოს და თუსითა ნებითა უქმობდეს, წყეულიმცა არს წმდათა კრებათაგან.

16. ვინცა შეუნდობლად დაბეჭდილი კათალიკოზისგან და ქორებისკოპოზისაგან ეკლესია გახსნას, შეუნდობლად კრულ, წყეულ და შეწუენებულმცა არს მათი ხუცესი და ერი მათი.

17. რომელმანცა წმიდათა კრებათგან განაჩენი და განაწესი სჯული მაგრად არა დაიჭიროს და შეცოდება დაუწყოს, ღმერთმან წყევით მიაგოს საქმეთა მათაებრ; წყეულიმცა არს სჯულისა უარისმყოფელთა თანა.

18. ვინცა სჯულისა შემცოდე პატრონმან არ მისცეს ებისკოპოსსა და ქორებისკოპოზსა სასჯულოდ არ მიანებოს და სასჯულოდ მოსაკითხაეად სოფელი არ დაანებოს, და ძალი არ მისცეს, იმა სოფლისა ცოდვა მან გარდაიჭადოს და შეუნდობელმცა არს.

19. ვინცა ამა მცნებათა არ დასჯერდეთ და კათალიკოზსა და ქრისტეს სჯულსა ურჩექმნათ, კრულ, წყეულ და შეწუენებულ იყავით ღმრთისა დაუსაბამოფსა მადლითა, მამისა, ძისა და სულისა წმიდისა მადლითა, იერუსალიმისა მადლითა, ანტიოქიის მადლითა, ამინ, თავითა, შეილითა, ვიდრე შეილით შეილაძდე.

20. დამამტკიცებელნი და სჯულისა მამაგრებელნი, და იესო ქრისტეს ერთგულნი, ებისკოპოსთა, მოძღვართა, მღვდელთა და მონაზონთა პატივისცემელნი და რჯულისა მამაგრებელნი, ობოლთა და ქურივთა, გლახაკთა და დაერდომილთა მოწყალენი და შემწენი და შემწყნარებელნი კურთხეულმცა არიან ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა, სულითა და ხორცთა თავითა და შეილითა, ვიდრე უკუნისამდე, ღმრთისა დაუსაბამოფსა პირითა, ამინ.

21. და ამასცა გამცნებ და გაუწყებთ შეილნო და ძმანო ჩემნო: ვინათგან ღმრთის-მოყუარენი, და ერთგულნი, ღმრთისა მართლმადიდებელნი, და ძრწოლით და შიშით თაყუანისმცემელნი

ტეშმარიტად და მართლმადიდებლობით აღიარებთ და თაყუანისსცემთ სახელსა მის მოსამართლისა გარე შემოუწერელსა [და] ტკიბლსა და მრავალ-მოწყალესა ღმერთსა დაუსაბამოფსა, მამასა, ძესა და წმიდასა [სულსა], ნუ თანა-მზრახველ ექმნებით ამა უკანასკნელისა სიცრუეთა და სივერაგეთა, არამედ მორჩილ ექმნებით ბრძანებასა ღმრთისასა.

22. ვითარცა ანდრია მოციქულმან ურწმუნონი სარწმუნოებად მოაქცინა და სჯულსა და სარწმუნოებასა ზედა დაამტკიცა, მას ჟამსა ოდეს ქრისტემან ღმერთმან ჩუენმან ხსნისა ჩუენისა და მოქცევისათუც მოაგლინა თუსითა სამეუფოთა შესამოსლი[თა], პორფირ-ბისონ-ოქროვანითა, სამოსლითა ელ[ვარით]ა და შუქმიუანრდილებელითა შემოსა და, სახედ და [სა]მუქჟოდ მოციქულ, ნათლისა მახარობელად კათალიკოზად დააყენა, რამეთუ მისისა ბრძანებისა ქადაგებითა მოიქცეს თემნი, ქალაქნი და ქუეყანანი ესე ჩრდილოეთისანი, ვიდრე ნინო ქართ[ლისა] დედამან მოაქცინა ქართლი, მისთა სამზღვართა აქათ წმიდამან ან[დრია] მოციქულმან ნათლითა მიუწრდილებელითა განანათლნ[ა] და განასუწნელა ყოველნი მორჩილნი სჯულისანი.

აწ, მსგავსად მისსა, ვაკურთხეთ და დავამტკიცეთ სჯულისა თავად კათალიკოზი იოვაკიმ, [ვითარცა] ქრისტე ღმერთი თავი არს ეკლესიათა.

23. აწ, შვილნო, ძმანო და მამანო ჩემ[ნო] მო[რჩილ] ექმნით მწყემსისა მის სახიერის ნაცვლად [ღმრთისა მიერ] მოვლენილსა, რათა მარად პირმეტყუელ[ად] სამწყსოდ გამო[ს]ჩნდეთ, და შეიკრიბნეთ ბაკსა ზეცისა [არვი]ხსასა, და არა იქმნეთ [შე]საჭმელ მგელთა მძუნ[ვარეთა], და არა შეგემთხვოს გან[საცდელ]ი, ვითარცა-იგი მაშინ, რომელნი უ[რჩ] ექმნნეს ანდრია მოციქულსა, [რომელმან]ცა მოუვლინა ღმრთისაგან მრისხ[ანე] ანგელოზი და შეცვალნა [ყოველთავე] მათ ურჩთა სახლი ს[აც]ხოვარი, კაცითგან მიპირუტყუამდე, ვიდრე მოიქცეოდეს.

და შემდგომად სარწმუნოებად მოყუანებისა მათ[თა] მო[ავლინა] ღმერთმან ანგელოზი [მშვიდობ]ითა და წყალობითა, [და ყოველი] ნათესავი კაცთა ნათლ[ითა] გამოუთქმელითა აღიესო, სახლნი დ[ა] საყოფელნი მათნი, კეთილითა მო[უ]კლებელითა. საცხოვარნი სიძრაველითა აღიქსნეს და საუკუნე კეთილად [წ]არ[ე]მართნეს, ნათლითა აღს[ა]ვე[ს]ედ.

24. აწ თქუენცა გულსმ[ოდგინე]ებითა, სიმშუდით[ა] და კრძალულებ[ითა] გულს-მოდგინებით[ა] აღმსრულებელ ექმნით ბ[ძანებასა] ღმრთისასა და ღმრთისა მოციქულ[ისა] მეორ[ისა], აწ, ახლ[ისა] იერუსალიმისა მამაგ[რებე] ლსა და ქრისტეს საფლ[ავისა],

და სრულიად] ლიხთა ამერის[ა და აფხ]აზეთისა კათალიკოს ხოვაქიმს.

25. და ყოველთა შენდობა [და წირე]ამ მი[ი]ღეთ, რათა აქაცა [კურთხეულ] იყვნეთ და საუკუნესცა [კურთ]ხეულ გიწოდოს უფალმან ჩვენმან იესო ქრისტემან, დღესა მას განკითხვისა და ზარის ასახდელ[სა, რათა] გამოსწინდებდეთ ნათლისად და განგაძლიერნ[ეს თქვენ] სარწმუნოებასა ამას და [მტკი]ცესა ზედა მაზებელ[ისა], აღმასრულებელნი და და[მ]ამტიცებელნი, [რათა არა მი]გიგოს თუალუხაემან მან, დღესა მას დიდსა ზარის ასახდელსა, ვითარმედ წარვედით[თ ჩემგან წყეულნო ბნელსა [გა]რესკენელსა და ცეცხლ[სა] უშრეტსა წყუღიადი[სასა]; არამედ დაიცვეით ესე მცნება.

26. [და რომელმან ა]რა ირწმუნოს და [არ]ა გულსმოდგინედ დაიცვა[ს] მცნება ესე, იყოს წყეულ და შწუნებულ მამისაგან, ძისაგან და სულისა წმიდისაგან, ვითარცა ზემოთ წერილ არს, ამინ მეამენთა, და იყაენ წმიდათა ანგელოზთა [მიერ] უკუნუსამდე და უკუნითი უკუნისამდე.

27. აწ კუალად ისმინეთ ებისკოპოზთა [და ქორ]ებისკოპოზთა ვითარცა წმიდათა კრებათა განაჩინეს, [ეგრეთ] უთნევერად დადევით, ნუ ვის ათნევე, სამწყსომ შენი სწავლით და მაგრად დაიჭირეთ, რათა მეორედ მოსვლევასა თქუენთგან არ ითხოოს სიტყუს მიგება.

28. ეგრ[ეთვე მო]ძღუართა: წესიერებით, ქრისტეს სიყუარულითა თქუენ, [სამ]წყსოდ მო]წაფით[ურთ, შეიყუარეთ სჯული ქრისტესი და თაფი თუსი დადევ ცხოვართა თუსთათუს, ვითარცა მწყემსმან სახიერმან, რათა არა ყოველთა ცოდვა ხელთაგან შენტა იძიოს, და უკანასკნელთა მათ ძრწოლა და აღმოფშვნეასა და დაისაჯო.

29. მღდელთა: მართალთა ნების-მყოფელად ნუ ცრუ-წინასწარმეტყუელ, [არამედ] დაიცევი თაფი შენი სიძვისაგან, ტაცებისაგან, სიხარბისაგან, დიდის სიცილისაგან, მთურალობისაგან და გარდარევისაგან, რომელი არა ჯერ-არს მოწესეთაგან.

30. მიეც ერსა უმეცარსა მარხეამ, რამცა წმიდათა კრებათა განაჩინეს მარხვად, მიეც მტიცედ და გაუტეხელად უქმი უქმად, ვითა სწერია გაჩენით საეკლესიოთა დაეთართა შიგან.

31. და რომელმანცა ებისკოპოზმან, გინა ქორებისკოპოზმან, ანუ მოძღუარმან, გინა ხუცესმან არა გულითა მართლითა დაიცვას მცნება ესე და ერსა არა უქადაგოს სარწმუნოება და კათ[ა]ლიკოზისა ბრძანებასა ზედა მომჭირნედ და ძალმიცემით არ იდგეს, კრულ წყეულ და შეჩუებულმცა არს აწ და უკუნისამდე; კრულმცა არს ღმრთისა დაუსაბამოვსაგან თ[ა]ვითა, შეილითა და ყოველითა მისითა, რაოდენიცა რამ არს სოფლითგან საუკუნომდე უკუნისამდე.

32. და უკეთუ ვინცა მეფეთა, თავადთა, აზნაურთა და აზნაურისშვილთა, მოხელეთა, მოურავთა, ხელისუფალთა, დიდთა და მკირეთა, მდიდართა და გლახაკთა, ყოველთა, [რომელთა] ესე მცნება, ღმრთისა მიერ წმიდათა კრებათაგან განაჩენი, ქრისტეს ღმრთისა მიერ მართლმადიდებელთა სასურველი სიმტკიცე და საწადელი, და მწვალებელთათვის საკდემელი სჯული არა აღიაროს, არა ირწმუნოს, და მტკიცედ არ გულსმოდგინოს, და მაგრად არ იპყრას, და სხუათაცა არ უქადაგოს, კრულ, წყეულ და შეწუენებულმცა არს რისხეთა ღმრთისა დაუსაბამოდსა მამისა, ძისა და წმიდისა სულისადათა.

33. რომელი ხუცესი ცუდად ზღაპრობდეს, ანუ ცუდად მეტყულებდეს, ანუ წესსა აკლებდეს სამწყსოთა სოფელთა და ქუეყანათა, და მისისა სამრევლოდსა ცოდვა კათალიკო[ზ]სა და ქორებისკოპო[ზ]სა არ გამოუცხადოს, ანუ ნატაცებსა ცოლ-ქმართა გვრგვნი უკურთხოს, ანუ იპაროს, ანუ უხევედრთა ცოლ-ქმართა შენდობა მისცეს, ანუ მისთა სამრევლოთა მარხვსა რევად უქმისა რევად შეუნდოს და რადცა მღდელობისა საქმე შეცოდებით დაიჭიროს, – წირვისაგან აღიხიცოს და წირვა მისი შეუწირავი იყოს, სადამდის კათალიკოზისა მოხსენებითა და გაგონებითა არ განიკანონოს.

34. ეგრეთვე, ვინცა და რამანცა კაცმან მონასტერთა და საყდართა მამული მოიგოს, იურვოს, ანუ ვინ მოურავად და მოსაქმედ შემოვიდეს, – კრულ, წყეულ და შეწუენებულ[ღ] ღმრთის დაუსაბამოდსა პირითა, შვდთა კრებათა მადლითა; ნუმცა იხსენების სულითა ჯოჯოხეთისაგან, ნუცა წირვითა, ნუცა გლახაკთა მიცემითა, ნუცა იერუსალიმს წარსლვითა, იტანჯებოდეს გამოუხსნელად უკუნისამდე.

35. ვინცა უხუედრი ცოლი შეირთოს, ანუ სვინასა, ანუ მეყვისსა შე[ე]ხოოს, ანუ ძმის ცოლსა, ანუ შეირთოს, ანუ ბიძის ცოლი შეირთოს, ანუ რა გინდა უხუედრი ცოლი შეირთოს კათალიკოზისა აქლუარებლად, ქრისტეს უარისმყოფელთა თანამცა არს ნაწილი მისი, აწ და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

36. ვინცა უქმთა წელიწადისსა და შაბათსა, ცხრა ჟამითგან ორშაბათსა განთენებადმდე, სცოდებდეს, და პარასკევსა მიწას რევდეს, და წმიდათა კრებათაგან განაჩენი უქმნი დღენი კრძალვით და მაგრად არ შეინახნეს, მისთვის განწესებულ არს რისხუად ღმრთისა, მატლი უძილი, ცეცხლი უშრეტი, ღრჭენა კბილთა, მრისხანენი ანგელოზნი მას ზედა; და არა აქუს ნაშრომსა მისსა ბარაქად; ნაყოფი მისი მისთვის ურგებ.

37. კუალად ვინცა შესცოდოს წმიდათა მარხუათა და ხელყოს შეცოდება, გინა ოთხშაბათ-პარასკევთა, გინა ქრისტეს შობის მარხუათა, ანუ ღმრთის-მშობლისა მიცვალებისა მარხუათა, ვინ გინდა შესცოდოს,

გინა პეტრეს და პავლეს, რომელ არს პეტრე-პავლობის მარხეამ, მარტულთა რეგუნთა კიდე;

38. და ვინ უხუედრი ცოლი შეირთოს შეუნდობელი და კათალიკოზისა ბრძანებითა არ გაეყაროს და ურჩად დაუდგეს, გინა სასჯულოსა საქმესა ზედა ძალი არ მისცეს, და უსჯულოთა შემწე ექმნას, გინა მეყვისობისათუს, გინა ქრთამისათუს ანუ შეხევეწისათუს;

ანუ მარხუა[სა] რეედეს, რადცა წმიდათა კრებათა გა[ა]ჩინეს ამას ზედა, მაგრად არ იმარხვიდეს მართლად, ანუ უქმთა რეედეს, ანუ მართლად არ შეინახოს და წმიდათა კრებათგან გაჩენილი შეურაცხყოს, და კათალიკოზისა ბრძანებასა არა მორჩილებდეს;

გინა მონასტერთა დამცრობასა მოიჭირვოს თავისთუს გინა სხუათათუს იურვოს, ანუ სხუათა უურვოს, ანუ მტერობისათუს, ანუ მეორისა მოყურობისათუს, გინა ქრთამისა აღებისათვის რა გინდა რა გამოახოს გინა გლეხი მოსახლე გინა საჭურჭლე, გინა კაცი, გინა ჯოგი, გინა დიდი, გინა ცოტად, და არ მიღმა შემატებდეს;

კათალიკოზისა სიტყუასა და ბრძანებასა არ დამორჩილდეთ, და ესე, ცნება არა დაიცეად, და არა გულითა წმიდითა აღიაროთ და ძალმიცემით არ დაიჭირვოთ და არა ირწმუნოთ, – გინა მეფეთა, გინა თავადთა, გინა დიდებულთა, გინა აზნაურთა, გინა ებისკოპოსთა, გინა ქორებისკოპოზთა გინა მოძღუართა, გინა მღვდელთა, გინა დიაკონთა, გინა მსახურთა, გინა გლეხთა, გინა მამათა, გინა დედათა, გინა დიდთა, გინა მცირეთა, ვინ გინდა ვინ ეს მცნება არ ირწმუნოთ, და კათალიკოზსა არ დამორჩილ ექმნას, და ვითა ესე აღწერილი მოგვითხრობს მარხეათა განაჩენსა და ესრეთ არა იმარხოს;

39. წელიწადთა შინა ოთხშაბათ-პარასკევი ესრეთ განიხსნების: ყოველთა ოთხშაბათ-პარასკევეთა, ვითარცა დიდთა მარხეა[ს]თა, ჯერ-არს მარხეამ, უკეთუ საუფლომ დღესასწაული არა დახუდეს, ანუ საჩინოთა წმიდათა, რომელსა ტაძარსა შინა შეკრებულნი ერნი დღესასწაულობენ; ქრისტეს შობა მსგეფსამდე ხსნილი არს; მიგეგება ხსნილი არს; ზადიკთა განზოგება ხსნილი არს; ამაღლებისა წინა დღე ხსნილი არს, ოთხშაბათ-პარასკევი არა; ახალ კვრიაკე ხსნილი არს მსგეფს[ა]მდე; სულის წმიდისა მოსლვისა მსგეფსამდე ხსნილი არს; ალაჯორთ კვირიაკე და ყუელიერისა კვირიაკე ხსნილი არს მონოზონთათუს და ერისკაცთათუს.

ამათ გარეთ ოთხშაბათ-პარასკევი არა განიხსნების. და რომელმან განხსნას, საშინელი სატანჯუელნი განმზადებულ არიან მათთუს ღმრთისაგან, და კანონსა ქუეშე იქმნებიან უზიარებელნი, და ეკლესიას არ შეიშეების ვითარცა ურჩი ღმრთისა.

ეგრეთვე წმიდისა გიორგისი თავადი დღესასწაული აპრილსა ოცდასამსა მათთვის ხსნილი არს, ვინ ეკლესიას მივიდენ. ვინ არ მივიდეს, ვერ განხსნის ნოენბერსა ი.

და უქმნი, წერილსა შინა, ვითარცა საეკლესიოთა წიგნთა კრებათგან განჩენილმან ამცნოს, ეგრეთ.

40. და ვინ ორი ცოლი ერთად შეირთოს, გინა დედა-შვილი მამა-შვილთა შეირთოს, გინა ორი დანი ორთა ძმათა შეირთონ, ანუ ვის ცოლი მოუკუდეს, ცოლისა ასული შეირთოს, ანუ ვინ ცოლისა დედა, რომელ არს სიდედრი, შეირთოს, ანუ მეყვსი შეირთოს, ანუ ვინ ცოლი უხუედრი შეირთოს, ანუ ვინ რძალი შეირთოს, გინა შექეხოხოს, გინა დობილი ანუ დედობილი შეირთოს, დიდმან გინა მცირემან, გინა ხუცესი, ბილწი იყოს და შეაგინოს ხორცი თვისნი სხუასა დიაცსა თანა, გინა მხევალი ისეას და ჟამის-წირვად იკადროს,-

ვინ ესე მცნებანი და სწავლანი, სასულიერო და სახორციელო, ყოვლითა გულსმოდგინებითა და გულითა უყალბოვითა და უტყუვარიითა არა აღიაროს, არ დაიცვას და არა შეინახოს, და ურჩ ექმნას ამა სწავლასა წმიდათა კრებათგან განაჩენსა და დამტკიცებულსა, და კათალიკოზსა ურჩ-ექმნას: მეფენი, გინა თავადნი, აზნაურნი, გინა აზნაურის-შვილნი, მსახურნი, გინა გლეხნი, ეპისკოპოზნი, გინა ქორებისკოპოზნი, მოძღუარნი, გინა მღვდელნი, გინა დიაკონნი, მოხელენი ხელისუფალნი, დიდნი გინა მცირენი, ყოველნი ურჩქმნილნი წყეულ და შეჩუენებულმცა არიან ღმრთისა დაუსაბამოვსა პირითა, რომელმან შექმნა საუკუნენი;

კრულმცა არს სამკუდრებელი მათი, სული და ხორცი მისი; კრულ, წყეულ და შეჩუენებულმცა არს სახლი სამყოფი მისი;

კრულ, წყეულ და შეჩუენებულმცა არს პატიოსნისა და ცხოველსყოფელისა ჯუარისაგან, რომელსა ზედა განიპყრნა უხრწნელნი ხელნი თვისნი ხსნისათვის ჩუენისა ქრისტემან ღმერთმან ჩუენმან;

წყეულმცა არს წმიდათა ზეცისა ძალთაგან; წყეულმცა არს წმიდისა იოვანე ნათლის-მცემელისგან; კრულ, წყეულმცა არს წმიდათა და ყოვლადქებულთა მოციქულთაგან; კრულმცა არს შვილთა კრებათგან;

წყეულმცა არს ყოველთა ღმრთისა წმიდათაგან, რომელნი საუკუნიოვან სათნო-ყეუნეს უფალსა ჩუენსა იესო ქრისტესა, და აწცა სათნო ყოვლად არიან.

41. ამა მცნებათა ურჩქმნილნი და შეურაცხის-მყოფელნი კრულ და შეჩუენებულმცა არიან ცათა და ქუეყანისაგან, ხორციითა და სულითა, თვითა და ცოლითა, შვილითა და შვილის შვილითა, მისითა ერდგულითა;

არისმცა მისთვის ესე სოფელი მოკლე და უსარგებლო; არისმცა ცოლი მისი ქურიე და მწუხარე, შვილნი მისნი ობოლ, შერყეულ და დაცვივნებულ, ვითარცა მართუენი ყორნისანი; უნაყოფომცა არს ყანა, სათესვი არა არს თესლისა გამომღებელ, მამული მისი უნაყოფომცა და ნუ შეიკრებს მისგან ნაყოფსა;

წყეულიმცა არის მისი ცხენი, ზროხა და ყოველი საცხოვარი; ნუმცა ეპოების სახლისა მისისაგან სანუგეშინისმცემო.

კრულმცა არს თავი მისი მხართა მისთა ზედა; კრულმცა არს, მხარნი მისნი წელთა მისთა ზედა; კრულმცა არს წელნი მისნი თეძოთა მისთა ზედა; კრულმცა არს თეძონი წყულთა მისთა ზედა; კრულმცა არს წყულნი მისნი მუხლთა მისთა ზედა; კრულმცა არს მუხლნი მისნი კოჭთა მისთა ზედა; კრულმცა არს კოჭნი მისნი ფერხთა მისთა ზედა; კრულია ფერხი მისი მიწათა, ადგილთა და სამყოფთა ზედა; კრულ არს იგი ადგილი მისთვის, სადა დადგენ ფერხნი მისნი; კრულ არს თუალნი მისნი სახედველად და მხედველად; კრულმცა არს პირი მისი პურისა მჭამელად, ენა მტყუელად, ხელნი საქნელად, ფერხნი საელელად, გული საქმისა გასაგონებლად; კრულმცა არს იგი და მისი გასაგის[ი], მისი გასაგებელი სხვამან მიიღოს; კრული არს მისი სიცოცხლე, კრული არს მისი სიკ[უ]დილი; კრულ არს მისი საფლავი, სადა დაეფლვის.

ნუმცა იხსნების სულითა და ხორცითა, თავითა და ცოლითა და შეილითა და ყოვლითა მისითა გასაგებელითა; ნუმცა იხსნების წირვითა ებისკოპოსთა და მღვდელთათა; ნუმცა იხსნების იერუსალემს წასლვითა, ნუცა ლოცვითა მოლოზონთადა, ნუცა გლახაკთა მიცემითა, ნუცა მშვიერთა განძლომითა; არა რა ქუელის საქმე ერგოს მას; ყოველივემცა უსარგებლოდ არს მისთვის.

42. ვინცა ესე მცნება და სწავლად არა აღიაროს, არა ირწმუნოს და არა ჭეშმარიტებით აღასრულოს, იყოს ნაწილად მისად, სად არს ტანჯვით სამყოფი, ქრისტეს უარისმყოფელთა, ბნელი წყუდიადი, განუნათლებელი, ვაებით აღსავსე, ცეცხლი უშრეტი, მატლი უძილი, ტარტაროზი, გლოვად უნუგეშინისცემოდ, და ღრჭენად კბილთა, ნისლი წყუდიადი, საბურველი თუალთა მყოფთა ფსკერთა ჯოჯოხეთისათა; ნუმცა არს ხსნა და გამოხსნა მათ მიერ ვიდრე უკუნითი უკუნისამდე, ამინ, ამინ.

43. ქრისტიანენი მართლმადიდებელნი, რჯულისა მამტიკიცებელნი ღმერთმან აკურთხნეს.

ბეჭედი: ბიჭვინტისა ღუთის-მშობლისა საჭეთ-მპყრობელი კ ზი^ა.

5. ბიჭვინთის საეპლესიო კრების (1543-1549) „კათალიკოსთა სამართალი“

ჩვენი დიდი მემატინანე ბატონიშვილი ვახუშტი წერს XVI ს-ის ბოლოსა და XVII ს-ის დასაწყისში შექმნილი ვითარების შესახებ: „უამთა ამთ შინა იქმნა განტევება ცოლთა, კელა კაცთა და იდუმალ ტყვის ყიდვა და უჯერონი სჯულსა ზედა მრავალნი იმერეთსა შინა. ამისათვის შეკრბნენ ქართლისა კათალიკოსი მალაქია, აფხაზთა კათალიკოსი ევდემონ და ყოველნი ეპისკოპოსნი იმერეთ-ოდიშისანი. ხოლო ეპისკოპოსნი ესენი იყვნენ: ქუთათელი სვიმონ, გენათელი ანტონი, ჭყონდიდელი, ბედიელი, მოქველი, დრანდელი ფილიპე, ცაგერელი კოზმან, ხონელი ზაქარია, ნიკორწმინდელი იოაკიმ, ჩაიშელი კვირილე, ამთ განაჩინეს მოქმედთა მათთვის ჯეროვანი შერისხევანი, დაწერნეს და შეაჩვენეს მოქმედნი მისნი, ვითარცა გაუწყებს აღწერილი მათი“⁵³⁴.

მართლაც, ჩვენამდე მოღწეულია ქართული საეკლესიო სამართლის ძეგლი, ცნობილი „კათალიკოსთა სამართლის“ სახელით, რომელშიც გადმოცემულია XVI საუკუნეში შემდგარი საეკლესიო კრების დადგენილება: „სამართალი კათალიკოსთა. ქ. სახელითა ღეთისათა მე, ქრისტეს მიერ კურთხეულმან ყოელისა საქართველოსა პატრიარქმან მალაქია, მე, ქრისტეს მიერ კურთხეულმან აფხაზეთის კათალიკოსმან მამათ-მთავარმან ევდემონ, დავსხედით და შეეკრიბენით ყოველნი ეპისკოპოსნი აფხაზეთისანი. და დიდი სიყმილი მოვიდა ცოდვათა ჩვენთაგან, მრავალნი უწესობა და უჯერო საქმე შემოვიდა: კაცის კელა, კაცის სყიდვა, ეკლესიის კრებვა და უხვედრობა. დავიდევით სჯულის კანონი და ჩვენიცა იმისაგან გამოვიდეთ და რაცა იმისაგან არ გამოვიდევით, ჩვენ ჩვენი მაგიერი არა შეგვიმატებია რა. და სჯულის კანონიცა ასრე ბრძანებს“⁵³⁵.

ამ დადგენილებაში სჯულის სამართლის მუხლები დამტკიცებულია საეკლესიო კრების მიერ. კრებამ დალოცა ყოველი აღმსრულებელი ამ კანონებისა: „ვინც ეს მოციქულთა და წმიდათა კრებათაგან განწესებული და ჩვენ მიერ დამტკიცებული სჯული და წიგნი გაათაოს კურთხევა ღეთისა, უბიწოდ მშობელისა მისისა და წმიდათა კრებულთაგან და წმიდათა მოციქულთა და ყოვლად წმიდათაგან...“⁵³⁶.

⁵³⁴ ქართლის ცხოვრება, IV, 1973, გვ. 824. ⁵³⁵ ქართული სამართლის ძეგლები, I, 1963, გვ. 393. ⁵³⁶ იქვე, გვ. 396.

კრებამ იქვე დაკრულა არაღმსრულებელი კრების დადგენილებებისა: „ვინცა ამ წმიდა კრებათა მოციქულთაგან განწესებული და ჩვენ მიერ დამტკიცებული არ შეიწყნაროს და კათოლიკეს საყდარზედ დასმულსა წინააღუდგეს და ჩვენი მცნება არ დაიმარხოს, კრულმცა არის ცათა შინა და ქვეყანასა ზედა წმიდათა კრებულთაგან, წმიდათა მოციქულთაგან და ყოველთა წმიდათაგან“⁵³⁷.

კათალიკოსთა სამართალი, როგორც ეს ძეგლის შესავალიდანაც ჩანს, შედგენილია არა ერთი კათალიკოსის, არამედ სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქისა და აფხაზეთის კათალიკოსის მიერ, ასევე დამტკიცება ბიჭვინთის იადგარისა, რომელიც „კათალიკოსთა სამართლის“ დამატებად მიიჩნევა, ვეალებოდა ქართლის კათალიკოსს აფხაზეთის კათალიკოსთან ერთად, აქედან ჩანს, რომ ქართული ეკლესია მიუხედავად ურთულესი პოლიტიკური ვითარებისა XVI-XVIII საუკუნეებში, სულიერად მთლიანი იყო. ანტიოქიელი პატრიარქის მიხეილისა და სხვათა მცდელობას, გაეყოთ საქართველოს ეკლესია, მოსალოდნელი შედეგი არ მოჰყოლია. კელაენდებურად მცხეთელი პატრიარქის ავტორიტეტი დასაველეთ საქართველოში მაღალია, რასაც მიუთითებს ჩვენგან განხილული კრების მიერ გამოცემული დოკუმენტი. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მეთექვსმეტე საუკუნის დასაწყისიდან დასაველეთ საქართველოს კათალიკოსები უკვე ითავისებდნენ პატრიარქის ტიტულს. იქამდე, როგორც ცნობილია, საქართველოში კათალიკოს-პატრიარქი მხოლოდ ერთი იყო, რეზიდენციით მცხეთაში. XVI საუკუნის შემდეგ, საქართველოს პოლიტიკურ დაქუცმაცებულობას თავისი ასახვა მოჰყვა საეკლესიო ცხოვრებაშიც. ცნობილია, რომ დაშლის შემდეგ, ქართლის, კახეთის, იმერეთის მეფეები თავიანთ თავს „სრულიად საქართველოს მეფეებს“ უწოდებდნენ (გარკეველ დრომდე). ამით ისინი მიანიშნებდნენ, რომ არ ცნობდნენ საქართველოს სახელმწიფოს დაშლას, ცდილობდნენ მის გაერთიანებას პირადი მეთაურობით. მსგავსადვე, დასაველეთ საქართველოს კათალიკოსები პატრიარქის ტიტულით თავიანთ თავს სრულიად საქართველოს უზენაეს სულიერ პირველ იერარქად მიიჩნევდნენ, როგორც ეს აფხაზეთის კათალიკოს გრიგოლ ლორთქიფანიძის ბიჭვინთისადმი მიძღვნილ შეწირულების წიგნის დამამტკიცებელი ბეჭდის წარწერიდან ჩანს: „გრიგოლ მწყემსი ქრისტესმიერ ყოვლისა საქართველოს კათალიკოსი“ (1712 წ.). იგივე კათალიკოსი ბიჭვინთისადმი სხვა

⁵³⁷ ქართული სამართლის ძეგლები, I, 1963, გვ. 397.

შეწირულობის წიგნში თავის თავს „ჩრდილოეთისა და აფხაზეთის კათალიკოზს“ უწოდებს⁵³⁸. ცნობილია, რომ ძველქართულ საისტორიო გეოგრაფიაში ტერმინი „ჩრდილოეთი“ და ტერმინი „საქართველო“ იდენტური ტერმინები იყო. „ჩრდილოეთს“ (ზოგჯერ „აღმოსავლეთს“) საქართველოს უწოდებდნენ. პატრიარქის ტიტულის მინიჭებით, ჩანს, დასავლეთ საქართველოს კათალიკოსს სრულიად საქართველოს ეკლესიის კანონიერ მამამთავრად წარმოაჩენდნენ, ისევე, როგორც ვთქვათ, იმერეთის მეფეები სრულიად საქართველოს მეფეებად წარმოაჩენდნენ თავიანთ თავს. იმერეთის მეფე ბაგრატ I 1545 წლის სიგელში თავის თავს „მეფეთამეფეს“ უწოდებს და „ლიხთ-ამერიისა და ლიხთ-იმერის“ ციხისთავებს უბრძანებს, დაამტკიცონ მის მიერ გაცემული სიგელი⁵³⁹. „მეფეთა-მეფის“ ტიტულის მინიჭებით იმერეთის მეფეები თავინთ თავს წარმოადგენდნენ სრულიად საქართველოს კანონიერ მეფეებად, ასეთივე პოლიტიკური შინაარსი ედო დასავლეთ საქართველოს კათალიკოსთა მიერ პატრიარქის ტიტულის მინიჭებას. შემდგომში, მათ ტიტულატურაში ბოლომდე რჩება ეს წოდება. მაგრამ მაინც ქართლის კათალიკოსები უზენაეს სასულიერო ავტორიტეტებად და უპირველეს მამტიციცებელ რჯულმდებლებად მიიჩნეოდნენ დასავლეთ საქართველოშიც. მაგალითად, ბიჭვინთის იადგარში, რომელსაც ხელი მოაწერეს და თანდათანობით დაამტკიცეს დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) კათალიკოსებმა: მალაქია აბაშიძემ (1529-1532), ეედემონ ჩხეტიძემ (1543-1575), ეფთვიმი I საყვარელიძემ (1578-1605), მალაქია II გურიელმა (1605-1639), მაქსიმე I მაჭუტაძემ (1628-1647), ზაქარია ქვარიანმა (1657-1659), სვიმონ I ჩხეტიძემ (1659-1666), დავით ნემსაძემ (1667-1682), ნაბრძანებია იმის შესახებ, რომ, როგორც აღინიშნა, ეს დოკუმენტი უნდა დაამტკიცოს ქართლის კათალიკოსმაც: „და თქვენ წმიდანო მეფენო, მღვდელთ-მთავარნო, აფხაზეთისა და ქართლის კათალიკოსნო, თქვენცა ასრეთ დაუმტკიცეთ“⁵⁴⁰. თუმცა ზოგიერთი უცხოური წყარო „ქვემო იბერიის არქიეპისკოპოსს“ (ასე უწოდებენ ისინი აფხაზეთის კათალიკოსს) უფროს, უხუცეს პირველიერარქად მიიჩნევს „ზემო იბერიის არქიეპისკოპოსთან“ შედარებით.

ბიჭვინთის საეკლესიო კრების მიერ გამოცემული „კათალიკოსთა სამართლის“ კანონთა ტექსტი ი. დოლიძის დაყოფით შეიცავს 23 მუხლს, დალაგებულია გარკვეული თანამიმდევრობით: პირველი მუხლი კაცის ყიდვა-გაყიდვას ეხება, მე-2-ნ მუხლები ეკლესიის გატეხას,

⁵³⁸ ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 769. ⁵³⁹ სამართლის ძეგლები, II, გვ. 189.

⁵⁴⁰ იქვე, გვ. 182.

ქურდობასა და კაცის კვლას, მე-7-15 მუხლები ეპისკოპოსის მიერ და ეპისკოპოსის წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულს, მე-16 მუხლი – მეფის ღალატს, მე-17-18 მუხლები – კათალიკოსისა და ეპისკოპოსის შეურაცხყოფას და უღირსი მღვდლის კურთხევას, მე-19 მუხლი – საქმის მრუდად გამოძიებასა და დამნაშავეის გასამართლებას, მე-20 მუხლი საეკლესიო მამულების დატაცებას, 21-ე მუხლი – სჯულდების შესრულებას, 22-ე მუხლი – რძლის შერთვას და უკანასკნელი 23-ე მუხლი – ცოლის უბრალოდ დაგდებას⁵⁴¹.

პროფ. ი. დოლიძე აღნიშნავს – „კათალიკოსთა სამართლის“ მთავარი წყარო არის, როგორც ეს სამართლის წიგნის შესავლიდან ჩანს, „სჯულის კანონი“... აკად. კ. კეკელიძემ გამოიკვლია, რომ კათალიკოსთა კანონები დამყარებულია „დიდი სჯულის კანონზე“ და არა ექვთიმე მთაწმინდელის მიერ ნათარგმნ „მცირე სჯულის კანონზე“... „კათალიკოსთა სამართალი“ არ წარმოადგენს სჯულის კანონის უბრალო გამოკრებას. იგი ქართული საეკლესიო სამართლის ორიგინალური ძეგლია, რომლის დადგენილებანი ქვეყნის მაშინდელი ყოფა-ცხოვრების სინამდვილეს ასახავენ“⁵⁴².

კათალიკოსთა სამართალი მთელ საქართველოში მოქმედი სჯული იყო. მასში არაა აღნიშნული საეკლესიო კრების მოწვევის ადგილი. თ. უორდანიას აზრით, რომელიც ამჟამად აღიარებულია, „კათალიკოსთა კანონები“ დაწერილია XVI საუკუნის პირველ ნახევარში. მასში მოხსენიებული იმერთა კათალიკოსი ევდემოზ უნდა იყოს ევდემოს I (1549-1579) და არა ევდემოს II (1666-1669). „კათალიკოსთა სამართლის“ ხელრთვაში აღნიშნული ქუთათელი მიტროპოლიტი სვიმონი აღსაყდრებულია 1529 წელს, იგი უკურთხებიან ბიჭვინთის ტაძარში⁵⁴³. კრების ხელის მომწერი ცაიშელი (ჩიშელი) ეპისკოპოსი კვირილე მოღვაწეობდა ლეონ დადიანის დროს (1533-1571), მისი გვარი ყოფილა უვანიძე⁵⁴⁴. კ. კეკელიძის აზრით, კრება ჩატარებულია 1543-1549 წლებში⁵⁴⁵. პირველი თარიღი (1543 წ.) აფხაზეთის კათალიკოსის ევდემონ I ჩხეტიძის აღზევების წელია, ხოლო მეორე (1549) ქართლის კათალიკოსის მალაქიას გარდაცვალებისა. „ამრიგად, კათალიკოსთა სამართალი შედგენილია XVI საუკუნის 40-იან წლებში იმერეთის მეფის ბაგრატის დროს (1510-1565)⁵⁴⁶.

⁵⁴¹ ქართული სამართლის ძეგლები, I, 1963, გვ. 608. ⁵⁴² იქვე, გვ. 608. ⁵⁴³ ქრონიკები, II, გვ. 372. ⁵⁴⁴ იქვე, ტ. II, გვ. 414. ⁵⁴⁵ კ. კეკელიძე, ქველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, 1960, გვ. 571. ⁵⁴⁶ ქართული სამართლის ძეგლები, II, გვ. 605.

მაშასადამე, კათალიკოსთა სამართალი შედგენილია იმ დროს, როდესაც აფხაზეთის (იმერეთის) კათალიკოსთა ტახტი იდგა ბიჭვინთაში, უფრო გვიან (1657 წ.) ტახტი ჩრდილოკავკასიელ (აფსარ-აბაზ-ჩერქეზ) ტომთა შემოსევებისა და ოსმალთა მძლავრობის გამო გადატანილ იქნა გელათში. მაშასადამე, თუ ზემოაღნიშნულ კრების მოწვევის თარიღს დავეთანხმებით, კრება ჩატარდა ბიჭვინთაში, საკათალიკოსო ცენტრში, მაგრამ არსებობს სხვა თვალსაზრისიც. ვახუშტი ბატონიშვილს აღნიშნული კრება XVII ს-ში ჩატარებულად მიაჩნდა (დაახლ. 1605 წ.). ჩვენ ვეთანხმებით პირველ დათარიღებას, რადგან ძეგლიდანაც ჩანს, რომ კრების მოწვევის დროისათვის „კაცის სყიდვას“ ჯერ კიდევ არ ჰქონია ფართო, ღია, დაუფარავი ხასიათი მიღებული, ჯერ იგი არ ყოფილა გადაქცეული „ტყვეთა სყიდვად“, რომელსაც XVII საუკუნეში უკვე დაუფარავად მისდევდნენ. ვახუშტის და სხვა მემკვიდრეებს მიაჩნდათ, რომ ტყვეთა სყიდვამ ჩვენში დაუფარავი სახე მიიღო როსტომ მეფე-ხანის და ლევან II დადიანის დროს. უნდა ითქვას, რომ ადამიანთა გაყიდვის ფაქტების გამომჟღავნებისთანავე (ე.ი. XVI ს-ში) ჩვენს წმიდა ეკლესიას მიუღია ზომები, ცდილა ძირშივე აღმოეფხვრა ეს მავნე ცოდვა, მაგრამ, ქვეყანაში შექმნილი ვითარების გამო, მის ცდას ობიექტური, მოსალოდნელი შედეგები არ მოჰყოლია. ამ ძეგლიდან ჩანს, რომ საქართველოში (კრების მოწვევის ეპოქაში) საეკლესიო სამართლის იურისდიქციას ექვემდებარებოდა არა მარტო სასულიერო საეკლესიო საქმეები, არამედ, ზოგიერთ შემთხვევაში, სისხლის სამართლის დანაშაულებანიც⁵⁴⁷.

მართალია იმ დროისათვის ბიჭვინთაში კრების მოწვევა საშიში იყო (ე.ი. XVI ს. შუაწლებში), მაგრამ ის მაინც წარმოადგენდა უდიდეს საეკლესიო ცენტრს და, როგორც ჩანს, აქ, საეკლესიო დედაქალაქში, შედგა განხილული კრება.

⁵⁴⁷ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, გვ. 571.

სამართალი კათალიკოზთა

[სრული ტექსტი]

ქ. სახელითა და ღ^წ თისათა მე, ქრისტეს მიერ კურთხეულმან ყოვლისა საქართველოსა კათალიკოზმან პატრიარქმან მალაქია, მე, ქრისტეს მიერ კურთხეულმან აფხაზეთის კათალიკოზმან მამათმთავარმან ევდემონ, დაესხედით და შეეკრიბენით ყოველნი ეპისკოპოზნი აფხაზეთისანი.

და დიდი სიყმილი მოვიდა ცოდვათა ჩუენთაგან, მრავალი უწესობა და უჯერო საქმე შემოვიბდა: კაცის კლევა, კაცის სყიდვა, ეკლესიის კრებვა და უხვედრობა.

დავიდევით სჯულის კანონი და ჩუენცა იმისგან გამოვიდევით; და რაცა იმისაგან არ გამოვიდევით, ჩუენ ჩუენი მაგიერი არა შეგვიმატებია რა.

და სჯულის კანონიცა ასრე ბძანებს.

[კაცის სყიდვისა ესე გაეაჩინეთ] 1. ქ. რამანც კაცმან კაცი გაყიდოს, ანუ დიდმან, ანუ მცირემან, ანუ თავადმან, ანუ აზნაურმან და ან გლეხმან, წმიდათა კრებულთაგან შეჩუენებულ იყოს და განკვიდლი.

რასაც კაცს მართლით განკითხვითა და გამოძიებითა კაცის სყიდვა გამოაჩნდეს, თუ ის კაცი დაიკვნას და მოიყუანოს, მისსა საყდარსა და ეპისკოპოსს დაუურეოს, რა ერთიც ძალ-უღვას, დამკლების უფალსაცა დაუურეოს.

და თუ ვერ მოიყუანოს, ვინ გინდა ვინ იყოს, თავადისშვილი უნდა აზნაურშვილი, უნდა გლეხი, მაშინც ვერამ საქმემ ვერ იკვნას, უკანონოდცა არს, - ძელსა მიეცეს.

და ვინც ქრთამი აიღოს და არ ჩამოარჩოს, შეჩუენებულ იყოს წმიდათა კრებულთაგან და კანონსამცა ქუეშე არის წმიდათა მოციქულთასა.

ქ. ეკლესიის მკრებველთათვის ესე განგკწესებია 2. ქ. ვინც ეკლესია გატეხოს და ხატი განძარცოს უკანონოდ ძელსა მიეცეს.

3. ქ. ვინცა ეკლესიას შიგან შევიდეს და საქონელი გამოიტანოს, ეკლესიასა მისი საქონელი მიეზღოს და კაცი დაშავდეს.

4. ქ. ვინცა ძმა მოკლას ანუ მამა, კელი მოეკუეთოს და მამულისაგან განვარდეს.

5. ქ. ვინცა უბრალო კაცი მოკლას ანუ მგზავრი, ანუ მცველი რისამე ქურდობით, განიპატიჯოს.

6. ქ. ვინცა ქურდობა ქნას, რარიგადაც პირველად წესი ყოფილიყოს, ისრე გარდააკდვეინონ.

ქ. ებისკოპოზის საქმე ესე გაგუჩენია 7. ქ. რომელიც ებისკოპოზი მისსა საყდარსა განეშოროს თუნიერ ოცის დღისა, თუ არ პატრონისა მიზეზისა და საქმისათვის და ანუ სამწყსოსა შიგან სიარულისაგან თავი კელთ არა კქონდეს და ანუ აჲად არ იყოს, ანუ მისსა სამწყსოსა შიგან ქორებისკოპოზსა გაუწყუეტლად არ არონინებდეს და სჯულის საქმესა და მღდელ- მონაზნის საქმეს და მისსა სამწყსოსა ეკლესიების საქმესა მართლად არ მწყსობდეს, არა მართებდეს და არ ამაგრებდეს, რაცა ძალ-ედვას, მის საყდარს არ აშენებდეს და არ კაზმევდეს, ანუ საყდრის მამულს არ ამაგრებდეს, და რომელმანცა ებისკოპოზმან, რაცა სჯულის კანონსა შიგან არ ეწეროს, იმას გარეთ ანუ უხვედრობისა და სუნაობისა საქმესა ზედა ნება დართოს და ანუ საკანონო აართვას, — შეჩუენებულ იყოს წმიდათა კრებულთაგან და კანონსამცა ქუეშ არის წმიდათა მოციქულთასა, და მისისა საყდრისაგან ექსორია იქმნას.

8. ქ. რომელმანცა ებისკოპოზმან დიაკონი და მღდელი ასრე აკურთხოხოს, რომე მართალზე არ განიკითხოხოს და ანუ დავითნისა და მსგებსისა და კურთხევანისა კითხვა არ შეეძლოს, და ანუ უმოძღურო იყოს და მოძღუარი არ განიკითხოხოს, შეჩუენებული იყოს.

9. ქ. რომელმანცა ებისკოპოზმან სხვის ებისკოპოზისა შეუნდობელსა შენდობა მისცეს, ანუ დიაკონი და მღდელი უკურთხოხოს, შეჩუენებული იყოს.

10. ქ. რომლისაც ებისკოპოზის სამწყსოს შიგან ესე იქნებოდეს, უმდლოდ და, თუ ღონე არ იყოს, უმთაჲარდიაკუნოდ, ერის კაცის კელითა ანუ ზიარება გაეგზავნოს და ანუ ეზიაროს, ხუცესი წირვისაგან დააყენოს.

11. ქ. რომელმან ებისკოპოზმან მისსა სამწყსოსა შინა ესე იკადროს და არ მოიკითხოხოს, შეჩუენებული იყოს.

12. ქ. რომლისაც ებისკოპოზისა ქორებისკოპოზი სოფლის სოფლამდის და ეკლესიის ეკლესიამდის არ მიეიდოდეს და იმ ეკლესიის შესაჲალსა კაცებსა არ შეჲყრიდეს, უქმობასა, ნათესაობასა, ავგზისობასა, სუნაობასა, მარხვის ჭამასა მართლით საქმით არ გამოიკითხვიდეს და არ მართებდეს, შეჩუენებული იყოს.

13. ქ. რომელიცა, ანუ დიდი ანუ თაჲადი, ანუ აზნაური, ანუ გლეხი, ებისკოპოზსა წინააღუდგეს და მართლითა სამართლითა და განკითხვით ქორებისკოპოზს სარჯულო არ მოაკითხეინოს, შეჩუენებული იყოს.

14. ქ. ვინცავინ ებისკოპოზსა და მისსა ქორებისკოპოზსა წინააღმდეგობა ჰკადროს, მართლითა განკითხვითა და გამოძიებით რჯული არ მოჰკითხოს პატრონმან, მეფემან მისად სისხლად და შეცოდებად მოიკითხოს.

15. ქ. რომელიცა ებისკოპოზი, დიდი ანუ მცირე, კათალიკოზსა სამღთოსა და სასჯულოსა საქმეზედა, ანუ საყდრისა, ანუ სჯულისა საქმე რამე დაეშაოს, მართლითა განკითხვითა და გამოწულილვითა რაცა კათალიკოზმან სწუართოს, ეწუართოს და მართალსა წესზედა დაადგეს, არა და არ გაუგონოს და არცა იწუართოს, წირვისაგან განიკუეთოს და მეფემ საყდრისაგან ექსორია ქმნას.

[მეფის ღალატისა ასრე იქნას] 16. ქ. ვისაც პატრონის მეფის ღალატი გამოაჩნდეს, ანუ დიდსა, ანუ თავადსა, ანუ აზნაურსა, ანუ ვისაც, მართალით განკითხვით და გამოწულილვითა, რარიგადაც წმიდათა კრებათა და წმიდათა მოციქულთაგან გაჩენილი იყოს და სჯულისა კანონსა შიგან ეწეროს, სიკუდილით განიპატიოს.

[კათალიკოზისა და ებისკოპოზის გინებისათვის] 17. ქ. ვინც კათალიკოზსა და ებისკოპოზსა აგინოს და უპატიურობა ჰკადროს, რარიგადაც სჯულის კანონში ეწეროს, იმრიგად განიპატიოს.

[უღირსი მღდლის კურთხევისათვის] 18. ქ. რომელმანცა ებისკოპოზმან უღირსი მღდელი ანუ ღიაკონი აკურთხოს, და ანუ იცოდეს მისი უღირსობა, და ანუ წირვა დაანებოს, და ანუ ქრთამი აართვას, შეწუენებულმცა არის, ვითარცა სუზონ მოგე.

ნურც ებისკოპოზი, ნურც მოძღუარი და წინამძღუარი ქრთამით ნუ დაიდგინების. ამისთვის სჯულის კანონი ასრე ბრძანებს: შეუნდობელი იყოს მაკურთხეველიცა და კურთხეულიცა.

[მრუდად გამოკვლევისა და გამართლებისათვის]. 19. ქ. რომელმანც კაცის მსყიდველი და ეკლესიის მტეხელი, მართალი მრუდად გამოიკულის და მრუდი განამართლოს, შეუწერებელი იყოს.

[საყდრის მამულის გამოხუმისათვის] 20. ქ. ვინცავინ, დიდმან ანუ მცირემან, საყდარსა და მონასტერსა მამული გამოახუას, ანუ სოფელი, ანუ ვენაჯი, ანუ მიწა და აგარი, ვინცავინ [იყოს], დიდი და მცირე, შეწუენებელი იყოს.

[სჯულის გამთავებელთა და გარდამავალთათვის] 21. ქ. ვინცა ეს, მოციქულთა და წმიდათა კრებათაგან განწესებული და ჩუენ მიერ დამტკიცებული სჯული და წიგნი გაათაოს, კურთხევა ღთისა, უბიწოდ მშობელისა მისისა და წმიდითა კრებულთაგან, და წმიდათა მოციქულთა, და ყოველთა წმიდათაგან. ვინცა ეს დაამტკიცოს,

ლოცვა-კურთხევით და შენდობით იყოს თავითა, ცოლითა და შვილითა, სახლით, მამულით და აგარაკით, რაც ღმრთისა კაცისათვის კეთილი დაებადოს, ყოვლითა კეთილითა აღსაევს იქმნას, ლოცვა-კურთხევით და შენდობით ამყოფოს.

ვინც ამ წმიდათა კრებათა მოციქულთაგან განწესებული და ჩუენ მიერ დამტკიცებული არ შეიწყნაროს და კათოლიკეს საყდარზედ დასმულსა წინააღმდეგს და ჩუენი მცნება არ დაიმარხოს, კრულმცა არის ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა წმიდათა კრებულთაგან, წმიდათა მოციქულთაგან და ყოველთა წმიდათაგან, შემცვა-ექმნების ძრწოლა კაენისა, შიშთული იუდასი, მეხის-ტეხა დეოსკორესი, მოშობა გმირთა, დაწვა სოდომელთა, კეთრი გეეზისა, დანთქმა დათან და აბირონისი, სირცხული კრისკენტი და თაბინესი, და ყოველთა ქრისტეს უარის მყოფელთა თანამცა არის ნაწილი მისი.

[რძლის შერთვისათვის] 22. ქ. ვინცა ანუ დიდმან, ანუ თავადმან, ანუ აზნაურმან, ანუ გლეხმან, რძალი შეირთოს, შეჩვენებულმც არის ღმრთისაგან და მისთა წმიდათაგან და შუდთა კრებათა, წმიდათა მოციქულთაგან.

კაციცა და დედაკაციცა გაღმა-გამოღმა დაკირონ, და მკირაენი ჩუენგან დალოცვილ და კურთხეულნი იყონ.

- მე, აფხაზეთის კათალიკოზი [ვედემონ], კანონითა ვამტკიცებ.
- მე, ქუთათელ მიტრაპოლიტი სუმონ, კანონითა ვამტკიცებ.
- მე, გენათელ მთავარ-ეპისკოპოზი ანტონი, კანონითა ვამტკიცებ.
- მე, მამა ჭყონდიდელი, კანონითა ვამტკიცებ.
- მე, ბედიელ მიტროპოლიტი, კანონითა ვამტკიცებ.
- მე, მოქუელ მთავარ-ეპისკოპოზი, კანონითა ვამტკიცებ.
- მე, დრანდელ მიტრაპოლიტი ფილიპე, კანონითა ვამტკიცებ.
- მე, ცაგერელ მამათ-მთავარი კოზმან, კანონითა ვამტკიცებ.
- მე, ხონელ მთავარ-ეპისკოპოზი ზაქარია, კანონითა ვამტკიცებ.
- მე, ნიკორწმიდელი ეპისკოპოზი იოვაკიმ, კანონითა ვამტკიცებ.
- მე, ჩიშელ მამათ-მთავარი კურილე, კანონითა ვამტკიცებ.

[ცოლის უბრალოდ დაგდებისათვის] 23. ქ. რომელმან უბრალოდ ცოლი დააგდოს, შეჩვენებულმცა არის წმიდათა მოციქულთაგან და სიკუდილითა განიპატიეოს⁵⁴⁶.

⁵⁴⁶ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, 1963, გვ. 393-397.

6. დავით-გარეჯის საეკლესიო კრების „განჩინება“ (1702 წ.)

1702 წელს მოწვეულ იქნა საეკლესიო კრება, რომელმაც გამოსცა დადგენილება – „განჩინება საეკლესიო კრებისა სამონასტრო წესისა და რიგის თაობაზე“⁵⁴⁹.

მართალია, განჩინება საზოგადოდ სამონასტრო ცხოვრებას შეეხება, მაგრამ მასში კერძობითი საუბარია დავით-გარეჯის მონასტრის შესახებ. ამ დადგენილებით კრება შეეცადა, მოეწესრიგებინა დავით-გარეჯის სამონასტრო ცხოვრება. უფრო სწორად, კრებას სურდა ახლად დაეწყო და როგორმე აეღორძინებინა სამონასტრო ცხოვრება. საქმე ის იყო, რომ ჩრდილოკავკასიელთა (ლექთა) გამუდმებულმა თარეშმა დააძაბუნა დავით-გარეჯის მონასტრები XVII საუკუნეში. მონასტერთა სისხლსავსე ცხოვრება განსაკუთრებით დაამცრო 6000 ბერის ამოწყვეტამ. ძველ საქართველოში ბერობის მსურველი მრავალი ქრისტიანი იყო, დიდი სურვილიც ჰქონდათ დავით-გარეჯეში მოღვაწეობისა, მაგრამ აოხრებულ მონასტერში მუდმივი შიშინობის გამო, ჩანს, დარჩენა ეძნელებოდათ. ამ და სხვა მიზეზთა გამო 1702 წელს მოწვეულ საეკლესიო კრების განჩინებაში ნათქვამია: „ჩვენ ამა კრების ბრძანებითა ესე წიგნი, პირი და ბრძანება დავსდევით, ასე, რომე: 1. რომელი ბერი დავით გარეჯას, თუ ნათლისმცემელს, თუ დოდოს, თუ ბერთუბანს მივიდეს მეტანიად და დასადგომად და აღთქმა ყოს მუნ მონასტერსა შინა სამყოფად და მერე კუალად უკუნ იქცეს და დაუტეოს თვისი მეტანია მონასტერი და სხედ მონასტრად მივიდეს ...თავისი ნებით... წყეულ იყოს და შეჩვენებულ ღმრთისა და ოთხის პატრიარქისაგან, სვეტის ცხოველისაგან და წმიდის გიორგისა, წმიდის ნინოსა და ამა წმიდის დავითის და დოდოსაგან“⁵⁵⁰.

აღსანიშნავია, რომ ძველი ქართული დოკუმენტები XIII ს-მდე ასახელებდნენ ხუთ მსოფლიო პატრიარქს, მათ შორის იგულისხმებოდა რომის ეკლესიის მეთაურიც (პაპიც), ამ დროისათვის მისი ხსენება ამოვარდნილია და მხოლოდ ოთხი მართლმადიდებელი პატრიარქი მოიხსენიება (კონსტანტინოპოლის, ალექსანდრიის, ანტიოქიისა და იერუსალიმის პატრიარქები). ამ საბუთიდან კიდევ ერთხელ ჩანს, რომ დავით-გარეჯის მონასტრები მთლიან ქართულ ეკლესიასთან ერთად XVIII ს-ის დასაწყისში მართლმადიდებლური ორიენტაციისანი იყვნენ. ამის აღნიშვნა იმისთვისაა საჭირო, რომ ამ მონასტერში ბერად შევიდა სულხან-საბა ორბელიანი, თითქოსდა კათოლიკე ცხადია,

⁵⁴⁹ ძველი ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. III, გვ. 633. ⁵⁵⁰ იქვე, გვ. 634.

მართლმადიდებელურ მონასტერში კათოლიკე ვერ დადგებოდა, სულხან-საბას „კათოლიკობა“ მხოლოდ პოლიტიკური და არა სარწმუნოებრივი ორიენტაცია იყო.

კრების განჩინების მეორე მუხლიც შემოკლებით იმასვე იმეორებს, რაც პირველ მუხლშია გადმოცემული. მესამე მუხლი კრძალავს უნებართვოდ ბერების ერთი მონასტრიდან მეორეში გადასვლას. მეოთხე მუხლით მონასტრის დატოვების შენდობა ეძლევა იმ ბერს, რომელსაც „მეფეთაგან, კათალიკოზთაგან, უფისკოპოზთა და დარბაზის ერთაგან გამოვიდეს ეპისკოპოსად ან წინამძღვრად, ანუ რომელიმე წესსა ზედა მდგომარედ. ამას შენდობა და მადლი ჰქონდეს“⁵⁵¹.

მეხუთე მუხლით ეკრძალებათ ქვეყნის საერო და სასულიერო მეთაურებს (თავადებს, ეპისკოპოსებს) შეწყნარება მონასტრიდან უნებართვოდ გამოსული ბერისა.

მეექვსე მუხლით კრება წყევას და შეჩვენებას უთვლის კრების განჩინების დამრღვევთ. კრების განჩინებას ხელს აწერს 11 ეპისკოპოსი: ბოდბელი, თბილელი, მანგლელი, სამებელი, მროველი, ჭერემელი, წილკნელი, ხარჭაშნელი, დმანელი, ბოვენელი, წალკელი და ერთი არქიმანდრიტი. განჩინებას ბრძანების სახე მისცა კათალიკოსმა თავისი ბეჭდის დასმით. კათალიკოსის ბრძანება დაადასტურეს ამბა ალავერდელმა ნიკოლოზმა, ნინოწმინდელმა იოსებმა, ბოდბელმა მიტროპოლიტმა ზაქარიამ და მთავარეპისკოპოსმა ქრისტეფორემ.

რადგანაც კრების განჩინება უშუალოდ დავით-გარეჯის მონასტრებს ეხება, უნდა ვიფიქროთ, რომ კრება იქვე ჩატარდა. ამას მიუთითებს კრების მიერ მოხსენიებულ წმიდათა ჩამოთვლაც. საზოგადოდ, რომელიმე ეკლესიაში, ანდა ეკლესიის სანახებში საღვთო მსახურების დამაბოლოებელი ჩამოლოცვის დროს, როგორც წესი, უთუოდ მოიხსენიება წმიდანი, რომლის ზახელზეც აშენებულია ეკლესია ან მონასტერი. 1702 წლის კრების განჩინება საერთო საეკლესიო სიწმიდეების (სვეტიცხოვლის, საუფლო კუართის, სვეტიცხოვლისადმი მიმადლებული საუფლო მირონის) ჩამოთვლის შემდეგ, პირველ რიგში, იხსენიებს კახეთის მხარის სიწმიდეებს: გიორგი ალავერდელს, წმიდა ნინოს (ე.ი. ბოდბის საყდარს) და აბოლოებს ასე: „მადლითა მამა დავით გარეჯითა და წმიდისა დოდოსითა“ ეს უკანასკნელი ჩამონათვალი უნდა მიუთითებდეს, რომ კრება დავით გარეჯში, ანდა მის მამულში ჩატარდა.

ერთი საბუთიდან ჩანს, რომ კრების ჩატარების შემდეგ დავით-გარეჯის მონასტერთა მდგომარეობა რამდენადმე გაუმჯობესებულა.

⁵⁵¹ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, გვ. 634.

1704 წელს დავით-გარეჯის წინამძღვარმა ონოფრემ, დოდოს წინამძღვარმა ზაქარიამ და ნათლისმცემლის წინამძღვარმა ხარიტონმა თხოვნა მიართვეს კახეთის მეფე ერეკლე I-ს და სთხოვეს მონასტრისათვის დაებრუნებინათ საგარეჯოს მამულები, რის სანაცვლოდაც მონასტრები იღებდნენ ვალდებულებას, ყოველწლიურად, ყველიერის ხუთშაბათს, საგანგებოდ ეწირათ მეფე-დედოფლისათვის, ხოლო ხორციელის კვირას მათი შვილებისათვის. 1709 წელს გამოცემული შეწირულობის სიგელიდან ჩანს, რომ დავით-გარეჯის მონასტრები, ე.წ. სტავროპიგიულნი კი არ იყვნენ, არამედ ნინოწმიდელი მთავარეპისკოპოსის სამწყსოს შეადგენდნენ, ყოველ შემთხვევაში, ასეთი პრეტენზია განუცხადებია იოსებ ნინოწმიდელს: „აღუშენნეს მონასტერნი ეგე უდაბნოსანი, ვიდრემდის შეიქმნეს ადგილსა მაგას მონასტერნი ათორმეტი თავის-თავად წინამძღვრითურთ, და ესენი ყოველნი იყვნეს სამწყსო და მორჩილ ღმრთისა მიერ კურთხეულისა მთავარეპისკოპოზისა ნინოწმიდელისა, და რომელნიცა უფლებდეს და განაგებდეს საგარეჯოს წმიდის ნინოს მონასტერსა, მათიცა ჯერ არს პყრობა და კურთხევა ამათი“¹.

მაჰმადიანების შემოსევათა დროსო, – წერს ნინოწმიდელი ეპისკოპოსი, – „უდაბნონიცა ესე გარეჯისანი აოხრდეს და მრავალჯამ და მრავალწელ დაშთა უმკვიდროდ კაცთაგან და არღარავინ იყო ბერთაგანი ადგილსა მაგას წმიდასა, ვიდრემდე ყოფად ჩვენდამდე და იყო უმკვიდრო კაცთაგან“⁵². ნინოწმიდელი მთავარეპისკოპოს იოსებ ვაჩნაძის დროს ბერებს აღუდგენიათ დოდოს მონასტერი, მისთვის ეპისკოპოსს მამულები შეუწირავს. გარდა ამისა, რაც აღსანიშნავია, ამ ეპისკოპოსს ბერებისათვის დაუწერია საქართველოს ეკლესიის მოკლე ისტორია, წმიდა ნინოს მოღვაწეობა, ასურელი მამების ჩამოსვლა, განსაკუთრებით კი დავითის, დოდოს და ლუკიანეს ცხოვრება. ეპისკოპოსის სურვილი ყოფილა, ბერებს ჰქონოდათ შესაბამისი ცოდნაც.

როგორც ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, 1702 წელს მოწვეული საეკლესიო კრების შემდეგ დავით-გარეჯის მონასტერთა ცხოვრება შესამჩნევად აღორძინებულა.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ეკლესიას კრების მამები უწოდებენ „სამოციქულო ეკლესიას“. პატრიარქი თავის თავს ასე მოიხსენიებს: „ჩვენ, მეუფისა მიერ, სამოციქულოსა კათოლიკე ეკლესიასა ზედა დადგინებული პატრიარქი კათალიკოზი ევდემოზი“⁵³. საქართველოს ეკლესიის ამ სახელწოდებას გაუსუა ხაზი შემდგომმა, 1748 წელს მოწვეულმა საეკლესიო კრებამაც.

⁵² ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 660. ⁵³ იქვე, გვ. 633.

ღაკიმი-ბარეჯის კრების „ბანჩინება“

[განჩინება საეკლესიო კრებისა სამონასტრო წესისა და რიგის თაობაზე] [1702 წ.]

ქ. სახელითა სახიერისა, არსება დაუბადებელისა ღმრთისა მამისა, ძისა და სულისა წმიდისათა, შეწვევითა და მადლითა ყოვლად უბიწოსა უმეტესად კურთხეულისა, უბრწუნელისა ქალწულისა მარიამისათა, შეწვევითა და ძალითა ცხოველს მყოფელისა ჯვარისათა, ძალითა და მადლისათა წმიდათა ზეცისა ძალთა ანგელოზთა და მთავარ ანგელოზთა, მადლითა და შეწვევითა წმინდათა უდაბნოს მაშვენებელთა მამათა, მადლითა და შეწვევითა სვეტის ცხოვლისა კვართისა საუფლოსა მირონისა წმინდისათა, მადლითა და თანამდგომლობითა წმინდისა გიორგი ალავერდისათა და შეწვევითა მეთაქმეცისა მოციქულისა ნინოსითა, მადლითა მამა დავით გარეჯელისათა და წმინდისა დოდოსითა;

ჩვენ, მეუფისა მიერ სამოციქულოსა კათოლიკე ეკლესიასა ზედან დადგინებულმან პატრონმან კათალიკოზმან ედემოზ, ამა ალავერდელმან პატრონმან ნიკოლოზ, მთავარეფისკოპოზმან ქრისტეფოროემ, ნინოწმინდელმან იოსებ, სულა ქართველთა და კახთ ეფისკოპოზთა, წინამძღვართა, მღვდელთა და სამღვდელთ დასთა ესე წიგნი, პირი და ფიცი დაესდევით და შეკრვა გახსნის ბრძანება, ვითარცა ბრძანებს პირი ღმრთისა: „რომელი განხსნათ, ხსნილ იყოს და რომელი შეკრათ, კრულ იყოს“.

ჩვენ ამა კრებისა ბრძანებითა ესე წიგნი, პირი და ბრძანება დაესდევით, ასე რომე:

1. რომელიც ბერი დავით-გარეჯას, თუ ნათლისმცემელს, თუ დოდოს, თუ ბერთუბანს მივიდეს მეტანიად და დასადგომად და აღთქმა ყოს მუნ მონასტერსა შინა სამყოფად, და მერმე კუალად უკუნ-იქცეს და დაუტეოს თვისი მეტანია მონასტერი და სხვად მონასტრად მივიდეს, ჩვენად უშენდობოდ და ერის გამოურჩეველად, დაუპატიჯებლად, თავის ნებით და წადილით და გულისწყრომით, ამპარტავნობით, დაუთმინობით გამოვარდეს, ან სიტყუით ვისითმე მოღორდეს და წავიდეს, წყეულ იყოს და შეჩვენებულ ღმრთისა და ყოველთ მისთა წმინდათაგან, შეიდის კრებისაგან და ოთხის პატრიარქისგან, სვეტის ცხოველისგან და წმინდის გიორგისა, წმინდის ნინოსა და ამ წმინდის მამა დავითისა და დოდოსაგან.

2. რომელიც შევიდეს, მეტანია ქნას დასადგომად, მამასა და კრებულს პირი და აღთქმა დაუდვას და აღარ აღასრულოს ეს თავისი

აღნათქვამი, წყეული იყოს და შერევენებული.

3. კვალად, რომელმანც ერთმანერთის შურობით და ქიშობით ერთის მონასტრიდამ მეორეში სადგომად ბერი მიიყუანოს ან თვითან მივიდეს მამასა და კრებულისაგან უშენდობოდ, ისიმც წყეული და შერევენებულ იყოს.

4. თუ მეფეთაგან, კათალიკოზთაგან, ეფისკოპოზთა და დარბაზის ერთაგან გამორჩევით გამოვიდეს ეფისკოპოზად ანუ წინამძღუარად ანუ რომელსამე წესსა ზედა მდგომლად, ამას შენდობა და მადლი ქონდეს.

5. რომელმაც თავადმა, გინა ეფისკოპოზმან ანუ დიდმან ანუ მცირემან იქილამ მამისა კრებისა შეუნდობარი და გამოვარდნილი და ამ წყევას ქვეშ დანარჩუნებული ბერი მიუშვას და შეიწყნაროს, ისიც იმისი მონაწილე და თანაზიარი იყოს.

ეს ასე გავარიგეთ და დავამტკიცეთ.

6. ვინც ამას ურჩ ექმნას, წყევასა და შერევენებასა ქვეშე იყოს და დათან და აბირონთანა და იუდას მონაწილე და მოზიარემც იქმნების, წყეულ იყოს სულითა და ცორცითა აქა და მერმესა მას დიდსა დღესა, ამინ. ამინ. ამინ.

ამისი მოწამე და დამამტკიცებელნი: ბოდბელი ზაქარია, თბილელი დომენტი, მანგლელი იოსებ, სამებელი ნიკოლოზ, მროველი, ჭერემელი, წილკნელი, ხარჭაშნელი პართენი, დმანელი ელისე, ბოვენელი ივანე, წალკელი ნიკოლოზ, მაღალაძე არქიმანდიტი ნიკოლოზ, სულა ქართველნი და კახნი ეფისკოპოზნი.

ვინცა ამ გარიგებისა და ბრძანების დამამტკიცებელი იყოს, მადლი და კურთხევა ქონდეს.

ვინცა ვინ ურჩ ექმნას, წყევასამცა ქვეშე არს აწ და მარადის უკუნით უკუნისამდის, ამინ.

ქორონიკონს ტჟ.

ბეჭედი: კათალიკოზი ევდემოზ

ვამტკიცებ ბრძანებას ამას კათალიკოზის ევდემოსისასა ამა ალავერდელი.

ხელრთვა: ალავერდელი ნიკოლოზ

ვამტკიცებ ნინოწმიდელი იოსებ.

ბეჭედი: მონა ღვთისა ნინოწმიდელი იოსებ

ვამტკიცებ ბოდბელი მიტრაპოლიტი ზაქარია ამ წიგნს.

ბეჭედი: ბოდბელი ზაქარია

ქ. ბატონი მთავარეფისკოპოზი ვამტკიცებ ამ სიგელს⁵⁵⁴.

ბეჭედი: მთავარეპისკოპოსი ქრისტეფოროე.

⁵⁵⁴ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, 1970, გვ. 633.

7. საკანონმდებლო შემარბანი ვახტანგ VI-ის კარზე (1706-1709 წწ.)

საქართველოს საეკლესიო სამართლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყაროა ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული. „მართლმადიდებლობის მხნე მხედარმა, უფლის მიერ ძლიერმა მოღვაწემ, სიონის რჯულმტკიცებითა შეურყეველმა სვეტმა, მართლმადიდებლობით და ღვთის სიყვარულით შეუორგულებელმა ბატონიშვილმა ვახტანგმა“ თავის გარშემო შემოიკრიბა ქართული ეკლესიის, სიტყვისა და კულტურის დიდი მოამაგენი, შეაკრებინა მათ ქართველი ხალხის მრავალი საუკუნის ნამუშევარი წმინდა წერილის, „ქართლის ცხოვრების“ თუ „ვეფხისტყაოსნის“ დაფანტული ფურცლები, შეასწავლინა ისინი და გამოაცემინა. ვახტანგმა აგრეთვე შეაგროვა ქართული სამართლის ძველი ნაშთები და ძეგლები, შეადგინა ახალი, დაამტკიცებინა კრებას ისინი და გამოსცა მთლიანი „სამართლის წიგნთა კრებულის“ სახით.

როგორც ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებულის შესავალში ნათქვამი, ამ ეპოქის ქართლის ჭეშმარიტი განმანათლებელი, ე.ი. ყოველი ახალი ეროვნული იდეის მომწოდებელი იყო მეფე გიორგი XI – „მზე სიმართლისა“, რომელმაც „ქვეყანათა ამათ ქართლისათა მოჰფინა ნათელი“⁵⁵⁵. მეფე გიორგიმ ინება და „მოსცა თავის წილად ტახტსა ზედა გამგებლად ქართლისად“ ბატონიშვილი ვახტანგი, რომელმაც „იგულა და იგულისმოდგინა და შემოკრიბნა ყოველნი წიგნნი სამართლისანი, რომელნი ჟამთა ვითარებითა თვითოეულად მიმოდანებული იყო. ეს ყოველი მოიძია, იპოვა და მოიშოვა, მრაველითა იძულებითა და ფრიადითა შრომითა მოიღო პირველ დბადებისა და გამოსვლათა სამართალნი მოსესმიერი, რომელი თვით ღმერთმან მოსცა და ამცნო... მეორისა ძიება ჰყო საბერძნეთით, ოთხთა პატრიარქთა მიერ ქენებითა წიგნი სასამართლონი, ჟამთა კვისრისათა. მესამე მოაღებინა დიდისა სომხეთისა მწყემსისა გრიგოლ განმანათლებელისა სამარხოს ერმიადინით სომეხთ მეფეთა წიგნი სამართლისანი. მეოთხე, წმინდათა და მართლმადიდებელთა ქართლის და აფხაზეთის კათალიკოზთა ღირსთა ეპისკოპოსთაგან განწესებული სამართალი, მეხუთე, დიდის მეფეთ-მეფის გიორგის მიერ თქმულნი სამართალნი მოპოვნებულ-ყო, რომლითა სჯიდენ სამნივე ესე სამეფონი ქართლისანი. მეექვსე, აღბულა ჯაყელ-ციხისჯვარელისა თქმულნი

⁵⁵⁵ ძველი ქართული სამართლის ძეგლები, 1963, ტ. I. გვ. 99.

განაჩენი და სამართალნი, მეშვიდე, ამათ ყოველთა შემდგომად აღწერა თვით სიბრძნით და გულისხმობითა თვისითა, დამოწმებით და ნებადართვით თვისთა კათალიკოზ-ეპისკოპოზ და დიდებულ-დარბაისელთა, რომელი აღწერა თვითოველად ყოველნივე სამართალნი, უფროს სახმარ და სარგებელ ქართლსა შინა ამათ სხვათაცა⁵⁵⁶.

საგულისხმოა, რომ საქართველოს სამეფოებს ანუ იმჟამინდელი ქართლის, კახეთისა და იმერეთის სამეფოებს, ეს ძეგლი, სამივეს ერთად – „ქართლს“, „ქართლის სამეფოებს“ უწოდებს⁵⁵⁷, ესაა არეალი, სადაც ამ სამართლის იურისდიქცია ვრცელდებოდა.

ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის, რომ ვახტანგმა თავისი შემოქმედებითი სამუშაო შეაფასებინა და მიაღებინა კრებას, რომელიც შედგებოდა – კათალიკოსისა და ეპისკოპოსებისაგან. ამ კრებას, ისევე, როგორც სახელმწიფო დარბაზის სხდომას, მეფესა და უმაღლეს იერარქებთან ერთად ესწრებოდნენ – დიდებულნი და დარბაისელნი, ვახტანგს მათი „დამოწმება და ნებადართვა“ ესაჭიროებოდა. ამ კრებას, რამდენიმე სხდომისაგან შემდგარს უნებებია დამტკიცება და ამოქმედება სამართლის ძველი და ახალი ნორმებისა – „დამოწმებითა და ნებადართვით თვისთა კათალიკოზ-ეპისკოპოზ და დიდებულ-დარბაისელთა“⁵⁵⁸, როგორც წყარო აღნიშნავს, ამ სამართლის კანონების მოძიება-შემუშავების დროს ვახტანგს გვერდით ედგა ცნობილი მეცნიერი, კათალიკოს-პატრიარქი დომენტი IV, აგრეთვე მთავარეპისკოპოსი გრიგოლი, სხვა მიტროპოლიტ-ეპისკოპოს-წინამძღვარნი და სასულიერო პირები.

ვახტანგი წერს თავისი სამართლის წიგნის შესავალში: „ნურავინ ჰგონებთ, თვით მხოლოდ თავით თვისთა რასამე ვყოფდეთ, არამედ თანაყოლითა და მოწმობითა მღვდელმთავრისა და დიდის დედაქალაქისა მცხეთისა და კეართსა ზედან საუფლოსა სვეტისა ღვთივ აღმართებულისა და მირონ-აღმოცენებულის, საჭედ-მაყრობლისა და ხარისხისა ზედან მტკიცედ მდგომელისა ძმისა ჩვენისა, ბატონიშვილის კათალიკოსის დომენტიისთა, აგრეთვე თანადგომითა არაგვის ერისთვიშვილის მთავარეპისკოპოზის გრიგოლითი და სხვათა მიტროპოლიტ-ეპისკოპოზ-წინამძღვართა და საღმრთოთაგანთა“⁵⁵⁸.

თავისი სამართლის ბოლოსიტყვაშიც ვახტანგი შეახსენებს მომავალ კათალიკოსებს, ეპისკოპოსებს, მიტროპოლიტებს, წინამძღვრებს, მღვდლებს, სხვა სასულიერო პირებს შემდეგი დროისა, რომ მის

⁵⁵⁶ ქართული სამართლის ძეგლები, 1963, ტ. I. გვ. 101. ⁵⁵⁷ იქვე, გვ. 100. ⁵⁵⁸ იქვე, გვ. 478.

ნაღვაწ სამართალს „მოწმობა დართეს ერთა ჩვენთა სრულებით საღმრთოთა და გინა სამხედროთ ამან... ყოველმანვე ერთბაშად და ესე ესრეთ არს შემზადებული“⁵⁵⁹.

საფიქრებელია, რომ ვახტანგმა დომენტი კათალიკოსისა და გრიგოლი ეპისკოპოსის თანადგომით მოამზადა კანონები, ე.ი. შეამზადა ე.წ. „სამართალი ბატონიშვილის ვახტანგისა“. ამის შემდგომ მათ და საგანგებოდ შექმნილმა კომისიამ მოიძიეს სხვა ქრისტიანი ერების სამართლის წიგნები. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო ბიზანტიური სამართლის წიგნებს. შემდეგ კი მთელი კრებული კრებამ დაამტკიცა.

კომისიამ უპირველესად საეკლესიო სამართლის ერთ-ერთი უმთავრესი წყარო „ფრიადი შრომით მოიღო“. ესაა ე.წ. „მოსეს სამართალი“. კომისიისათვის განსაკუთრებული ინტერესის საგანს წარმოადგენდა იმპერატორთა დროინდელი ბიზანტიური სამართალი, რომელიც თავის დროზე არა მხოლოდ საქვეყნო, არამედ უპირველესად საეკლესიო სამართლის კოდექსს წარმოადგენდა. ბიზანტიის იმპერიის დამხობის შემდეგაც, „იგი მოქმედ სამართლად ითვლებოდა ბიზანტიური ცივილიზაციის ქვეყნებში (საბერძნეთი, ბულგარეთი, მოლდავეთი, რუსეთი, საქართველო, სომხეთი და სხვა), – წერს ი. დოლიძე⁵⁶⁰ – მოქმედ სამართალში იგულისხმება ბიზანტიელი ნომოფილაქსის კონსტანტინე არმენოპულოს ნაშრომი - „ექვსი წიგნი“⁵⁶¹.

ვახტანგის მიერ გამოცემული ბიზანტიური სამართლის მიხედვით შედგენილი „ბერძნული სამართლის“ ქართული ვერსიის უმთავრეს ნაწილს შეადგენს არმენოპულოს „ექვსი წიგნიდან“ ამოკრებილი კანონები. მის მეორე ნაწილს შეადგენს თარგმანები მათეოს ბლასტარის სინტაგმიდან. თავის მხრივ, არმენოპულო აღნიშნავს, რომ მის წყაროს სხეასთან ერთად წარმოადგენდა იმპერატორების: ბასილის, კონსტანტინეს და ლეონის პროხირონები, საკანონმდებლო აქტებიდან ამონაკრები, აგრეთვე მეფეთა წიგნის (ბასილიკის) შემოკლება (სინოპსისი) და სასამართლო პრაქტიკა, იმპერატორების დადგენილებები, ლეონ ბრძენის ნოველების კრებული, ლეონისა და კონსტანტინეს 18 ტიტულოვანი ეკლოგა, ცხადია, უმთავრესი წყაროა მოციქულთა და საეკლესიო კრებათა კანონები, სასინოდო და საპატრიარქოს დადგენილებები⁵⁶².

⁵⁵⁹ ქართული სამართლის ძეგლები, 1963, ტ. I, გვ. 532. ⁵⁶⁰ იქვე, გვ. 581.

⁵⁶¹ В. Сокольский, Греко-римское право в уложении Грузинского царя Вахтанга VI.

⁵⁶² ქართული სამართლის ძეგლები, I, გვ. 580.

აღფაბეტური სინტაგმის ავტორიც, მათეოს ბლასტარი თავის ნაშრომის წყაროდ იყენებს საეკლესიო კრებების დადგენილებებს და კანონებს, რომის სამართლის წყაროებს ლეონ ბრძენის ბაზილიკამდე⁵⁶³. ქართული „სამართალი ბერძნულის“ შესავალშიც ასევეა ნათქვამი: „ლეონ ბრძენისა და კონსტანტინესი და სხვათა ხელმწიფეთა მიერ თქმული“⁵⁶⁴. ეს შესავალი და მისი 1-ელი მუხლი წარმოადგენს არმენოპულოს „ექვსი წიგნის“ შესავალს⁵⁶⁵. ი. დოლიძე ეყრდნობა ვლ. სოკოლსკის დასკვნებს, რომ ბერძნული კანონების ქართული თარგმანი წარმოადგენს ბლასტარის სინტაგმისა და არმენოპულოს „ექვსი წიგნის“ კომპილაციას. ეს უკანასკნელი ბერძნულ-რომაული სამართლის მთავარი კრებულები იყო და იყენებდნენ ბიზანტიის გვიანდელ ეპოქაში. ბლასტარის სინტაგმას სასულიერო, ხოლო არმენოპულოს ნაშრომს – საერო სასამართლოებში. როგორც ცნობილია, მიუხედავად თურქების მიერ ბიზანტიის დაპყრობისა, მაინც ოსმალეთის იმპერიაში ბერძნული და, საბოლოოდ მართლმადიდებლური მოსახლეობის საეკლესიო და სამოქალაქო საქმეების იურისდიქცია მთლიანად კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოსა და ბერძენ სასულიერო ხელისუფალთა ხელში მოექცა, ამიტომაც პრაქტიკული საჭიროებისათვის ოსმალეთში მართლმადიდებლური საეკლესიო ხელისუფლების მიერ გაკეთდა ყოველდღიური ხმარებისათვის საჭირო ბლასტარის სინტაგმისა და არმენოპულოს „ექვსი წიგნის“ მოკლე კომპილაცია. ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდეგ, როგორც აღინიშნა, საეკლესიო იურისდიქცია გავრცელდა მართლმადიდებელი მოსახლეობის საერო საქმეებზედაც, რადგანაც ეკლესიის ხელში მოექცა მართლმადიდებელი მოსახლეობის სამოქალაქო იურისდიქცია⁵⁶⁶, ამიტომაც ერთ მთლიან კორპუსად გაერთიანებული იურიდიული კრებულები, რომელშიც საეკლესიო და საერო სამართალი შედიოდა – დიდი უპირატესობით სარგებლობდა. სწორედ ასეთი კრებული მოუძიებია ვახტანგის კომისიას ყოფილ ბიზანტიაში, ანუ იმდროინდელ ოსმალეთში. რამდენიმეწლიანი ძიების შემდეგ, სამართლის წიგნი ბერძნულიდან გადმოუთარგმნია კვიპრიანე სამთავენელ ეპისკოპოსს. „ბერძნული სამართლის“ მკვლევარის, თ. ბრეგაძის აზრით, მის წყაროს წარმოადგენს ბლასტარის სინტაგმა, არმენოპულოს წიგნებიდან ჩანამატებით. ამ ხელნაწერის ქართული თარგმანი ატარებს გამოკრებილ ხასიათს. თარგმანი კვიპრიანე

⁵⁶³ ქართული სამართლის ძეგლები, I, გვ. 582. ⁵⁶⁴ იქვე, გვ. 129. ⁵⁶⁵ იქვე, გვ. 582.

⁵⁶⁶ იქვე, გვ. 584.

სამთავნელს უნდა შეესრულებინა, ამ ეპისკოპოსმა დომენტი კათალიკოსის ბრძანებით თარგმნა „კურთხევა ეკლესიისა“, იმავე კათალიკოსის ბრძანებით სამართლის ზოგიერთ მუხლს გაუკეთა მინაწერი⁵⁶⁷.

აქედან ჩანს, რომ ვახტანგ VI-სთან ერთად აქტიურად მუშაობდა სამართლის წიგნებზე კათალიკოს-პატრიარქი დომენტი IV, ეპისკოპოსი გრიგოლი არაგვის ერისთავის შვილი და აგრეთვე ეპისკოპოსი კვიპრიანე სამთავნელი. კათალიკოს-ეპისკოპოსების აქტიური მუშაობა ბერძნულ-ბიზანტიური საეკლესიო-სამოქალაქო სამართლის წყაროების ძიება-თარგმნისას მიუთითებს, თუ რა აქტიურად იღვწოდა საქართველოს ეკლესია სამართლის სფეროში XVII ს-ის ბოლოს და XVIII ს-ის დასაწყისში.

კომისიამ ინება და აგრეთვე მოიძია ე.წ. „სირიულ-რომაული სამართალი“, რომელიც იმ დროისათვის არსებობდა სომხურ ენაზე და დაცული იყო ეჩმიაძინის საკათალიკოსო წიგნთსაცავში. იგი ამ დროისათვის გაერთიანებული ყოფილა ერთ სამართლის კრებულად, მხითარ გოშის სამართლის წიგნთან ერთად. ორი წელი თარგმნიდნენ „სომხური სამართლის წიგნს“ და მის საფუძველზე შექმნეს ე.წ. „სომხური სამართლის ქართული ვერსია“. იგი, როგორც ითქვა, ორი ნაწილისაგან შედგება, ესაა სირიულ-რომაული სამართლის ქართული ვერსია და მხითარ გოშის სამართლის ქართული ვერსია. მასში სულ 431 მუხლია. სირიულ-რომაული სამართალი, ვლ. სოკოლსკის კვლევის თანახმად, შედგენილი ყოფილა V საუკუნეში და ეს იურიდიული კრებული ძველი დროიდან მოქმედებდა არა მხოლოდ სომხეთში, არამედ საქართველოშიც⁵⁶⁸. იგი V–VI საუკუნეებში მცირე აზიის სახელმწიფოებშიც ყოფილა გავრცელებული, ვითარცა ბიზანტიის გავლენის ქვეშ მყოფ ქვეყნებში. სირიულ-რომაულ კანონებს გაეღვნა მოუხდენია მხითარ გოშის სამართლის წიგნზე (პროფ. ს. სამუელიანის აზრით), მას „ძღვეამოსილ ქრისტიან მეფეთა კონსტანტინეს, თეოდოსის და ლეონის კანონებს“ უწოდებდნენ⁵⁶⁹. ი. დოლიძის აზრით, შესაძლოა ეს სირიულ-რომაული კანონები ძველად ქართულადაც იყო ნათარგმნი. მაგრამ იგი დაკარგულა და ამიტომაც ვახტანგის კომისიას ხელმეორედ უთარგმნია მხითარ გოშის სამართლის წიგნთან ერთად⁵⁶⁹. ცხადია, მართლმადიდებელი ბიზანტიის სახელმწიფოსა და მისი იმპერატორების კანონები გამოსაყენებელი იყო საეკლესიო სფეროში ძველთაგანვე.

რით უნდა ყოფილიყო გამოწვეული მხითარ გოშის სამართლის წიგნის ჩართვა ვახტანგის კრებულში? ბ. არუთინიანის აზრით,

⁵⁶⁷ ქართული სამართლის ძეგლები, I, გვ. 592. ⁵⁶⁸ იქვე, გვ. 594. ⁵⁶⁹ იქვე, გვ. 595.

სამართლის წიგნს „ნახევრად საკანონმდებლო, ნახევრად მოძღვრული ხასიათი ქქონდა და მოდავე მხარეთა და მოსამართლეთა ნება-სურვილზე იყო დამოკიდებული ელიარებიანთ და გამოყენებინათ იგი თუ არა“⁵⁷⁰. ი. დოლიძის აზრით, სამართლის წიგნში შეტანილი ნორმები და წესები მოქმედ სამართალს წარმოადგენდა, თუმცა ისიცაა აღსანიშნავი, რომ თვითონ ვახტანგ VI მიუთითებდა და ურჩევდა მოსამართლეებსა და მსაჯულებს გამოყენებინათ არა უცხოური სამართალი, არამედ ქართული, ანუ ვახტანგის სამართალი. ამის მიზეზად ვახტანგი ასახელებს იმ გარემოებას, რომ ქართველების „წესი და ქცევა“ განსხვავდება სხვა ქვეყნების „რიგისა და ქცეულობისაგან“. ამიტომაც უცხოური სამართალი „ჩვენდა უხმარ არს“, თუმცა კი სამართლის წიგნში ისინი „შემოკლებით მოიპოვებინან“. ვახტანგი წერს, რომ ჩვენი ქვეყნისათვის სასარგებლოა და უმჯობესია მის მიერ შემუშავებული და კრების მიერ დამტკიცებული სამართლის გამოყენება⁵⁷¹.

ოსმალეთის კანონების შესაბამისად, სხვადასხვა რელიგიური თემის წევრები ოსმალეთში როგორც სამოქალაქო, ისე საეკლესიო სფეროშიც ექვემდებარებოდნენ საკუთარ სამართალს. ამით იყო გამოწვეული, რომ ყირიმსა და ოსმალეთში არსებულ სხვა სომხურ კოლონიებში მხითარ გოშის სამართალი მოქმედ სამართალს წარმოადგენდა, ცხადია, სომხებისათვის. საკუთარი სამართლის მოქმედების ეს სფერო სომხებმა გაავრცელეს სხვა ქვეყნებში მცხოვრებ სომხებზეც. მაგალითად, პოლონეთში. ისიდორე დოლიძის აზრით, მხითარ გოშის სამართლით ხელმძღვანელობდა საქართველოში მცხოვრები სომეხი მოსახლეობა, განსაკუთრებით – ვაჭართა ფენა⁵⁷⁰.

თუ ეს მოსაზრება მისაღებია, მაშინ საქართველოს საეკლესიო კრების მიერ სომხური სამართლის კანონების განხილვა გამოწვეული უნდა ყოფილიყო ქართული ეკლესიის სამართლებრივი იურისდიქციის სფეროში სხვადასხვა აღმსარებლობის მქონე მთელი ქვეყნის მოსახლეობის მოქცევით. ქართული სახელმწიფო უდგენდა თავის მოქალაქე არაქართველებს თავიანთი ეთნიკურ-აღმსარებლობითი ნიშნის შესაბამის კანონებს.

ვახტანგ VI-მ და კომისიამ კრებას წარუდგინეს საქართველოს საეკლესიო საკანონმდებლო კრების კანონები, ცნობილი „კათალიკოზთა სამართლის“ სახელით. „კათალიკოზთა სამართალი

⁵⁷⁰ ქართული სამართლის ძეგლები, I, გვ. 602. ⁵⁷¹ იქვე, გვ. 532, ვახტანგის ბოლოსიტყვაობა.

მთელ საქართველოში მოქმედი საეკლესიო სჯული იყო, რადგან იგი დამყარებული იყო „სჯულის კანონზე“, რომელიც ძველთაგანვე მოქმედებდა საქართველოში. ეს კარგად იცოდა ვახტანგის საკოდიფიკაციო კომისიამ, რომელმაც კომისიის წევრის საეკლესიო სჯულმდებლობის დიდი მცოდნის კათალიკოზ დომენტის დასტურით ეს ძველი სამართლის წიგნთა კრებულში შეიტანა, რითაც კვლავ დადასტურა მისი მოქმედება აღმოსავლეთ საქართველოში, მართალია, კათალიკოზთა სამართალი შედგენილი იყო დასავლეთ საქართველოში, მაგრამ იგი მთელი საქართველოს საეკლესიო წესწყობისათვის დამახასიათებელი ძეგლია⁵⁷².

ი. დოლიძე წერს – „სპეციალურ ლიტერატურაში კათალიკოზთა კანონებს ბიჭვინთის საყდრის იადგარს ადარებენ და მას ხსენებული კანონების დამატებად თვლიან. ეს აზრი ეკუთვნის პროფ. ალ. ხახანაშვილს“⁵⁷³. ეს აზრი ალ. ხახანაშვილმა გამოთქვა თავის „გუჯრებში“ (1891, გვ. 124-125) და წერილში – „Дополнение к грузинским каталикосовым законом“⁵⁷⁴. მათში გამოთქვამს იმავე აზრს, რომ ბიჭვინთის გუჯარი (იადგარი) წარმოადგენს „კათალიკოზთა კანონების“ დამატებას. თავის მხრივ, ეს გუჯარი დგებოდა თანდათანობით, ოთხი საუკუნის განმავლობაში და თავისი ახლანდელი სახე მიიღო არა უადრეს XVIII საუკუნის პირველი მეოთხედისა. აღსანიშნავია, რომ ბიჭვინთის იადგარის მიხედვით, ბიჭვინთის საყდარი მეფეთა (იმერეთის) საკუთრებადაა მიჩნეული – „საყდარი მათი არს“⁵⁷⁵. მეორე მუხლი იცავს ტაძარს „დიდებულის, თავადის ან აზნაურის“ ყმის მიერ გატეხისაგან. გამტეხის ქონება საყდარს უნდა დარჩენოდა. მეკობრე და მისი მებატონე კი ძელზე უნდა გაესვათ. სულ 27 მუხლია, რომლებიც იცავს საკათალიკოსოს ქონებას, გლეხებს, ყმებს და მამულს, პირუტყვს, ჯოგს, „საყდრის შეილებს“, საყდრის „მოხელეებს“, „კათალიკოსის კაცს“, „ზურგით მზიდავ ხარს, სეფე ხარს“, „მოხელეთა კაცს“, „კათალიკოზის ყმა-მსახურს“, „საყდრის მოინალეს“, „ბიჭვინთის გარშემო სოფელსა და გლეხებს“, „აგარაკებს“, სხვა სოფლებს, „მეტოქ მონასტრებს“, ქალაქებს, იმათში მცხოვრებ გლეხებს, მსახურებს, მოინალეებს, „სოფლის კაცებს“, „ცოლს“, „ქალს“, ვენახს, „საყდრის ყმებს“, ყმის მეჯინბეს, მესადილეს, მწყემსს, კრძალავს „ბიჭვინთის წყალში“ ნადირობას (თევზაობას). რამდენიმე მუხლში განხილულია დიდებულის, თავადის ან აზნაურის მიერ „კათალიკოსის გინება“.

⁵⁷² ქ.ს.დ. I. გვ. 607. ⁵⁷³ ი. დოლიძე. „კათალიკოზთა სამართალი“, ქ.ს.დ. I. გვ. 610. ⁵⁷⁴

Юридический вестник, Т.-XI. 1882. გვ. 568-571. ⁵⁷⁵ ქ.ს.დ. I. გვ. 611.

„ეპისკოპოსის ცემა, ხელთ შეპყრობა, ავად გინება, უპატიუობა“ და სხვ. ბოლოს, აღნიშნულია „ვითარცა სხვათა საყდართა უჩინებულესი არს ბიჭვინთის საყდარი, აგრეთვე უმეტესი იადგარი დაუდევით და დაუამტკიცეთ მტკიცე ბრძანებით ესე“.

ბიჭვინთის იადგარი, ანუ გუჯარი შესაძლოა მართლაც დამატება იყოს „კათალიკოზთა სამართლისა“, რადგანაც ზოგიერთი მუხლი, რომლებიც ამ უკანასკნელში ბუნდოვნადაა განმარტებული, ბიჭვინთის იადგარში ნათლადაა გადმოცემული. მაგალითად, კათალიკოსთა სამართლის მე-17 მუხლის თანახმად, კათალიკოსისა და ეპისკოპოსთა გინებისათვის სასჯელი ასეა მიცემული – „ვინცა კათალიკოზსა და ეპისკოპოსს აგინოს და უპატიურობა ჰკადროს, რა რიგადაც სჯულის კანონში ეწეოს, იმრიგად განიპატიოს“⁵⁷⁶, მაგრამ მოძებნა იმისა, თუ რა ეწერა „სჯულის კანონში“ მოითხოვდა ძიებასა და შრომას, ამიტომაც ბიჭვინთის იადგარში იმავე დანაშაულისათვის სასჯელის ზომა პირდაპირაა ნაჩვენები – „ვინცა კათალიკოზსა აგინოს ანუ საცემრად წაიზიდოს, 50 გლეხი საყდარს დაეურვოს და კათალიკოზსა ორი სისხლი დაეურვოს დიდისა შეხვეწითა“⁵⁷⁷. მაშასადამე, დამნაშავეს 50 გლეხი საყდრის სასარგებლოდ უნდა ჩამორთმეოდა, პირადად კათალიკოსის სასარგებლოდ კი „ორი სისხლი“ უნდა გადაეხადა. ასევე ქორეპისკოპოსის გინებისა და უპატივცემულო მოპყრობისათვის დამნაშავეს 12 გლეხი უნდა ჩამორთმეოდა საყდრის სასარგებლოდ, 300000 თეთრი კი თვითონ დაზარალებულს უნდა გადასცემოდა. ასევე განმარტებულია სხვა მუხლებიც. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ კათალიკოსთა სამართლის სფერო უფრო ზოგად-ყოველისმომცველია, მაგალითად, იგი განიხილავს და დებს სასჯელს ტყვეთა სყიდვის და ეკლესიის მკრეხელთა წინააღმდეგ. უდებს კანონსა და სასჯელებს ეპისკოპოსებს, მაგალითად, მე-14 მუხლით ეპისკოპოსის მოწინააღმდეგე დამნაშავეს გასამართლების შემდეგ მეფეს ვეალებოდა მისი დასჯა. მე-15 მუხლით კათალიკოსის მოწინააღმდეგე ეპისკოპოსს, დარიგებათა შემდგომაც გამოუსწორებელს, მეფე საყდარს ჩამოართმევდა. „კათალიკოზთა სამართალი“ იხილავს მეფის მოღალატეთა, უღირსი მღვდლის მაკურთხეველთა, ცუდ მოსამართლეთა სასჯელებს. აგრეთვე დებს სასჯელებს „საყდრის მამულის გამოხუმისათვის“, „სჯულის გამთავებელთა და გარდამავალთათვის“, „რძლის შერთვისათვის“ და სხვ.

⁵⁷⁶ ქ.ს.დ. I. გვ. 396. ⁵⁷⁷ იქვე. გვ. 612

როგორც აღინიშნა, რადგანაც „კათალიკოზთა სამართალი“ საქართველოში მოქმედი საეკლესიო სჯული იყო, იგი განიხილა ვახტანგის კომისიამ და გადასცა კრებას დასამტკიცებლად, ამიტომაც იგი შევიდა ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებულში.

ვახტანგის კომისიამ მოიძია და სჯულდებით კრებას განსახილველად გადასცა მეორე საკანონმდებლო ძეგლი, რომელიც ბექასა და აღბულას სამართლითაა ცნობილი. ჩვენი აზრით, როგორც „კათალიკოზთა სამართალი“ წარმოადგენდა XVI ს-ში ჩატარებული საეკლესიო კრების მიერ გამოცემულ კანონებს, ასევე „ბექასა და აღბულას“ სამართალი წარმოადგენს ჭულევის ეკლესიაში შემდგარ საეკლესიო-საკანონმდებლო კრების მიერ შედგენილ სამართალს, უკანასკნელი უფრო ფართო მოცულობისაა და, თავის მხრივ, შეიცავს ბექასა და აღბულას სამართლის გარდა, აგრეთვე „ბაგრატ კურაპალატის სამართლის“ და თვითონ ჭულევის კრების მიერ გამოცემულ ე.წ. „კანონიკურ სამართალს“. მაშასადამე, ჩვენი ფიქრით, აღბულა ათაბაგ-ამირსპასალარის დროს ჭულევის ტაძარში შემდგარმა საეკლესიო-საკანონმდებლო კრება-დარბაზობამ, დაახლოებით 1295-1304 წლებში, მოიძია და განიხილა მისთვის საჭირო შემდეგი სამართლის წიგნები: 1. ბაგრატ კურაპალატის სამართალი; 2. ბექა მანდატურთუხუცესის სამართალი; 3. აღბულა ათაბაგ-ამირსპასალარის სამართალი; ისინი დაამტკიცა და ერთ სამართლის წიგნად შეკრა, ბოლოს კი დაურთო თვით კრების მიერ გამოცემული „კანონიკური სამართალი“. ეს სამართლის წიგნები ჭულევის კრებამ არა ქრონოლოგიური წესის მიხედვით, არამედ, ჩანს, მოქმედი სამართლებრივი სიკოცხლისუნარიანობის შესაბამისად დაალაგა; როგორც აღინიშნა, ვახტანგის კომისიამ მოიძია ეს კრებული, რომელიც „ბექასა და აღბულას სამართლის“ სახელით და არა ჭულევის კრების სამართლით იყო ცნობილი და გადასცა ვახტანგ მეფის კარზე მოქმედ კრებას და ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებულში ჩართო.

ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებული აგრეთვე შეიცავს გაერთიანებული საქართველოს სამეფოს ღვთივეგირგვინოსან მეფეთა მიერ შედგენილ სამართლის წიგნთაგან შემორჩენილ გიორგი ბრწყინვალეს „ძეგლის დადებას“. ეს იყო საქართველოს მთიანეთისათვის საგანგებოდ შედგენილი სჯულმდებლობა. იგი ადგილობრივი ხასიათის საკანონმდებლო ძეგლია, მაგრამ საქართველოს დაშლის შემდეგ ერთ დროს ბარისათვის შეუფერებელი და შეუსაბამო კანონები, დაქვეითებული და დანაწევრებული საქართველოს კუთხეებისათვის

მოქმედ სამართლად იქცა – „რომლითა სჯიდნენ სამნივე ესე სამეფონი ქართლისანი“.

ვახტანგის კომისიამ, როგორც აღინიშნა, იგი ჩართო თავის სამართლის კრებულში.

განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა ამ კრებულში ჩართული „სამართალი ბატონიშვილის ვახტანგისა“. მეკლევართა ერთი ნაწილის აზრით, ამ კრებულში მართალია შეტანილია სხვადასხვა ეროვნული და უცხო ძეგლი, მაგრამ სავალდებულო ძალა მხოლოდ საკუთრივ ვახტანგის კანონებს ჰქონდათ. კრებულში შესული მოსეს, ბერძნულ და სომხურ სამართალს მხოლოდ დამხმარე სამართლის ფუნქცია ჰქონდა. თვითონ ვახტანგის სამართალზე დიდი გავლენა მოუხდენია ბიზანტიურ სამართალს.

ბიზანტიური სამართლის გავლენა როგორც ქართულ, ისე სხვა მართლმადიდებელი ქვეყნების სამართალზე, თურქების მიერ კონსტანტინოპოლის დაპყრობის შემდეგაც არ შეწყვეტილა, „პირიქით, შეიძლება ითქვას, რომ ის ერთგვარად კიდევ გაძლიერდა. საქართველოში გავრცელდა და გამოიყენებოდა როგორც ყველაზე ძველი (სირიულ-რომაული), ისე ბერძნულ-რომაული სამართლის ერთ-ერთი გვიანდელი ძეგლი, რაც მოწმობს საუკუნეთა განმავლობაში ბერძნულ-რომაული სამართლის მუდმივსა და უწყვეტ გავლენას საქართველოს სამართლებრივ წყობილებაზე ამ მხრივ საქართველოში განმეორდა ყველა ის მოვლენა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა აღმოსავლეთის სხვა მართლმადიდებელ ქვეყნებში“⁵⁷⁸. სოკოლსკის მსგავსად, პროფ. ალ. ხახანაშვილის აზრით, საქართველოში მოქმედებდა ბერძნული (ე.ი. ბიზანტიური) სამართალი და დიდი გავლენა ჰქონდა ქართულ სამართალზე, მათ შორის, ვახტანგის კანონებზეც. ალ. ხახანაშვილის აზრით, ქართულ „სიგელებში ხშირად ნახავეთ მითითებებს ბერძენთა კანონებზე“⁵⁷⁹. როგორც ალ. ხახანაშვილი აღნიშნავს, ვახტანგის სამართლის კრებულში ჩართული ბერძნული სამართლის 153, 166 და 172 მუხლებიდან მომდინარეობს ბატონყმობის მკაცრი ხასიათი ვახტანგის სამართლის წიგნის 235-ე, 258-ე და 259-ე მუხლებში, რომლებიც ყმის უუფლებო მდგომარეობას აკანონებს. ალ. ხახანაშვილს მიაჩნია, რომ ბიზანტიის სამართლის დიდი გავლენა ქართულ კულტურასა და კანონმდებლობაზე აისახა ვახტანგის

⁵⁷⁸ В. Сокольский, Греко-римское право в уложении грузинского царя Вахтанга VI, Журн. мин. просв. 1897, т. 56-93, кн. XI. т. 639. ⁵⁷⁹ ალ. ხახანაშვილი, „ბატონყმობა საქართველოსი“, 1910. მეორე გამოცემა, გვ. 50-51.

კანონებში, მაგალითად, მისი სამართლის წიგნის 25-ე მუხლში დაკანონებული პრინციპი – „მეფისა და კათალიკოსის საქმე ორისავე სწორი არს და აღბუღას კანონების 102-ე მუხლის ნორმა „მეორე მეფე ეპისკოპოზი არს“ ბიზანტიური სამართლის ნორმებია. ბიზანტიამ კიდევ უფრო მეტი გავლენა დააჩნია საქართველოში ქორწინების, ცოლქმრობის კავშირისა და ოჯახის საფუძვლების განმტკიცებას“⁵⁸⁰.

რუსი მეცნიერის მ. კოვალევსკის აზრით, „ქართული საოჯახო და საქორწილო სამართალი მთლიანად ნასესხებია ბიზანტიური კანონიკური სამართლიდან. რომისა და ბიზანტიის სამართალმა დიდი გავლენა მოახდინა ქალის უფლებებზე მდგომარეობაზე ქართულ სამართალში. ბექასა და აღბუღას კანონებით, ქურდობისათვის დასახელებული ორმაგი საზღაური ნასესხებია რომის სამართლიდან“⁵⁸¹.

ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებულში შესულთაგან სავალდებულო ძალა მხოლოდ ვახტანგის კანონებს ჰქონდათ. გერმანელი მეკლევარის დ. ჰოლდაკის აზრით, უფრო ადრე იგივე აზრი გამოთქვა ჰაქსტაუზენმა⁵⁸².

აღ. ვაჩიშვილის აზრით, „ვახტანგის კრებულში შესული სხვა იურიდიული ძეგლები დადებითი სამართლის დამხმარე წყაროს წარმოადგენდნენ. მოქმედი სამართალი მხოლოდ და მხოლოდ ვახტანგის დებულებით არ ამოიწურებოდა, ვახტანგის დებულება სარგებლობდა უპირატესობით, მაგრამ სასამართლოს ჰქონდა კომპილაციის სხვა ნორმების შეფარდების უფლება, თუ ამას საჭიროება მოითხოვდა“⁵⁸³.

ივ. სურგულაძე კი მიიჩნევდა, რომ „ვახტანგის სამართლის წიგნი შედგენილი ქართლის სამეფო დარბაზის მონაწილეობით მოქმედებდა მთელ საქართველოში“⁵⁸⁴.

ისიღორე დოლიძის აზრით, XVIII და XIX საუკუნის სასამართლო აქტები მეტყველებს, რომ ვახტანგის სამართლის წიგნი მოქმედი სამართალი იყო, რომელსაც კანონის ძალა ჰქონდა⁵⁸⁵.

ვახტანგის სამართალზე გავლენა მოუხდენია ძველ საქართველოში არსებულ საკანონმდებლო ძეგლებს, ამიტომაც იგი ქართული ეროვნული სამართლის ყველაზე სრულყოფილი ძეგლი და

⁵⁸⁰ აღ. ხახანაშვილი, „ბიზანტიის გავლენა საქართველოზე“, გაზ. „მოამბე“ 1901. №XII. ⁵⁸¹ М. Ковалевский, Закон и обычай на Кавказе, ტ. I გვ. 110-134. ქ. ს. დ. I. გვ. 639.

⁵⁸² Holldak, Zwei Grandsteine... 1907, გვ. 97-102, Haxthausen, Transcaucasia, II, 1856, გვ. 282. ქ.ს.დ. გვ. 638. ⁵⁸³ აღ. ვაჩიშვილი, ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან I, 1946, გვ. 18. ⁵⁸⁴ ივ. სურგულაძე, საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიისათვის, 1952, გვ. 113. ⁵⁸⁵ ქ.ს.დ. გვ. 641.

მართლმსაჯულების ძირითადი სახელმძღვანელო წიგნი იყო გვიანყოფაღურ საქართველოში⁵⁸⁶. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, ძველ საქართველოში ვახტანგამდეც არსებობდა უცხო ქვეყნების საკანონმდებლო ძეგლების ქართული თარგმანები, მათ ძველადაც აერთიანებდნენ სხვა ქართულ ძეგლებთან ერთ კრებულში⁵⁸⁷. ბერძნული და სომხური სამართლის წიგნები უეჭველად წინათაც იქნებოდა, მათი არსებობა ვახტანგს არ სცოდნია და ხელახლა გადმოუქართულებია⁵⁸⁸. დ. ფურცელაძე სიგელ-გუჯრების შესწავლის შემდეგ მივიდა დასკვნამდე, რომ ქართველი მოსამართლეები საქმის განხილვისა და გადაწყვეტილების გამოტანისას სარგებლობდნენ ვახტანგის კრებულში შეტანილი ბერძნული და სომხური კანონებით⁵⁸⁹. ამასვე წერდა დავით ბატონიშვილიც, გიორგი XIII-ის ძე, ქართული სამართლის ისტორიის საუკეთესო მცოდნე⁵⁹⁰.

„სამართალი ვახტანგ ბატონიშვილისა“ როგორც ჩანს, თავდაპირველად, მთავრდებოდა 204-ე მუხლით, რომელსაც მოსდევდა ბოლოსიტყვაობა. შესავალში ვახტანგი აღნიშნავს, რომ იგი უმცირესი იყო ძმათა შორის, ინება „თავად მან უფალმან გამოაგლინა პირითა უტყუელითა ბრძანება ცოდვილთა მოწყალეობა და... მყო მე მსაჯულად და გამგედ“ ღვთისმშობლის წილხედომილი ქვეყნისა⁵⁹¹. ვახტანგი, როგორც აღინიშნა, წერდა, რომ სამართლის წიგნები შეადგინა „თანაყოლითა და მოწმობითა“ დომენტი IV კათალიკოსისა. ასევე არაგვის ერისთავის შვილის მთავარეპისკოპოსის გრიგოლისა და სხვა მიტროპოლიტის, ეპისკოპოსების, წინამძღვრების, სასულიერო პირების თანადგომით. საერთოდ არა მარტო სასულიერო იერარქიის, არამედ სახელმწიფო დარბაზის თანამონაწილეობითა და დამტკიცებით – „მოწმობითა და თანაზრახვით ყოველთა დარბაზის ერთა ჩვენთათა“⁵⁹².

მაშასადამე, სახელმწიფო დარბაზის სხდომებზე იხილებოდა ვახტანგის კანონები, რომელმაც საბოლოოდ მიიღო იგი. სახელმწიფო დარბაზი, როგორც აღინიშნა, როდესაც საეკლესიო საკითხებს იხილავდა და დარბაზობაში მონაწილეობდა უმადლესი იერარქია, იმავდროულად წარმოადგენდა საეკლესიო კრებას კათალიკოსის მეთაურობით. მაშასადამე, ვახტანგის კანონები მიიღო საეკლესიო კრებამაც, ეს

⁵⁸⁶ ი.დოლიძე, ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებულის შედგენილობა და წყაროები, ქ.ს.ბ. გვ. 650. ⁵⁸⁷ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, I. გვ. 118-119. ⁵⁸⁸ იქვე, გვ. 119. ⁵⁸⁹ Д. Пурцелаше, Крестьянские грамоты, 1880, გვ. 20. ⁵⁹⁰ ქ.ს.ბ. გვ. 652. ⁵⁹¹ ქ.ს.ბ. გვ. 477. ⁵⁹² იქვე, გვ. 478.

კანონები იმავე დროს საეკლესიო სამართლის ნორმებია, რადგანაც მისი მრავალი მუხლი სწორედ საეკლესიო საკითხებს ეძღვნება. საზოგადოდ, სამართლის დადგენის პროცესში კათალიკოსისა და ეპისკოპოსების მონაწილეობა იურიდიული ნორმაა. მაგალითად, ზოგიერთი მუხლი პირდაპირ მიუთითებს მათ ჩარევას, 64-ე მუხლით განსაზღვრულია ცოლის მტანჯველი კაცის მეფის მიერ დასჯა და მითითებულია: „და კათალიკოზმაც ასრე უყოს“⁵⁹³. იქვე მითითებულია „ის კათალიკოზმან იცის“, მუხლი 65 – „ტანჯვა ჰყოს კათალიკოზმან“, მუხლი 66, – „კათალიკოზმან წურთნით უნდა შეარიგოს“ მუხლი 79 – „კათალიკოზმან და მეფემ გარდაახდევინოს“, „მოძღვარმან იცის მისი საკანონი“⁵⁹⁴. მუხლი 96-ე „ეს საქმე კათალიკოზმა და მეფემ დიდად უნდა მოიკითხონ“, მუხლი 97-ე „კათალიკოზისაგან გარდაეხდევინება“ და სხვ. მთელი თავი აქვს დათმობილი ეპისკოპოსის საკითხს, მაგალითად, მუხლი 175-ში ნათქვამია, რომ საქართველოში ეპისკოპოსების შემოსავალი მცირეა და ისინი არ არიან დიდი ქონების პატრონები, რადგანაც „საქართველო ღარიბი და უსაქონლო ქვეყანა არის, აგრე რიგად არც ხელმწიფის შემოსავალი არის, ვერც ამას ეპისკოპოსის ძმა და სახლის კაცი ეპისკოპოსისაგან იშოებს რასმე მისგან“⁵⁹⁵. ასევე საგანგებო თავი ეძღვნება სასჯელს „ქვეყნისა და რჯულის დაღატისთვის“. მაგალითად, მუხლი 222-ე ამბობს – „ვინც კაცმან ქვეყანას და ქრისტეს რჯულს უორგულოს ღეთისა და ბატონის ორისავე მესისხლე იქნების“⁵⁹⁶.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ვახტანგის სამართალში მოცემული პატივის ნორმები, რომლითაც საეკლესიო პირები მიკუთვნებულნი არიან ქვეყნის სხვადასხვა იერარქიულ ფენას. მაგალითად, 25-ე მუხლის თანახმად – „მეფისა და კათალიკოზის საქმე, უკადრისი თუ რაც რამ ფერი, ორისავე სწორი არის, იმიტომ რომე ერთი ხორცის ხელმწიფე არის და მეორე სულისა, კურთხევა და პატივიც ღეთისაგან და კაცთაგან სწორე აქეთ მათი საქმე ჩვენ სწორედ დაგვიწერია“. 26-ე მუხლით მთავარეპისკოპოსი პატივით გათანაბრებულია დიდებულ თავადთან, 27-ე მუხლით ეპისკოპოსი პატივით გათანაბრებულია შუა თავადთან; 28-ე მუხლით არქიმანდრიტის პატივი გათანაბრებულია მესამე ხარისხის თავადთან; წინამძღვარის პატივი ტოლია გადიდებული აზნაურისა, მღვდელ-მონაზვნის პატივი შუა აზნაურთან არის გათანაბრებული, მღვდლის პატივი – ცალმოგვი აზნაურის პატივის ტოლია (III ხარისხის აზნაური, რომელიც უტოლდება

⁵⁹³ ქ.ს.ძ. გვ. 428. ⁵⁹⁴ იქვე, გვ. 501. ⁵⁹⁵ ქ.ს.ძ. გვ. 525. ⁵⁹⁶ იქვე, გვ. 439.

მეორე ხარისხის ვაჭარს). მთავარდიაკენის პატივი მსახურის პატივის ტოლია, რომელიც უტოლდება მესამე ხარისხის ვაჭარს. (მიტროპოლიტის სისხლი მთავარეპისკოპოსის სისხლის მეხუთედს შეადგენს)⁵⁹⁷.

ვახტანგის კანონები XIX ს-ის დასაწყისშიც კი გამოიყენებოდა საქართველოში რუსული მმართველობის ნებით, ამიტომაც მის, როგორც იმპერიის ერთ კუთხეში მოქმედი სამართლის მიმართ ხელისუფლება ინტერესს იჩენდა. იგი ითარგმნა რუსულად და 1828 წელს გამოიცა პეტერბურგში მმართველი სენატის მიერ. ფრანგულად იგი თარგმნა მარი ბროსემ XIX ს-ის 30-იან წლებში. 1887 წელს მეორე რუსული გამოცემა განახორციელა დ. ბაქრაძემ ქ. თბილისში. ფრანგი როდოლფ დარესტის თქმით, ვახტანგის კანონები „ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო ძეგლია სამართლის ისტორიაში“⁵⁹⁸. იგი წარმოადგენს არა მხოლოდ სამოქალაქო, არამედ საეკლესიო სამართლის ერთ-ერთ წყაროს, ამიტომაც მისი შექმნა შემუშავების დროიდან დღემდე საქართველოს ეკლესიის ისტორიის მკვლევართა შესწავლის ობიექტს წარმოადგენს.

⁵⁹⁷ ქ.ს.პ.ი. გვ. 481. ⁵⁹⁸ იქვე. გვ. 673.

სამართალი ბატონისშვილის მახტანბისა

[ამოკრებილი მუხლები]

ქ. მყოფისა უმყოფისა, არსისა და უარსისა დამაარსისა, მქეები, არათუ ღირსად და შეძლებისა ჩემისაებრ მქებელი და მმონებელი, უღებად მქონე მპოვნელ ვიქმენ.

ვითარცა მეფენი, დღითი-დღე მრეველნი კელთა მარგალიტთა შინა, და კპოებენ მძიეთა რათამე, და უხილველობისათვის აღიღებენ და შთასდებენ საუნჯედ, პატოსანთა შემკობით უპატოსნედ მარგალიტთა კყოფენ, ეგრეთვე უფალმან ჩვენმან, მბადმან ყოველთამან და სიბრძნით გამგებელმან, მპოვა მარგალიტთა შინა მრავალთა და აღმილო მსგავსად ვმისა ამის მეცა ეგრეთვე, – უმცირეს ვიყავ მე ძმათა ჩემთა შორის და უმრწემეს სახლისა ჩემისა, და ვმწყყიდი თავსა ჩემსა უგუნურად და თავკვედად, კელნი ჩემნი იყვნენ მოქმედ არარის კეთილისა, და თითნი ჩემნი ვერა რომელსა იშრომებდენ ნებასა უფლისასა, არამედ იყვნენ უქმ. ვინმე მიუთხრა ესოდენი ბოროტნი ჩემნი უფალსა ჩემსა.

ხოლო თავადმან უფალმან გამოაველინა პირითა უტყუელითა ბბანება, ცოდვილთა მოწყალება, და აღმილო მე უნარჩვეესობასა სახლისა ჩემისაგან და მყო მე მსაჯულად და განმგედ წილკლომილთა ქუეყანათა უბიწოდ მშობელისა დედისა თვისისა არათუ ქმნილებათა რათამე კეთილთა ჩემთათვის, არამედ უნარჩვეესობისა ჩემისათვის, ამისთვისმცა, რათა სცნან ყოველთა, რათა უსწავლელთა და უმეცართაგან სთნავს და ნებავეს სრულმყოფელსა ღ̄თსა მარადის გონებაკეთილისა.

იყო ქუეყანა ესე ქართლისა ყოველითურთ კეთილითა შემკულ და შეზავებულ, ხოლო ცვალებითა დღეთა და ვითარებითა ჟამთათა თვით სიბრძნით და თავით თვისით სჯიდენ და განაგებდენ, ვიეთნიმე მოყუსობით, ვიეთნიმე მეგობრობით, ვიეთნიმე მორიდებით, ვიეთნიმე ღ̄თის ურიდველობით და ვიეთნიმე მიღებითა ქრთამითა, – ვითარცა ენებათ, სჯიდენ.

ხოლო ჩვენ, ნებითა ღ̄თისათა და წყალობითა დიდის კელმწიფისათა, პირველითგანვე ზეცით საქართველოს მეფედ განკუთნილისა და აწ სასუფეველ ცათა შინა სულბრწყინულად მანათობელისა, პირველ ვახტანგ წოდებულისა, ხოლო შემდგომად სპარსთა ენითა შაჰნავაზ ჯმობილისა,

ძისა მისისა, სრულიად ქება-შემსგავსებით ძნად მისათხრობელისა

ქართველთა მეფისა და ერანელთა სფადარ-სპასალარისა, ამილბარ-სპასპეტისა, უთვალაისა და უამრავის სპისა და ლაშქრის მეწინაეულ ჩენილისა, უნებლად და მტერზე ძლევით მძარებელისა, ყანდაარისა და ქირმანის ბეგლარბეგისა, გირიშქისა და ჰაილათის მჭირაისა, ძლიერისა და უძლეველისა, პირველ გიორგი წოდებულისა და აწ მალღის ჯელმწიფისაგან წყალობით მეორე შაჰნავაზობით ვმობილისა,

მაგიერად მყოფმან, ძემან ერანის მდივანბეგის ლევან ვმობილისა, აწ შაჰყულიხან წოდებულისამან, საქართველოს ჯანიშინმან და გამგებელმან ბატონიშვილმან პატრონმან ვახტანგ, წინათქმულთა ამისთვის ვიწადეთ სასამართლოსა წიგნისა აღწერა.

პირველ „დაბადებისა“, მოსეს მიერ ქმნილი სამართალნი, და კვალად ბერძენთა და სომეხთა წიგნთაგან გარდმოთარგმნებული, ეგრეთვე კათალიკოზისა, მეფის გიორგისა და ბექას განჩინებული სამართლები შეეკრიბეთ და ესე ყოველი ზემორე წერებულმან გამცნოსთ.

ხოლო ესეცა სცანთ, იგულებთ და იგულისხმოდგინეთ, და რომელიც გენებოსთ და უმჯობეს გიჩნდესთ, მით სჯიდეთ და სამართალსა იქმოდეთ.

აწ ვიწყით განაჩენისა ამის, ჩვენ მიერ აღწერილისათვის.

რომელნი იხილავთ და ისმენთ, ნურავინ ჰკონებთ, თვით მხოლოდ თავით თვისით რასამე ვყოფდეთ, არამედ თანაყოლითა და მოწმეობითა მდღელ-მთავრისა და დიდის დედაქალაქისა მცხეთისა და კვართსა ზედან საუფლოსა სვეტისა ღთივ აღმართებულისა და მირონ-ალმოცენებულის, საჭედ-მპყრობელისა და ჯარისკსა ზედან მტკიცედ მდგომელისა, ძმისა ჩვენისა, ბატონიშვილის კათალიკოზის დომენტიისთა,

ეგრეთვე თანადგომითა არაგვის ერისთვიშვილის მთავარებისკოპოზის გრიგოლითი და სხვათა მიტრაპოლიტ-ებისკოპოზ-წინამძღვართა და სამღრთოგანათათა,

და მოწმეობითა და თანაზრახვითა მუხრანის ბატონის ერეკლეთი, არაგვის ერისთავის გიორგითა, ქსნის ერისთავის დაეთისითა, ორბელიძე სარდრის ლუარსაბითა, ამილახორის ავთანდილითა, მდივანბეგის ერასტითა და სხვათა ყოველთა დარბაზის ერთა ჩვენთათა,

და კითხვითა ჭკუათა მყოფელთა და მოხუცებულთა კაცთათა გაუაჩინეთ და დაეწერეთ, რომელსა მიეწვდით და ანუ გონებანი ჩვენნი სამართალთა მიხუდნენ.

ამით უფრო ვიქმენით მიზეზ წიგნისა ამის, რამეთუ აღარავინ განდრიკოს სასწორსა სამართლისასა ქრთამით, გინა მოყუსობით

ანუ სხვეფორიე რითმე მიდგომითა, არამედ პირველ განაჩენნი იხილონ, და ახალი ესეცა, და რომელიც ენებოს მოსამართლესა, მით იქმოდეს სამართალსა.

მე ეს წიგნი ასრე არ დამიწერია და არცა ვიჩემებ, რომე არა აკლდეს რა. ბევრი ასეთი საჩივრები არის და მოვა, რომე ზოგი ვერ მოვიგონეთ და არც მისწუდების კაცის გონება.

ვინც მიხუდეს რასმე და მოიგონოს, ჩაურთოს და ჩასწეროს, კარგსა და მართებულს იქს.

25. მეფისა და კათალიკოზის საქმე, უკადრისი თუ რაც რამ ფერი, ორისავე სწორი არის, ამიტომ რომე ერთი ჳორცის კელმწიფე არის და მეორე – სულისა, კურთხევა და პატივიც ღ თისაგან და კაცთაგან სწორე აქეთ. დასტურ, მეფეს უფროსს პატივს სცემენ, მაგრამე ჳორციელის შიშით იქმონენ. ამიტომ მათი საქმე ჩვენ სწორედ დაგვიწერია. თუ არა სჯობდეს, ვინც უკეთ იცოდეს, ჩვენ ნურას გვაბრალებს, იმან დაწეროს.

ნუმცა ვინ იკადრებს და ნუმცა ვის შეემთხვევის ესევეთარი, რომელი ავნებს ჳორცსა და უმეტესად სულსა, ნუცა სამლოთო კაცისა და ნუცა სხვათა ძეთა აღამისათა, – რომელსა მე ვჯმობ, ესევეთარი.

ნუ თუ პირველითგანვე სამოთხიდამ პირველისა მამის, აღამის, გამომძებელმან, დაუძინებელმან, მარადის მბრძოლმან და მტერმან, უხილავმან ეშმაკმან თვისითა მანქანებითა და საბრჯეგებითა აღძრას ბუნებანი კაცთანი შურად და კულად კაცისად, გინა საღმთოგანთა ზედან, გინა თუ დიდებულთა და თავადსა ზედან ანუ თუ აზნაურთა და გლეხთა ზედან, ანუ თუ მამა ძესა და ძე მამაზედა, გინა ძმა ძმაზედა და მოყუასი მოყუასზედა, - ესევეთარს საქმეს შეემთხვიოს, მას უკან ამის მეტი აღარა გაეწყობის რა, როგორც დაგვეწეროს, ასრე უნდა იქნას.

26. დიდებულის თავადის მთელი სიკუდილის სისხლი – ათას ხუთას ოცდათექუსმეტი თუმანი. ამ დიდებულის თავადის ტოლად – მთავარებისკოპოზის სისხლი. ამ მთავარებისკოპოზის სისხლზე მეხუთედ ნაკლებად – მიტროპოლიტის სისხლი.

27. დიდებულს ქუემოთის, შუას თავადის სისხლი – შვიდას სამოცდარვა თუმანი. ამასთან, ასრე – დიდებულის სახლის კაცის სისხლი. ამასთან, ასრე – ებისკოპოზის სისხლი.

28. ამას ქუემოთს, მესამეს თავადის სისხლი – სამას ოთხმოცდაოთხი თუმანი. ამასთან, ასრე – არქიმანდრიტის სისხლი.

29. გადიდებულის აზნაურის სისხლი – ას ოთხმოცდათორმეტი თუმანი. ამასთან ასრე – წინამძღვრის სისხლი.

30. ამას ქუემოთის, შუას აზნაურის სისხლი – ოთხმოცდათექუსმეტი თუმანი. ამასთან, ასრე – მღვდელ-მონოზნის სისხლი. ამასთანევე, ამის მეხუთედ სისხლ-დაკლებით, – მწირის მონოზნისა. ამ შუას აზნაურის მთელის სისხლის ტოლადვე – დიდებულის დიდებულის მოქალაქის სისხლი.

31. ცალმოგვის, მესამეს აზნაურის სისხლი – ორმოცდარვა თუმანი, ამასთან, ასრე – მღვდლის სისხლი. ამასთან – დიდებულის ვაჭრის ქუემოთის, მეორეს ვაჭრის სისხლი.

32. ამასთან, ასრე დაკლებით, მსახურის სისხლი – ოცდაოთხი თუმანი. ამასთან – მთავარ-დიაკვნის სისხლი. ამასთან – შუას ვაჭრის ქუემოთ, მესამეს ვაჭრის სისხლი.

64. მაგრამ კაცი რომ ცოლს სტანჯვიდეს და უპატიურად ეპურობოდეს, და ურიგოს უშურებოდეს, მეფემ ის კაცი დააბას, დატუქსოს, ავად მიეპყრას და კათალიკოზმაც ასრე უყოს.

სხვა ამას გარდა თუ რამ ცოლ-ქრმოზაში ურიგო რამ მოვდეს, ის კათალიკოზმან იცის.

65. თუ ცოლმან ქმარი მოკლას ანუ წამლით ანუ, სხვა რითმე, გასინჯეთ, რისთვის მოუკლავს. თუ ასეთი რამ ექნას, რომ ემართლებოდეს, თქვენ იცით; და თუ უბრალო მოკლა, ვგეც თქვენ იცით. ღ თნ ნუ ქნას, და თუ ჩვენს ჟამში მოვდა, ჩვენ ვიცით.

თუ ცოლმან ქმარს ან სცეს, ან დაჭრას, დიდი გეშა და ტანჯვა უყოს კათალიკოზმან.

66. ცოლი და ქმარი რაგინდ სძულდენ ერთმანეთსა, უბრალოდ გაყრა არ იქნების, კათალიკოზმა წურთინით უნდა შეარიგოს.

79. აგრევე მოვდება, დედ-მამაში სხვაც რამ უმართებულო მოვდეს. თუ გამოჩნდეს, კათალიკოზმა და მეფემ გარდააქდევინოს; თუ არ გამოჩნდეს, მოძღვარმა იცის მისი საკანონო.

106. სასაფლაო, ხატი, ჯვარი, საყდრის მამული ერთია. თუ არ გაპყოფენ, ისი სჯობს, საყდრის ყმასა.

[ეპისკოპოზის ბეითალმალისა ასრე იქნას] 175. ეპისკოპოზის ბეითალმალი ჩვენს მიხდომაში სრულობით საყდრისა უნდა იყოს, მაგრამე ვითაც საქართველო ღარიბი და უსაქონლო ქუეყანა არის, აგრე რიგად არც ჳელმწიფის შემოსავალი არის, ვერც არას ეპისკოპოზის ძმა და სახლის კაცი ეპისკოპოზისაგან იშოებს რასმე

მისგან, რომე ებისკოპოსის დამარხვა შეიძლოს, ამიტომ უწინაც ასე ყოფილა გარიგებული და აღარც ჩვენ მოეშალეთ.

ასრე იქნებოდეს რომელიც საყდრის რიგი და იარაღი ებისკოპოსს იქ დახედომია, იმას გარდაის კიდევ თუ თვითონ თავის უამში ან თავის კონდაკით და ან საყდრის მამულიდამ საყდრისათვის გაუკეთებია რამ და შეუწირავს, ის საყდარს არ მოეშლების.

და იმათ გარეთად თუ რამ დარჩების თეთრი, ფარჩა, ვერცხლი, პური, ღვინო და პირუტყუი, იმისგან ერთი წილი საკელმწიფო არის, ერთი წილი საყდრისა, ერთი წილი ებისკოპოსის ძმებისა, რომ ებისკოპოზი დამარხონ.

[ბოლოსიტყვაობა]. ქ. თვით, თავით თვისით აღმომეტყუელი წიგნისა ამის სამსაჯულოსა და მომღებელი წინაშე ყოველთა მყოფთა და ყოფადთა, ძე მეფეთა და განმგებელი ქართველთა ერთა, ბატონიშვილი ვახტანგ, კუალად ვიტყვი თქვენდა.

ეპა, წარჩინებულნო და ღ თისა ერთუფლებისა და სამთვითების გულმტყურელად მადიდებელნო და შეუორგულებულნო საკუთარნო მამანო, კათალიკონო, ებისკოპოზნო, მიტრაპოლიტნო, წინამძღვარნო, მღრდელნო და სხვანო სამღრთოგანნო, და შემდგომად ჩვენდა მეფენო, უფლისწულნო, დიდებულნო, თავადნო, აზნაურნო და ყოველნო მყოფნო ქართლისანო, რომელნი პკიებთ და კვალად სხვანი ეგებოდეთ, და იხილევდეთ ნაღვაწთა და წერებულთა წიგნთა ამათ სასამართლოთა, ჩვენ მიერ თქმულთა და თქვენდა მომართ მოღებულსა, პირველვე დასაწყისმან წიგნისა ამისამანვე გამცნოსთ და მუნვე მოგიტხრასთ, თუ ვითარ მიზეზ ვექმენით აღწერად თვითოეულად სამართალთა.

ფრიადითა შრომითა და მრავლისა გამომეძიებლობითა თვით ვიგულისმოდგინეთ. რომელსა ზედან მოწმობა დართეს ერთა ჩვენთა სრულობით სამღრთოთა და გინა სამცქედროთამან, ბრძენმან და მონახულმან, ყოველმანვე ერთბამად. და ესე ესრეთ არს შემზადებული.

ხოლო სხვანიც ზემორე ხსენებულნი წიგნები სასამართლონი დიდთა სამეფოთანი, მოვიძიეთ და მოვიღვეით, და მრავლის სასჯელითა ვიდრე წელთა მეორედმდე გარდმოვთარგმნეთ. და იგინიცა უკლებელად აღგვიწერიეს და არს შემკობილი ყოელისა სამართლითა.

არამედ, ვინათგან ქართველთა წესნი და ქცევანი სხვა რამე არს და არა მიჰგავს სხვათა ქუეყანისა რიგთა და ქცეულებათა, სხვა არს დიდებული და თავადი, სხვა არს სისხლი და სიკუდილი, სხვა არს ღალატი და უკადრისი, ამაღ ესევეითარისა სამართალნი სხვათა განაჩენთა შინა მოკლებით იპოების და მათი წიგნი უფროს ჩვენდა უკმარ არს.

ნუ სიქადულად შემირაცხაეთ, და ვგონებთ უმჯობესად ყოველთასა წიგნსა ამას, სასარგებლოდ ქუეყანისა ამისად. ამაღ ნურაეინ სძულობს და იუნდოვებს.

აჲ ვიაჯები ყოელთა და ისმინონ ესე. რომელმან ბრძენმან და გულისკმისმყოველმან მსაჯულმან და მოსამართლემან აღმოკვეთისათეინ ქრთამთა და მიუდგომლობისთეინ მოყუასთა და თვალუხეავად სჯათა წვრთილებისათეინ იმძულვაროთ წიგნი ესე და მოიძაგოთ, და ინებოთ შეცვლა სამართალთა სხეებრ რათმე, ამას ნუ ჰყოფთ, ნუცა გარყენით წერილთა ჩვენთა, რომელი აღგვეწეროს. არამედ რომელმან უმჯობესი სიბრძნით თეისით ჰპოოს, იგი ჩართვით, თეისევე თქმულად, სად ენებოს, მუნ დაწეროს და იგიც ეგოს.

ხოლო რომელმან არა ისმინოს ვედრება ესე და მოშალოს სამართლები ჩვენი, სხეებრ შეცვალნეს, ცოდვათა ჩვენთა მიერ იგიმცა დაისჯების.

222. ქ. ეინც კაცმა ქუეყანას და ქრისტეს რჯულს უორგულოს, კიდეც ხედევდეს, იმით რჯული წაქდებოდეს, იმას მიყუეს, – ღ თისა და ბატონისა ორისაჲ მესისხლე იქნების და ყოველი ავი იმაზე მართებული არის⁵⁹⁹.

⁵⁹⁹ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, 1963, გვ. 477-539.

8. თბილისის III საეკლესიო კრების „კანონნი“ (16.XI.1748 ♣.)

1748 წლის 16 ნოემბერს მეფე თეიმურაზის ძის ერეკლე II-ის ბრძანებით მოწვეულ იქნა საეკლესიო კრება. ეს კრება წარმოადგენდა ცდას აღდგენილიყო ძველი ქართული საეკლესიო-სახელმწიფოებრივი წესრიგი. საქმე ის იყო, რომ 1632 წლიდან ვიდრე 1744 წლამდე სპარსთა მიერ გაუქმებული იყო ქართული სახელმწიფოებრიობის ეროვნული სახე, ქართლ-კახეთს მართავენ მამადიანი მმართველები. ეროვნულ-ქრისტიანული საეკლესიო-სამოქალაქო ერთობა, რომელსაც ძველქართული სახელმწიფოებრიობა ეფუძნებოდა, მოისპო. ქართლის მამადიანი მმართველები „მშვიდობიანი ცხოვრების“ ნიღბით ფარავენ ეროვნულ-ქართული სულისკვეთების დათრგუნვასა და ჩაკვლას. „შეერთ ქართველთა განცხრომა, სმაჭამა ყიზილბაშური, სიძეა, მრუშობა, ტყუილი, ხორცთა განსვენება, აბანო, კეკლუცობა უგვანი, მეჩანგე, მგოსანი. რამეთუ ამა საქმეთა მოქმედთაგან კიდე არაყის სცემდნენ პტივსა“ ყიზილბაშნი, – წერს ვახუშტი ბატონიშვილი. ეროვნული ტრადიციების შინაგანი რღვევა რეპრესიებზე უფრო მეტად საშიშ მოვლენას წარმოადგენდა ქართველებისათვის⁶⁰⁰.

ქართველობა გადაგვარდა, ეკლესიამ დაკარგა ძველი სახელმწიფოებრივი ფუნქციები და ხალხის ზნეობაზეც გაუღენას ველარ ახდენდა. ქვეყანა გაირყვნა, ეროვნულობა შეირყა. ქართველებმა იცოდნენ, რომ მირონცხებული (ე.ი. ქრისტიანი) მეფის ტახტზე ასვლა ყველა ამ უბედურებას ბოლოს მოუღებდა იმით, რომ ქართული სახელმწიფო ეროვნულ ხასიათს დაიბრუნებდა. შემუშავდა საგანგებო პროგრამა საქართველოს „გამოხსნისა და აღდგომისა“, ყველაზე მოწინავე ძალები ჩვენი ქვეყნისა „გამოხსნის“ ქვეშ გულისხმობდნენ მამადიანური სახელმწიფოების უღლისაგან საქართველოს გათავისუფლებას და ეროვნულ-ქრისტიანული სახელმწიფოებრიობის აღდგენას, ხოლო „აღდგომის“ ქვეშ იგულისხმებოდა დიდი საქართველოს აღდგენა „დარუბანდიდან ნიკოფსიამდე“ (ე.ი. გამამადიანებული მესხეთის, საინგილოსა და აფხაზეთის დედასამშობლოს წიაღში დაბრუნება). მართლაც, ასწლოვანმა მოღვაწეობამ თავისი შედეგი გამოიღო. 1744 წლის 1 ოქტომბერს აკურთხეს ქართლის ქრისტიანი მეფე თეიმურაზი, სვეტიცხოველში. ესაა უბედნიერესი თარიღი ქართული ერისა და ეკლესიის ათასწლოვან ცხოვრებაში.

⁶⁰⁰ ლ. მენაბდე, ქართლის კათალიკოსი ევდემოზ I, საღვთისმეტყველო კრებული, 1986, №1, გვ. 101.

როგორც ითქვა, მაჰმადიანთა მმართველობისას ყოველმხრივ (სულიერად და ეკონომიკურად) დაუძღურდა ქართული ეკლესია. საჭირო იყო საქმის სწრაფი გამოსწორება, რისთვისაც დიდად უღვაწია ჩვენს უდიდეს პატრიარქს ანტონ I კათალიკოსს. ჩანს, იგი რამდენიმე წლის მანძილზე ამზადებდა საეკლესიო კრებას. 1748 წელს, ქრისტიან მეფეთა ტახტის ადღეენიდან სულ მალე, შედგა საეკლესიო კრება ქალაქ თბილისში. კრების მიზანი ჩანს გამოცემულ კანონებში, კრებამ აღნიშნა: „ვინაიდან პირველ ამათსა წარმართნი მეფენი ფლობდეს ქართველთა, რანთა, კახთა და ყოვლობითად ერსა ღმრთისასა და ქრისტეს ცხოვართა არა ავლენდეს წრფელად მწვანილოვნასა, არამედ აძოვებდეს ეკალთა და კუროსთაეთა ზედა და ამათ მიზეზთა მიერ ნათლად სჯა და სჯულის ხედვა მიფარულ იყო და უმეცართა წერილისათა განრყენილ იყო და დაკნინებულ კანუნი და წესი ეკლესიისა“⁶⁰¹.

ე.ი. აქამდე „წარმართი“ (იგულისხმება მაჰმადიანი) მეფეები ფლობდნენ ქართლ-კახეთს, ისინი „ქრისტეს ცხოვართ“ (ე.ი. ქრისტიანებს, ქართველებს) მწვანე საძოვარს კი არ აძოვებდნენ, არამედ ნარ-ეკალს, ამის გამო გაირყვნა კანონი და საეკლესიო წესი, გონებაც დაბნელებული იყო („ნათლად სჯა“) საღმრთო წერილის არცოდნის გამო.

„მაშინ ღმრთის მსახურმან მეფემან, ყოვლად სანატრელმან პატრიარქმან, წმიდათა მიტროპოლიტთა, არქიეპისკოპოსთა, არქიმანდრიტთა და მღვდელთა სულისა მხურვალეებითა მოიდეს პირველად მტკიცე ბრძანება წმიდის სახარებისა და სამოციქულოსა კანუნისა და წმიდათა შვიდთა მსოფლიოთა კრებათა და წამებითა მათითა აღაფსეს ნაკლუვანება ეკლესიისა, დაამტკიცეს და დააწესეს კანუნი ესე 27“⁶⁰².

აღსანიშნავია, რომ ეს კრება საქართველოს ეკლესიას ხაზგასმით უწოდებს „სამოციქულო ეკლესიას“. ერეკლე მეფემო, ნაბრძანებია ამ ძეგლში, „შემოკრიბნა მწყემსნი სიტყვიერთა კრავთან მტკიცესა შინა ქალაქსა ტფილისისა, საღმრთოთა სამსჯელმმართველსა პალატსა შინა ყოველთა თხემისა სამოციქულოსა ეკლესიისაი“.

ეკლესიამ აღნიშნა თავისი მართლმადიდებლური მიმართულება იმით, რომ აღიარა მხოლოდ შვიდი მსოფლიო კრების ავტორიტეტი, კათოლიკური ეკლესია აღიარებს არა შვიდ, არამედ გაცილებით უფრო მეტი კრების ავტორიტეტს, რადგანაც X-XVII საუკუნეებში,

⁶⁰¹ ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 798. ⁶⁰² იქვე, გვ. 799.

ერთობის დროინდელი შვიდი მსოფლიო კრების შემდეგ კათოლიკურ სამყაროში ჩატარდა მრავალი გაერთიანებული კრება, რომელთაც კათოლიკენი „მსოფლიო“ კრებად მოიხსენიებენ. 1748 წლის საეკლესიო კრების მიერ, როგორც აღინიშნა, მხოლოდ შვიდი საეკლესიო კრების დამოწმება ქართული ეკლესიის წმიდა, მართლმადიდებლურ ტრადიციულ მიმართულებაზე მიუთითებდა.

მიუხედავად შინაგანი მართლმადიდებლური ბუნებისა, კრება ქართულ ეკლესიას „სამოციქულოს“ უწოდებს. საქმე ისაა, რომ სიტყვა „სამოციქულო“ თავის თავში შეიცავს ღრმა საეკლესიო-იურიდიულ დატვირთვას. ძველად სამოციქულო ეკლესია თავისი იურისდიქციის ქვეშ მყოფი ტერიტორიის მთელ მკვიდრ მოსახლეობას თავის სამწყსოდ განიხილავდა, ე. ი. მიაჩნდა, რომ ნებისმიერი მოქალაქე, მის სამწყსოში შემავალი, უნდა შეერთებოდა იმ სარწმუნოებრივ აღმსარებლობას, რომელსაც მოციქულის მიერ ნაქადაგებად თვლიდა. საქართველოს მაგალითზე ეს ასეთ სახეს იღებდა: საქართველოში მოციქულთა და მოციქულთა სწორი წმიდა ნინოს მიერ მართლმადიდებლური სარწმუნოება მიიღო მთელმა მოსახლეობამ, ანუ ქართველმა ერმა, შემდგომში ჟამთა ვითარებისა და მტერთა შემოსევების გამო საქართველოს ეკლესიის ამ სამწყსოში, ანუ ქართული მოსახლეობის ერთ ნაწილში უცხო ეკლესიებმა გააერცვლეს უცხო სარწმუნოებანი (მაგალითად, მონოფიზიტობა, კათოლიკობა, მაჰმადიანობა), მოსახლეობის ამ უკვე არამართლმადიდებლურ ნაწილსაც ქართული ეკლესია თავის სამწყსოდ მიიჩნევდა თავისი სამოციქულოობის გამო და თვლიდა, რომ მას უფლება ჰქონდა ემუშავა ქართველ კათოლიკეებთან, მაჰმადიანებთან, გრიგორიანებთან, წარმართებთან, რათა ისინი დაბრუნებოდნენ მოციქულთა მიერ ნაქადაგებ სარწმუნოებას, თავის დედაეკლესიას. მაშასადამე, მართლმადიდებლობას. ეს ტერმინი („სამოციქულო“) საეკლესიო-იურიდიულ დატვირთვას შეიცავდა და „სამოციქულოდ“ წოდებით საქართველოს ეკლესია მთელ მკვიდრ მოსახლეობას, ანუ მთელ ერს სარწმუნოებრივი ორიენტაციის მიუხედავად თავის კანონიერ სამწყსოდ თვლიდა.

1748 წლის კრების კანონში „პატრიარქი ანტონი“ თავის თავს „სრულიად საქართველოს მსაჯულველს“ უწოდებს⁶⁰³. მართლაც, ქართლის კათალიკოსი, როგორც წინა საეკლესიო კრებების (მაგალითად, „სამართალი კათალიკოსთა“) განხილვიდან ჩანს, სრულიად საქართველოს ეკლესიის უპირველესი სასულიერო მსაჯული,

⁶⁰³ ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 798.

კანონმდებელი იყო. ხელრთვებშიც ანტონი თავის თავს აღმოსავლეთ საქართველოს კუთხეებთან ერთად „სამცხე-საათაბაგოსა და ყოვლისა ქვემო საქართველოსა“ პატრიარქს უწოდებს⁶⁰⁴. უცხოურ (ბერძნულ) წყაროებში აფხაზეთის, ანუ დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსოს „ქვემო იბერიის საარქიეპისკოპოსო“ ეწოდება, მსგავსადვე ქართულ საბუთებშიც დასავლეთ საქართველოს „ქვემო ივერია“, ანდა „ქვემო საქართველო“ ეწოდება, აღმოსავლეთ საქართველოს კი „ზემო“. ანტონი თავის თავს აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოსა და რაც ყურადსაღებია, იმ დროს უკვე გამაჰმადიანებული სამცხე-საათაბაგოს პატრიარქს უწოდებს. მიზეზი ამისა იყო ის, რომ „სამოციქულო“ ქართული ეკლესიის მეთაური თავის სამწყსოდ თვლიდა გამაჰმადიანებულ ქართველებსაც და იღვწოდა მათი დედაეკლესიის წიაღში დაბრუნებისათვის.

კრების მიერ გამოცემულ კანონთა 1-6 მუხლები ეხება ეკლესიის მოწყობასა და წირვა-ლოცვის მომზადების წესრიგის დაცვას. 7-16 მუხლები შეეხება მღვდელთა გარეგნული და ზნეობრივი სახის დაცვას. 17-19 მუხლები მითითებაა ეპისკოპოსებისადმი საეკლესიო წესრიგის დაცვის შესახებ, 20-24 მუხლები ეხება ქორწინების საკითხებს, 25-ე მუხლი ეხება ნათლობის საკითხს, 26-ე მუხლი შეეხება საეკლესიო მამულების საქმეს, 27-ე მუხლი შეეხება ზვარაკის (ცხერის, პირუტყვის) დაკვლის აკრძალვას ეკლესიის შემოგარენში. საერთოდ, აღსანიშნავია, რომ ეს კანონები შემუშავებულია რუსულ ეკლესიაში მიღებული თარგის შესაბამისად. მაგალითად, მე-4 მუხლი კრძალავს ტრაპეზის „კედელსა ზედა აღკურას“, მაშინ როცა ძველქართულ პატარა ზომის ეკლესიებში საკურთხეველის სიმცირის გამო მოუხერხებელი იყო ტრაპეზის შუა ადგილას („საშუალოს ზედა“) დაფუძნება და პირდაპირ ადგამდნენ აღმოსავლეთ კედელს. რუსულ ეკლესიაში მსგავსი პრაქტიკა არ არსებობდა, ამიტომაც კრებამ ქართულ ეკლესიაშიც აკრძალა. 27-ე მუხლით აიკრძალა ზვარაკის დაკვლა ეკლესიის ეზოში, მაშინ როცა აღმოსავლეთის ქრისტიანულ ეკლესიებში მიღებული იყო ცხოველის დაკვლა, შესაბამისი ღოცვაც კი არსებობდა, საქმე ისაა, რომ ეს ზვარაკი მიიჩნეოდა არა ღვთისადმი შესაწირად, არამედ ეკლესიისადმი და ღვთისადმი პატივისცემის გამოსახატავად და შენაწირად (ისევე, როგორც, ვთქვათ, შენაწირი იყო ფული, სანთელი, ნაჭერი და სხვ.). მსოფლიო ეკლესიისა და ამ შემთხვევაში რუსული პრაქტიკისათვის უცხო იყო ეს უძველესი ეკლესიის ქრისტიანული გადმონაშთი –

⁶⁰⁴ ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 803.

1748 წელს კრებამაც აკრძალა. ამის მსგავსი სხვა მაგალითებიც არის.

კრების მიერ გამოცემულ კანონებს, რომელთაც თავიანთი მნიშვნელობა დღესაც არ დაუკარგავს, ხელს აწერენ ერეკლე მეფე კახეთისა და „მმართველი ქართლისა“, ანტონ კათალიკოსი, ამბა ალავერდელი ეპისკოპოსი, მცხეთელი (სამთავეროელი) ეპისკოპოსი და გორის მოტროპოლიტი, ტფილელი, ხორნაბუჯელი (ქიზიყელი), ნინოწმიდელი, მროველი, ნეკრეს-გრემელი, წილკნელი, კაწარელი, ურბნელი, ხარგისთვალელი, სამთაველი, ჭერემ-ქალაქელი ეპისკოპოსები, ქვათახევის არქიმანდრიტი, კახთა მეფის კარის წინამძღვარი, ქართლის მეფის კარის წინამძღვარი, „დიდი ეკლესიის“ (აღბათ, სვეტიცხოვლის) იკონომოსი, ხელი მოაწერეს პატრიარქის მოძღვარმა და მეფის ხუცესმა, კახთა მეფის დეკანოზმა, ალავერდის ეკლესიის დეკანოზმა.

საერთოდ, 1748 წლის კრება ეს იყო სამაგალითო, საჩვენებელი, დიდი კრება, რომელიც ღრმა შესწავლას მოითხოვს. ეს კრება ცდილობდა რუის-ურბნისისა და ძველი ქართული კრებების კანონშემოქმედებისა და სისასის რესტავრაცია-აღდგენას, ამასთანავე, ცდილობდა რუსულ ეკლესიაში დანერგილი პრაქტიკის გადმოღებასაც.

თედო ჟორდანიას წერს ამ კრების შესახებ: „კრება გაიხსნა ანტონ კათალიკოსის პალატებში, დამსწრეთა შორის იყო ერეკლე მეორე, კრების დროს მაგიდაზე ესვენა ცხოველმყოფელი ჯვარპატიოსანი, წმიდა სახარება და სჯულისკანონი. კრების შედეგს მემატინანე მოკლედ, მაგრამ ნათლად გადმოგვცემს, რომ „განარჩივეს და აღმოფხვრეს ყოველივე უწესოდ ქცევანი და დაუდევს მოციქულთ და მღვდელმთავართ კანონი სჯული მტკიცე და შეურყეველი ქრისტიანობისა, რომელსა მოგიტხრობთ წმიდა კანონი მათი“... მემატინანე მიუთითებს აგრეთვე ეპარქიათა რაოდენობასა (15 ყოფილა, რვა ქართლში და შვიდი კახეთში) და მათი საზღვრების დადგენაზე, როგორც ჩანს, ძნელბედობის ჟამს დაქვრივებული ეპარქიები განახლდა და კრების მერე არ დარჩა არც ერთი, თავისი ეპისკოპოსი რომ არ ჰყოლოდა. ღვთისმსახურების გაუმჯობესებისა და სხვადასხვა ნაკლოვანებათა აღმოფხვრისათვის ბრძოლაში საუკეთესო საშუალებად მიიჩნიეს სტამბის გახსნა და საღვთისმეტყველო წიგნების ბეჭდვა. კრებამ დიდი შრომა გასწია იმ სტამბის მოსაძიებლად, რომელიც ვახტანგ მეექვსემ ჩამოატანინა ვლახეთიდან (1709), მაგრამ, რომელიც დროთა განმავლობაში საქართველოდან რუსეთში აღმოჩნდა. განსაკუთრებით გაისარჯა კათალიკოსი, მას მეფეც დაეხმარა, სტამბა გამართეს და დაბეჭდილი წიგნებით „აივსო ქართლი“, წერს მემატინანე. აქ დაიბეჭდა

ყველა საღვთისმეტყველო წიგნი, გარდა თვენისა და სადღესასწაულოსა ამ სტამბიდან გამოსულ ზოგიერთ წიგნს საეკლესიო წირვა-ლოცვების დროს ვხმარობდით ჩვენ XX ს. 70-80-იან წლებშიც. სტამბა არსებობდა 1795 წლამდე. ვიდრე სპარსეთის შაჰმა აღა-მაჰმად-ხანმა არ დაანგრია თბილისის დაპყრობის დროს.

ამ კრების ერთგვარ გაგრძელებას წარმოადგენს მეორე კრება, რომელიც კათალიკოსმა მოიწვია მცხეთაში 1749 წლის დეკემბერში, როგორც ჩანს, კრება მოულოდნელად ჩატარდა და მოიწვიეს ის მღვდელმთავრები, ვინც ერეკლეს მეუღლის, დედოფალ ანას დაკრძალვას ესწრებოდნენ. ამჯერად თავყრილობის მიზეზი იყო ის ქრისტიანული წესჩვეულებანი, რამაც თავი იჩინა დედოფლის დატირებისა და დასაფლავების დროს და შეავსო პირველი კრების დადგენილებანი. მემატიაზე მოკლედ შენიშნავს: „იქმნა წმიდა კრება და აღმოფხვრეს ქართლისა ქვეყანისაგან საქმე ყოველი უჯერო, წმიდამან პატრიარქმან ანტონიმ განმართნა განდრეკილება და წინააღმდეგი სჯულისა, ტირილი და უჯერო კერპური გლოვა ყოველივე დააყენეს“. აღნიშნულ კრებაზე განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა ხალხის ზნეჩვეულებების განწმენდას, გარდა ამისა, ძველი ქართული საეკლესიო კანონების თანახმად კვლავ დააწესეს დიდი ჯარიმა იმათ წინააღმდეგ, ვინც მიღებულ წესდებას უარყოფდა⁶⁰⁵.

⁶⁰⁵ თ. ჟორდანი, „ანტონ I“, საღვთისმეტყველო კრებული, №1, 1991, გვ. 66.

[კანონი 1748 წლის საეკლესიო კრებისა]

[სრული ტექსტი]

[1] სათნოყოფითა ღმრთისა ყოველთა მბადისათაჲ იქვეელ-გულსმოდგინა რტომან დავითისამან, ღმრთი-ცხებულის თეიმურაზ მეფის ძემან ირაკლი პანკრატიონმან, კახთა მეფემან, განმგებელმან ქართლისამან, ხოლო თუთ ვიდრემე ღმრთითა პინაქსულ სჯულებთა მართლ-მეაღსარემან აღახუნა გონების ცის ნათლის ბჭენი და წადიერების ღრუბლითა შემოკრიბნა მწყემსნი სიტყვიერთა კრავთანი მტკიცესა შინა ქალაქსა ტფილისისაჲ, საღმრთოთა სამსჯელმ-მართებელოსა პალატსა შინა, ყოველთა თხემისა სამოციქულოს ეკლესიისათა, თან-თნებო-ზრახვა-ჯერ-ჩინებითა ყოვლად სანატრელსა, თუთ მისვე სადავითოს სქესითისა მეფის ძის ანტონი პატრიარქისათა, სრულიად საქართველოს მსაჯულველისათაჲ, რომელთა საუკუნომცა არიან კურთხევენი;

ვინადგან პირველ ამათსა წარმართნი მეფენი ფლობდეს ქართველთა, რანთა, კახთა და ყოვლობითად ერსა ღმრთისასა და ქრისტეს ცხოვართა არა ავლენდეს წრფელად მწვანეილოვანსა, არამედ აძოვებდეს ეკალთა და კუროსავთა ზედა; და ამათ მიზეზთა მიერ ნათლად სჯა და სჯულს-ხედვა მიფარულ იყო და უმეცრებითა წერილისათა განრყუნილ იყო და დაკნინებულ კანუნი და წესი ეკლესიისაჲ.

მაშინ ღმრთის მსახურმან მეფემან, ყოვლად სანატრელმან პატრიარქმან, წმიდათა მიტროპოლიტთა, არქიეპისკოპოსთა, არქიმანდიტთა და მღვდელთა სულისა მხურვალეებითა, მიიღეს პირველად მტკიცე ბრძანებაჲ წმიდისა სახარებისა და სამოციქულოს კანუნისაჲ და წმიდათა შეიდთა მსოფლიოთა კრებათა, და წამებითა მათითა აღავსეს ნაკლულევეანება ეკლესიისა, დაამტკიცნეს და დაწერნეს კანუნი ესე კჳ თავ-თავეოანად, თვესა ნოენმბერსა ივ, დღესა კვირიაკესა, ქრისტეს აქეთ ათას შუდას ორმოცდარვა:

[2]. უფლის ქრისტეს სძალსა, ეკლესიის შინა წმიდა ტრაპეზსა ზედა, თუნიერ სახარებისა, სამკეთლოსა, ოდიკისა და ჯუარის, ნურავინ ხელ-ყოფს ჟამის-წირვად.

2 იტყვის წმიდა ესე ღმრთივ კრება, რათა აქუნდეს საკურთხეველსა კანკელს, სამნი კარნი: საშუალ, იმერ და ამიერ, რომელ ესე ფრიად ჯერ-არს. და კულად სიმცირის და იწროებისათჳს ეკლესიისა, ორნი ოდენ ქმნან კარნი. ხოლო ერთისა კარისა ქმნას ნურავინ იკადრებს,

რამეთუ უჯერო არს და უშევრ საქმე ესე, ხოლო კანკელი შეძლებისაებრ, რომლისაცა რისმე ქმნან ნიეთისაჲ.

3. ოდეს იქმნეს ჟამთაგან დაძველებული და დაგლეჯილი წმიდაჲ ოდიკი, გინა დამწვარი ცეცხლითა საშუალ ანუ კერძო მისი, გინა გარდაუფარებლად და შიშვლად იყოს წმიდაჲ ტრაპეზი, ამათ მიზეზთა მიერ წმიდაჲ მსხვერპლის შეწირვა დაგვიყენებია.

4. ამა კრებისა შემდგომად ვამცნებთ ყოველთა მართლმორწმუნეთა ქრისტიანეთა: უკუეთუ ვინმე ინებონ გულსმოდგინებით აღშენება ღმრთისა ეკლესიისა, ჯერ-არს მათდა, რათა წმიდაჲ ტრაპეზი საკურთხეველს საშუალს ზედა დააფუძნონ, რათა გარე შემოუვლიდენ მღვდელნი, ხოლო კედელსა ზედა აღკრვა წმიდის ტრაპეზისა უჯერო არს და ნურავინ იკადრებს.

5. ვამცნებთ ეპისკოპოსთა სიტყვიერთა ცხოვართასა, რათა უმეცარნი წერილისანი სადიაკონნი და სამღვდლონი, რომელთა არა უწყოდენ წაკითხვა კეთილად წმიდისა სახარებისა, სამოციქულოს ებისტოლისა, კურთხევისა და კონდაკისა, არა მიიღონ მათ ზედა კურთხევა და ნიჭი სულისა წმიდისა, რომელ-ესე სრულიად განგუგდიეს, რამეთუ ვითარ ეგების უმეცართაგან მსახურება წმიდისა ტრაპეზისაჲ.

6. ჟამსა წმიდისა ჟამის-წირვისასა, უკეთუ ოდენ არა აქენდეს მღვდელსა სანთელი აღსანთებლად და საკმეველი კმევად, ნუ იკადრებენ წირვად, არამედ დაეცადოს.

[3] 7. უკეთუ ოდენ იპოვნენ მღვდელნი ეკლესიისანი, საერისკაცოთა მოკლითა სამოსლითა მოსილნი აღკვართულად, განიწვართნენ ეპისკოპოსისაგან, რამეთუ ფრიად უშვერება არს მათდა და ღირს არიან კიცხვისა.

8. ქალაქთა შინა, გინა სოფელთა შინა, ანუ სიმრავლესა შინა ერისასა უკეთუ ოდენ იპოვნენ მღვდელნი სამხედროთა საჭურველითა აღჭურვილნი, ვამცნებთ უშვერებათა მათთა: ანუ დადვან საჭურველი და მახვლი მათი, და უკეთუ კულა არა ისმინონ, გარდაეყენენ მღვდელობისაგან.

9. ვამცნებთ მონაზონთა მემხოლოეთა: უკეთუ, თვინიერ ნებისა და შენდობისა თვისს მამის და წინამძღვრისა, გამოვიდეს მონასტრით, ყოვლადვე ნურავინ შეიწყნარებს მას, არამედ განაძონ, ვითარცა ურჩი ჭეშმარიტისა კანუნისაჲ და მორჩილების დამწიხნელი.

10. ხუცეს-მონაზონსა, რომელსა არა რწმუნებულ იყოს წინამძღრობა საწინამძღროსა ეკლესი[ი]სა, ჯერ-არს მისა, რათა ანუ თანა-ყვებოდეს ეპისკოპოს[ს]სა, ანუ იყოს მონასტერსა შინა მამათა თანა. ხოლო უკეთუ არა, და იქცეოდეს ერისკაცთა თანა გინა მამულსა

და სახლსა შინა იყოფებოდეს, ესევითარისა მის ქცვა უწესო არს და განგებულ, და ნულარა იკადრებს.

11. გამცნებთ მღდელთა ეკლესიისათა: უკეთუ ინებონ მოძღვრებად ერისა ანუ აღსარების შეწყნარებად სიტყვიერთა სამწყსოთა, [ჯერ-არს], რათა პირველად მიიღონ ბრძანება და შენდობა თავისის ეპისკოპოსისაგან, და უკეთუ კულა არა მიიღონ შენდობა და ბრძანება ეპისკოპოსისა ნუ ოდეს იკადრებენ მოძღვრებად ერისა, რამეთუ უწესო არის.

12. უკეთუ ოდესმე მივიდეს სამღვდელთაგანი სხვისა ეპისკოპოსისა სამრევლოსა შინა, თუნიერ თანა-ჯერ-ჩინებისა და შენდობისა მის ეპისკოპოსისა, ნუ იკადრებს ჟამის-წირვად, გინა სამღვდლოსა საიდუმლოსა აღსრულებად. ხოლო ესეცა ჯერ-არს მისა, რათა თუსისაცა ეპისკოპოსისა შენდობის წიგნი აქენდეს; ეგრეთვე ხუცეს-მონაზონ[ნი]ცა ყოფდენ ამას.

13. ამასცა კანონს გამცნებთ მღდელთა: რომელთა ენებოსთ უსისხლოს მსხვერპლის შეწირვა, რათა მიიღონ საკურთხეველად სეფისკვერნი ხუთნი რჩეულისა იფქლისანი, და უკეთუ არ აქენდეს. იშვიათად სადმე სამნი მიიღონ, და ამათს კიდე ნამეტნავსა და ნაკლებსა ზედა ნუ იკადრებენ ჟამის-წირვად.

14. ხუცესნი და ყოვლობა სამართლმადიდებლოსა ქრისტეანობისა ვითარცა უყოფდეს პატივისა წმიდასა ტრაპეზსა. ეგრეთვე მსგავსად პატივსცემდნენ წმიდასა ემბაზსა.

15. უკეთუ ვითინივე მღდელნი ბრალსა, გინა რისათუსმე მიზეზისა მღდელობისაგან დაყენებულ იყვნენ, ნურეინ იკადრებს ეპისკოპოსთაგანი მიცემად მისა სამღვდლოსა ოღარისა, რამეთუ არცა ერთი რომელიმე საიდუმლო არა აღსრულების მის მიერ, არამედ სრულიად დაყენებულ არს.

16. რომელსაცა ვისმე მღდელთაგანსა ეკლესია ქრისტესი არწმუნებდეს, მაკურთხეველისაგან არა ჯერ-არს მისა, თუნიერ დიდისა ჭირისა, რათა დააკლოს რაიმე საეკლესიო წესის აღსრულება ლოცვისა და წმიდაჲ ჟამის-წირვისაჲ.

17. უკეთუ კულა სადმე გამოჩნდეს სამრე[ვ]ლოსა ეპისკოპოსისაგან კერპთა მიერ მოპოვნებული საქმე გრძნებაჲ, მექერეობა, გინა ბეჭის-მხედველობა, ანუ თავყანის-ცემა ხისა, გინა სხვის ნივთისა, მიუმცნებთ ეპისკოპოსთა, რათა თვითოეულმან თუსსა სამწყსოსა შინა სრულიად აღმოაგდონ და განმარგლონ საქმე ესე.

18. ქრისტეს სძლისა და დედოფლის ეკლესიასა შინა არა წეს არს კანუნ ნოაგობათა და ტაბლათა მიღება, გინა შინაგან დამარხვა

ხილისა, და ნოაგობათა ნიეთისა, და ჭამა მას შინა, რამეთუ სახლი არის სალოცველი ღმრთისად.

19. ეპისკოპოსი და უფროსად მღვდელნი განეკრძალნენ, რათა წმიდასა შინა კურიაკესა, ანუ საუფლოსა დღესასწაულსა არა დააკლდენ ერნი მისნი ღოცვისა და წმიდისა ჟამისა წირვისა მოსმენად, რამეთუ ყოვლად თანამდებ არიან მისლვად.

20. ვამცნებთ ეპისკოპოსთა, მღვდელთა და ეკლესი[ი]ს მოურნეთა, რათა განეკრძალნენ [შ]ჯუღთა ღმრთისა და არა შერიონ ნათესაობა უწესოთა ქორწინებითა, არამედ ესრეთ ყოფდენ: იყავნ დასაბამ პირველ მამა და მისგან რამ გამოეკვეთნენ ოთხნი ერთ კერძო და კულად ოთხნი ერთკერძო, ხოლო ეს იქმს თვინიერ დასაბამისა მის, რიცხვისა რვასა და სრულ იქმნეს ორსავე კერძოსა რიცხვი რვა, – მეხუთე ერთ კერძოსა და მეხუთე მეორისა კერძოსა – ესე მეხუთენი შეიუღლვიან ურთიერთას. და ამა მეხუთეთა ნაკლებს არავის განუჩინებთ ქმნად ქორწინებისა.

21. განეკრძალებთ ზოგად ყოველთა მართლმადიდებელთა ქრისტიანეთა, რათა არავინ მიიყვანოს ცოლად, უწესოთა ქორწინებითა, დედაკაცი განტყეებული ქმრისაგან, რამეთუ ცხადად მრუშებისა ბრალსა შინა შთაეფლვის, ვითარცა მოგვიღებთ წმიდისაგან სახარებისა ქრისტეს ნათქვამი საღმთო ბრძანება, ვითარმედ: „რომელმან განტყეებული შეირთოს, მანცა იმრუშაო“; და ამას თანა ეწამებიან სამოციქულონიცა კანუნი და ერთხმობით წმიდანი შუდნი მსოფლიონი კრებანი და უფროსლა დიდი ბასილი.

ამისთვის ჩვენცა ერთხმობით თანა-მიუხმავებთ და დავამტკიცებთ თქმულსა მათსა, რათა რომელთაცა ესხნენ უსჯულოდ შეყოფილნი, ქმრისაგან განტყეებულნი, მემრუშენი დედაკაცნი, მყის დაიხსნას და დაირღვოს უწესო და უსჯულო ქორწინება მათი, და ამიერიდგან არავის ხელ-ეწიფოს ქმნად ესევეთარისა ცთომილის ბჭობისა, ხოლო ესევეთარნი მემრუშეთა თანა გარდაისებიან (sic) კანუნსა და უძერესსაცა, რამეთუ ცხად არს ბრალი ცოდვისა მათისა.

22. ხოლო უკეთუ ენებოს ვისმე ქორწინება წიგნის მკითხველსა მგალობელსა [და] აღსლვა ხარისხსა მღვდელობისასა, პირველ კერძო დიაკონად კურთხევისა მიიყვანოს ცოლად ქალწული, ვითარ ათორმეტისა წლისა, გინა ათსამეტისა და ქორწინების ზიარებითა აკურთხოს მღვდელმან შეერთხორცვა მათი, და შემდგომად შეერთებისა აღვიდეს ხარისხსა კერძო დიაკნობისასა, და მერმე მღვდელობისასა.

ხოლო უკეთუ არა ყონ ესრეთ, არამედ იქორწინონ ქალისა თანა უასაკოსა, გინა ჩვილისა, და ხელთდასხმულ იქმნენ დიაკვნად და ხუცად და მაშინლა გახრწნან ცოლნი მათნი, რომელ-ესე სრულიად

უგულისხმობისა საქმე არს და განსაგდებელ და დაყენებულ ჩვენ ყოველთა მიერ.

23. მეოთხეს და მეხუთეს, გინა უწესოსა მრავალ ქორწინებას სრულიად აღუხურის და განაძებს ეკლესიით მსოფლიო ესე ღმრთივ კრება.

24. ესეცა დაყენებულ არს ჩვენ ყოველთა მიერ, რათა ამიერიდგან არღარა ექორწინოს მართლმადიდებელი კაცი მწვალებელსა, გინა სხვა სარწმუნოებიანსა დედაკაცსა, გინა მართლმადიდებელი დედაკაცი მწვალებელს მამაკაცს, რამეთუ არა ჯერ-არს ერთისა ბაკსა შინა სლვა ცხერისა და მგლისა.

25. ნუ ოდეს ნუცა აღიქმენ შვილსა მწვალებელთასა ნათლისღების მიერ მართლმადიდებელნი, და ნუცა სვინად დაიყენებენ მწვალებელსა მართლმორწმუნენი.

უკეთუ კულა არა თავს იდევან ესრეთ, წმიდისა ზიარებისგან განიყენებიან, არა ნათლად სლვისა შემწყნარებელნი იგი.

26. ამასცა ვიკადრებთ ღმრთისმსახურებისა თქვენისათვის, კეთილმორწმუნენო მეფენო: რათა საეპისკოპოსნი ეკლესიათა აგარაკნი და დაბანი, ანუ სა[ა]რქიმანდრიტოთა და წინამძღვართა მონასტერთანი ერისკაცთა არ ხელ-ეწიფებოდეს დამძღვრებად, მამულად თვსად მიტაცება და დამკვდრება. ამას წმინდად ესე კრება რჯულ-გიდებთ, გევედრებით და გამცნებთ ესევეთარისა განყენებისა ერისაგან.

27. სრულიად განჩინებითა განაგდებს საღმრთო კრება ამას, რათა ამიერიდგან არავინ იკადროს შეყვანება ზვარაკისა, გინა ცხერისა, ანუ სხვისა პირუტყვისა კარისბჭესა შინა ეკლესიისასა და დაკლვა მას შინა, გინა სისხლის ცხება კართა და ზღურბლთა ეკლესიისათა, რამეთუ კერამსახურთა არს საქმე ესე და არა წეს-არს ქრისტიანეთად.

უკეთუ კულა ვინმე გამოჩნდეს ესევეთარისა ცდომილისა საქმისა მოქმედი, გამცნებთ ეპისკოპოსთა, რათა განაძონ ეკლესიით, ვითარცა შეურაცხის-მყოფელი ქრისტეს შჯულისა.

[ხელრთვები] 1. ერაკლე, წყალობითა ღმრთისათა, ღმრთის მსახურმან მეფემან კახთამან და მმართველმან ქართლისამან, ძემან მეფის თემურაზისამან წარვწერენ].

2. ანტონი, წყალობითა ღმრთისათა, უღირსმან კათალიკოზმან დიდისა სამეუფოსა ქალაქის მცხეთის, ქართლის, კახეთის, სამცხე-სა[ა]თაბაგოსა და ყოვლის ქვემო საქართველოსა და აღმოსავლეთისა საპატრიარქოსამან განვსაზღურენ და წარვსწერენ. ანტონი.

3. ნიკოლოზ უღირსმან ანბა ალავერდელმან განვსაზღურენ და წარვსწერენ. ნიკოლოზ.

4. არსენი, უღირსმან მთავარეპისკოპოსმან სამთავროსა და გორის სამიტრიაპოლიტოსამან განვსაზღურენ და წარვსწერენ. არსენი.

5. ათანასი, უღირსმან ეპისკოპოსმან ახლის სამეუფოსა ქალაქისა ტფილისისა სამიტრაპოლიტოსამან განესაზღურენ და წარესწერენ. ათანასი.

6. ონოფრი, უღირსმან ეპისკოპოსმან ხორნაბუჯის და სრულიად ქიზიყის სამიტრაპოლიტოსამან განესაზღურენ და წარესწერენ. ონოფრი.

7. საბა, უღირსმან ეპისკოპოსმან ნინოწმიდისამან განესაზღურენ და წარესწერენ. საბა.

8. იოსებ, უღირსმან ეპისკოპოსმან რუისისა და სრულიად ქართლისამან განესაზღურენ და წარესწერენ. იოსებ.

9. იოანე, უღირსმან ეპისკოპოსმან ნეკრეს-ქალაქისა და ქალაქის გრემისამან და არქიმანდრიტმან გარეჯის დიდის ლავრისამან განესაზღურენ და წარესწერენ. იოანე.

10. ქრისტეფორე, უღირსმან ეპისკოპოსმან წილკნისამან წარესწერენ. ქრისტეფორე.

11. იოანე, უღირსმან ეპისკოპოსმან კაწარისამან განესაზღურენ და წარესწერენ. იოანე.

12. ფილიპე, უღირსმან ეპისკოპოსმან ურბნისისამან წარესწერენ. ფილიპე.

13. ზოსიმე, უღირსმან ეპისკოპოსმან ხარგითვალისამან და მოძღვართ-მოძღვარმან წარესწერენ.

14. ბენედიქტე, უღირსმან ეპისკოპოსმან სამთავისისამან წარესწერენ. ბენედიქტე.

15. დანიელ, უღირსმან ეპისკოპოსმან ჭერემ-ქალაქისამან წარესწერენ. დანიელ.

16. იოანე, უღირსმან არქიმანდრიტმან უპირველესისა მონასტრისა ქვაბთა-ხევისა ვლადქერნისა ღმრთისმშობლისამან წარესწერენ.

17. ამბაკომ, უღირსმან წინამძღვარმან კახთა მეფის კარისამან წარესწერენ.

18. იოსებ, უღირსმან წინამძღვარმან ქართველთა მეფისა კარისამან წარესწერენ.

19. იოანე, უღირსმან დიდის ეკლესიის იკონომოსმან წარესწერენ.

20. ზაქარია, უღირსმან ხუცესმან მეფეთა და პატრიარქის მოძღვარმან წარესწერენ.

21. გაბრიელ, უღირსმან კახთა მეფისა დეკანოზმან, მეფეთა მოძღვარმან წარესწერენ.

22. აბრამ, უღირსმან დეკანოზმან ალავერდისა ეკლესიისამან წარესწერენ⁶⁰⁶.

⁶⁰⁶ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, 1970, გვ. 805.

9. იმერეთის საეკლესიო კრების „ხელითწერილი“ (1759)

იმერეთის მეფე 1752-1784 წლებში სოლომონ I, „დიდის“ სახელით მოიხსენიება შთამომავალთა მიერ, მან განამტკიცა სამეფო ხელისუფლება, თითქმის გააერთიანა დასავლეთი საქართველო, მოსო ტყვეებით ვაჭრობა. 1760-63 წლებში სამჯერ დაამარცხა ოსმალები, 1779 წელს რუხის ომში სძლია ოსმალებს, მაგრამ 1784 წელს ქვემო გურიაში დამარცხდა, რამაც ეს მხარე გაამაჰმადიანა, ასი წლის შემდეგ რუსეთის იმპერიასთან შემოერთებულ ამ კუთხეში აჭარელი ბეგები მმართველობდნენ.

ქართული ეკლესია განსაკუთრებით უჭერდა მხარს ქვეყნისა და ერისათვის თავდადებული მეფის მოღვაწეობას, მეფეც გრძნობდა ეკლესიის ძალას, ამიტომაც ხელსაყრელი დროის დადგომისთანავე სოლომონ I-მა, 1759 წელს, მოიწვია დიდი და განსაკუთრებული საეკლესიო კრება. კრებამ საეკლესიო და ზნეობრივ რეფორმებს დაუდო საფუძველი დასავლეთ საქართველოში. ქრისტიანობასა და ქვეყანას განსაკუთრებით ასუსტებდა ტყვეთა სყიდვა და საეპისკოპოსო კათედრათა გაუქმება. თურქებს ქუთაისში 120-წლიანი ბატონობის დროს დაუნგრევიათ საეპისკოპოსო (ბაგრატიის) ტაძარი და გაუუქმებიათ ქუთათელის საეპისკოპოსო კათედრა. ამიტომაც 1759 წლის საეკლესიო კრების 4 დეკემბრის სხდომაზე სოლომონ მეფეს აღუნიშნავს, რომ ქუთაისის ეკლესია „ხელთ ეგდო მძვინვარეს აგარიანს და მიზეზითა ამით საქუთათლო მამული და სამრევლო მიმობნეულიყო, და რომელიმე დაშთომილიყო, საეროდ გამხდარიყო და ქუთათელი აღარ იჯდა“. მეფის ამ მოხსენების შესაბამისად, კრებამ იწინებდა აღდგენილიყო საქუთათელი კათედრა, ანუ ქუთაისის ეპარქია და აღდგენილ კათედრაზე განაჩინეს ქუთათელი ეპისკოპოსი. ქუთაისის ეპარქიას გადაეცა მისი ყოფილი ძველი მამული, რომელსაც იგი ადრე ფლობდა და ერისკაცებს ჰქონდათ მიტაცებული. ცხადია, საეპისკოპოსოს აღდგენა ეკონომიკური საფუძვლების გარეშე – ფორმალთა იქნებოდა. მეფეს და ქვეყანას ესაჭიროებოდა მოქმედი და ძლიერი ეკლესია.

როგორც შ. ბურჯანაძე აღნიშნავს, ეკლესია, ტრადიციულად, მეფის ხელისუფლების განმტკიცებას უწყობდა ხელს, სახელმწიფოს აძლევდა მებრძოლებს¹. კრებამ საქმეების მოწესრიგებისათვის იწინებდა:

⁶⁰⁷ შ. ბურჯანაძე, სოლომონ I-ის მეფობის პირველი პერიოდი, თსუ შრომები, ტ. 41, 1950, გვ. 71.

1. ერისკაცთაგან მიტაცებული ყმა-მამულები დაუმტკიცა ეკლესიას;
2. საეკლესიო ყმები გაათავისუფლა ზედმეტი გადასახადებისაგან და დააკანონა საეკლესიო გადასახადები;
3. ერისკაცებს აუკრძალა ეკლესიის სამეურნეო საქმიანობაში ჩარევა;
4. საეკლესიო თანამდებობებზე მიიწვია ღირსეული პირები, უღირსნი კი გადააყენა;
5. შეამკო და ააგო ეკლესია-მონასტრები⁶⁰⁸.

აღსანიშნავია, რომ მალევე ამის შემდეგ მეფე სოლომონს უნებებია საერთოდ გაეთავისუფლებინა ეკლესია სახელმწიფო გადასახადებისაგან, კერძოდ, მეფეს 1761 წელს მოუწვევია მორიგი საეკლესიო კრება, რომელსაც დაუდგენია საეკლესიო ყმების ყოველგვარი სამეფო გადასახადებისაგან გათავისუფლება, აგრეთვე სახელმწიფო სამსახურისაგან გათავისუფლება, გარდა ლაშქრობა-ნადირობისა⁶⁰⁹.

როგორც აღინიშნა, 1759 წლის კრება განსაკუთრებული მნიშვნელობისა იყო, მას ქუთათელის გარდა, ხონის საეპისკოპოსო კათედრაც აღუდგენია⁶¹⁰, მაგრამ კრებამ სახელი გაითქვა ტყვეთა სყიდვის გადაჭრითი აკრძალვით.

სოლომონ მეფეს მოუხერხებია და საეკლესიო კრებაზე შემოუკრებია სამეგრელოსა და გურიის მთავრები (დადიანი და გურიელი), თავიანთი ბატონიშვილებითა და თავადაზნაურობით, აქ იყვნენ იმერეთის ბატონიშვილები და თავადაზნაურობა და, ცხადია, მეფე, კათალიკოსი, მთელი დასავლეთ საქართველოს მაღალი სამღვდელეობა. კრება მთელ თვეს (დეკემბერში) გაგრძელებულა. საეკლესიო კრების მეორე სხდომა 5 დეკემბერს ჩატარებულა საერო ხელისუფლების მონაწილეობით. ქ. ჩხატარაიშვილს ეს საეკლესიო კრება იმავდროულად ჩატარებულ სახელმწიფო დარბაზის სხდომად მიანჩნია. ამ სხდომაზე იმერეთის, სამეგრელოსა და გურიის საერო და სასულიერო გამგებლებმა იმერეთის მეფის მორჩილებისა და „ტყვეთა სყიდვის“ აკრძალვის პირობა დადეს⁶⁰⁸. საეკლესიო კრებამ ტყვის გამყიდველნი შეაჩვენა, საერო ხელისუფლება კი მათ სიკედილით დასჯით დაემუქრა. კრების დადგენილებაში ნათქვამი იყო: „ახალციხის ფაშამ ასეთი საშინელი და საზარელი სიტყვა შემოგვითვალა... ტყვეს თუ არ გაყიდით, არ იქნებაო... ღეთის შუამდგომლობით, რომ სანამდის სული გვედგას, ეს საქმე ჩვენგან არ იქნეს... ამ საქმეზე წვენი თავი არ დავიშუროთ“⁶¹¹.

⁶⁰⁸ მ. რეხვიაშვილი, იმერეთი XVIII საუკუნეში, 1982, გვ. 65. ⁶⁰⁹ ს.აკაბაძე, საეკლესიო რეფორმებისათვის სოლომონ I-ის დროს, 1914, გვ. 5. ⁶¹⁰ იქვე, გვ. 7.

⁶¹¹ Акты, Собранные Кавказской археологической комиссией. 1866, т. I, გვ. 56.

„1759 წლის კრების დადგენილებებმა დასაბამი მისცა ახალ პერიოდს დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკურსა და სოციალურ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში⁶¹². ეკლესიას კრების შემდეგ აღუდგენია სახელმწიფოზე მძლავრი ზემოქმედების ფუნქცია⁶¹². კრებამ საგანგებო დადგენილებით დაადასტურა „აფხაზ-იმერთა“ კათალიკოსის უფლებები მის კუთვნილ 42 მამულზე⁶¹³.

ნ. ბერძენიშვილი ამ კრებასთან დაკავშირებით წერს: „XVIII ს. მეორე ნახევარში ახალციხის ფაშამ არაერთგზის შემოუთვალა იმერეთის მეფე სოლომონს, რათა ტყვის სყიდვა იმერეთში ძველებურად ნებადართული ყოფილიყო. სოლომონმა ეს მოთხოვნა არ შეასრულა და ტყვის სყიდვა საერო და საეკლესიო სასჯელით სასტიკად აკრძალა. 1759 წ. დეკემბერში სოლომონმა შემოკრიბა „სამღვდელონი დასნი და მართლმადიდებელნი ერნი“ და ლიხთიმერეთის საეკლესიო და საერო ფეოდალების საგანგებო კრება მოიწვია. მასში მონაწილეობდა მეფე, კათალიკოსი და მთელი ლიხთიმერეთის მაღალი სამღვდელოება, იმერეთის, ოდიშის, გურიის თავადაზნაურობა. კრებამ განიხილა საეკლესიო საქმეთა მოწესრიგების საკითხი, აკრძალა ტყვის სყიდვა, კრებამ მიიღო გადაწყვეტილება საკათალიკოსო ეკლესიისათვის მიტაცებული ყმა-მამულების დაბრუნებისა, გაუქმებული საეპისკოპოსო კათედრების და მონასტრების აღდგენა-განახლების, მათი ყმა-მამულების უკან დაბრუნებისა, გადასახადებისაგან საეკლესიო ყმების განთავისუფლებისა და საეკლესიო მფლობელობაში საერო ხელისუფლების ჩაურევლობისა“⁶¹⁴.

⁶¹² საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV, გვ. 641. ⁶¹³ ს. კაკაბაძე, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, II, გვ. 11-12. ⁶¹⁴ ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. VI, გვ. 412.

იმერეთის სამეკლესიო კრების „ხელითწერილი“ (1759 წ. 30.XII)

(ნაწილი აღდგენილი ტექსტისა)

„ქ. ესე მტკიცე, შეუცვალაბელი და დღეთა ცხოვრებისა ჩვენისათა აღსრულების ხელით წერილი, მსაჯულისა მის მხსნელისა ჩვენისა იესოს ქრისტეს წინ მისატანი წიგნი და პირობა მოგართვით თავათ დაუსაბამოს სამებით დიდებულს ღმერთს, ცხოველს მყოფელს ძელს, ხსნისა ჩვენისა შუამდგომელს მარადის ქალწულს მარიამს, წინამორბედს, ნათლის მცემელს იოვანეს, ანგელთა და მთაყარანგელოზთა წინასწარმეტყველთა და მოციქულთა, მღუდელთ მოძღვართა და მოწამეთა, მამათა და მამამთაყართა, ღირსთა და ქალწულთა და ყოველთა ღუთისა სათნო ყოფილთა, ზეცისათა და ქვეყანისათა შვიდთა კრებათა, ოთხთა პატრიარხთა შუამდგომლობითა და ჩვენს მწყემს მთავრის, ყოვლად სანატრელის უფალის კათალიკოზის ბესარიონის დამტკიცებით, ჭყონდიდელ მიტროპოლიტის გაბრიელის, გენათელის იოსების, შემოქმედელის ნიკოლოზის... ცაგარელის გრიგოლის, მთავარეპისკოპოზის იოსების, ნიკორწმინდელის გერმანეს, მიტროპოლიტის დასკალის (დიდასკალიოი) დანიელის, ხინოწმინდელის მაქსიმეს, მიტროპოლიტის ბედიელის მაქსიმეს და ყოველთა იმერთა, ოდიშართა, გურიელთა, სამღვდელთ, სამონაზნო მწყობრთა ღმერთსა და ყოველთა საღმთო დასთა შვილობით მოგართვი შენ, მეფე სოლომონ, მე დადიანმა კაციამ, მე გურიელმა მამიამ, ბატონიშვილმა გიორგიმ, ბატონიშვილმა თეიმურაზ, ერისთავმა როსტომ, დადიანის ძე მანუჩარ, ნიკოლოზ, გიორგიმ, გურიელის ძემ გიორგიმ, წულუკიძემ, ერთობით წერეთელმან, ერთობით მიქელაძემ, ერთობით აბაშიძემ, ერთობით ნიჟარაძემ, აგიასშვილმან, იასშვილმან, ლორთქიფანიძემ, მხეიძემ, ლოლობერიძემ, მაჭავარიანმან, მესხმან, ავალიან, იოსელიანმან და გიორგი ჩიქუანმან, ერთობით იმერმან დიდმან და მცირემან, ოდიშართ, ლეჩხუმთ, ჩიჩუამ, ფალავამ, ახლედიან, ასათიან, აფაქიძე, მხეიძემ და ჩიქუანმან, დგებუაძე, ჩიჯავაძე, ჯაიან, ქოჩაქიძე, მიქაძე, ჯოლიამ, შელია, ქართველისშვილ, საჯაიამ და ერთობით ოდიშარმან დიდმან და მცირემან, გურიელთ, ერისთავ, მაჭუტაძე, ნაკაშიძემ და მალეაშვილებმა, ერთობით ჟორდანი, გეგენაევა და ერთობით ნასელიშვილმა, გურიელმან დიდმან და მცირემან, ესე იმ სოფლის მსაჯულისა წინაშე მისატანი და ამ სოფელს ყოველთა მართლმადიდებელთ სახილველი წიგნი მოგართვით: ასე, რომ ახალციხის ფაშას ასეთი საშინელი და საზარეველი სიტყვა შემოგვიტოვალა, რომ ადამის ტომსა არც პირველ სმენია და არც შემდგომად ისმინება, ამისთანა საშინელი სასმენელად საზარო სიტყვა: „ტყვეს თუ არ გაყიდით არ იქნებაო“. ახლა ამაზე ასე ერთპირობით

დაგვიმტკიცებია ღვთის შუამდგომლობით, რომ სანამდის სული გვედგას არ იქნეს, არც ამაშიდ ერთმანეთს უსუსტოთ, ვიდრეც ერთმანეთს მიუდგეთ კიდევ მეფე სოლომონის მორჩილი და ბრძანების აღმასრულებელი ვიქნეთ და გულის წმინდით ერთმანეთს მოუდგეთ ამაზე და არას შეწუხებისა და გაჭირვებისათვის ჩვენ ერთმანეთს არ უმტყუნოთ, და ამ საქმეზედ ჩვენი თავი არ დავიშუროთ და ამ საქმეშიდ ჩვენ ხელმწიფეს მეფე სოლომონს არ უსუსტოთ და არც ამისთანა საშინელი ცოდვა ჩვენგან იქნეს ასე პირობა და სიტყვა მოგვიერთმეფია ღვთისა და კაცისათვის. აწ ვინც და რამაც ძემან კაცისამან ეს შეშალოს დიდმან ან მცირემან, ისემც შეიძლების სჯულისაგან უსჯულოსა მეცნიერებისაგან, მასმცა რისხავს თავად დაუსაბამო ღმერთი და ყოველნი ამათ ზემო წერილნი წმიდანი ზეცისანი და ქვეყანისანი ხორციელნი და უხორცონი მასცა ედების კეთრი გეზისა, შიშთვილი იუდასი, ძრწოლა კაენისა, მეხტეხილობა დეოსკორესი და მათ ზემოწერილთა მადლთაგან შეჩვენებული ვიყოთ თუ ეს შეეშალოთ და ამაშიდ შეძლებისაებრ არ მიუუდგეთ შეჩვენილნი ვიყოთ, სულით და ხორციით აწ და უკუნისამდე შეიდთა კრებათაგან და ყოველთა ეკლესიათაგან, ხოლო დამამტკიცებელი ამისი კურთხეულ იყოს სულით და ხორციით აწ და უკუნისამდე ამინ. მე არქიმანდრიტს სილიბისტროს დამიწერია ყოველთა მოწმობით და ერთხმობით ბრძანებული ესე ქრისტეს აქეთ ჩლნთ ქრისტეს შობის თვეს ლ დღესა ე: აწ ამის დამტკიცების მუშაკი კათალიკოზი ბესარიონ და მისი კრებული ერთობით ამას ვამტკიცებთ, რომ რამანც ხელმწიფემ ან დედოფალმან ან თავადმან ან აზნაურმან დიდმან ან მცირემან ამ სარწმუნოებაზედ ვინც მოკდეს ან ამ სარწმუნოების მიმდევი და მეფის ერთგულებით თავისი დლით მოკდეს მაშინც და უსამართლოთ მის შეილი და მომავალი გაღარიბოს და წასახდენათ მოინდომოს უსამართლოთ ამათში წერილთაგან შეჩვენებული იყოს სულით და ხორციით ამინ. აწ რამანც ძემან კაცისამან ამათ შინა წერილი მოშალოს და მეფეს უსუსტოს ან ამ ხელით წერილს გარდახდეს და უსჯულოება ქმნას და ერთმანეთს არ მიუდგეს, ვინც იმას მიუდგეს ამ მომხმარეთ და შემწეთ ექმნეს ან შეიწყნაროს, ან უწიროს და – ლელს ან მოკდეს და მიწა აღირსოს, შეჩვენებულ იყოს სულით და ხორციით განუხრწნელად ამ სოფელს მოწყვედით და იმ სოფელს იუდასთან კრულებით, ვინც ეს აღ(ას)რულოს და დაამტკიცოს საუკუნომცა არც ხსენება მისი სულით და ხორციით აწ და უკუნისამდე ამინ, მამშლეელი წყეულ, დამამტკიცებელი კურთხეულ ამინ⁶¹⁵.

⁶¹⁵ ქრონიკები შეკრებილი თ.ჟორდანიას მიერ, III, 1967, გვ. 262-264, კრების განჩინება აღდგენილია ჩვენს მიერ.

10. 1762, 1768, 1793 წლის კრებათა დადგენილებანი
საეპისკოპოსოთა მართვის შესახებ, მცნებანი,
ეპისკოპოსთა და მღვდელთა მიმართ

მას შემდეგ, რაც XVIII ს. II ნახევარში აღდგა ქართულ-ეროვნული სახელმწიფოებრიობა სამეფო ტახტზე ქრისტიან მეფეთა ასვლის შემდეგ, საეკლესიო კრებებმა კვლავ დაიბრუნეს მაჰმადიანთა მმართველობის დროს დაკნინებული უფლებანი და გამოსცეს შესაბამისი ზნეობრივი სახის დადგენილებანი:

ა. [დადგენილება საეკლესიო კრებისა საეპისკოპოსოთა
მართვის შესახებ]
[1762 წ. 20 დეკემბერი]

წელსა ქრისტეს აქათ ჩღებ, ქრისტეშობის კ.

ქ. წმიდათა და ყოვლად სამღუდელოთა ეპისკოპოსთა ესრეთ ეუწყოსთ, რომელნიცა ჩვენთან – წმიდას პატრიარქთან და ღირსთა თქვენ ეპისკოპოსებთან კრებაში პირობა დაიდვა.

პირველი ესე, რომ: ეპისკოპოსმან თავის სამწყსოში უაღსარებო არავინ დააგდოს.

მეორედ, ესე: საუფლოს დღესასწაულს და კვირას წირვის მოუსმენლად ნურავის გაუშვებთ და უქმე დღისა ყადაღა უყოთ, რომ კარგად დაიცვან და არავინ გატეხოს.

მესამედ: თუ წმიდათ ეპისკოპოსთ თქვენთა სამწყსოთა შინა ურჩი ვინმე გყვანდესთ, ჩვენ მოგვახსენოთ; და ეგვეითართა ჩვენ დაესჯით.

მეოთხედ: ხუცესთა ყადაღა უყოთ, რომელიც წმიდას მღუდელობას არ ეკადრებოდეს, ისრე არ მოიქცნენ შესამოსლითა თუ ტანისამოსითა; და ნურც თავიანთ სამწყსოში უსამართლოზედ მიუშვებენ ხუცეებსა.

მეხუთედ: წმიდას ეკლესიაში ან დაძველებული რამ იყოს, ან დამწვარი, ან წამხდარი, – უნდა განსწმიდოთ, გალესოთ, განაახლოთ და წმიდად შეინახოთ წმიდა ეკლესია; და უკადრისად ნურავის აჩვენებთ წმიდას ეკლესიასა. აგრეთვე თუ გაშავებული რამ იყოს, უნდა გალესონ და გაათეთრონ.

მეექვსედ: წმიდას ტრაპეზზედ ჩასაცმელი უნდა ყუთნისა იყოს; და თუ უკეთესი რამ არის, ისი სჯობს. და თუ არა, სურათის ჩითი უნდა იყოს; და ამას გარდა სხვა აღარა იქნება რა. რომელიც წმიდა

ტრაპეზი კედელზედ იყოს მიკრული, ჩამოაფარონ; და რომელნიცა საშუალ საკურთხეველისა იყოს, ჩააცვან.

მეშვიდედ: ხისა და ან თუ გატეხილი რამ იყოს, წმიდად ბარძიმად ანუ ფეშხუმად ნუ იყოფინ და ნუმცა სახელედებინ.

მერვედ: თუ ვისმე სამღუდელოთაგანსა სიბერითა თუ სხვისა რომლისამე მიზეზითა წმიდის ტრაპეზის მსახურება და წირვა აღარ შეეძლოს, თავისმან ეპისკოპოსმან განაგოთ მისი. და თუ თქვენ ვერ უსაჯოთ, წმიდას პატრიარქს მოახსენოთ და სხვათ ეპისკოპოზთ; იგინი საქმეს განგიმართავენ, ერთს გზას მოგცემენ და განუწესებენ რასმე.

მეცხრედ: თუ სამღუდელოდ წერთილი ვინმე არ იყოს, უსწავლელი და უცოდინარი ნუ ვინ მოუხდებინ მღუდელობად და კურთხევად, რომ აღსარების თქმეინება არ შეეძლოს; და ან წმიდას ტრაპეზზედ იდგეს და წმიდას სახარებაში ტყუილებს ამბობდეს.

მეათედ: რომელიც რომ ჩვენ ვერ მოვიგონეთ, ეპისკოპოსთ მართებსთ მარადის მღვიძარე ყოფად.

მეათერთმეტედ: წმიდათ ეპისკოპოსთ თავეთს ერსა და სამწყსოსა წმიდას ეკლესიაში შესლვა, დგომა და პირს ჯვარის დაწერა ასწავლონ.

ირაკლი მეფისაგან და ყოელისა საქართველოსა კათალიკოზ-პატრიარქისა იოსებისაგან ესრეთ სიყვარულით ეუწყოს მისს სიწმიდეს ყოვლად სამღდელოს არქიეპისკოპოსს ამა ალავერდელს ზენონს, წმიდასა და ყოვლად სამღუდელოს ნეკრესელ ეპისკოპოსს დოსითეოსს და წმიდასა და ყოვლად სამღუდელოს სამებელ ეპისკოპოსს იოანეს.

ჟამსა როდესაც კრებაში საქართველოთ წმიდათ ეპისკოპოსთ მოუწოდეთ, მაშინ ესრეთ გამორჩევით და პირობით აღუთქვით, რომელიც ზემორე სით აღწერილა, რომ ღმრთის ნებით, ყოჩქელს საეპისკოპოსოებში ესრეთ განეგოს ყოვლად სამღუდელოთ ეპისკოპოსთაგან. და იმავე კრებაშიც ესრეთ განისაჯა, რომ ჩვენგან ესრეთითა აღწერილითა თქვენ – ყოვლად სამღუდელოთა გაუწყით.

და ამა, გეიუწყებთ თქვენის სიწმიდისათვის ჟამადმე, უფლისა ქრისტეს აღდგომამდის, რომ ეს უნაკლულოთ აღასრულოთ და აღასრულებინოთცა, თვარემ იცოდეს თქვენმა სიწმიდემ, ჩვენი კაცი ჩამოივლის იმ ჟამზედ და რომელსაც ხუცესს ესრეთ არ გაუმართავს თავისი სამწყსო და თავისი თავიც, იმასაც სამართლით განესჯით და თქვენც დაგემღურებით.

რომელნიც ამ საეპისკოპოსოში ან თავადნი ბრძანდებით, ან საბატოს კაცის შვილნი, ან აზნაურიშვილნი ხართ, და ან მოხელენი – ეს რომ მოგვიწერია, ამაზედ მღვიძარე უნდა იყვნეთ და თქვენნი

მორჩილნიც განაღვიძოთ. და წმიდის ეკლესიის სამსახურზედ და რაც მოგვიწერია ამაებზედ, გაფრთხილებულნი იყვნეთ და თქვენი მორჩილნი კაცნიც ამყოფოთ.

და რომელიც ეპისკოპოსმან და მღუდელმან გამცნოსთ, იმაზედა დაადგრეთ და დააყენოთ: შემწე ექმენით ეპისკოპოსსა და მღუდელსა ამ საქმეზედ; ჩვენს უკან რომ თქვენი ვალი გაქვსთ და რომ უნდა შემწე ექმნეთ, ამისთვის გვიცნობებია.

ბეჭედი: მე ფეხთგანბანილთა მიერ ეკლესია ვადიდე ერეკლე ჩვენ, ყოვლისა საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარხი იოსებ წარვწერთ.

მინაწერი: იოსებ კათალიკოზისაგან ეპისკოპოსთა მიმართ მიწერილი, თქვენი სამწყსონი ასე დაარიგეთო⁶⁶.

ბ. [მცნება მღუდელთათვის]

[1768]

ეპისკოპოსთა მიმართ

მათი უმაღლესობა და უკეთილმსახურესობა მეფე ირაკლი და მათი უწმინდესობა და უნეტარესობა პატრიარხი მეფის ქე ანტონი

ესრეთ განვასახლვრებთ, ვამცნებთ, მოვახსენებთ, და უბრძანებთ ყოველთა საქართველომსა მღუდელთმთავართა და მწყემსთა ჭეშმარიტთა, ესრეთ:

1. ეპისკოპოსნი მიიყუანდნენ თავისის სამწყსოსა მღუდელთა, დადგენილთა, გინა ახლად დასადგენთა, და კეთილად განიხილვიდნენ მათსა ცხოვრებასა და მეცნიერებასა, უკეთუ შემძლებელ იყვნენ სწავლად და სწავლულ იყვნენ შეიღთა ამათ საიდუმლოთა ჭეშმარიტად აღსრულებად.

შვიდნი საიდუმლონი წმიდისა აღმოსავლეთისა ეკლესიისანი ესენი არიან:

ა. ნათლეა, ბ. ცხება მირონისა, გ. საღმრთო წირვა, დ. მღუდლის კურთხევა და მიცუალებულის წესთ-აგება და დამარხუა, ე. აღსარების თქმევიება, ვ. პატრიოსანი ქორწინება, ზ. ზეთის კურთხევა.

⁶⁶ ქართული სამართლის ძეგლები, III, 1970, გვ. 848.

ამათი სრულებით აღსრულება თუ შეეძლოს, კეთილ და კურთხევით მიაბარონ ეკლესია და სამწყსო ქრისტესი, და წარავლინონ განკრძალვით მღუდელობად, ლოცვით და კურთხევით.

2. და რომელთაც არ შეეძლოს ამ საიდუმლოებისა აღსრულებად, უბრძანონ: ან თვითონ თავის ეკლესიაში მიიყვანონ ის მღუდელი ეპისკოპოსთა, ან რომელსამე მონასტერში მიაბარონ მეცნიერთა და ეგოდენ გულს-მოდგინედ ეცადნენ, რომ ისწაონ. და ვინემდის ისწავლიდენ, ეპისკოპოსმა იმ სამწყსოს სხვა მღუდელი განუჩინოს.

უკეთუ ისწაოს ამ საიდუმლოების აღსრულება, მერმე სამწყსოც მიაბაროს და იმღუდელ-მოქმედოს.

თუ არ ინებოს და ვერც ისწავლოს, სამწყსო ჩამოართვან. თვითან საცა უნდეს, წარვიდეს. სხვა მღუდელ-მოქმედებას ნურას იკადრებს, თვინიერ წირვისა, სადაც ენებოს წიროს თვინიერ სხვათა მღუდელ-მოქმედებათა შენდობა აქვს, მოძღვრისა თვისისა წამებითა.

3. რომელთაც ეკლესიისაგანთა, სამღუდელოდ განწესებადთასა, საეკლესიო წიგნნი, რომელნიც დამჭირნო არიან, რომელ ამაების უცოდნელად მღუდელობა არა ჯერ-არს: დავითი, ჟამნობა სრულად, სახარება, სამოციქულო, პარაკლიტონი, კურთხევანი და კონდაკი – ესენი თუ იცოდენ კარგად, აკურთხენ.

და ესენი თუ არ იცოდენ სრულად, განვაკრძალვებთ ეპისკოპოსთა: ესევეითართა ნუ აკურთხებენ.

4. და რომელნიც ეპისკოპოსნი ესევეითართა უმეცართა აკურთხებენ, უწყოდენ: მაკურთხეველიცა და კურთხეულიცა ძლიერად იმხილებიან.

5. ეპისკოპოსნი მღუდელთ - ამცნებდენ, რომ თავთავის სამწყსოთ, ერისკაცთა გინა ქალთა, პირჯვარის დაწერას ასწავებდნენ მართლად. და რომელთაც აღსარების თქმა შეეძლოს, უაღსარებოდ ნუ დააყენებენ შეიდის წელიწადისას. და ყოველს სულს „წმიდაო ღმერთს“ თავისის მუხლებით, და „მამაო ჩუენოს“, „მიწყალეს“. და „მრწამს“ ზეპირით თქმას ასწავლიდენ და მართლმადიდებლობის სარწმუნოებების აღმსარებლობასა ჭეშმარიტსა.

6. და რომელთაც არ ისწაონ და უდებ იქმნენ, მღუდელი ნულარ უმღუდლობს; და ეპისკოპოსს შეასმინოს და ეპისკოპოსმაც სიტკბოებით სწრთენას; და შიშითაცა ეცადნენ, რომ ასწავლონ. თავის ნებაზედ ნურვის თავის სამწყსოს ნუ მიუშუებენ, ნურც ეპისკოპოსნი და ნურც მღუდელნი.

7. სოფელში, რომელიც თავი და პირველი და უპატრონისი ეკლესია იყოს, განწმედილნი ჰქონდესთ და დაგვილი, და კედელნი, სარკმელნი, ყურენი გარეთ და შინათ – მოწმედილნი; სიწმიდის

იარალი და წმიდა საკურთხეველი და ტრაპეზი – უზეშთაესად პატიოსნად, ტრაპეზი – შემოსილი; სიწმიდის სამსახურებელი: ბარძიმი, ფეშხუმი, კოეზი და კამარა – ან ვეცხლისა ან კალისა, სხვას ნივთისა არ იმსახურება; პერექლები და დაფარნა – ფარჩისა, წმიდა და უჩირქო; ტრაპეზი – შემოსილი, რაოდენ ძალ-ედუას უჩირქოს სამოსლითა; ოდიკი – ახალი, კარგი და უჩირქო, და ამ ოდიკს სუდარი პქონდეს უჩირქო, რომ შიგ შეხევედეს.

8. მღუდლის შესამოსელიც, რისაც შემძლებელ იყოს, უჩირქო და დაუკერებელი. დაბებკილი და ჩირქიანი არ იკადროს მსახურებად; წმიდა წმიდათასა ზუდა სეფისკუერი – რჩეული და ზუდაშე – ფეროვანი, წმიდა, უჭანგო და უპრკეო, სუნისა და გემოსი არასი სხვისა მქონებული; კრეტსაბმელი – უჩირქო და გასწორებული.

9. აგრევე წიგნნი: დავითი, ჟამნი, პარაკლიტონი, თორმეტის საუფლოს სადღესასწაულო ათორმეტები, დღესასწაულისა და ენებისა, სახარება, სამოციქულო, კურთხევეანი და კონდაკი, ესენი უნდა პქონდეს.

10. სადაც შეეძლოს, ბრწყინუაღეს კარს კარები შეასხან და ისე იმღუდელონ, და სწირედედენ, და სამწყსოც ამისთანას მღუდელთა და ეკკლესიათ პქონდესთ, სხვათი არ იქნება, არც ვებრძანებთ.

11. და რაგვარადაც ეპისკოპოსთათვის გვიმცნია, ეგრეთ მღუდელთ ამცნონ და განაკრძალონ, თორემ ეპისკოპოსნიც კანონს ქუეშ იქნებიან და მღუდელთაც სამწყსოზე ხელი აიღონ.

12. თუ სხვა საყდარიც იყოს იმ სოფელში ან სიახლოეს ერის სალოცავეად დღესასწაული სადმე იცოდენ, და იმ ეკკლესიას ეს განწყობილება და სამსახურებელი არ პქონდეს, რომლისაც სამწყსოსი იყოს, იმ მღუდელმა ამ საზუდამოს ეკკლესიის სამსახურებელი წარიღოს ყოვლიფერი, და იმითი შეამკოს ის ეკკლესია, და ისე წიროს, და იქავ მოიტანოს.

13. ჩუენ ვგონებთ, რომ ყოველთა უწყით, გარნა ამისი უმეცრება არავინ ქმნას, რომ იმ დღის მსახურებელი სიწმიდის სამსახურებელი ჭურჭელნი, გინა შესამოსელი და ოდიკი, თვინიერ წიგნისა, ოლრისა და საცეცხლურის მეტი, იმ დღეს მეორედ იხმაროს. – სასიკედინედ სცოდავს და განიპატიუოს დიდად ეპისკოპოსისაგან.

14. ამასაც ასრე გამცნებთ: ერთს ეკკლესიაში ჯერ-არს, რათა წმიდანი ხატნი ესეენენ: ერთი ჯვარცმისა, ერთი თვით მაცხოვრისა, ერთი ყოვლად წმიდისა და ერთი იმ ეკკლესიის წმიდისა, რომლისაც სახელზედ აღშენებული არის ის ეკკლესია და ერთი სახიანი ჯვარიც წირვაზედ ტრაპეზზედ უნდა იდევას. უმისოდ წმიდა წირვა დიალ ძნელად იქნების.

15. და ეპისკოპოსნი ამას განაკრძალებდეთ მლუდელოთა: საყდარს თუ ხატსა თოფი ჰქონდეს უსჯულოთა კაცთაგან ნასროლი, ან ხლმით გინა დანით ნაბრძვილი ჰქონდეს და შეშლილი იყოს დაკორტნილი, და რაოდენ შემძლებელ იყუნენ – განაახლონ, ან ახალნი დაახატვირონ. და თუ მიძუელებულნი და მიფარლებულნი – კარგად განსწმედდენ, და ეგრეთ დაისუენონ და თაყუანისცემდენ.

16. ამასაც ესრეთ ვამცნებთ და განვაკრძალებთ, მლუდელოთა და ეპისკოპოსთა მოგახსენებთ, რომ განიხილვიდეთ: ნუმცა ვინ მლუდელი ნუ იკადრებს სასმლისა და საჭმლის დაჭარბებასა და უძლებად სმასა და ჭამასა.

17. უკუეთუ ვინმე ეს მცნება არ დაიმარხოს, ეპისკოპოსმან ამხილოს, და კუალადაცა არ შეიშინოს, განიკუეთოს, სამწყსოც ჩამოერთვას; ამისთვის, რამეთუ არა ჯერ-არს უძლებთა და მემთრვალება მლუდელობად.

18. და აწ ნათლის-ღებისათვის ესრეთ ვამცნებთ: ყმაწვილს როდესაც უნდოდეს, მონათლევდეს. მაგრამ თუ დაჭირება არ იყოს, ჟამისად მონათლოს. და თუ წირვამდის მონათლოს, აზიაროს. და თუ წირვას მერმეთ – იმ დღეს ნუ აზიარებს, თუ ღიდათ არ უჭირდეს, და მეორეს ან მესამეს დღეს აზიაროს წირვაზედ.

19. თუ ვინ იცის, მლუდელს რომლისამე მიზეზით გონება ხელად არ ჰქონდეს ან უძლურებით, ან საჭმლის და სასმლის წყენით რითმე, სანამდის გონებად არ მოვიდეს, ნუ იკადრებს ამ საიდუმლოს აღსრულებასა და ნუ ნათელ-სცემს.

20. თუ დაჭირება იყოს, და ყმაწვილისა და იმ მოსანათლავის სიკვდილის შიში იყოს, და არც სხუა მლუდელი იშოებოდეს სიახლოეს, დიდის სიფრთხილით მაშინ ნათელ-სცეს იმ მლუდელმა.

და თუ მომაკვდავი იყოს, კიდევ აზიაროს, დიად, დიდის სიფრთხილით და კრძალვით შეახოს ხელი წმიდა-წმიდათასა, და მოძღვარსაც აღუაროს, და ეპისკოპოსისაგანაც შენდობა მიიღოს.

21. ამაღ ვაფრთხილებთ მლუდელოთა და ვაკრძალებთ: ნურაოდეს ნუ დაითრობიან, თორემ მლუდელობა ჩამოერთმევათ ჭეშმარიტად.

22. რომელნიც ან მისანნი ან მწამელელნი არიან, სიყვარულისა, გინა სიძულილის წამლის მოქმედნი, ანუ მათნი მეძიებელნი და მიმყოლნი, გინა მექერეობისა და მელობიობისა მკითხველნი და მათნი მრწმუნებელნი, უნდა შეინანონ.

23. და დღეის იქით თუ ვინმე იკადროს, იცოდენ რომელ მათთა ეპისკოპოსთა სამლუდელოს მსჯავრით განაპატიჟონ. და მლუდელს ნულარ მისცემენ, ნურც ქრისტიანედ-ღა სახელ-სდებენ, ნურც

ეკლესიასში შეუშევენ და ნურც საფლავს აღირსებენ.

და მერმე მათის სიმაღლის მეფის სამშჯავროში მოიყვანონ და ეგონებთ, რომ მათის კეთილმორწმუნეობის მსჯავრმა სიკუდილილაცა დასაჯოს, რომ მათზეც არს სამართალი ესე მიჰყრობილი.

და რომელი მათნი მორწმუნენი და შემწყნარებელნი იქმნებიან, ისინი ხორციელად ჯარიმით განიპატიეებიან და სულიერად მღუდელი აღარ მიეცემათ.

24. ეგრეთვე რომელიც ხეთა და ძელთა, გინა სადღმე ნიშთა და ძეგლთა, და ადგილთა რათმე უეკლესიოთა თაყვანი-სცემენ, მათაც ასე ეს სასჯელი მიეცემათ, ვითარ-იგი მისანთა და მწამველელთა.

25. ეპისკოპოსმა საცა ან ხე, ან ძელი, ან ნიში და ძეგლნი და უეკლესიოდ ამგვარები ნახოს, ძირითურთ აღმოფხვრას, და საწვაეი დაწოს, და ეს საცდური დაადუმოს და გა[ა]ქარვოს.

26. კვირას და უქმეს ვაკრძალებთ ყოველთა ქრისტიანეთა ძველისა და ახლის სჯულითა და აღქმითა; ნუმცა ვინ იკადრებს კვირისა და უქმის ტეხად, კვირიაკესა სრულიად ყოველი უქმობა ჯერ-არს, თვინიერ ლოცვისა და წირვისა და ეკლესიად მისეღისა, კაცთაგან მიპირუტყეთამდე; ეგრეთვე თორმეტთა საუფლოთა დღეთა, და დღესასწაულსა ყოვლად წმიდისა ღმრთის-მშობელისასა და საჩინოთა წმიდათასა.

27. ამათი წესი და რიგი მღუდელს ეპისკოპოსისაგან განუწესოს და მღუდელმა თავის სამწყსოს განუწესოს და შეატყობინოს, რომ დღეს უქმი არისო.

28. თუ ვინმე ურჩ ექმნას და არ იუქმოს, მისი ნამოქმედი ცეცხლით დაწვან; იმ კაცს ორმოცი ჯოხი დაჰკრან, თუ გლეხი იყოს. და თუ მაღალი ვინმე იყოს, მათს სიმაღლეს მეფეს მოახსენოს და იმან საჯოს, ვითა წეს არს.

29. ასევე ვამცნებთ; ნუმცა ვინ იკადრებს პირუტყვის ბოროტის სიტყვით შეგინებასა. ამცნოს მღუდელმა, და თუ არ დაიშალოს, ეპისკოპოსთ შეაშინონ, ნულარ იტყვიან მაგვარს უშეერსა.

და თუ არ დაიშალონ, ორმოცი ჯოხი დაჰკრან, თუ ბიჭი იყოს; და თუ კაცი იყოს – მცირედ დაარბიონ.

30. ყოველთა მღუდელთ-მთავართათვის გვიმცნია და მოგვისხენებია, რომ ეკლესიის მამულს, ნურც სახელოს, ნურცა დიდსა და ნუცა მცირესა, ასე რომ ერთის დღის მიწა იყოს, გინა საბოსტნე, ანუ მცირე სახლის ალაგი. არა ხელეწიფების მიცემად ვისდამე. გინა მისყიდვად.

ნურც ერთს გლეხს, ნურც საგანძურს და ნურც შემოსავალს, რაც თავისის კონდაკით არ იშოვოს, და თვითან სახმარად არ მისცემდეს

დამჭირნობისდა, მათს სიმაღლეს კეთილ მსახურს მეფეს მოახსენოს და მისს უწმიდესობას პატრიარხს; და მათის ჯერჩინებით, თუ რიგიანი არის, ნებას დაურთვენ და მიაცემინებენ; და თუ არადა, თვით თავით თვისით ვერარას შემძლებელ არს.

31. და თუ დღეის წალმართ რომელიც ეპისკოპოსი ამგვარებს იქს და თავისთავად გასცემს ან სახელოსა, ან მიწა-ალაგს, როგორც გვიმცნია, ან საგანძურს და შემოსავალს, და ეკლესიას გააღარიბებს ან საგანძურისაგან, ან ხატისა ჯვარისა შესამოსლისგან, ან მამულისაგან – თავს არ დაუანებებთ, სარწმუნო ბრძანდებოდენ. არ დაუთმოთ.

ვინც შემატებას ეცდება და შემკობას, დიდად მმადლობელნი ვიქნებით.

32. ეკლესიის ხატთათვის, ნებითა ღმრთისათა, მხატვრები არიან და წიგნთათვის სტანბა არის.

და სხვა სახმარიც ხომ ყოველივე იშოვება ამავე ჩუენს საბრძანებელში, ფასით სასყიდელნი. რომლითამე ეპისკოპოსნიც შეეწიენენ, რომლითამე მღუდელნი თვით დაიხარჯნენ და რომლითამე იმ ეკლესიის შემავალნი ერნი. და ისრე განაწყონ ეკლესიანი.

და ნუ იმიზეზებენ უქონლობასა, რათა ყოველნი ეკლესიანი ნებისაებრ ღმრთისა და წმიდათა მამათა მოცემულისა კანუნისაებრ და წმიდათა ოთხთა პატრიარხთაგან დამტკიცებულისა, და ვითარცა არს ყოველსა სამართლმადიდებლოსა ქუეყანასა შინა საბერძნეთისა და რუსეთისასა, ეგრეთ ჯერ-არს ჩუენთაცა ეკლესიათა ყოფა, რათა შეწირულ იქმნას წინაშე ღმრთისა მსხუერპლი და ღოცვა და ვედრება ჩვენი.

33. და მოგვეტვენენ შეცოდებანი ჩვენნი, და ვიხსნნეთ ხილულთა და უხილაეთა მტერთაგან მეფენი, და მთავარნიცა, და მღუდელთ-მთავარნი, და მღუდელნი, და ერნიცა და ყოველნი სულნი მართლმადიდებელნი ქრისტიანენი.

ყოველისა განსაცდელისაგან ერთბაშად დაცულ ვიქმნნეთ უფლისა და ღმრთისა და მაცხოვრისა ჩუენისა იესო ქრისტეს მიერ, რომელსა კშუენის ყოველი დიდებაჲ, პატივი და თაყუანის-ცემა, თანა-დაუსაბამოთ მამით და ყოველადწმიდით სულითურთ, აჲ და მარადის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

დაიბეჭდა სამეუფოსა ქალაქსა ტფილისს, პალატსა სამეფოსა, ქრისტეს აქეთ ჩღჲზ.

წყალობითა ღმრთისათა, ირაკლი მეორე, ქრისტეს მიერ მეფე ქართლისა, კახეთისა, და მფლობელი ბორჩალისა, შამშადინლუისა და ყაზახისა, ბრძანებით დაეამტკიცებთ.

წყალობითა ღმრთისათა ანტონი, მდაბალი არხიეპისკოპოსი მცხეთისა და ყოვლისა ზემოისა საქართველოისა, ბრძანებით დაუამტკიცებ.

ქრისტეს აქეთ ჩლიმ.

შემდგომად ამისსა კიდევ დაუმეტეთ ამას ზედა:

ჩუენ, ირაკლი მეფემან, მპყრობელმან ქართლისა და კახეთისამან, თანა-ნება-მყოფობითა სრულ ერთიანად ჩუენის ქუეყნების თავადთა, აზნაურთა, დიდუაჭართა და გლეხთათა, ღმრთის მოწყალებით ამას ზედა, დი[ა]დ, გულდაჯერებული ვართ, რომ ჩუენს ქვეყანაში არც ყოფილა და არც არის ამისთანა ავი ღმრთის განმარისხებელი საკმენი.

მაგრამ ჩუენს ხალხს ვაფრთხილებთ:

34. თუ ვინმე ამისთანას საქმის მქნელი გამოჩნდეს ან მომწამლველნი, ან კაცის შემკრუელნი, ან სიყუ[ა]რულისა და სიმძულეარის წამლის მიმცემელნი, ან ჯადოობისა და მკითხაობის მოქმედნი, ან ღმრთის დიდად განმარისხებელისა და მიუტყევებელის ფინთისა, და მყრალისა, და ცეცხლით საუკუნოდ მწუელისა მამათბაელობის მქნელნი მამალნი ანუ დედალნი – ესენი უნდა ძალიანი და საანადზოს ჯაჯაებით დაიკოცნენ.

35. და ეს განჩინება უნდა ყოველმა ეპისკოპოსმა თავის სამწყსოს საყდრებში თავის ხალხს წაუკითხონ და გააფრთხილონ⁶¹⁷.

[მცნებანი მაქსიმე კათალიკოზისა მამა იობისა და
წინამძღვარ ბესარიონისადმი]

[1777 წ.]

აფხაზ-იმერთა კათოლიკოსი მაქსიმე ჩუენს სულიერს შეიღს უდაბნოს მამას იობს და კუალად ერკეთის წინამძღვარს ბესარიონს უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტეს მიერ ლოცვა-კურთხევით გიკითხავ; და შემდგომად ამისა გარწმუნებ სამწყსოსა ჩემსა საკათალიკოსა.

1. და ვითა შენდობისა ჩვენისა მორჩილ იყვნეთ, ვგრეთ კეთილად მოძღურიდეთ, ასწავლიდეთ და ზედას-ზედა სულიერითა სწავლითა ამხილებდეთ და განამტკიცებდეთ.

2. და უკეთუ ვინმე სამღუდელო კაცი უწესოდ იქცეოდეს, ანუ ნაყროვანებითა, ანუ მთერალობითა და სხვითა რომლითამე ბოროტითა, ამხილეთ, შერისხეთ. და უკეთუ არა შეიკდიმოს და არცა განიშოროს უწესო იგი ქცევა დასცხერინ მღუდელობისაგან.

⁶¹⁷ ქს.პ., III, 1970, ვვ. 871-877.

3. და კუალად რომელსაცა მღუდელს წირვისა და ნათელის სრულებით აღსრულება არ ძალ-ედვას, თქვენ ასწავეთ გულსმოდგინეთ. და უკეთუ კეთილად ვერ ისწავოს, იგიცა დააყენეთ მღუდელობისაგან.

4. და რომელსაცა მღუდელსა მეცნიერება და შიში ღმრთისა აქუნდეს და შეეძლოს საიდუმლოების აღსრულება, მან იმღუდელმოქმედოს; ხოლო უმეცარი და უშიში ღმრთისა და უკრძალველი გონებითა ყოვლადეუ ნუ იკადრებნ მსახურებად წმიდისა მის წმიდათასა.

5. და ვგრეთვე, რომელსაცა ძალ-ედვას სწავლად და მოძღურებად, მოძღურიდეს, და რომელსაცა არა – ნუ იმოძღურებს.

6. კუალად ამას გამცნებ და გასწავებ, რომ: ეკლესიებს განიხილვიდეთ და მას ზედა დადგინებულთა მღუდელთა განაკრძალებდეთ და ასწავებდეთ, რომ ეკლესია წმიდად და სუფთად შეინახონ; ბარძიშ-ფეშხუმი და მათი დაფარნაები და წმიდის ტრაპეზის გადასაფარებელი სადაც კპოვოთ, რომ ძველი იყოს, ან დამწვარი, ან დახეული, გამოაცვლევიანეთ და განაახლებინეთ.

7. და იმ ეკლესიაზედ მიმავალს ერსაც აუწყეთ, რომ ეკლესიის სამსახურებელს საქმეზედ მღუდელს შეეწეოდენ და მორჩილ ექმნებოდენ.

8. და ესეცა ამცენით: რომელიც საყოველთაო უქმი დღე იყოს, კეთილად დაიმარხედენ და ერი სრულებით ყრმით და დედებითურთ ეკლესიად მიისწრაფიდენ და წირვა-ლოცვას არ დააკლდებოდენ.

9. და კუალად ამასაც განაკრძალებდეთ, რომ მკითხავი არ შეიწყნარონ, – შეჩვენებულნი არის.

და ვინცა მკითხავი სახლად მიიყვანოს და აკითხვინოს, მკითხავი იგი და სახლად მიმყვანებელიცა და შემწყნარებელი მისი, ორნივე ერთბაშად განკეთეთ და განაყენეთ ყოვლისავე ქრისტიანეთა წესისაგან, ზიარებისა და ეკლესიად მისლვისაგან.

და ნურც მკუდარს დამარხვენ მკითხავს, არამედ ვითარცა ძალდი განცოფებულნი, ეგრეთ შეარაცხონ.

10. ესე მცნებანი ყოველნივე კეთილად აუწყეთ და განამტკიცეთ, და დღითი-დღე ნუ დაიყოვნებთ სწავლად ერისა, თორემ სასჯელსა დიდსა თანამდებ ხართ.

დაიწერა წელთა ქრისტეს აქეთ ჩლოზ.

ბეჭედი; ჩრდილო აფხაზ-იმერთა კათალიკოსი მაქსიმე⁶¹⁸.

გ. [კანონთა განწესება ცოდვილთათვის
ანტონ II-ის მიერ]
[1793 წ. 13 აგვისტო]

1. შეიდ წელ ნუ ეზიარებიან წმიდათა საიდუმლოთა. და თუ სადმე სიკუდილად მიიწიოს შეიდთა მათ წელიწადთა შინა, რომლითამე მიზეზითა აზიაროს სულიერმან მამამან. და თუ მოკუდეს ანდერძი აღუგოს და დამარხოს. და თუ მორჩეს, ისევე შეიდთა წელიწადთა შესრულებამდე ნუ იქმნებიან მიახლება მისი წმიდათა საიდუმლოთა.

2. ნუ შეეაღს ეკლესიასა შინა ვიდრე სამთა წელიწადთა სრულყოფადმდე, არამედ ჰსდგეს გარე კარსა ეკლესიისასა წირუასა ანუ ლოცვასა ზედა და შემავალთა და განმავალთაგან დიდითა ვედრებითა ითხოვდეს და თაესა თვისსა მოიდრეკედეს მათდამი და იტყოდეს: „შემინდევით მე, ცოდვილსა“.

3. და შედგომად სამისა წლისა შევიდეს ეკლესიასა შინა და სეფისკეერი მიეცემოდეს.

4. ოთხთავე მარხვათა, ესე იგი, წმიდათა დიდთა ორმეოცთა მარხვათა შინა წმიდათა მოციქულთა და ღმრთისმშობლის მიცუალებისა და ქრისტეს-შობისათა იტყოდეს აღსარებასა და დაუფარველად აღუარებდეს ცოდუთა თვისთა და ცრემლით სულითა შემესრვილითა და გულითა შემუსრვილითა ინანდეს.

და რომელნიცა კანონნი სულიერმან მამამან თვისმან მისცეს დაფარულთათვის ცოდუთა, რომელნიცა აღუარნა მას, დაუკლებელად გარდაიხდიდეს.

5. წმიდათა მათ დიდთა ორმეოცთა და ღმრთისმშობლის მარხვათა შინა თვინიერ შაბათ-კვირისა ნუ ჰსუამან ღვინოსა და ქრისტეს-შობის მარხვათა და მოციქულთა მარხვათა შინა ოთხშაბათ-პარასკევსა ესრეთვე ნუ სუამნ და ხსნილსა შეიდუელთა სამთა წელიწადთა ორშაბათსა ხორცსა ნუ სჭამენ და ოთხშაბათ-პარასკევსა თევზსა, თვინიერ საუფლოსა დღესასწაულისა და განწესებულისა ტიბიკონისა.

6. მოუკლებელად თვისსა განწესებულსა საიდუმლოსა ლოცვასა ილოცვიდეს და წირვასა და ლოცვასა ეკლესიისასა ნუ დააკლდებიან და თუთოეულსა დღესა შინა ჰყოფდეს მეტანიასა ასსა: ორმეოცსა დიდსა მეტანიასა და სამეოცსა ხელის მეტანიასა და იტყოდეს თითოეულსა ზედა: „ღმერთო, მიღხინე მე ცოდვლსა ამას და შემიწყალე მე“.

7. სამსა წელიწადსა ვიდრე შესლვადმდე ეკლესიასა შინა ნუ მოიპარასენ თმასა და ნურცა წვეერსა და შეიმოსოს კვართი და სარვარი სამოსლისა.

8. შემდგომად ამათსა უკეთუ შემძლებელ იყოს, დაიხსნას ტყვე; და უკეთუ არა, შეძლებისაებრ თვისისა სხვასა დამხსნელსა ვისმე შეეწიოს.

9. ერთსა წელიწადსა სულიერსა მამასა თჯსსა ორმოცდაათსა აწირვინებდეს ცოდვის მიტევებისათვის თავისა თჯისსა და განსვენებისათვის მის მიერ მოკლულისა.

10. რომელიც მღუდელმთავრის მისართმევი საკანონოს დებულება იყოს, შეძლებისაებრი დაუყოვნებლად მიაართვას და ესრეთ სრულჰყოს განწესებულნი ესე კანონნი.

წელსა ჩღჟგ, თთუესა აგვისტოსა იგ.

ხელრთვა: კათალიკოზი. მდაბალი მიტროპოლიტი მიხაილ⁶¹⁹.

⁶¹⁹ ქ.ს.პ., III, 1970, გვ. 1018.

11. საქართველოს პირველი საეკლესიო კრების (9-17.09.1917) მიმართ გამოცემული „ღებულვაჟა“

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გამოცხადების შემდეგ (12.03.1917) რუსეთის დროებითმა მთავრობამ 1917 წლის 27 მარტს სცნო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა და უწოდა მას „ქართული ეკლესიის თვითგამორკევეის უდიდესი აქტი“.

საქართველოს ეკლესიის დროებითმა მმართველობამ 1917 წლის აგვისტოში გადაწყვიტა მოეწვია სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრება. აგვისტოს დამლევსა და სექტემბრის დასაწყისში მთელ საქართველოში მიმდინარეობდა ამ კრების დელეგატთა არჩევნები.

სრულიად საქართველოს I საეკლესიო კრება (ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ) გაიხსნა 1917 წლის 9 სექტემბერს დღის 12 საათზე სიონის ტაძარში. კრებას თავმჯდომარეობდა მიტროპოლიტი ლეონიდე, პრეზიდიუმში არჩეულ იყვნენ: გიორგი ჟურული, ტრიფონ ჯაფარიძე და სპირიდონ კედია. კრების დღის წესრიგის უმთავრესი საკითხი იყო საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების პროექტის განხილვა, საქართველოს სასულიერო სასწავლებლების კეთილმოწყობა- უზრუნველყოფის საკითხები, სოხუმის ეპარქიის საკითხი და კათალიკოს-პატრიარქის არჩევნები.

სრულიად საქართველოს I-მა საეკლესიო კრებამ მიიღო „საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება“. ამ დებულებით საქართველოს ეკლესია აერთიანებდა ყველა მართლმადიდებელ ქართველს და აგრეთვე არაქართველ მართლმადიდებლებსაც, რომლებიც ცხოვრობდნენ საქართველოს ძველი საკათალიკოსოს საზღვრებში.

მართვა-გამგეობის მხრივ საქართველოს ეკლესია იყოფოდა ეპარქიებად, ეპარქიები-ოლქებად, ხოლო ოლქები-სამრევლოებად. საქართველოს ეკლესიაში შედიოდა სულ 13 ეპარქია. საქართველოს ეკლესიას მთლიანად განაგებდნენ საეკლესიო კრებები (სრულიად საქართველოს ეკლესიისა, სეპარქიო, საოლქო და სამრევლო), რომელთა აღმასრულებელი ორგანო იყო საბჭო (საკათალიკოსო, საოლქო, სამრევლო). საქართველოს ეკლესიას, წესდების მიხედვით, განაგებდა სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრება, რომელიც შედგებოდა სამღვდელთა, მონაზონთა და საერო წარმომადგენლობისაგან. სრულიად საქართველოს ეკლესიის კრების თავმჯდომარედ უნდა ყოფილიყო კათალიკოსი, მისი არყოფნის დროს კი მისი მოსაყდრე.

სრულიად საქართველოს ეკლესიის კრების კომპეტენციაში შედიოდა: ადგილობრივი საეკლესიო სამართალი, კათალიკოსის,

საკათალიკოსო საბჭოსა და საკათალიკოსო სასამართლოს წევრებისა და კანდიდატების არჩევა, ახალი ეპარქიების გახსნა ან არსებულ ეპარქიათა საზღვრების გადამიჯვნა და კათედრების აღდგენა ან დაარსება, ზრუნვა სასულიერო სასწავლებელთა დაარსებისა ან ნივთიურად უზრუნველყოფისათვის. საეკლესიო კრების აღმასრულებელი მუდმივი ორგანო იყო საკათალიკოსო საბჭო. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი, საჭეთმპყრობელი ეკლესიისა, იმავე დროს იყო მთავარეპისკოპოსი მცხეთისა. მას ირჩევდა სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრება, შემდგარი როგორც სასულიერო, ასევე საერო პირებისაგან.

კრებამ აირჩია სრულიად საქათველოს კათალიკოს-პატრიარქად წმიდა კირიონი (საძაგლიშვილი) და მოგვცა ეკლესიის მართვის დებულება.

საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგებობა

ღვთაუბანი

მიღებული სრულიად საქართველოს 1917 წლის საეკლესიო კრებაზე

§1. მართვა-გამგებობის მხრით საქართველოს ეკლესია განიყოფა ეპარქიებად და ეპარქიები ოლქებად, ხოლო ოლქები სამრევლოებად.

§2. საქართველოს ეკლესიაში შემდეგი ეპარქიებია:

ა) ზღუოთს, რომლის მწყემსმთავარი არის „მთავარეპისკოპოზი მცხეთისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი“. სამწყსო: საქართველოს ეკლესიის წმ. დედაქალაქი მცხეთა, ორისავე არაგვისა და ქსან-ღებურის ხეობანი (ტერიტორია ძველი ეპარქიების: მცხეთისა, წილკნისა და სამთავისის), რასაც შეიცავს ეხლანდელი დუშეთის მაზრა შემდეგის ცელილებით: დასავლეთით ემატება ქსან-ღებურის ხეობათა ქვემო-ნაწილი ვიდრე წლევის მთამდე, ხოლო აღმოსავლეთით აკლდება არაგვის აღმოსავლეთი სანაპირო, რომლის ერთი ნაწილი, - ნოკორნის ქედის ქვემოთ, შედის ტფილელის ეპარქიაში (საგურამოს უბანი), ხოლო ზემო-ნაწილი (ხარჭიშოს უბანი), - შეადგენს ალავერდელის სამწყსოს. კათედრა ეპარქიისა არის მცხეთა (სვეტი-ცხოველში), ხოლო კათოლიკოზის რეზიდენცია - ტფილისში.

ბ) შენიშენა: კათოლიკოზ-პატრიარქის ჰირდაპირ სამწყსოს შეადგენს აგრეთვე საქართველოს გარედ მცხოვრები ქართველობა.

ბ) ტფილისისა. სამწყსო: გარე-ქართლი და გარე-კახეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ტფილისის, მანგლისის, წალკის, დმანისის, ბოლნისის, წინწყაროსი, აგარაკის, რუსთავის, კაწარეთისა და ნინოწმიდის), რასაც შეადგენს ეხლანდელი ტფილისის და ბორჩალოს მაზრები და ამათ გარდა საგურამოს უბანი და ბამბაკის ხეობა. კათედრა მწყემსმთავარისა - ტფილისში (სიონში), რეზიდენცია - იქვე. პატივი მწყემსმთავარისა: „ტფილელი მიტროპოლიტი“.

შენიშენა: ტფილელი, როგორც კათოლიკოზის უახლოესი ადგილობრივი მღვდელმთავარი, არის მოსადრე კათოლიკოზისა.

ბ) ალავერდისა. სამწყსო: შიდა-კახეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიების: ალავერდისა, ნეკრესისა და ხარჭაშენის). რასაც შეიცავს ეხლანდელი თელავისა და თიანეთის მაზრები ხარჭიშოს უბნის მიმატებით და ამათ გარდა დიდოეთ-დურძუკეთი, მიწერილი თერგისა და დაღესტნის მხარეებზე. კათედრა - ალავერდში, რეზიდენცია მღვდელმთავარისა ქ.თელავში. პატივი მღვდელმთავარისა არის „ალავერდელი ეპისკოპოზი“ (ანუ „აბბა ალავერდელი“).

დ) ზღუოთს. სამწყსო: პერეთი, რანი, შაქი და წუქეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ბოდბისა, ჭერემისა, გიშისა და ხორანაბუჯის), რასაც შეადგენს ეხლანდელი მაზრები და ოლქები - სიღნაღისა, ზაქათლისა, სამურისა, ნუხისა, არეშისა, განჯისა და ყაზახისა. კათედრა - ბოდბეში, რეზიდენცია მღვდელმთავარისა - ქ.სიღნაღში. პატივი მღვდელმთავარის: ბოდბელი ეპისკოპოზი.

ე) ურბნისისა. სამწყსო: შიდა-ქართლი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ურბნისის, რუისის, ნიქოზისა და სამთავროსი), რასაც შეიცავს ეხლანდელი გორის მაზრა, გარდა ბორჯომის ხეობისა და სამთავისის უბნისა, და ამას გარდა დვალეთი, მიწერილი თერგის მხარეზე. კათედრა - ურბნისში, რეზიდენცია

მღვდელმთავრისა - ქ. გორში. მღვდელმთავრის პატივი: ურბნელი ეპისკოპოზი.

მ) აჭურისა. სამწყსო: სამცხე, ჯავახეთი და ზემო-სომხეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: აწყურის, წურწყაბის, კუმურდოს, ერუშეთის, დადაშენის, წყაროსთავის, ანისის, კარისა და ალაშქერტის), რასაც შეადგენს ეხლანდელი ახალციხის მაზრა - ბორჯომის ხეობის მიმატებით, ახალქალაქის მაზრა, არტაანის ოლქი, ყარის ოლქი, ყალსეუანის ოლქი, გუმბრის მაზრა და ამათ გარდა ორი ოლქი ოსმალეთის საზღვრებში - ბასიანი და ალაშქერტი. კათედრა მღვდელმთავრისა - აწყურში (დროებით ზარზმაში), რეზიდენცია ქახალციხეში. მღვდელმთავრის პატივი - „მაწყურელი ეპისკოპოზი“.

ზ) ქუთაისისა. სამწყსო: ქვემო-იმერეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ქუთაისისა და ხონის), - ეხლანდელი ქუთაისის მაზრა მდ. წყალწითელას ქვემოდ. კათედრა - ქუთაისში და მწყემსმთავრის რეზიდენცია იქვე. მწყემსმთავრის პატივი არის - „ქუთათელი მიტროპოლიტი“.

თ) ყნაიისა. სამწყსო: ზემო-იმერეთი (ტერიტორია გენათის ძველი ეპარქიისა), - ეხლანდელი შორაპნის მაზრა და ოკრიბა მდ. წყალწითელას ზემოდ. კათედრა მღვდელმთავრისა - გელათში, რეზიდენცია - ქ. ზესტაფონში. მღვდელმთავრის პატივი: „გენათელი ეპისკოპოზი“.

თ) ნიკორწმინდისა. სამწყსო: რაჭა (ტერიტორია ნიკორწმინდის ძველი ეპარქიისა), - ეხლანდელი რაჭის მაზრა. კათედრა - ნიკორწმინდაში, რეზიდენცია მღვდელმთავრისა - ონში. პატივი მღვდელმთავრისა: „ნიკორწმინდელი ეპისკოპოზი“.

ი) ცაგერისა. სამწყსო: ლეჩხუმ-სვანეთი (ტერიტორია - ცაგერის ძველი ეპარქიისა), ეხლანდელი ლეჩხუმის მაზრა. კათედრა - ცაგერში, მღვდელმთავრის რეზიდენცია - იქვე. პატივი მღვდელმთავრისა: „ცაგერელი ეპისკოპოზი“.

ი) ჭკონდილისა. სამწყსო: ოდიში (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ჭყონდილის, ცაიშისა და წალენჯიხისა), ეხლანდელი სენაკისა და ზუგდიდის მაზრები. კათედრა მწყემსმთავრისა - მარტვილში, რეზიდენცია - ქუთოში. პატივი მწყემსმთავრისა არის - „ჭყონდიდელი მიტროპოლიტი“.

ი) ბათომ-შემოქმედისა. სამწყსო: გურია, ტაოკლარჯეთი და ჭანეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ხინოწმინდისა - იმავე ბათომის, შემოქმედის, ჯუმათის, სატრაფელასი, ტბეთის, ანისის, იშხანისა და ბანისა), რასაც შეიცავს: რუსეთის საზღვრებში - ეხლანდელი ოზურგეთის მაზრა, ბათომის, ართვინის და ოლთისის ოლქები, ხოლო ოსმალეთის საზღვრებში - ოლქები: თორთონი, კისკიმი, ისპირი, რიზე, ათინა და ხოფა. კათედრა მღვდელმთავრისა - ქ. ბათომში და რეზიდენცია იქვე. პატივი მღვდელმთავრისა: „ბათომელ-შემოქმედელი ეპისკოპოზი“.

ი) ცხუმ-ბელისა (ტერიტორია ძველი ეპარქიების: დრანდისა - იმავე ცხუმის, ბედიისა, მოქეისა და ბიჭვინთისა). ეხლანდელი სოხუმის ოლქი გავრის უბნის მიმატებით. კათედრა მღვდელმთავრისა ცხუმში (სოხუმში), რეზიდენცია - იქვე. მღვდელმთავრის პატივი არის - „ცხუმელ-ბედიელი ეპისკოპოზი“.

შენიშვნა 1. მიტროპოლიტები პატრიარქის ეპისკოპოზებს მალა დგანან. სამიტროპოლიტო კათედრები იერარქულად თანასწორნი არიან, აგრეთვე საქაპოპოზო კათედრები. მწყემსმთავარი პატრიარქულ იქმნება ხელდასმის (ქროტონის) უხუცესობის მიხედვით. გამონაკლისია მხოლოდ ტფილელი მიტროპოლიტი, როდესაც იგი ფაქტურად კათოლიკოსის მოსაუდროებას ასრულებს.

შენიშვნა 2. ამ სიის შეცვლა და შეკლება სრულიად საქართველოს ეკლესიის კრების კომპეტენციას ეკუთვნის.

წ. საქართველოს ეკლესიას მთლიანად და ნაწილობრივ (ეპარქიას, ოლქსა და სამრევლოს) თანაგებენ კრებები (სრულიად საქართველოს ეკლესიისა, საქეპარქიო, საოლქო და სამრევლო), რომელთაც აღმასრულებელ ორგანოებად ჰყავს საბჭოები (საკათოლიკოზო, საქეპარქიო, საოლქო და სამრევლო).

მთავარი მამბეობა §4. საქართველოს ეკლესიას განაგებს სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრება, რომელსაც შეადგენს ეკლესიის სრულ-წლოვან წევრთა წარმომადგენლები, განურჩევლად სქესისა, თანამდებობისა და ხარისხისა, თითოეულ ოლქიდან ოთხ-ოთხი კაცი, ამით გარდა საეკლესიო კრების აუცილებელ წევრებად ითვლებიან ყველა მმართველი მღვდელმთავრები.

§5. სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებას თავმჯდომარეობს კათოლიკოსი, ხოლო, როცა იგი არ არის, მისი მოსაყდრე, და თუ მოსაყდრეც არ არის, ერთ-ერთი მღვდელმთავარი კრების არჩევით. კრებაზე აირჩევეს პრეზიდიუმის დანარჩენ წევრებსა და მდივნებს. კრება არის ჩვეულებრივი – ხუთ წელიწადში ერთხელ, და არაჩვეულებრივი – როცა საჭიროება მოითხოვს, ჩვეულებრივ კრებას იწვევს კათოლიკოსი, ხოლო არაჩვეულებრივს ან კათოლიკოსი, ან საკათოლიკოზო საბჭო, საეპარქიო საბჭოთა უმრავლესობის თანხმობით. კრება კანონიერია, თუ მოწვეულთა ერთი მესამედი მაინც გამოცხადდება.

§6. სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრების კომპეტენციას ექვემდებარება: ა) ადგილობრივი საეკლესიო კანონმდებლობა; ბ) უზუნაესი საეკლესიო სამართალი; გ) საბოლოოდ გარჩევა და გადაწყვეტა იმ საქმეებისა, რომელთაც მას საკათოლიკოზო საბჭო წარმოუდგენს; დ) არჩევა საკათოლიკოზო საბჭოს და საკათოლიკოზო სასამართლოს წევრებისა და მათი კანდიდატებისა; ე) ძველი კათედრების აღდგენა, ახალი ეპარქიების გახსნა ან არსებულ ეპარქიათა დახურვა და საზღვრების გაიჯენა; ვ) ზრუნვა სასულიერო სასწავლებელთა დაარსებისა და ნიუთიერად უზრუნველყოფისათვის; ზ) მთავარი მართვა-გამგეობის ორგანოთა შტატების დაპტიკება.

§7. საეკლესიო კრების მუდმივი აღმასრულებელი ორგანო არის სრულიად საქართველოს საკათოლიკოზოს საბჭო (ანუ შემოკლებით „საკათოლიკოზო საბჭო“). საკათოლიკოზო საბჭო შესდგება თორმეტ წევრისაგან. საბჭოს წევრად შეიძლება არსებულ იქმნეს ქალიცა და კაციც, როგორც კრების დელეგატთა, ისე არადელეგატთაგან. საბჭოს წევრნი, აგრეთვე ოთხი მათი კანდიდატი, აღირჩევიან საეკლესიო კრების მიერ ხუთის წლის ვადით და შეუძლიანთ ხელ-ახლა არჩეულ იქმნენ. საბჭოს თავმჯდომარეობს კათოლიკოზ-პატრიარქი, ხოლო როცა ის ავად არის ან სხვაგან საღმე, მისი მოსაყდრე. დასახელებულ თორმეტ წევრთა გარდა საბჭოში გადამწყვეტის ხმით მონაწილეობას იღებს ორ-ორი მღვდელმთავარი, რომელნიც გამოიწვევიან ეპარქიებიდან რიგრიგობით ორი თვის ვადით, აგრეთვე თითო წარმომადგენელი საეპარქიო საბჭოთა, თუ უკანასკნელნი საჭიროდ და თავისათვის შესაძლებლად დაინახევენ მათ წარმოგზავნას. საბჭოს სხდომის დღეებისა და საქმეების განხილვის რიგს აწესებს თავმჯდომარე. სხდომა კვირაში ორჯერ მაინც უნდა მოხდეს და ის კანონიერია, თუ რვა წევრი მაინც დაესწრება თავმჯდომარითურთ. საბჭოში საკითხი უბრალო ხმის უმეტესობით სწყდება, ხოლო როცა ხმები თანაბრად იყოფა, მაშინ ის აზრი უპირატესობს, რომელსაც თავმჯდომარე ემხრობა.

§8. საკათოლიკოზო საბჭოს სამსახურის მხრით ექვემდებარებიან როგორც მღვდელმთავარნი და სასულიერო პირნი, აგრეთვე საეკლესიო დაწესებულებანი და მათში მოსამსახურენი, ხოლო სარწმუნოებისა და საეკლესიო დისციპლინის მხრით ყოველი წევრნი საქართველოს ეკლესიისა. საბჭოს დადგენილებანი საეკლესიო მღვდელთა ყველა საეკლესიო დაწესებულებათა და ეკლესიის წევრთათვის; იმათი შეცვლა შეუძლია მხოლოდ საბჭოს და საეკლესიო კრებას. საკათოლიკოზო საბჭო თავის ფუნქციების აღსრულების დროს ხელმძღვანელობს საღმრთო წერილით, მსოფლიო და ადგილობრივ (მათ შორის საქართველოს ეკლესიის) კრებათა დადგენილებით და სახელმწიფოში მომქმედ კანონმდებლობით.

საკათოლიკოზო საბჭოს აქვს დამხმარე ორგანოები: კანცელარია, სამოსწავლო კომიტეტი, სამეურნეო გამგეობა და სამონასტრო გამგეობა: ამით გარდა საბჭოს ჰყავს იურისკონსულტი.

§9. საკათოლიკოზო საბჭოს ექვემდებარება შემდეგი საქმეები: ა) ზრუნვა საეკლესიო სწავლა-მოდერებისა და ქართული ღვთისმეტყველების აყვავებისა და შეურყენელად დაცვისათვის; ბ) ზრუნვა სამწყსოთა სარწმუნოებრივ-ზნეობრივი წარმატებისათვის; გ) საეკლესიო კანონთა და საქართველოს საეკლესიო კრების დადგენილებათა განმარტება; როცა საჭიროება მოითხოვს, ახალი კანონ-პროექტის შემუშავება და საეპარქიო საბჭოებთან შეთანხმებით, დროებით, მორიგ საეკლესიო კრებამდე, ცხოვრებაში გატარება; კრებას უფლება აქვს დაადასტუროს ან უარყოს ამ წესით ცხოვრებაში გატარებული კანონი; დ) თვალყურის დევნება მის ქვეით მღვდელ პირთა და დაწესებულებათა მოქმედებისა; ე) ზრუნვა მონასტერთა, ტაძართა, საქველმოქმედო და საგანმანათლებლო დაწესებულებათა კეთილ-მოწყობისა და წარმატებისათვის; ე) წინაწარი განხილვა და სათანადო დაწესებულებათა წინაშე შუამდგომლობის აღძრვა მონასტერთა, ეკლესიათა, საქველმოქმედო და სამოსწავლო-საგანმანათლებლო დაწესებულებათა დარსებების შესახებ; ზ) სათანადო სახელმწიფო დაწესებულებათა და თანამდებობის პირთა წინაშე საეკლესიო საქმეთა გამო შუამდგომლობის აღძრვა; მ) ზრუნვა სამღვდელთა ქონებრივად უზრუნველყოფისათვის; თ) ზრუნვა სამსახურიდან გასულ სამღვდელთა პირთა, საეკლესიო მოხელეთა და სამღვდელთა ქვრივ-ობოლთათვის; ი) ზრუნვა საღმრთო და საეკლესიო-საღვთისმსახურე წიგნთა შედგენისა, შესწორებისა და გამოცემისათვის; ია) მღვდელმთავართა, თანახმად მათის თხოვნისა, სამსახურიდან განთავისუფლება; იბ) რევიზიის დანიშვნა სხვა და სხვა საჭიროებათა და შემთხვევათა გამო; იკ) ეპარქიებისა და საეკლესიო დაწესებულებათა ხარჯთაღრიცხვის განხილვა-დამტკიცება; იდ) საეპარქიო და სხვა და სხვა საეკლესიო დაწესებულებათა წლიური ანგარიშების განხილვა და მთელი საკათოლიკოზოსის წლიური ანგარიშის შედგენა კრებისათვის წარსადგენად; იე) საეკლესიო უძრავ ქონებათა შექმნა-განაწილების დამტკიცება; ივ) საბოლოოდ გარეწოა და დამტკიცება საეპარქიო საბჭოთაგან შემოსულ საქმეთა; იზ) ნებართვა საკათოლიკოზოში ნებაყოფლობითი შეწირულების საქველმოქმედო მიზნით შეკრებისა; იძ) სხვა აუტოკეფალურ ეკლესიებთან ურთიერთობის დაჭერა; ით) წინასწარი მუშაობა სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრების მოწვევისათვის და აგრეთვე ამ კრებაზე განსახილველ საქითხთა დამუშავება და მასალების შეკრება; კ) ხელმძღვანელობა კათოლიკოსის არჩევნებისა; კა) მიცემად დროებითის თავისუფლებას, ერთ თვეზე მეტის ვადით, ეპისკოპოზებისა, საკათოლიკოზო საბჭოსა და საკათოლიკოზო სასამართლოს წევრებისა და საბჭოს დამხმარე ორგანოთა გამგეთათვის; კბ) განხილვა და გადაწყვეტა იმ საქმეებისა, რომელნიც საეპარქიო საბჭოებიდან გადმოეცემა; კგ) ზრუნვა გალობის აღდგენა-გამშენებისათვის; კდ) ზრუნვა საარქეოლოგიო ნაშთთა დაცვისათვის.

§10. კათოლიკოზი. საჯთმპყრობლად (მთავარ-წინამძღვრად) ეკლესიისა ითვლება მთავარეპისკოპოზი მცხეთისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი, რომელსაც ირჩევს საქართველოს ეკლესიის ყველა სრულწლოვანი წევრი პირდაპირის, საყოველთაო, თანასწორის და ფარულის ხმის მიცემით.

შენიშვნა: საკათოლიკოზო კანდიდატისათვის ბერობის მიღება სავალდებულო არაა. ფიზიკურისა და ზნეობრივის მხრით იგი უნდა აკმაყოფილებდეს საეკლესიო კანონთა მოთხოვნებს და უნდა ჰქონდეს მიღებული უმაღლესი საზოგადო განათლება და შესაფერო საღვთისმეტყველო მომზადება.

§11. კათოლიკოზ-პატრიარქი არის „პირველი თანასწორთა შორის“ (მოციქ. კან. 34) და მისი კომპეტენცია ასეთია: ა) ის თავმჯდომარეობს სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებას, საკათოლიკოზო საბჭოს და საკათოლიკოზო სასამართლოს; ბ) მწვემსმთავრულად მიმოიხილავს საკათოლიკოზო ეპარქიებს და ხელმძღვანელობს წირვას ეპისკოპოზებს საეპარქიო მთავარ-გამგებოებაში; გ) მის სახელს იხსენიებენ უწევს ეპისკოპოსის და როგორც თავმჯდომარე და სამღვდლოება; დ) იგი აძლევს დროებითს თავისუფლებას: ეპისკოპოზებს, საკათოლიკოზო საბჭოსისა და სასამართლოს წევრებს და საბჭოსის დამხმარე ორგანოთა გამგებებს არა უმეტეს ერთი თვისა წელიწადში, ხოლო საეპარქიო მართვა-გამგებობის ორგანოთა და სასამართლოს თავმჯდომარეებს და წევრებს ორი თვიდან და მეტს; ე) აგრეთვე აძლევს დათხოვნითს სიგელებს იმ ეპისკოპოზებს, რომელნიც ეპარქიიდან დროებით სხვაგან სადმე მიდიან; ვ) როგორც თავმჯდომარე საკათოლიკოზო სასამართლოსი, იგი იღებს საჩივარს ეპისკოპოზთა, საკათოლიკოზო საბჭოს და სასამართლოს წევრთა, საეპარქიო კრებათა და საეპარქიო დაწესებულებათა (საბჭოს და სასამართლოს) შესახებ და აძლევს ამ საჩივარს კანონიერ მსვლელობას; ზ) როგორც თავმჯდომარე საკათოლიკოზო საბჭოსი, ის ზრუნავს უეპისკოპოსოდ დარჩენილ ეპარქიებისათვის; თ) საჭირო შემთხვევაში, საბჭოს მინდობილობით, ის აძლევს რჩევას და მწვემსმთავრულ შინაშენას ეპისკოპოზებსა და საეპარქიო მართვა-გამგებობის ორგანოთა და სასამართლოს თავმჯდომარეებსა და წევრებს; თ) საბჭოსავე მონდობილობით იმას მიწერ-მოწერა აქვს სხვა ავტოკეფალურ ეკლესიებთან და სახელმწიფოს უმაღლეს დაწესებულებებთან; ი) მოიწვევს ჩვეულებრივ საეკლესიო კრებას და არაჩვეულებრივს საეპარქიო საბჭოთა უმრავლესობის თანხმობით.

საეპარქიო მართვა-გამგებობა §12. საეპარქიო მმართველობის მთავარი ორგანო არის საეპარქიო კრება, რომელზედაც თვითოეული ოლქი კვ. ზანის ოთხს წარმომადგენელი. კრება ორგანოა: ჩვეულებრივი, წელიწადში ერთხელ, და არაჩვეულებრივი – საჭიროებისდაგეარად. კრებას თავმჯდომარეობს ადგილობრივი მღვდელმთავარი; როცა მღვდელმთავარი არ არის, კრება თითონ ირჩევს თავმჯდომარეს სამღვდლო პირთა შორის. კრებავე ირჩევს პრეზიდენტის დანარჩენ წევრებს და მდივნებსაც. კრება კანონიერია, თუ მასზე გამოცხადდა არა უმცირეს მოწვეულთა ნახევრისა.

§13. საეპარქიო კრების უფლებას შეადგენს: ა) საეპარქიო საბჭოსის და საეპარქიო სასამართლოს წევრთა და მათი კანდიდატების არჩევა; ბ) თვალყურის დევნება საეპარქიო ცხოვრებისა და საეპარქიო დაწესებულებათა მოქმედებისა; გ) ეპარქიის დანაწილება ოლქებად, ან არსებულ ოლქთა გადამიჯენა; დ) ზრუნვა საეკლესიო, სამოსწავლო და საგანმანათლებლო დაწესებულებათა დარსებისა, გაუმჯობესებისა და ნივთიერ საშუალებათა გამონახვისათვის ეპარქიაში; ე) ადგილობრივი საბჭოს მიერ შემუშავებულ წესების და ინსტრუქციების დამტკიცება; ე) ზრუნვა გალობის გაუმჯობესებისათვის და აგრეთვე ზრუნვა სიძველეთა დაცვისათვის.

§14. საეპარქიო კრების აღმასრულებელი ორგანო არის საეპარქიო საბჭო. საბჭოს თავმჯდომარეობს ადგილობრივი მღვდელმთავარი, ხოლო, როცა იგი არაა, მაშინ საბჭოს წევრები თვის შორის აირჩევენ თავმჯდომარეს სამღვდლო პირთაგან. საბჭო შესდგება ექვსი წევრისაგან, რომელთაც ირჩევს კრება როგორც სასულიერო, ისე საერო პირთაგან. საბჭოს წევრები ირჩევიან საეპარქიო კრების მიერ სამი წლის ვადით. ამთ გარდა საბჭოს ჰყავს მდივანი, რომელსაც თვით საბჭო მოიწვევს.

§15. საეპარქიო საბჭოს კომპეტენციას ექვემდებარება: ა) სარწმუნოების და ზნეობის დაცვა-განმტკიცებისათვის ზრუნვა ეპარქიაში; ბ) თვალყურის დევნება სამონასტრო და საეკლესიო ქონებათა მართვა-გამგეობისა ეპარქიაში; გ) განხილვა იმ საქმეებისა, რომელთაც მას საოლქო კრებები ან საოლქო საბჭოები წარმოუდგენენ; დ) თვალყურის დევნება ყველა საეკლესიო დაწესებულებათა და საეკლესიო თანამდებობის პირთა მოქმედებისა ეპარქიაში; ე) განხილვა საკითხისა ახალი ოლქების გახსნის ან არსებულ ოლქთა შემცირებისა გინდ გაყოფისა და გადაშიჯენისა ეპარქიის ფარგლებში; ვ) საეპარქიო კრებაზე განსახილველ საკითხთა წინასწარი დამუშავება; ზ) გაცემა ისეთი დოკუმენტებისა, რომელნიც მორწმუნეთა მოქალაქეობრივ მდგომარეობას შეეხებიან; მ) საეპარქიო წლიურ ანგარიშის შედგენა საეპარქიო კრებისა და საკათოლიკოზო საბჭოსათვის წარსადგენად; თ) ბერობისა და სასულიერო წოდებიდან განთავისუფლება.

შენიშვნა: საქმეები წედება უბრალო ხმის უმეტესობით; მაგრამ, როცა საბჭოსა და მღვდელმთავარს შორის უთანხმოებაა, მაშინ სადავო საქმე გადაეცემა საკათოლიკოზო საბჭოს.

§16. ეპისკოპოსი. ეპისკოპოსი არის ეპარქიის საარწმუნოებრივ-ზნეობრივი ცხოვრების ხელმძღვანელი და განაგებს ეპარქიას საეპარქიო საბჭოსთან ერთად. საეპისკოპოზო კანდიდატი აღირჩევის საყოველთაო, პირდაპირი, თანასწორი და ფარული ხმის მიცემით, ხოლო ხელდაასხამს მას კათოლიკოზი ეპისკოპოსთა კრებითურთ. საეპისკოპოზო კანდიდატს უნდა აქონდეს მიღებული უმაღლესი განათლება და შესაფერი საღვთისმეტყველო მომზადება, ხოლო უკიდურეს შემთხვევაში არა უმცირეს საშუალო საღვთისმეტყველო განათლებსა; ფისიკურად და ზნეობრივად უნდა აკმაყოფილებდეს საეკლესიო კანონთა მოთხოვნილებას.

შენიშვნა: საეპისკოპოზო კანდიდატისათვის ბერად შედგამა საუღვდელულო არ არის.

§17. ეპისკოპოსის კომპეტენციას ეკუთვნის: ა) სრული უფლება მთელს ეპარქიაში სწავლა-მოდერებისა; ბ) უფლება ყოველგვარის მღვდელმოქმედების შესრულებისა; გ) ზრუნვა, რათა მის ეპარქიაში მორწმუნენი საღს საეკლესიო სწავლებას იცავდნენ; დ) მას აქვს უფლება ახსნას ქორწინების დროს ზოგიერთი დაბრკოლებანი, რომელნიც ნათესაური კავშირიდან გამომდინარეობენ; ე) სარწმუნოებრივ საქმეებში მასზე დამოკიდებული არიან ეპარქიის ყველა წევრები; ვ) მის სახელს აღავლებს წირვა-ლოცვის დროს მთელი ეპარქიის სამღვდელოება; ზ) ის აძლევს დროებითს თავისუფლებას, არა უმეტეს ერთი თვისა, საეპარქიო დაწესებულებებში მოსამსახურეთ, - ეპისკოპოზი ვადლებულია: ა) დამორჩილოს საეკლესიო კანონებსა და მთავარ საეკლესიო მმართველობის მიერ კანონიერად გამოცემულს დადგენილებათა, ხოლო როცა ამა თუ იმ საეკლესიო კანონისა ან დადგენილების შესახებ გაუგებრობა რამე დაიბადება, განსამარტებლად მთავარ საეკლესიო მთავრობას მიმართოს; ბ) ცხოველი კავშირი იქონიოს სამწყსოსთან და ამ მიზნით ხშირ-ხშირად მიმოიხილოს თავისი ეპარქია; გ) ყველაფერში დამორჩილოს სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებას და, როცა საკათოლიკოზო საბჭო მიიწვევს, აღნიშნულ კრებაზე გამოცხადდეს; დ) მთავარი საეკლესიო მთავრობის ნებადაურთველად არა მოიმოქმედოს რა ისეთი, რაც მის უფლებას აღემატება; ე) წირვა-ლოცვის დროს კათოლიკოზის სახელს იხსენიებდეს; ე) სხვა ეპარქიაში თავისი ნებით არა დაიწყოს რა; ზ) პატივისცემით ეპყრობოდეს სხვა მღვდელმთავრებს, საეპარქიო საბჭოებსა და საეპარქიო გადაწყვეტილებას. - როგორც საეპარქიო სასამართლოს თავმჯდომარეს, ეპისკოპოზს უფლება აქვს, ამ სასამართლოს განაჩენის თანახმად, დამნაშავე მღვდელი მღვდელმოქმედებიდან განაკეთოს, ეპიტემია დაადოს, ანუ მოხსნას და სხვ.

საოლქო მმართველობა §18. საეკლესიო ოლქში შედის არა უმცირეს 10-ისა და არა უმეტეს 15-ის სამრევლოთა.

§19. ოლქს განაგებს საოლქო კრება, რომელშიაც მონაწილეობას იღებს ოლქის თვითთული სამრევლოდან ორი-ორი წარმომადგენელი. კრებას თავმჯდომარეობს სამღვდლო პირი კრებისავე არჩევით. საოლქო კრებას იწვევს საოლქო საბჭო და იგი კანონიერია, თუ მასზე გამოცხადდება არა უმცირეს ყველა წევრთა ნახევრისა. საოლქო კრება არის: ჩვეულებრივი - წელიწადში ორჯელ და არაჩვეულებრივი - საჭიროებისადაგვარად.

§20. საოლქო კრების კომპეტენციას ეკუთვნის: ა) საოლქო საბჭოსი და საოლქო სასამართლოს წევრთა და მათი კანდიდატების არჩევა, აგრეთვე არჩევა დელეგატებისა საეპარქიო და სრულად საქართველოს საეკლესიო კრებისათვის; ბ) ზრუნვა სამრევლოებში საეკლესიო ცხოვრების მოწესრიგებისა და წარმატებისათვის; გ) ზრუნვა ქერიე-ობოლ-გაჭვირებულთათვის, და საზოგადოდ საქველმოქმედო საქმის მოყწობა ოლქში; დ) საოლქო საბჭოს მიქმედების ანგარიშთა განხილვა; ე) შუამდგომლობის აღძვრა და მოსაზრებათა წარდგენა შესახებ ახალის სამრევლოების დაარსებისა, არსებულ სამრევლოთა გაყოფისა და შემცირებისა; ე) სასყიდლის დანიშვნა საოლქო საბჭოს და საოლქო სასამართლოს მდივნისა და საქმის მწარმოებლისათვის.

§21. საოლქო კრების აღმასრულებელი ორგანო არის საოლქო საბჭო, რომელიც შესდგება თავმჯდომარისა (უსათუოდ მღვდელი უნდა იყოს) და ექვსი წევრისაგან, რომელდაც ირჩევს საოლქო კრება სამი წლის ვადით, როგორც საერო, აგრეთვე სასულიერო პირთაგან. საბჭოს ჰყავს მდივანი, რომელსაც იწვევს თვით საბჭო.

§22. საოლქო საბჭო: ა) ადგენს საოლქო წლიურ ანგარიშს, რომელსაც წარუდგენს საოლქო კრებასა და საეპარქიო საბჭოს; ბ) წინასწარ დაამუშაებს საკითხებს, რომელიც საოლქო კრებას უნდა წარედგინოს განსახილველად; გ) იწვევს საოლქო კრებას და ხელმძღვანელობას უწევს სამრევლო კრებებს წევრთა არჩევაში; დ) იძლევა საჭირო ცნობებს ოლქის დაწესებულებათა და მოსამსახურე პირთა შესახებ, როცა ამას უმაღლესი საეკლესიო დაწესებულებანი მოითხოვენ; ე) ზრუნავს მოაწესრიგოს კრებულის წევრთა შორის ამტყვადარი უთანხმოებანი სამო შემოსავლისა და საზოგადოდ სამეურნეო საქმეების გამო, აგრეთვე ამავე ხასიათის უთანხმოებანი კრებულის წევრთა და სამრევლო საბჭოებს შორის და სხვ.

პენიშენა. დაწერილებით ინსტრუქციას საოლქო საბჭოებისათვის შეიმუშაებს საკათოლიკოზო საბჭო.

სამრევლო §23. სამრევლო არის ერთის სარწმუნოებრივი-ზნეობრიობის მიზნით, ურთიერთის დახმარების აზრით, საეკლესიო მეურნეობით, საკუთარის კრებულის ხელმძღვანელობით, საერთო ტაძრის გარშემო შემოკრებილი და ეპისკოპოზზე კანონიურად დამოკიდებული მორწმუნეთა საზოგადოება.

პენიშენა. სამრევლო იურიდიულ ჰირს წარმოადგენს.

§24. სამრევლოს განხსნა არ შეიძლება, უკეთუ მორწმუნეთა რიცხვი იმდენად მცირება, რომ საკუთარი ტაძრისა და კრებულის შენახვა არ შეუძლიათ. თვითეულ სამრევლოს უჭირავს განსაზღვრული ტერიტორია, რომლის საზღვრები შეიძლება შეიცვალოს სხვა სამრევლოებთან შეთანხმებით და სათანადო საეკლესიო მთავრობის ნებართვით.

პენიშენა. ქალაქებში სამრევლოთათვის ტერიტორიული ჰრინჯის დაცვა ხაველდებულ ან არის.

§25. მრევლად ითვლება ყოველი მორწმუნე, რომელიც განსაზღვრულს სამრევლოს ეკუთვნის, შეტანილია სამრევლო წიგნში და მონაწილეობას იღებს ყველა ხარჯებში, რასაც სამრევლო ეწევა.

შენიშვნა. როდესაც მორწმუნეს ერთი სამრევლოს ტერიტორიიდან მეორესამი უხდება გადასვლა (მაგალ. ქალაქები), მას შეუძლია, თუ მოისურვებს, წინანდელი სამრევლოს წევრად დარჩეს.

§26. ყოველ სამრევლოს აქვს თავისი საკუთრება, რასაც შეადგენენ სხვადასხვა სახელწოდებისა და დანიშნულების თანხები და მათი შემოსავალი, სანთლის მოვება, ტაძარში, სამრევლოში ან სხვაგან შეგროვილი შემოწირულობა, სასაფლაოს შემოსავალი, სამრევლო და საკრებულო ადგილმამული და მისი შემოსავალი, ყოველგვარი საგანმანათლებლო და საქველმოქმედო ხასიათის შემოწირულება, საკრებულო სახლები, ტაძარი და მისი სამკაული, სასაფლაო და სხვა. ამ საკუთრებას სამრევლო განაგებს შესაფერ ორგანოთა საშუალებით.

შენიშვნა 1. ტაძარი არის მორწმუნეთა სამლოცველო პეონა, სამრევლო, საეკლესიო, სახელმწიფო ანუ კერძო ქველმოქმედთა ზარეთი აგებული. ერთსა და იმავე სამრევლოში შეიძლება იყოს ზედმიწერილი ტაძარი, რომელშიაც, თუ საჭიროება მოითხოვს და მოსახერხებელიც იქნება, სრულდება ყოველგვარი ღვთისმსახურება.

შენიშვნა 2. მიყვალბუთა დასაძარხად სამრევლოს მიჩნეული აქვს საგანგებო ადგილი-სასაფლაო. სამრევლოს შეუძლია საფლავებისათვის განსაზღვრული ფასი დააწესოს, მხოლოდ ღარიბები უფასოდ უნდა იმარხებოდნენ.

§27. როდესაც სამრევლო საბოლოოდ იხურება, მისი ქონება გადადის საქართველოს ეკლესიის ეკუთვნილებად: თუ ის სხვა სამრევლოს მიეწერა, იმისი ქონება უკანასკნელის ეკუთვნილებად იქცევა; ხოლო როდესაც სამრევლოს რომელიმე ნაწილი დამოუკიდებლად სამრევლოდ გამოიყოფა, იმას საერთო ქონებიდან მიეცემა დაკმაყოფილება ძირითადის სამრევლოს გადაწყვეტილებებისამებრ.

§28. სამრევლოს განაგებს სამრევლო კრება, რომელსაც შეადგენს ყველა მართლმადიდებელი ქალი და კაცი (არა უმცირეს 20-ის წლისა), რომელნიც ამ სამრევლოს საბუთებში არიან ჩაწერილნი როგორც წევრნი სამრევლოსა. კრება არის ჩვეულებრივი - წელიწადში ორჯელ და არა-ჩვეულებრივი - საჭიროებისამებრ, სამრევლო კრებას იწვევს სამრევლო საბჭო. კრება უნდა მოწვეულ იქნას იმ შემთხვევაშიც, როცა ამას მოითხოვს არა უმცირეს სამრევლოს 20-ის სრულწლოვანის წევრისა. კრება თითონ ირჩევს თავმჯდომარეს და, თუ საჭიროა, მდივანსაც. კრება კანონიერია, უკეთუ მასზე სამრევლოს ყველა სრულწლოვან წევრთა მესამედი მანაც გამოცხადდება, ხოლო თუ კრება პირველ მოწვევაზე არ შესდგა, მეორედ იგი კანონიერია, რამდენი წევრიც უნდა გამოცხადდეს.

§29. სამრევლოს კრების კომპეტენციას ეკუთვნის: ა) არჩევა კრებულისა და სამრევლო საბჭოს წევრებისა და მათი კანდიდატებისა, აგრეთვე სამრევლოს მოღარისა (უწინდელი „მნათისა“); ბ) ეკლესიისა და კრებულის შენახვისათვის ზრუნვა; გ) სამართალში მიცემა სამრევლო საბჭოს წევრებისა სამსახურის აღსრულების დროს უფლებებისა აღმატებისა და ბოროტმოქმედებისათვის; დ) აღძრვა საქმისა საოლქო ანუ საეპარქიო სასამართლოების წინაშე კრებულის წევრთა შესახებ მათი უთანადო მოქმედებისა და ცუდი ყოფაქცევისათვის; ე) ზრუნვა ეკლესიის განშენებისა და კეთილმოწყობისათვის; ვ) ზრუნვა სამრევლოს სარწმუნოებრივ-ზნეობრივი სრულყოფისა და მის საგანმანათლებლო-საქველმოქმედო დაწესებულებათათვის; ზ) ზრუნვა საკრებულო სახლისა და სასაფლაოსათვის; მ) დანიშნა სარევიზიო კომისიის წევრებისა სამრევლო საბჭოს მოქმედებისა და ანგარიშის განსახილველად; თ) არსებულ სამრევლოს გაყოფის შესახებ შუამდგომლობის აღძრვა; ი) შუამდგომლობის აღძრვა უძრავ-მოძრავი ქონების შექენისა და განთვისების შესახებ; ია) აღება ისეთის სესხისა, რომელინიც

სამრევლოს თეიურ შემოსავალს აღემატება; იბ) შუამდგომლობის აღძრვა ტაძრის კაპიტალურად გადაკეთების შესახებ, როცა ტრაპეზის აშლად საჭირო; იგ) არჩევა დელეგატებისა საოლქო კრებისათვის.

§30. სამრევლო კრების აღმასრულებელი ორგანო არის სამრევლო საბჭო, რომელიც შედგება არა უმცირეს ექვსისა და არა უმეტეს თორმეტის წევრისა, რომელთაც ირჩევს სამრევლო კრება სამი წლის ვადით. სამრევლო საბჭოს თავმჯდომარეობს ეკლესიის წინამძღვარი, ხოლო როცა იგი არ არის, მაშინ საბჭო თვითონ ირჩევს თავმჯდომარეს თვის შორის. საბჭოს სხდომები იმართება თვეში ერთხელ, ხოლო, თუ საჭიროება მოითხოვს, უფრო ხშირად, საქმეები წყდება უბრალო ხმის უმეტესობით, ხოლო, როცა ხმები თანაბრად იყოფა, მაშინ ის აზრი უპიტარესობს, რომელსაც თავმჯდომარე ემხრობა.

შენიშვნა. საბჭოს წევრად, აგრეთვე მოღარედ ირჩევა როგორც მამაკაცი, ისე ქალიც.

§31. სამრევლო საბჭოს კომპეტენცია არის: ა) ეკლესიის უძრავ-მოძრავი ქონების მართვა-გამგეობა; ბ) ყოველგვარი სტატისტიკის ცნობის შეკრება, რასაც კი სამრევლოს მართვა-გამგეობისათვის აქვს რაიმე მნიშვნელობა; გ) აკრეფა საეკლესიო გადასახადისა მრევლში და მისი დანიშნულებისამებრ მოხმარება; დ) ზრუნვა ეკლესიისა და კრებულის შესანახ საშუალებათა გასაძლიერებლად; ე) ზრუნვა ტაძრისა და ღვთისმსახურების კეთილ-მოწყობისათვის; ვ) ზრუნვა ქერი-იობოლთა და გაჭირვებულთათვის ქველმოქმედების წესით; ზ) აღძრვა საქმისა იმ პირთა წინააღმდეგ, რომელნიც ეკლესიას და მორწმუნეთა სარწმუნოებრივ გრძნობას შელახავენ; ი) მოწვევა სამრევლო კრებისა და წინასწარი დამუშავება იმ საკითხებისა, რომელიც კრებამ უნდა განიხილოს; თ) გამგეობა სამრევლო სასაფლაოს; ი) სამრევლო ქონებისა და თანხების ყოველთვიური შემოწმება; ია) თავისი მოქმედების წლიური ანგარიშის შედგენა საოლქო საბჭოსა და სამრევლო კრებისათვის წარსადგენად.

შენიშვნა. სამრევლო საბჭოს აუცილებელი წევრია სამრევლო მოღარე (უწინდელი „მნათე“), რომელიც აწარმოებს წმიდა სახელის ოპერაციას, იღებს სამრევლო თანხმებს და ინსაჯს საკრედიტო დაწესებულებებში, აწარმოებს შემოსავალ-გასავლის წიგნსა და ადგენს სამრევლო შემოსავალ-გასავლის წლიურ ანგარიშს. მოღარეს ირჩევს სამრევლო კრება სამი წლის ვადით.

§32. კრებული. კრებულის აუცილებელ წევრად ითვლებიან: მღვდელი და წიგნის-მკითხველი, ხოლო, სადაც შეძლება, იქ სამრევლოს დიაკონიცა (მთავარი) ჰყავს.

შენიშვნა 1. დიაკონი და წიგნის-მკითხველი არიან მხოლოდ თანამქმნი მღვდლისა და უბისოდ არავითარ მღვდელმოქმედებს შესრულება არ შეუძლიან სამრევლოში.

შენიშვნა 2. ერთსა და იმავე სამრევლოში ორი მღვდლის ეოფნა სასურველი არ არის; მაგრამ, თუ ამას მოითხოვს სამრევლოს სიდიდე და აუცილებელი საჭიროება, სამრევლოს შეუძლია თავის წინამძღვარს თანამქმნელ მკრე მღვდელი მისცეს.

§33. მღვდელი. მღვდელი ვალდებულია: ა) მუდამ თავის მრევლში სცხოვრობდეს და სამრევლო არ დასტოვოს, განსაკუთრებით როცა იქ რაიმე მორალური სენი გაჩნდება და როცა სამრევლოს განსაცდელი რამ მოეღის; ბ) განსაკუთრებულ თვალყურს ადევნებდეს საკუთარს ყოფაქცევას, როგორც საზოგადოებაში, ისე თავის სახლში; გ) ასრულოს საზოგადოებრივი ღვთისმსახურება დაწესებულ დროს; დ) მრევლის მოთხოვნილებისამებრ ასრულოს საჭირო მღვდელმოქმედება; ე) თვალყური ადევნოს ტაძრისა და საღვთისმსახურო საგნების სისუფთავასა და კეთილშეგნირებას; ვ) თვალყური ადევნოს მრევლში საეკლესიო დისციპლინისა და ზნეობის დაცვას; ზ) როცა სამსახურის დროს ამა თუ იმ საკითხის შესახებ ეჭვი დაებადება, მოვალეა ახსნა-განმარტებისათვის საოლქო ან საეპარქიო საბჭოს მიმართოს; ი) მის უპირველეს მოვალეობას შეადგენს ეკლესიაში ქადაგება და საზოგადოდ სწავლა-მოძღვრება; თ) მღვდელი

მოვალეა ღვთისმსახურების დროს კათოლიკოსისა და თავისი ეპისკოპოსის სახელი მოიხსენიოს; ი) აგრეთვე მოვალეა კრებულის სხვა წევრთა საშუალებით საეკლესიო საბუთები აწარმოოს; ია) თავის სამრევლოში მღვდელს უფლებას აქვს სხვის მღვდელს რომლისამე მღვდელმოქმედების შესრულების ნება არ მისცეს.

§34. კრებულის წევრებს ირჩევს სამრევლო კრება, რომელსაც ამ შემთხვევაში ხელმძღვანელობას უწევს საოლქო საბჭო თავისი წარმომადგენლის შემწეობით. არჩევის შემდეგ საოლქო საბჭოს წარმომადგენელი შეადგენს საარჩევნო სიგელს, რომელსაც წარუდგენს საოლქო საბჭოს, ხოლო ეს უკანასკნელი თავისი დასკვნითურთ საეპარქიო საბჭოს – დასამტკიცებლად. საეპარქიო საბჭოს უფლება აქვს სამრევლოს დასაბუთებელი უარი უთხრას და ახალი კანდიდატის არჩევა მოსთხოვოს. კრების მიერ მეორედ არჩეული კანდიდატი უნდა დამტკიცებულ იქნას საბჭოს მიერ.

§35. სამღვდლო და საღიაკენო კანდიდატი უნდა იყოს მოქალაქეობრივად სრულწლოვანი, ხოლო წიგნის მკითხველად შეიძლება უფრო ახალგაზრდაც იარჩეს. ფიზიკურად სამღვდლო და საღიაკენო კანდიდატი უნდა აკმაყოფილებდეს საეკლესიო კანონების მოთხოვნებებს. რაც შეეხება მათ ზნეობრივ თვისებათა გამორკვევას, ეს მთლიანად ამომრჩეველთა ნდობისა და სინდისის საქმეა; სამღვდლო კანდიდატს უნდა ქონდეს მიღებული საშუალო საზოგადო განათლება და ყოველ შემთხვევაში არა უმცირეს სრული პროფინანზიული განათლებისა. ამავე მოთხოვნებიც უნდა აკმაყოფილებდენ, შეძლებისდაგვარად, საღიაკენო კანდიდატები და წიგნის მკითხველიც, რომელთაც უნდა იცოდნენ ღვთისმსახურების წესები და საეკლესიო საბუთების წარმოება, რაც წინდაწინვე (არჩევაამდე) უნდა იყოს შემოწმებული რომელსამე საეპარქიო საბჭოსაგან.

შენიშვნა. წიგნის-მკითხველად შეიძლება არჩეულ იქმნეს როგორც მამაკაცი, ისე დედაცა.

საქალაქიო სამართალი §36. საქართველოს ეკლესიის სამართალს ექვემდებარება ამ ეკლესიის ყველა წევრი ისეთ საქმეში საეკლესიო სწავლა-მოდერებისა, ზნეობრივ ცხოვრებისა, საეკლესიო წყობილებისა და საეკლესიო სამსახურის წინააღმდეგ, რომელთათვისაც საეკლესიო კანონით დადგენილია განსაზღვრული სასჯელი ანუ ზომები ზღვევისა და გასწორებისა.

§37. საეკლესიო სამართალი განცალკევებულია საეკლესიო გამგეობისაგან, ე.ი. აქვს საკუთარი ორგანოები, გარდა სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებისა, რომელიც უსწინაესო ორგანოა როგორც გამგეობისა, ისე სამართლისა ეკლესიაში. ამ კრების გარდა საეკლესიო სამართალს აქვს კიდევ შემდეგი ორგანოები: საკათოლიკოსო, საეპარქიო და საოლქო სასამართლოები.

§38. განსაკუთრებული ინსტიტუტი საქმის გამოძიებისა არ არსებობს, არამედ სასამართლო თვითონ ირჩევს გამოძიებელს თავის წევრთაგან თვითოველ შემთხვევაში. არ არსებობს არც პროკურორის თანამდებობა, არამედ სასამართლოს ერთ შემწე წევრს მიეწოდება საბრალდებო ოქმის შედგენა და მოხსენება; ეს წევრი შემდეგ მონაწილეობას აღარ იღებს განაჩენის გამოტანაში.

შენიშვნა. ბრალდებულს ნება აქვს სასამართლოში დაქვეყლი (ვეჭილი) დაიხმაროს, მაგრამ თვით სასამართლოსთან დაქვეყლის ინსტიტუტი არ არსებობს.

§39. საეკლესიო სამართალი დახურული არ არის, საქმის გარჩევას გარეშენიც ესწრებიან. განაჩენის სასამართლოს წევრები დაადგენენ თავისი შინაგანის დარწმუნების თანახმად, და მხოლოდ მას შემდეგ, როცა შემოწმებულ იქნება სასამართლოში წარმოდგენილი საბუთები.

§40. ყოველი საქმე არსებითად გადაწყდება ორს ინსტანციაში და მესამე ინსტანცია იქნება საკასაციო. სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრების განაჩენი კი საბოლოოა, თუნდაც იქ საქმე პირველის ინსტანციით წყდებოდეს.

საოლქო სასამართლო §41. ყოველ საეკლესიო ოლქს აქვს ერთი საოლქო სასამართლო, რომლის შემადგენლობა ასეთია: თავმჯდომარე – უსათუოდ მღვდელი და ოთხი წევრი, რომელთაც ირჩევს საოლქო კრება სამი წლის ვადით. იგივე კრება ირჩევს სასამართლოს წევრთა კანდიდატებსაც.

შენიშვნა. სასამართლოს წევრები განმეორებითაც შეიძლება არჩეულ იქმნენ.

§42. საოლქო სასამართლოს ექვემდებარება ისეთი საქმეები (§36), რომელთათვისაც საეკლესიო კანონით დადგენილია შენიშვნა და ღატუქსეა.

სამპარტიო სასამართლო §43. საეპარქიო სასამართლოს უკავს თავმჯდომარე – ადგილობრივი მღვდელმთავარი – და ექვსი წევრი, რომელთაც ირჩევს საეპარქიო კრება სამი წლის ვადით.

შენიშვნა 1. როცა მღვდელმთავარი არ არის, მაშინ სასამართლოში თავმჯდომარეობს ერთი წევრი მღვდელთაგანი თუთ სასამართლოს არჩევით.

შენიშვნა 2. სასამართლოდან გასული წევრი შეიძლება სულმეორედ არჩეულ იქმნეს. – სასამართლოს წევრებთან ერთად საეპარქიო კრება ირჩევს მათ კანდიდატებსაც.

§44. საეპარქიო სასამართლოს ექვემდებარებიან: ა) დანაშაულობანი, რომელთათვისაც საეკლესიო კანონით დადგენილია უმძიმესი ზომები: მღვდელმოქმედების შესრულების აკრძალვა, სამსახურიდან გადაყენება; ბ) აგრეთვე საოლქო საბჭოების წევრთა დანაშაულობანი სამსახურის აღსრულების დროს; გ) განსაზღვრული საქმეები საოლქო სასამართლოებიდან; დ) განქორწინების საქმე.

საკათოლიკოზო სასამართლო §45. საკათოლიკოზო სასამართლოს უკავს თავმჯდომარე – კათოლიკოზი და რვა წევრი, არჩეულნი სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრების მიერ ხუთი წლის ვადით. როცა საქმე რომელსავე ეპისკოპოსს შეეხება, მაშინ საქმის გარეგანაში მონაწილეობას იღებენ გადამწყვეტის ხმით ყველა საეპარქიო მღვდელმთავრებიც.

შენიშვნა 1. როცა კათოლიკოზი არ არის, მაშინ საკათოლიკოზო სასამართლოს თავმჯდომარეობს კათოლიკოზის მოსაყდრე.

შენიშვნა 2. წევრებთან ერთად საეკლესიო კრების მიერ აირჩევა მათი ოთხი კანდიდატც.

§46. საკათოლიკოზო სასამართლოს ექვემდებარება: ა) დანაშაულობანი, რომელთათვისაც საეკლესიო კანონით დანიშნულია ეკლესიის წევრობიდან გამორიცხვა; ბ) საეპარქიო საბჭოების წევრთა და მღვდელმთავართა დანაშაულობანი სამსახურში; გ) განსაზღვრული საქმეები საეპარქიო სასამართლოებიდან აპელაციის წესით და საოლქო სასამართლოებიდან კასაციის წესით.

უზენაესი საეკლესიო სამართალი §47. უზენაესი საეკლესიო სამართალი სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრების ხელშია (§8 და §40), რომელიც არის პირველი და საბოლოო მსჯავრის დამდები ორგანო საკათოლიკოზო საბჭოს და საკათოლიკოზო სასამართლოს წევრებისა. მას ექვემდებარება: ა) კათოლიკოზისა და საკათოლიკოზო საბჭოს და სასამართლოს წევრთა უთანადო მოქმედებანი და დანაშაულობანი სამსახურში და ბ) განსაზღვრული საქმეები საკათოლიკოზო სასამართლოდან აპელაციის წესით, ხოლო საეპარქიო სასამართლოებიდან კასაციის წესით.

გადმობეჭდილია წიგნიდან - „დებულებანი მიღებული საქართველოს 1917 წლის საეკლესიო კრებაზე, ტფილისი, სტამბა „ცხოვრება“, გაბაანთ შესახვევი, №4, 1917 წ.

12. საქართველოს მიერ საქალესიო კრების (27.06.1920) მიერ გამოცემული „დეკლარაცია“

1918 წლის 26 მაისს გამოცხადდა საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენა, წარმოიშვა დამოუკიდებელი „საქართველოს რესპუბლიკა“. I-ელ მსოფლიო ომში რუსეთის იმპერიის მარცხის შემდეგ გერმანიისა და ოსმალეთის მხარემ საქართველოს გაელენიან პარტიებსა და ეროვნულ საბჭოს წაუყენა მოთხოვნა-ულტიმატუმი გამოეცხადებინათ საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს დაარსება, წინააღმდეგ შემთხვევაში ოსმალეთი მოახდენდა ამიერკავკასიის ოკუპირებას (რუსის ჯარმა ამ დროისათვის დატოვა ამიერკავკასია). ამის გამო, ამიერკავკასიის სამმა ხალხმა (ქართველებმა, აზერბაიჯანელებმა და სომხებმა) გამოაცხადეს თავიანთი სახელმწიფო დამოუკიდებლობა. საქართველოში სახელმწიფო მმართველობა თავის ხელში აიღო იმ დროისათვის ხალხში პოპულარულმა სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ, მისმა „მენშევიკურმა“ ფრთამ. ეს პარტია იქამდე მუდამ იბრძოდა საქართველოს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ, თავგამოდებით იცავდა „ერთიანი, განუყოფელი რუსეთის“ იდეას, შემთხვევის წყალობით, მენშევიკური პარტია მოექცა იმ სახელმწიფოს სათავეში, რომლის წარმოშობის წინააღმდეგაც იბრძოდა ათწლეულების მანძილზე. ამან ასახვა პოვა მის დამოკიდებულებაში ქართული ეკლესიისადმი. ცხადია, მათ ვერ შეაფასეს ქართული ეკლესიის მნიშვნელობა.

ამიტომაც 1920 წლის 27 ივნისს გამართულმა საქალესიო კრებამ იმსჯელა მთავრობის მიერ ეკლესიის მიმართ გამოტანილი გადაწყვეტილებათა შესახებ და აღნიშნა, რომ დიდად ილახებოდა ეკლესიის და მორწმუნე ერის ინტერესები.

II კრება შეეხო ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულებას. კრებამ გააუქმა თბილისის სამიტროპოლიტო კათედრა, გააერთიანა მცხეთისა და თბილისის ეპარქიები, რომელიც შევიდა კათოლიკოს-პატრიარქის იურისდიქციაში.

კრებამ შეიმუშავა მართვა-გამგეობის ახალი დებულება; კათოლიკოს-პატრიარქად დაამტკიცა უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდე.

საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგებობა

(დებულებანი, მიღებული სრულიად საქართველოს 1920 წლის საეკლესიო კრების მიერ)

§1. მართვა-გამგებობის მხრივ საქართველოს ეკლესია განიყოფება ეპარქიებად, ეპარქიები ოლქებად, ხოლო ოლქები სამრევლოებად.

§2. საქართველოს ეკლესიაში შემდეგი ეპარქიებია:

ა) მცხეთისა და ტფილისისა, რომლის მწყემსთმთავარი არის „მთავარ-ეპისკოპოსი მცხეთისა და ტფილისისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი“. სამწყსო: საქართველოს ეკლესიის წმ. დედაქალაქი მცხეთა, ორისავე არაგვისა და ქსან-ლევხურის ხეობანი, გარე-ქართლი და გარე-კახეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიების: მცხეთისა, წილენისა, ნაწილი სამთავისისა და სამთაეროსი, რუსთავისა, კაწარეთისა და ნინოწმინდისა), რასაც შვიცავს ეხლანდელი დუშეთის მაზრა შემდეგის ცვლილებით: დასავლეთით ემატება ქსან-ლევხურის ხეობათა ქვემო-ნაწილი ვიდრე წლევის მთამდე, ტფილისის და ბორჩალოს მაზრები და ბამბაკის ხეობა. კათედრა ეპარქიისა არის მცხეთა (სეგტიცხოველში), ხოლო კათოლიკოზის რეზიდენცია-ტფილისში.

ბენიშენა 1. კათოლიკოზ-პატრიარქის ხაშვის შუადგენს საქართველოს ეკლესიის წყურნი, მცხოვრებნი საკათოლიკოსოს გარეთ ისეთ ქვეყნებში, სადაც მართლმადიდებელი ეპისკოპოსი არ არის, და საქართველოს მხედრობა.

ბენიშენა 2. კათოლიკოსის კარდაცვალების შემდეგ გამოიწვევა ერთ-ერთი მღვდელმთავარი და იგი იწოდება კათოლიკოსის მოსუდრედ, კათოლიკოსის არჩევამდე.

ბ) ალავერდისა. სამწყსო: შიდა-კახეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიების: ალავერდისა, ნეკრესისა და ხარჭაშენის), რასაც შეიცავს ეხლანდელი თელავისა და თიანეთის მაზრები ხარჭიშოს უბნის მიმატებით და ამთ გარდა დიდოეთ-დურძუეთი, მიწერილი თერგისა და დაღესტნის მხარეებზე. კათედრა - ალავერდში, რეზიდენცია მღვდელმთავრისა ქთელაეში. პატივი მღვდელმთავრისა არის „ალავერდელი ეპისკოპოსი“ (ანუ „აბბა ალავერდელი“).

გ) ბოდბისა. სამწყსო: პერეთი, რანი, შაქი და წუქეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიების: ბოდბისა, ჭერემისა, გიშისა და ხორანაბუჯისა), რასაც შეადგენს ეხლანდელი მაზრები და ოლქები - სიღნაღისა, ზაქათალისა, სამუისა, ნუხისა, არეშისა, განჯისა და ყაზახისა. კათედრა - ბოდბეში, რეზიდენცია მღვდელმთავრისა - ქსილნაღში. პატივი მღვდელმთავრის: „ბოდბელი ეპისკოპოსი“.

დ) ურზნისისა. სამწყსო: შიდა-ქართლი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ურზნისის, რუისის, ნიქოზისა, ნაწილი სამთავისისა და სამთაეროსი), რასაც შეიცავს ეხლანდელი გორის მაზრა, გარდა ბორჯომის ხეობისა, და ამას გარდა დედალეთი, მიწერილი თერგის მხარეზე. კათედრა - ურზნისში, რეზიდენცია მღვდელმთავრისა - ქკორში. მღვდელმთავრის პატივი: „ურზნელი ეპისკოპოსი“.

ე) აწყურისა. სამწყსო: სამცხე, ჯავახეთი და ზემო-სომხეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: აწყურის, წურწყაბის, კუმურდოსი, ერუშეთის, დადაშენის, წყაროსთავის, ანისის, კარისა და ალაშქერტის), რასაც შეადგენს ეხლანდელი ახალციხის მაზრა - ბორჯომის ხეობის მიმატებით, ახალქალაქის მაზრა, არტანის ოლქი, ყარსის ოლქი, ყაღაზიანის ოლქი, გუმბრის მაზრა და ამთ გარდა ორი ოლქი ოსმალეთის სამსღერებში - ბასიანი და ალაშქერტი. კათედრა მღვდელმთავრისა

- აწყვერში (დროებით ზარზმაში), რეზიდენცია ქახალციხეში. მღვდელმთავრის პატივი - „მაცვერელი ეპისკოპოსი“.

მ) ქუთაისისა. სამწყსო: ქვემო-იმერეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ქუთაისისა და ხონის), - ეხლანდელი ქუთაისის მაზრა მღ. წყალწითელას ქვემოდ. კათედრა - ქუთაისში და მწყემსმთავრის რეზიდენცია იქვე. მწყემსმთავრის პატივი არის - „ქუთათელი მიტროპოლიტი“.

ზ) კუთაისის. სამწყსო: ზემო-იმერეთი (ტერიტორია გენათის ძველი ეპარქიისა), - ეხლანდელი შორაპნის მაზრა და ოკრიბა მღ. წყალწითელას ზემოდ. კათედრა მღვდელმთავრისა - გელათში, რეზიდენცია - ქ. ზესტაფონში. მღვდელმთავრის პატივი: „გენათელი ეპისკოპოსი“.

შ) ნიკორწმინდის. სამწყსო: რაჭა (ტერიტორია ნიკორწმინდის ძველი ეპარქიისა), - ეხლანდელი რაჭის მაზრა. კათედრა - ნიკორწმინდაში, რეზიდენცია მღვდელმთავრისა - ოსში. პატივი მღვდელმთავრისა: „ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი“.

თ) ცაგერისა. სამწყსო: ლეჩხუმის-სეანეთი (ტერიტორია - ცაგერის ძველი ეპარქიისა), - ეხლანდელი ლეჩხუმის მაზრა. კათედრა - ცაგერში. მღვდელმთავრის რეზიდენცია - იქვე. პატივი მღვდელმთავრისა: „ცაგერელი ეპისკოპოსი“.

ი) ჭყონდიდის. სამწყსო: ოდიში (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ჭყონდიდის, ცაიშისა და წალენჯიხისა), ეხლანდელი სენაკისა და ზუგდიდის მაზრები. კათედრა მწყემსმთავრისა - მარტვილში, რეზიდენცია - ქ. ფოთში. პატივი მწყემსმთავრისა არის - „ჭყონდიდელი მიტროპოლიტი“.

იპ) ბათო-მეშქვილის. სამწყსო: გურია, ტაო-კლარჯეთი და ჭანეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ხინოწმინდისა - იმავე ბათომისა, შემოქმედისა, ჯუმათისა, სატრაფელასი, ტბეთისა, ანჩისა, იშხანისა და ბანისა), რასაც შეიცავს საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრებში - ეხლანდელი ოზურგეთის მაზრა, ბათომის, ართვინის და ოლთისის ოლქები, ხოლო ოსმალეთის საზღვრებში - ოლქები: თორთომი, კისკიმი, ისპირი, რიზე, ათინა და ხოფა. კათედრა მღვდელმთავრისა - ქ. ბათომში და რეზიდენცია იქვე. პატივი მღვდელმთავრისა: „ბათომელ-შემოქმედელი ეპისკოპოსი“.

მენიშენა. ხანამ გურიის ეპარქიაში საკუთარი მღვდელმთავარი დაინიშნებოდა ეხლანდელ გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსს ეწოდოს ჭყონდიდელ-მეშქვიდელი.

იბ) ცხუმ-აფხაზეთის (ტერიტორია ძველი ეპარქიების: დრანდისა - იმავე ცხუმის, ბუდიისა, მოქვისა და ბიჭვინთისა). ეხლანდელი სოხუმის ოლქი გაგრის უბნის მიმატებით. კათედრა მღვდელმთავრისა ცხუმში (სოხუმში), რეზიდენცია - იქვე. მღვდელმთავრის პატივი არის - „ცხუმელ-აფხაზელი მიტროპოლიტი“.

მენიშენა 1. მიტროპოლიტები პატივი ეპისკოპოსებს მალე დგანან. სამიტროპოლიტო კათედრები იერარქიულად თანასწორნი არიან, აგრეთვე საქაქოპოზო კათედრები. მწყემსმთავარი პატივდებულ ოქმნებიან ხელდასმის (ქირტონის) უხუცესობის მიხედვით.

მენიშენა 2. ამ სის მყველა და მყველა სრულიად საქართველოს ეკლესიის კრების კომპეტენციას ეკუთვნის.

მთავარი ბამბოვა §3. საქართველოს ეკლესიას განაგებს საქართველოს საეკლესიო კრება, რომელსაც შეადგენს ორი-ორი წარმომადგენელი თითო ოლქისაგან. ამათგან ერთი უმჯველად სამღვდელო პირთაგანი უნდა იყვეს, ხოლო მეორე ეკლესიის სრულწლოვან წევრთაგან, განურჩევლად სქესისა, თანამდებობისა და ხარისხისა (შეიძლება სასულიერო პირი იყვეს).

ამათ გარდა საეკლესიო კრების აუცილებელ წევრებად ითვლებიან ყველა მმართველი მღვდელმთავრები, საკათოლიკოზო საბჭოს წევრები, თვითეულ

ეპარქიითგან თითო წარმომადგენელი დედათა და მამათა მონასტრებისა, და თითო წარმომადგენელი სასულიერო უმაღლეს და საშუალო სასწავლებელთაგან და ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისაგან.

მენიშენა 1. ავადმყოფობის დროს მღვდელმთავარს უულება აქვს წარგზავნის კრებაზედ თაიხი წარმომადგენელი.

მენიშენა 2. დელეგატად არჩეულ უნდა იქმნას საერთაგან ისეთი პირი, რომელიც ხამ უკანასკნელ წელიწადში ერთხელ მაინც ზიარებულა, ხოლო ხამღვდელთაგან, რომელიც წელიწადში ორჯერ იტყვის აღსარებას თავის მოძღვართან, და რომელთაც სასამართლოს მიერ არ აქვთ ჩამორთმეული ანუ შეზღუდული საზოგადო კრებაზე დასწრების უფლება.

მენიშენა 3. დელეგატს საოლქო კრების წევრი ირჩევენ თვის შორის.

მენიშენა 4. დელეგატად არ შეიძლება არჩეულ იქმნას მღვდლის სარისხისაგან განდგომილი ან განკვეთილი.

§4. სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებას თავმჯდომარეობს კათოლიკოზი, ხოლო, როცა იგი არ არის, მისი მოსაყდრე, და თუ მოსაყდრეც არ არის, ერთ-ერთი მღვდელმთავარი კრების არჩევით. კრებავე აირჩევენ პრეზიდენტის დანარჩენ წევრებსა და მდივნებს. კრება არის პერიოდული, წელიწადში ერთხელ, და მუდმივი – საკათოლიკოზო საბჭოს სახელით. პერიოდულ კრებას იწვევენ კათოლიკოზი, ან მისი მოსაყდრე. კრება კანონიერია, თუ მოწვეულთა ნახევარი მაინც გამოცხადდება.

§5. საქართველოს ეკლესიის პერიოდულ კრების კომპეტენციას ექვემდებარება:

ა) ადგილობრივი საეკლესიო კანონმდებლობა; ბ) უზენაესი საეკლესიო სამართალი; გ) საბოლოოდ გარჩევა და გადაწყვეტა იმ საკმეებისა, რომელთაც მას საკათალიკოზო საბჭო წარმოუდგენს; დ) არჩევა საკათალიკოზო საბჭოს, ანუ მუდმივი კრების წევრებისა და მათი კანდიდატებისა; ე) ძველი კათედრების აღდგენა, ახალი ეპარქიების გახსნა ან არსებულ ეპარქიათა დახურვა და საზღვრების გამიჯვნა; ვ) სარეწავის სასულიერო სასწავლებელთა დაარსებისა და ნივთიერად უზრუნველყოფისათვის.

§6. მუდმივი კრება ანუ საკათალიკოზო საბჭო შესდგება ყველა მმართველ მღვდელმთავართაგან და ექვსი წევრისაგან. საბჭოს წევრები და მათი 6 კანდიდატი აღირჩევიან საეკლესიო კრების მიერ, როგორც დელეგატთა, ისე არა დელეგატთაგან. ნახევარი არჩეული წევრებისა და მათი კანდიდატებისა უთუოდ სამღვდელო პირნი უნდა იყვნენ.

მენიშენა: კათალიკოზ-პატრიარქი და საბჭოს წევრები ჰასუსისმკებელნი არიან პერიოდულ კრების წინამე.

§7. საბჭოს წევრნი, აგრეთვე მათი კანდიდატები აღირჩევიან საეკლესიო კრების მიერ სამი წლის ვადით და შეუძლიანთ ხელ-ახლა არჩეულ იქმნან. საბჭოს თავმჯდომარეობს კათოლიკოზ-პატრიარქი, ხოლო როცა ის ავად არის ან სხვაგან სადმეა უხუცესი სამღვდელო პირი.

მენიშენა: პერიოდულ კრებას აქვს საბჭოს არჩეული წევრი განათავისუფლოს სამსახურიდან ვადის გათავებამდეც.

§8. საბჭოს სხდომა კანონიერია, თუ მას დაესწრება თავმჯდომარე და ტფილისში მყოფ წევრთა ნახევარი.

მენიშენა: მმართველნი მღვდელმთავარნი საბჭოს სხდომებზე გამოიწვევიან საჭიროებისდავარად.

§9. საბჭოში საკითხი უბრალო ხმის უმეტესობით სწყდება, ხოლო როცა ხმები თანაბრად იყოფა, მაშინ ის აზრი უპირატესობს, რომელსაც თავმჯდომარე ემხრობა.

§10. საბჭოს წევრთ არ აქვთ უფლება თავი შეიკავონ ხმის მიცემისაგან.

§11. თუ რომელიმე წევრი მოისურვებს კერძო აზრის შეტანას, მოვალეა გამოსთქვას იგი თვით სხდომაზედ, და არა უგვიანეს სამი დღისა წარუდგინოს წერილობით სხდომის თავმჯდომარეს, ეურხანაში შესატანად, ანუ დასართეულად. შენიშვნა: კერძო აზრი ვერ შეაჩერებს მიღებული განჩინების სისრულეში მოყვანას.

§12. საქმეების განხილვის რიგს აწესებს თავმჯდომარე.

§13. საკითხის აღძვრის უფლება აქვს საბჭოს ყველა წევრს, ამ უფლების განსახორციელებლად საჭიროა წერილობითი განცხადების შეტანა კათოლიკოზ-პატრიარქის საშუალებით, რომელიც მოვალეა აღნიშნული განცხადება გადასცეს განსახილველად საბჭოს უმახლობელს კრებას.

§14. კათოლიკოზ-პატრიარქს არ აქვს უფლება, მოხსნას თავის განკარგულებით საკითხი რიგისაგან, ხელი შეუშალოს განჩინების გამოტანას დასმულ საკითხზე, ან შეაჩეროს განჩინების სისრულეში მოყვანა.

§15. კათოლიკოზ-პატრიარქი, თუ დანიანააყს, რომ საბჭოს მიერ გამოტანილი განჩინება მანებელი და საზიანოა სარწმუნოებრივ-ზნობრივი მხრით ეკლესიის კეთილდღეობისათვის, - შეუძლია განაცხადოს პროტესტი და სამის დღის განმავლობაში შეიტანოს საბჭოში წერილობითი წინადადება საკითხის გადასინჯვისათვის. ეს წინადადება საბჭომ უნდა განიხილოს არა უგვიანეს შეიღი დღისა (სხდომაზე უნდა დაესწროს ტფილისში მყოფ წევრთა ორი მესამედი მაინც) და თუ ამ სხდომაზე გამოტანილი განჩინებაც ვერ გაიზიარა კათოლიკოზმა, უკანასკნელს შეუძლია ამ შეაჩეროს საქმის წარმოება, ან გადასცეს იგი განსახილველად უმახლობელს პერიოდულ კრებას, ან სისრულეში მოიყვანოს თავისი წინადადება პერიოდული კრების წინაშე პირადის პასუხისმგებლობით.

შენიშვნა: ამ გვარი პროტესტის უფლება აქვს მხოლოდ კათოლიკოზ-პატრიარქს.

§16. როცა საბჭოში ირჩევა საჩივარი თავმჯდომარის ანუ საბჭოს წევრის უკანონო მოქმედებათა გამო, დაინტერესებულ პირს ნება აქვს დარჩეს დარბაზში საქმის მოხსენების დროს და მიაწოდოს საბჭოს საჭირო განმარტება, მაგრამ, როცა საბჭო შეუდგება განჩინების გამოტანას, უუჭველად უნდა დასტოვოს დარბაზი.

შენიშვნა: როცა საჩივარი ეხება თავმჯდომარის (კათოლიკოსის) უკანონო მოქმედებას, საბჭოს თავმჯდომარეობს უუჭვესი დამსწრე მღვდელთმთავართაგან.

§17. საბჭოს განჩინებას ხელს აწერს ყველაზედ უწინ თავმჯდომარე და მას უკან ყველა იმ სხდომაზე დამსწრე წევრი, მიუხედავად იმისა, თანახმა იყო იგი გამოტანილი განჩინებისა, თუ არა.

§18. საბჭოს წევრთა შორის საქმეთა განაწილება და მათი წარმოების წესი ხდება საბჭოსვე განჩინებით. თუ რომელიმე წევრი არ ასრულებს თავის მოვალეობას და ხელს უშლის საქმის ნორმალურად წარმოებას, საკათოლიკოზო საბჭოს ეძლევა უფლება მისი გადაყენებისა და მის ადგილზედ კანდიდატის მოწვევისა. ამის შესახებ საკათოლიკოზო საბჭო ვალდებულია, მოახსენოს მორიგ საეკლესიო კრებას, მსჯავრის დასადებად.

§19. საკათალიკოზო საბჭოს სამსახურის მხრით ექვემდებარებიან როგორც მღვდელმთავარნი და სასულიერო პირნი, აგრეთვე საეკლესიო დაწესებულებანი და მათში მოსამსახურენი, ხოლო სარწმუნოებისა და საეკლესიო დისციპლინის მხრით ყოველი წევრი საკართველოს ეკლესიისა. საბჭოს დადგენილებანი საკვალდებულოა ყველა საეკლესიო დაწესებულებათა და ეკლესიის წევრთათვის; იმათი შეცვლა შეუძლია მხოლოდ საბჭოს და პერიოდულ კრებას. საკათალიკოზო საბჭო თავისი ფუნქციების აღსრულების დროს ხელმძღვანელობს საღმრთო წერილით, მსოფლიო და ადგილობრივი (მათ შორის საქართველოს ეკლესიის)

კრებათა დადგენილებით და სახელმწიფოში მოქმედ კანონმდებლობით. საკათოლიკო საბჭოს აქვს დამხმარე ორგანოები, კანცელარია და სხვა.

§20. საკათოლიკო საბჭოს ანუ მუდმივ კრებას ექვემდებარება შემდეგი საქმეები: ა) ზრუნვა საეკლესიო სწავლა-მოდერებისა და ქართული ლეთისმეტყველების აუცილებლობისა და შეურყენელად დაცვისათვის; ბ) ზრუნვა სამწყსოთა სარწმუნოებრივ-ხელოვნური წარმატებისათვის; გ) საჭიროებათა მიხედვით არსებულ კანონთა ფარგლებში განაკარგულების გამოცემა და დროებით, მორიდ საეკლესიო კრებამდე, ცხოვრებაში მისი გატარება; დ) თვალყურის დევნება მის ქვეით მდგომ პირთა და დაწესებულებათა მოქმედებისა; ე) ზრუნვა მონასტერთა, ტაძართა, საქველმოქმედო და საგანმანათლებლო დაწესებულებათა კეთილ-მოწყობისათვის; ვ) განხილვა და სათანადო დაწესებულებათა წინაშე შუამდგომლობის აღძვრა მონასტერთა, ეკლესიათა, საქველმოქმედო და სამოსწავლო-საგანმანათლებლო დაწესებულებათა დაარსების შესახებ; ზ) სათანადო სახელმწიფო დაწესებულებათა და თანამდებობის პირთა წინაშე საეკლესიო საქმეთა გამო შუამდგომლობის აღძვრა; ი) ზრუნვა სამღვდლოების ქონებრივად უზრუნველ-ყოფისათვის; თ) ზრუნვა სამსახურითგან გასულ სამღვდლო პირთა, საეკლესიო დაწესებულებათა მოხელეთა და სამღვდლოების ქერიეობოლთათვის; ი) ზრუნვა საღმრთო და საეკლესიო-საღვთისმსახურო წიგნთა შედგენისა, შესწორებისა და გამოცემისათვის; ია) მღვდელმთავართა, თანახმად მათის მოთხოვნისა, სამსახურითგან განთავისუფლება; იბ) რევიზიის დანიშნა სხვა და სხვა საჭიროებათა და შემთხვევათა გამო; იგ) ეპარქიებისა და საეკლესიო დაწესებულებათა ხარჯთაღრიცხვის განხილვა-დამტკიცება; იდ) საეპარქიო დაწესებულებათა წლიური ანგარიშების განხილვა და მთელი საკათოლიკოზის წლიური ანგარიშის შედგენა პერიოდული კრებისათვის წარსადგენად; იე) საეკლესიო უძრავ ქონებათა შეძენა-განთიხების დამტკიცება; ივ) საბოლოოდ გარჩევა აპელაციის და კასაციის წესით საეპარქიო სასამართლოთაგან შემოსულ საქმეთა; იზ) ნებაართა საკათოლიკოზის ეკლესიათაში ნებაყოფლობითი შეწირულების საქველმოქმედო მიზნით შეკრებისა; ით) სხვა ავტოკეფალურ ეკლესიებთან ურთიერთობის დაჭერა; ით) წინასწარი მუშაობა პერიოდულ კრების მოწვევისათვის და აგრეთვე ამ კრებაზე განსახილველ საკითხთა დამუშავება და მასალების შეკრება; კ) ხელმძღვანელობა კათოლიკოზის არჩევნებისა; კა) მიცემა დროებითის თავისუფლებისა, ერთ თვეზე მეტის ვადით, ეპისკოპოზებისა, საკათალიკო საბჭოს წევრებისა და საბჭოს დამხმარე ორგანოთა გამგეთათვის; კბ) ზრუნვა გალობის აღდგენა-გამშენებისათვის; კგ) ზრუნვა საარქეოლოგიო ნაშთთა დაცვისათვის; კდ) ზრუნვა უეპისკოპოსოდ დარჩენილ ეპარქიათათვის; კე) დანაშაულობანი, რომელთათვის საეკლესიო კანონით დანიშნულია ეკლესიის წევრთაგან გამორიცხვა და მღვდლის ხარისხითგან განკვეთა; კე) საეპარქიო სასამართლოს წევრთა და მღვდელმთავართა დანაშაულობანი სამსახურში.

§21. კათოლიკოზი. სატეოტიკოზობლად (მთავარ-წინამძღვრად) ეკლესიისა ითვლება მთავარეპისკოპოზი მცხეთისა და ტფილისისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი, რომელსაც ირჩევს საქართველოს ეკლესიის პერიოდული კრება, ფარული ხმის მიცემით.

მენიშენა: საკათოლიკოზო კანდიდატისათვის ბერობის მიღება სავალდებულო არ არის. ფიზიკურისა და ზნეობრივის მხრით, იგი უნდა აკმაყოფილებდეს საეკლესიო კანონთა მოთხოვნებს და უნდა ჰქონდეს მიღებული უმაღლესი სასოჯადო განათლება და შესაფერო საღვთის-მეტყველო მომზადება.

§22. კათოლიკოზ-პატრიარქის კომპეტენცია ასეთია: ა) ის თავმჯდომარეობს სრულიად საქართველოს საეკლესიო პერიოდულ და მუდმივ კრებას; ბ)

მწვემსმთავრულად მიმოიხილავს საკათოლიკოზოს ეპარქიებს და ხელმძღვანელობას უწევს ეპისკოპოზების საეპარქიო მართვა-გამგეობაში; გ) მის სახელს იხსენიებენ წირველმოცივის დროს საკათოლიკოზოს მღვდელმთავარი და სამღვდელმოცობა; დ) იგი აძლევს დროებითს თავისუფლებას ეპისკოპოზებს, საკათალიკოზო საბჭოს წევრებს და საბჭოს დამხმარე ორგანოთა გამგეებს არა უმეტეს ერთი თვისა წელიწადში, ხოლო საეპარქიო მართვა-გამგეობის მეთაურებს ორგანოთა და სასამართლოს წევრებს ორი თვიდან და მეტს; ე) აგრეთვე აძლევს დათხოვნის სიგელებს იმ ეპისკოპოზებს, რომელნიც დროებით ეპარქიითგან სხვაგან სადმე მიდიან; ე) იღებს საჩივარს ეპისკოპოზთა, საკათოლიკოზო საბჭოს წევრთა, საეპარქიო კრებათა და საეპარქიო დაწესებულებათა (სასამართლოს) შესახებ და აძლევს ამ საჩივრებს კანონიერ მსვლელობას; ზ) საჭირო შემთხვევაში, საბჭოს მინდობილობით, ის აძლევს რჩევას და მწვემსმთავრულ შენიშვნას ეპისკოპოზებსა და საეპარქიო სასამართლოს თავმჯდომარეებსა და წევრებს; თ) საბჭოსავე მინდობილობით იმას მიწერ-მოწერა აქვს სხვა ავტოკეფალურ ეკლესიებთან და სახელმწიფოს უმაღლეს დაწესებულებებთან; ი) მოიწვევს საეკლესიო პერიოდულ კრებას.

სამეპარქიო მართვა-გამგეობა §23. ეპისკოპოზი. საეპარქიო მართველობაში საეკლესიო კრების ფუნქციების განმასახიერებელი არის მისი წევრი, - ადგილობრივი მღვდელმთავარი, რომელსაც მართვა-გამგეობაში დახმარებას უწევს საეპარქიო კრება.

§24. საეპისკოპოზო კანდიდატი აღირჩევის საეპარქიო კრების მიერ. საეპისკოპოზო კანდიდატს უნდა ჰქონდეს მიღებული უმაღლესი განათლება და შესაფერისი საღვთისმეტყველო მომზადება, ხოლო უკიდურეს შემთხვევაში არა უმცირეს საშუალო საღვთისმეტყველო განათლებას; ფიზიკურად და ზნეობრივად უნდა აკმაყოფილებდეს საეკლესიო კანონთა მოთხოვნილებას.

შენიშვნა 1. საეპისკოპოზო კანდიდატისათვის ბერად შედგომა სავალდებულო არ არის.

შენიშვნა 2. საეპისკოპოზო კანდიდატის არჩევა ხდება შემდეგი წესით: კანდიდატის დასახელება შეუძლია დაქროებული ეპარქიის ეოველსავე წევრს. ეპარქიის დაქროებისაგან სამი თვის გადასვლამდის, დასახელებულ კანდიდატთა სიას ეპარქიის დროებითი მმართველი მღვდელმთავარი წარუდგენს სათანადო ცნობების თანდართვით კათოლიკოს-პატრიარქს. კანდიდატთა სიას იხილავს მმართველ ეპისკოპოზთა კრებული (საში უნდა უეჭველად დაესწროს ჰირადად, ხოლო დანარჩენთაგან გამოითხოვების სათანადო გრამატა). ეპისკოპოზთა კრებულისაგან განხილული სია წარუდგენება ეპარქიის დროებით მმართველ ეპისკოპოზს კრებისათვის გადასაცემად. ევლა კანდიდატს კენჭი ეყრება ცალ-ცალკე. არჩეულად ითვლება ის, ვინც ევლაზე მეტს კენჭს მიიღებს, მაგრამ არა უმცირეს დელეგატთა ნახევრისა, არჩეულ კანდიდატს ამტკიცებს საკათოლიკოზო საბჭო.

შენიშვნა 3. თუ საეპარქიო კრებამ საეპისკოპოზო კანდიდატი არ აირჩია, მაშინ მღვდელმთავარი ინიშნება საკათოლიკოზო საბჭოს მიერ.

§25. ეპისკოპოზის კომპეტენციას ეკუთვნის: ა) სრული უფლება მთელს ეპარქიაში სწავლა-მობღერებისა; ბ) უფლება ყოველგვარის მღვდელმოქმედების შესრულებისა; გ) ზრუნვა, რათა მის ეპარქიაში მორწმუნენი საღს საეკლესიო სწავლებას იცავენენ და განმტკიცებულიყვნენ კეთილ ზნეობაში; დ) თვალყურის დევნება სამონასტრო საეკლესიო ქონებათა მართვა-გამგეობისა ეპარქიაში; ე) განხილვა საოლქო კრებების განჩინებათა; ვ) თვალყურის დევნება ყველა საეკლესიო დაწესებულებათა და საეკლესიო თანამდებობის პირთა მოქმედებისა ეპარქიაში; ზ) საბოლოოდ განხილვა და გადაჭრა საკითხისა ახალი ოლქების გახსნის ან არსებულ ოლქთა შემცირებისა, გინდ გაყოფისა და გადამიჯნვისა ეპარქიის ფარგლებში; თ) უფლება კრებულის წევრთა ადგილზედ არჩეულ

კანდიდატის დამტკიცებისა; თ) სარწმუნოებრივ საქმეში მასზე დამოკიდებულინი არიან ეპარქიის ყველა წევრები; ი) მის სახელს აღაქვნიან წირვა-ლოცვის დროს მთელი ეპარქიის სამღვდელთა; ია) ის აძლევს დროებითს თავისუფლებას, არა უმეტეს ორის თვისა, საეპარქიო დაწესებულებებში მოსამსახურეთ და კრებულის წევრთა; იბ) ბერობისა და სასულიერო წოდებითგან განთავისუფლება.

ეპისკოპოზი ვალდებულია: ა) დაემორჩილოს საეკლესიო კანონებსა და მთავარ საეკლესიო მმართველობის მიერ კანონიერად გამოცემულ დადგენილებათა, ხოლო როცა ამა თუ იმ საეკლესიო კანონისა ან დადგენილების შესახებ გაუგებრობა რამე დაებნება, განსამარტებლად მთავარ საეკლესიო მთავრობას მიმართოს; ბ) ცხოველი კავშირი იქონიოს სამწყსოსთან და ამ მიზნით ხშირ-ხშირად მიმოიხილოს თავისი ეპარქია; გ) ყველაფერში დაემორჩილოს პერიოდულ და მუდმივ საეკლესიო კრებას; დ) მთავარი საეკლესიო მთავრობის ნებადურთველად არა შიომოქმედოს რა ისეთი, რაც მის უფლებას აღემატება; ე) წირვა-ლოცვის დროს კათოლიკოზის სახელს იხსენიებდეს; ე) სხვა ეპარქიაში თავისი ნებით არა დაიწყოს რა; ზ) პატივისცემით ეპყრობოდეს სხვა მღვდელმთავრებს; მ) საეპარქიო კრებაზე განსახილველი საკითხები წინასწარ გადაუზავნოს საოლქო კრების თავმჯდომარეს; თ) გასცეს ისეთი დოკუმენტები, რომელნიც მორწმუნეთა მოქალაქეობრივ მდგომარეობას შეეხებიან; ი) შეადგინოს წლიური ანგარიშები საეპარქიო კრებისა და საკათოლიკოზო საბჭოსათვის წარსადგენად.

§26. საეპარქიო კრება. ეპარქიის მღვდელმთავარს მართვა-გამგეობაში დახმარებას უწევს საეპარქიო კრება.

§27. საეპარქიო კრება ორგვარია, - ჩვეულებრივი წელიწადში ერთხელ, და არაჩვეულებრივი, საჭიროებისდაგვარად.

§28. საეპარქიო კრება შესდგება თვითმული ორ-ორის წარმომადგენლისაგან, რომელთაგან ერთი უმჯობესად სამღვდლო პირი უნდა იყოს.

პენიშენა 1. დელეგატად არჩევა შეიძლება მხოლოდ ისეთი პირისა, რომელიც სამ უკანასკნელ წელიწადში ერთხელ მაინც ზიარებულა და რომელსაც სასამართლოს მიერ არ აქვს ჩამორთმეული ანუ შეზღუდული საზოგადო კრებაზე დაწარმოებულ უფლება. სამღვდლოთაგან დელეგატად აირჩევა ისეთი პირი, რომელიც წელიწადში ორჯერ მაინც იტყვის აღსარებას თავის მოძღვართან.

პენიშენა 2. წარმომადგენელად არ შეიძლება არჩევა მღვდლის ხარისხითგან განდგომილისა, ან განკეთილისა.

პენიშენა 3. წარმომადგენელს ოლქის კრების წევრი ირჩევენ თვის შორის.

პენიშენა 4. კრების უმჯობესი წევრი არიან საეპარქიო სასამართლოს წევრი და თითო წარმომადგენელი ეპარქიის ბერთა და მონაზონთა.

§29. კრებას თავმჯდომარეობს ადგილობრივი მღვდელმთავარი. თუ ის არ არის, კრება თვითონ ირჩევს თავმჯდომარეს სამღვდლო პირთა შორის. კრებავე ირჩევს პრეზიდიუმის დანარჩენ წევრებს და მდივნებს. კრება კანონიერია, თუ მასზე გამოცხადდა არა უმცირეს მოწვეულთა ნახევრისა.

§30. საეპარქიო კრების უფლებას შეადგენს ა) საეპარქიო სასამართლოს წევრთა და მათი კანდიდატების არჩევა; ბ) თვალყურის დევნება საეპარქიო ცხოვრებისა და საეპარქიო დაწესებულებათა მოქმედებისა; გ) ზრუნვა საეკლესიო, სამოსწავლო და საგანმანათლებლო დაწესებულებათა დაარსებისა, გაუმჯობესებისა და ნივთიერ საშუალებათა გამონახვისათვის ეპარქიაში; დ) ზრუნვა გავლობის გაუმჯობესებისათვის და აგრეთვე ზრუნვა სიძველეთა დაცვისათვის.

პენიშენა 5. საეპისკოპოსო კრების განჩინება შედის ძალაში, თუ მას ემხრობა ადგილობრივი მღვდელმთავარი, წინააღმდეგ შემთხვევაში, საკითხი გადაეცემა საკათოლიკოზო საბჭოს.

საოლქო მმართველობა §31. ოლქს საეპარქიო მთავრობის ხელმძღვანელობით განაგებს ოლქის მთავარუხუცესი, რომელიც აღირჩევის ოლქის კრების მიერ სამღვდელთა პირთაგან სამის წლის ვადით, დამტკიცება კი დამოკიდებულია საეპარქიო მთავრობაზე.

შენიშვნა: მთავარუხუცესს ჰყავს თანამემწე, თუ ამას საჭიროდ დაინახავს საოლქო კრება. თანამემწე აღირჩევის კრების მიერ იმავე წესით, როგორც მთავარუხუცესი.

§32. მთავარუხუცესი ადგენს ა) საოლქოს წლიურ ანგარიშს, რომელსაც წარუდგენს საოლქო კრებასა და საეპარქიო მთავრობას ბ) წინასწარ დაამუშავებს საკითხებს, რომელიც საოლქო კრებას უნდა წარედგინოს განსახილველად; გ) ხელმძღვანელობას უწევს სამრევლო კრებებს კრებულის წევრთა არჩენებში; დ) იძლევა საჭირო ცნობებს ოლქის დაწესებულებათა და მოსამსახურე პირთა შესახებ, როცა ამას უმაღლესი საეკლესიო დაწესებულებანი მოითხოვენ; ე) ზრუნავს მოაწესრიგოს კრებულის წევრთა შორის ამტკვდარი უთანხმოებანი საძმო შემოსავლისა და საზოგადოდ სამეურნეო საქმეების გამო, აგრეთვე ამავე ხასიათის უთანხმოებანი კრებულის წევრთა და სამრევლო საბჭოებს შორისა და სხვა; ვ) აძლევს კრებულის წევრთა თავისუფლებას არა უმეტეს ორის კვირისა.

§33. საეკლესიო ოლქში შედის ათიდან ოცდა ხუთ სამრევლომდე, ადგილობრივის პირობების მიხედვით.

§34. ოლქის კრება შესდგება ოლქის კრებულთა ყველა წევრისაგან და თვითეულ სამრევლო საბჭოს იმოდენა წარმომადგენელთაგან, რამდენიც წევრია კრებულში.

§35. საოლქო კრება კანონიერია, თუ მასზედ გამოცხადდა ოლქის სამრევლოთა უმრავლესობის წარმომადგენელი.

§36. კრებას თავმჯდომარეობს ოლქის მთავარუხუცესი, ან მისი თანამემწე.

§37. საოლქო კრება არის ჩვეულებრივი, წელიწადში ერთხელ და არაჩვეულებრივი - საჭიროებისადაგვარად.

§38. საოლქო კრების კომპეტენციას ეკუთვნის ა) არჩევა დელეგატებისა საეპარქიო და პერიოდულ საეკლესიო კრებისათვის, და მთავარუხუცესისა და მისი თანამემწისა; ბ) ზრუნვა სამრევლოებში საეკლესიო ცხოვრების მოწესრიგებისა და წარმატებისათვის; გ) ზრუნვა ქერეთ-ობოლ-გაჭირებულთათვის, და საზოგადოდ საქველმოქმედო საქმის მოწყობა ოლქში; დ) მთავარუხუცესის ანგარიშის განხილვა; ე) შუამდგომლობის აღძვრა და მოსაზრებათა წარდგენა შესახებ ასლის სამრევლოების დაარსებისა, არსებულ სამრევლოთა გაყოფისა და შემცირებისა; ვ) სასყიდლის დაწინაშე მთავარუხუცესისათვის.

შენიშვნა: საოლქო კრების განჩინებანი წარედგინება საეპარქიო მთავრობას, რომელზედაც დამოკიდებულია მათი დამტკიცება.

სამრეწლო §39. სამრევლო არის ერთის სარწმუნოებრივ-ზნობრიობის მიზნით, ურთიერთის დახმარების აზრით, საეკლესიო მეურნეობით, საკუთარის მოძღვრის ხელმძღვანელობით, საერთო ტაძრის გარშემო შემოკრებილი და ეპისკოპოსზე კანონიურად დამოკიდებული მორწმუნეთა საზოგადოება.

შენიშვნა. სამრევლო იურიდიულ ზირს წარმოადგენს.

§40. სამრევლოს გახსნა არ შეიძლება, უკეთუ მორწმუნეთა რიცხვი იმდენად მცირეა, რომ საკუთარი ტაძრისა და კრებულის შენახვა არ შეუძლიათ. თვითეულ სამრევლოს უჭირავს განსაზღვრული ტერიტორია, რომლის საზღვრები შეიძლება შეიცვალოს სხვა სამრევლოებთან შეთანხმებით და სათანადო საეპარქიო მთავრობის ნებართვით.

მენიშენა 1. ქალაქებში სამრევლოთათვის ტერიტორიული პრინციპის დაცვა ხაველდებულ ან არის.

მენიშენა 2. როდესაც მორწმუნეს ერთი სამრევლოს ტერიტორიიდან მეორესში უხდება გადასვლა (მაგალ. ქალაქებში), მას შეუძლია, თუ მოისურვებს, წინანდელი სამრევლოს წევრად დარჩეს.

§41. მრევლად ითვლება ყოველი მორწმუნე, რომელიც განსაზღვრულს სამრევლოს ეკუთვნის, შეტანილია სამრევლო დაეთარში და მონაწილეობას იღებს ყველა ხარჯებში, რასაც სამრევლო ეწევა.

§42. ყოველ სამრევლოს აქვს თავისი საკუთრება, რასაც შეადგენენ სხვადასხვა სახელწოდებისა და დანიშნულების თანხები და მათი შემოსავალი, სანთლის მოგება, ტაძარში, სამრევლოში ან სხვაგან შეგროვილი შემოწირულობა, სასაფლაოს შემოსავალი, სამრევლო და საკრებულო ადგილმამული და მისი შემოსავალი, ყოველგვარი საგანმანათლებლო და საქველმოქმედო ხასიათის შემოწირულობა, საკრებულო სახლები, ტაძარი და მისი სამკაული, სასაფლაო და სხვა. ამ საკუთრებას სამრევლო განაგებს შესაფერ ორგანიზა საშუალებით.

მენიშენა 1. სამრევლოს შემოსავალი უნდა მოხმარდეს მხოლოდ საეკლესიო-სარწმუნოებრივ საჭიროებას, ადგილობრივი მღვდელმთავრის ნებართვით.

მენიშენა 2. ტაძარი არის მორწმუნეთა სამლოცველო შენობა, სამრევლო, საეკლესიო, სახელმწიფო ანუ კერძო ქველმოქმედთა ხარჯით აგებული. ერთსა და იმავე სამრევლოში შეიძლება იყოს ზედმიწევრული ტაძარი, რომელშიაც, თუ საჭიროება მოითხოვს და მოხსენრებელიც იქმნება, სრულდება უოველგვარი ღვთისმსახურება.

მენიშენა 3. მიცვლადებულთა დასამარხად სამრევლოს მიჩენილი აქვს ხაგანგუო ადგილი - სასაფლაო. სამრევლოს შეუძლია საფლავებისათვის განსაზღვრული ფასი დააწესოს, მხოლოდ ღარიბები უფასოდ უნდა იმარხებოდენ.

მენიშენა 4. ქალაქების საზოგადო სასაფლაოების მართვა-გამგეობა ექვემდებარება საქარქიო მთავრობას, რომელსაც ეკუთვნის სასაფლაოების განსიდევისაგან შემოსული ფულის გამოგებლობაც.

§43. როდესაც სამრევლო საბოლოოდ იხურება, მისი ქონება გადადის საქართველოს ეკლესიის კუთვნილებად; თუ ის სხვა სამრევლოს მიეწერა, იმისი ქონება უკანასკნელის კუთვნილებად იქცევა; ხოლო როდესაც სამრევლოს რომელიმე ნაწილი დამოუკიდებელ სამრევლოდ გამოიყოფა, იმას საერთო ქონებიდან მიეცემა დამკამყოფილება ძირითადის სამრევლოს გადაწყვეტილებისამებრ.

§44. სამრევლოს განაგებს საქარქიო მთავრობის ხელმძღვანელობის ქვეშე ეკლესიის წინამძღვარი, სამრევლო კრების და სამრევლო საბჭოს დახმარებით.

§45. სამრევლო კრებას შეადგენს ყველა მართლმადიდებელი ქალი და კაცი (არა უმცირეს 20-ის წლისა), რომელიც ამ სამრევლოს საბუთებში არიან ჩაწერილნი როგორც წვერნი სამრევლოსა.

§46. უფლება სამრევლო კრებაში მონაწილეობის მიღებისა გადამწყვეტის ხმით აქეთ ა) კრებულის წევრთ და ბ) ყველა სრულწლოვან მართლმადიდებელ ქალსა და კაცს (არა უმცირეს ოცის წლისა), რომელიც ამ სამრევლოს საბუთებში არიან ჩაწერილნი, როგორც წვერნი სამრევლოსა, გამონაკლისი აღნიშნულია ქვემოთ მუხლში.

§47. სამრევლო კრებაზე მონაწილეობის მიღების უფლება არ აქეთ იმ პირთ ა) რომელიც დაარღვევენ წესიერებას ტაძარში, აგრეთვე სამრევლო კრებაზე, ბ) რომელთაც არ შემოაქეთ სამრევლო გადასახადები (თუ ისინი სამრევლო კრების მიერ განთავისუფლებულნი არ არიან, როგორც ღარიბები, გადასახადისაგან), გ) რომელიც სამს უკანასკნელ წელიწადში არც ერთხელ არ ზიარებულან, დ)

რომელნიც ჯავრდაუწერელად ცხობრობენ მეუღლეებთან და ე) რომელთაც სამის წლისაზე მეტის ხნის შვილი ჰყავთ მოუნათლავი.

§48 კრება არის ჩვეულებრივი - წელიწადში ორჯელ და არანეულებრივი - საჭიროებისამებრ. სამრევლო კრებას იწვევს და თავმჯდომარეობს ეკლესიის წინამძღვარი. კრება უნდა მოწვეულ იქნას იმ შემთხვევაშიც, როცა ამას მიითხოვს არა უმცირეს სამრევლოს 20-ის სრულ-წლოვანის წევრისა; კრება კანონიერია, უკეთუ მასზე სამრევლოს მეკოპურთა წარმომადგენელთა 2/3 მაინც გამოცხადდება, ხოლო თუ კრება პირველ მოწვევაზე არ შესდგა, მეორედ იგი კანონიერია, რამდენი წევრიც უნდა გამოცხადდეს.

შენიშვნა: სხდომის მდივანს კრება თვითონ ირჩევს.

§49. სამრევლო კრების კომპეტენციას ეკუთვნის: ა) არჩევა კრებულისა და სამრევლო საბჭოს წევრებისა და მათი კანდიდატებისა, აგრეთვე სამრევლოს მოღალატისა (უწინდელი „მნათისა“); ბ) ეკლესიისა და კრებულის შენახვისათვის ზრუნვა; გ) სამართალში მიცემა სამრევლო საბჭოსის წევრებისა სამსახურის აღსრულების დროს უფლების აღმატებისა და ბოროტმოქმედებისათვის; დ) აღძვრა საქმისა საეპარქიო სასამართლოების წინაშე კრებულის წევრთა შესახებ მათი უთანადო მოქმედებისა და ცუდი ყოფაქცევებისათვის; ე) ზრუნვა ეკლესიის განშენებისა და კეთილმოწყობისათვის; ვ) ზრუნვა სამრევლოს სარწმუნოებრივ-ზნეობრივი სრულყოფისა და მის საგანმანათლებლო-საქველმოქმედო დაწესებულებათათვის; ზ) ზრუნვა საკრებულო სახლისა და სასაფლაოსათვის; თ) დანიშვნა სარევიზო კომისიის წევრებისა სამრევლო საბჭოს მოქმედებისა და ანგარიშის განსახილველად; თ) არსებულ სამრევლოს გაყოფის შესახებ შუამდგომლობის აღძვრა; ი) შუამდგომლობის აღძვრა უძრავ-მოძრავი ქონების შექენისა და განთვისების შესახებ; ია) აღება ისეთის სესხისა, რომელნიც სამრევლოს თვიურ შემოსავალს აღმატება; იბ) შუამდგომლობის აღძვრა ტაძრის კაპიტალურად გადაკეთების შესახებ, როცა ტრაპეზის აშლად საჭირო.

§50. სამრევლო კრების აღმასრულებელი ორგანო არის სამრევლო საბჭო, რომელიც შესდგება კრებულის ყველა წევრთა და არა უმცირეს ექვსისა და არა უმეტეს თორმეტის წევრისა, რომელთაც ირჩევს სამრევლო კრება სამი წლის ვადით. სამრევლო საბჭოს თავმჯდომარეობს ეკლესიის წინამძღვარი, ხოლო როცა იგი არ არის, მაშინ საბჭო თვითონ ირჩევს თავმჯდომარეს თვის შორის. საბჭოს სხდომები იმართება თვეში ერთხელ, ხოლო, თუ საჭიროება მიითხოვს, უფრო ხშირადაც. საქმეები სწავლება უბრალო ხმის უმეტესობით, ხოლო, როცა ხმები თანაბრად იყოფა, მაშინ ის აზრი უპირატესობს, რომელსაც თავმჯდომარე ემხრობა.

შენიშვნა 1. თუ სამრევლო კრებისა და საბჭოს განჩინება ეკლესიის წინამძღვარს მიანიხი საქმის საზიანოდ, მას შეუძლია განჩინების სისრულეში მოუვანის შეჩერება და მისი ადგილობრივ მღვდელმთავართან განსაჩივრება, - ამის შესახებ თავის აზრი წინამძღვარმა უნდა გამოსთქვას კრებაზედვე.

შენიშვნა 2. საბჭოს წევრად ირჩევა როგორც მამაკაცი, ისე დედაცა.

შენიშვნა 3. საბჭოს წევრად არ შეიძლება არჩეულ იქნას სამღვდლო ხარისხითგან განდგომილი, ან განკვეთილი.

§51. სამრევლო საბჭოს კომპეტენცია არის: ა) ეკლესიის უძრავ-მოძრავი ქონების მართვა-გამგეობა; ბ) ყოველგვარი სტატისტიკური ცნობის შეკრება, რასაც კი სამრევლოს მართვა-გამგეობისათვის აქვს რაიმე მნიშვნელობა; გ) აკრეფა საეკლესიო გადასახადისა მრევლში და მისი დანიშნულებისამებრ მოხმარება; დ) ზრუნვა ეკლესიისა და კრებულის შესანახ საშუალებათა გასაძლიერებლად;

ე) ზრუნვა ტაძრისა და ღვთისმსახურების კეთილ-მოწყობისათვის; ე) ზრუნვა ქერივობოლთა და გაჯორებულთათვის ქველმოქმედების წესით; ზ) აღძვრა საქმისა იმ პირთა წინააღმდეგ, რომელნიც ეკლესიასა და მორწმუნეთა სარწმუნოებრივს გრძობას შელახავენ; მ) წინასწარი დაიშუაება იმ საკითხებისა, რომელიც კრებამ უნდა განიხილოს; თ) გამგეობა სამრევლო სასაფლაოსი; ი) სამრევლო ქონებისა და თანხების ყოველთიური შემოწმება; ია) თავისი მოქმედების წლიური ანგარიშის შედგენა მთავარხუცესისა და სამრევლო კრებისათვის წარსადგენად.

შენიშვნა 1. სამრევლო საბჭოს აუცილებელი წევრია სამრევლოს მოღარე, რომელიც აწარმოებს წმიდა ხანთლის ოპერაციას, იღებს სამრევლო თანხებს და ინახავს საკრედიტო დაწესებულებებში, აწარმოებს შემოსავალ-გასავლის წიგნსა და ადგენს სამრევლოის შემოსავალ-გასავლის წლიურ ანგარიშს. მოღარეს ირჩევენ სამრევლო კრება სამი წლის ვადით.

შენიშვნა 2. სამრევლოს მოღარედ უნდა არჩეულ იქმნას უკუქველად მამა-კაცი და მახთანე ყურა-კითხვის მცოდნე.

§52. კრებულის კრებულის აუცილებელ წევრად ითვლებიან: მღვდელი და წიგნის-მკითხველი, ხოლო, სადაც შეიძლება, იქ სამრევლოს დიაკონიცა (მთავარი) მყოფს.

შენიშვნა 1. დიაკონი და წიგნის-მკითხველი არიან მხოლოდ თანამსახურნი მღვდლისა და უმისოდ არავითარი მღვდელმოქმედების შესრულება არ შეუძლიანთ სამრევლოში.

შენიშვნა 2. ერთსა და იმავე სამრევლოში ორი მღვდლის ყოფნა სასურველი არ არის; მაგრამ, თუ ამას მოითხოვს სამრევლოს სიდიდე და აუცილებელი საჭიროება, სამრევლოს მკუძლიათვის წინამძღვარს თანამეწმედ მორე მღვდელი მისცეს.

§53. არჩევნები კრებულის წევრთა ხდება შემდეგი წესით: ა) როცა რომელსამე სამრევლოში განთავისუფლდება კრებულის წევრის ადგილი, პირნი, რომელთაც სურთ დაიჯირონ ეს ადგილი, ერთის თვის განმავლობაში მის განთავისუფლებითგან, წარგზავნიან თხოვნებს საეპარქიო მთავრობასთან ყველა საჭირო მოწმობათა დართეთით; ბ) საეპარქიო მთავრობა აკრებს ცნობებს ყველა იმ პირთა შესახებ, რომელთაც შეიტანეს თხოვნა და აქვს მსჯელობა წარმოდგენილ კანდიდატებზე; გ) მღვდელთმთავრის მიერ ღირსეულ კანდიდატებად ცნობილ პირთა სია, ყველა ცნობების დართეთით თვითიველ კანდიდატზე, წარგზავნება სამრევლო საბჭოს კენჭის საყრელად სამრევლო კრებაზე; დ) სამრევლო კრება მოიწვევა არა უგვიანეს ორის კვირისა კანდიდატთა სიის მიღებითგან. დრო სამრევლო კრების დანიშნისა ეცნობება საოლქოს მთავარხუცესს, რომელიც ან პირდად ეწერება კრებას, ან წარგზავნის თავის წარმომადგენელს; ე) არჩევნები ხდება ფარული სხის მიცემით; ვ) თვითიველ კანდიდატს კენჭი ეყრება ცალ-ცალკე; ზ) არჩევნების დასრულებისას სდგება აქტი, შესაფერი დამოწმებით; მ) ეპარქიის მღვდელთმთავარი ამტკიცებს იმ კანდიდატს, რომელმაც მიიღო ხმების უმეტესობა, მაგრამ არა უმცირეს დამსწრეთა ნახევრისა.

შენიშვნა: იმ პირის სახელი, რომელიც იყადრებს სამრევლოში ავტოტაციის გაწევას, მოხსნილი იქნება კანდიდატთა სიითგან.

§54. სამრევლო, რომელიც ორი თვის განმავლობაში დღითგან კანდიდატთა სიის მიღებისა არ აირჩევს კრებულის თავისუფალ ადგილზე კანდიდატს, ეპარგავს საარჩევნო უფლებას, და იმ ადგილზე კრებულის წევრი დაინიშნება საეპარქიო მთავრობის მიერ.

§55. თუ სამრევლოს სურს, რომ გახსნილ ვაკანსიაზე კრებულის წევრი დანიშნოს საეპარქიო საბჭოს მთავრობამ, ამის თაობაზე სამრევლოს დადგენილება ეცნობება ეპარქიის მღვდელთმთავარს ერთის თვის განმავლობაში დღითგან ვაკანსიის გახსნისა.

შენიშვნა: თუ სამრევლო არაეინ ითხოვა, კრებულის წევრი ინიშნება ეპარქიის მღვდელთმთავრის მიერ.

§56. მღვდელი. მღვდელი ვალდებულია: ა) მუდამ თავის მრევლში ცხოვრობდეს და სამრევლო არ დასტოვოს, განსაკუთრებით როცა იქ რაიმე მორალური სენი გაჩნდება და როცა სამრევლოს განსაცდელი რამ მოვიდეს; ბ) განსაკუთრებულ თვალყურს ადევნებდეს საკუთარს ყოფაქცევას, როგორც საზოგადოებაში, ისე თავის სახლში; გ) აასრულოს საზოგადოებრივი ღვთისმსახურება დაწესებულ დროს; დ) მრევლის მოთხოვნილებებისამებრ აასრულოს საჭირო მღვდელმოქმედება; ე) თვალყური ადევნოს ტაძრისა და საღვთისმსახურო საგნების სისუფთავესა და კეთილშეინერებას; ე) თვალყური ადევნოს მრევლში საეკლესიო დისციპლინისა და ზნეობის დაცვას; ზ) როცა სამსახურის დროს ამა თუ იმ საკითხის შესახებ ეჭვი დაებადება, მოვალეა ახსნა-განმარტებისათვის მთავარხუცესს და საეპარქიო მთავრობას მიამართოს; მ) მის უპირველეს მოვალეობას შეადგენს ეკლესიაში ქადაგება და საზოგადოდ სწავლა-მომძღვრება; თ) მღვდელი მოვალეა ღვთისმსახურების დროს კათოლიკოსისა და თავისი ეპისკოპოსის სახელი მოიხსენიოს; ი) აგრეთვე მოვალეა კრებულის სხვა წევრთა საშუალებით საეკლესიო საბუთები აწარმოოს; ია) თავის სამრევლოში მღვდელს უფლება აქვს სხა მღვდელს რომლისაზე მღვდელმოქმედების შესრულების ნება არ მისცეს.

§57. სამღვდლო და საღვთისმსახურებო კანდიდატი უნდა იყოს კანონიურად სრულწლოვანი, ხოლო წიგნისმკითხველად შეიძლება უფრო ახალგაზრდაც აირჩეს. ფიზიკურად სამღვდლო და საღვთისმსახურებო კანდიდატი უნდა აკმაყოფილებდეს საეკლესიო კანონების მოთხოვნილებებს. სამღვდლო კანდიდატი უნდა აქონდეს მძლეობილი საშუალო საზოგადო განათლება და ყოველ შემთხვევაში არა უმცირეს სრული პროგიმნაზიული განათლებისა. ამავე მოთხოვნილებას უნდა აკმაყოფილებდენ, შეძლებისდაგვარად, საღვთისმსახურებო კანდიდატები და წიგნისმკითხველნიც, რომელთაც უნდა იცოდნენ ღვთისმსახურების წესები და საეკლესიო საბუთების წარმოება, რაც წინდაწინვე (არჩევამდე) უნდა იყოს შემოწმებული რომელსაზე საეპარქიო მთავრობისაგან.

შენიშვნა. წიგნისმკითხველად შეიძლება არჩეულ იქნეს მხოლოდ მამაკაცი.

საეკლესიო სამართალი §58. საქართველოს ეკლესიის სამართალს ექვემდებარება ამა ეკლესიის ყველა წევრი ისეთ საქმეებში საეკლესიო სწავლა-მომძღვრებისა, ზნეობრივ ცხოვრებისა, საეკლესიო წყობილებისა და საეკლესიო სამსახურის წინააღმდეგ, რომელთათვისაც საეკლესიო კანონით დადგენილია განსაზღვრული სასჯელი ანუ ზომები ზღვევისა და გასწორებისა.

§59. საეკლესიო სამართალი ეპარქიაში განცალკევებულია საეკლესიო მართვა-გამგეობისაგან და შესდგება საეპარქიო სასამართლოსაგან.

§60. განსაკუთრებული ინსტიტუტი საქმის გამოძიებისა არ არსებობს, არამედ სასამართლო თვითონ ირჩევს გამოძიებელს თვითველ შემთხვევაში. არ არსებობს არც ბრალმდებლის თანამდებობა, არამედ სასამართლოს ერთ-ერთ წევრს მიენდობა საბრალდებო ოქმის შედგენა და მოხსენება; ეს წევრი შემდეგ მონაწილეობას აღარ იღებს განაჩენის გამოტანაში.

შენიშვნა 1. ბრალდებულს ნება აქვს სასამართლოში დამცველი (ვეჭილი) დაიხმაროს, მაგრამ თვით სასამართლოსთან დამცველის ინსტიტუტი არ არსებობს.

შენიშვნა 2. მხარეები გამოიწვევიან საგანგებო უწყებებით, რომლებიც ვეზავენა მათ ადგილობრივ (სადაც სცხოვრობენ) და უნდა ჩაბარდეს არა უგვიანეს ერთი კვირისა სსდომისათვის დანიშნულ დღეზე. უწყებაში ნაჩვენები უნდა იყოს სასამართლოს მისამართიც.

§61. საეკლესიო სასამართლო დახურული არ არის, საქმის გარჩევას გარეშენიც ესწრებიან. განჩინებას სასამართლოს წევრები დაადგენენ თავისი შინაგანის დარწმუნების თანახმად, მხოლოდ მას შემდეგ, როცა შემოწმებულ იქმნება სასამართლოში წარმოდგენილი საბუთები.

§62. ყოველი საქმე არსებითად გადაწყდება ორს ინსტანციაში და მესამე ინსტანცია იქნება საკასაციო. პერიოდული საეკლესიო კრების განჩინებანი კი საბოლოოა, თუნდაც იქ საქმე პირველის ინსტანციით წყდებოდეს.

სამპარტიო სასამართლო §63. საეპარქიო სასამართლო შესდგება 5 წევრისაგან, რომელთაც ირჩევს საეპარქიო კრება სამი წლის ვადით.

შენიშვნა 1. თავმჯდომარე უჭკუელად სამღვდლო ჰირი უნდა იყოს; დანარჩენ წევრთა და კანდიდატთა ნახევარი სამღვდლო ჰირი უნდა იყვნენ. თავმჯდომარე აღირჩევის სასამართლოს წევრთა მიერ თვის შორის.

შენიშვნა 2. სასამართლოს წევრებად არ შეიძლება არჩეულ იქმნენ მღვდლის ხარისხითგან განდგომილი, ან განკვეთილი და არც ისეთი ჰირი, რომელთაც სასამართლოს მიერ შესწავლილი ან ჩამორთმეული აქვს საზოგადო კრებაზე დახწრების უფლება, ან არ ზიარებულან უკანასკნელი სამის წლის განმავლობაში ერთხელ მაინც.

შენიშვნა 3. სასამართლოდან ვახული წევრი შეიძლება ხელმოურედ არჩეულ იქმნეს. - სასამართლოს წევრებთან ერთად საეპარქიო კრება ირჩევს მათ კანდიდატებსაც.

§64. საეპარქიო სასამართლოს ექვემდებარებიან: ა) დანაშაულობანი, რომელთათვისაც საეკლესიო კანონით დადგენილია უშპიმესი ზომები; მღვდელმოქმედების შესრულების აკრძალვა, სამსახურიდან გადაყენება; ბ) განქორწინების საქმე.

§65. სასამართლოს განჩინება წარედგინება ეპარქიის მღვდელთმთავარს, რომელზედაც დამოკიდებულია მისი დამტკიცება.

შენიშვნა. საეპარქიო სასამართლოს განჩინებით უკმაყოფილოთ შეუძლიათ განახანიფონ საქმე საკათალიკო საბჭოში.

შუნანასი სამკლსიო სამართალი §66. მუდმივ კრებას, ანუ საკათალიკო საბჭოს შეუძლია ზოგიერთი საქმე, საბოლოო მსჯავრის დასადასტურებლად, გამონაკლისის სახედ, წარუდგინოს პერიოდულ საეკლესიო კრებას.

§67. კათოლიკო-პატრიარქის გასამართლება შედის პერიოდულ საეკლესიო კრების კომპეტენციაში.

§68. საკათალიკო საბჭოს განჩინებით უკმაყოფილოს შეუძლია გადაიტანოს კასაციის წესით საქმე პერიოდულ საეკლესიო კრებაში.

შენიშვნა. განქორწინების საქმეებს საბოლოოდ სწევატს მუდმივი კრება - საკათალიკო საბჭო.

გამობეჭდილია წიგნიდან „საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობა“, 1920

13. საპართევლოს ეკლესიის IV კრების მიერ (21-27 ივნისი, 1927 წ.) გამოცემული „ღეგულება“

პატრიარქ წმიდა ამბროსი ხელაიას გარდაცვალების შემდეგ კომუნისტური ხელისუფლების მიმართ ლოიალურად განწყობილ სამღვდელოებას საშუალება მიეცა განეხორციელებინა მკვეთრი შემობრუნება სახელმწიფოსთან დამოკიდებულებაში. მიტროპოლიტმა ქრისტეფორე ციციქიშვილმა, „რევოლუციურად“ განწყობილი ფრთის ლიდერმა ეკლესიას შეუტყვალა კომუნისტურ სახელმწიფოსთან დამოკიდებულების კურსი. ჯერ კიდევ რუსეთის პირველი რევოლუციის წლებში მღვდელი ქრისტეფორე ციციქიშვილი მოითხოვდა ეკლესიაში „რეფორმის გატარებას და მის დაახლოებას ცხოვრებასთან“. მაგალითად, 1905-6 წლებში იგი მოითხოვდა უფლება მისცემოდათ მღვდლებს ეკლესიის გარეთ ეტარებინათ საერო ტანისამოსი, მისცემოდათ ქვრივ მღვდლებს ცოლის შერთვის ნება და არ ყოფილიყო სავალდებულო კურთხევამდე ცოლის შერთვა¹ და სხვ. ეკლესიამ არ მიიღო ასეთი რეფორმა.

1927 წელს, როგორც ადრე, საქართველოს საპატრიარქო შედგებოდა 15 ეპარქიისაგან. მათ შორის თავისუფალი იყო 6, ეპარქიებს მართავდა 9 მღვდელმთავარი, მათ შორის კათოლიკოს-პატრიარქი ქრისტეფორე იყო იმავედროულად დროებითი მმართველი ბათომ-შემოქმედისა, ქუთათელ-გენათელი მიტროპოლიტი დავითი - ჭყონდიდის ეპარქიის, ნინოწმიდელი ეპისკოპოსი ეფრემი დროებით მართავდა ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიას. მათ გარდა ეპარქიებს მართავდნენ მანგლელი მიტროპოლიტი კალისტრატე, ურბნელი ეპისკოპოსი სიმეონი, წილკნელი ეპისკოპოსი - პავლე ჯაფარიძე, ალავერდელი ეპისკოპოსი მელქისედეკი, ბოდბელი ეპისკოპოსი სტეფანე, მარგველი ეპისკოპოსი ვარლამი. ყველამ ამათ ხელი მოაწერეს IV საეკლესიო კრების მიერ 24 ივნისს მიღებულ დადგენილებას - „საქართველოს მართლმადიდებლურ ეკლესიაში ახალი სტილის კალენდრის შემოღების შესახებ“, რომელშიც კერძოდ ნათქვამია - „ვაცხადებ სამღვდელოებისა და მორწმუნე ერის საყურადღებოდ: ახალი სტილის კალენდარი შემოღებულ იქნას საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში ამა 1927 წლის ნოემბრის 27-დან (ძველი სტილის 14-დან). ყველა უძრავი დღესასწაულები და წმიდათა ხსენება გადახდილ იქნას ახალი სტილის კალენდრით, ანუ სწორედ იმ რიცხვებში, როგორც უწევნებენ საეკლესიო წიგნები“². აღდგომისა და მასზე დამოკიდებული მოძრავი დღეების ხსენებანი უნდა დარჩენილიყო ისევე, როგორც იქამდე დღესასწაულობდა მართლმადიდებელი ეკლესია. კრება ავალებდა ყველა საეკლესიო

პირს შეესრულებინათ ეს განკარგულება. IV კრების ეს დადგენილება გამოცემულია 1927 წლის 12 ოქტომბერს. აღნიშნულ დადგენილებას კრებამ საფუძვლად დაუდო კონსტანტინოპოლის პატრიარქის ბასილისა და მისი წმიდა სინოდის 1927 წლის 17 თებერვლის ეპისტოლე, რომლითაც მსოფლიო საპატრიარქო აცხადებდა მსოფლიო მართლმადიდებელი ეკლესიის გადასვლას ახალ სტილზე. 1923 წელს კონსტანტინოპოლში სინოდიკონის დარბაზში მოწვეულ „ყველა მართლმადიდებელი ეკლესიის“ კრების ძალით¹, რომლის მიერაც „1924 წელს შემოღებულ იქნა შესწორებული კალენდარი ყოველმხრივ კანონიკურად“. „არასოდეს, არც ერთ კრებას, მსოფლიოს თუ ადგილობრივს არ მიუწნევია კალენდარი ღოგმატურ და ძირითად საეკლესიო კანონიკურ დადგენილებათა ხასიათისა“². როგორც ცნობილია, მთელმა ეკლესიამ და საერთოდ ხალხმა არ მიიღო ეკლესიაში ახალი სტილის კალენდარი.

1928 წლის საეკლესიო კალენდარში არის განმარტება თუ რა იყო კალენდარული ცვლილების მიზეზები - პარაგრაფში - „ძველისა და ახალი სტილის შესახებ“. მიუხედავად ამისა, როგორც ითქვა, მორწმუნე მრევლმა და მთელმა ეკლესიამ არ მიიღო ასეთი კალენდარი.

IV საეკლესიო კრება მუშაობას შეუდგა 1927 21 ივნისს. სხდომები სიონში ტარდებოდა და დასრულდა 27 ივნისს. კრებამ განიხილა საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება, მიიღო დეკლარაცია საბჭოთა ხელისუფლებისადმი. კრებამ მოითხოვა ეკლესიას გამოენახა „მასთან საერთო ენა, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ყოველგვარი გაუგებრობა“. ამასთანავე, კრებამ საჭიროდ მიიჩნია გამოქმენილიყო საშუალებები 1923 წლის 18 იანვრის მთავრობის დადგენილების („ეკლესიის სახელმწიფოდან გამოყოფის“ შესახებ) ცხოვრებაში გასატარებლად. კრებამ აირჩია ახალი კათალიკოზ-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე III (ციციქიშვილი). კრებამ უარყოფითად შეაფასა საკათალიკოზო საბჭოს მუშაობა. მიიჩნია, რომ მისი როლი განუზომლად იყო გაზრდილი, კერძოდ კი მმართველ მღვდელმთავართა უკითხავად წყვეტად უმთავრეს საეკლესიო საკითხებს, დაიგმო მისი ანტისაბჭოთა პოლიტიკა. შესაბამისად ახალმა დებულებამ ასახა კრების სულისკვეთება, საკათალიკოზო საბჭო გაუქმდა და მის ნაცვლად შემოღებულ იქნა „საკათალიკოზო სინოდი“, ყველა მმართველი მღვდელმთავრის და ექვსი სხვა პირის წევრობით³. კრებამ დაამტკიცა ეკლესიის მართვა-გამგეობის ახალი დებულება.

დეკლარაცია

საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობისათვის

დეკლარაცია ესე მიღებულია და დამტკიცებული სრულიად საქართველოს საეკლესიო IV კრების მიერ 1927 წლის, ივნისის 21-27.

წ1. მართვა-გამგეობის მხრივ საქართველოს ეკლესია განიყოფება ეპარქიებად, ეპარქიები - ოლქებად, ხოლო ოლქები სამრევლოებად.

წ2. საქართველოს ეკლესიაში შემდეგი ეპარქიებია:

ა) მცხეთა-ტფილისისა, რომლის მწყემსთმთავარი არის მთავარეპისკოპოსი მცხეთისა და ტფილისისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი. სამწყსო: საქართველოს ეკლესიის წმ. დედა ქალაქი მცხეთა, ტფილისი და გარე კახეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიების: მცხეთისა, ტფილისისა, რუსთავისა, კაწარეთისა და ნინოწმინდისა), რასაც შეიცავს ეხლანდელი მცხეთა და ნაწილი ტფილისის მაზრისა. კათედრა ეპარქიისა არის მცხეთაში (სვეტიცხოველში), ხოლო კათოლიკოსის რეზიდენცია-ტფილისში.

შენიშვნა 1. კათოლიკოს-პატრიარქის სამწყსოს შეადგენს საქართველოს ეკლესიის წევრი, მცხოვრები საკათოლიკოსო გარეთ ისეთ ქვეყნებში, სადაც მართლმადიდებელი ეპისკოპოსი არ არის.

შენიშვნა 2. როდესაც კათოლიკოს-პატრიარქი ვარდაიცვლება, ან მიიმე ვადამოფობისა და სხვა მიზეზთა გამო მოკლებული იქნება სამწყსოებს, გაუწიოს ხელმძღვანელობა საეკლესიო მართვა-გამგეობას, სინოდი გამოიწვევს ერთ-ერთ მღვდელთმთავარს, დანიშნავს მას კათოლიკოს-პატრიარქის თანამოსაუდრედ; მოსაუდრეობა უქმდება, როდესაც კათოლიკოს-პატრიარქი თავის ადგილზეა.

შენიშვნა 3. ქორეპისკოპოსი შეიძლება ჰევედეს მხოლოდ კათოლიკოს-პატრიარქს. ქორეპისკოპოსის კანდიდატურას წამოაყენებს კათოლიკოს-პატრიარქი, ხოლო მისი წოდება დამოკიდებულია მღვდელთ-მთავართა კრებულზე, ქორეპისკოპოსი წევრია სინოდისა.

ბ) წილკისა. სამწყსო: ორისავე არაგვის, ქსან-ღებურის ხეობა, გარე ქართლი, საგურამო და ფშავეხესურეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა წილკისისა, ნაწილი სამთავისისა და სამთავროსის), რასაც შეიცავს ეხლანდელი დუშეთის მაზრა და ნაწილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქისა. კათედრა მღვდელთმთავრისა წილკანში, რეზიდენცია დროებით სვეტიცხოველთან; პატივი მღვდელთმთავრისა „წილკნელი ეპისკოპოსი“.

ბ) მანგლისისა. სამწყსო: საბარათიანო (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: მანგლისისა და წინწყაროსის), რასაც შეიცავს ეხლანდელი ტფილისის მაზრის დასავლეთის ნაწილი: წყნეთი-თელეთის ხაზიდან - თეთრი წყარო-მანგლისის ხაზამდე. კათედრა მანგლისში, რეზიდენცია ტფილისში. პატივი მწყემსთ-მთავრისა „მანგლელი ეპისკოპოსი“.

გ) აგარა-წილკისა, ანუ ახტალა-პენტელითარისა (ბეშტაშენის) (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: წალკისა, დმანისისა, ბოლნისისა და აგარაკისა), რასაც შეიცავს ეხლანდელი ტფილისის მაზრის დასავლეთის ნაწილი, თეთრ წყარო-მანგლისის ხაზიდან. ბორჩალოს და ლორი-ბამბაკის მაზრები. კათედრა ახტალაში (აგარაკი), რეზიდენცია ტფილისში, პატივი მღვდელთ-მთავრისა: ახტალა-პენტელითარის (ბეშტაშენის) ეპისკოპოსი“.

პ) ალავერდის. სამწყსო: შიდა კახეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ალავერდისა, ნეკრესისა და ხარჭაშენის), რასაც შეიცავს ეხლანდელი თელავის მაზრა და ყოფილი თიანეთის მაზრის ნაწილი ხარჭოშოს უბნის მიმატებით და ამათ გარდა ღიდოეთ-ღურბუკეთი, მიწერილი თერგისა და დაღესტნის მხარეებზე. კათედრა - ალავერდში, რეზიდენცია ქალ. თელავში, პატივი მღვდელთ-მთაერისა: „ალავერდელი ეპისკოპოსი“ (ანუ აბბა ალავერდელი).

ე) ზოდბის. სამწყსო: პერეთი, რანი, შაქი და წუკეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ზოდბისა, ჭერემისა, გიშისა და ხორნაბუჯისა), რასაც შეიცავს ეხლანდელი მაზრები და ოლქები - სიღნაღისა, ზაქათალისა, სამურისა, ნუხისა, არეშისა, განჯისა და ყაზახისა. კათედრა - ზოდბეში. რეზიდენცია მღვდელთ-მთაერისა - ქალ. სიღნაღში, პატივი მღვდელთ-მთაერის: „ზოდბელი ეპისკოპოსი“.

ზ) ურბნის. სამწყსო: შიდა ქართლი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ურბნისის, რუისის, ნიქოზისა, ნაწილი სამთავისისა და სამთავროსი), რასაც შეიცავს ეხლანდელი გორის მაზრა, გარდა ბორჯომის ხეობისა, და ამას გარდა დვალეთი, მიწერილი თერგის მხარეზე. კათედრა - ურბნისში, რეზიდენცია მღვდელთ-მთაერისა ქალ. გორში. მღვდელთ-მთაერის პატივი: „ურბნელი ეპისკოპოსი“.

თ) აწყურის. სამწყსო: სამცხე-ჯავახეთი და ზემო სომხეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: აწყურისა, წურწყაბისა, კუმურდოსი, ვრუშეთის, დადაშენის, წყაროს-თავის, ანისის, კარისა და ალაშქერტისა), რასაც შეადგენს ეხლანდელი ახალციხის მაზრა - ბორჯომის ხეობის მომატებით, ახალქალაქის მაზრა, არტანუხის ოლქი, ყარსის ოლქი, ყაღსუანის ოლქი, გუმბრის მაზრა, ბასიანი და ალაშქერტი. კათედრა მღვდელთ-მთაერისა - აწყურში (დროებით ზარზმაში), რეზიდენცია ქალ. ახალციხეში. მღვდელთ-მთაერის პატივი - „მაცყვერელი ეპისკოპოსი“.

თ) ზარეკის. სამწყსო: ზემო იმერეთი (ტერიტორია - ნაწილი გაენათის ძველი ეპარქიისა), - ეხლანდელი შორაპნის მაზრა. კათედრა მღვდელთ-მთაერისა - არგვეთში, რეზიდენცია საჩხერეში. მღვდელთ-მთაერის პატივი: „მარგველი ეპისკოპოსი“.

ი) ქუთაის-გენათის. სამწყსო: ქვემო-იმერეთი და ოკრიბა (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ქუთაისისა, ხონისა და ნაწილი გაენათისა), რასაც შეადგენს ეხლანდელი ქუთაისის მაზრა. კათედრა - ქუთაისში და მწყემსთ-მთაერის რეზიდენცია იქვე. მწყემსთ-მთაერის პატივი არის - „ქუთათელ-გენათელი ეპისკოპოსი“.

ია) ნიკორწმინდის. სამწყსო: რაჭა (ტერიტორია ნიკორწმინდის ძველი ეპარქიისა), ეხლანდელი რაჭის მაზრა. კათედრა ნიკორწმინდაში, რეზიდენცია მღვდელთ-მთაერისა - ონში. პატივი მღვდელთ-მთაერისა: „ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი“.

იბ) ცაგერის. სამწყსო: ლეჩხუმ-სვანეთი (ტერიტორია - ცაგერის ძველი ეპარქიისა), - ეხლანდელი ლეჩხუმის მაზრა, კათედრა ცაგერში. მღვდელთ-მთაერის რეზიდენცია - იქვე. პატივი მღვდელთ-მთაერისა: „ცაგერელი ეპისკოპოსი“.

იგ) ჭყონდიდის. სამწყსო: ოდიში (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ჭყონდიდისა, ცაიშისა და წალენჯიხისა), - ეხლანდელი თელავისა და ზუგდიდის მაზრები. კათედრა მწყემსთ-მთაერისა - მარტვილში, რეზიდენცია - ქ. ფოთში. პატივი მწყემსთ-მთაერისა არის - „ჭყონდიდელი ეპისკოპოსი“.

იდ) ბათო-მუშქელის. სამწყსო: გურია, ტაო-კლარჯეთი და ჭანეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიების: ხინოწმინდისა - იმავე ბათუმის, შემოქმედისა, ჯუმათისა, სატრაფელასი, ტბეთისა, ანჩისა, იშხანისა და ბანისა), რასაც შეიცავს საქართველოს რესპუბლიკის სამხრეთურებში - ეხლანდელი ოზურგეთის მაზრა და აჭარისტანის ავტონომიური საბჭოთა რესპუბლიკა, ხოლო ოსმალეთის საზღვრებში ოლქები:

ართონისა, ოლთისისა, თორთომისა, კისკიმისა, ისპირსი, რიგესი, ათინასი და სოფასი. კათედრა მღვდელთ-მთავრისა - ქ.ბათომში და რეზიდენცია იქვე. პატივი მღვდელმთავრისა: „ბათომელ-შემოქმედელი ეპისკოპოსი“.

ი) ცხუმ-აფხაზეთისა (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: დრანდისა - იმავე ცხუმისა, ბედისა, მოქეისა და ბიჭვინთისა), ეხლანდელი აფხაზეთის საბჭოთა ავტონომიური რესპუბლიკა და ზუგდიდის მაზრის ნაწილი მდინარე ინგურის დასავლეთით. კათედრა მღვდელთ-მთავრისა ცხუმში (სოხუმში), რეზიდენცია - იქვე. მღვდელთ-მთავრის პატივი არის - „ცხუმ-აფხაზეთის ეპისკოპოსი“.

შენიშვნა 4. მიტროპოლიტები ჰატივით ეპისკოპოზებზე მაღლა დგანან. მწვემსთავარი ჰატივებულ იქმნებიან ქიროკონიის უზუყვსობის მიხედვით.

შენიშვნა 5. ამ ზიის შეცვლა და შეესება სრულიად საქართველოს ეკლესიის კრების კომპეტენციას ეკუთვნის.

მთავარი ბამბეობა §3. საქართველოს ეკლესიას განაგებს ზაქელესიო კრება, რომელზედაც წარმოგზავნიან წარმომადგენელი თითოეული ეპარქიიდან ოთხ-ოთხი; ამას გარდა ქალაქები წარმოგზავნიან: ტფილისი - 12, ქუთაისი, ცხუმში, ბათომი, ფოთი, გორი, თელავი, სიღნაღი, ახალციხე, ოზურგეთი, ლიუქსემბურგი ორ-ორს, ცხუმ-აფხაზეთი, წალკის და ბათომ-შემოქმედის ეპარქიების ბერძენთა ეკლესიები და რუსთა - ორ-ორს. საეკლესიო კრების წევრებად ითვლებიან ყველა მმართველი მღვდელთ-მთავარი, კათოლიკოზ-პატრიარქის ქორეპისკოპოსი და საქართველოს საკათალიკოზო სინოდის წევრები.

შენიშვნა 1. ეპარქიებისაგან და ქალაქებისაგან წარმოგზავნილ წარმომადგენელთაგან ნახევარი აუცილებლად სასულიერო ჰირნი უნდა იყვნენ.

შენიშვნა 2. ავადმყოფობის დროს მღვდელთ-მთავარს უფლება აქვს წარგზავნოს კრებაზედ თავისი წარმომადგენელი.

შენიშვნა 3. დელეგატად არ შეიძლება არჩეულ იქმნეს მღვდლის ხარისხისაგან განდგომილ ან განკვეთილი.

§4. სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებას თავმჯდომარეობს კათოლიკოზი, ხოლო, როცა იგი არ არის, მისი მოსაყდრე კრება ირჩევს პრეზიდიუმის დანარჩენ წევრებს და მდივნებს. კრება არის პერიოდული სამ წელიწადში ერთხელ, და მუდმივი საკათოლიკოზო სინოდის სახით. პერიოდულ კრებას იწვევს საკათოლიკოზო სინოდი. კრება კანონიერია, თუ მოწვეულთა მესამედი მანძი გამოცხადდება.

შენიშვნა. არა ჩვეულებრივი კრება მოიწვევა საჭიროების მიხედვით.

§5. საქართველოს ეკლესიის პერიოდული კრების კომპეტენციას ექვემდებარება: ა) ადგილობრივი საეკლესიო კანონმდებლობა; ბ) უზენაესი საეკლესიო სამართალი; გ) საბოლოოდ გარჩევა და გადაწყვეტა იმ საქმეებისა, რომელთაც მას საკათოლიკოზო სინოდი წარუდგენს; დ) არჩევა საკათოლიკოზო სინოდისა, ანუ მუდმივი კრების წევრებისა და მათი კანდიდატებისა; ე) ძველი კათედრების აღდგენა, ახალი ეპარქიების გახსნა ან არსებულ ეპარქიათა დახურვა და საზღვრების გამოჯენა; ვ) ზრუნვა სასულიერო სასწავლებლებელთა დაარსებისა და ნითიერად უზრუნველყოფისათვის.

§6. მუდმივი კრება, საკათოლიკოზო სინოდი შესდგება ყველა მმართველ მღვდელთ-მთავართაგან, კათოლიკოზ-პატრიარქის ქორეპისკოპოსისა და ექვსი წევრისაგან. სინოდის წევრები და მათი ექვსი კანდიდატი აღირჩევიან საეკლესიო კრების მიერ, როგორც დელეგატთა, ისე არა დელეგატთაგან. ნახევარი არჩეული წევრებისა და მათი კანდიდატებისა უთუოდ სამღვდლო პირნი უნდა იყვნენ.

შენიშვნა: სინოდი ჰასუსისმგებელია საეკლესიო კრების წინაშე.

§7. სინოდის წევრნი, აგრეთვე მათი კანდიდატები აღირჩევიან საეკლესიო კრების მიერ სამის წლის ვადით და შეუძლიანთ ხელ-ახალა არჩეულ იქმნენ. სინოდს თავმჯდომარეობს კათოლიკოზ-პატრიარქი, ხოლო როცა არ არის, მისი მოსაყდრე და თუ მოსაყდრეც არ არის დამსწრე სუუცესი მღვდელთ-მთავარი. საკათოლიკოზო სინოდის კრებებზე წელიწადში ორჯელ: ღიღმარხვის მესამე კვირაში და შემოდგომაზე მოიწვევიან ყველა მღვდელ-მთავრები (მმართველნი და ქორეპისკოპოზნი), რომელთა თანამონაწილეობით სწყდება საყურადღებო საკითხები.

შენიშვნა 1. ასეთ კრებებს შეუძლიანთ გადახინჯოს საკათოლიკოზო სინოდის ჩვეულებრივი შემადგენლობის მიერ გადაწვეტილი საქმენი ახალი დაგენილების გამოსატანად, თუ ისინი განსაჩივრებული იქმნებან.

შენიშვნა 2. მღვდელთ-მთავრის დაუსწრებლად საკათოლიკოზო სინოდის კრება არ ხდება.

შენიშვნა 3. ადგილობრივ მღვდელთმთავარს შეუძლია წამოიყვანოს სინოდის სხდომაზე სათანადოდ მომზადებული ჰირი თავის ეპარქიის საჭირბოროტო და მნიშვნელოვან საკითხების გარჩევის დროს მონაწილეობის მისაღებად სათათბირო ხმით.

შენიშვნა 4. თუ რაიმე მიზეზისა გამო სინოდის წევრმა თავი განაება სამსახურს და კანდიდატებზე უარს იტყვიან წევრობაზე, სინოდის ჰლენუმს ან ჩვეულებრივ შემადგენლობას ეძლევა ნება მოიწვიოს სათანადოდ მომზადებული ჰირი, კოპტატიის წესით.

§8. სინოდის სხდომა კანონიერი, თუ მას დაესწრება თავმჯდომარე და ტფილისში მცხოვრებ წევრთა ნახევარი.

§9. სინოდში საკითხი უბრალო ხმის უმეტესობით სწყდება, ხოლო როცა ხმები თანაბრად იყოფა, მაშინ ის აზრი უპირატესობს, რომელსაც თავმჯდომარე უმხრობა.

§10. საბჭოს წევრთ არა აქვთ უფლება თავი შეიკავონ ხმის მიცემისაგან.

§11. თუ რომელიმე წევრი მოისურვებს კერძო აზრის შეტანას, მოვალეა გამოსთქვას იგი თვით სხდომაზედ, და არა უგვიანეს სამის დღისა წარუდგინოს წერილობით სხდომის თავმჯდომარეს, ჟურნალში შესატანად, ანუ დასართუვლად.

§12. საქმეების განხილვის რიგს აწესებს თავმჯდომარე.

§13. საკითხის აღძვრის უფლება აქვს სინოდის ყველა წევრს; ამ უფლების განსახორციელებლად საჭიროა წერილობითი განცხადების შეტანა კათოლიკოზ-პატრიარქის საშუალებით, რომელიც მოვალეა აღნიშნული განცხადება გადასცეს განსახილველად სინოდის უახლოეს კრებას.

§14. კათოლიკოზ-პატრიარქს არ აქვს უფლება მოხსნას თავის განკარგულებით საკითხი რიგისაგან, ხელი შეუშალოს განჩინების გამოტანას დასმულ საკითხზე, ან შეაჩეროს განჩინების სისრულეში მოყვანა, თუ თავის დროზე არ განუცხადებია პროტესტი.

§14. კათოლიკოზ-პატრიარქს, თუ დაინახავს, რომ სინოდის მიერ გამოტანილი განჩინება მავნებელი და საზიანოა სარწმუნოებრივ-ზნეობრივი მხრით ეკლესიის კეთილდღეობისათვის, შეუძლია განაცხადოს პროტესტი და სამის დღის განმავლობაში შეიტანოს სინოდში წერილობითი წინადადება საკითხის გადასინჯვისათვის.

§15. როდესაც სინოდში ირჩევა საქმე თავმჯდომარის ანუ სინოდის წევრის უკანონო მოქმედებათა გამო, დაინტერესებულ პირს ნება აქვს დარჩეს დარბაზში საქმის მოხსენების დროს და მიაწოდოს სინოდს საჭირო განმარტება, მაგრამ, როცა სინოდი შეუდგება განჩინების გამოტანას, უეჭველად უნდა დასტოვოს დარბაზი.

შენიშვნა: როცა საჩივარი ეხება თავმჯდომარის (კათოლიკოსის) უკანონო მოქმედებას, სინოდს თავმჯდომარეობს უხუცესი დამსწრე მღვდელთმთავართაგან.

§16. სინოდის განჩინებას ხელს აწერს ყველაზე უწინ თავმჯდომარე და მის შემდეგ ყველა იმ სხდომაზე დამსწრე წევრი, მიუხედავად იმისა, თანახმა იყო იგი გამოტანილი განჩინებისა, თუ არა.

§17. სინოდის წევრთა შორის საქმეთა განაწილება და მათი წარმოების წესი ხდება სინოდისვე განჩინებით. თუ რომელიმე წევრი არ ასრულებს თავის მოვალეობას და ხელს უშლის საქმის ნორმალურად წარმოებას, საკათოლიკოზო სინოდს ეძლევა უფლება მისი გადაყენებისა და მის ადგილზე კანდიდატის მოწვევისა. ამის შესახებ საკათოლიკოზო სინოდი ვალდებულია, მოახსენოს მორიგ პლენუმს, ანუ საეკლესიო კრებას, საბოლოო მსჯავრის დასადებად.

§18. საკათოლიკოზო სინოდს სამსახურის მხრით ექვემდებარებიან როგორც მღვდელთ-მთავარები და სასულიერო პირნი, აგრეთვე საეკლესიო დაწესებულებანი და მათში მოსამსახურენი, ხოლო სარწმუნოებისა და საეკლესიო დისციპლინის მხრით ყოველი წევრი საქართველოს ეკლესიისა. სინოდის დადგენილებანი სავალდებულოა ყველა საეკლესიო დაწესებულებათა და ეკლესიის წევრთათვის; ამათი შეცვლა შეუძლია მხოლოდ სინოდს, პლენუმს, პერიოდულ ან არაჩვეულებრივ კრებას. საკათოლიკოზო სინოდი თავისი ფუნქციების აღსრულების დროს ხელშეშენადობს საღმრთო წერილით; მსოფლიო და ადგილობრივი (მათ შორის საქართველოს ეკლესიის) კრებათა დადგენილებით და სახელმწიფოში მოქმედ კანონმდებლობით. საკათოლიკოზო სინოდს ჰყავს დამხმარე ორგანოები: კონტროლი, სამეურნეო გამგეობა, კანცელარია და სხვა.

§19. საკათოლიკოზო სინოდს ანუ მუდმივ კრებას ექვემდებარება შემდეგი საქმეები: ა) ზრუნვა საეკლესიო სწავლა-მოძღვრებისა და ქართული ლათინმეტყველების აყვავებისა და შეურყენელად დაცვისათვის; ბ) ზრუნვა სამწყსოთა სარწმუნოებრივ-ზნობრივი წარმატებისათვის; გ) საჭიროებათა მიხედვით არსებულ კანონთა ფარგლებში განკარგულების გამოცემა და დროებით, მორიგ საეკლესიო კრებამდე, ცხოვრებაში მისი გატარება; დ) თვალყურის დევნება მის ქვემდებარე პირთა და დაწესებულებების მოქმედებათათვის; ე) ზრუნვა ტაძართა, საქველმოქმედო და სასულიერო საგანმანათლებლო დაწესებულებათა კეთილმოწყობისათვის; ე) განხილვა და სათანადო დაწესებულებათა წინაშე შუამდგომლობის აღძვრა ეკლესიათა, საქველმოქმედო და სასულიერო სამოსწავლო-საგანმანათლებლო დაწესებულებათა დარჩების შესახებ; ზ) სათანადო სახელმწიფო დაწესებულებათა და თანამდებობის პირთა წინაშე საეკლესიო საქმეთა გამო შუამდგომლობის აღძვრა; მ) ზრუნვა სამღვდელთა კონებრივად უზრუნველყოფისათვის; თ) ზრუნვა სამსახურიდან გასულ სამღვდელთა პირთა, საეკლესიო დაწესებულებათა მოხელეთა და სამღვდელთა კერძო-ობოლთათვის; ი) ზრუნვა საღმრთო და საეკლესიო-სადღესობის სახურო წიგნთა შედგენისა, შესწორებისა და გამოცემისათვის; ია) მღვდელთ-მთავართა, თანახმად მათის თხოვნისა, სამსახურითგან განთავისუფლება; იბ) რევიზიის დანიშვნა სხვადასხვა საჭიროებათა და შემთხვევათა გამო; იგ) ეპარქიებისა და საეკლესიო დაწესებულებათა ხარჯთ-აღრიცხვის განხილვა-დამტკიცება; იდ) სავაჭრო დაწესებულებათა წლიური ანგარიშების განხილვა და მთელი საკათოლიკოზოს წლიური ანგარიშის შედგენა პერიოდული კრებისათვის წარსადგენად; იე) საბოლოოდ გარჩევა აქელაციის და კასაციის წესით სავაჭრო მმართველობათაგან შემოსულ საქმეთა; ივ) ნებართვა საკათოლიკოზოს ეკლესიაში ნებაყოფლობითი შეწირულების საქველმოქმედო მიზნით შეკრებისა; იზ) სხვა ავტოკეფალურ ეკლესიებთან ურთიერთობის დაჭერა;

ი) პერიოდული კრების მოწვევა და იმ კრებაზე განსახილველ საკითხთა წინასწარი დამუშავება და მასალების შეკრება; ით) ხელმძღვანელობა კათოლიკოსის არჩევნებისა; კ) მიცემა დროებით თავისუფლებისა, ერთ თვეზე მეტის ვადით, ეპისკოპოზებისა, საკათალიკოზო სინოდის წევრების და სინოდის დამხმარე ორგანოთა გამგეთათვის; კა) ზრუნვა გალობის აღდგენა-გამშენებისათვის; კბ) ზრუნვა უეპისკოპოსოდ დარჩენილ ეპარქიათათვის; კგ) დანაშაულობანი, რომელთათვის საეკლესიო კანონით დანიშნულია ეკლესიის წევრობიდან გამორიცხვა და მღვდლის ხარისხიდან განკეცვა; კდ) საქართველოში საბჭოს წევრთა და მღვდელმთავართა დანაშაულობანი სამსახურში.

§20. კათოლიკოზი. საჭეთმკერობლად (მთავარ-წინამძღვრად) ეკლესიისა ითვლება მთავარ-ეპისკოპოზი მცხეთისა და ტფილისისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი, რომელსაც ირჩევს საქართველოს ეკლესიის პერიოდული კრება, ფარული ხმის მიცემით. არჩეულად ჩაითვლება ის კანდიდატი, რომელიც უმრავლეს ამომრჩევე ხმას მიიღებს, მაგრამ დამსწრე ამომრჩეველთა ხმების ნახევარზე მეტს.

შენიშვნა: საკათალიკოზო კანდიდატისათვის ბერობის მიღება საუკლებულო არ არის. ფიზიკურისა და ზნეობრივის მხრივ, იგი უნდა აკმაყოფილებდეს საეკლესიო კანონთა მოთხოვნილებას და უნდა ჰქონდეს მღვდელი უმაღლესი საზოგადო განათლება და შესაფერო საღვთისმეტყველო მომსახურება.

§21. კათოლიკოზ-პატრიარქის კომპეტენცია ასეთია: ა) ის თავმჯდომარეობს სრულიად საქართველოს საეკლესიო პერიოდულ და მუდმივ კრებას; ბ) მწვემსმთავრულად მიმოიხილავს საკათალიკოზოს ეპარქიებს და ხელმძღვანელობას უწევს ეპისკოპოსებს საქართველოში მართვა-გამგებობაში; გ) მის სახელს იხსენიებენ წირვა-ლოცვის დროს საკათალიკოზოს მღვდელთ-მთავარი და სამღვდელთობა; დ) იგი აძლევს დროებით თავისუფლებას ეპისკოპოზებს, საკათალიკოზო სინოდის წევრებს და სინოდის დამხმარე ორგანოთა გამგეებს არა უმეტეს ერთი თვისა წელიწადში, ხოლო საქართველოში მართვა-გამგებობის ორგანოთა მეთაურებს - ორი თვითგან და მეტს; ე) აგრეთვე აძლევს დათხოვნის სიგელებს იმ ეპისკოპოზებს, რომელნიც დროებით ეპარქიიდან სხვაგან სადმე მიდიან; ე) იღებს საჩივარს ეპისკოპოსთა, საკათალიკოზო სინოდს წევრთა, საქართველოში კრებათა და საქართველოში დაწესებულებათა შესახებ და აძლევს ამ საჩივრებს კანონიერ მსვლელობას; ზ) საჭირო შემთხვევაში, სინოდის მინდობილობით, ის აძლევს რჩევას და მწვემსმთავრულ შენიშვნას ეპისკოპოზებსა და საქართველოში საბჭოების წევრებს; ჰ) სინოდისვე მინდობილობით იმას მიწერ-მოწერა აქვს სხვა ავტოკეფალურ ეკლესიებთან და სახელმწიფოს უმაღლეს დაწესებულებებთან.

საპაპრიო მართვა-გამგებობა §22. საქართველოში მართველობის მთავარი ორგანო არის საქართველოს კრება, რომელზედაც თვითუღი ოლქი გზავნის ორ წარმომადგენელს, რომელთაგან ერთი უჭველად სამღვდელთა. კრება ორგანოა ჩვეულებრივი, წელიწადში ერთხელ და არა ჩვეულებრივი - საჭიროებისდაგვარად. კრებას თავმჯდომარეობს ადგილობრივი მღვდელთ-მთავარი, როდესაც მღვდელთ-მთავარი არ არის, კრება თითონ ირჩევს თავმჯდომარეს სამღვდელთა პირთა შორის: კრებავე ირჩევს პრეზიდიუმის დანარჩენ წევრებს და მდივნებსაც. კრება კანონიერია, თუ მასზე გამოცხადდა არა უმცირეს მოწვეულთა მესამედისა.

შენიშვნა 1. საქართველოში კრებას იწვევს საქართველოში მართველობა.

შენიშვნა 2: საქართველოში კრების წევრებად ითვლებიან საქართველოში საბჭოს წევრები.

შენიშვნა 3: წარმომადგენლად არ შეიძლება არჩევა მღვდლის ხარისხიდან განდგომილი, ან განკუთვლილი.

§23. საეპარქიო კრების უფლებას შეადგენს: ა) საეპარქიო საბჭოს წევრთა და მათი კანდიდატების არჩევა; ბ) თვალყურის დევნება საეპარქიო ცხოვრებისა და საეპარქიო დაწესებულებათა მოქმედებისა; გ) არჩევა დელეგატებისა სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებისათვის; დ) ზრუნვა საეკლესიო, სამოსწავლო და საგანმანათლებლო დაწესებულებათა დაარსებისა, გაუმჯობესებისა და ნიუთიერ საშუალებათა გამოწახვისათვის ეპარქიაში; ე) ადგილობრივი საბჭოს მიერ შემუშავებული წესების და ინსტრუქციების დამტკიცება; ე) ზრუნვა გალობის გაუმჯობესებისათვის.

შენიშვნა: საეპარქიო კრების განიხილება შუღის ძალაში, თუ მას ემხრობა ადგილობრივი, მღვდელთ-მთავარი, წინააღმდეგ შემთხვევაში, საკითხი გადაეცემა საკათოლიკო სინოდს.

§24. საეპარქიო კრების აღმასრულებელი ორგანო არის საეპარქიო საბჭო. საბჭოს თავმჯდომარეობს ადგილობრივი მღვდელთ-მთავარი, ხოლო, როცა იგი არაა, მაშინ საბჭოს წევრები, თავიანთ შორის ირჩევენ თავმჯდომარეს სამღვდელთა პირთაგან; საბჭო შესდგება ოთხის წევრისაგან, რომელთაგან ორი სამღვდელთა. საბჭოს წევრები ირჩევიან საეპარქიო კრების მიერ, სამის წლის ვადით. ამათ გარდა საბჭოს ჰყავს მდივანი, რომელსაც თვით საბჭო მოიწვევს. საბჭოს წევრის სამსახური უფასოა.

§25. საეპარქიო საბჭოს კომპეტენციას ექვემდებარება: ა) სარწმუნოების და ზნეობის დაცვა-გამმტკიცებისათვის ზრუნვა ეპარქიაში; ბ) განხილვა იმ საქმეებისა, რომელთაც მას საოლქო კრებები ან საოლქო საბჭოები წარმოუდგენენ; გ) თვალყურის დევნება ყველა საეკლესიო დაწესებულებათა და საეკლესიო თანამდებობის პირთა მოქმედებისა ეპარქიაში, დ) უფლება კრებულის წევრთა ადგილებზედ არჩეულ კანდიდატების დამტკიცებისა; ე) განხილვა საკითხისა ახალი ოლქების გახსნისა, ან არსებულ ოლქთა შემცირებისა, გინდ გაყოფისა და გადამოჯენისა, ეპარქიის ფარგლებში; ე) საეპარქიო კრებაზე განსახილველ საკითხთა წინასწარი დამუშავება; ზ) საეპარქიო წლიური ანგარიშის შედგენა საეპარქიო კრებისა და საკათოლიკო სინოდისათვის წარსადგენად; მ) ბეროებისა და სასულიერო წოდებიდან განთავისუფლება.

შენიშვნა: საბჭოში საქმეები სწელება უბრალო ხმის უმეტესობით, მაგრამ როდესაც საბჭოს და მღვდელთ-მთავარს შორის უთანხმოებაა, მაშინ სადავო საქმე გადაეცემა საკათოლიკო სინოდს.

§26. ეპისკოპოსი არის ეპარქიის სარწმუნოებრივ-ზნეობრივი ცხოვრების ხელმძღვანელი და განაგებს ეპარქიას საეპარქიო საბჭოსთან ერთად. საეპისკოპოზო კანდიდატი აღირჩევის ფარული ხმის მიცემით, ხელდასახამს მას კათოლიკოზი ეპისკოპოსთა კრებითურთ. საეპისკოპოზო კანდიდატს უნდა ჰქონდეს მიღებული უმაღლესი განათლება და შესაფერისი საღეთისმეტყველო მომსახურება, ხოლო უკიდურეს შემთხვევაში არა უმცირეს საშუალო საღეთისმეტყველო განათლებისა; ფიზიკურად და ზნეობრივად უნდა აკმაყოფილებდეს საეკლესიო კანონთა მოთხოვნილებას.

შენიშვნა 1: უზენაეს საეკლესიო მმართველობას, გარემოების მიხედვით, შეუძლია დანიშნოს ეპისკოპოსი ამა თუ იმ ეპარქიაში, უკეთუ არჩევნების მოხდენის ნორმალური პირობები არ იქმნება.

შენიშვნა 2: საეპისკოპოზო კანდიდატისათვის ბერად შედგომა სავალდებულო არ არის. მაგრამ იგი არ შეიძლება იყოს ცნობილი ან განჭორვინებული.

შენიშვნა 3. საეპისკოპოზო კანდიდატის არჩევა სდება შემდეგი წესით: კანდიდატის დასახელება შეუძლია დაქრევეული ეპარქიის ეოველსავე წევრს, ეპარქიის დაქრევიანთაგან ერთი თვის გახსულამდე კანდიდატთა სახელები წარედგინება სათანადო ცნობების თანდართვით კათოლიკოზ-პატრიარქს. კანდიდატთა სიას იხილავს მმართველ ეპისკოპოსთა კრებული (საში უნდა უეჭველად დაეწროს პირადად, ხოლო დანარჩენთაგან გამოითხოვების სათანადო გრამატიკა).

ეპისკოპოსთა კრებულისაგან მოწონებული საეპისკოპოსო კანდიდატთა სია წარვე ზაენება ეპარქიის დროებით მმართველ ეპისკოპოსს კრებისათვის გადასაცემად. ეველა კანდიდატს კეწვი ვერება ცალ-ცალკე. არჩეულად ითვლება ის, ვინც ეველაზე მეტს კენჭს მიიღებს, მაგრამ არა უმცირეს დელეგატთა ნახევრისა, არჩეულ კანდიდატს ამტკიცებს საკათოლიკოსო სინოდი.

§27. ეპისკოპოზი არის საკათედრო ტაძრის წინამძღვარი. მის კომპეტენციას ეკუთვნის: ა) სრული უფლება მველ ეპარქიაში სწავლა-მოდერებისა; ბ) უფლება ყოველ-გვარის მღვდელმთქმედების შესრულებისა; გ) ზრუნვა, რათა მის ეპარქიაში მორწმუნენი საღ საეკლესიო სწავლებას იცავდნენ; დ) მას აქვს უფლება მოხსნას ქორწინების დროს ზოგიერთი დაბრკოლებანი, რომელნიც ნათესაეურ კაეშირიდან გამომდინარეობენ; ე) სარწმუნოებრივ საქმეებში მასზე დამოკიდებულნი არიან ეპარქიის ყველა წევრები; ვ) თვალყურის დევნება სამონასტრო საეკლესიო ქონებათა მართვა-გამგეობისა ეპარქიაში; ე) მის სახელს ალაუენს წირვა-ლოცვის დროს მთელი ეპარქიის სამღვდელთა; ზ) ის აძლევს დროებითს თავისუფლებას, არა უმეტეს ერთის თვისა, საეპარქიო დაწესებულებებში მოსამსახურეთ; კ) ეპისკოპოსს ნება აქვს შეებულების აუღებლად, განშორდეს თავის ეპარქიას, წელიწადში არა უმეტეს ორ გზისა, სამ-სამის კვირით, რაზედაც მოახსენებს საკათოლიკოსო სინოდს. ეპისკოპოზი ვაღდებულა: ა) დაემორჩილოს საეკლესიო კანონებსა და მთავარ საეკლესიო მმართველობის მიერ კანონიერად გამოცემულს დაღებნილებათა, ხოლო როცა ამა თუ იმ საეკლესიო კანონისა ან დაღებნილების შესახებ გაუგებრობა რამე დაებადება, განსამარტებლად მთავარ საეკლესიო მთავრობას მიმართოს; ბ) ცხოველი კაეშირი იქონიოს სამწყსოსთან და ამ მიზნით ხშირ-ხშირად მიმოიხილოს თავისი ეპარქია; გ) ყველაფერში დაემორჩილოს სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებას და, როცა საკათოლიკოსო სინოდი მოიწვევს, აღნიშნულ კრებაზე გამოცხადდეს; დ) მთავარი საეკლესიო მთავრობის ნებადაურთველად არა მოიმოქმედოს რა ისეთი, რაც მის უფლებას აღმატება; ე) წირვა-ლოცვის დროს კათოლიკოსის სახელს იხსენიებდეს; ე) სხვა ეპარქიაში თაერთი ნებით არა დაიწყოს რა; ზ) პატივისცემით ეკურობოდეს სხვა მღვდელთ-მთავრებს, საეპარქიო საბჭოებს და საეპარქიო კრების გადაწყვეტილებას; ე) უფლება აქვს დამნაშაეე მღვდელს აუკრძალოს ადმინისტრაციული წესით მღვდელმთქმედება, ეპიტემია დაადოს არა უმეტეს ერთის თვისა, ანუ მოხსნას, და ამას აცნობებს საეპარქიო საბჭოს.

მენივნა: ეპისკოპოზი, თუ იგი ეპარქიის მმართველი არ არის, ანუ ქორეპისკოპოსობას არ ასრულებს და ადგილობრივ საეპარქიო და საკათოლიკოსო სინოდის ნებათვით ასრულებს მხოლოდ სამრელო მღვდლის მოვალეობას, სწირაუეს ფილოსონი და ჰანალიას, გარევე წირვა-ლოცვისა, არ ატარებს; წირვა-ლოცვაში მის ეკლესიაში მოისხენება კათოლიკოს-პატრიარქის და ადგილობრივ მღვდელთ-მთაწრის სახელები.

საოლქო მმართველობა §28. ოლქს საეპარქიო მთავრობის ხელმძღვანელობით განაგებს საოლქო კრება, რომელშიაც მონაწილეობას იღებს ოლქის თვითთული სამრეელოდან ორ-ორი წარმომადგენელი, რომელთაგან ერთი აუცილებლად სამღვდელთა; კრებას თავმჯდომარეობს მთავარხუცესი. საოლქო კრებას იწვევს საოლქო საბჭო და იგი კანონიერია, თუ მასზე გამოცხადდება არა უმცირეს ყველა წევრთა ნახევარისა. საოლქო კრება არის ჩვეულებრივი - წელიწადში ორჯელ და არა ჩვეულებრივი - საჭიროებისადაგვარად.

§29. საოლქო კრების კომპეტენციას ეკუთვნის ა) საოლქო საბჭოს წევრთა, მათი კანდიდატების და მთავარხუცესის არჩევა სამი წლით, აგრეთვე არჩევა დელეგატებისა საეპარქიო კრებისათვის; ბ) ზრუნვა სამრეელოებში საეკლესიო

ცხოვრების მოწესრიგებისა და წარმატებისათვის; გ) ზრუნვა ქერიე-ობოდ-გაჭირებულთათვის, და საზოგადოდ საქველმოქმედო საქმის მოწყობა ოლქში; დ) საოლქო საბჭოს მოქმედების ანგარიშის განხილვა; ე) შუამდგომლობის აღძვრა და მოსაზრებათა წარდგენა შესახებ ახლის სამრევლოების დაარსებისა, არსებულ სამრევლოთა გაყოფისა და შემცირებისა.

§30. საოლქო კრების აღმასრულებელი ორგანო არის საოლქო საბჭო, რომელსაც თავმჯდომარეობს მთავარხუცესი. საოლქო საბჭო შესდგება სამის წევრისაგან, რომელთაგან ორი სასულიერო პირია.

შენიშვნა: საოლქო კრების არჩევნებს ამტყიცებს საეპარქიო საბჭო.

§31. საოლქო საბჭო: ა) ადგენს საოლქოს წლიურ ანგარიშს, რომელსაც წარუდგენს საოლქო კრებასა და საეპარქიო საბჭოს ბ) წინასწარ დაამუშავებს საკითხებს, რომელიც საოლქო კრებას უნდა წარედგინოს განსახილველად; გ) იწვევს საოლქო კრებას და ხელმძღვანელობას უწევს სამრევლო კრებებს კრებულის წევრთა არჩევნებში; დ) იძლევა საჭირო ცნობებს ოლქის დაწესებულებათა და მოსამსახურე პირთა შესახებ, როცა ამას უმაღლესი საეკლესიო დაწესებულებანი მოითხოვენ; ე) ზრუნავს მოაწესრიგოს კრებულის წევრთა შორის ამტყდარი უთანხმოებანი სამიო შემოსავლისა და საზოგადოდ სამეურნეო საქმეების გამო, აგრეთვე ამავე ხასიათის უთანხმოებანი კრებულის წევრთა და სამრევლო საბჭოებს შორის; ე) აძლევს კრებულის წევრთა თავისუფლებას არა უმეტეს ორის კვირისა.

სამრევლო §32. სამრევლო არის ერთი სარწმუნოებრივ-ზნეობრიობის მიზნით, ურთიერთის დახმარების აზრით, საეკლესიო მეურნეობით, საკუთარის კრებულის ხელმძღვანელობით, საერთო ტაძრის გარშემო შემოკრებილი და ეპისკოპოსზე კანონიურად დამოკიდებული მორწმუნეთა საზოგადოება.

§33. სამრევლოს გახსნა არ შეიძლება, უკეთუ მორწმუნეთა რიცხვი იმდენად მცირეა, რომ საკუთარი ტაძრისა და კრებულის შენახვა არ შეუძლიათ. თვითუფლ სამრევლოს უჭირავს განსაზღვრული ტერიტორია, რომლის საზღვრები შეიძლება შეიცვალოს სხვა სამრევლოებთან შეთანხმებით და სათანადო საეკლესიო მთავრობის ნებართვით.

შენიშვნა. ქადაგებში სამრევლოთათვის ტერიტორიული ჰრინჯიჰის დაცვა სავალდებულო არ არის.

§34. მრევლად ითვლება ყოველი მორწმუნე, რომელიც განსაზღვრულს სამრევლოს ეკუთვნის, შეტანილია სამრევლო დაეთარში და მონაწილეობას იღებს ყველა ხარჯებში, რასაც სამრევლო ეწევა.

§35. სამრევლოს ქონებას შეადგენს სანთლის შემოსავალი და ტაძარში, ან მრევლში შეგროვილი შემოწირულობა. ამ ქონებას სამრევლო განაგებს შესაფერ ორგანოთა საშუალებით.

შენიშვნა. ერთსა და იმავე სამრევლოში შეიძლება იყოს ზედ მიწერილი ტაძარი, რომელშიაც, თუ საჭიროება მოითხოვს და მოსახერხებელი იქნება, სრულდება უოველგვარი ღვთისმსახურება.

§36. სამრევლოს განაგებს საეპარქიო მთავრობის ხელმძღვანელობის ქვეშ სამრევლო კრება და მის მიერ არჩეული სამრევლო საბჭო.

§37. სამრევლო კრებას შეადგენს ყველა მართლმადიდებელი ქალი და კაცი (არა უმცირეს 18 წლისა), რომელნიც ამ სამრევლოს საბუთებში არიან ჩაწერილნი როგორც წევრნი სამრევლოსა.

§38. უფლება სამრევლო კრებაში მონაწილეობის მიღებისა გადამწყვეტის ხმით აქვთ ა) კრებულის წევრთ და ბ) ყველა სრულწლოვან მართლმადიდებელ ქალსა და კაცს (არა უმცირეს 18 წლისა), რომელნიც ამ სამრევლოს საბუთებში

არიან ჩაწერილნი, როგორც წვერნი სამრევლოსა. გამონაკლისი აღნიშნულია ქვემოთ მუხლში.

§39. სამრევლო კრებაზე მონაწილეობის მიღების უფლება არ აქვთ იმ პირთ ა) რომელნიც დაარღვევენ წესიერებას ტაძარში, აგრეთვე სამრევლო კრებაზე, ბ) რომელთაც არ შემოაქვთ სამრევლო გადასახადები თუ ისინი სამრევლო კრების მიერ განთავისუფლებულნი არ არიან, როგორც ღარიბები, გადასახადისაგან.

§40. კრება არის ჩვეულებრივი წელიწადში ერთხელ და არა ჩვეულებრივი – საჭიროებისამებრ. სამრევლო კრებას იწვევს სამრევლო საბჭო. კრება უნდა მოწვეულ იქნას იმ შემთხვევაშიც, როცა ამას მოითხოვს არა უმცირეს სამრევლოს 20-ის სრულ-წლოვანის წვერისა; კრება კანონიერია, უკეთუ მასზე სამრევლოს მეკომურთა წარმომადგენელთა (1/2) ნახევარი მანაც გამოცხადდება, ხოლო თუ კრება პირველ მოწვევაზე არ შესდგა, მეორედ იგი კანონიერია, რამდენი წვერიც უნდა გამოცხადდეს.

§41. სამრევლო კრების კომპეტენციას ეკუთვნის: ა) არჩევა კრებულისა და სამრევლო საბჭოს წევრებისა და მათი კანდიდატებისა, აგრეთვე სამრევლოს მოღარისა; ბ) ეკლესიისა და კრებულის შენახვისათვის ზრუნვა; გ) სამართალში მიცემა სამრევლო საბჭოს წევრებისა სამსახურის აღსრულების დროს უფლების აღმატებისა და ბოროტმოქმედებისათვის; დ) ზრუნვა ეკლესიის გამაშენებლებისა და კეთილმოწყობისათვის; ე) ზრუნვა სამრევლოს სარწმუნოებრივ-ზნეობრივი სრულყოფისა და მის საგანმანათლებლო-საქველმოქმედ დაწესებულებათათვის; ზ) ზრუნვა საკრებულო ბინისათვის; ხ) დანიშვნა სარევიზიო კომისიის წევრებისა სამრევლო საბჭოს მოქმედებისა და ანგარიშის განსახილველად; კ) შუამდგომლობის აღძვრა ტაძრის კაპიტალურად გადაკეთების შესახებ, როცა ტრაპეზის აშლაა საჭირო.

§42. სამრევლო კრების აღმასრულებელი ორგანო არის სამრევლო საბჭო, რომელიც შესდგება კრებულის ყველა წევრთა და არა უმცირეს ექვსის წვერისა, რომელთაც ირჩევს სამრევლო კრება, სამი წლის ვადით. სამრევლო საბჭოს თავმჯდომარეობს ეკლესიის წინამძღვარი, ხოლო როცა იგი არ არის, მაშინ საბჭო თვითონ ირჩევს თავმჯდომარეს თვის შორის. საბჭოს სხდომები იმართება თვეში ერთხელ, ხოლო, თუ საჭიროება მოითხოვს, უფრო ხშირადაც. საქმეები სწყდება უბრალო ხმის უმეტესობით, ხოლო, როცა ხმები თანაბრად იყოფა, მაშინ ის აზრი უპიტარესობს, რომელსაც თავმჯდომარე ემხრობა.

შენიშვნა 1. თუ სამრევლო კრებასა და საბჭოს განწინება ეკლესიის წინამძღვარს მიაჩნა ეკლესიის საზიანოდ, მას მეუღლია განწინებულს სისრულეში მოუყვანოს შტერება და მისი ადგილობრივ მღვდელმთავართან განსაჩივრება, - ამის შესახებ თავის აზრი წინამძღვარმა უნდა გამოთქვას კრებაზედვე.

შენიშვნა 2. საბჭოს წევრად ირჩევა როგორც მამაკაცი, ისე დედაცა.

შენიშვნა 3. საბჭოს წევრად არ შეიძლება არჩეულ იქნას საძღვრელო ხარისხითგან განდგომილი, ან განკუთვლილი.

§43. სამრევლო საბჭოს კომპეტენცია არის: ა) ეკლესიის ქონების მართვა-გამგეობა; ბ) ყოველგვარი სტატისტიკური ცნობის შეკრება, რასაც კი სამრევლოს მართვა-გამგეობისათვის აქვს რაიმე მნიშვნელობა; გ) აკრეფა კეთილმშენებლობითი შეწირულებისა მრევლში და მისი დანიშნულებისამებრ მოხმარება; დ) ზრუნვა ეკლესიისა და კრებულის შესანახ საშუალებათა გასაძლიერებლად; ე) ზრუნვა ტაძრისა და ლეთისმსახურების კეთილმოწყობისათვის; ე) ზრუნვა ქერივობოლთა და გაჭირებულთათვის ქველმოქმედების წესით; ზ) აღძვრა საქმისა იმ პირთა წინააღმდეგ, რომელნიც ეკლესიასა და მორწმუნეთა სარწმუნოებრივ გრძნობას

შელახავენ: კ) წინასწარი დაჩუშავება იმ საკითხებისა, რომელიც კრებამ უნდა განიხილოს; თ) სამრევლო ქონებისა და თანხების ყოველთვიური შემოწმება; ი) თავისი მოქმედების წლიური ანგარიშის შედგენა მთავარხუცესისა და სამრევლო კრებისათვის წარსადგენად; ია) იგი ავალებს ერთ-ერთ წევრს სამეურნეო ნაწილის გამგებობა, ხოლო ერთ-ერთ წევრს - ხაზინდარობა და იბ) საბჭოს დაეაღებინოს კრებულის წევრს შეუძლია ორივე თანამდებობის ასრულება.

შენიშვნა: სამეურნეო ნაწილის გამგედ და ხაზინდრად შეიძლება დანიშნულ იქმნას სამრევლო საბჭოს მიერ ქალიც.

§44. კრებული. კრებულის აუცილებელ წევრად ითვლებიან: მღვდელი და წიგნის-მკითხველი, ხოლო, სადაც არის, იქ სამრევლოს დიაკონიც (მთავარი).

შენიშვნა 1. დიაკონი და წიგნის-მკითხველი არიან მხოლოდ თანამსახურნი მღვდლისა და უმიხოდ არაერთი მღვდელმოქმედების შესრულება არ შეუძლიან სამრევლოში.

§45. ეკლესიის კრებულის წევრს მღვდელს, დიაკონს და წიგნის მკითხველს ირჩევის სამრევლო კრება იმ პირთაგან, რომელთაც, აქეთ დასტური არჩევენებზე დაშვებისა საოქლო და საეპარქიო საბჭოთაგან. სამრევლოს თუ არ ჰყავს თავისი კანდიდატები კრებულის წევრისა, მიმართავენ მღვდელთ-მთავარს ასეთი წევრების დანიშვნისათვის.

§46. მღვდელი. მღვდელი ვალდებულია: ა) მუდამ თავის მრევლში სცხოვრობდეს და სამრევლო არ დასტოვოს, განსაკუთრებით როცა იქ რაიმე მორალური სენი გაჩნდება და როცა სამრევლოს განსაცდელი რამ მოეწიოს; ბ) განსაკუთრებულ თვალყურს ადევნებდეს საკუთარს ყოფაქცევას, როგორც საზოგადოებაში, ისე თავის სახლში; გ) აასრულოს საზოგადოებრივი ღვთისმსახურება დაწესებულ დროს; დ) მრევლის მოთხოვნილებებისამებრ აასრულოს საჭირო მღვდელმოქმედება; ე) თვალყური ადევნოს მრევლში საეკლესიო დისციპლინისა და ზნეობის დაცვას; ზ) როცა სამსახურის დროს ამა თუ იმ საკითხის შესახებ ეჭვი დაებადება, ახსნა-განმარტებისათვის მთავარხუცესს და საეპარქიო მთავრობას მიმართოს; ზ) ეკლესიაში ქადაგება და საზოგადოდ სწავლა-მოძღვრება; თ) ღვთისმსახურების დროს კათოლიკოზისა და თავისი ეპისკოპოსის სახელი მოიხსენიოს; ი) კრებულის სხვა წევრთა საშუალებით საეკლესიო საბუთები აწარმოოს; ია) სხვა სამრევლოში მღვდელმოქმედების შესრულებისათვის გამოითხოვოს ადგილობრივი მღვდლის ნებართვა.

§47. სამღვდლო და სადიაკონო კანდიდატს უნდა ჰქონდესთ საქმეო საზოგადო განვითარება, იცოდენ საეკლესიო ტიბიკონი და კითხვა-გალობა, რაც წინდაწინე უნდა იქმნეს შემოწმებული საეპარქიო მთავრობის მიერ.

შენიშვნა 1: მეორედ უკარდაწერილს, ან პირივე უკარდაწერილს ერის კაცს ნება ეძლევა მთავარდიაკონობის და მღვდლობის ხარისხის მიღებისა.

შენიშვნა 2: მღვდელს ნება აქვს შეასრულოს ღვთის მსახურების დროს დიაკონის სამსახური დიაკონისავე შესამოსელში, ხოლო იპოდიაკონს ნება ეძლევა კვერქის წარმოთქმისა.

შენიშვნა 3: წიგნისმკითხველად შეიძლება არჩეულ იქმნეს ქალიც.

საეკლესიო სამართალი §48. საქართველოს ეკლესიის სამართალს ექვემდებარება ამა ეკლესიის ყველა წევრი ისეთ საქმეებში საეკლესიო სწავლა-მოძღვრებისა, ზნეობრივ ცხოვრებისა, საეკლესიო წყობილებისა და საეკლესიო სამსახურის წინააღმდეგ, რომელთათვისაც საეკლესიო კანონით დადგენილია განსაზღვრული სასჯელი ანუ ზომები ზღვევისა და გასწორებისა.

§49. საკათოლიკოზო სინოდი ასრულებს უზენაეს სასულიერო სასამართლო ფუნქციებს. ყოველივე დანაშაულობა ეკლესიურ-სარწმუნოებრივ თვალსაზრისით, რომელიც შეეხება მორწმუნეთა და სამღვდლო პირთა, გარდა ეპისკოპოსისა, ირჩევა საეპარქიო საბჭოს მიერ, საეპარქიო საბჭოს განიხილებით უკმაყოფილო

პირს შეუძლია განასაჩივროს ასეთი განხიხება საკათოლიკოზო სინოდში. უკეთუ საქმე გადაწყვეტილია საკათოლიკოზო სინოდის ჩვეულებრივ შემადგენლობისაგან, ასეთი გადაწყვეტილება შეიძლება განსაჩივრებულ იქმნას იმავე სინოდის გაძლიერებულ შემადგენლობაში, რომლის დადგენილება საბოლოოა.

§50. საეპარქიო საბჭოს სამართალს ექვემდებარება: დანაშაულობანი, რომელთათვისაც საეკლესიო კანონებით დადგენილია ზომები; მღვდელმოქმედების აღკვეთა, სამსახურიდან გადაყენება, ეკლესიის წევრობიდან გამორიცხვა; საეკლესიო ეპიტიმის დადება მორწმუნებზე და სამღვდლო პირებზე; ჯვრისწერის გაუქმების საქმე.

§51. მღვდელთმთავართა შესახებ საჩივრებს იხილავს სინოდი და ღებულობს დროებით ზომებს, ხოლო საბოლოო მსჯავრი გამოაქვს საკათოლიკოზო სინოდის გაძლიერებულ შემადგენლობას (იხ. §7). მღვდელთმთავართა არა კანონიერ მოქმედებათა გამო თვით საკათოლიკოზო სინოდსაც აქვს უფლება საქმის აღძვრისა.

გადმობეჭდილია წიგნიდან „ღებულება საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობისათვის, ტფილისი, 1928.

14. საქართველოს VIII საეკლესიო კრების (1937 წ.) სახელით გამოცემული „დებულება“

1945 წლის 28 მარტს საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდმა მიიღო „დებულება საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობისათვის“, რომელიც შეთანხმებული იყო მეოთხე და მერვე საეკლესიო კრებათა მიერ დამტკიცებულ „დებულებებთან“, ამასთანავე, იგი შეთანხმებული იყო იმჟამინდელ საბჭოთა კავშირში მოქმედ სამოქალაქო კანონებთან. ამ დებულებათა ძალით მთლიანად გაუქმებულ იქნა არა მხოლოდ ადრინდელი „საკათოლიკოზო საბჭო“, რომელსაც იმდენად დიდი უფლებები გააჩნდა, რომ კრებათა შორის პერიოდში იგი ხელმძღვანელობდა ეკლესიას, არამედ 1927 წელს დადგენილი „საკათალიკოზო სინოდიც“. ახალი დებულების მიხედვით, კრებათა შორის პერიოდში ამჟამად უკვე სრული მმართველი იყო კათოლიკოზ-პატრიარქი, რომელთანაც არსებობდა „კათალიკოზ-პატრიარქის თანა სინოდი“. მისი წევრები მხოლოდ მღვდელმთავრები იყვნენ.

1937 წელს VIII საეკლესიო კრებაზე მოხდა წმ. სინოდის რეორგანიზაცია, შემოღებულ იქნა ერთპიროვნული მართვა-გამგეობა, სინოდს ეწოდა კათალიკოსისთანაი.

1945 წლის 28 მარტის დებულებას აქვს რეზოლუცია - „მიღებულ იქნას: კათალიკოზ-პატრიარქი კალისტრატე, ურბნელი მიტროპოლიტი მელქისედეკი, ქუთათელ-გენათელ-ჭყონდიდელი ეპისკოპოსი ეფრემი, წილკნელი ეპისკოპოსი ტარასი, ნინოწმიდელი ეპისკოპოსი დიმიტრი“. დებულების მიხედვით საქართველოს ეკლესიაში იყო 15 ეპარქია, რომელთაგან მრავალი უმღვდელმთავროდ იყო დარჩენილი. ეკლესია და მისი საჯეტომპყრობელი დებულების მიხედვით ხელმძღვანელობდა „სადმართო წერილით, მსოფლიო და ადგილობრივი (მათ შორის საქართველოს) კრებათა დადგენილებებით და სახელმწიფოში მომქმედი კანონმდებლობით“.

ღებულება

სამართველოს ეკლესიის მართვა-გამგებობისათვის

(შეთანხმება მეოთხე და მერვე საეკლესიო კრებათა მიერ დამტკიცებულ „ღებულებათა“ სსრ კავშირში მომქმედ სამოქალაქო კანონებთან)

§1. მართვა-გამგებობის მხრივ საქართველოს ეკლესია განიყოფება ეპარქიებად, ეპარქიები ოლქებად, ხოლო ოლქები სამრევლოებად.

§2. საქართველოს ეკლესიაში შემდეგი ეპარქიებია:

ა) მცხეთა-თბილისისა, რომლის მწყემსთ-მთავარი არის მთავარეპისკოპოსო მცხეთისა და თბილისისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი. სამწყსო: საქართველოს ეკლესიის წმ. დედა ქალაქი მცხეთა, თბილისი და გარე კახეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: კაწარეთისა, მცხეთისა, ნინოწმინდისა, რუსთავისა და თბილისისა), რასაც შეიცავს ეხლანდელი რაიონები თიანეთისა, მცხეთისა, საგარეჯოსი და ყარაიზისა და ნაწილი თბილისისა. კათედრა ეპარქიისა არის მცხეთაში (სვეტიცხოველში), ხოლო კათოლიკოსის რეზიდენცია თბილისში.

შენიშვნა 1. კათოლიკოს-პატრიარქის სამწყსოს შეადგენს საქართველოს ეკლესიის წყურნი, მცხოვრებნი საკათოლიკოსოს გარეთ ისეთ ქვეყნებში, სადაც მართლმადიდებელი ეპისკოპოსი არ არს.

შენიშვნა 2. როდესაც კათოლიკოს-პატრიარქი გარდაიცვლება, ან მძიმე ავადმყოფობისა და სხვა მიზეზთა გამო მოკლებული იქმნება სამეფლებას გაუწიოს ხელმძღვანელობა საეკლესიო მართვა-გამგებობას, მის ადგილს იჭერს ის მღვდელთმთავარი, მოსაუდროს წოდებით, რომლის შესაძლებელია კათოლიკოს-პატრიარქის პირიდანთან ინახება მისი უწმინდესობის და უნეტარესობის წერილობითი განკარგულება; მოსაუდროება უქმდება, როდესაც კათოლიკოს-პატრიარქი თავის ადგილზეა. კათოლიკოსის გარდაცვალების შემდეგ კრება უნდა იყოს მოწყვეტილი არა უკვიანეს სამი თვისა.

შენიშვნა 3. ქორეპისკოპოსი შეიძლება ჰყავდეს მხოლოდ კათოლიკოს-პატრიარქს.

ბ) აგარაკ-წალკისა, ანუ ახტალა პენტელითარისა (ბეშტაშენის) (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: აგარაკისა, ბოლნისისა, დმანისისა და წალკისა), რასაც შეიცავს რაიონები ბაშკინეთისა, ბოლნისისა, ბორჩალოსი და წალკისა, და ლორი-ბამბაკის მხარე. კათედრა ახტალაში (აგარაკი), რეზიდენცია თბილისში, პატივი მღვდელთმთავრისა „ახტალა-პენტელითარის (ბეშტაშენის) ეპისკოპოსი“.

გ) ალავერდისა. სამწყსო: შიდა კახეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ალავერდისა, ნეკრესისა და ხარჭაშენისა), რასაც შეიცავს თელავისა და ყვარლის რაიონები და თიანეთის რაიონის ნაწილი ხარჭიშოს უბნის მიმატებით და ამით გარდა დიდოეთ-ღურბუკეთი, მიწერილი თერგისა და დაღესტნის მხარეებზე. კათედრა – ალავერდში, რეზიდენცია ქალაქ თელავში, პატივი მღვდელთ-მთავრისა: „ალავერდელი ეპისკოპოსი“ (ანუ აბბა ალავერდელი).

დ) აწურისა. სამწყსო: სამცხე-ჯავახეთი და ზემო სომხეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ალაშკერტისა, ანისისა, აწურისა, დადაშენისა, ერუშეთისა,

კარისა, კუმურდოსი, წურწყაბისა და წყაროსთავისა), რასაც შეადგენს რაიონები ადიგენისა, ასპინძისა და ახალქალაქისა, ახალციხისა და ბოგდანოვკასი, და ალაშქერტი, არტაანის ოლქი, ბასიანი, გუმბრის მხარე, ყარსის ოლქი და ყალზევანის ოლქი. კათედრა მღვდელმთავრისა - აწყვერში, რეზიდენცია ქალაქ ახალციხეში. მღვდელთ-მთავრის პატივი - „მაწყვერელი ეპისკოპოზი“.

ე) ბათომ-შემოქმედისა. სამწყსო: გურია, ტაოკლარჯეთი და ჭანეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ანისა, ბანისა, იშხანისა, სატრაფელასი, ტბეთისა, ჯუმათისა, ხინოწმიდისა - იმავე ბათუმის, შემოქმედისა), რასაც შეიცავს საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრებში - ეხლანდელი რაიონები ბათუმისა, მახარაძისა, ქედისა, ქობულეთისა, ჩოხატაურისა და ხულოსი, ხოლო ოსმალეთის საზღვრებში ოლქები: ათინასი, ართვინისა, თორთომისა, კისკიმისა, ისპირისა, ოლთისისა, რიზესი, და ხოფასი. კათედრა მღვდელმთავრისა ბათომში და რეზიდენცია იქვე. პატივი მღვდელმთავრისა: „ბათომელ-შემოქმედელი ეპისკოპოზი“.

ვ) ზღბისა. სამწყსო: რანი, შაქი, წუკეთი და ქვერანი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ბოდბისა, გიშისა, ჭერემისა და ხორნაბუჯისა), რასაც შეიცავს რაიონები გუჯაანისა, კაჭრეთისა, ლაგოდეხისა, სიგნახისა და წითელწყაროსი, და ოლქები არეშისა, განჯისა, ზაქათლისა, ნუხისა, სამურისა და ყაზახისა. კათედრა - ბოდბეში. რეზიდენცია მღვდელმთავრისა ქალაქ სიღნაღში, პატივი მღვდელთ-მთავრისა: „ბოდბელი ეპისკოპოზი“.

ზ) მარგვეთისა. სამწყსო: ზემო იმერეთი (ტერიტორია - ნაწილი გაენათის ძველი ეპარქიისა), - ეხლანდელი რაიონები ზესტაფონისა, ორჯონიკიძისა, საჩხერისა, ჩხარისა და ჭიათურისა. კათედრა მღვდელთ-მთავრისა - არგვეთში, რეზიდენცია საჩხერეში. მღვდელთ-მთავრის პატივი: „მარგველი ეპისკოპოსი“.

ჰ) მანგლისისა. სამწყსო: საბარათიანო (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: მანგლისისა და წინწყაროსი), რასაც შეიცავს ეხლანდელი თბილისის რაიონის დასაუღეთის ნაწილი: წყნეთი-თელეთის ხაზიდან - თეთრიწყაროს რაიონი. კათედრა მანგლისში, რეზიდენცია თბილისში. პატივი მწყემსთ-მთავრისა „მანგლელი ეპისკოპოზი“.

თ) ნიკორწმიდისა. სამწყსო: რაჭა (ტერიტორია ნიკორწმიდის ძველი ეპარქიისა), ეხლანდელი რაიონები ამბროლაურისა და ონისა. კათედრა ნიკორწმიდაში, რეზიდენცია მღვდელმთავრისა - ონში. პატივი მღვდელმთავრისა: „ნიკორწმინდელი ეპისკოპოზი“.

ი) ურბნისისა. სამწყსო: შიდა ქართლი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ნაწილი სამთავისისა, ნიქოზისა, რუისისა, სამთავროსი და ურბნისისა), რასაც შეიცავს ეხლანდელი რაიონები ბორჯომისა, გორისა, ზნაურისა, კასპისა, ლენინგორისა, სტალინორისა, ქარელისა, ხაშურისა და ჯავახი და ამას გარდა დვალეთი, მიწერილი თურგის მხარეზე. კათედრა - ურბნისში, რეზიდენცია მღვდელთ-მთავრისა ქალ. გორში. მღვდელმთავრის პატივი: „ურბნელი ეპისკოპოზი“.

ია) ქუთაის-გაენათისა. სამწყსო: ქვემო-იმერეთი და ოკრიბა (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ქუთაისისა, ხონისა და ნაწილი გაენათისა), რასაც შეადგენს რაიონები ვანისა, მაიაკოვსკისა (ბაღდათისა), სამტრედიისა, ტყიბულისა, ქუთაისისა, წულუკიძისა (ხონისა) და წყალტუბოსი. კათედრა - ქუთაისში და მწყემსთ-მთავრის რეზიდენცია იქვე. მწყემსთმთავრის პატივი არის „ქუთათელ-გენათელი ეპისკოპოზი“.

იბ) ცაგერისა. სამწყსო: ლენხუმ-სვანეთი (ტერიტორია - ცაგერის ძველი ეპარქიისა), - ეხლანდელი რაიონები ზემო სვანეთისა, ქვემო სვანეთისა და ცაგერისა.

კათედრა ცაგერში. მღვდელმთავრის რეზიდენცია იქვე. პატივი მღვდელმთავრისა: „ცაგერელი ეპისკოპოსი“.

ივ) ცხუმ-აფხაზეთისასა (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: დრანდისა – იმავე ცხუმისა, ბედლისა, ბიჭვინთისა და მოქეისა), ეხლანდელი აფხაზეთის საბჭოთა ავტონომიური რესპუბლიკის რაიონები გაგრისა, გალისა, გუდაუთისა, გულრიჰისა, ოსაშირისა, ქლუხორისა და ცხუმისა და ზუგდიდის რაიონის ნაწილი მდინარე ინგურის დასავლეთით. კათედრა მღვდელმთავრისა ცხუმში (სოხუმში), რეზიდენცია – იქვე, მღვდელმთავრის პატივი არის - „ცხუმ-აფხაზეთის ეპისკოპოსი“.

იდ) წილქისა. სამწყსო: ორისავე არაგვის, ქსან-ლენხურის ხეობა, გარე ქართლი, საგურამო და ფშაუხეესურეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა სამთავროსი, ნაწილი სამთავრისისა და წილქისისა), რასაც შეიცავს რაიონები დუშეთისა და ყაზბეგისა და ნაწილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქისა. კათედრა მღვდელმთავრისა წილქანში, რეზიდენცია დროებით სვეტიცხოველთან, პატივი მღვდელმთავრისა „წილქელი ეპისკოპოსი“.

იე) ჭყონდიდისა. სამწყსო: ოდიში (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ცაიშისა, წალენჯიხისა და ჭყონდიდისა), ეხლანდელი რაიონები აბაშისა, გეგეკორისა, ზუგდიდისა, ფოთისა, ჩხოროწყუისა, ცხაკაისი, წალენჯიხისა და ხობისა. კათედრა მწყემსთ-მთავრისა – მარტვილში, რეზიდენცია ქუთოში. პატივი მწყემსმთავრისა არის - „ჭყონდიდელი ეპისკოპოსი“.

ქენიშენა: ამ სიის მეცხვა და შეესება სრულიად საქართველოს ეკლესიის კრების კომპეტენციას ეკუთვნის.

მთავარი ბამბობა §3. საქართველოს ეკლესიას განაგებს საეკლესიო კრება, რომელიც შესდგება მმართველ მღვდელმთავრებისა და კათოლიკოზ-პატრიარქის ქორეპისკოპოსისაგან; მღვდელმთავართა მიერ მომქმედ ეპარქიებიდან მიწვეულ თითო სასულიერო და საერო პირთაგან და მცხეთა-თბილისის ეპარქიიდან იმდენ სასულიერო და საერო წარმომადგენელთაგან, რამდენიც გამოწვეულ იქმნება დანარჩენ ეპარქიებიდან.

ქენიშენა 1. აუღმოფობის დროს მღვდელთ-მთავარს უფლება აქვს წარუზავნოს კრებაზედ თავისი წარმომადგენელი სასულიერო პირი.

ქენიშენა 2. მომქმედ ეპარქიად ითვლება, სადაც მსახურაბს ორი მღვდელი მანც.

ქენიშენა 3. დლეგატად არ შეიძლება არჩეულ იქმნეს მღვდლის ხარისხისაგან განდგომილ ან განკვეთილი.

§4. სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებას იწვევს და თავმჯდომარეობს კათოლიკოზი, ხოლო, როცა იგი არ არის, მისი მოსაყდრე კრება ირჩევს პრეზიდიუმის დანარჩენ წევრებს და მდივნებს. კრება მოიწვევა საჭიროების მიხედვით, მთავრობის ნებართვით. კრება კანონიერია, თუ მოწვეულთა ნახევარზე მეტი გამოცხადდება.

§5. საქართველოს ეკლესიის კრების კომპეტენციას ექვემდებარება: ა) ადგილობრივი საეკლესიო კანონმდებლობა; ბ) უზენაესი საეკლესიო სამართალი; გ) საბოლოოდ გარჩევა და გადაწყვეტა იმ საქმეებისა, რომელთაც მას კათოლიკოზი ან მისი მოსაყდრე წარუდგენს; დ) არჩევა კათოლიკოზისა; ე) ძველი კათედრების აღდგენა, ახალი ეპარქიების გახსნა ან არსებულ ეპარქიათა დახურვა და საზღვრების გამიჯვნა; ე) ზრუნვა სასულიერო სასწავლებელთა დაარსებისა და ნივთიერად უზრუნველყოფისათვის.

§6. კათოლიკოზი. საჭეტმპყრობლად (მთავარ წინამძღვრად) ეკლესიისა ითვლება მთავარ-ეპისკოპოსი მცხეთისა და ტფილისისა და სრულიად საქართველოს

კათოლიკოზ-პატრიარქი, რომელსაც ირჩევს საქართველოს ეკლესიის კრება, ფარული ხმის მიცემით. არჩეულად ჩაითვლება კანდიდატი, რომელიც უმრავლეს ამომრჩევე ხმას მიიღებს, მაგრამ დამსწრე ამომრჩეველთ ხმების ნახევარზე მეტს.

პენიშენა 1. კათოლიკოზ-პატრიარქი პასუხისმგებელია მხოლოდ კრების წინაშე.

პენიშენა 2: საკათოლიკოზო კანდიდატისათვის ბერობის მიღება საუაღდებულო არ არის. ფიზიკურისა და ზნეობრივის მხრივ იგი უნდა აკმაყოფილებდეს საეკლესიო კანონთა მოთხოვნებს და სასურველია ჰქონდეს მიღებული უმაღლესი სასოციალო განათლება და შესაფერი საღვთისმეტყველო მომზადება.

§7. საკრებათა შორისო პერიოდში სრულიად საქართველოს ეკლესიის უზენაეს უფლებათა განმახორციელებელია კათოლიკოზ-პატრიარქი.

§8. კათოლიკოზ-პატრიარქი თავის მოვალეობათა აღსრულების დროს ხელმძღვანელობს საღმრთო წერილით, მსოფლიო და ადგილობრივ (მათ შორის საქართველოს ეკლესიის) კრებათა დადგენილებით და სახელმწიფოში მოქმედი კანონმდებლობით.

§9. კათოლიკოზ-პატრიარქის კომპეტენცია ასეთია: ა) ის თავმჯდომარეობს სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებას; ბ) მწყემსმთავრულად მიმოიხილავს საკათოლიკოზოს ეპარქიებს და ხელმძღვანელობს უწევს ეპისკოპოსებს საეპარქიო მართვა-გამგეობაში; გ) მის სახელს იხსენიებენ წირვა-ლოცვის დროს საკათოლიკოზოს მღვდელთმთავრები და სამღვდლოება; დ) ზრუნვა საეკლესიო სწავლა-მოდერებისა, ქართული იეთისმეტყველების აყვავებისა და შეურყვნელად დაცვისათვის; ე) ზრუნავს სამწყსოთა სარწმუნოებრივ-ზნეობრივი წარმატებისათვის; ე) ზრუნავს ტაძართა, საქველმოქმედო და სასულიერო საგანმანათლებლო დაწესებულებათა კეთილმოწყობისათვის; ზ) შუამდგომლობს თანადად დაწესებულებათა წინაშე საქველმოქმედო და სასულიერო სამოსწავლო საგანმანათლებლო დაწესებულებათა დაარსების შესახებ; ჰ) ზრუნავს სამღვდლოების ქონებრივად უზრუნველყოფისათვის; თ) ზრუნავს სამსახურიდან გასულ სამღვდლო პირთა, საეკლესიო დაწესებულებათა მოხელეთა და სამღვდლოების ქვერივ-ობოლათვის; ი) ზრუნავს საღმრთო და საეკლესიო-საღვთისმსახურო წიგნთა შესწორებისა და გამოცემისათვის; ია) ანთავისუფლებს მღვდელმთავართა, თანახმად მათის თხოვნისა, სამსახურიდან; იბ) ნიშნავს რვეიზიას სხვა და სხვა საჭიროებათა და შემთხვევათა გამო; იგ) განიხილავს საეპარქიო და საკათოლიკოზოს წლიურ ანგარიშებს; იდ) ზრუნავს კრებაზე განსახილველ საკითხთა დამუშავებისა და მასალების შეკრებისათვის; იე) ზრუნავს გალობის აღდგენა-გამშენებისათვის; ივ) ზრუნავს უეპისკოპოზოდ დარჩენილ ეპარქიათათვის; იზ) აძლევს დროებით თავისუფლებას ეპისკოპოზებს და დათხოვნის სიგელებს იმ ეპისკოპოზებს, რომელნიც დროებით ეპარქიიდან სხვაგან საღმრთო მდიან; ია) იღებს საჩივრებს ეპისკოპოზთა შესახებ და აძლევს ამ საჩივრებს კანონიერ მსვლელობას; ით) საჭირო შემთხვევაში, აძლევს რჩევას და მწყემსმთავრულ შენიშვნას ეპისკოპოზებს; კ) მიწერ-მოწერა აქვს სხვა ავტოკეფალურ ეკლესიებთან და სახელმწიფო უმაღლეს დაწესებულებებთან.

§10. კათოლიკოზს ყვანან თანამშრომლები: რწმუნებული (სამოქალაქო დაწესებულებებთან ურთიერთობისათვის), მდივანი და სამეურნეო ნაწილის გამგე.

§11. კათოლიკოზ-პატრიარქის და ეპარქიათა მღვდელთმთავრების შესანახი ხარჯები უნდა გააღებულ იქნას წინანდებურად: მღვდელთმთავართათვის სამარეოებიდან, ხოლო კათოლიკოზ-პატრიარქისათვის სამეურნეო გამგეობის თანხიდან.

პენიშენა: სამეურნეო გამგეობის თანხა შედგება: კათოლიკოზ-პატრიარქის ეპარქიების ეკლესიებისა და ზედმიწერილ მღვდელთა მემოსავლის, და მღვდელთმთავართა საეპარქიო მემოსავლის განსაზღვრულ %-დან.

სინოდი §12. კათოლიკოზ-პატრიარქთან არსებობს საეკლესიო სინოდი, რომლის წევრებად ითვლებიან მმართველი მღვდელთმთავრები და კათოლიკოზ-პატრიარქის ქორეპისკოპოზი.

§13. კათოლიკოზ-პატრიარქი, მოციქულთა 34 კანონის თანახმად, საჭიროების მიხედვით იწვევს კათოლიკოზ-პატრიარქის თანაი საეკლესიო სინოდს და მიმართავს სამწესიოს სახელმძღვანელო ეპისტოლეებით.

§14. კათოლიკოზ-პატრიარქი უფლებამოსილია მიუბოძოს მღვდელთმთავართ საპატიო ტიტულები და ჯილდოები.

შენიშვნა: კათოლიკოზ-პატრიარქს, მღვდელთმთავრებს და ეკლესიების წინამძღვრებს აქვთ თქვიფარები და ბეჭდები სათანადო მთაწარხის მიერ რეგისტრირებული.

§15. სინოდის სხდომა კანონიერია, თუ მას დაესწრება თავმჯდომარე და მოწვეულ წევრთა ნახევარი.

§16. სინოდის წევრთ არ აქვთ უფლება თავი შეეკავონ ხმის მიცემისაგან.

§17. თუ რომელიმე წევრი მოისურვებს კერძო აზრის შეტანას, მოვალეა გამოსთქვას იგი სხდომაზე და არა უგვიანეს სამი დღისა წარუდგინოს წერილობით სხდომის თავმჯდომარეს, ჟურნალში შესატანად, ან დასართულად.

§18. საქმეების განხილვის რიგს აწესებს თავმჯდომარე.

§19. საკითხის აღქმის უფლება აქვს სინოდის ყველა წევრს, ამ უფლების განასხორციელებლად საჭიროა წერილობითი განცხადების შეტანა კათოლიკოზ-პატრიარქის ან მისი მოსაყდრის საშუალებით, რომელიც მოვალეა აღნიშნული განცხადება გადასცეს განსახილველად სინოდის უახლოეს კრებას.

§20. როდესაც სინოდში ირჩევა საქმე სინოდის წევრის უკანონო მოქმედებათა ვაში, დაინტერესებულ პირს ნება აქვს დარჩეს დარბაზში საქმის მოხსენების დროს და მიაწოდოს სინოდს საჭირო განმარტება, მაგრამ, როდესაც სინოდი შეუღება განიხილოს გამოტანას, უეჭველად უნდა დახტოვოს დარბაზი.

§21. სინოდის განიხილებას ხელს აწერს ყველაზე უწინ თავმჯდომარე და მას უკან ყველა იმ სხდომაზე დამსწრე წევრი, მიუხედავად იმისა, თანახმად იყო იგი გამოტანილ განიხილებისა თუ არა.

§22. საკათოლიკოზოში არსებული მონასტრები ხელმძღვანელობენ კათოლიკოზ-პატრიარქის მიერ დამტკიცებულ წესდებით.

სამაპარძრო მართმე-მამბეობა §23. ეპისკოპოზი. ეპარქიაში კათოლიკოზ-პატრიარქის თანაშემწე და სარწმუნოებრიუ-ზნეობრივი ცხოვრების ხელმძღვანელი არის ეპისკოპოზი. ფიზიკურად, ზნეობრივად და გონებრივად საეპისკოპოზო კანდიდატი უნდა აკმაყოფილებდეს საეკლესიო კანონთა მოთხოვნილებას.

შენიშვნა 1: საეპისკოპოზო კანდიდატისათვის ბერად შედგომა საუაღდებულო არ არის. მაგრამ იგი არ შეიძლება იყოს ცოლიანი.

შენიშვნა 2: მიტროპოლიტები პატრიოტი ეპისკოპოსებზე მაღლა დგანან; მწვემსთმთავარი პატრიარქის იქმნის ქორტონის უსუესობის მიხედვით.

შენიშვნა 3. მღვდელთმთავარს ჰყავს მდივანი, რომელიც ხაზინდრობასაც ასრულებს.

§24. ეპარქიის მღვდელთმთავარს და ქორეპისკოპოზს ნიშნავს კათოლიკოზ-პატრიარქი იმ პირთაგან, რომელთა საეპისკოპოზო კანდიდატურა მოწონებულია მღვდელთმთავართა მიერ.

§25. ეპისკოპოზი (მიტროპოლიტი) არის საკათედრო ტაძრის წინამძღვარი. მის კომპეტენციას ეკუთვნის: ა) სრული უფლება მთელ ეპარქიაში მოძღვრებისა; ბ) უფლება ყოველგვარ მღვდელმოქმედების შესრულებისა; გ) ზრუნვა, რათა მის ეპარქიაში მორწმუნენი საღ საეკლესიო სწავლებას იცავდნენ; დ) მას აქვს

უფლება ახსნას ქორწინების დროს ზოგიერთი დაბრკოლებანი, რომელნიც ნათესავეთა კავშირიდან გამომდინარეობენ; ე) სარწმუნოებრივ საქმეებში მასზე დამოკიდებული არიან ეპარქიის ყველა წევრები; ე) მის სახელს ალაგვებს წირვა-ლოცვის დროს მთელი ეპარქიის სამღვდელთა; ზ) ეპისკოპოსს უფლება აქვს დამნაშავე მღვდელს მღვდელმოქმედება აუკრძალოს, ეპიტემია დაადოს, ანუ მოხსნას, და საჭიროების მიხედვით თავის ეპარქიისათვის გამოსცეს წერალობით განკარგულებანი.

ეპისკოპოსი ვალდებულია: ა) დაემორჩილოს საეკლესიო კანონებსა და კათოლიკოზ-პატრიარქის მიერ გამოცემულ დადგენილებათა, ხოლო როცა ამა თუ იმ საეკლესიო კანონისა ან დადგენილების შესახებ გაუგებრობა რამე დაებადება, განსამარტებლად კათოლიკოზ-პატრიარქს მიმართოს; ბ) ცხოველი კავშირი იქონიოს სამწყსოსთან და ამ მიზნით ხშირ-ხშირად მიმოიხილოს თავისი ეპარქია; გ) ყველაფერში დაემორჩილოს სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებას; დ) სხვა ეპარქიაში თავისი ნებით არა დაიწყოს რა; ე) პატივისცემით ეპყრობოდეს სხვა მღვდელთმთავრებს.

§26. ეპარქიის ეკლესიათა საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად სანთლით, საკმეველით, შესამოსელით, ჯვრებით, გვირგვინაკებით და სხვა ნივთებით მღვდელთმთავარს შეუძლიან გამოითხოვოს სათანადო ხელისუფლებისაგან ნებართვა ხსენებულ ნივთების დამამზადებელ სახელოსნოს გახსნისათვის.

საოლქო მმართველობა §27. ოლქს საეპარქიო მთავრობის ხელმძღვანელობით განაგებს მთავარხუცესი, რომელსაც ნიშნავს ეპარქიის მღვდელთმთავარი.

§28. მთავარხუცესი: ა) ზრუნავს სამრევლოებში საეკლესიო ცხოვრების მოწესრიგებისა და წარმატებისათვის; ბ) ქერიე-ობოლ-გაჭირვებულთათვის გ) ზრუნავს მოაწესრიგოს კრებულის წევრთა შორის ამტყდარი უთანხმოებანი და დ) აძლევს კრებულის წევრთ თავისუფლებას არა უმეტეს ორი კვირისა.

სამრევლო §29. სამრევლო არის ერთის სარწმუნოებრივ-ზნეობრივი მიზნით, საეკლესიო მყურნეობით, საკუთარის კრებულის ხელმძღვანელობით, საერთო ტაძრის გარშემო შემოკრებილი და ეპისკოპოსზე კანონიურად დამოკიდებული მორწმუნეთა საზოგადოება, რომელიც გატარებულია რეგისტრაციაში სათანადო სამოქალაქო ხელისუფლების მიერ, თანახმად მორწმუნეთაგან ეპარქიის მღვდელთმთავრის მეშვეობით შეტანილ განცხადებისა. განცხადებას ხელს უნდა აწერდნენ არა უმცირეს 20 სრულწლოვან მორწმუნისა.

§30. რეგისტრაციაში გატარების შემდეგ სამრევლო ღებულობს სათანადო ხელისუფლებისაგან განსაკუთრებულ ხელშეკრულებით უფადო და უფასო სარგებლობისათვის ტაძარს ან სამლოცველო შენობას და ღვთისმსახურებისათვის საჭირო საგნებს, და მოვალეა დაიცვას მისდამი გადაცემული ქონება ხელშეკრულების თანახმად.

§31. სამრევლოს გახსნა არ შეიძლება, უკეთუ მორწმუნეთა რიცხვი იმდენად მცირეა, რომ საკუთარი ტაძრისა და კრებულის შენახვა არ შეუძლიან; თუ რეგისტრაციაში გატარებულმა სამრევლომ და მღვდელმსახურებმა მიხედარი გადასახადი არ (ან ვერ) შეიტანეს. სამრევლო, სსრ კავშირის სახკომსაბჭოსთან არსებულ მართლმადიდებელ ეკლესიის საბჭოს რწმუნებულთან შეთანხმებით, იხურება და მღვდელს ეკრძალება ღვთისმსახურების შესრულება.

§32 თვითველ სამრევლოს უჭირავს განასაზღვრული ტერიტორია, რომლის საზღვრები შეიძლება შეიცვალოს სხვა სამრევლოებთან შეთანხმებით და სათანადო საეკლესიო და სამოქალაქო მთავრობის ნებართვით.

მენიშენა 1: ქალაქში სამრევლოთათვის ტერიტორიული პრინციპის დაცვა საყალღებულ არ არის.

მენიშენა 2: ერთსა და იმავე სამრევლოში შეიძლება იყოს ზედმიწერილი ტაძარი, რომელშიაც, თუ საჭიროება მოითხოვს და მოსახერხებელი იქნება, სრულდება უოჯელკარი ღვთისმსახურება.

§33. სამრევლოს უანაგებს საეპარქიო მთავრობის ზედამხედველობის ქვეშე სამრევლო საბჭო, რომელიც შესდგება კრებულის ყველა წევრთა და არა უმცირეს სამის წევრისა, რომელთაც ირჩევს სამრევლო კრება, სამი წლის ვადით. სამრევლო საბჭოს თავმჯდომარეობს ეკლესიის წინამძღვარი, ხოლო როცა იგი არ არის, მაშინ საბჭო თვითონ ირჩევს თავმჯდომარეს თვის შორის. საბჭოს სხდომები იმართება თვეში ერთხელ, ხოლო, თუ საჭიროება მოითხოვს, უფრო ხშირადაც. საქმეები სწავდება უბრალო ხმის უმეტესობით, ხოლო, როცა ხმები თანაბრად იყოფა, მაშინ ის აზრი უპიტარესობს, რომელსაც თავმჯდომარე ემხრობა.

მენიშენა 1. თუ სამრევლო კრებისა და საბჭოს განჩინება ეკლესიის წინამძღვარს მაინცა ეკლესიის სასიანოდ, მას შეუძლია განჩინების სისრულეში მოუყანოს შეკრება და მისი ადგილობრივ მღვდელმთავართან განსაჩივრება, - ამის შესახებ თავის აზრი წინამძღვარმა უნდა გამოხატავს კრებაზედვე.

მენიშენა 2. საბჭოს წევრად ირჩევა როგორც მამაკაცი, ისე დედაცა.

მენიშენა 3. საბჭოს წევრად არ შეიძლება არჩეულ იქნას სამღვდლო ხარისხითგან განდგომილი, ან განკვეთილი.

§34. სამრევლო საბჭოს კომპეტენცია არის: ა) ეკლესიის ქონების მართვა-გამკეობა; ბ) მისდამი გაცემულ ქონების მოვლა-პატრონობა და სამოქალაქო მთავრობის წინაშე პასუხისმგებლობა; გ) მიღება კეთილმზნებლობითი შეწირულებისა და მისი დანიშნულებისამებრ მოხმარება; დ) ზრუნვა ეკლესიისა და კრებულის შესანახსაშე დასაქმებლათა გასაძლიერებლად; ე) ზრუნვა ტაძრისა და ღვთისმსახურების კეთილმოწყობისათვის; ვ) ზრუნვა ქვერიუ-ობოლა და გაჭირებულთათვის ქველმოქმედების წესით; ზ) აღძვრა საქმისა იმ პირთა წინააღმდეგ, რომელნიც ეკლესიასა და მის ქონებას ზიანს მიაყენებენ; ეპარქიალური მთავრობის მიერ გამოძიების მოხდენის შემდეგ დამნაშავე, მღვდელთმთავრის სსრ კავშირის სასკომსაბჭოსთან არსებულ მართლ-შადიდებელ ეკლესიის საბჭოს რწმუნებულთან შეთანხმებით, მოიხსნება ადგილიდან და მის მაგიერ არჩეულ იქნება სხვა პირი; ჰ) წინასწარი დამუშავება იმ საკითხებისა, რომელიც სამრევლო კრებამ უნდა განიხილოს; თ) სამრევლო ქონებისა და თანხების ყოველთვიური შემოწმება; ი) თავისი მოქმედების წლიური ანგარიშის შედგენა მთავარხუცესისა და სამრევლო კრებისათვის წარსადგენად; ია) იგი ავალებს ერთ-ერთ წევრს სამეურნეო ნაწილის გამკეობას, ხოლო ერთ-ერთ წევრს - ხაზინდარობას და იბ) საბჭოს დაეალებით კრებულის წევრს შეუძლია ორივე თანამდებობის ასრულება.

მენიშენა 1. სამეურნეო ნაწილის გამკედე და ხაზინდარად შეიძლება არჩეულ იქნეს ქალიც.

მენიშენა 2: სამრევლო კრების მიერ სამი კაცისაგან არჩეულ სარევიზიო კომისიას ვეალება კვარტალში ერთხელ გაუკეთოს რევიზია სამრევლო ქონებას.

§35. კრებულში კრებულის აუცილებელ წევრად ითვლებიან: მღვდელი და წიგნისმკითხველი, ხოლო, სადაც შესაძლებელია - სამრევლოს დიაკონიც (მთავარი).

მენიშენა 1. დიაკონი და წიგნის-მკითხველი არიან მხოლოდ თანამსახურნი მღვდლისა და უომისოდ არავითარი მღვდელმოქმედების შესრულება არ შეუძლიანთ.

§36. ეკლესიის კრებულის წევრს მღვდელს, დიაკონს და წიგნის მკითხველს ნიშნავს ეპარქიის მღვდელთმთავარი.

§37. მღვდელი. მღვდელი ვადღებულის: ა) მუდამ თავის სამრევლოში ცხოვრობდეს და სამრევლო არ დასტოვოს, განსაკუთრებით როცა იქ რაიმე მორალური სენი გაჩნდება და როცა სამრევლოს განსაცდელი რამ მოეღის; ბ) განსაკუთრებულ თვალყურს ადევნებდეს საეკლესიო ყოფაქცევას, როგორც საზოგადოებაში, ისე თავის სახლში; გ) აასრულოს საზოგადოებრივი ღვთისმსახურება დაწესებულ დროს, სოფელში კი ისეთ საათებში, რომელიც არ შეუშლის ხელს სასოფლო სამეურნეო მუშაობათა წარმოებას; დ) მრევლის მოთხოვნილებებისამებრ აასრულოს საჭირო მღვდელმოქმედება; ე) თვალყური ადევნოს მრეველში საეკლესიო დისციპლინისა და ზნეობის დაცვას; ე) როცა სამსახურის დროს ამა თუ იმ საკითხის შესახებ ეჭვი დაებადება, მოვალეთ ახსნა-განმარტებისათვის მთავარსუცესს და საეპარქიო მთავრობას მიმართოს; ზ) მის უპირველეს მოვალეობას შეადგენს ეკლესიაში ქადაგება და საზოგადოებრივ სწავლა-მოდერება; ჯ) მღვდელი მოვალეთ კრებულის სხვა წევრთა საშუალებით საეკლესიო საბუთები აწარმოვოს.

§38. სამღვდლო და სადიაკვნო კანდიდატებს უნდა ჰქონდესთ საკმაო საზოგადოებრივი განვითარება, იცოდენ საეკლესიო ტიპიკონი და კითხვა-გალობა, რაც წინდაწინვე უნდა იქმნეს შემოწმებული საეპარქიო მთავრობის მიერ.

შენიშვნა 1: მღვდელს ნება აქვს შეასრულოს ღვთის მსახურების დროს დიაკონის სამსახური დიაკონისავე შესამოსელში, ხოლო იპოდიაკონს ნება ეძლევა კვერქის წარმოქმნისა.

შენიშვნა 2: წიგნისმკითხველად შეიძლება არჩეულ იქმნეს ქალიც.

სამეკლესიო სამართალი §39. საქართველოს ეკლესიის სამართალს ექვემდებარება ამა ეკლესიის ყველა წევრი ისეთ საქმეებში საეკლესიო სწავლა-მოდერებისა, ზნეობრივ ცხოვრებისა, საეკლესიო წყობილებისა და საეკლესიო სამსახურის წინააღმდეგ, რომელთათვისაც საეკლესიო კანონით დადგენილია განსაზღვრული სასჯელი ანუ ზომები ზღვევისა და გასწორებისა; მღვდელმოქმედების აღკვეთა, სამსახურიდან გადაყენება, ეკლესიის წევრობიდან გარიცხვა, საეკლესიო ეპიტიმის დადება მორწმუნეებზე და სამღვდლო პირებზე; ჯვრის წერის გაუქმების საქმე.

§40. კათოლიკოზი ასრულებს უზენაეს სასულიერო სასამართლო ფუნქციებს საკრებულში მორისო პერიოდში. ყოველივე დანაშაულობა ეკლესიურ-სარწმუნოებრივ თვალსაზრისით, რომელიც შეეხება მორწმუნეთა და სამღვდლო პირთა, ექვემდებარება მას.

§51. მღვდელთმთავართა შესახებ საჩივრებს იხილავს და მათ შესახებ საბოლოო მსჯავრი გამოაქვს კათოლიკოზისთანაი საეკლესიო სინოდს. მღვდელთმთავართა არა კანონიერ მოქმედებათა გამო თვით კათოლიკოზისთანაი სინოდსაც აქვს უფლება საქმის აღძვრისა.

გადმობეჭდილია წიგნიდან - „ღებულება საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობისათვის“, 1945 წ.

**15. საქართველოს ეკლესიის XIII გაფართოებული
კრების მიერ მიღებული „ღებულეზა“
(18-19 სექტემბერი, 1995)**

1995 წლის 18-19 სექტემბერს სვეტიცხოვლის ტაძარში შედგა საქართველოს ეკლესიის გაფართოებული კრება.

კრებამ 19 სექტემბერს განიხილა და დაამტკიცა დებულების პროექტი. წინა დღით კრება გახსნა და შესავალი სიტყვა წარმოთქვა სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ. ეპარქიათა მმართველმა მღვდელმთავრებმა კრებას მოვახსენეთ ეპარქიათა მდგომარეობის შესახებ, დღის წესრიგი განისაზღვრა რამდენიმე საკითხით, რომელნიც შეეხებოდნენ სასულიერო განათლების მდგომარეობას და მისი გაუმჯობესების გზებს, საპატრიარქოს მისიონერულ პროგრამას, ახალი წმიდანების კანონიზირებას. კრებამ თავისი განსაკუთრებული ყურადღება მიაქყო მთავალ ღვთისმსახურთა განათლების საკითხსა და ახალი დებულების შემოღების საჭიროებას. დებულების პროექტი კრებაზე წარმოადგინა თბილისის სასულიერო აკადემიის პრორექტორმა მღვდელმა ბ. კობახიძემ. კრებამ წმიდანთა დასში შერაცხა წმიდა პატრიარქი აღმსარებელი ამბროსი ხელაია, წმიდა მოწამენი მიტროპოლიტი ნაზარი კრებულთურთ (მღვდლები გერმანე ჯაჯანიძე, იეროთეოზ ნიკოლაძე, სიმონ მჭედლიძე, დიაკონი ბესარიონ კუხიანიძე), წმიდა მღვდელმთავრები გაბრიელ ქიქოძე, ალექსანდრე ოქროპირიძე, წმიდა მღვდელმოწამე გრიგოლ ფერაძე, ღირსი მამა ალექსი შუშანი.

კრებამ გაზარდა ეპარქიათა რიცხვი 15 ნაცვლად შეიქმნა 27 ეპარქია. ეკლესიის მოწყობის საფუძვლად გამოცხადებულია წმიდა წერილი და საღმრთო გადმოცემა, წმიდა მოციქულთა, მსოფლიო, ადგილობრივ და წმიდა მამათა კანონები და წესდებები. საქართველოს ეკლესიის ადგილობრივ კრებათა დადგენილებანი (კრების მიერ გამოცემული დებულება), საქართველოს კონსტიტუცია და შესაბამისი კანონები. საეკლესიო ხელისუფლებისა და მმართველობის უმაღლეს ორგანოდ გამოცხადებულია „ადგილობრივი საეკლესიო კრება – საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდი, ხოლო კრებებს შორის პერიოდში უმაღლესი საეკლესიო ხელისუფალი და მმართველი არის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი“. წმიდა სინოდის ერთ-ერთ მოვალეობას II თავის 20-ე მუხლის თანახმად, წარმოადგენს „საეკლესიო კანონების კრებულის“ გამოცემა. ამ მხრივ ქვემდებარე ნაშრომი წარმოადგენს ამ მუხლის აღსასრულებლად შესრულებულ სამუშაოს.

საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება

(მიღებულია საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის
გაფართოებული ადგილობრივი კრების მიერ 1995 წლის 18-19
სექტემბერს, მცხეთა, სვეტიცხოველი)

თავი I. ზოგადი დებულებანი §1. საქართველის საპატრიარქო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია არის მრავალეროვანი ადგილობრივი ავტოკეფალური (დამოუკიდებელი) მართლმადიდებელი ეკლესია, რომლის დიდ უმრავლესობას ქართველი მოსახლეობა შეადგენს. იგი იმყოფება დოგმატურ-სარწმუნოებრივ-ლიტურგიკულ ერთიანობასა და ლოცვით-კანონიკურ ურთიერთობაში ყველა სხვა ადგილობრივ ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიებთან.

§2. საქართველოს ადგილობრივი ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის (შემდგომ - საქართველოს ეკლესიის) იურისდიქციაში შედიან:

1. საქართველოში მცხოვრები ყველა მართლმადიდებელი ქრისტიანი.
2. საქართველოს საზღვრებს გარეთ მცხოვრები ის მართლმადიდებელი ქართველები, რომლებზედაც არ ვრცელდება სხვა ადგილობრივი მართლმადიდებელი ეკლესიის იურისდიქცია.
3. სომხეთის რესპუბლიკაში მცხოვრები მართლმადიდებელი ქრისტიანები.
4. საქართველოს საზღვრებს გარეთ მცხოვრები ის მართლმადიდებელი ქრისტიანები, რომლებიც არ შედიან სხვა ადგილობრივი მართლმადიდებელი ეკლესიების იურისდიქციაში და აქეთ სურვილი იყვნენ საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის იურისდიქციაში.

§3. საქართველოს ეკლესია იყოფა ეპარქიებად, სამთავარსუცესობად და სამრევლოებად.

§4. საქართველოს ეკლესიაში შედის 27 (ოცდაშვიდი) ეპარქია მათში შემავალი ქალაქებითა და რაიონებით:

1. მცხეთა-თბილისი ეპარქია - ქ. თბილისი თავის რაიონებით, ქ. მცხეთა, მცხეთისა და გარდაბნის რაიონები. სოფ. წილკნის, მუხრანისა და საგურამოს გამოკლებით. კათედრა და რეზიდენცია მცხეთასა და თბილისში;
2. ალავერდის ეპარქია - ქ. თელავი, ქ. ახმეტა, თელავისა და ახმეტის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი აბბა ალავერდელი“. კათედრა ალავერდში, რეზიდენცია თელავში.
3. ახალციხის ეპარქია - ქ. ახალციხე, ახალციხის, ასპინძისა და ადიგენის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ახალციხელი“. კათედრა და რეზიდენცია ახალციხესა და საფარაში;
4. ბათუმისა და ხსალთის ეპარქია - ქ. ბათუმი, ქ. ქობულეთი, ქობულეთის, ხელვაჩაურის, ქედას, შუახევის და ხულოს რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ბათუმისა და ხსალთისა“. კათედრა ბათუმსა და ხსალთაში, რეზიდენცია ბათუმსა და ქობულეთში;
5. ზოდბის ეპარქია - ქ. სიღნაღი, სიღნაღისა და დედოფლისწყაროს რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ზოდბელი“. კათედრა ზოდბეში, რეზიდენცია ზოდბესა და სიღნაღში.

6. ბოლნისისა და დმანისის ეპარქია - ქ. ბოლნისი, ქ. დმანისი, ბოლნისისა და დმანისის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ბოლნისისა და დმანისისა“. კათედრა და რეზიდენცია ბოლნისსა და დმანისში;

7. ბორჯომისა და ახალქალაქის ეპარქია - ქ. ბორჯომი, ქ. ახალქალაქი, ბორჯომისა, ახალქალაქისა და ნინოწმინდის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ბორჯომისა და ახალქალაქისა“. კათედრა ბორჯომში, რეზიდენცია ბორჯომში, ახალქალაქსა და ნინოწმინდაში;

8. ვანისა და ბაღდათის ეპარქია - ქ. ვანი, ვანისა და ბაღდათის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ვანისა და ბაღდათისა“. კათედრა ბაღდათში, რეზიდენცია ვანსა და ბაღდათში;

9. ზუგდიდისა და ცაიშის ეპარქია - ქ. ზუგდიდი, ქ. წალენჯიხა, ზუგდიდისა და წალენჯიხის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ზუგდიდისა და ცაიშისა“. კათედრა ზუგდიდსა და ცაიშში, რეზიდენცია ზუგდიდსა და წალენჯიხაში.

10. მანგლისისა და წალკის ეპარქია - ქ. თეთრიწყარო, ქ. წალკა, თეთრიწყაროსა და წალკის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი მანგლისისა და წალკისა“, კათედრა და რეზიდენცია მანგლისსა და წალკაში;

11. მარგვეთის ეპარქია - ქ. ზესტაფონი, ქ. თერჯოლა, ზესტაფონის, თერჯოლისა და ხარაგაულის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი მარგველი“. კათედრა ზესტაფონში, რეზიდენცია ზესტაფონში, თერჯოლასა და ხარაგაულში;

12. ნეკრესის ეპარქია - ქ. ყვარელი, ქ. ლაგოდეხი, ყვარელისა და ლაგოდეხის რაიონები, მასში ასევე შედიან საინგილოს ეკლესიები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ნეკრესელი“. კათედრა ნეკრესსა და ყვარელში, რეზიდენცია ყვარულსა და ლაგოდეხში;

13. ნიკორწმინდის ეპარქია - ქ. ამბროლაური, ქ. ონი, ამბროლაურისა და ონის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება „ეპისკოპოსი ნიკორწმინდელი“. კათედრა ნიკორწმინდაში, რეზიდენცია ამბროლაურსა და ონში;

14. ნიქოზისა და ცხინვალის ეპარქია - ქ. ცხინვალი, ცხინვალისა და ახალგორის, ჯავისა და ზნაურის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ნიქოზისა და ცხინვალისა“. კათედრა და რეზიდენცია ნიქოზსა და ცხინვალში;

15. რუსთავის ეპარქია - ქ. რუსთავი, ქ. მარნეული, მარნეულის რაიონი. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი რუსთავისა“. კათედრა რუსთავში, რეზიდენცია რუსთავსა და მარნეულში;

16. სამთავისისა და გორის ეპარქია - ქ. გორი, ქ. კასპი, გორისა და კასპის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი სამთავისისა და გორისა“. კათედრა და რეზიდენცია სამთავისსა და გორში;

17. საგარეჯოსა და გურჯაანის ეპარქია - ქ. საგარეჯო, ქ. გურჯაანი, საგარეჯოსა და გურჯაანის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი საგარეჯოსა და გურჯაანისა“. კათედრა საგარეჯოსა და გურჯაანში, რეზიდენცია გურჯაანსა და ნინოწმინდაში.

18. ურბნისისა და რუხის ეპარქია - ქ. ხაშური, ქ. ქარელი, ხაშურისა და ქარელის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ურბნისისა და რუხისისა“. კათედრა ურბნისში, რუხისა და ხაშურში, რეზიდენცია ხაშურში;

19. ფოთის ეპარქია - ქ. ფოთი, ქ. ხობი, ქ. სენაკი, ფოთის, ხობისა და სენაკის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ფოთისა“. კათედრა ფოთში, რეზიდენცია ფოთში, ხობსა და სენაკში;

20. ქუთაის-გაენათის ეპარქია - ქ. ქუთაისი, წყალტუბოსა და ტყეშელის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ქუთათელ-გაენათელი“. კათედრა

და რეზიდენცია ქუთაისსა და გელათში.

21. შემოქმედის ეპარქია - ქ. ოზურგეთი, ქ. ლანჩხუთი, ოზურგეთის, ლანჩხუთისა და ჩოხატაურის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი შემოქმედელი“ კათედრა შემოქმედსა და ოზურგეთში, რეზიდენცია ოზურგეთში, ლანჩხუთსა და ჩოხატაურში;

22. ცვაგრისა და ზვანეთის ეპარქია ქ. ცვაგერი, ცვაგრის, მესტიის და ლენტეხის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ცვაგრისა და ზვანეთისა“. კათედრა ცვაგრესა და მესტიაში, რეზიდენცია ცვაგრეში, მესტიასა და ლენტეხეში;

23. ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქია - ქ. სოხუმი, ქ. ოჩამჩირე, ქ. გალი, ქ. გუდაუთა, ქ. გაგრა, სოხუმის, გულრიფშის, გალის, ოჩამჩირის, გაგრისა და გუდაუთის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ცხუმ-აფხაზეთის“. კათედრა სოხუმში და ახალ ათონზე, რეზიდენცია სოხუმში, გუდაუთასა და გაგრაში;

24. წილკნის ეპარქია - ქ. დუშეთი, სოფ. წილკანი, მუხრანის და საგურამო, დუშეთის, ქაზბეგისა და თიანეთის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი წილკნელი“. კათედრა წილკანში, რეზიდენცია წილკანში, დუშეთსა და თიანეთში;

25. ჭიათურის ეპარქია - ჭიათურის და საჩხერის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ჭიათურისა“. კათედრა ჭიათურაში, რეზიდენცია ჭიათურასა და საჩხერეში;

26. ჭყონდიდის ეპარქია ქ. აბაშა, ქმარტეილი, აბაშის, მარტეილისა და ჩხოროწყუს რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ჭყონდიდელი“. კათედრა მარტეილში, რეზიდენცია მარტეილში, აბაშისა და ჩხოროწყეში;

27. ხონის ეპარქია - ქ. სამტრედია, ქ. ხონი, სამტრედიის და ხონის რაიონები. მღვდელმთავრის წოდება: „ეპისკოპოსი ხონელი“. კათედრა ხონში, რეზიდენცია ხონსა და სამტრედიაში.

§5. საქართველოს ეკლესია თავის მოღვაწეობას ახორციელებს შემდეგ საფუძველზე:

1. წმიდა წერილი და საღმრთო გადმოცემა;

2. წმიდათა მოციქულთა, წმიდათა მსოფლიო და ადგილობრივ კრებათა და წმიდათა მამათა კანონები და წესდებები;

3. საქართველოს ეკლესიის ადგილობრივ კრებათა დადგენილებანი;

4. საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება, საქართველოს კონსტიტუცია და შესაბამისი კანონები.

§6. საქართველოს ეკლესია გამოყოფილია სახელმწიფოსაგან, დამოუკიდებელია და ახორციელებს მისთან ურთიერთობას საეკლესიო კანონების, სახელმწიფო კონსტიტუციისა და შესაბამისი კანონმდებლობის საფუძველზე.

§7. საეკლესიო ხელისუფლებისა და მმართველობის უმაღლეს ორგანოს წარმოადგენს საქართველოს ეკლესიის ადგილობრივი საეკლესიო კრება - საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდი, ხოლო კრებებს შორის პერიოდში უმაღლესი საეკლესიო ხელისუფალი და მმართველი არის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი.

შენიშვნა: „საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდი“ არის საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ადგილობრივი საეკლესიო კრების მეორე ოფიციალური დასახელება.

§8. საეკლესიო სასამართლოს უფლება აქვთ: საქართველოს ეკლესიის ადგილობრივ საეკლესიო კრებას საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდს. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს და ეპარქიის მმართველ მღვდელმთავარს.

§9. საქართველოს საპატრიარქო, მისი განყოფილებები, დაწესებულებები, ეპარქიები, სამრევლოები, მონასტრები, სასულიერო სასწავლებლები და საზღვარგარეთ არსებული სამრევლოები და დაწესებულებები სარგებლობენ იურიდიული პირის უფლებით.

თავი II. საძირკველს ადგილობრივი მართლმადიდებელი ეკლესიის საეკლესიო კრება - საძირკველს ეკლესიის წმიდა სინოდი §1. საქართველოს ეკლესიაში უმაღლესი ხელისუფლება მოძღვრების, საეკლესიო მმართველობისა და საეკლესიო სასამართლოს სფეროებში, ანუ - საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლება ეკუთვნის საქართველოს ეკლესიის საეკლესიო კრებას - საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდს.

§2. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდს იწვევს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი (ან მისი მოსაყდრე) საჭიროების მიხედვით, წელიწადში არანაკლებ ორჯერ და თავმჯდომარეობს მას.

§3. საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდის წევრები არიან საქართველოს ეკლესიის ეპარქიათა მმართველი მღვდელმთავერები და სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ქორეპისკოპოსები.

§4. საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდი:

1. განმარტავს წმიდა წერილისა და წმიდა გარდამოცემის საფუძველზე მართლმადიდებელი ეკლესიის სწავლებას. ზრუნავს სხვა ადგილობრივ ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიებთან დოგმატურ-სარწმუნოებრივსა და კანონიკურ ერთიანობაზე.

2. იხილავს და წყვეტს კანონიკურ, საღვთისმსახურო, სამოძღვრო და სხვა საკითხებს, რომლებიც ეხებიან ეკლესიის საშინაო და საგარეო მოღვაწეობას.

3. უზრუნველყოფს საქართველოს ეკლესიის ერთიანობას. იცავს მართლმადიდებელი სარწმუნოების სიწმინდესა და ქრისტიანულ ზნეობას.

4. ადგენს ახალ წმინდანთა აღიარებას (კანონზომიერებას) და შესაბამის ღვთისმსახურებას.

5. ზრუნავს ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის სამართლებრივ ურთიერთობებზე. ეკლესიის კანონების, საეკლესიო კრებების დადგენილებების, საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების, სახელმწიფოს კონსტიტუციისა და კანონების შესაბამისად.

6. იღებს პრინციპულ გადაწყვეტილებებს სხვა ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიებთან ურთიერთობის შესახებ.

7. შესაბამისი საშუალებებით გამოხატავს თავის დამოკიდებულებას სახელმწიფოში და მთელ მსოფლიოში მომხდარი მოვლენებისა და წამოჭრილი პრობლემების შესახებ.

8. ქმნის ან აუქმებს ეპარქიებს, ცკლის მათ ტერიტორიულ საზღვრებსა და სახელწოდებებს.

9. ირჩევს საქართველოს ეკლესიის მღვდელმთავერებს და ახდენს მათ ხელდასხმას.

10. საჭიროების შემთხვევაში, კათოლიკოს-პატრიარქის წინადადებით, გადაწყვეტს მღვდელმთავერები ერთი ეპარქიიდან მეორეში.

11. საჭიროების შემთხვევაში იღებს გადაწყვეტილებას მმართველი მღვდელმთავერების პენსიაში გასვლის შესახებ.

12. ისმენს მმართველი მღვდელმთავერების მოხსენებებს ეპარქიის მდგომარეობის შესახებ.

13. ადგენს პროცედურას ყველა საეკლესიო სასამართლოსათვის.
14. განაწესებს საეკლესიო ჯილდოებს.
15. ამტკიცებს, ცვლის აუქმებს და განმარტავს თავის დადგენილებას, რომლებიც შეეხებიან საეკლესიო ცხოვრებას.
16. სხვადასხვა საკითხის შესასწავლად ქმნის სპეციალურ კომისიებს.
წმ. სინოდი ზრუნავს:
17. საქართველოს ეკლესიის საშინაო და საგარეო მოღვაწეობის მნიშვნელოვანი საღვთისმეტყველო პრობლემების გადაჭრისათვის.
18. წმ. წერილის ტექსტის დაცვისა, თარგმნისა და გამოცემისათვის.
19. საღვთისმსახურო წიგნების ტექსტების დაცვის, გასწორებისა და გამოცემისათვის.
20. საეკლესიო კანონების კრებულის, სასულიერო და საერო სასწავლებლების შესაბამისი სახელმძღვანელოების, საღვთისმეტყველო ლიტერატურისა და პერიოდიკის გამოცემისათვის.
21. სასულიერო განათლების სრულყოფისათვის.
22. სასულიერო პირთა და ეკლესიის საერო თანამშრომელთა პენსიით უზრუნველყოფისათვის.
23. საეკლესიო საგანძურის აღრიცხვის, დაცვისა და შეესებვისათვის.
- §5. საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდის თავმჯდომარე არის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ან მის მიერ დანიშნული საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრე.
- §6. წმიდა მართლმადიდებელი ეკლესიის კანონების თანახმად, ის საეკლესიო კრება, რომელიც არ არის მოწვეული კათოლიკოს-პატრიარქის ან მოსაყდრის მიერ, უკანონოა.
- §7. საქართველოს ეკლესიის წმ. სინოდი არის პირველი და უკანასკნელი ინსტანცია საქართველოს ეკლესიაში, რომელიც უფლებამოსილია გაასამართლოს მღვდელმთავარი, განიხილოს მისი მოღვაწეობის დოკუმატური და კანონიკური ცდომილება.
- §8. საქართველოს ეკლესიის საეკლესიო კრება არის პირველი და უკანასკნელი ინსტანცია საქართველოს ეკლესიაში, რომელიც სასამართლო წესით განიხილავს კონფლიქტებს მღვდელმთავრებს შორის.
- შენიშვნა: ვოევუდგარი საჩივრის გარეშე საქართველოს ეკლესიის საეკლესიო კრება უფლებამოსილია პასუხი აეცხონოს იმ მღვდელმთავარს, რომელიც ცხადად არღვევს საეკლესიო კანონებსა და წესდებებს.
- §9. საქართველოს ეკლესიის წმ. სინოდი არის უკანასკნელი ინსტანცია იმ სასულიერო და საერო პირებისათვის, რომლებსაც ეპარქიის მმართველმა მღვდელმთავარმა მიუსაჯა მღვდელმსახურების აკრძალვა, სამღვდლო ხარისხიდან განკვეთა, სიკვდილამდე უზიარებლობა ან ეკლესიიდან განკვეთა (ანათემა); აგრეთვე იმ სასულიერო და საერო პირებისათვის, რომლებსაც აქეთ საკმარისი საფუძველი თავიანთი ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავრის განაჩენის გასაჩივრებისათვის.
- §10. საქართველოს ეკლესიის წმ. სინოდზე გადაწყვეტილების მიღება ხდება ხმების უმრავლესობით. ხმების თანაბრად გაყოფის შემთხვევაში მიღებული იქნება ის გადაწყვეტილება, რომლებსაც ემხრობა კრების თავმჯდომარე – სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი (ან მოსაყდრე).
- §11. საქართველოს ეკლესიის წმ. სინოდი ამტკიცებს თავისი სხდომების ჩატარების დღის წესრიგს, პროგრამასა და რეგლამენტს.

§12. საქართველოს ეკლესიის წმ. სინოდზე დასწრება საქართველოს ეკლესიის მღვდელმთავრების კანონიკური ვალდებულებაა. მღვდელმთავარს შეუძლია არ დაესწროს წმ. სინოდის სხდომას ავადმყოფობის ან სხვა ისეთი მნიშვნელოვანი მიზეზის გამო, რომელსაც წმ. სინოდი საპატიოდ ცნობს. თუ მღვდელმთავარი არასაპატიო მიზეზის გამო არ გამოცხადდება წმ. სინოდზე, მაშინ ეს ექვემდებარება მთელი კრებისაგან ძმურ შეგონებას ან მღვდელმოქმედებისაგან დროებით განყენებას.

§13. თუ მღვდელმთავარი მნიშვნელოვანი მიზეზის გამო ვერ დაესწრება წმ. სინოდის სხდომას, მაშინ ის ვალდებულია წმ. სინოდს წერილობით მოახსენოს თავისი შეხედულება განსახილველ საკითხებზე.

§14. წმ. სინოდის არც ერთ წევრს არ შეუძლია ხმის მიცემისაგან თავის შეკავება. თუ მღვდელმთავარი არ ეთანხმება მიღებულ დადგენილებას, მან ეს იმავე სხდომაზე უნდა განაცხადოს, ხოლო სხდომიდან სამი (3) დღის განმავლობაში წერილობით უნდა წარადგინოს თავისი მოსაზრება, რომელიც დაერთება საეკლესიო კრების ოქმებს.

§15. საქართველოს ეკლესიის წმ. სინოდის დადგენილებები სავალდებულოა საქართველოს ეკლესიის ყოველი წევრისათვის.

§16. საქართველოს ეკლესიის წმ. სინოდის დადგენილებებს პირველად ხელს აწერს კრების თავმჯდომარე - სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი (ან მოსაყდრე). შემდეგ კრების წევრები უპირატესობის მიხედვით, მიუხედავად იმისა, ეთანხმებიან თუ არა განხილულ საკითხებზე მიღებულ გადაწყვეტილებას.

§17. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმ. სინოდის დადგენილებები ძალაში შედიან მიღებისთანავე, თუ დადგენილება არ ითვალისწინებს სხვა ვადებს.

§18. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმ. სინოდის სხდომის მოწვევის ადგილს ირჩევს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი (ან მოსაყდრე).

თავი III. საპატრიარქოს ეკლესიის გაფართოებული კრება §1. საქართველოს ეკლესიის გაფართოებულ საეკლესიო კრებას იწვევს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ან საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრე.

§2. საქართველოს ეკლესიის გაფართოებული კრების მოწვევა ხდება მხოლოდ ორ შემთხვევაში:

1. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევისას.
2. საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის ახალი დებულების დამტკიცებისას.

§3. საქართველოს ეკლესიის გაფართოებული კრების შემადგენლობაში შედიან:

- ა) წმ. სინოდის ყველა წევრი.
- ბ) ყოველი ეპარქიიდან მოწვეული ორი სასულიერო და ერთი საერო პირი, თითოეული მონასტრიდან, ასევე სასულიერო აკადემიებიდან და სემინარიებიდან წარმოდგენილი 2-2 დელეგატი, გელათის მეცნიერებათა აკადემიიდან - 4 დელეგატი და მცხეთა-თბილისის ეპარქიიდან იმდენივე წარმომადგენელი, რამდენიც იქნება მოწვეული ყველა დანარჩენი ეპარქიიდან.

§4. მსოფლიო საეკლესიო კრებათა დადგენილებების თანახმად, მღვდელმთავარნი გაფართოებულ საეკლესიო კრებაზე მონაწილეობენ ხმის

უფლებით, ხოლო სამღვდლო და სამონაზვნო დასი, ასევე საერონი მონაწილეობენ სათაბირო ხმის უფლებით.

§5. საქართველო ეკლესიის გაფართოებულ კრებაზე სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ბრძანებით შეიძლება მოწვეულნი იყვნენ მეცნიერ-ექსპერტები.

თავი IV. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი §1. საქართველოს ეკლესიის საჭეთმპყრობელი არის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი და მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი.

§2. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქობის კანდიდატი უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ მოთხოვნებს:

- ეროვნებით უნდა იყოს ქართველი,
- უნდა იყოს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მღვდელმთავარი,
- უნდა აქონდეს საღვთისმეტყველო განათლება და საეკლესიო მმართველობის საკმარისი გამოცდილება,
- ასაკით უნდა იყოს არანაკლებ ორმოცი წლისა და არაუმეტეს სამოცდაათი წლისა,
- უნდა იყოს ბერი.

§3. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს ირჩევს საქართველოს ეკლესიის გაფართოებული კრება.

§4. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი გარდაცვალების, გადადგომის ან სხვა ისეთი მიზეზის გამო, რომელიც შეუძლებელს ხდის კათოლიკოს-პატრიარქისათვის თავის მოვალეობის შესრულებას, კათოლიკოს-პატრიარქის მიერ დადგენილი საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრე მართავს ეკლესიას ახალი კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევამდე.

§5. იმ შემთხვევაში, როცა საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრე დადგენილი არ არის, ქიროტონიით უპირატესი მღვდელმთავარი ავტომატურად ხდება მოსაყდრე.

§6. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის გარდაცვალების შემდეგ ქიროტონიით უპირატესი მღვდელმთავარი წმ. სინოდის წევრთა უმრავლესობის თანდასწრებით ხსნის კათოლიკოს-პატრიარქის მიერ დატოვებულ ანდერძს და აცხადებს საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრის ვინაობას.

§7. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ანდერძით დადგენილი საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრისადმი კანონიკური მორჩილება საქართველოს ეკლესიის ყოველი წევრის მოვალეობაა.

§8. საპატრიარქო ტახტის დაქვრივებიდან 40 დღის შემდეგ, მაგრამ არა უგვიანეს ორი თვისა, საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრე იწვევს საქართველოს ეკლესიის გაფართოებულ კრებას, რომელზედაც მოხდება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევა.

§9. საქართველოს ეკლესიის გაფართოებული კრების წინ მოსაყდრე იწვევს წმ. სინოდს, საპატრიარქო კანდიდატების შესარჩევად.

§10. წმ. სინოდი ირჩევს გაფართოებულ კრებაზე წარსადგენ 3 კანდიდატს.

§11. წმ. სინოდის ყველა წევრს აქვს უფლება წარმოადგინოს ერთი საპატრიარქო კანდიდატი, მათ შორის თავისი თავიც.

§12. სამი საპატრიარქო კანდიდატი, რომლებიც მიიღებენ ხმათა უმრავლესობას, ექნება იყრიან გაფართოებულ კრებაზე, როგორც პატრიარქობის კანდიდატები.

§13. გაფართოებული კრების ყველა მონაწილეს აქვს უფლება გამოთქვას აზრი კანდიდატის შესახებ.

§14. კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევის კენჭისყრაში მონაწილეობას იღებენ მხოლოდ მღვდელმთავრები.

§15. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად არჩეულად ჩათვლება ის კანდიდატი, რომელიც მიიღებს კრების მონაწილე მღვდელმთავართა ხმების ნახევარზე მეტს.

§16. თუ ვერც ერთი კანდიდატი ვერ მიიღებს ხმათა ნახევარზე მეტს, ტარდება ხელმეორე კენჭისყრა, რომელშიც მონაწილეობას მიიღებს ის ორი კანდიდატი, რომელიც პირველ კენჭისყრაში მიიღებს ხმათა უმრავლესობას.

§17. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის აღსაყდრება (ინტრონიზაცია) ხდება მცხეთის სვეტიცხოვლის წმ. ათორმეტ მოციქულთა სახელობის საპატრიარქო ტაძარში.

§18. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევა, მართლმადიდებლური ტრადიციის თანახმად, ხდება სამუდამოდ (კათოლიკოს-პატრიარქის გარდაცვალებამდე).

§19. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის სრული ტიტულია: უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი და მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი დიდი მეუფე, მამია ჩენი...

§20. ყველა სასულიერო პირი მოვალეა ღვთისმსახურების დროს მოიხსენოს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის სახელი საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციაში შემავალ ყველა ტაძარში, როგორც საქართველოში, ასევე მის საზღვრებს გარეთ, შემდეგი ფორმულით: „უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი და მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი დიდი მეუფე, მამია ჩენი (საქართველო)“.

§21. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის პატივის ნიშნება: ძოწისფერი მანტია, შავი საპატრიარქო კუნკულ-ბარტყული ჯერითა და ფრთებზე გამოსახული სერაფიმებით, ორი პანალია და ჯვარი, დიდი პარამანი და ჯერის წინ გაძლოლის უფლება.

§22. სრულიად საქართველოს-კათოლიკოს პატრიარქს აქვს თავისი ტეიფრი და ბეჭედი.

§23. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი არის მცხეთა-თბილისის ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავარი.

§24. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უშუალო იურისდიქციაში იმყოფებიან როგორც თბილისის სიონის, მცხეთის სვეტიცხოვლის, გელათის, შოქეის და გონიოს საკათედრო ტაძრები, ასევე ყველა სტავროპოგიალური მონასტერი.

§25. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი იწვევს და თემჯდომარეობს საქართველოს წმ. სინოდს და გაფართოებულ კრებას.

§26. კრებათა შორის პერიოდში საქართველოს ეკლესიის უმაღლესი საეკლესიო ხელისუფალი და მმართველი არის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი.

§27. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი თავის მოღვაწეობას ახორციელებს შემდეგ საფუძვლებზე:

1. წმიდა წერილი და საღმრთო გადმოცემა;
2. წმიდათა მოციქულთა, წმიდათა მსოფლიო და ადგილობრივ კრებათა და წმიდა მამათა კანონები და წესდებები;
3. საქართველოს ეკლესიის ადგილობრივ კრებათა დადგენილებები;

4. საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება, საქართველოს კონსტიტუცია და შესაბამისი კანონები.

§28. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ახორციელებს პირველი ინსტანციის სასამართლოს ფუნქციებს მცხეთა-თბილისის ეპარქიის მართლმადიდებელი ქრისტიანებისათვის, ხოლო მეორე ინსტანციის სასამართლოს ფუნქციებს საქართველოს ეკლესიის დანარჩენი ეპარქიების მართლმადიდებელი ქრისტიანებისათვის, რომელთაც საკმარისი საფუძველი აქვთ გაასაჩივრონ თავიანთი მმართველი მღვდელმთავრის განაჩენი.

§29. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უფლებამოსილია მამამთავრული შენიშვნა მისცეს ან საეკლესიო სასჯელი შეუფარდოს საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციაში შეძეველ სამღვდლოებას, ბერ-მონაზვნებსა და ერისკაცებს და შეატყობინოს ამის შესახებ ეპარქიის მმართველ მღვდელმთავარს.

§30. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი:

1. ზრუნავს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საეკლესიო დადგენილებების განხორციელებისათვის.

2. ზრუნავს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის იერარქიის ერთიანობაზე.

3. ხელს აწერს საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდის დადგენილებებსა და სხვა საერთო-საეკლესიო დოკუმენტებს.

4. ურთიერთობას ამყარებს სხვა ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის საჭეთმკურთხელობებთან, აგრეთვე სხვა აღმსარებლობის ხელმძღვანელობასთან, როგორც საქართველოს ავტოკეფალური ეკლესიის სახელით, ასევე თავისი პირადი სახელითაც.

5. არის საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სრულუფლებიანი წარმომადგენელი სახელმწიფოს ხელისუფლების წინაშე.

6. ახორციელებს უმაღლეს ზედამხედველობასა და კონტროლს ყველა საეკლესიო საქმეზე.

7. ზრუნავს თავისუფალ სამღვდელმთავრო კათედრებზე, მათ შეესებაზე.

8. ზედამხედველობს და ხელმძღვანელობს ახალი მღვდელმთავრის არჩევას. სხვა მღვდელმთავართან ერთად ახდენს ახალი მღვდელმთავრის ხელდასმას. აძლევს მას „დადგინების სიგელს“.

9. ზედამხედველობას უწევს მღვდელმთავრებს საქართველო-გამგეობაში მწყემსმთავრულად მიმოიხილავს საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციაში შეძეველ ეპარქიებს.

10. საჭიროების შემთხვევაში ავალებს მღვდელმთავრებს, სხვა კანონებით გათვალისწინებული მიზეზების გამო, თავისუფალი ეპარქიის დროებით მმართველობას.

11. აძლევს მღვდელმთავრებს ძმურ რჩევებსა და მწყემსმთავრულ შენიშვნებს, როგორც მათი პირადი ცხოვრების, ასევე სამღვდელმთავრო მოკალეობის შესრულების შესახებ. მათი მხრიდან უუურადღებობის შემთხვევაში მიმართავს საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდს.

12. იღებს განსახილველად საქმეებს მღვდელმთავრებს შორის წარმოშობილი გაუგებრობების შესახებ. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის გადაწყვეტილება ორივე მხარისათვის სავალდებულოა.

13. იღებს საჩივრებს მღვდელმთავრებზე და აძლევს მათ კანონიერ მსელელობას.

14. ნებართვას აძლევს მღვდელმთაფრებს სამსახურებრივი საქმეების გამო საზღვარგარეთ გამგზავნებაზე.
15. ამტკიცებს ეპარქიების მმართველი მღვდელმთაფრების ყველა ზოგადსაეკლესიო მნიშვნელობის გადაწყვეტილებას.
16. ადევნებს მღვდელმთაფრები დადგენილ საეკლესიო წოდებებში და აძლევს მათ საეკლესიო ჯილდოებს.
17. განიხილავს მღვდელმთაფართა ანგარიშგებას ეპარქიის მდგომარეობის შესახებ, აძლევს მათ შეფასებას და იღებს საჭირო ზომებს.
18. ნიშნავს რევიზიას სხვადასხვა საჭიროებათა და შემთხვევათა გამო.
19. აქვს სტაეროპიგიების დაარსების უფლება.
20. ამტკიცებს, ხოლო განსაკუთრებულ შემთხვევაში თვითონ ნიშნავს მონასტრების წინამძღვრებს.
21. ზრუნავს მართლმადიდებელი ღვთისმეტყველების გავრცელებისათვის, ზედამხედველობს და ხელმძღვანელობს ქრისტიანულ სწავლა-განათლებას.
22. ნიშნავს და ამტკიცებს სასულიერო სასწავლებლების რექტორებსა და პრორექტორებს. ამტკიცებს სამეცნიერო-საღვთისმეტყველო წოდებებისა და ხარისხების მინიჭებას, ზედამხედველობას უწევს სასწავლო კომიტეტს.
23. ზედამხედველობს და ხელმძღვანელობს ქრისტიანულ განათლებას საერო სასწავლო დაწესებულებებში.
24. ეკლესიის საჭიროებისამებრ ნიშნავს სამღვდლო ან საერო პირებს საქართველოს საზღვრებს გარეთ სამსახურისათვის.
25. სამღვდლო და საერო პირებს ანიჭებს დადგენილ საეკლესიო ჯილდოებს.
26. ზრუნავს წმიდა მირონის დროულად მოზადებისათვის და აკურთხებს მას.
27. საქართველოს საპატრიარქოსთან ქმნის და აუქმებს სამეურნეო-საწარმოო განყოფილებებს, ორგანიზაციებსა და დაწესებულებებს, რომლებიც საქმიანობას ახორციელებენ თავიანთი წესდებებისა და სახელმწიფოს შესაბამისი კანონმდებლობის თანახმად.
28. ზრუნავს წმინდანთა საფლავების დაცვისა და გამშვენებისათვის.
29. ზრუნავს ეკლესიების აღდგენა-რესტავრაციაზე და ახალი ტაძრების მშენებლობაზე.

თავი V. სრულიად საქართველოს საპატრიარქო §1. „სრულიად საქართველოს საპატრიარქო“ აგრეთვე ეწოდება იმ დაწესებულებათა ერთობლიობას, რომლებიც უშუალოდ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს ექვემდებარებიან.

§2. სრულიად საქართველოს საპატრიარქო, მისი განყოფილებები და სამსახურები მოწოდებულინი არიან დაეხმარონ კათოლიკოს-პატრიარქს აღმასრულებელი ხელისუფლების განხორციელებაში და ანგარიშვალდებულნი არიან მის წინაშე.

§3. სრულიად საქართველოს საპატრიარქოს განყოფილებებსა და სამსახურებს ქმნის, მათ ხელმძღვანელებს ნიშნავს და ათავისუფლებს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი.

§4. სრულიად საქართველოს საპატრიარქოს განყოფილებებისა და სამსახურების მოღვაწეობას არეგულირებენ შესაბამისი წესდებები, რომლებსაც ამტკიცებს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი.

§5. სრულიად საქართველოს საპატრიარქოს განყოფილებები და სამსახურები არიან ზედამხედველი და მაკოორდინირებელი ორგანოები ეპარქიებში მოქმედი ანალოგიური დაწესებულებებისა.

§6. საქართველოს საპატრიარქო, მისი განყოფილებები, დაწესებულებები, ეპარქიები, სამრევლოები, მონასტრები, სასულიერო სასწავლებლები და საზღვარგარეთ მყოფი სამრევლოები და დაწესებულებები სარგებლობენ იურიდიული პირის უფლებით.

თავი VI. პარაგრაფი §1. საქართველოს ეკლესია იყოფა ეპარქიებად, რომლებსაც მართავენ მღვდელმთავრები. ეპარქია შედგება ოლქებში (სამთავარხუცესოებში) გაერთიანებული სამრევლოებისაგან და ამ ეპარქიის ტერიტორიაზე განლაგებული მონასტრებისაგან.

§2. „ეპარქია“ ეწოდება საქართველოს ეკლესიის იმ ნაწილს, რომელსაც კანონიკურად მართავს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქისა და წმ. სინოდის მიერ დადგენილი ეპარქიის მღვდელმთავარი.

§3. ეპარქიების საზღვრებს საქართველოს ტერიტორიაზე ადგენს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმ. სინოდი სახელმწიფოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის გათვალისწინებით. საქართველოს საზღვრებს გარეთ ეპარქიების საზღვრები დგინდება საქართველოს ეკლესიის წმ. სინოდის გადაწყვეტილებით.

§4. ყოველ ეპარქიაში არსებობენ საეპარქიო მმართველობის ორგანოები, რომლებიც მოქმედებენ საეკლესიო კანონებითა და საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებლური მართვა-გამგეობის დებულებით.

§5. საეკლესიო საჭიროებებისათვის ეპარქიებში შეიძლება შეიქმნას სათანადო დაწესებულებანი, რომელთა მოღვაწეობაც განისაზღვრება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ლოცვა-კურთხევით, საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდის დადგენილებით.

§6. საქართველოს ეკლესიის წმ. სინოდს უფლება აქვს აღადგინოს ძველი და გახსნას ახალი ეპარქიები, გააუქმოს რომელიმე არსებული, შუუცვალოს დასახელება და ტერიტორიული საზღვრები.

თავი VII. მღვდელმთავარი §1. ეპარქიის მღვდელმთავარი, წმიდა მოციქულებიდან მომდინარე უწყვეტი იერარქიული ხელდასხმის მადლით, არის ეპარქიის საკეთმპყრობელი და მისი კანონიკური მმართველი.

§2. ეპარქიის მღვდელმთავრის არჩევა და დადგინება ხდება საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდის მიერ. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი აძლევს ეპარქიის მღვდელმთავარს „დადგინების სიგელს“.

§3. ეპარქიის მღვდელმთავრები ატარებენ წოდებას, რომელშიც შედის ეპარქიის სახელწოდება. მღვდელმთავართა წოდებები განისაზღვრება საქართველოს ეკლესიის წმ. სინოდის კრების მიერ.

§4. სამღვდელმთავრო კანდიდატი უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ პირობებს:

1. ასაკით უნდა იყოს არანაკლებ ოცდათხუთმეტი (35) წლისა.
2. უნდა გამოირჩეოდეს სარწმუნოებრივი და ზნეობრივი სიწმინდით.
3. უნდა აქონდეს შესაფერისი საღვთისმეტყველო და საერო განათლება.
4. უნდა იყოს ბერი.

§5. ეპარქიის მღვდელმთავარს აქვს სარწმუნოებრივი და ზნეობრივი სწავლების, მღვდელმოქმედებისა და მოძღვრების სრული იერარქიული უფლებამოსილება.

§6. ეპარქიის მღვდელმთავარი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქთან შეთანხმებით ასრულებს სასულიერო პირების ხელდასხმას, იძლევა ლოცვა-კურთხევას ბერად და მონოზუნად აღკვეცაზე და ნიშნავს მათ მსახურების ადგილებზე, აგრეთვე ნიშნავს ეპარქიის დაწესებულებების ყველა თანამშრომელს.

§7. ეპარქიის მღვდელმთავარს უფლება აქვს კათოლიკოს-პატრიარქთან შეთანხმებით მიიღოს თავის ეპარქიაში სამსახურისათვის სხვა ეპარქიიდან გადმოსული სასულიერო პირი, თუ მას აქვს თავისი ეპისკოპოსისაგან „განტყვების სიგელი“. აგრეთვე მღვდელმთავარს უფლება აქვს გაუშვას თავისი ეპარქიიდან სხვა ეპარქიებში სასულიერო პირები და მისცეს მათ „განტყვების სიგელები“.

§8. ეპარქიის მღვდელმთავარი არის უმაღლესი ზედამხედველი ეპარქიაში შემაჯალ მონასტრებზე და დაწესებულებებზე, გარდა სტავროპოგიალურისა, რომელიც უშუალოდ კათოლიკოს-პატრიარქს ექვემდებარება.

§9. ეპარქიის მღვდელმთავარის თანხმობის გარეშე საეპარქიო მმართველობის ორგანოების ვერც ერთი გადაწყვეტილება ვერ განხორციელდება.

§10. ეპარქიის მღვდელმთავარს უფლება აქვს მიმართოს ეპარქიის მრევლს სამღვდელმთავრო ეპისტოლეთი.

§11. ეპარქიის ყველა ტაძარში ღვთისმსახურების დროს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის სახელის შემდეგ აღველინება ეპარქიის მღვდელმთავარის სახელი.

§12. ეპარქიის მღვდელმთავარი ვალდებულია სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს წარუდგინოს დადგენილი ფორმით ყოველწლიური ანგარიში ეპარქიის ცხოვრებისა და თავისი მოღვაწეობის შესახებ.

§13. ეპარქიის მღვდელმთავარი:

1. იცავს სარწმუნოებრივ და ზნეობრივ სიწმინდეს.
2. პასუხისმგებელია საქართველოს ეკლესიის საეკლესიო კრებების დადგენილებებისა და სხვა საეკლესიო წესდებების შესრულებაზე თავის ეპარქიაში.
3. ზედამხედველობს საეკლესიო წესრიგს და ღვთისმსახურების სწორ აღსრულებას.
4. საეკლესიო კანონების შესაბამისად მოგზაურობს თავის ეპარქიაში, მიმოიხილავს ეპარქიის სამრევლოებს და აკონტროლებს მათ ან უშუალოდ, ან თავისი უფლებამოსილი წარმომადგენლების მეშვეობით.
5. ზედამხედველობს ეპარქიის სამღვდლოების მოღვაწეობას.
6. აძლევს სასულიერო პირებსა და მომსახურე პერსონალს შევსებულებას ერთი თვის ვადით.
7. ზრუნავს სასულიერო პირთა განათლების დონის ასამაღლებლად.
8. ზედამხედველობს და ხელმძღვანელობს სამღვდლო კანდიდატების საღვთისმეტყველო მომზადებას.
9. ებრძვის ეპარქიაში გაერცელებულ ყველა ბოროტ და მწვალებლურ სწავლებას.
10. ზრუნავს, რომ სამღვდლოების ქადაგება შეესაბამებოდეს წმიდა მართლმადიდებელი ეკლესიის სწავლებას.
11. ზრუნავს მრევლის სულიერი და ზნეობრივი დონის ასამაღლებლად.
12. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის წინაშე შუამდგომლობს ღირსეული სასულიერო პირებისა და ერისკაცების დასაჯილდოებლად.
13. კათოლიკოს-პატრიარქთან შეთანხმებით აკურთხებს ეპარქიაში შემაჯალ ტაძრებს და ხელს ასხამს საღვთისმადონო და სამღვდლო კანდიდატებს.
14. ზრუნავს მოწყობებისა და ქველმოქმედების საქმეებზე.
15. აარსებს მისიისა და ევანგელიზაციის ცენტრებსა და მისიონერულ სკოლებს.

§14. ეპარქიის მღვდელმთავარი ვალდებულია აქონდეს ეპარქიის სასულიერო პირთა სრული სია და მონაცემები.

§15. ეპარქიის მღვდელმთავარი ვალდებულია, მოსთხოვოს ეპარქიაში შემავალი მონასტრების წინამძღვრებსა და ოლქების მთავარხუცესებს მათდამი დაქვემდებარებული მონასტრებისა და ოლქებში მოღვაწეობის ყოველწლიური ანგარიში.

§16. ეპარქიის მღვდელმთავრის ნებართვის გარეშე ეპარქიაში ღვთისმსახურების აღსრულება არავის არ შეუძლია.

§17. ეპარქიის მღვდელმთავარი არის ეპარქიაში უმაღლესი სასამართლო ხელისუფალი. საეკლესიო კანონების მიხედვით მას უფლება აქვს:

1. მწყემსმთავრული შენიშვნა მისცეს სასულიერო პირებს, გამოუცხადოს მათ საყვედური, გადააყენოს თანამდებობიდან, დაადოს ეპიტიმია და აუკრძალოს მღვდელმოქმედება.

2. მწყემსმთავრული შენიშვნა მისცეს ერისკაცებს, დაადოს ეპიტიმია და დასაჯოს ისინი უზიარებლობით.

3. შეამსუბუქოს სასჯელი.

4. საეკლესიო კანონების შესაბამისად გადაწყვიტოს საეკლესიო ქორწინებისა და განქორწინების საკითხები.

§18. ეპარქიის მღვდელმთავარი ვალდებულია, ღვთისმსახურების დროს აღავლინოს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის სახელი.

§19. ეპარქიის მღვდელმთავარი ვალდებულია დაემორჩილოს უმაღლეს საეკლესიო ხელისუფლებას (საქართველოს ეკლესიის წმ. სინოდს და კათოლიკოს-პატრიარქს), შეატყობინოს მას ეპარქიაში ყველა მნიშვნელოვანი მოვლენა და არ მოიმოქმედოს ისეთი რამ, რაც მის უფლებას აღემატება.

§20. ეპარქიის მღვდელმთავარი ვალდებულია მუდმივად იმყოფებოდეს თავის ეპარქიაში. მას ეპარქიიდან წასვლა მხოლოდ კათოლიკოს-პატრიარქის ნებართვით შეუძლია.

§21. ეპარქიის მღვდელმთავარს არ ექვემდებარებიან ეპარქიის ტერიტორიაზე განლაგებული სტავროპოლიტური მონასტრები, სასწავლებლები და დაწესებულებანი.

§22. ეპარქიის მღვდელმთავარს უფლება აქვს საპატრიარქოსთან შეთანხმებით შექმნას და დაამტკიცოს საეკლესიო-საქვემდებარებულ საზოგადოებანი, სამრევლოებთან არსებული მშობები და მათი წესდებები.

§23. ეპარქიის მღვდელმთავარს უნდა აჰყავდეს საეპარქიო საბჭო და დანიშნოს მისი წევრები და თანამშრომლები.

§24. ეპარქიის მღვდელმთავარი არის თავისი ეპარქიის საეკლესიო ქონების უმაღლესი ზედამხედველი, და იგი პასუხისმგებელია ამ ქონებაზე წმიდა სინოდისა და კათოლიკოს-პატრიარქის წინაშე.

§25. დაქვრივებულ ეპარქიას დროებით მართავს კათოლიკოს-პატრიარქის მიერ დანიშნული მღვდელმთავარი. ამ დროს არ ტარდება არავითარი ღონისძიებანი საეპარქიო ცხოვრების რეორგანიზაციისათვის და არ ხდება არავითარი ცვლილებანი წინა მღვდელმთავრის მმართველობის პერიოდში დაწესებულ სამუშაოებში.

§26. ეპარქიის დაქვრივებისას საეპარქიო საბჭო დალუქავს საეპარქიო დახლს და ყველა დაწესებულებას; ხოლო საქართველოს საპატრიარქო გამოყოფს კომისიას, რომელიც რევიზიას გაუკეთებს ეპარქიის ქონებას და შეადგენს შესაბამის აქტს ახლად დანიშნული მღვდელმთავრისათვის გადასაცემად.

§27. საქართველოს ეკლესიის მღვდელმთავრების ხელდასხმა სრულდება მცხეთის სვეტიცხოვლის წმიდა ათორმეტთა მოციქულთა სახელობის საპატრიარქო ტაძარში.

§28. ეპარქიის მღვდელმთავარს აქვს თავისი ტვიფრი და ბეჭედი.

§29. სამოცდათხუთმეტი (75) წლის ასაკის მიღწევისას ეპარქიის მღვდელმთავარი ვალდებულია სთხოვოს კათოლიკოს-პატრიარქს პენსიაში გასვლის ნებართვა.

§30. ეპარქიის მღვდელმთავარს უფლება არა აქვს თვითნებურად შევიდეს და უნებართვოდ აღასრულოს მღვდელმოქმედება სხვის ეპარქიაში.

თავი VIII. საეპარქიო საბჭო §1. საეპარქიო საბჭო არის სათათბირო, კოლეგიალური ორგანო, რომელიც ეპარქიის მღვდელმთავარს ეხმარება ეპარქიის მმართველობაში და უშუალოდ მას ექვემდებარება.

§2. საეპარქიო საბჭოს დანიშნულებაა მღვდელმთავართან ერთად განიხილოს ეპარქიის მმართველობასთან დაკავშირებული საკითხები.

§3. საეპარქიო საბჭოს წევრებსა და მის თანამშრომლებს ნიშნავს და ათაეისუფლებს მმართველი მღვდელმთავარი.

§4. საეპარქიო საბჭოს თავმჯდომარე არის ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავარი.

§5. საეპარქიო საბჭოს წევრები არიან: მღვდელმთავარი, ოთხი სასულიერო და ორი საერო პირი. ისინი უნდა გამოირჩეოდნენ მაღალი ზნეობით, სულიერებით, შესაბამისი საღვთისმეტყველო განათლებით და ცხოვრებისეული გამოცდილებით.

§6. საეპარქიო საბჭოს სხდომები იმართება რეგულარულად, კვარტალში ერთხელ და საჭიროებისამებრ.

§7. საეპარქიო საბჭოს პეაეს თავისი მდივანი, რომელსაც ნიშნავს ეპარქიის მღვდელმთავარი საბჭოს წევრთაგან. მდივანი პასუხისმგებელია სხდომებისათვის საჭირო მასალების მომზადებასა და სათანადო ოქმებისა და დოკუმენტაციის შედგენაზე.

§8. საეპარქიო საბჭოს სხდომების ოქმებზე ხელს აწერს საბჭოს ყველა წევრი.

§9. მმართველი მღვდელმთავარი არის ეპარქიის უმაღლესი სასამართლო ხელისუფალი. საეპარქიო საბჭო რჩევებითა და მოსაზრებებით ეხმარება ეპარქიის მღვდელმთავარს სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებაში.

§10. საეპარქიო საბჭო სათანადო განხილვის შემდეგ, სათათბირო ხმის უფლებით წარუდგენს ეპარქიის მღვდელმთავარს სასამართლო საქმეს მმართველ მღვდელმთავარს გამოაქვს განაჩენი, როგორც ეპარქიის უმაღლეს სასამართლო ხელისუფალს.

§11. საეპარქიო საბჭოს ის წევრი, რომელსაც რაიმე პირადი ინტერესი აკავშირებს მოცემულ სასამართლო საქმესთან, მის განხილვაში არ მონაწილეობს.

§12. საეპარქიო საბჭო კომპეტენტურია განიხილოს შემდეგი სახის სასამართლო საქმეები:

1. სასულიერო პირთა და ერისკაცთა მიერ სარწმუნოებისაგან განდგომა;
2. მათ მიერ საეკლესიო და ზნეობრივი კანონების დარღვევა;
3. საეკლესიო ქორწინება და განქორწინება;
4. და სხვა საკითხები, რომლებიც ეხებიან საეკლესიო მართლწესრიგს.

§13. საეპარქიო საბჭოს სასამართლო საქმეებს იხილავს „საქართველოს ეკლესიის საეკლესიო სასამართლოს შესახებ წესდების“ შესაბამისად.

თავი IX. ოლქები (სამთავარხუცესობები) §1. საქართველოს ეკლესიის ეპარქიები იყოფა ოლქებად (სამთავარხუცესობად).

§2. ოლქების ხელმძღვანელები არიან მთავარხუცესები, რომლებსაც ნიშნავს და ათაეისუფლებს ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავარი.

§3. მთავარხუცესი არის ეპარქიის მღვდელმთავრის მიერ დანიშნული ზედამხედველი, რომლის მოვალეობაში შედის ოლქის ფარგლებში საეკლესიო მართლწესრიგის დაცვა.

§4. ოლქში გაერთიანებული სამრევლოების რაოდენობას განსაზღვრავს ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავარი.

§5. ოლქის მთავარხუცესს უფლება აქვს მისდამი დაქვემდებარებულ ოლქში მოაგვაროს უთანხმოებები სასულიერო პირთა, ეკლესიის თანამშრომელთა და აგრეთვე სასულიერო პირთა და ეკლესიის თანამშრომელთა შორის.

§6. ოლქის მთავარხუცესი შეიძლება იყოს საეპარქიო საბჭოს წევრი.

§7. ოლქის მთავარხუცესი ყოველ წელიწადს ეპარქიის მმართველ მღვდელმთავარს წარუდგენს ანგარიშს დადგენილი ფორმით ოლქის მდგომარეობასა და თავისი მოღვაწეობის შესახებ.

§8. ყოველ ოლქში სამღვდლოება თავისი წრიდან ირჩევს მოძღვართმობლვარს, რომელსაც ამტკიცებს ეპარქიის მღვდელმთავარი.

§9. მოძღვართმობლვარს სასულიერო პირებმა რეგულარულად უნდა ჩააბარონ აღსარება.

თავი X. სამრევლო §1. საქართველოს ეკლესიის ეპარქიები იყოფა ოლქებად, ხოლო ოლქები – სამრევლოებად.

§2. სამრევლო – ეს არის ტაძართან გაერთიანებული მართლმადიდებელ ქრისტიანთა საზოგადოება, რომელიც შედგება სამღვდლო და საერო პირთაგან, სამრევლო – ეს არის ეპარქიის ნაწილი, რომელიც იმყოფება ეპარქიის მღვდელმთავრის კანონიკური მმართველობის ქვეშ.

§3. სამრევლოს ხელმძღვანელობს ეპარქიის მღვდელმთავრის მიერ დანიშნული წინამძღვარი, რომელსაც მართა-გამგეობაში სამრევლო საბჭო ეხმარება.

§4. ახალი სამრევლოების დაარსება ან სამრევლოს გაუქმება ხდება ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავრის ლოცვა-კურთხევით.

§5. სამრევლოს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს ერთი ტაძარი ან სამლოცველო სახლი. სამრევლო ტაძრების, სამლოცველო სახლებისა და საყდრების აშენება, გამშენება და შეკეთება ხდება ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავრის ნებართვით.

§6. სამრევლოში სამღვდლო პირს ნიშნავს და ათაეისუფლებს ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავარი.

§7. სამრევლოს სამღვდლო პირი – წინამძღვარი

1. სასურველია მუდმივად ცხოვრობოდეს სამრევლოს ტერიტორიაზე; იგი ვალდებულია თვითნებურად არ მიატოვოს თავისი მრევლი, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სამრევლოში გაერთიანებულია ეპილეგია ან სხვა რაიმე საფრთხე ემუქრება მას.

2. მუდმივად უნდა ატაროს სასულიერო წოდების შესაბამისი სამოსელი.

3. არ უნდა იყოს დაკავებული ისეთი საქმეებით, რომლებიც არ შეესაბამება სასულიერო წოდებას.

4. არ უნდა ესწრებოდეს სასულიერო წოდებისათვის შეუფერებელ გასართობ სანახაობებს.

5. მუდამ უნდა კითხულობდეს წმიდა წერილსა და წმ. მამათა შრომებს, ეცნობოდეს საღვთისმეტყველო ლიტერატურას, ქადაგებდეს.

6. სათანადოდ უნდა აღასრულოს საეკლესიო ღვთისმსახურება და მღვდელმოქმედება.

7. უნდა იზრუნოს ტაძარსა და საეკლესიო შენობის გარემონტებასა და გამშენებაზე.

8. უნდა იზრუნოს ღვთისმსახურებისათვის საჭირო ნივთების შექმნაზე, შენახვასა და დაცვაზე.

9. უნდა იზრუნოს საეკლესიო დისციპლინასა და ზნეობაზე, შენიშვნები და ღარიბები მისცეს დამნაშავეებს.

10. ზუსტად უნდა შეასრულოს ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავრის განკარგულებანი და მითითებანი.

11. უნდა იზრუნოს ავადმყოფობაზე, ქვრივობაზე და გლახაკებზე.

12. უნდა აწარმოოს საეკლესიო საბუთები; წეროს სამრევლო მატანე, იზრუნოს არქივის შექმნაზე.

13. უნდა იზრუნოს სამრევლო ბიბლიოთეკის მოწყობაზე.

14. ყველა მნიშვნელოვანი საკითხის გადაწყვეტისას უნდა მიმართოს ეპარქიის მმართველ მღვდელმთავარს ან ოლქის მთავარხუცესს.

15. უნდა ებრძოდეს სამრევლოში გავრცელებულ ცრურწმენასა და მწვალებლობას.

16. ზედამხედველობა უნდა გაუწიოს საეკლესიო თანამშრომლების მიერ თავიანთი მოვალეობის სათანადოდ აღსრულებას.

17. უნდა იზრუნოს საეკლესიო ქონებაზე, აწარმოოს საინვენტარიზაციო წიგნი. იგი პასუხისმგებელია ეპარქიის მღვდელმთავრის, კათოლიკოს-პატრიარქისა და წმ. სინოდის წინაშე საეკლესიო ქონებაზე.

18. უნდა მოიწვიოს სამრევლო საბჭოს სხდომები თვეში ერთხელ.

19. უნდა მოიწვიოს სამრევლოს კრება წელიწადში ერთხელ, რომელსაც თვითონ თავმჯდომარეობს.

20. უნდა წარუდგინოს ოლქის მმართველსა და ეპარქიის მღვდელმთავარს ყოველწლიური ანგარიში სამრევლოს მდგომარეობისა და თავისი მოღვაწეობის შესახებ.

§8. სამრევლოს სამღვდელთა პირს წინამძღვარს შეუძლია შეეხულება აილოს და დატოვოს თავისი სამრევლო ერთი თვით, ეპარქიის მღვდელმთავრის ლოცვა-კურთხევით.

§9. მრევლის ყოველი წევრი უნდა იყოს მართლმადიდებელი აღმსარებლობის პირი, რომელსაც ცოცხალი კავშირი აქვს თავის სამრევლო ტაძართან.

§10. მრევლის ყოველი წევრი ვალდებულია დაესწროს ღვთისმსახურებას, რეგულარულად ჩააბაროს აღსარება და ეზიაროს, დაიცვას საეკლესიო კანონები, ისწრაფოდეს სულიერ-ზნეობრივი სრულყოფისაკენ და იღვეოდეს სამრევლოს კეთილდღეობისათვის.

§11. სამრევლოს კრების წევრები არიან ამ სამრევლოს წევრი სასულიერო და საერო პირები.

§12. სამრევლო კრება, ერთი (1) წლის ვადით ირჩევს სამრევლო საბჭოს წევრებს, რომლებსაც ამტკიცებს ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავარი.

§13. სამრევლო საბჭო შედგება ეკლესიაში მომსახურე ყველა სასულიერო და სამი საერო პირისაგან.

§14. სამრევლო საბჭოს თავმჯდომარე არის სამრევლოს წინამძღვარი.

§15. მღვდელმთავართან შეთანხმებით სამრევლო საბჭო საერო პირთაგან ერთი წლის ვადით ნიშნავს მწეს, რომელიც აღრიცხავს ეკლესიის შემოსავალ-გასავალს, რისთვისაც იქმნება საეკონომიკური წიგნი. ყოველთვიურად სამრევლო საბჭო აკონტროლებს სამრევლოს ფულად და მატერიალურ სახსრებს. დარღვევის

შემთხვევაში დაშნაშავეს წინამძღურის წარდგინებით მღვდელმთავარი ადებს სასჯელს ან ათაისუფლებს მას.

§16. წინამძღურის გარდაცვალების ან სხვაგან გადაყვანის შემთხვევაში სამრევლო საბჭო ამოწმებს სამრევლოს ქონებას; აღწერს და შეადგენს შესაბამის აქტს, რომელსაც გადასცემს ეპარქიის მღვდელმთავარსა და მის მიერ დანიშნულ წინამძღვარს.

§17. სამრევლო საბჭო ანგარიშვალდებულია ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავრის წინაშე.

§18. ყოველ სამრევლოს უკავია განსაზღვრული ტერიტორია (ქალაქების სამრევლოების გარდა), რომლის საზღვრების შეცვლის უფლება მხოლოდ ეპარქიის მმართველ მღვდელმთავარს აქვს.

§19. სამრევლოს გაუქმების შემთხვევაში მისი კუთვნილი ქონება გადადის ეპარქიის მფლობელობაში.

§20. სამრევლოს წინამძღვარს აქვს შესაბამისი ტეიფრი და ბეჭედი.

თავი XI. მონასტრები §1. მონასტერი არის სავანე, რომელშიც ცხოვრობს და მოღვაწეობს ბერების ან მონოზენებისაგან შემდგარი კრებული. ამ კრებულის ბერები ან მონოზენები გაერთიანებულნი არიან უპოვრების, უქორწინებლობისა და მორჩილების აღთქმით და თავისი ცხოვრება მიძღვნილი აქვთ უბიწოებისა და ღოცვისადმი.

§2. მონასტრების დაარსების ნებართვას იძლევა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, ან წმ. სინოდი ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავრის წარდგინებით და კანონიკური პროცედურის დაცვით.

§3. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს აქვს უფლება სტავროპოლიტური მონასტრების დაარსებისა საქართველოს საპატრიარქოს იურისდიქციაში შემავალ მთელ ტერიტორიაზე.

§4. სტავროპოლიტური მონასტრები შედიან უშუალოდ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის იურისდიქციაში.

§5. ეპარქიის ტერიტორიაზე არსებული სხვა მონასტრები ექვემდებარებიან მმართველი მღვდელმთავრის იურისდიქციას.

§6. მონასტრები სარგებლობენ იურიდიული პირის უფლებით, აქვთ ბეჭედი და ტეიფრი.

§7. საქართველოს ეკლესიის ყველა მონასტრის შეესება ხდება მმართველი მღვდელმთავრის ღოცვა-კურთხევის თანახმად მართლმადიდებელი აღმსარებლობის პირებით, რომელთაც ბერმონოზენური ცხოვრების სურვილი აქვთ.

§8. მონასტრები თავის მოღვაწეობას ახორციელებენ „საქართველოს ეკლესიის მონასტრებისა და ბერ-მონოზენობის შესახებ დებულების“ თანახმად. ყოველ მონასტერს შეიძლება ჰქონდეს თავისი სპეციფიკური ტიბიკონი, მაგრამ იგი უნდა შეესაბამებოდეს „დებულებას“ და დამტკიცებული უნდა იყოს კათოლიკოს-პატრიარქის ან წმიდა სინოდის მიერ.

§9. მონასტრებს უფლება აქვთ ჰქონდეთ მეტოქები, რომელთა დაარსების ნებართვას იძლევა კათოლიკოს-პატრიარქი ან წმ. სინოდი. მეტოქი ეწოდება ტაძარს, თავისი კუთვნილი შენობა-ნაგებობით, რომელიც იმყოფება მონასტრის გაშვებლობაში, მაგრამ მდებარეობს მის საზღვრებს გარეთ (შესაძლებელია სხვა ეპარქიის ტერიტორიაზე). მეტოქის მოღვაწეობა რეგულირდება „საქართველოს ეკლესიის მონასტრებისა და ბერ-მონოზენობის შესახებ დებულებით“, აგრეთვე იმ

მონასტრის ტიპიკონით, რომლის კუთვნილებასაც ეს მეტოქი წარმოადგენს. მეტოქი შედის იმ მღვდელმთავრის იურისდიქციაში, რომელი ეპარქიის ტერიტორიაზეც იგი მდებარეობს.

თავი XII. საეკლესიო უნიანსები და ძონება §1. საქართველოს ეკლესია უზრუნველყოფს თავის მატერიალურ მოთხოვნილებებს თვითდაფინანსების საფუძველზე.

§2. მისი ფინანსები იქმნება: მორწმუნეთა ნებაყოფლობითი შემოწირულობით, საეკლესიო წესების აღსრულების შემოწირულობით, საეკლესიო საწარმოების მიერ გამოშვებული პროდუქციის რეალიზაციით და სხვა საეკლესიო-სამეურნეო საქმიანობით.

§3. ცენტრალური საეკლესიო ბიუჯეტი საპატრიარქოში იქმნება ეპარქიების, სტავროპიჯიალური მონასტრებისა და სხვა საეკლესიო-სამეურნეო დაწესებულებების მიერ გადარიცხული ფულადი სახსრებით, რომლის პროცენტულ რაოდენობას განსაზღვრავს წმ. სინოდი.

§4. საერთო-საეკლესიო ფინანსების განმკარგავნი არიან სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი და წმიდა სინოდი.

§5. საპატრიარქოს განყოფილებების დაწესებულებების დაფინანსება ხდება საერთო-საეკლესიო სახსრებიდან, გარდა იმ განყოფილებებისა, რომლებსაც შესწევთ თვითდაფინანსების უნარი.

§6. ეპარქიის ბიუჯეტი იქმნება სამრევლოების, მონასტრებისა და საეპარქიო-სამეურნეო დაწესებულებების შემოსავლიდან წმ. სინოდის მიერ დადგენილი პროცენტის გადარიცხვით.

§7. საერთო-საეპარქიო ფულადი სახსრების განმკარგავნი ბიუჯეტის ფარგლებში არის მმართველი მღვდელმთავარი, რომელიც აწარმოებს საეკლესიო დანიშნულებით გაცემული თანხის აღრიცხვას.

§8. სამრევლოების ფულადი სახსრები იქმნება: მორწმუნეთა ნებაყოფლობითი შემოწირულობების და საპატრიარქოდან გაცემული სანთლის, საეკლესიო ლიტერატურის და სხვა ნივთების რეალიზაციით მიღებული შემოსავლისაგან.

§9. სამრევლოს ფულადი სახსრების განმკარგავნი ბიუჯეტის ფარგლებში არის სამრევლო წინამძღვარი და სამრევლო საბჭო.

§10. მონასტრების ფულადი სახსრები იქმნება ისევე, როგორც სამრევლოებისა. მათი განმკარგავნი ბიუჯეტის ფარგლებში არის მონასტრის წინამძღვარი.

§11. სასულიერო სასწავლებლების დაფინანსება ხდება იმ ეპარქიის საერთო-საეკლესიო ფულადი სახსრებიდან, სადაც მდებარეობს ეს სასწავლებელი და სასწავლებლის დაქვემდებარებაში მყოფი სამეურნეო დაწესებულებების შემოსავლიდან.

§12. სასულიერო სასწავლებლების ხარჯთაღრიცხვას ამტყვებს ეპარქიის მღვდელმთავარი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქთან შეთანხმებით.

§13. სასულიერო სასწავლებლის ფულადი სახსრების განმკარგავნი ბიუჯეტის ფარგლებში არის რექტორი და პედსაბჭო.

§14. საეკლესიო თანხები ინახება ბანკში შესაბამისი საეკლესიო დაწესებულების სახელზე.

§15. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი და წმიდა სინოდი ახდენენ საერთო-საეკლესიო და საეპარქიო ფულადი სახსრებისა და ქონების რევიზიას. ასეთი რევიზიის განხორციელებისათვის მათ მიერ იქმნება სპეციალური სინოდალური კომისია.

§16. საქართველოს საპატრიარქოსა და სტავროპოლიაღური მონასტრების ფულადი სახსრებისა და ქონების რევიზიას ახდენს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მიერ დანიშნული კომისია.

§17. ეპარქიის სამრევლოების, მონასტრებისა და დაწესებულებების ფულადი სახსრებისა და ქონების რევიზიას ახდენს კათოლიკოს-პატრიარქის ან ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავრის მიერ დანიშნული სარევიზიო კომისია.

§18. საქართველოს ეკლესიის ეპარქიებს, მონასტრებს, სამრევლოებს, საეკლესიო დაწესებულებებს, სასულიერო სასწავლებლებს, საეკლესიო-სამეურნეო დაწესებულებებს უფლება აქვთ ფლობდნენ უძრავ-მობრავ ქონებას, მიწის ნაკვეთს, აიღონ არენდით, ააშენონ და შეიძინონ შენობა-ნაგებობები და სხვ. კათოლიკოს-პატრიარქის კურთხევით აქვთ უფლება ქადაგებისათვის ისარგებლონ მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით და სხვ.

§19. საეკლესიო ქონების მართვა და განკარგვა ხდება საეკლესიო კანონების, სახელმწიფოში მოქმედი კანონმდებლობის და „საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების“ თანახმად.

§20. საქართველოს საპატრიარქოსა და ეპარქიების ბიუჯეტში შემოსაუღლებიდან გადასარიცხ პროცენტს ადგენს საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდი.

§21. ეპარქიების, მონასტრების, სამრევლოებისა და სხვა საეკლესიო დაწესებულებების ფულადი სახსრები მღვდელმთავრებისა და წინამძღვრების მიერ მხოლოდ საეკლესიო მიზნებისათვის უნდა იქნეს გამოყენებული.

§22. ეკლესიაში აკრძალულია ისეთი სანთლებისა, ან სხვა საეკლესიო ნივთების გაყიდვა, რომლებიც არ არის დამზადებული საპატრიარქოს სამეურნეო დაწესებულებების მიერ.

§23. საქართველოს ეკლესიის მთელ კანონიკურ ტერიტორიაზე სანთლების, საეკლესიო ლიტურატურისა თუ სხვა ნივთების რეალიზაცია ხდება საპატრიარქოს მიერ დადგენილი ფასების მიხედვით.

თაზი XIII. სასულიერო და სამეცნიერო სასწავლებლები §1. საქართველოს ეკლესიის სასულიერო სასწავლებლები წარმოადგენენ უმაღლეს და საშუალო სპეციალურ სასწავლო დაწესებულებებს, რომლებიც ამზადებენ:

1. ღვთისმსახურთა კადრებს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის.

2. სამეცნიერო და პედაგოგიურ კადრებს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საჭიროებისათვის.

3. საღვთისმეტყველო საგნების კვალიფიციურ პედაგოგიურ კადრებს უმაღლესი და საშუალო საერო სასწავლებლებისათვის.

§2. საქართველოს ეკლესიის საეკლესიო სასწავლებლები: გიმნაზიები, ლიცეუმები, სკოლები, საბავშვო ბაღები და სხვ. წარმოადგენენ საშუალო და დაწყებით სასწავლო დაწესებულებებს, რომლებიც ემსახურებიან მომავალი თაობის მართლმადიდებელი სარწმუნოებით აღზრდას.

§3. სასულიერო და საეკლესიო სასწავლებლები ექვემდებარებიან სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უმაღლეს მმართველობას.

§4. სასულიერო და საეკლესიო სასწავლებლები კანონიკურად შედიან იმ მმართველი მღვდელმთავრის იურისდიქციაში, რომლის ეპარქიის ტერიტორიაზეც ისინი არიან განლაგებული.

§5. სასულიერო და საეკლესიო სასწავლებლების დაარსება და გაუქმება ხდება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ბრძანებით.

§6. სასულიერო და საეკლესიო სასწავლებლების მართვა და მოღვაწეობა ხდება „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სასულიერო სასწავლებლების შესახებ დებულების“ საფუძველზე.

§7. სასულიერო და საეკლესიო სასწავლებლებისათვის სასწავლო პროგრამას ადგენს საპატრიარქოსთან არსებული სასწავლო კომიტეტი.

§8. საპატრიარქოსთან არსებული სასწავლო კომიტეტი ვალდებულია შეამოწმოს სასწავლო პროცესის მიმდინარეობა სასულიერო და საეკლესიო სასწავლებლებში და ზედამხედველობა გაუწიოს პროგრამების განხორციელებას.

თავი XIV. საპენსიო ანაზღაურების შესახებ §1. საქართველოს ეკლესია სასულიერო პირებისა და თანამშრომლების საპენსიო ანაზღაურებას აწარმოებს „საეკლესიო პენსიის შესახებ დებულების“ საფუძველზე.

თავი XV. „საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულებაში“ ცვლილებების შეტანის შესახებ §1. „საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება“ ძალაშია საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის გაფართოებული კრების მიერ მიხი მიღებისთანავე.

§2. აღრე არსებული „დებულება საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის შესახებ“ გაუქმებულია.

§3. „საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულებაში“ ცვლილებების შეტანის უფლება აქვს მხოლოდ საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდს.

გადმოგვლილია წიგნიდან - „საქართველოს ავტოკეფალური, მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება“, მცხეთა, სვეტიცხოველი, 1995

2002 წლის 17 ოქტომბრის წმიდა სინოდის დადგენილებით ზემოაღნიშნულ ეპარქიებს დაემატა რამდენიმე ახალი ეპარქია და კანონიზებულ იქნა ახალი წმიდანები, მათ შორის წმიდა კირიონ კათალიკოსი, კლარჯელი მამები, ექვთიმე თაყაიშვილი და სხვ.

დასკვნა

საეკლესიო სამართალი საუკუნეთა მანძილზე შეისწავლება მართლმადიდებელ მსოფლიოში, ჩვენში ის შედარებით ახალი სამეცნიერო დარგია, ამიტომაც შესაბამისად მნიშვნელოვანია საქართველოს საეკლესიო კრებების მიერ გამოცემული სამართლის ძეგლების ერთად თავმოყრა და მათი ანალიზი. ნაშრომში „საქართველოს საეკლესიო კრებები“ გამოვლენილი, გაანალიზებული და შესწავლილი იქნა IV-XX საუკუნეებში შემდგარი რამდენიმე ათეული საეკლესიო კრება, ისინი დაიყო გარკვეული სისტემისა და ქრონოლოგიის შესაბამისად. კერძოდ, ცალკე ჯგუფად გამოყვავით კრებები, რომელთაც კანონშემოქმედებითად იღვაწეს, ასევე გაერთიანდნენ კრებები, რომელთაც მიმდინარე საკითხები განიხილეს, მაგრამ კანონები არ გამოუციათ. თავის მხრივ, მიმდინარე საეკლესიო კრებები ორ ჯგუფად გავყავით, პირველში მოხედნენ კრებები, რომელნიც შედგნენ ავტოკეფალიის გაუქმებამდე, მეორეში კი ავტოკეფალიის აღდგენიდან დღემდე. მათ შორის, ცალკე ჯგუფის სახით მოვათავსეთ ის მსოფლიო და საერთაშორისო მნიშვნელობის საეკლესიო კრებები, რომელთა მუშაობაში საქართველოს ეპისკოპოსებმა მიიღეს მონაწილეობა. შესაბამისად, ნაშრომში შევიდა 15 საკანონმდებლო კრება, შემდგარნი XII-XX საუკუნეში, 21 მიმდინარე კრება შემდგარნი IV-XVIII საუკუნეებში, XIX-XX საუკუნეებში შემდგარი 50 მიმდინარე კრება, მათ შორის, როგორც აღინიშნა, მოთავსებულია 9 მსოფლიო ანდა საერთაშორისო მნიშვნელობის საეკლესიო კრება, რომელთა მუშაობაშიც ქართველმა ეპისკოპოსებმა მიიღეს მონაწილეობა.

საქართველოს საეკლესიო კრებების შესწავლით კიდევ ერთხელ დადასტურდა, რომ საქართველოს წმიდა ეკლესია უწყვეტი თანამონაწილე იყო დიადი მსოფლიო საეკლესიო ცხოვრებისა, ამიტომაც შეძლო მან წმიდა მამათა აზრით, სარწმუნოების წმიდად დაცვა მოციქულთა დროიდან ჩვენს დრომდე. საქართველოს სახელმწიფო და საეკლესიო სამართალი იმთავითვე ცივილიზებული მსოფლიოს სამართლის სფეროს განეკუთვნებოდა.

რადგანაც საქართველოს ადგილობრივი კრებების მიერ გამოცემული სამართალი მთლიანად გამომდინარეობს მსოფლიო საეკლესიო კრებების სამართლიდან, ამიტომ ნაშრომის შესავალში

ზოგადად მიმოხილულია მსოფლიო და ადგილობრივი კრებები, მათი კანონების ცნობილი კომენტარები, აგრეთვე მართლმადიდებელ მსოფლიოში შედგენილი ნომოკანონები და სამართლის სხვა ძეგლები. ნაშრომის ერთი თავი მთლიანად ეძღვნება მსოფლიო საეკლესიო სამართლის ქართული თარგმანის პრობლემებს.

ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კვლევა საქართველოს საეკლესიო სამართლის წყაროებისა. საზოგადოდ, საეკლესიო სამართალმცოდნეები სამართლის წყაროებს ყოფენ ორ ჯგუფად, პირველში იგულისხმება პირები და ინსტიტუტები, რომელთაც შექმნეს სამართლის ნორმები, მეორე კი წარმოადგენს დოკუმენტებსა და წერილობით ძეგლებს, რომლებშიც გადმოცემულია აღნიშნული ნორმები, ეს უკანასკნელნი (დოკუმენტები და ძეგლები) თითქმის სისრულით, ქრესტომათიული სახითაა წარმოდგენილი მთელ ნაშრომში შესაბამისი კრებების განხილვისას. ჩვენთვის საინტერესოა იყო კვლევა სამართლის წყაროების პირველი ჯგუფისა – გამოვლენა იმ ინსტიტუტებისა და პირების, რომელთაც შექმნეს ქართული საეკლესიო სამართლის ნორმები. თუკი ეკლესია ავტოკეფალურია, მისი სამართლის ერთ-ერთი უმთავრესი წყაროა საკუთარი კრებების მიერ მიღებული დადგენილებანი, ხოლო თუ არ არის ავტოკეფალური, მაშინ ზემდგომი ეკლესიის დადგენილებანი. ამ მხრივ ჩემთვის შეიძლება ითქვას სასიამოვნო აღმოჩენა იყო ის, რომ წყაროთა კვლევამ, კერძოდ კრებათა შესწავლამ, მთლიანად დაადასტურა ძველი ქართული საეკლესიო ისტორიოგრაფიის დაბეჭდილებული მტკიცებანი საეკლესიო სამართლისათვის მნიშვნელოვანი მომენტებისა, მისი უძველესი ავტოკეფალიის, საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციის საზღვრების, საეკლესიო ენის და სხვათა შესახებ, რომელნიც გამოწველილვით, ხაზგასმითაა ნაშრომში განხილული ეპოქათა შესაბამისად.

ნაშრომის წინამდებარე ნაწილში განხილულია საკანონმდებლო კრებები შემდგარნი XII-XVIII საუკუნეებში, მიზეზი ამისა არის ის, რომ ვინაიდან ჩვენს მიერ საქართველოს ეკლესიის ისტორია დაყოფილია სამ უმთავრეს პერიოდად⁶²⁰. [I პერიოდი: უძველესი ხანიდან

⁶²⁰ მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, საქართველოს ეკლესიის ისტორიის წყაროები, პერიოდიზაცია და საეკლესიო ისტორიოგრაფია, თბ., 2002.

(წმ. ანდრია პირველწოდებულისა და წმიდა ნინოდან) რუის-ურბნისის კრებამდე, II პერიოდი: რუის-ურბნისის კრებიდან ავტოკეფალიის გაუქმებამდე (მოიცავს XII-XVIII საუკუნეებს), III პერიოდი: ავტოკეფალიის გაუქმებიდან დღემდე (მოიცავს XIX-XX სს)], შესაბამისად სასურველად მივიჩნიეთ ცალკე გამოყოფა საქართველოს ეკლესიის ისტორიის II პერიოდში შემდგარი საკანონმდებლო კრებებისა (I პერიოდში შემდგარ საკანონმდებლო კრებათა შესახებ ცნობები არ მოიპოვება, ხოლო III პერიოდის საკანონმდებლო კრებები დიდი მოცულობის გამო ცალკე გამოიცემა) საეკლესიო კრებათა ანალიზი აჩვენებს შემდეგს:

IV-V საუკუნეებში ეკლესია ძლიერ პოლიტიკურ და იდეოლოგიურ გავლენას ახდენდა მთელ იმდროინდელ საზოგადოებრივ ურთიერთობასა და ყოფაცხოვრებაზე, საზოგადოების მსოფლმხედველობა, კულტურა, ზნე-ჩვეულება და სამართალი რელიგიური სულისკეთებით იყო გამსჭვალული.

VI ს-ში სპარსეთის აგრესიამ საფუძველი შეურყია ქართულ სახელმწიფოებრიობას, ხოლო VII ს-დან არაბ დამპყრობთა მიერ ძველი ქართული სამეფო დინასტიის (გორგასლის შთამომავალთა) დევნა დასრულდა ამ დინასტიის მოსპობით. შემდგომ, თანდათან საქართველოს კუთხეებში ჩამოყალიბდა ადგილობრივი სახელმწიფოებრივი ერთეულები (იგულისხმება „აფხაზთა“, „ქართველთა“, პერეთის, ტაშირ-ძორაკერტის სამეფოები, კახეთის საქორეპისკოპოსო, თბილისის საამირო). ყველა ამ ერთეულის მოსახლეობის უმრავლესობას აერთიანებდა ქართული ეკლესია, ვითარცა თავის მრევლს. VI ს. შემდგომ სამართლებრივი სახით შემდეგი სურათი ჩამოყალიბდა: დაპყრობათა და ხშირ აჯანყებათა, აგრეთვე, ძველ პოლიტიკურ ერთეულთა დაშლისა და ახალთა წარმოქმნის გამო, ქვეყნის მთელ სივრცეში წარმოიქმნა სამართლებრივი ქაოსი. ძველი წესრიგი მოიშალა, ხოლო ახლის ჩამოყალიბებას ესაჭიროებოდა საუკუნეები. ასეთი სამართლებრივი ქაოსის დროს ქართულმა ეკლესიამ, კერძოდ კი მისმა საეპისკოპოსოებმა თავისი მრევლის ინტერესებიდან გამომდინარე შეძლო რეგონებასა და კუთხეებში გადაქცეულიყო ადგილობრივი კანონიერებისა და წესიერების (წესრიგის) კერებად. ამის შედეგად VI-IX საუკუნეებში ქართულმა ეკლესიამ მოიპოვა სახელმწიფოებრივი

სხეულის თვისებები. მან შეძლო, რომ მის (ე.ი. საეკლესიო-ადმინისტრაციულ) სამართალს დაქვემდებარებოდა რეგიონებში ერთმანეთთან თითქმის მუდმივად მებრძოლი საერო ხელისუფალნიც კი (ნაშრომში ამის მრავალი მაგალითია მოყვანილი, ამ პერიოდის სამართლის ძეგლებიდან ჩანს, რომ საეკლესიო სამართლის იურისდიქცია საერო საქმეებზეც ვრცელდებოდა).

ასეთ ვითარებაში, ეკლესიამ მოიპოვა დიდი ავტორიტეტი და წარმოადგენდა დიდ ძალას მთელი ქვეყნის ცხოვრებაში. იგი ადგილებლზე უპირატესობის მოპოვებას ცდილობდა საეროზე, მას ხელი მიუწვდებოდა და შეეძლო ზეგავლენა მოეხდინა საერო-სამოქალაქო სამართალზე და საჯიროების დროს ქვეყნის (რეგიონის) მმართველობის სადავეების აღებაც შეეძლო თავის ხელში. ამ მდგომარეობამ თავისი ასახვა პოვა სამართლის ძეგლებზე, რასაც მიგვიჩვენებს, ე.წ. „ბაგრატ კურაპალატის სამართალი“, რომელიც IX ს. სამართლის ძეგლადაა აღიარებული. ამ სამართლით „მეორე მეფე ეპისკოპოსი არის და ქრისტიანთა სჯულისა დამამტკიცებელი“ (აღბუდას სამართლის 101, 102, 103 მუხლები). ივ. ჯავახიშვილის სიტყვით ამ ეპოქაში „სამღვდელოება საქართველოში სრული ბატონი იყო და საერო მთავრობაზე მაღლა ეჭირა თავი“⁶²¹. ეკლესიის ამ დიდ ძალაზე მიუთითებს საეკლესიო კრებებიც.

ნ. მარის სიტყვით, „ძველ საქართველოში საერო და სასულიერო ძალა-უფლების ერთობა წარმოადგენდა უდავო ფაქტს“. ბიზანტიაში, ნ. მარის სიტყვით, ხატმებრძოლობის ეპოქაში უმაღლესი საერო მოხელეები და ეპისკოპოსები ემხრობოდნენ იმ თვალსაზრისს, რომ იმპერატორს თვალ-ყური ედევნებინა ეკლესიისათვის და წარემართა კიდევ მისი საქმიანობა, ხოლო მეორე მხარეს იდგნენ მართლმადიდებელი ბერები და ეპისკოპოსები. საქართველოში გაიმარჯვა ამ მეორე მიმართულებამ, აქ ეკლესია ძლიერ ძალად გრძნობდა თავს, რამაც ასახვა პოვა საეკლესიო კრებათა მიერ გამოცემულ ძეგლებში.

რუის-ურბნისის კრებამ ურთიერთობა მოაწესრიგა ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის, კერძოდ მათ შორის აღსდგა ის სიმფონიური ურთიერთობა, რომელიც დამახიასიათებელი იყო წმ. მეფე მირიანისა და მეფე ვახტანგ გორგასლის ეპოქისათვის. ამას ხელი შეუწყო

⁶²¹ ივ.ჯავახიშვილი, თხზულებანი 12 ტომად, ტ. VI, 1982, გვ. 90.

სახელმწიფოს გაერთიანებამ, რაშიც ეკლესიას უდიდესი წვლილი მიუძღოდა.

ჩანს, საერო და სასულიერო ძალაუფლების სიმფონიური თავმოყრა აღიარებული იქნა რუის-ურბნისის კრების მიერ. მწიგნობართუხუცეს-ჯყონდიდელის, ვითარცა სახელმწიფოში მეფის შემდეგ მეორე სახელისუფლო პირის თანამდებობის დაწესება ამ ფაქტის ერთი ნიშანია. საქართველოს საეკლესიო კრებებს იწვევდა მეფე, ამავე დროს, სახელმწიფო დარბაზს, ჩანს იმის გამო, რომ იგი თავისი შემადგენლობით გამოხატავდა ურღვევ კავშირს სახელმწიფო და საეკლესიო ხელისუფლებას შორის, უფლება ენიჭებოდა განეხილა საეკლესიო საკითხები და მიეღო დადგენილება. ამის მიზეზი იყო ის, რომ დარბაზობისას „ხელმწიფის კარზე“ იკრიბებოდა ქვეყნის ყველა ნაწილის ეპისკოპატი („ზემო“ და „ქვემო მამულებიდან“ ანუ აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოდან), მნიშვნელოვანი მონასტრების წინამძღვრები და, ცხადია, საერო ხელისუფლების უმაღლესი ფენა, რომელიც, თავის მხრივ, ეკლესიის მრევლს წარმოადგენდა. დარბაზობის უმთავრესი ბირთვი იყო „ხელმწიფის კარი“. ეს იყო სახელმწიფო მმართველობის უმაღლესი ორგანო, რომელიც, თავის მხრივ, ასევე გამოხატავდა მთლიანობას საერო და საეკლესიო ხელისუფლებისა, კერძოდ, „ხელმწიფის კარი“ შედგებოდა მეფისა და ოთხი დიდი ბერისაგან. ეს „ოთხი ბერი“ იყო: ქართლისა და აფხაზეთის კათოლიკოსები, მწიგნობართუხუცესი ე.ი. ჯყონდიდელი ეპისკოპოსი და მოძღვართ-მოძღვარი. ამ ოთხ ბერს (ე.ი. კათოლიკოსებს, მწიგნობართუხუცესსა და მოძღვართ-მოძღვარს) განსაკუთრებული უფლება-მოვალეობანი ჰქონდათ საქვეყნო და საეკლესიო მართვის საქმეში, კერძოდ ისინი ეკლესიის მმართველები იყვნენ, რომელნიც „დარბაზის კარს“ - სახელმწიფო სამმართველო ორგანოს ქმნიდნენ. ამით უნდა ყოფილიყო გამოწვეული მემატიანის მტკიცება „დარბაზის კარიდან“ საეკლესიო წესების გამოცემების შესახებ - „მონასტერნი და საეპისკოპოსონი და ყოველნი ეკლესიანი წესსა და რიგსა ლოცვისასა და ყოვლისა საეკლესიოსა განგებისასა დარბაზის კარით მიიღებდიან, ვითარცა კანონსა უცდომელსა და ყოველად შუენიერსა და დაწყობილსა, კეთილწესიერებასა ლოცვისა და მარხვისასა“⁶²².

⁶²² ქ.ც., I, გვ. 352.

იმავეს ადასტურებს „ხელმწიფის კარის გარიგებაც“⁶². ამავე მიზეზითვე უნდა ყოფილიყო გამოწვეული ის, რომ სახელმწიფო დარბაზი, რომლის შემადგენლობაც ზემოთ ვახსენეთ, საეკლესიო საკითხების განხილვის დროს ფაქტიურად გადაიქცეოდა ხოლმე საეკლესიო კრებად, მას, როგორც აღინიშნა, ესწრებოდნენ მეფე, კათოლიკოსები, უმაღლესი სასულიერო ხელისუფალნი, ქვეყნის ორივე ნაწილის ეპისკოპოსები, მონასტრების წინამძღვრები და მათი მრევლი – საერო ხელისუფლება და დარბაისეულნი. ამათ გამოიხატებოდა საერო და საეკლესიო ხელისუფლების ერთიანი ძალაუფლებრივი მმართველობა საერთო ცენტრიდან, რაც გამოხატავდა სიმფონიურ ურთიერთობას ქართულ სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის.

როგორც აღინიშნა, ჩვენს მიერ საეკლესიო კრებები დაყოფილი იქნა ორ ძირითად ჯგუფად, ესენია საკანონმდებლო და მიმდინარე კრებები. წინამდებარე ნაშრომში გაანალიზებულია XII-XVIII საუკუნეებში შემდგარი 10 საკანონმდებლო კრება:

1. რუის-ურბნისის საეკლესიო კრება, შემდგარი 1103 (1104) წელს, რომლის გამოცემული სამართალი დაყოფილია კანონებად. კრების „ქეგლისწერა“ ძირითადად გადმოსცემს მაცხოვრის ქვეყნად მოსვლის მიზეზებსა და მნიშვნელობას, თუ როგორ „მოგვეცა პირველად ბუნებითი და მერმე დაწერილი რჯული“, აღწერს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს „ქრისტესმოყვარე ერის სასულიერო დასთან ერთხმობას“, რომ „ამისათვის იქმნა ქრისტესმოყვარე და ღვთივდაცული მეფეების მიერ ღვთისმოყვარე ეპისკოპოსებისა და ღვთის-სათნომყოფელი მამების კრებების მოწვევა დროდადრო, რომ საქმით სრულყოფილი სარწმუნოებით ღმერთთან შეაერთონ ქრისტიანები“, კრებას უდიდესი მნიშვნელობა აქონდა ეკლესიისა და სახელმწიფოს შემდგომი გაძლიერებისათვის.

2. საკანონმდებლო კრება მოწვეული მეფე გიორგი ბრწყინვალეს მიერ (1335). კრებაში მონაწილეობდა საქართველოს პატრიარქი („წმიდა მეუფე ქართლის კათალიკოსი ვეფთვიმე“) და ეპისკოპატი. ისინი, საერო ხელისუფლების პირველ პირებთან ერთად საკანონმდებლო მუშაობას წარმართავდნენ იმუამინდელი წესის თანახმად, ამიტომაც თუმცა კრების მიერ გამოცემული კანონები ძირითადად სამოქალაქო

⁶² ძეგლ., II, გვ. 82.

„მსოფლიო“ სამართლის სფეროს განეკუთვნება, მაგრამ თვით კრების განსაზღვრებით მათში გადმოცემულია „სასჯულო საქმე და საეკლესიო, რისიც გინდა სასაქმოსა-კაცის მკვლელთა, ეკლესიის მკრეხელთა, ცოლის გამგდებელთა ანუ წარმგერელთა“. მათ საეკლესიო სამართლის სფეროს აკუთვნებდნენ. კრების „ძეგლის დადება“ შედგება შესავლისა და 46 მუხლისაგან, მათ შორის რამდენიმე საეკლესიოა. კრება სახელმწიფო დარბაზის სხდომას წარმოადგენდა.

3. ჭულევის საკანონმებლო კრება (1381-1386). კრებამ განიხილა და უკლებლივ დაამტკიცა იქამდე 70-80 წლით ადრე შედგენილი ბექა მანდატურთუხუცესის სამართალი, რომელსაც დაურთო 33 მუხლი, რომელიც აღბუღა ათაბაგ-ამირსპასალარის სამართლის სახელითაა ამჟამად ცნობილი. ამასთანავე კრებამ აღნიშნულ (ბექასა და აღბუღას) კანონებს დაურთო ძველთაგანვე არსებული ე.წ. „ბაგრატ კურაპალატის სამართლის“ მუხლები. საბოლოოდ კი კრებამ აღნიშნულ სამართლის წიგნებს დაურთო თავის, თვით ჭულევის საეკლესიო კრების მიერვე შედგენილი ე.წ. კანონიკური სამართლის 10 მუხლი. ამით ჭულევეში შედგენილი იქნა სამართლის ახალი კრებული, რომელიც სულ 170 მუხლისაგან შედგებოდა (კრებული მუხლებად შემდეგ იქნა დაყოფილი). ჭულევის კრებასაც სახელმწიფო (სამთავროს) დარბაზის სხდომას წარმოადგენდა. აქამდე მიიჩნეოდა, რომ „ბექა-აღბუღას სამართლის“ ცნობილ კრებულს საბოლოო სახე მიეცა XVII-XVIII სს-ში, ჩვენი კვლევის თანახმად ეს სამუშაო შეასრულა ჭულევის კრებამ.

4. დაახლოებით 1470-1474 წლებში შედგა ე.წ. „ცაიშ-ბედიის საეკლესიო კრება“, რომლის ინიციატორმა ანტიოქიის პატრიარქმა გამოსცა „მცნებაჲ სასჯულოჲ“. აღნიშნულ წლებში დასაველეთ საქართველოში ჩასულ ანტიოქიის პატრიარქს მიხეილს უცდია „ქართველი ერის საუკეთესო შვილთა მიერ საუკუნეთა ბრძოლით მონაპოვარი ქართული ეკლესიის თავისუფლების მოსპობა“, მაგრამ როგორც გარკვეულია, მან ეს ვერ შეძლო. მის მიერ გამოცემული სამართალი ჩამოთვლის ძირითადად ხალხის ზნეობრივი დაცემის აღმოფხვრისათვის საჭირო ღონისძიებებს და შეიცავს 43 მუხლს.

5. დაახლოებით 1543-1549 წლებში, როგორც ჩანს, ბიჭვინთაში შედგა საეკლესიო კრება, რომელმაც გამოსცა „კათალიკოსთა სამართალი“. ეს სამართალი ასახავს მაშინდელი ყოფაცხოვრების

სინამდვილეს. მიმართულია „კაცის სყიდვის“, საეკლესიო ქონების გამტაცებელთა, საეკლესიო კანონებისა და ქრისტიანული ზნეობის დამრღვევთა წინააღმდეგ, უდგენს ნორმებს ეპისკოპოსებს, სამართალს უჩენს მეფისა და ქვეყნის მოღალატეებს. კათალიკოსთა სამართალი მთელ საქართველოში მოქმედი სჯული იყო. შეიცავს 22 მუხლს. კრებაში დასაველეთ საქართველოს ეპისკოპოსებთან ერთად მონაწილეოდა საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი მალაქია და აფხაზეთის კათალიკოსი ევდემონი.

6. 1702 წლის საეკლესიო კრების „განჩინება სამონასტრო წესის თაობაზე“ მართალია კონკრეტულად დავით-გარეჯის სამონასტრო ცხოვრების მოსაწესრიგებლად გამოიცა, მაგრამ ზოგადეკლესიური მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველოს მონასტრებისათვის. შეიცავს სულ 6 მუხლს.

7. ვახტანგ VI-მ „იგულისმოდგინა და შემოკრიბნა ყოველნი წიგნნი სამართლისანი, რომელნი ჟამთა ვითარებითა მიმოდებნეული იყო. ეს ყოველი მოიძია, იპოვა და მოიშოვა ფრიადითა შრომითა“. ვახტანგ VI-მ შექმნა სამართლის წიგნთა ცნობილი კრებული და თავისი შემოქმედებითი ნამუშავეი დაამტკიცებინა კრებას, რომელიც შედგებოდა კათალიკოსისა და ეპისკოპოსებისაგან. უმაღლეს სასულიერო იერარქიასთან ერთად კრებას, ვითარცა სახელმწიფო დარბაზის სხდომას, ესწრებოდნენ დიდებულნი და დარბაისელნი. ვახტანგს 1706-1709 წლებში შემდგარი კრების „დამოწმება და ნებადართვა“ ესაჭიროებოდა, რათა მისი „სამართალი“ ქვეყანაში ამოქმედებულიყო. სამართლის იმ მუხლებს, რომელთაც ეკლესიისათვის მნიშვნელობა ჰქონდა თან ვურთავთ აღნიშნულ კრებას.

8. მაჰმადიანთა მმართველობისას 1632-1744 წლებში, აღმოსავლეთ საქართველოში სოციალურად და ეკონომიკურად დაუძლურდა ქართული ეკლესია და სა'ხოგადოდ შეირყა ქრისტიანული 'ხნეობრიობის სიწმინდე, ამიტომაც საჩუფო ტახტ'ზე თეიმურაზ პირველის, ვითარცა ქრისტიანი მეფის, ასელის შემდეგ მართლმადიდებელმა ეკლესიამ აღიდგინა თავისი უფლებები. საქმის სწრაფი გამოსწორების მი'ხინთ კათალიკოსი ანტონ I რამდენიმე წელი ამზადებდა და 1748 წელს მოიწვია კრება, რომელსაც სვენ „თბილისის III საეკლესიო კრება“ ვუწოდეთ (თბილისის I და II კრებები შედგა XII საუკუნეში

და მათ კანონები არ გამოუციათ). 1748 წელს კრებამ გამოსცა სამართლის ძეგლი, რომელსაც „კანონნი“ უწოდა. იყოფა 27 მუხლად.

9. 1759 წელს იმერეთის მეფე სოლომონ I-მა მოიწვია საეკლესიო კრება, რომელიც სახელმწიფო დარბაზის სხდომას წარმოადგენდა, მასში ეკლესიის უმაღლეს იერარქთა და ეპისკოპოსებთან ერთად მონაწილეობდა დასავლეთ საქართველოს მეფე-მთავრები და დიდებულები. კრებამ აკრძალა ტყვეთა სყიდვა, აღადგინა საეპისკოპოსო კათედრები, დაუბრუნა ეკლესიას იქამდე მიტაცებული მამულები, გადასახადისაგან გაათავისუფლა საეკლესიო ყმები, აუკრძალა საერო ხელისუფალთ საეკლესიო მფლობელობაში ჩარევა. გამოსცა „ხელითწერილი“, რომელიც უმცირესად კრძალავს ტყვეთა სყიდვას, შეიცავს მოწოდებას მაჰმადიანი აგრესორების წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ, ავადღებულებს თავის მოქალაქეებს სათანადო პატივი მიაგონ „სარწმუნოებასა და მეფის ერთგულებისათვის თავდადებულს“.

10. XVIII ს. II ნახევარში ეროვნულ-ქრისტიანული სახელმწიფოებრიობის აღდგენის შემდეგ საეკლესიო კრებებმა კელავ დაიბრუნეს მაჰმადიანთა მმართველობის დროს დაკნინებული უფლებანი და გამოსცეს შესაბამისი ზნეობრივი სახის დადგენილებანი. 1762 წელს გამოიცა „დადგენილებანი საეკლესიო კრებისა საეპისკოპოსოთა მართვის შესახებ“, 1768 წელს გამოიცა მეფე ერეკლე II-ისა და ანტონ I-ის „განსაზღვრება“ ეპისკოპოსთა მიმართ: „მცნება მღვდელთათვის“, შეიცავს 35 მუხლს, 1777 წელს აფხაზეთის კათალიკოსმა მაქსიმემ გამოსცა მითითება თავის სამწყსოს მიმართ, რომელიც შეიცავს 10 მუხლს, 1793 წელს გამოიცა „კანონთა განმწესება ცოდვილთათვის ანტონ II-ის მიერ“, შეიცავს 10 მუხლს.

10-15. ნაშრომში განხილულია საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ შემდგარი საკანონმდებლო კრებათა მიერ გამოცემული 'მართვა-გამგეობის დებულებანი' (1917, 1920, 1927, 1937(1945), 1995 წლებისა, მოცემულია დებულებათა სრული ტექსტები).

ამ დროისათვის საქართველოს დაკარგული ჰქონდა დამოუკიდებლობა, სახელმწიფო წყობილება ათეისტური მიმართულებისა იყო, ეკლესია სახელმწიფოსაგან კანონმდებლობით იყო გამოყოფილი, ხოლო სკოლა ეკლესიისაგან. მართლაც XX ს-ში შემდგარი ყველა საკანონმდებლო კრება აჩვენებს, რომ საქართველოს ეკლესიას ამ პერიოდში უკმე მთლიანად აქვს დაკარგული სახელმწიფოებრივი სხეულის ნიშან-

თვისებანი, მისი სამართალი მთლიანადაა მოწყვეტილი სახელმწიფო სამართლისაგან, თუკი ძველ საქართველოში (XIX ს-მდე) საეკლესიო სამართლის იურისდიქცია გარკვეულწილად საერო საქმეებზეც ვრცელდებოდა, ახლა აღნიშნულ დებულებებში ამის ნიშან-წყალიც არ არსებობს, მისი სამართალი უკვე კერძო, განყენებული, საზოგადოებისაგან მოწყვეტილი ორგანიზაციის სამართალს უფრო ემსგავსება, რომელიც მხოლოდ შინაგანი წეს-წყობილების მოგვარებითაა დაკავებული და არა მთელი ქვეყნისა და ერის სამართლისა. თუ გაითვალისწინებთ, რომ აღნიშნულ პერიოდში საქართველოში სულ 50-მდე ეკლესია მოქმედებდა და ეკლესიას ერისაგან უძველესი სახელმწიფო სისტემა ჰყოფდა, XX ს-ში შექმნილი ვითარება გასაგები ხდება. როგორც აღნიშნული იყო, ამ მხრივ სულ სხვაგვარია IV-XVIII საუკუნეთა სამართალი.

ძირითადი დასკვნა.

მძიმე საგარეო და საშინაო ვითარებით გამოწვეულ დანაშაულთა სიხშირისა და ხილრმის გამო, რომელთა აღმოსაფხვრელად საკმარისი არ იყო საერო ხელისუფალთა (მეფისა და ერისთავთა) ძალაუფლება, საჭირო გახდა ეკლესიის ავტორიტეტი და მისი ქმედითი ჩარევა, რამაც ასახვა პპოვა სამართლის ძეგლებში. სახელმწიფოში ეკლესიის როლის ამაღლების გამო საერო სამართლისა და სამოქალაქო ცხოვრების მთელი რიგი საკითხები კანონიკური სამართლის ნორმებით წესრიგდებოდა და საეკლესიო სასამართლოების კომპეტენციას შეადგენდა.

(მთელ ქვეყანაში კათალიკოსისა და რეგიონებში ეპისკოპოსების იურისდიქციის შესახებ მიგვითითებს მაწყვერელი ეპისკოპოსის მაგალითი: აწყურის ეპისკოპოსის სასამართლოს ექვემდებარებოდა მთელი რიგი მნიშვნელოვანი სისხლისა და სამოქალაქო სამართლის საქმეები, იგი, ათაბაგთან ერთად, ახორციელებდა უმაღლეს სასამართლო ხელისუფლებას, მის კომპეტენციაში შედიოდა მძიმე სახელმწიფო დანაშაული. ათაბაგისა და მაწყვერელის სასამართლო ხელისუფლება შეერთებული იყო და მას სისხლის სამართლის დარგში შერეული ხასიათი ჰქონდა, ამასთანავე ეკლესია აწესრიგებდა სამოქალაქო, საოჯახო და მემკვიდრეობით ერთიერთობებსაც).

საქართველოს ეკლესიამ თავიდანვე შეიძინა სახელმწიფოებრივი სხეულის ნიშან-თვისებანი, ამიტომაც მისი სამართლებრივი მხარე სახელმწიფო სამართალთან იყო დაკავშირებული და ზოგიერთ პერიოდში საეკლესიო სამართლის იურისდიქცია საერო საქმეებზეც ვრცელდებოდა. როგორც წესი, (გარდა რამდენიმე მნიშვნელოვანი გამონაკლისისა) საქართველოში საეკლესიო კრებას წარმოადგენდა სახელმწიფო დარბაზის სხდომა. კერძოდ, საეკლესიო საკითხების გარჩევის ანდა განხილვის დროს სახელმწიფო დარბაზი გარდაიქმნებოდა საეკლესიო კრებად. ამის უფლებას იძლეოდა ის გარემოება, რომ სახელმწიფო დარბაზის მეთაურები იყვნენ სახელმწიფოს უპირველესი პირები: ორი კათალიკოსი (ე.ი. ქართლისა და აფხაზეთის კათალიკოსები), მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელი და მოძღვართ-მოძღვარი, ხოლო დარბაისელთა შორის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენდნენ ეპისკოპოსები და სასულიერო პირები. კრებას ამ შემადგენლობით (ე.ი. სასულიერო და საერო პირების მონაწილეობით) უფლება ენიჭება მეფის თანამონაწილეობით ან ბრძანებით საეკლესიო საკითხების გადაჭრისა. ე.ი. სათანადო შემთხვევებში დარბაზის კარი ვითარცა საეკლესიო კრება იღებდა და სცემდა შესაბამის კანონებსა და დადგენილებებს, რომელიც არა მხოლოდ საეკლესიო, არამედ საერო სამართლის სფეროს განეკუთვნებოდა და გამოხატავდა საერო და სასულიერო ძალაუფლების ერთობას.

МИТРОПОЛИТ АНАНИЯ ДЖАПАРИДЗЕ

ЦЕРКОВНЫЕ СОБОРЫ ГРУЗИИ

Церковное право на протяжении веков изучается в православном мире. У нас это сравнительно новая научная область. Поэтому важно собрать воедино изданные церковными соборами Грузии памятники права и проанализировать их. В труде “Церковные соборы Грузии” было выявлено, изучено и проанализировано состоявшееся в IV-XX веках несколько десятков церковных соборов, которые были разделены в соответствии с определенной системой и хронологией. В частности, в отдельную группу выделили соборы, которые вели законотворческую работу. Также объединились соборы, которые рассмотрели текущие вопросы, но не издали законов. В свою очередь, текущие (очередные) церковные соборы разделили на две группы. В первую вошли соборы, которые состоялись до отмены автокефалии, а во вторую - с восстановления автокефалии по сегодняшний день. В отдельную группу выделили те Вселенские Соборы, в работе которых приняли участие епископы Грузии. Соответственно в труд вошло 15 законодательных соборов, состоявшихся в XII-XX вв., 21 текущий очередной собор, состоявшийся в IV-XVIII веках, 50 текущих очередных соборов, состоявшихся в XIX-XX веках. И как было отмечено, 7 Вселенских Соборов, в работе которых приняли участие грузинские епископы.

В данной части труда рассмотрены законодательные Соборы, состоявшиеся в XII-XVIII веках.

1. Руис-Урбнисский церковный Собор состоявшийся в 1103 (1104) году; изданное им право “Дзеглисера” разделено на 19 статей. Собор имел огромное значение для дальнейшего усиления церкви и государства.

По словам Н.Марра, в древней Грузии единство светской и духовной власти представляло собой бесспорный факт. В Византии, по словам Н.Марра, в эпоху иконоборцев высшие гражданские чиновники и епископы придерживались того мнения, чтобы император следил за церковью и направлял ее деятельность. Другого мнения придерживались православные монахи и епископы. В Грузии победило это второе направление. Здесь церковь чувствовала себя мощной силой.

Руис-Урбнисский собор упорядочил взаимоотношения между церковью и государством. В частности, между ними было восстановлено то симфоническое взаимоотношение, которое было характерно для эпох св.

царя Мириана и царя Вахтанга Горгасала. Этому способствовало объединение страны, во что большую лепту внесла церковь.

В древней Грузии государственная и церковная власти были объединены. Гармоническое и симфоническое средоточие гражданской и духовной власти в одних руках было признано Руис-Урбнисским собором, учреждение должности мшигнобартухуцеса-чкондидели, как второго после царя лица в государстве, является одним из признаков этого факта. Церковные соборы Грузии созывал царь.

2. Законодательный собор, созванный царем Георгием Блистательным (1335). В соборе принимал участие патриарх Грузии (Святой владыка католикос Эвфтим), епископат и знать. Они вели законодательную работу согласно тогдашнему порядку. Поэтому, хотя изданные собором законы, в основном, принадлежат к сфере гражданского права, но по определению самого собора, в них даны “судебные дела” и церковные. Их относили к сфере церковного права. Изданное этим собором право “Дзеглис дадеба” состоит из введения и 46 статей, из них несколько церковных. Как видно из изданного этим собором Памятника права, собор по своему составу представлял собой заседание государственного дарбази.

3. Чулевский законодательный собор (1381-1386). Собор рассмотрел и полностью утвердил право, составленное 70-80 годами раньше Бекой мандатуртухуцесом, к которому приложил 33 статьи, ныне известные под именем Агбуга атабагамирспасалара. Вместе с тем, к отмеченным законам (Беки и Агбуга) собор приложил издревле существующие т.н. статьи “Права Баграта Курапалата”. А окончательно собор к книгам отмеченного права приложил свой, составленный самим Чулевским церковным собором т.н. “10 статей канонического права”. Этим в Чулеви был составлен новый сборник права, который состоял из 170 статей. На статьи сборник был разделен в дальнейшем. И Чулевский собор по своему составу представлял собой: заседание государственного (правительственного) дарбази. До сих пор считалось, что окончательную форму известный сборник “Право Беки-Агбуга” получил в XVII-XVIII вв. Согласно нашему исследованию эту работу выполнил Чулевский собор.

4. Приблизительно в 1470-1474 годах состоялся т.н. “Цаиш-Бедийский церковный собор”. В отмеченные годы приехавший в Западную Грузию патриарх Антиохии Михаил попытался “уничтожить свободу грузинской церкви, завоеванную вековой борьбой лучших сыновей грузинского народа”, но, как было нами исследовано, ему это не удалось. Изданное право перечисляет, в основном, необходимые меры по искоренению морального падения пастви и включает 43 статьи.

5. Около 1543-1549 годов, как видно, в Пицунде состоялся церковный собор, который издал памятник права “Право католиковос”. Это право отражает тогдашнюю действительность, направлено против “продажи человека”, расхитителей церковного имущества, нарушителей церковных законов и христианской морали, составляет нормы для епископов, судит изменников царя и страны. “Право католиковос” было действующим законом во всей Грузии. Включает 22 статьи. В соборе, наряду с епископами Западной Грузии, принимали участие католикос-патриарх Грузии Малакия и католикос Абхазети Эвдемон.

6. В 1702 году был созван церковный собор, который издал памятник права “Решение по поводу монастырского порядка”. Правда, это “Решение...” было издано конкретно для упорядочения монастырской жизни Давид-Гареджа, но оно имело общецерковное значение для монастырей всей Грузии. Включает всего 6 статей.

7. Вахтанг VI собрал все правовые книги, которые в течение долгого времени считались утерянными. Все это он сумел собрать в результате огромного труда. Вахтанг VI создал известный сборник правовых книг и его творческая работа была утверждена церковным собором состоявшим из католикоса и епископов. Наряду с высшей духовной иерархией, на соборе, как на заседании государственного дарбази, присутствовала знать. Вахтангу необходимо было “подтверждение и разрешение” отмеченного собора, состоявшего в 1706-1709 годах, чтобы “Право Вахтанга” в стране задействовало. Из изданного права мы выбрали несколько статей, имеющих для церкви значение и внесли их в этот наш труд.

8. В годы правления мусульман (1632-1744) в Восточной Грузии социально и экономически обессилела грузинская церковь и вообще была поколеблена частота христианской нравственности. Поэтому после вошествия на царский престол Теймураза I - христианского царя, Православная Церковь восстановила свои права. С целью быстрее исправления дела католикос Антон I несколько лет подготавливал и в 1748 году созвал Собор, который мы назвали “Тбилисским III церковным собором” (Тбилисские I и II соборы состоялись в XII веке и они не издали законы). Собор 1748 года издал памятник права, который назвал “Канони”. Состоит из 27 статей.

9. В 1759 году имеретинский царь Соломон I созвал церковный собор, который по своему составу представлял заседание государственного дарбази. Наряду с высшей иерархией церкви и епископатом, в соборе приняли участие царь и мтавары (правители) Западной Грузии. Собор запретил

продажу пленных, восстановил епископские кафедры, вернул церкви отнятые владения, освободил от налогов церковных крепостных, запретил гражданским властям вмешиваться в церковные владения, издал памятник права “Хелитцерили”, которое строжайше запрещает продажу пленных, содержит призыв к борьбе против мусульманских агрессоров, обязывает своих граждан соответственно оказывать уважение “преданным вере и царю”.

10. Во II половине XVIII в. после восстановления национально-христианской государственности Церковные Соборы вновь вернули права, ущемленные во время мусульманского правления и, издали соответствующие постановления нравственного содержания. В 1762 году были изданы “Постановления Церковного Собора о руководстве епископствами (епархиями)”, в 1768 году было издано “Определение” царя Ираклия II и Антона I в отношении епископов: “Заповедь для священников”. Она включает 35 статей. В 1777 году католикос Абхазети Максимэ издал указание в отношении своей паствы, которое состоит из 10 статей, в 1793 году было издано “Определение законов для грешников” Антона II, которое включает 10 статей.

11-15. В труде рассмотрены «Положения о правлении», изданные законодательными соборами в период после восстановления автокефалии Грузинской церкви (1917, 1920, 1927, 1937 (1945), 1995 г.г.).

К этому времени, Грузия уже потеряла государственную независимость, государственный строй был атеистического направления, церковь была выделена из государства законодательством, а школа – из церкви. Действительно, все законодательные акты церковных соборов XX века показывают, что в этот период, Грузинская церковь уже потеряла все признаки государственного органа, ее право было полностью отделено от государственного права. Если в прошлом, до XIX века, юрисдикция церковного права отчасти распространялась и на гражданские дела, то сейчас, в вышеуказанных положениях нет никаких признаков этого и церковное право уже становится похожим на право отделенной от общества организации, которая занята только урегулированием внутренних правил, а не правом всего государства и нации. Если учесть, что в вышеотмеченный период в Грузии действовали до 50-ти церквей, а грузинскую церковь отделяла от нации сильнейшая государственная система, то положение, созданное в XX веке, становится очевидным. Как отмечалось выше, в этой связи, положение церковного права IV-XVIII веков, было абсолютно иным.

Основной вывод

Из-за частоты и глубины преступлений, вызванных тяжелыми внешними и внутренними обстоятельствами, для искоренения которых гражданская власть (т.е. власть царя и эриставов) была недостаточной, возникла необходимость применения авторитета церкви и ее действительное вмешательство, что отразилось в памятниках права. Из-за повышения роли церкви в государстве, ряд вопросов государственного права и гражданского бытия регулировались нормами канонического права и входили в компетенцию церковных судов.

(Об юрисдикции католикаса по всей стране и епископов в регионах можно судить на примере Ацкурского епископа: суду Ацкурского епископа подчинялись целый ряд важных уголовных и гражданских дел. Епископ вместе с Атабагом осуществлял верховную судебную власть, в его компетенцию входили также и крупные государственные преступления. Власти Атабага и Епископа Ацкурского суда были объединены и имели смешанный характер в уголовных делах. Вместе с тем, церковью регулировались гражданские, семейные и наследственные отношения).

Грузинская Церковь с самого же начала приобрела черты государственной единицы и поэтому ее правовая сторона была связана с государственным правом. Как правило (кроме нескольких важных исключений), в Грузии Церковный Собор представлял собой заседание государственного дарбази. В частности, во время разбора или обсуждения церковных вопросов, государственный дарбази превращался в церковный собор. Этому способствовало то обстоятельство, что руководители государственного дарбази - духовные лица - являлись первыми лицами государства - два католикаса (т.е. католикосы Картли и Абхазети), мцигнобартухуцеси-чкондидели и модзгварт-модзгвари, а значительную часть членов дарбази представляли епископы и другие духовные лица. Собору с таким составом (т.е. с участием духовных и гражданских лиц) присваивалось право (при участии или по приказу царя) решения церковных вопросов, т.е. дарбази ("дарбазис кари"), как церковный собор, принимал и издавал соответствующие церковные законы и постановления, которые относились не только к сфере церковного, но и гражданского права и выражали единство гражданской и духовной власти.

METROPOLIT ANANIA JAPARIDZE**CHURCH SYNODS IN GEORGIA****Basic Conclusion**

Due to a frequency and a depth of crimes caused by heavy foreign and internal circumstances, for rooting out of which the state power (i.e. the powers of the King and of the nobility) seemed to be insufficient, to exercise the Church's authority and its effective involvement has become necessary, that was reflected in the juristic science. Owing to an increased role of the Church in the State's affairs number of issues related to the State Law and the everyday civilian life were regulated by norms of the canonic law, within the limits of competence of the Church Courts.

(To make a clear idea about the powers of the Catholicos throughout the country and of the bishops in the region we may consider an example of the Atskuri Bishop: A large number of important criminal and civil cases were subordinated to the competence of the Court of the Atskuri Bishop, who had exercised the supreme legal powers together with Atabagi. His limits of authority covered also the major state crimes. The powers of Atabagi and of the Atskuri Bishop were integrated and had a certainly mixed nature as regards to the criminal cases. At the same time the Church regulated the civil, family and heritage-related matters).

The Georgian Church from the very beginning obtained the features of a state establishment. Therefore, its legal aspects were closely connected with the State Law. As a rule (not taking into account some major exceptions), the Church Synod (Council) in Georgia represented a State Darbazi (The State Council Sitting). For instance, while considering or discussing on the church-related matters, the State Darbazi was transforming into the Church Synod. This was promoted by the fact that the leaders of the State Darbazi – the clergy – were the top officials of the State: two catholicoses: Catholicos of Kartli and Catholicos of Abkhazeti, Mtsignobartukhutsesi-Tchkondideli and head of Bishops, while the significant part of the Darbazi members were the bishops and the other priest. The Synod of such the membership (with participation of both civil and church officials) was empowered (with a participation or by an order of the King) to resolve the church related matters, i.e. the Darbazi as the Church Synod adopted and issued the Church Laws and Orders, belonging not only to the Church sphere, but to the Civil Law, too and expressing the integrity of the State and Church Powers.

შინაარსი

საქართველოს საეკლესიო კრებები IV-XVIII საუკუნეებში	5
1. შესავალი, გამოკვლევის საგანი, პრობლემის შესწავლის მდგომარეობა, საკითხის ისტორიოგრაფია	5
ნაწილი I. სამკლესიო სამართლის წყაროები	88
თავი I	89
1. მსოფლიო საეკლესიო კრებები და მათი კანონები	91
2. ადგილობრივი კრებების კანონები	96
3. წმიდა მამათა კანონები	96
4. კანონიკური კრებულები	98
5. ნომოკანონები	100
6. კანონთა განმარტებანი, არისტინე, ზონარა, ბალსამონი	101
თავი II	103
1. საეკლესიო სამართლის წყაროების პირველი ქართული თარგმანები	103
2. საკანონმდებლო ძეგლების თარგმანები VI-VII საუკუნეებში	106
3. საკანონმდებლო ძეგლების თარგმანები VIII-LX საუკუნეებში	108
4. საკანონმდებლო ძეგლების თარგმანები X-XI საუკუნეებში	110
5. წმ. ფოტის ნომოკანონის ანუ დიდი სჯულისკანონის ქართული თარგმანები	116
6. საეკლესიო სამართლის ძეგლების თარგმანები XVIII საუკუნის I ნახევარში	119
7. საეკლესიო სამართლის ძეგლების თარგმანები XX ს. II ნახევარში	124
თავი III	126
1. საქართველოს საეკლესიო სამართლის წყაროები I-V სს-ში	126
2. საეკლესიო სამართლის წყაროები დვინის კრებიდან რუის-ურბნისის კრებამდე (VI-XI)	174
3. საეკლესიო სამართლის წყაროები რუის-ურბნისის კრების შემდეგ (XII-XVIII)	190

4. საეკლესიო სამართლის წყაროები ქართული სახელმწიფოებრიობის გაუქმების პერიოდებში	197
5. საეკლესიო სამართლის წყაროები XVIII ს. II ნახევარში	203
6. საეკლესიო სამართლის წყაროები ავტოკეფალიის გაუქმებისას	204
7. საეკლესიო სამართლის წყაროები ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ	210

ნაწილი II

თავი I. საქართველოს ეკლესიის საკანონმდებლო კრებები	213
1. რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების „ძეგლისწერა“ რუის-ურბნისის კრების კანონები [ტექსტი]	214 222
2. საკანონმდებლო კრება გიორგი ბრწყინვალეს დროს (1335) „ძეგლის დადება“ [ამოკრებილი მუხლები]	241 243
3. ტულევის საკანონმდებლო კრების „კანონიკური სამართალი“ (1381-1386) [ტექსტი, ამოკრებილი მუხლები]	245
4. ცაიშ-ბედიის შეკრების „მცნებაჲ სასჯულო“ (1470-1474) [სრული ტექსტი]	256
5. ბიჭვინთის საეკლესიო კრების (1543-1549) სამართალი [სამართალი კათალიკოსთა სრული ტექსტი]	276
6. დავით-გარეჯას საეკლესიო კრების „განჩინება“ (1702) [ტექსტი]	285
7. საკანონმდებლო შეკრებანი ვახტანგ VI-ის კარზე [სამართალი ბატონიშვილის ვახტანგისა, ამოკრებილი მუხლები]	290
8. თბილისის III საეკლესიო კრების „კანონნი“ (1748) [სრული ტექსტი]	310
9. იმერეთის საეკლესიო კრების „ხელითწერილი“ (1759) [ტექსტის აღდგენილი ნაწილი]	322
10. 1762, 1768, 1793 წწ. კრებათა დადგენილებანი საეპისკოპოსოთა მართვის შესახებ, მცნებანი ეპისკოპოსთა და მღვდელთა მიმართ [ტექსტები]	327

11. საქართველოს I საეკლესიო კრების (9-17.09.1917) მიერ გამოცემული „დებულება“ 339
[„საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობა, დებულება, ტექსტი]
12. საქართველოს II საეკლესიო კრების (27.06.1920) მიერ გამოცემული „დებულება“ 353
[„საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობა, დებულება, ტექსტი]
13. საქართველოს IV საეკლესიო კრების (21-27.06.1927) მიერ გამოცემული „დებულება“ 368
[„საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობა, დებულება, ტექსტი]
14. საქართველოს VIII საეკლესიო კრების სახელით (1937) გამოცემული „დებულება“ 381
[„საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობა, დებულება, ტექსტი]
15. საქართველოს ეკლესიის XIII გაფართოებული კრების მიერ გამოცემული „დებულება“, (18-19.09.1995) 390
[„საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობა, დებულება, ტექსტი]

დასკვნა

410

**МИТРОПОЛИТ АНАНИЯ ДЖАПАРИДЗЕ
ЦЕРКОВНЫЕ СОБОРЫ ГРУЗИИ**

421

**METROPOLITAN ANANIA JAPARIDZE
CHURCH SYNODS IN GEORGIA
BASIC CONCLUSION**

426

ეპისკოპოსი ანანია ჯაფარიძე
საქართველოს საეპლესიო კრებები

Metropolitan Anania Djaparidze
CHURCH SYNODS IN GEORGIA

ფასი სახელშეკრულებო
გამომცემლობა „მერანი“, რუსთაველის პრ. №42
თბილისი 2003

“Merani”, Publishers, Pustavelli ave #42
Tbilisi, 2003

დიბეჭდა და აიყინდა:
შ.პ.ს. „მერანი-3“-ის სტამბა,
თბილისი, რუსთაველის პრ. №42